Κριτική του Ελληνικού Στρατού

Ίων Τσώρος • Βιδιό Δρίσκιμα

ΝΕΑ ΚΟΙΝΩΝΙΟΛΟΓΙΑ
ΚΟΙΝΩΝΙΟΛΟΓΙΚΗ ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΗ ΤΗΣ ΝΕΑΣ ΕΛΛΑΔΑΣ

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΠΑΠΑΖΗΣΗ

Ἄνδρες γάρ πόλις καὶ οὐ τείχη
οὐδέ νῆες ἀνδρῶν κεναί

ΘΟΥΚΙΔΙΔΟΥ VII, 77, 7

ΑΠΟ ΤΗΝ ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ

Η «Νέα Κοινωνιολογία» παρουσιάζει στο ειδικό αυτό αφιέρωμα ένα θέμα που αποτελεί ταμπού για την ελληνική κοινωνία: τις Ένοπλες Δυνάμεις. Με εφόδια την διεπιστημονική προσέγγιση, την κριτική σκέψη, την ιδεολογική αμεροληψία και τον πλουραλισμό –που αποτελούν χαρακτηριστικά του περιοδικού αυτού από την ίδρυσή του– και με κίνητρα την αγάπη για τον άνθρωπο, την Ελευθερία και την Πατρίδα, αναλύονται οι Ελληνικές Ένοπλες Δυνάμεις σ' όλες τους τις πτυχές, κατά μήκος και κατά πλάτος. Η ανάλυση, που πραγματοποιείται υπό το φως της Ιστορίας, της Κοινωνιολογίας, της Πολιτικής Επιστήμης, του Δικαίου και πολλών άλλων επιστημών, αρχίζει από τα οργανικά και θεσμικά προβλήματα και τελειώνει στην βαθύτερη κοινωνική και ιδεολογική τους σημασία.

Η δεοντολογική υφή του ειδικού αυτού αφιερώματος αποτελεί αναγκαίο στοιχείο σε μια εποχή έκδηλων πια εθνικών κινδύνων, που επισημάνθηκαν κατά τρόπο αποκαλυπτικό στο προηγούμενο ειδικό τεύχος της «Νέας Κοινωνιολογίας» (Ελλάς-Τουρκία, οι τουρκικές προθέσεις και οι ελληνικές αυταπάτες, Σεπτέμβριος 1990, 2 εκδόσεις).

Το μείζον ζήτημα της υπεράσπισης των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, που παραβιάζονται οπωσδήποτε, άμεσα ή έμμεσα, κατάφωρα, συγκεκαλυμμένα, στα πλαίσια ενός καταπιεστικού ή ανορθολογικού και αρκετά αναχρονιστικού στρατεύματος όπως το ελληνικό, όχι μόνον δεν εκλαμβάνεται ως ασύμβατο με τη μαχητική ικανότητα των Ελληνικών Ενόπλων Δυνάμεων όπως γενικά θεωρείται, αλλά απεναντίας αποτελεί στην πραγματικότητα απαραίτητη προϋπόθεσή της. Στρατός που λειτουργεί στην βάση της ανελευθερίας, δεν είναι δυνατόν να προασπίσει αποτελεσματικά την συλλογική, εθνική Ελευθερία. Το υψηλό φρόνημα, το ηθικό, η κριτική ικανότητα, ο ιδανισμός που προϋποθέτουν το αξιόμαχο, δεν μπορούν να παραχθούν από καταπιεσμένους και μη σκεπτόμενους στρατιώτες. Η Ελευθερία, ύψιστο αγαθό κάθε λαού, δεν μπορεί να υπάρξει στο σύνολο, όταν καταπατείται στο άτομο.

Στο τεύχος αυτό, που αποτελεί καινοτομία και πρώτη ουσιαστικά σοβαρή προσέγγιση του ελληνικού στρατιωτικού φαινομένου σήμερα, εκφράζουν τις τεκμηριωμένες απόψεις τους εκπρόσωποι όλου του ιδεολογικού και πολιτικού φάσματος και φορείς πολλαπλών ιδιοτήτων σχετικών με τις Ένοπλες Δυνάμεις.

Η Αλήθεια, στην ωμότερη μάλιστα έκφρασή της, είναι η μόνη οδός για όποιον θέλει να ταράξει τα λιμνάζοντα ύδατα της συλλογικής μας ύπαρξης και να δρομολογήσει έναν στοιχειώδη προβληματισμό γαι τη σημερινή κατάσταση του ελληνικού στρατεύματος, τόσο από την άποψη των ανθρωπίνων δικαιωμάτων τόσο κι απ' αυτήν του αξιόμαχου. Ο προβληματισμός όμως αυτός δεν μπορεί ν' αποσπαστεί από τους γενικότερους προβληματισμούς σχετικά με την σημερινή κατάσταση της ελληνικής κοινωνίας. Με το τεύχος αυτό η «Νέα Κοινωνιολογία» θέλει να δημιουργήσει την αφετηρία για μια ειλικρινή συζήτηση γύρω από ένα ζήτημα που παραμένει μέχρι τώρα ανέγγιχτο, λόγω της ειδικής του φύσης και της προβληματικής του ιστορίας.

Είναι χρήσιμο να σημειωθεί τέλος ότι στο ειδικό αυτό τεύχος δεν δημοσιεύονται οιαδήποτε συγκεκριμένα στοιχεία που θα μπορούσαν να φανούν χρήσιμα σε αλλότριους σχεδιασμούς.

Η «Νέα Κοινωνιολογία» αφιερώνει αυτό το τεύχος στην ιερή μνήμη των Αγωνιστών της Εθνικής Ανεξαρτησίας και των Μαχητών κατά του Ολοκληρωτισμού.

ΝΕΑ ΚΟΙΝΩΝΙΟΛΟΓΙΑ

ΚΟΙΝΩΝΙΟΛΟΓΙΚΗ ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΗ ΤΗΣ ΝΕΑΣ ΕΛΛΑΔΑΣ

ΑΦΙΕΡΩΜΑ ΣΤΟΝ ΠΑΝΑΓΙΩΤΗ ΚΑΝΝΕΛΟΠΟΥΛΟ

ΑΝΕΚΔΟΤΗ ΑΥΤΟΒΙΟΓΡΑΦΙΚΗ ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΗ ΚΑΙ ΑΛΛΑ ΚΕΙΜΕΝΑ

- *ΡΕΝΟΣ: Ο Μέγας Αλέξανδρος*
- *Ν. ΚΑΤΡΙΒΕΣΗΣ: Η παραοικονομία*
- *Θ. ΔΙΑΜΑΝΤΟΠΟΥΛΟΣ: Η «Αργώ του Θεοτοκά»*

Δρχ. 350
ΧΕΙΜΩΝΑΣ 1988-1989 • ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΠΑΠΑΖΗΣΗ

4

ΝΕΑ ΚΟΙΝΩΝΙΟΛΟΓΙΑ

ΚΟΙΝΩΝΙΟΛΟΓΙΚΗ ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΗ ΤΗΣ ΝΕΑΣ ΕΛΛΑΔΑΣ

- ΡΕΝΟΣ: καλοκαιρινές σημειώσεις κοινωνιολογίας
- Δύο μελέτες για τα κόμικς
- Τουρισμός και κοινωνία

10 χρόνια χωρίς το ΝΙΚΟ ΠΟΥΛΑΝΤΖΑ

Δρχ. 350
ΦΘΙΝΟΠΩΡΟ 1989 • ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΠΑΠΑΖΗΣΗ

ΤΙΜΗ ΕΝΕΚΕΝ

6

ΝΕΑ ΚΟΙΝΩΝΙΟΛΟΓΙΑ

ΚΟΙΝΩΝΙΟΛΟΓΙΚΗ ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΗ ΤΗΣ ΝΕΑΣ ΕΛΛΑΔΑΣ

Δύο μελέτες για τον Στρατό

- ΡΕΝΟΣ και ΗΡΚΟΣ ΑΠΟΣΤΟΛΙΔΗΣ: Αναζήτηση του νεοελληνικού.
- ΒΑΣΙΛΗΣ ΛΕΜΠΟΥΚΑΣ: Σημειολογική ανάλυση μιας φωτογραφίας.
- ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΟΡΦΑΝΙΔΗΣ: Για μια κοινωνιολογική της ποίησης.

Μελέτη Η. Μελετόπουλου

ΙΩΝ ΔΡΑΓΟΥΜΗΣ
ο ρομαντικός εθνικισμός

Δρχ. 400
ΧΕΙΜΩΝΑΣ 1989 — 1990 • ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΠΑΠΑΖΗΣΗ

7

ΝΕΑ ΚΟΙΝΩΝΙΟΛΟΓΙΑ 12

ΤΡΙΜΗΝΙΑΙΑ ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΗ ΤΩΝ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

4ος ΧΡΟΝΟΣ **ΚΑΛΟΚΑΙΡΙ 1991**

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΠΑΠΑΖΗΣΗ ΔΡΧ. 1.000

ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ
Μελέτης Η. Μελετόπουλος
Καλλιγά 5, 152 37 Φιλοθέη, Αθήνα
Τηλ.: 68.12.723

ΑΡΧΙΣΥΝΤΑΚΤΗΣ
Ξενοφών Κοντιάδης
Φωσκόλου 6Α, Χαλάνδρι, 15 232 Αθήνα
Τηλ.: 68.10.535

ΒΟΗΘΟΣ ΑΡΧΙΣΥΝΤΑΚΤΗΣ
Γιάννης Μαθιουδάκης

ΣΥΝΤΑΞΗ
Χρήστος Βρούστης
Βασίλης Λεμπούκας
Σπύρος Μακρής
Νίκος Μαραντζίδης
Ζαχαρίας Παληός
Γιάννης Σακιώτης
Αλέξανδρος Σιαπκαράς
Γιώργος Τριάντης

Φωτοστοιχειοθεσία - φωτογράφηση - μοντάζ
Γιάννης Γάγγος, Μπόταση 4, Αθήνα 106 82
Τηλ.: 36.33.595

ΓΡΑΦΕΙΑ: ΚΑΛΛΙΓΑ 5, 152 37 ΦΙΛΟΘΕΗ, ΑΘΗΝΑ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Από την Διεύθυνση 1
ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ: Ανατομία των ελληνικών Ενόπλων Δυνάμεων . 5
Ξενοφών Κοντιάδης: Οι παιδικές ασθένειες του ελληνικού στρατού . 6
Μελέτης Μελετόπουλος: Ο στρατός ως μηχανισμός κοινωνικοποίησης 22
Ζαχαρίας Παληός: Πολιτική πελατεία και ελληνική κοινωνία ... 33
Χρήστος Βρούστης: Ο ρόλος των ενόπλων δυνάμεων και το ζήτημα του θεσμικού εκσυγχρονισμού 41
Συνέντευξη του ΥΕΘΑ Ιωάννη Βαρβιτσιώτη 67
ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ: Ο ελληνικός στρατός στο φως των ειδικών .. 73
Ιωάννης Μπούτος: Κοινοβουλευτικός έλεγχος των Ε.Δ. 74
Θεόδωρος Στάθης: Τα εθνικά θέματα και οι προτεραιότητες απέναντι στις τουρκικές προκλήσεις 80
Λεωνίδας Βασιλικόπουλος: Το σύνταγμα, τα ατομικά δικαιώματα και οι ένοπλες δυνάμεις 95
Χρήστος Λυμπέρης: Λειτουργική αναβάθμιση του αμυντικού μας συστήματος 103
Διονύσης Μαγκλιβέρας: Η αναγκαιότητα των ανθρωπιστικών σπουδών στη στρατιωτική σχολή Ευελπίδων 108
Μάνος Υάκινθος: Προμήθειες στις Έν. Δυνάμεις 112
Σπύρος Μαντούβαλος: Ελληνικός στρατός και ηθικό υπόβαθρο ... 117
ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟ: Ανθρώπινα δικαιώματα και αξιόμαχο 119
Σπύρος Ψύχας: 1. Από το στρατό στην άρνηση στράτευσης 120
Σπύρος Ψύχας: 2. Η κατάργηση του στρατού και η έννοια της άμυνας 124
Νίκος Κασίμης: Αντιρρησίες και κοινωνική θητεία 132
Ανώνυμος Αξ/κός: Η κοινωνική-εναλλακτική θητεία και η ελληνική πραγματικότητα 136
ΜΕΡΟΣ ΤΕΤΑΡΤΟ: Προτάσεις για ένα σύγχρονο στράτευμα ... 150
Βίκτωρ Παπαζήσης: Η ενσωμάτωση του στρατεύματος στην ελληνική κοινωνία 150
Μελέτης Μελετόπουλος: 15 μέτρα για τους στρατεύσιμους 151
Δημήτρης Κυριακίδης: Για ένα νέο ελληνικό στρατό 154
Μ. Αμάραντος: Πως κατακτάται το ηθικό ενός στρατεύματος ... 161
Άρδην: Άνδρες πόλης πύργοι αρήιοι

Η Νέα Κοινωνιολογία κυκλοφορεί κάθε τρεις μήνες στα βιβλιοπωλεία και στα περίπτερα – αποστέλλεται κατ' οίκον στους συνδρομητές – Τιμή κανονικού τεύχους 500 δρχ. – Τιμή συνδρομής: 2.000 δρχ. – Φοιτητές: 1.500 δρχ., Ιδρύματα, Οργανισμοί: 8.000 δρχ.

Η Νέα Κοινωνιολογία δέχεται άρθρα, επιστολές κ.λπ. – Οι δημοσιευόμενες απόψεις εκφράζουν μόνον τους συγγραφείς τους, οι οποίοι είναι υπεύθυνοι γι' αυτές – Τα ανώνυμα άρθρα και οι μόνιμες στήλες γράφονται από την σύνταξη του περιοδικού και εκφράζουν την γνώμη της – Χειρόγραφα δεν επιστρέφονται – Απαγορεύεται η αναδημοσίευση της ύλης ή μέρους της χωρίς την άδεια της διεύθυνσης.

ΝΕΑ ΚΟΙΝΩΝΙΟΛΟΓΙΑ

ΚΟΙΝΩΝΙΟΛΟΓΙΚΗ ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΗ ΤΗΣ ΝΕΑΣ ΕΛΛΑΔΑΣ

ΡΕΝΟΣ ΑΠΟΣΤΟΛΙΔΗΣ: Κοινωνιολογία και λογοτεχνία

ΛΕΩΝΙΔΑΣ ΚΑΒΑΚΟΣ: Αντικρύζοντας την κοινωνία μας

ΜΕΛΕΤΗΣ Η. ΜΕΛΕΤΟΠΟΥΛΟΣ: Ο Φ. Φουκιγιάμα, η ιστορία και το τέλος της

ΜΑΡΚΟ ΤΑΡΚΙ: Η κρίση του μοντερνισμού και τα νέα κοινωνικά κινήματα

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΔΕΣΠΟΤΟΠΟΥΛΟΣ: Το κοινωνικό πρόβλημα κατ' Αριστοτέλη

ΤΕΣΣΕΡΙΣ ΚΟΙΝΩΝΙΟΛΟΓΙΚΕΣ ΕΡΜΗΝΕΙΕΣ ΓΙΑ ΤΟ ΠΑΣΟΚ

8

Δρχ. 400
ΑΝΟΙΞΗ 1990 • ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΠΑΠΑΖΗΣΗ

ΝΕΑ ΚΟΙΝΩΝΙΟΛΟΓΙΑ

ΚΟΙΝΩΝΙΟΛΟΓΙΚΗ ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΗ ΤΗΣ ΝΕΑΣ ΕΛΛΑΔΑΣ

συνέντευξη

Jean Ziegler:

Σε τί χρησιμεύει η Κοινωνιολογία;

Ρένος: Ηράκλειτος

Maria Zhelyaskova: Η κοινωνιολογία στη Βουλγαρία

Μ. Αμάραντος: Είκοσι σημεία για μία επιστημονική συνέντευξη

αφιέρωμα

Σεραφείμ Μάξιμος

10

ΧΕΙΜΩΝΑΣ 1990-1991 • ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΠΑΠΑΖΗΣΗ • ΔΡΧ. 500

ΝΕΑ ΚΟΙΝΩΝΙΟΛΟΓΙΑ

ΚΟΙΝΩΝΙΟΛΟΓΙΚΗ ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΗ ΤΗΣ ΝΕΑΣ ΕΛΛΑΔΑΣ

Αριστοτέλης Νικολαΐδης

ΠΕΡΙ ΘΕΡΑΠΕΙΑΣ ΚΑΙ ΓΛΩΣΣΑΣ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ

Συνέντευξη

ΑΦΙΕΡΩΜΑ ΣΤΗΝ ΕΛΛΗΝΙΚΟΤΗΤΑ

ΑΝΟΙΞΗ 1991 • 40ός ΧΡΟΝΟΣ • ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΠΑΠΑΖΗΣΗ • ΔΡΧ. 500

11

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ

ΑΝΑΤΟΜΙΑ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΙΚΩΝ ΕΝΟΠΛΩΝ ΔΥΝΑΜΕΩΝ

Η τεράστια σημασία του ελληνικού Στρατεύματος για την πορεία και την μορφή της κοινωνίας μας δεν αποδεικνύεται μόνον από την συχνότατη εμπλοκή του ή και την ταύτισή του με την νεώτερη ελληνική ιστορία. Φαίνεται και από την προσωπική σχέση κάθε Έλληνα μαζί του, τις ιδιαίτερες αναμνήσεις του από την εποχή που ήταν φαντάρος, που άφησε στον καθένα μας καθοριστικές εμπειρίες.

Όπως κάθε οργανισμός, οι ελληνικές Ένοπλες Δυνάμεις έχουν την δική τους εσωτερική ιστορία, τις δομές τους, την νοοτροπία τους. Χρέος κάθε συστηματικής προσπάθειας σφαιρικής τους εξέτασης είναι η ανάλυσή του υπό το φως της Ιστορίας, της Κοινωνιολογίας, της Πολιτικής Επιστήμης και του Δικαίου. Μόνον μία πολυδιάστατη ανάλυση θα μας επιτρέψει να κατανοήσουμε σε βάθος το τόσο πολυσύνθετο αυτό κομμάτι της κοινωνίας μας. Μια τέτοια προσπάθεια καταβάλλεται στο πρώτο αυτό μέρος του αφιερώματος από τέσσερις νέους κοινωνικούς επιστήμονες πού, έχοντας εκτελέσει στο ακέραιο τις στρατιωτικές τους υποχρεώσεις, με ερευνητικό όμως και κριτικό πνεύμα, προσπαθούν με αμεροληψία και αντικειμενικότητα να μεταποιήσουν το βίωμα-αλλά και την επιστημονική τους μελέτη – σε εγχείρημα ουσιαστικής κατανόησης.

Οι παιδικές ασθένειες του ελληνικού στρατού

πολιτικές παρεμβάσεις, αυταρχικά ιδεολογήματα, οργανωτικές δυσλειτουργίες

του Ξενοφώντος Κοντιάδη

Ό,τι τελειοποιείται με πρόοδο, χάνεται κι από πρόοδο.
Ότι υπήρξε αδύναμο δεν μπορεί ποτέ να είναι απόλυτα ισχυρό.
Μάταια λένε: μεγάλωσε, άλλαξε· είναι επίσης πάντα το ίδιο
Πασκάλ

Σε μια κοινωνία όπως η ελληνική, όπου, ειδικά μετά τον εμφύλιο, η κυρίαρχη υποαστική τάξη ούτε χρειαζόταν αλλά ούτε ήταν και σε θέση να στηρίξει την ηγεμονία της σε οικονομικούς-κεφαλαιοκρατικούς μηχανισμούς ενσωμάτωσης και σε τελική ανάλυση ιδεολογικής της νομιμοποίησης, υπήρξε πρωτεύουσα η θέση του στρατού ως μοχλού για την επιβίωση και την αναπαραγωγή των δεδομένων κοινωνικών συσχετισμών και πολιτικών θεσμών, μέσα απ' την κατασταλτική κατά κύριο λόγο, αλλά και την κοινωνικοποιητική του λειτουργία. Με δεδομένη από την άλλη πλευρά την συνεχή πίεση ενός υπαρκτού εξωτερικού κινδύνου, που δεν έπαψε να επιβουλεύεται την εθνική ακεραιότητα, με αποκορύφωμα την κυπριακή τραγωδία, το πρόβλημα της διάρθρωσης και της δομής του ελληνικού στρατού καθίσταται διπλά σημαντικό· γιατί η άμεση παρέμβαση του στρατού στο παιχνίδι της εξουσίας και η «υποταγή» του στους ίδιους όρους πολιτικής παθογένειας που ορίζουν αυτό το παιχνίδι – πελατεία, κομματισμός, ευνοιοκρατία, ρουσφετολογία, αναξιοκρατία, φορμαλισμός, γραφειοκρατισμός – ασκεί ταυτόχρονα καταλυτική επίδραση στο αξιόμαχο, και σε συνδυασμό με την συστηματική παραβίαση των ανθρώπινων δικαιωμάτων στις τάξεις του και την απουσία «πατριωτικού κλίματος» – εν γένει άλλωστε απ' την ελληνική κοινωνία – τον καθιστούν αν όχι αναποτελεσματικό πάντως μάλλον ανεπαρκή ως προς την εκπλήρωση εκείνου του ρόλου για τον οποίο, στα χαρτιά τουλάχιστον, υφίσταται: την αντιμετώπιση των εξωτερικών επιβουλών κι όχι την εξουδετέρωση, με κάθε πρόσφορο μέσο, των εκάστοτε εσωτερικών εχθρών και αντιπάλων της καθεστηκυίας τάξης.

Ξεκινώντας από μια συνοπτική αναφορά στην παράδοση των πολιτικών παρεμβάσεων του στρατού, θα επιχειρήσουμε να αναλύσουμε τον άμεσο συσχετισμό των παραπάνω μορφών πολιτικής παθογένειας καθώς και της παραβίασης των ανθρώπινων δικαιωμάτων με το αξιόμαχο των ενόπλων δυνάμεων, σε μια περίοδο που το πρόβλημα ενός αποτελεσματικού και συνάμα δημοκρατικού στρατού τείνει να αποκτήσει ξανά πρώτιστο ενδιαφέρον.

Α) Η παράδοση των πολιτικών παρεμβάσεων

Ι. Το στρατιωτικό κίνημα του Γουδί αποτελεί σημείο τομή για τις κοινωνικές-πολιτικές δυναμικές του εικοστού αιώνα, απ' όπου προβάλλει μια κανούργια τάξη πραγμάτων. Η ανατροπή των παγιωμένων συσχετισμών, ανάμεσα στο παλάτι που διέθετε τον ουσιαστικό έλεγχο του στρατού, και στις διάφορες τοπικές ολιγαρχίες που είχαν μια σχετική αυτονομία απέναντι στο θρόνο και ως τότε κρατούσαν υπό τον απόλυτο έλεγχό τους την τεράστια πλειοψηφία του λαού, είχε ως αποτέλεσμα να δημιουργηθεί ο κατάλληλος χώρος για να αποσπαστεί ο στρατός απ' την πολιτική ολιγαρχία διαμορφώνοντας μια ανεξάρτητη θεσμική ομάδα πίεσης με, ως ένα σημείο, ιδιαίτερα συμφέροντα[1]. Έτσι, με την μεταβολή του πολιτικού-κοινωνικού πλαισίου, παρουσιάζονται πλέον οι ευνοϊκές προϋποθέσεις για μια σχετικά αυτοτελή παρέμβαση του ελληνικού στρατού στα πολιτικά πράγματα, ανοίγοντας τον δρόμο σε μια σειρά από κινήματα, προνουνσιαμέντα, πραξικοπήματα ή απλές απόπειρες διάβρωσης των κοινοβουλευτικών δεσμών, που φτάνουν μέχρι και την δεκαετία του '80.

Στην περίοδο έξαρσης των εθνικών-απελευθερωτικών αγώνων που επακολούθησε, ο στρατός όχι μόνο μεγαλώνει σε αριθμό, αλλά παράλληλα γίνεται δυνατή η είσοδος στις τάξεις των αξιωματικών ατόμων που προέρχονταν από τα κατώτερα και μεσαία στρώματα της ελληνικής κοινωνίας. Με τον εθνικό διχασμό η αποκλειστικότητα που διέθετε το παλάτι στις σχέσεις προστασίας-πελατείας μεταβάλλεται σε πολιτικό φατριασμό ανάμεσα στις δυο παρατάξεις, που διαπερνάει κάθετα ολόκληρη την στρατιωτική ιεραρχεία.

Ωστόσο μετά την Μικρασιατική Καταστροφή και το οριστικό τέλος της Μεγάλης Ιδέας, στην «μικράν αλλ' έντιμον Ελλάδα» ο στρατός εγκαταλείπει πλέον την εθνική του αποστολή, για να υιοθετήσει τον ρόλο του μεσολαβητή στις ενδοαστικές συγκρούσεις του μεσοπολέμου και καθίσταται παράγοντας πολιτικής ανωμαλίας. Με αφετηρία το πλαστηρικό κίνημα του 1922 και μέχρι την επιβολή της δικτατορίας του Μεταξά το 1936, λαμβάνουν χώρα δεκατέσσερα πραξικοπήματα και οι μαζικές αποτάξεις διαδέχονται η μια την άλλη με αποτέλεσμα συχνά ο αριθμός των εκάστοτε αποστρατευομένων αξιωματικών να υπερβαίνει αυτόν των εν ενεργεία[2]. Στο πλαίσιο ενός πολιτικού συσχετισμού δυνάμεων όπου οι αντιμαχίες και οι διεκδικήσεις εκφράζονται μέσα στα όρια της ίδιας, κυρίαρχης τάξης, το Κοινοβούλιο ταυτίζεται με την Δικτατορία καθώς ο homo militaris γίνεται φρουρός του Κοινοβουλίου, «διορθώνοντάς» το όποτε δεν λειτουργεί «δεόντως». Ωστόσο ο στρατός δεν επιδιώκει συνήθως να κρατήσει για μακρύ χρονικό διάστημα της εξουσία στα χέρια του, αλλά να αντικαταστήσει μια πολιτική κυβέρνηση με μια άλλη, είτε ύστερα από πρωτοβουλία κάποιων πολιτικών, είτε ζητώντας εκ των υστέρων την συνεργασία τους. Στρατός και πολιτικές παρατάξεις καθίστανται επάλληλοι κύκλοι, όταν ο μεν παρεμβαίνει στα πολιτικά πράγματα και οι δε διεισδύουν άμεσα στον στρατό με σχέσεις πελατείας-προστασίας.

Με την αναζωπύρωση του εθνικού διχασμού ύστερα από την άνοδο του Λαϊκού κόμματος, την αποτυχία του βενιζελικού κινήματος το 1935 και την επιστροφή του βασιλιά, η βενιζελογενής φιλελεύθερη τάση στο στρατό διαλύεται και οι μεγάλες εκκαθαρίσεις της μεταξικής δικτατορίας τον αποδυναμώνουν τόσο υλικά-τεχνικά όσο και ηθικά-ιδεολογικά. Ταυτόχρονα η δικτατορία της 4ης Αυγούστου, αποκύημα κοινής πρωτοβουλίας του βασιλιά και του Μεταξά, προχώρησε σε πολιτική καταστολή και αστυνομικές μεθοδεύσεις χωρίς προηγούμενο.

ΙΙ. Με τον πόλεμο, την κατοχή και την αντίσταση η ελληνική κοινωνία μπαίνει σε μια φάση μετασχηματισμού, με συνέπεια και την αναδιάρθρωση του ρόλου και της δομής του στρατού. Η επιστροφή των δημοκρατικών αξιωματικών και η εκδήλωση υποστήριξης ενός τμήματος του ελληνικού στρατεύματος της Μέσης Ανατολής και της Αιγύπτου προς το ΕΑΜ, οδηγεί στην οργανωμένη αντίδραση από μέρους των βασιλικών αξιωματικών και την δημιουργία αρχικά του ΕΝΑ ('Ενωση Νέων Αξιωματικών) το 1943 και λίγο αργότερα του ΙΔΕΑ (Ιερός Δεσμός Ελλήνων Αξιωματικών) το 1944, όπου συμμετέχουν και ταγματασφαλίτες αξιωματικοί. Η καταστολή της ανταρσίας του δημοκρατικού τμήματος εναντίον των βασιλικών και μεταξικών αξιωματικών και η παραμονή στο στράτευμα μόνο εκείνων των αξιωματικών που παρείχαν εχέγγυα νομιμοφροσύνης, και η συσπείρωση των αστικών δυνάμεων μπροστά στην αυξανόμενη επιρροή του ΕΑΜ, είχε ως συνέπεια η προσπάθεια αναπαραγωγής του προπολεμικού συσχετισμού δυνάμεων να γίνει με άξονα τον στρατιωτικό μηχανισμό, που ελεγχόταν απ' την ΕΝΑ κι έπειτα απ' τον ΙΔΕΑ[3].

Ο εμφύλιος αποτελεί το κομβικό σημείο για την παγίωση της κυρίαρχης θέσης του στρατού στις δομές της εξουσίας. Τα κέντρα λήψης αποφάσεων είναι αφε-

νός οι ξένες δυνάμεις, που «εκπροσωπούνται» απ' το παλάτι, και αφετέρου ο ελεγχόμενος απ' τον ΙΔΕΑ στρατός. Η ανάληψη της αρχιστρατηγίας απ' τον Παπάγο, κάτω απ' την πίεση του ΙΔΕΑ, συμπίπτει με την θεσμική πλέον ανεξαρτητοποίηση του στρατού απέναντι στην πολιτική εξουσία, καθώς ο αρχιστράτηγος δεν υπάγεται ούτε είναι υποχρεωμένος να δίνει λόγο σε κανέναν ως προς τον έλεγχο και τις κινήσεις του στρατού. Το Ανώτατο Συμβούλιο Εθνικής Αμύνης όπου προέδρευε ο πρωθυπουργός με τη συμμετοχή των αρμόδιων υπουργών και των αρχηγών των επιτελείων και ήταν αρμόδιο για όλα τα θέματα του στρατού θέτοντάς τον υπό τον έλεγχο της πολιτείας, αντικαταστάθηκε από ένα Πολεμικό Συμβούλιο υπό την εξουσία του αρχιστράτηγου, απέναντι στις αποφάσεις του οποίου ούτε ο Υπουργός Αμύνης δεν μπορούσε ν' ασκήσει βέτο. Έτσι, με το τέλος του εμφυλίου και τις εκτεταμένες εκκαθαρίσεις στο στράτευμα το 1951 που εξαφάνισαν κάθε ίχνος αντίδρασης απέναντι στον ΙΔΕΑ, ο στρατός εγκαθιδρύει το οιονεί μιλιταριστικό αστικό κράτος των εθνικοφρόνων ελέγχοντας άμεσα, μέσω του πρωθυπουργού Παπάγου, και την κυβέρνηση[4]. Ο στρατός-ΙΔΕΑ και η κυβέρνηση-Παπάγος αλώνουν του κρατικούς μηχανισμούς σε όλο το μήκος και το πλάτος τους. Ο homo militaris εξασφαλίζει έναν πρωταρχικό πολιτικό ρόλο για τις επόμενες δεκαετίες στην αναπαραγωγή της αστικής κυριαρχίας.

ΙΙΙ. Η κεντρική καθεστωτική-κατασταλτική θέση του στρατού, αποτέλεσμα της στρατιωτικής νίκης στον εμφύλιο, απέκλειε ουσιαστικά οποιαδήποτε συμμετοχή της κοινωνίας στους μηχανισμούς λήψης αποφάσεων και συνέθετε ένα πλαίσιο «καταναγκαστικής συνοχής» αποτρεπτικής οποιουδήποτε εκσυγχρονισμού. Ωστόσο, μακροπρόθεσμα καθίστατο εμφανές ότι η διατήρηση της αστικής εξουσίας δεν θα μπορούσε να συντελείται μ' αυτούς τους όρους επ' άπειρον· μέσα σε συνθήκες καταναγκασμού, η απαραίτητη συνεργασιακή συμπεριφορά δεν ήταν δυνατό να επιτευχθεί παρά με κάποιο τύπο ανοίγματος κοινωνικής αποδοχής και ενσωμάτωσης στο καθεστώς. Τις πρώτες απόπειρες απόκτησης της κοινωνικής συναίνεσης που είχαν γίνει με τα παραδοσιακά πελατειακά και κρατικιστικά πρότυπα της σωρηδόν δημοσιουπαλληλοποίησης-οικονομικής, υλικής ενσωμάτωσης, διαδέχτηκαν οι προσπάθειες επανοριοθέτησης του πολιτικού συστήματος απ' τις κυβερνήσεις Καραμανλή, σ' ένα πλαίσιο αυταρχικού εξορθολογισμού των κρατικών λειτουργιών. Ήδη όμως απ' αυτήν την περίοδο, στα μέσα της δεκαετίας του '50, με τις πρώτες κοινωνικές αντιδράσεις-διεκδικήσεις που κορυφώνονται στις αρχές της επόμενης δεκαετίας και κάποια σημάδια αποσταθεροποίησης της δομής της εξουσίας που ισορροπούσε πάνω στον άξονα παλάτι-στρατός-ευνοιοκρατικές κυβερνήσεις, προετοιμάζεται το έδαφος για την βίαιη κατάλυση των κοινοβουλευτικών θεσμών.

Η κοινωνική πίεση θέτει άμμεσα υπό αμφισβήτηση την πρωταρχικότητα του κέντρου αποφάσεων στρατός. Η ίδια η πολιτική των κυβερνήσεων Καραμανλή, αλλά κυρίως αυτών του Γ. Παπανδρέου, παραπαίει μπροστά στην εσωτερική αντίφαση, αφενός των παγιωμένων μετεμφυλιακών δομών εξουσίας κι αφετέρου της ανάγκης αυτομεταρρύθμισης απέναντι στην έλλειψη κοινωνικής συναίνεσης-συνεργασίας[5]. Μπροστά στον κίνδυνο να ξεπεραστεί η πολιτική της Ένωσης Κέντρου – που βέβαια φύσει και θέσει δεν μπορούσε παρά ν' αποφύγει οποιαδήποτε σύγκρουση με τα καθορισμένα ταξικά συμφέροντα – από το δυναμικό και συνεχώς ενισχυόμενο μαζικό κίνημα, η ακραία λύση που διαγραφόταν για να εξασφαλιστεί η ηγεμονία των αρχουσών τάξεων ήταν η δικτατορία.

Ήδη, μέσα στο ίδιο το στράτευμα είχαν δημιουργηθεί κάποιες υποομάδες-παρακλάδια του ΙΔΕΑ που αντιπροσώπευαν αφενός διάφορες εκφάνσεις της αντικομμουνιστικής ιδεολογίας και αφετέρου, κατά κύριο λόγο, επιμέρους ενδοστρατιωτικά επαγγελματικά συμφέροντα των μελών τους. Οι ομάδες αυτές, όπως ήταν η ΕΕΝΑ (Εθνική Ένωση Νέων Αξιωματικών) που ίδρυσε το 1958 ο Γ. Παπαδόπουλος, έτειναν να ξεφύγουν τελείως απ' τον έλεγχο του παλατιού και να προωθήσουν τις δικές τους «απόψεις» και βλέψεις. Ο στρατός, ΙΔΕΑ-ΕΕΝΑ, αποτέλεσε τον κινητήριο μοχλό βίας και νοθείας στις μαύρες εκλογές του 1961 με το σχέδιο Περικλής, που λειτούργησε τελικά μακροπρόθεσμα καταστροφικά για την ΕΡΕ και ήταν η αρχή μαζικών αντιδράσεων που κορυφώθηκαν μετά την δολοφονία του Γρηγόρη Λαμπράκη το 1963 από «αόρατους μηχανισμούς» και συντέλεσε – όπως και οι «δολιφθορές» στον Έβρο μερικά χρόνια αργότερα, υπό την καθοδήγηση πάλι του Γ. Παπαδόπουλου – υπέρ της κοινοβουλευτικής αποσταθεροποίησης και των σχεδίων των μυστικών οργανώσεων του στρατού. Η έσχατη προπαρασκευαστική ενέργεια πριν απ' την Χούντα ήταν η υπόθεση ΑΣΠΙΔΑ, που αποτέλεσε την αφορμή για εκτενείς εκκαθαρίσεις απ' όλους τους δημοκρατικούς και φιλοπαπανδρεϊκούς αξιωματικούς, οδηγώντας στην απόλυτη πλέον ανεξαρτητοποίηση του στρατού απ' την πολιτική εξουσία.

Η εναλλακτική αστική πολιτική των κυβερνήσεων

Γ. Παπανδρέου ήταν υποχρεωμένη να δεχτεί τη αυτονομία των μηχανισμών καταναγκασμού απέναντι στην πολιτική εξουσία, ως εχεγγύων διασφάλισης της καθεστηκυίας οργάνωσης της εξουσίας, και την εξάρτηση του στρατού μόνον απ' το παλάτι – έστω επιφανειακά, μια που στην πράξη ο στρατός είχε ξεφύγει από κάθε έλεγχο. Μέσα στα εμφυλιοπολεμικά σύνδρομα, η απόπειρα του Γ. Παπανδρέου να ενδυναμώσει την θέση της με συντριπτική πλειοψηφία εκλεγμένης κυβέρνησής του, διαρρηγνύοντας τον σύνδεσμο παλατιού-στρατού και μειώνοντας τον ρόλο του τελευταίου στους μηχανισμούς εξουσίας, είχε ως συνέπεια την κρίση του κοινοβουλευτισμού του 1965-1967 που οδήγησε στην απριλιανή δικτατορία[6].

IV. Η δικτατορία δεν έγινε ούτε από τον βασιλιά ούτε απ' τους στρατηγούς· ανατρέποντας την «άλλη αστική λύση» δίωξε ακόμα και τους ίδιους τους ηγέτες της Δεξιάς και εν τέλει τον βασιλιά. Η Χούντα των συνταγματαρχών ουσιαστικά επιβεβαίωσε την ηγεμονία του στρατού στο μεταπολεμικό αστικό κράτος. Οι στρατιωτικές οργανώσεις ΙΔΕΑ, ΕΕΝΑ κ.λ.π. στην πραγματικότητα δεν διακατέχονταν από κανέναν διακαή πόθο να συνδράμουν στο παιχνίδι του παλατιού. Στον άξονα παλάτι-στρατός-κοινοβούλιο την πραγματική, αποφασιστική ισχύ διέθετε ο στρατός και μάλιστα μέσω των μεσαίων αξιωματικών που κατείχαν όλες τις καίριες θέσεις. Απ' την άλλη πλευρά, οι νεότεροι αξιωματικοί υποστήριξαν την Χούντα για να ξεφύγουν απ' την βαθμολογική στασιμότητα και την ενοιοκρατία του παλατιού, καθώς μάλιστα ήδη απ' τον εμφύλιο ο αριθμός των αξιωματικών είχε πάρει μεγάλες διαστάσεις εμποδίζοντας τις προαγωγές. Έτσι, μέσα στην προαναφερθείσα συγκυρία της κοινοβουλευτικής κρίσης, η αντίσταση που συνάντησαν οι συνταγματάρχες υπήρξε ανύπαρκτη. Το παλάτι επέλεξε-υποτάχθηκε στην σύμπλευση με την νέα κατάσταση. Ο στρατός ήταν πλέον η μόνη εξουσία.

Από τις πρώτες ενέργειες των πραξικοπηματιών ήταν αφενός να θεσμοποιήσουν την ανεξαρτησία του στρατεύματος απέναντι στην πολιτική εξουσία με την ίδρυση της θέσης του Αρχηγού των Ενόπλων Δυνάμεων που αφαιρούσε οποιαδήποτε ουσιαστική δύναμη απ' τον Υπουργό Αμύνης και αφετέρου να προχωρήσουν σε εκκαθαρίσεις και αποστράτευση όσων αξιωματικών δεν συμφωνούσαν με το νέο καθεστώς. Παράλληλα προέβηκαν σε προαγωγές με κριτήρια καθαρά πελατειακά προκαλώντας στους μεσαίους βαθμούς του στρατεύματος.

Ωστόσο η Χούντα δεν κατάφερε σε καμμία περίπτωση, παρά τις προσπάθειές της, να αποκτήσει ένα μίνιμουμ νομιμοποίησης που θα της παρείχε μονιμότερη επιβίωση. Ταυτόχρονα η ενασχόληση των στρατιωτικών με την πολιτική κάθε άλλο παρά ενίσχυσε το αξιόμαχο του ελληνικού στρατού. Από τη μια οι προαγωγές με οποιοδήποτε άλλο κριτήριο εκτός απ' την επαγγελματική κατάρτιση και από την άλλη πλευρά η συγκεντρωτική δομή που δεν έδινε ούτε στους αρχηγούς των επιτελείων την δυνατότητα να λαμβάνουν πρωτοβουλίες στον τομέα εξουσίας τους, κατέστησε το στράτευμα αναξιόπιστο κι ανίκανο ν' ανταποκριθεί στον αληθινό του ρόλο. Το αυταρχικό-ολοκληρωτικό κράτος των Απριλιανών, αδυνατώντας να λειτουργήσει κάτω από την παντελή απουσία νομιμοποιητικών-συνεργασιακών συνθηκών, κατέρρευσε κάτω απ' το βάρος της κυπριακής τραγωδίας, που το ίδιο είχε προκαλέσει.

Με την μεταπολίτευση οι μετεμφυλιακές δομές της εξουσίας αναδιαρθρώνονται. Οι αστικές σχέσεις κυριαρχίας που ως το 1974 κινούνταν με κύριους άξονες το παλάτι και τον στρατό τείνουν να εκσυγχρονιστούν. Οι ριζοσπαστικές κοινωνικές διεκδικήσεις των πρώτων μεταπολιτευτικών χρόνων ενσωματώθηκαν στα κοινοβουλευτικά εκπροσωπούμενα κόμματα, αποκλείοντας την κοινωνική αυτονομία όπως εκδηλωνόταν από τις διάφορες ομάδες πίεσης είτε στον συνδικαλιστικό είτε στο φοιτητικό είτε σε οποιοδήποτε άλλο κίνημα, μέσα απ' την επέκταση, σε κάθε χώρο, της κομματικής πολιτικής.

Οι απόπειρες πολιτικών παρεμβάσεων του στρατού, παρά την υπαγωγή του στην αρχή του πολιτικού ελέγχου[9] και την ανάθεση της διοίκησής του στην κυβέρνηση, ίσως από κεκτημένη ταχύτητα συνεχίστηκαν, με κυριότερες το 1975 το πραξικόπημα της «πυτζάμας» και την ακόμη αδιευκρίνιστη τελευταία «κίνηση» του Φεβρουαρίου 1983. Ωστόσο ουσιαστικά ο στρατός υπέκυψε στα ίδια συμπτώματα που χαρακτηρίζουν ολόκληρο τον ελληνικό κρατικό μηχανισμό-πελατεία, κομματισμό, ρουσφέτι, γραφειοκρατία. Οι στρατιωτικοί σιγά-σιγά τείνουν να μεταμορφωθούν σε λιγότερο ή περισσότερο προνομιούχους δημόσιους υπαλλήλους. Όμως πριν εξετάσουμε τα οργανωτικά και λειτουργικά προβλήματα του στρατού, ας προσεγγίσουμε τις «φαντασιακές» συνιστώσες και ιδεολογήματα των ελλήνων στρατιωτικών.

Β) Οι ιδεολογικές συνιστώσες – τα ιδεολογήματα του homo militaris

Ι. Ο πρωταρχικός ρόλος του στρατού στην Ελλάδα για την αναπαραγωγή συγκεκριμένων κοινωνικών-πολιτικών σχέσεων δεν περιορίζεται στον «σκληρό πυρήνα» των καταναγκαστικών μηχανισμών. Ένα σημαντικό μέρος από την διαδικασία νομιμοποίησης της εκάστοτε ισχύουσας τάξης πραγμάτων και πολιτικής κοινωνικοποίησης των μελών της κοινωνίας συντελέστηκε – και, ως ένα σημείο, συνεχίζει να συντελείται και σήμερα – μέσα από τα ιδεολογήματα και τα φαντασιακά σχήματα που χρησιμοποιούνται συμβολικά μέσω των μηχανισμών του στρατού. Η στρατηγική της συμβολικής βίας και της απόκτησης ενός «εξυπηρετικού» συστήματος αντιδράσεων, προκαταλήψεων και εκτιμήσεων γύρω από το πολιτικό φαινόμενο επιτυγχάνεται με την εξουδετέρωση εκείνων των παραστάσεων του πραγματικού που θέτουν σε κίνδυνο την εφαρμοζόμενη πρακτική κυριαρχίας. Με την εξουδετέρωσή τους οι παραστάσεις απωθούνται στο συλλογικό υποσυνείδητο και εμφανίζονται αργότερα με την μορφή του «πολιτικού περιθωρίου».

Η φαντασιακή θέσμιση μιας κοινωνίας αποτελούμενης από αλλοτριωμένες συνειδήσεις αποδεχόμενες συγκεκριμένες εξουσιαστικές σχέσεις συντελείται μέσω ψευδών παραστάσεων γύρω από τις πραγματικές κοινωνικές-πολιτικές «συνθήκες». Η «μαζική επικοινωνία» των ψευδών εικόνων στις οποίες συνοθυλεύονται ετερόκλητα, αντιφατικά και εξωπραγματικά σχήματα, οδηγεί στην a priori αποδοχή ενός μυθολογικού λόγου, διαστρεβλώνοντας και διαστρέφοντας την πραγματικότητα και υποκαθιστώντας την με «απόλυτα» ιδεολόγηματα. Ωστόσο κάθε εξουσία που επιβάλλει σημασιοδοτήσεις για να νομιμοποιήσει τις εξαναγκαστικές σχέσεις που την στηρίζουν, επηρεάζεται, διαπλάθεται και ορίζεται από τις σημασιοδοτήσεις της ίδιας της συμβολικής της βίας. Η συμβολική βία τελικά αφομοιώνει την εξουσία που την επιβάλλει, γίνεται μαζί της ένα σώμα, δημιουργώντας προσωπικότητες πάνω στον τύπο της σχιζοφρένειας.

ΙΙ. Ο στρατός που δημιουργήθηκε μετά το κίνημα του Γουδί και υπήρξε ο νικητής των βαλκανικών πολέμων, ήταν στρατός υπεράνω κομμάτων που διαπνεόταν από την ιδέα του εθνικού απελευθερωτικού αγώνα. Σε μια κοινωνία όπου ο εθνικός σκοπός και η Μεγάλη Ιδέα, όπως την ανέπτυξε ως ιδεολογική της δύναμη η νέα αστική τάξη, είχε αμβλύνει, αν όχι εξαφανίσει τις κοινωνικές συγκρούσεις και την ταξική συ-

νείδηση, ο στρατός θεωρούνταν τουλάχιστον αξιοσέβαστος. Ο διχασμός και η διάκριση του στρατού σε δύο τμήματα, με ξεχωριστή διοίκηση, ιεραρχία, στόχους, αποτελεί την αφετηρία για την οριστική παρείσφρηση του κομματικού στοιχείου στις τάξεις του στρατού. Το δεύτερο σημείο που επέδρασε στην μεταλλαγή της κεντρικής ιδέας που διέπνεε τον στρατό από εθνική σε πολιτική-κομματική, ήταν η απώλεια της εξωστρέφειάς του μετά την Μικρασιατική Καταστροφή. Για τις πολιτικές του παρεμβάσεις δεν υπήρχε πλέον «δικαιολογητικό» ούτε η εθνική ιδέα ούτε η πατριωτική λειτουργία. Με την απογύμνωση των εθνικών σκοπών και την κομματικοποίησή του ο στρατός καθίσταται κέντρο μικροπολιτικών συγκρούσεων, χωρίς προσανατολισμούς, εθνικά ανεπαρκής και αφερέγγυος. Η «ιδεολογία» του από εξωστρεφής και εθνική μεταβάλλεται σε μικροκομματική και εσωτρεφή. Όσο για τους ιδεολογικούς προσανατολισμούς των στρατιωτικών, κινούνταν ακόμη μέσα στο πλαίσιο της ενδοαστικής διαπάλης, με σχετικά προοδευτικό-φιλελεύθερο χαρακτήρα και μεταρρυθμιστικές τάσεις, που απέρρεαν από «συνδικαλιστικής»-επαγγελματικής υφής αιτήματα, χωρίς να επιδιώκονται αυτόνομοι πολιτικοί σκοποί του στρατού απέναντι στην εξουσία ή να διαδραματίζει κεντρικό ρόλο στην χειραγώγηση των μαζών[8].

Η δικτατορία του Μεταξά αποτελεί ουσιαστικά το πρώτο βήμα επιβολής του κράτους των εθνικοφρόνων. Η θέση του στρατού προδιαγράφει την κατοπινή του μετάλλαξη σε θεματοφύλακα ενός συγκεκριμένου καθεστώτος. Τούτη η θέση προκύπτει κατά κύριο λόγο από την πρώτη μεσοπολεμική εκβιομηχάνιση, την αστικοποίηση και την οικονομική κρίση, που έθεταν – έστω αμυδρά – σε κίνδυνο τα συμφέροντα της ελληνικής υποαστικής τάξης. Η ενίσχυση της θέσης και του ρόλου του Στρατού στο παιχνίδι της εξουσίας για την χειραγώγηση του μαζικού κινήματος καθίσταται απροκάλυπτη. Οι εκτεταμένες εκκαθαρίσεις από τα προοδευτικά στοιχεία, στις οποίες προχώρησε η δικτατορία Μεταξά στο στράτευμα, απορρέουν από την «αναγκαιότητα» ακριβώς της επιλογής της άμεσης πλέον ιδεολογικής-νομιμοποιητικής – πέρα από την φυσική καταστολή – ανάμιξης του στρατού στο έργο αυτό, αποδεικνύοντας παράλληλα την θεμελιακή αναστολτική επίδραση που άσκησε η «εσωστρέφεια» και η επέμβαση του στρατού στο παιχνίδι της εξουσίας, για το αξιόμαχο του στρατεύματος. Το έπος του 1940 δεν ήταν νίκη του διαλυμένου, φατριάζοντος και απροετοίμαστου τόσο ιδεολογικά-ηθικά όσο και υλικά-τεχνικά στρατού, αλλά του λαϊκού εθνικού και συνάμα πολιτικού-αντιφασιστικού αγώνα. Το μετεμφυλιακό κράτος αποτελεί φυσική προέκταση της θέσης αυτής του στρατού, υπερενισχυμένης από τις «υπηρεσίες» που πρόσφερε κατά τον εμφύλιο, μέχρι την αντιστροφή του ρόλου του την 21η Απριλίου 1967, όπου απο θεματοφύλακας του καθεστώτος ο στρατός αποφασίζει να γίνει ο ίδιος καθεστώς.

Ωστόσο, πέρα από τις ιστορικές-πολιτικές συνισταμένες η «ιδεολογία» του homo militaris επηρεάστηκε και από συνδυασμένα κοινωνικά και ψυχολογικά δεδομένα. Η προέλευση των στρατιωτικών ως επί το πλείστον από τα αγροτικά ή μικροαστικά στρώματα της ελληνικής κοινωνίας δεν σημαίνει αυτοδίκαια ότι η ταξική τους συνείδηση υπαγόταν σ' αυτές τις κατηγορίες, καθώς ο homo militaris έτεινε να ταυτίσει τα συμφέροντα και τις πεποιθήσεις του με αυτές της μεσαίας τάξης που στηρίζει το κατεστημένο. Ταυτόχρονα η απομόνωσή του από την υπόλοιπη κοινωνία τόσο λόγω της περιορισμένης, απόλυτα επαγγελματικής του ζωής όσο και λόγω της έλλειψης κοινωνικής αποδοχής, καθώς ειδικά μετά το 1950 την αποδοχή αυτή έχαιραν από την κοινωνία πιο επικερδή και παραγωγικά ή δημιουργικά επαγγέλματα, προκάλεσε στον homo militaris την αίσθηση του «αδικημένου». Κι ακόμη ήταν οι ανικανοποίητες εσωτερικές επαγγελματικές επιθυμίες ανόδου που συνέτειναν ασυνείδητα στην παρεμβατική τάση των στρατιωτικών στα πολιτικά πράγματα, καθώς ο πληθωρισμός των αξιωματικών είχε προκαλέσει στασιμότητα στις μεσαίες βαθμίδες και μόνο πλάγιες-ευνοιοκρατικές πιθανότητες προαγωγής.

Όλα αυτά τα στοιχεία διαμόρφωσαν στον homo militaris την εικόνα μιας κλίμακας αξιών και πεποιθήσεων όπου την κεντρική θέση κατείχαν μια στρεβλή παραδοσιολατρεία και προγονολατρεία ενός απολιθωμένου παρελθόντος που υποκαθιστά την ιστορική συνείδηση, η πελατειακή «οικογενειοκρατία» απέναντι στο δυσλειτουργούν κράτος, ο τοπικισμός, ο ατομικισμός, η κοινωνική κατωτερότητα και συγχρόνως η εμπιστοσύνη σε μια αφηρημένη ή μεταφυσική κοινωνική κινητικότητα, η σύμπτωση στο πρόσωπό του του σωτήρα του έθνους και προστάτη των αξιών και άλλα σύνδρομα που συντέλεσαν στην διαμόρφωση των ιδεολογημάτων του.

ΙΙΙ. Βασικός εκφραστής των ιδεολογημάτων του κράτους των εθνικοφρόνων, του κράτους όπου κυριαρχούσαν οι στρατιωτικοί μηχανισμοί, στρεφόμενοι πάνω στον άξονα της αναπαραγωγής του μικροαστισμού, ήταν ο homo militaris. Εθνικόφρων σήμαινε κατ'

ανάγκη αντικομμουνιστής. Το σύνδρομο του άκρατου αντικομμουνισμού συμπληρωνόταν απ' το οξύμωρο σχήμα του ελληνοχριστιανισμού[9], που ζητούσε να συμβιβάσει δυο εκ διαμέτρου αντίθετες κοσμοθεωρίες. Το ιδεολογικό κενό που διακατείχε την ελληνική κοινωνία μετά την κατάρρευση του μεγαλοϊδετισμού καλύφθηκε κυρίως όμως από τον αντικομμουνισμό που προσέλαβε επιθετικές, δυναμικές και εξουσιαστικές διαστάσεις ειδικά μετά τον εμφύλιο – αν και 20 χρόνια νωρίτερα είχε προηγηθεί το «ιδιώνυμο» – χαρακτηρίζοντας μια ολόκληρη κοινωνία από την στρατοκρατία, την υπεραστυνόμευση, το φακέλωμα, τον χαφιεδισμό, τον τραμπουκισμό και τις ποικίλες παρακρατικές ομάδες.

Για τον homo militaris μετά τον εμφύλιο το ζητούμενο ήταν στην πραγματικότητα η στεγανοποίηση του στρατού απέναντι σε οποιονδήποτε έλεγχο της πολιτικής εξουσίας, δίνοντάς του ταυτόχρονα την δυνατότητα να παρεμβαίνει στα πολιτικά πράγματα ανεξάρτητα απ' αυτήν. Ξεπερνώντας, από ένα σημείο και πέρα, τουλάχιστον οι μεσαίοι και κατώτεροι αξιωματικοί, το σύμπλεγμα εξάρτησης και υποταγής στις επιλογές και βουλήσεις του παλατιού και θεωρώντας τους πολιτικούς ως διεφθαρμένους, αναξιόπιστους και «αριστερίζοντες», οι στρατιωτικοί, στην πλειοψηφία τους, αποδέχονταν την λατινοαμερικάνικης έμπνευσης θεωρία του εσωτερικού κινδύνου που επεφύλασσε στον στρατό όχι μόνο την αρμοδιότητα της άμυνας απέναντι στους εξωτερικούς κινδύνους, αλλά και την εσωτερική εθνική ασφάλεια απέναντι στην κομμουνιστική επιβουλή. Μικρή σημασία έχουν οι διάφορες αποχρώσεις και εκφάνσεις του αντικομμουνισμού μπροστά στην επιθυμία των «θεραπόντων ιατρών» να σώσουν τον «ασθενή».

Ένα άλλο στοιχείο που είχε βαρύνουσα σημασία για την διαμόρφωση του χαρακτήρα του προμεταπολιτευτικού homo militaris τουλάχιστον, ήταν η επίδραση που ασκούσαν επάνω του οι αμερικανικές στρατιωτικές αποστολές, αποκύημα της περιόδου του εμφυλίου, κατά τον οποίο πρακτικά ο μόνος στον οποίο έδιναν λόγο για τις ενέργειες τους και από τον οποίο δέχονταν οδηγίες και συμβουλές δεν ήταν η πολιτική εξουσία αλλά οι αγγλοαμερικάνοι σύμβουλοι. Επιπλέον, ο τεράστιος αριθμός των αξιωματικών που μετεκπαιδεύτηκαν στις ΗΠΑ δεν μπορούσε παρά να συντελέσει στην επίδραση τούτη.

Η ιδεολογία της Χούντας δεν διέφερε ουσιαστικά απ' αυτήν του προηγούμενου δεξιού κράτους[10]. Ωστόσο

η φαιδρότητα των απριλιανών κατέστησε ανενεργείς τις προϋπάρχουσες συμβολικές σημασιοδοτήσεις, μέσα στις συνεχείς τους αντιφάσεις, γελοιοποιώντας κάθε ίχνος αυτής της «ιδεολογίας» και αντιστρέφοντας τελικά τους όρους, όπως φάνηκε στο μεταπολιτευτικό σκηνικό: αν πριν από την μεταπολίτευση εθνική ταυτότητα σημαίνει αντικομμουνισμός, μετά το 1974 κυριαρχεί η ταύτιση πατριωτισμού και φασισμού. Παράλληλα οι πρακτικές των στρατιωτικών όταν βρέθηκαν, μόνοι πλέον, στην εξουσία, δεν διέφεραν από τις παλαιοκομματικές πελατειακές εξυπηρετήσεις συγγενών και φίλων, οδηγώντας στην διαφθορά και την καταρράκωση του αξιόμαχου του στρατεύματος[11].

IV. Μετά το 1974 ο στρατός παύει να αποτελεί κεντρικό σημείο της δομής της εξουσίας. Ο homo militaris γίνεται δημόσιος υπάλληλος ενσωματωμένος στα πελατειακά και κομματικά γρανάζια που διέπουν τον κρατικό μηχανισμό συνολικά. Ο ασφυκτικός πολιτικός έλεγχος που αποβλέπει στην εξουδετέρωση κάθε πιθανής εστίας παρεκτροπής δεν μετέβαλε σε «δημοκρατικότερες» τις κεντρικές συμβολικές σημασιοδοτήσεις που λειτουργούν μέσα στο σώμα του στρατού. Η νοοτροπία της καταπάτησης των ανθρώπινων δικαιωμάτων, της μείωσης της προσωπικότητας στο όνομα της κακώς εννοούμενης πειθαρχίας, η «αλληλοκατασκοπία» και υπονόμευση υφίστανται παρά την de facto αδυναμία του στρατού να εκδηλώσει, αυτή την στιγμή τουλάχιστον, «εσωτερική» δραστηριότητα εντονότερη από την κοινωνικοποίηση των στρατευμένων και την μύηση τους στο σύστημα της πελατείας, του ανορθολογισμού και της αναξιοκρατίας, στο οποίο άλλωστε είναι θεμελιωμένο το ελληνικό κράτος. Η ταύτιση του στρατού με μια συγκεκριμένη καθεστωτική θέση και με συμβολικές σημασίες και ιδεολογήματα που σήμερα τείνουν να ξεπεραστούν, κατέστησαν τον homo militaris απεχθή, καμμία φορά ακόμα και μισητό. Στο μέτρο που αυτή η αξιολόγηση είναι καταστρεπτική για το αξιόμαχο και την εθνική άμυνα, σε μια περίοδο που κανείς δεν αρνείται πια την πραγματική ύπαρξη εξωτερικών κινδύνων κι επιβουλών, θα έπρεπε να αποσυνδεθεί ο στρατός και απαρχαιωμένες πρακτικές, λειτουργίες και ιδεοληψίες, ώστε να καταστεί ικανός να ανταποκριθεί στην εθνική του αποστολή. Τούτο όμως είναι άρρηκτα συνυφασμένο με την ίδια την λειτουργία του, τις πρωταρχικές του κατευθύνσεις, τις «κοινωνικοποιητικές» πρακτικές που ακολουθούνται, τον σεβασμό εν τέλει των αρχών της δημοκρατίας και των ανθρώπινων δικαιωμάτων, των ενστόλων πολιτών.

Γ) Οι πρακτικές κοινωνικοποίησης, τα ανθρώπινα δικαιώματα και το πρόβλημα του ηθικού

Ι. Η κοινωνικοποιητική λειτουργία του στρατού αποτελεί ουσιαστικά το τρίτο – και ίσως το σημαντικότερο – μετά την οικογένεια και το σχολείο, στάδιο κατά την διαδικασία «εκμάθησης» και αφομοίωσης από τα μέλη μιας κοινωνίας των κοινωνικών τους ρόλων, των τρόπων αυτόματης αντίδρασης τους απέναντι στα ερεθίσματα του κοινωνικού περιβάλλοντος, τελικά υποταγής σε μια συγκεκριμένα μορφή σκέψης, ιδιαίτερα σε ό,τι αφορά το πολιτικό φαινόμενο[12]. Το σχήμα-πρότυπο με μια λέξη είναι η άβουλη αποδοχή ορισμένων νομοτελειακών σχέσεων κυριαρχίας-υποταγής. Τούτο δεν είναι δύσκολο να το διαπιστώσει κανείς ήδη από την πρώτη μέρα στρατιωτικής θητείας, όπου ξεκινάει το περίφημο «σπάσιμο του τσαμπουκά», πάγια χρήσιμη άσκηση στην οποία υποβάλλονται οι «νέοι» από τους «παλιούς» και συνίσταται στο κάθε είδους καψόνι, στην κάθε είδους ταπείνωση της προσωπικότητας του καινούργου φαντάρου, ώστε να μάθει, δια της μεθόδου του Παβλώφ, να υπακούει αυτόματα και πειθήνια σε οποιοδήποτε διαταγή του απευθύνεται, όσο παράλογη, βασανιστική ή ανόητη κι αν είναι αυτή[13]. Θα εξετάσουμε πιο κάτω ποια είναι τελικά τα αποτελέσματα αυτής της πρακτικής – η οποία παραβιάζει κατάφωρα τα θεμελιώδη δικαιώματα του ανθρώπου – για την ουσιαστική πειθαρχία και το αξιόμαχο του στρατού.

Πέρα όμως από το καψόνι και το ψάρωμα στον νέο, για να «σπάσει ο τσαμπουκάς», να εξαφανιστεί δηλαδή στην ουσία κάθε μορφή αυτοσεβασμού, αξιοπρέπειας και αντίστασης, τελικά να νιώσει «κατώτερος», η ταπείνωση στην οποία υποβάλλονται οι υπηρετούντες στον στρατό τους ακολουθεί με τον ένα ή τον άλλο τρόπο σε ολόκληρο το διάστημα της παροδικής ή μόνιμης θητείας τους, είτε είναι απλοί στρατιώτες είτε είναι ανώτεροι αξιωματικοί. Γιατί είναι τέτοιας μορφής οι ιεραρχικές σχέσεις και τόσο ανορθολογικό το περιεχόμενο τους, ώστε ο εκάστοτε οπλίτης, υπαξιωματικός και αξιωματικός να αισθάνεται συνέχεια εξαρτημένος και υπόλογος απέναντι στην όποια «παραξενιά» των ανωτέρων του· και «ανώτεροι» δεν παύουν να υπάρχουν ποτέ για κανέναν μέσα σ' αυτό το πλέγμα[14].

Πουθενά και σε κανένα άλλο ιεραρχικά διαρθρωμένο σύνολο δεν εμφανίζεται σε αυτή την έκταση και τον βαθμό, αυτού του είδους η μείωση της ανθρώπινης προσωπικότητας. Στο επιχείρημα ότι μια τέτοια νοο-

τροπία και συμπεριφορά επιβάλλεται για λόγους πειθαρχίας, η απάντηση θα μπορούσε ίσως να είναι καταφατική, υπό την αίρεση ότι δεν αναφέρεται σε μια πολιτισμένη κοινωνία.

Ωστόσο αξιοσημείωτο είναι πόσο αποτελεσματική αποδεικνύεται η μεθοδολογία αυτή. Αν εξαιρέσουμε όσους καταλήγουν να αυτοκτονήσουν κάποιο βράδι στην σκοπιά και όσους απολύονται με ανήκεστα ψυχικά κατάλοιπα ή τριψήφιο αριθμό ημερών φυλάκισης – ημερών, που υπηρετούνται επιπλέον της ισχύουσας στρατιωτικής θητείας, ενισχύοντας την λογική ότι η θητεία οφείλει να εκλαμβάνεται ως καταναγκαστικό μαρτύριο – όλοι οι υπόλοιποι απολύονται, αργά ή γρήγορα, έχοντας αφομοιώσει το μάθημά τους και βγαίνουν «πανέτοιμοι» και πάνοπλοι στην κοινωνία για να αντιμετωπίσουν πολύ πιο ήπιες μορφές – αν και όχι απαραιτήτως λιγότερο επικίνδυνες – εξουσιαστικών, παράλογων ή καταπιεστικών σχέσεων, ενώ παράλληλα απωθούν στο υποσυνείδητό τους κάθε τραυματική εμπειρία της θητείας τους, θητεία την οποία συχνά αναπολούν πλέον μάλιστα ως μια «καλή περίοδο» της ζωής τους.

Καλή εμπειρία σίγουρα αποτελεί ο στρατός για μια άλλη στρατιωτική κατηγορία, τους «τσάτσους», εκείνους δηλαδή που – κυρίως με τοπικιστικά ή ταξικά κριτήρια – περνούν μια θητεία σε «εύκολες» μονάδες και ανώδυνες θέσεις, διανύοντας το διάστημα αυτό σαν δημόσιοι υπάλληλοι δευτέρας κατηγορίας. Αποτελεί και τούτο μια μορφή κοινωνικοποίησης, καθώς μαθαίνει στον καθένα, ανάλογα με το «βύσμα» του, να κινείται υποχθονίως για να εξασφαλίσει, με καθαρά πελατειακές πρακτικές, μια ευνοϊκή μετάθεση ή καλύτερη μεταχείριση – υπηρεσία ή απλά μια άδεια. Πρόκειται εδώ για μια μικρογραφία των πελατειακών σχέσεων της ελληνικής κοινωνίας, όπου ο καθένας προσπαθεί να εξασφαλιστεί και να βολευτεί χάρη στον συγγενή, τον γνωστό του γνωστού, τον βουλευτή ή τον κομματάρχη της περιφέρειάς του[15]. Ο τρόπος λειτουργίας του συστήματος αυτού δεν διαφέρει ιδιαίτερα στον στρατό. Συχνά οι ανώτεροι αξιωματικοί, τα «μεγάλα βύσματα», απασχολούν σε μόνιμη βάση έναν ή δύο φαντάρους για να καλύπτουν τις πελατειακής φύσεως υποχρεώσεις τους. Το «τσατσιλίκι» τελικά δεν αποτελεί παρά έναν κώδικα προετοιμασίας για την εισαγωγή του πολίτη στο πελατειακό σύστημα που διατρέχει οριζόντια και κάθετα την ελληνική κοινωνία, με κομβικό σημείο τα πολιτικά κόμματα. Η συνειδητοποίηση της ανάγκης προστασίας και επίλυσης των καθημερινών προβλημάτων των στρατευμένων οδηγεί στην αναγκαιότητα του ρουσφετιού, που λειτουργεί καταστρατηγώντας κάθε κανονισμό το αξιοκρατικό κριτήριο.

Π. Οι τύποι κοινωνικοποιητικών πρακτικών στον στρατό ποικίλουν, ενώ συχνά παρουσιάζονται αλληλένδετοι. Το καψόνι, η προσβολή της προσωπικότητας, η ανασφάλεια που περιγράφηκε παραπάνω, συνδέεται με το τσατσιλίκι και την σχέση πελατείας-προστασίας, που αποτελεί τον αμυντικό μηχανισμό απέναντι στις εκδηλώσεις του πρώτου. Αντιμετωπίζοντας συνολικά το πλέγμα αυτό των κοινωνικοποιητικών μεθόδων του στρατού, διαπιστώνεται η καταφανής αντίθεσή του προς τα συνταγματικώς κατοχυρωμένα ατομικά δικαιώματα. Ταυτόχρονα ωστόσο, προκειμένου να «ολοκληρωθεί» ο συγκεκριμένος τύπος ανθρώπου που επιδιώκεται να κατασκευαστεί, θυσιάζεται το ίδιο το αξιόμαχο, υπονομεύοντας την εθνική επιβίωση.

Πέρα όμως από το καψόνι, το τσατσιλίκι, το ρουσφέτι κι όλα τα συμπαρομαρτούντα, στον στρατό συντελείται μια διαδικασία ατομικής και ιδεολογικής αλλοτρίωσης και ομογενοποίησης που οδηγεί στην καταρράκωση της συγκρότησης της προσωπικότητας και του ήθους του φαντάρου, για να επιτευχθεί η ενοποίηση του στρατεύματος σε ένα σώμα, διαλύεται η συνοχή της κάθε ξεχωριστής προσωπικότητας· οδηγώντας όμως τελικά στα αντίθετα αποτελέσματα. Γιατί ένας μη συνειδητός στρατιώτης χωρίς ήθος, με την βαθύτερη έννοια του όρου, ένας στρατιώτης με τσακισμένη προσωπικότητα και με απέχθεια γι' αυτό που κάνει – την ύψιστη υπαρξιακή υποχρέωση υπεράσπισης της πατρίδας του – ακριβώς επειδή το κάνει έτσι όπως προαναφέρθηκε, δεν μπορεί παρά να οδηγηθεί τόσο στην ηθική αποσάθρωση όσο και στην εκπαιδευτική δυσπραγία και πλημμέλεια, αφού ό,τι γίνεται με μέσο την συντριβή της προσωπικότητας έχει ως αποτέλεσμα την λούφα και την παραλλαγή, την αντιμετώπιση της εκπαίδευσης ως αγγαρείας, ακόμη κι από αυτούς τους ίδιους τους εκπαιδευτές, και τέλος στην δημιουργία, αντί της ομοψυχίας, της τραγικής λογικής που φανερώνει η φράση-κλισέ «στον πόλεμο η πρώτη σφαίρα είναι για τον λοχαγό».

Μια σύντομη αναφορά σε κάποια «λεπτά» αλλά σημαντικά στοιχεία της αποσάθρωσης της προσωπικότητας του στρατιώτη. Πρώτα απ' όλα, ας αφήσουμε κατά μέρος κάποια δεδομένα που η κριτική τους μπορεί να φανεί υπερβολική. Ωστόσο αναφέρουμε ενδεικτικά την σχολαστική ομοιομορφία στην εμφάνιση των στρατιωτών, από την κάθε λεπτομέρεια της στολής

εώς το κούρεμα, ή την ανάλωση πολύτιμου χρόνου σε ατέλειωτες ώρες ασκήσεων ακριβείας που δεν έχουν καμμία χρησιμότητα πέρα από το να εξαλειφθεί κάθε ατομικό στοιχείο και ιδιομορφία, που με πρόσχημα την εξάσκηση αποσκοπούν στην εξαφάνιση κάθε υποκειμενικού αισθητικού γνωρίσματος και στην διανοητική υποταγή[16].

Για τον φαντάρο δεν υπάρχει χρόνος να ασχοληθεί με ο,τιδήποτε άλλο εκτός από τις προγραμματισμένες δραστηριότητες, δεν υπάρχει χρόνος για να σκεφτεί. Μετά το εγερτήριο, την γυμναστική, τις πρωϊνές αγγαρείες, την αναφορά, κατανέμονται συγκεκριμένες εργασίες στον καθένα ή «εκπαίδευση», κι ύστερα συσσίτιο, επιθεώρηση φρουράς, αποψιλώσεις κι άλλες αγγαρείες, σκοπιά. Ο φαντάρος, ακόμη κι αν βρει λίγο χρόνο για να «ξεφύγει», δεν μπορεί να είναι ποτέ μόνος, χωρίς να είναι ορατός, χωρίς να ελέγχεται. Σε πολλές μονάδες, ακόμη και σήμερα, δεν υπάρχουν πόρτες ούτε στις τουαλέτες. Το βλέμμα του «μεγάλου αδερφού» είναι παντού. Ταυτόχρονα λειτουργεί ο μηχανισμός των ποινών. Ανά πάσα στιγμή καθένας μπορεί να βρεθεί υπόλογος για ο,τιδήποτε, μια που η αυστηρή εφαρμογή των κανονισμών είναι πρακτικά ανέφικτη, ακόμη κι αν αυτό σημαίνει σκονισμένα άρβυλα. Κάθε στρατιώτης είναι συνέχεια ένοχος για κάτι, ξέρει ότι η ελάχιστη ελεύθερη ώρα της εξόδου μπορεί να του αφαιρεθεί κατά την βούληση κάποιου ανωτέρου του.

ΙΙΙ. Υπάρχει μια σειρά άλλων προβλημάτων που γεννούν συζήτηση. Αυτά αφορούν είτε θέματα υλικοτεχνικής υποδομής που συνδέονται για παράδειγμα με τις συνθήκες διαβίωσης των στρατευμένων είτε θεσμικά ζητήματα όπως ο διάλογος γύρω από την σκοπιμότητα της αναγνώρισης των δικαιωμάτων συνδικαλιστικής οργάνωσης των μόνιμων στελεχών ή καθιέρωσης επιτροπών στρατευμένων για την προώθηση των αιτημάτων τους. Σημαντικότερο ωστόσο είναι να γίνει αναφορά στο ερώτημα γύρω από τους αντιρρησίες συνείδησης, που συχνά αντιμετωπίζονται ως «προδότες της πατρίδας». Η εξέταση της «αντίρρησης συνείδησης» μπορεί να φωτίσει και ορισμένες πτυχές της λειτουργίας των «κοινωνικοποιητικών» μηχανισμών του στρατού και την συσχέτιση του σεβασμού των ανθρώπινων δικαιωμάτων με το αξιόμαχο του στρατεύματος.

Η συγκεκριμένη στάση ορισμένων πολιτών που για λόγους συνειδησιακούς, είτε θρησκευτικούς είτε ιδεολογικούς, αρνούνται να στρατευτούν, αποτελεί εκδήλωση του δικαιώματος ελεύθερης ανάπτυξης της προ-

σωπικότητας σύμφωνα με το άρθρο 5 παρ. 1 του Συντάγματος. Πέρα όμως από την στάθμιση του κατά πόσο η προσωπικότητα του συνειδησιακά αρνούμενου να πιάσει όπλο, θα δεχτεί σοβαρό πλήγμα και πέρα από την νομικοπολιτική ερμηνεία των ισχυουσών συνταγματικών ρυθμίσεων[17], ανακύπτει το ζήτημα του κατά πόσο η αναγκαστική ή, πρακτική δια της βίας, στράτευση της κατηγορίας αυτής πολιτών, τους επιτρέπει να προσφέρουν ουσιωδώς ως στρατιώτες. Αν ένας τέτοιος στρατιώτης είναι εν τέλει χρήσιμος ή επιζήμιος για το στράτευμα συντελώντας στην ηθική του υποβάθμιση. Κι αντιστρόφως μήπως η εναλλακτική θητεία των αντιρρησιών συνείδησης σε τομείς όπου υπάρχει έλλειψη προσωπικού, σύμφωνα με την επαγγελματική κατάρτιση και ειδίκευση καθενός, μπορούσε να αποδειχτεί πολύ ωφελιμότερη.

Κατ' αναλογία θα μπορούσε να τεθεί το ερώτημα κατά πόσο είναι τελικά χρήσιμη μια πειθαρχία βασισμένη στην καταπίεση και την μείωση της προσωπικότητας και στην τεχνητή ομογενοποίηση ενός στρατού αποτελούμενου από μη συνειδητούς, άβουλα πειθαρχημένους στρατιώτες, που έχουν ενστερνιστεί την εικόνα ότι αυτό που κάνουν είναι καταναγκαστικό έργο, που βλέπουν την θητεία σαν φυλακή, αφού άλλωστε η φυλακή που τους επιβάλλεται για τα παραπτώματά τους ως τιμωρία προσμετράται στην θητεία τους, τέλος που το «ηθικό» τους είναι βασισμένο σε ιδεολογήματα και ψευδείς παραστάσεις αντί για έντιμη ενημέρωση, ενώ η πειθαρχία τους στηρίζεται στο καψόνι και η εκπαίδευση στην λούφα.

IV. Η εθνική επιβίωση και η διαφύλαξη της εθνικής ακεραιότητας απέναντι σε έναν σαφή, αποδεδειγμένα υπαρκτό και άμεσο κίνδυνο, είναι άρρηκτα συνδε-

δεμένη με το αξιόμαχο των ενόπλων δυνάμεων. Από την άλλη πλευρά, η δεδομένη υλικοτεχνική δύναμη του ελληνικού στρατού όπου συνυπάρχει η παλιά με την νέα τεχνολογία, δεν μπορεί να ενισχυθεί επαρκώς με εκτεταμένες, δαπανηρές αγορές, ενώ η αμερικάνικη στρατιωτική βοήθεια τείνει να μειωθεί, τόσο ποιοτικά όσο και ποσοτικά, απέναντι στον εξ Ανατολών κίνδυνο, ιδίως μετά την κρίση στον Περσικό. Έτσι, το σημείο όπου πραγματικά μπορεί να δοθεί βάρος και να γίνουν οι απαραίτητες αναδιαρθρώσεις για την ενίσχυση του αξιόμαχου είναι η οργάνωση, η εκπαίδευση, η αξιοποίηση του ανθρώπινου παράγοντα και το ηθικό του ελληνικού στρατού. Το τελευταίο αυτό σημείο αποτελεί θέμα ιδιατέρως παρεξηγημένο.

Το ηθικό ενός στρατού είναι αλληλένδετο τόσο με την μορφή της πειθαρχίας όσο και με τις ατομικές ελευθερίες που ισχύουν ή όχι στις τάξεις του. Έχει υποστηριχθεί η άποψη ότι τα ανθρώπινα δικαιώματα δεν μπορούν να γίνουν απολύτως σεβαστά στο στρατό, είτε γιατί κάτι τέτοιο το απαγορεύει η ίδια η φύση του ως μηχανισμού καταστολής, είτε γιατί θα προκαλούσε φαινόμενα απειθαρχίας, διάλυσης, επηρεάζοντας αρνητικά το αξιόμαχο. Το ερώτημα που τίθεται είναι κατά πόσο η σημερινή κατάσταση, όπως αναλύθηκε πιο πάνω, οδηγεί στην ηθική αποδυνάμωση και καταρράκωση του στρατού. Μήπως αυτή η ηθική αποσάθρωση, που επηρεάζει άμεσα, αρνητικά, ολόκληρη την οργάνωση και την εκπαίδευση του ανθρώπινου δυναμικού, αντανακλά σε τέτοιο βαθμό πάνω στο αξιόμαχο, ώστε η πραγματικότητα γύρω από αυτό το τελευταίο να είναι διαφορετική από αυτήν που οι επίσημες, πανηγυρικές δηλώσεις και επιβεβαιώσεις της πολιτικής και στρατιωτικής ηγεσίας σπεύδουν να διακηρύξουν σε κάθε εθνική επέτειο. Τέλος, μήπως η στρεβλή κοινωνικοποιητική λειτουργία και η συστηματική ή μη παραβίαση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων στις τάξεις του δημιουργούν και προς τα έξω μια εικόνα αρνητική στην κοινωνία για τον στρατό, μειώνοντας την ικανότητα αντίστασης του ελληνισμού απέναντι στις όποιες επιβουλές.

Οι στρατιωτικοί δεν είναι βέβαια δυνατό να κατηγορηθούν για έλλειψη πατριωτισμού. Το πρόβλημα είναι πως εκφράζεται αυτός ο πατριωτισμός. Από τα φαντασιακά σχήματα της ιδεολογικής «πατριδολατρείας» που συνδεόνταν με την «εκκαθάριση του κοινωνικού σώματος» και που πλέον μάλλον έχουν ξεπεραστεί, έως την πειθαρχία που στηρίζεται στον φόβο και την προσβολή της προσωπικότητας του στρατευμένου, η μεθοδολογία ανύψωσης του ηθικού στο στράτευμα ήταν και είναι λαθεμένη. Ειδικά σε μια αδιάφορη και ευδαιμονική κοινωνία που διακατέχεται από την απουσία μιας στοιχειώδους, έστω, συλλογικής εθνικής αυτογνωσίας και συνείδησης.

Ο σεβασμός των ατομικών ελευθεριών για κάθε στρατευμένο, είτε μόνιμο είτε έφεδρο, αποτελεί πρωταρχική προϋπόθεση για την απόκτηση της συνειδητής πειθαρχίας έναντι της σημερινής πειθαρχίας του φόβου, της ενοχής, της ομοιόμορφης εξαθλίωσης, της λούφας, της κοπάνας, του ψαρώματος και του καρφώματος. Το ηθικό του στρατού, ως θεμελιακός παράγοντας για το αξιόμαχο, συνδέεται άρρηκτα με την ενσυνείδητη πειθαρχία και την καλλιέργεια της συναίσθησης της ευθύνης για την προάσπιση των εθνικών δικαίων.

Δ) Οργανωτικές δυσλειτουργίες – πελατεία, κομματισμός, φορμαλισμός, γραφειοκρατισμός, σκάνδαλα, θεσμικές ανεπάρκειες.

Ι. Αν η αυταρχική και συνάμα ανορθολογική ελληνική κοινωνία διακατέχεται κι αναπαράγεται μέσα από έναν άρρητο μηχανισμό κωδίκων επικοινωνίας – την πελατεία, την ευνοιοκρατία, τον ωχαδερφισμό –, το υπερμεγέθες κι αφερρέγγυο κράτος λειτουργεί ως δίοδος εύκολου πλουτισμού και βολέματος, συναπαρτίζοντας την αυτοκαταστροφική, περιθωριακή πολιτεία της Γ΄ ελληνικής δημοκρατίας. Η θέση του στρατού στην παρακμάζουσα ελληνική πολιτεία δεν είναι άλλη από τον σκληρό πυρήνα των μηχανισμών κοινωνικοποίησης, που λειτουργεί με τρόπο κατά συρροή και κατά συνήθεια γραφειοκρατικό, κομματικό, φορμαλιστικό και αναξιοκρατικό. Ο σημερινός homo militaris δεν χαρακτηρίζεται πια κυρίως ούτε για την εθνικοφροσύνη, ούτε για τον αυτόβουλο ρόλο του παρεμβαίνοντα – σωτήρα εκεί όπου αποτυγχάνουν οι πολιτικοί· είναι αντιθέτως ο δημόσιος υπάλληλος, ο γραφειοκράτης.

Η χειρότερη ίσως πληγή για την οργάνωση του ελληνικού στρατού, είναι ο τρόπος με τον οποίο συντελούνται οι μεταθέσεις, οι τοποθετήσεις, οι ειδικότητες, οι μετεκπαιδεύσεις, οι προαγωγές και γενικά η λειτουργία των ισχυόντων θεσμών με την διαμεσολάβηση πελατειακών ή κομματικών συμφερόντων. Βαθειά ριζωμένο κατάλοιπο της οικογενειοκεντρικής αγροτικής ελληνικής κοινωνίας του 18ου και 19ου αιώνα και της οθωμανικής πολιτικής εξουσίας, οι πελατειακές σχέσεις διαβρώνουν και την «επαγγελμα-

τική συνείδηση» των στρατιωτικών, που για να εξασφαλίσουν την καρριέρα τους καταφεύγουν στην προστασία κάποιου ισχυρού, πολιτικού, κομματάρχη ή άλλου, υπονομεύνοντας τις αξιοκρατικές προαγωγές και την στελέχωση νευραλγικών θέσεων από τα κατάλληλα πρόσωπα[18]. Το ρουσφέτι και η αναξιοκρατία αποτελούν τα «κριτήρια» είτε πρόκειται για την μετάθεση ενός απλού φαντάρου, είτε για την εισαγωγή κάποιου αξιωματικού στην Σχολή Πολέμου – που σημειωτέον δεν γίνεται ούτε καν με το τυπικό επικάλυμμα των εξετάσεων – είτε για τις προαγωγές των ανώτερων αξιωματικών, με ευνόητο αποτέλεσμα να θίγεται καίρια το αξιόμαχο, τόσο γιατί δεν είναι σπάνιο να «επιπλέουν» οι ανίκανοι σε βάρος των άξιων, όσο και γιατί εξαφανίζεται ένα σημαντικό κίνητρο για εργασία, τεχνική κατάρτιση και τελειοποίηση των στρατιωτικών, όταν είναι γνωστό πως η βαρύνουσα παράμετρος για την ιεραρχική εξέλιξη ή την καλή μετάθεση δεν είναι άλλη από το «δόντι». Έτσι αποτελεί φαινόμενο τόσο κοινότυπο ώστε πλέον να μην του δίνει κανείς σημασία, άλλοι φαντάροι να υπηρετούν ολόκληρη την θητεία τους σ' ένα αθηναϊκό γραφείο κι άλλοι σε άθλια συνοριακά φυλάκια· ή, αντίστοιχα, αξιωματικοί να μετατίθενται συνεχώς σε κεντρικές θέσεις κι άλλοι από μεθόριο σε κεντρικές θέσεις κι άλλοι από μεθόριο σε μεθόριο. Η διαφορά των μεν από τους δε συνήθως δεν είναι ούτε η εκπαίδευση, ούτε η μαχητική κατάρτιση, ούτε το πατριωτικό φρόνημα αλλά οι γνωριμίες και η χαμέρπεια.

Απαραίτητο συμπλήρωμα των ρουσφετολογικών, ευνοιοκρατικών σχέσεων και της αναξιοκρατίας είναι ο κομματισμός. Κάθε κυβερνητική αλλαγή σημαίνει αυτομάτως αναδιάρθρωση ολόκληρου του στρατιωτικού μηχανισμού με μαζικές αποστρατείες και μεταθέσεις, συχνά και επιστροφή στην ενεργό υπηρεσία αποστράτων, έτσι ώστε να καταληφθούν οι θέσεις-κλειδιά από τους ημέτερους[19]. Οι κομματικές σχέσεις υποκαθιστούν το κράτος, οι κρατικοί θεσμοί – ελλείψει άλλωστε οποιωνδήποτε συνδικαλιστικών μέσων – φιλτράρονται από την διαμεσολάβηση του εκάστοτε κυβερνώντος κόμματος. Για τους άσπονδους υποστηρικτές της σημασίας της αυστηρής στρατιωτικής ιεραρχίας και πειθαρχίας, το «καυτό σημείο» της συζήτησης δεν θα έπρεπε να είναι το καψονάρισμα και η συντριβή της ατομικότητας του φαντάρου, η απαγόρευση των πολιτικών εφημερίδων και εντύπων στα στρατόπεδα και άλλοι φαρισαϊσμοί, αλλά ή κριτική αυτής ακριβώς της κομματικής νοοτροπίας που διαβρώνει όσο τίποτα άλλο την πειθαρχία και την ενότητα του στρατεύματος. Ειδικά δε για τους ανώτερους αξιωματικούς, κυβερνητικές ανακατάξεις σημαίνουν, αναλόγως, αυτόματη ιεραρχική τους άνοδο ή «κακήν κακώς» αποστρατεία. Παρ' όλο λοιπόν που πολύ οξύτερα φαινόμενα του παρελθόντος τείνουν να εκλείψουν, ο κομματισμός δεν παύει να αποτελεί ένα από τα ευαίσθητα εκείνα σημεία που υπονομεύουν την οργάνωση και το αξιόμαχο του ελληνικού στρατού.

Π. Η «μαγική» μεταμόρφωση του homo militaris, από προστάτη του «υγιούς σώματος» του κράτους των ενθικοφρόνων και από μηχανής θεό όταν έχαναν τον έλεγχο των πραγμάτων οι «αστικές» πολιτικές δυνάμεις, σε δημόσιο υπάλληλο και φορμαλιστή γραφειοκράτη, συντελείται μέσω της τραυματικής διαδρομής της ελληνικής ιστορίας από τους Απριλιανούς προς την Κυπριακή τραγωδία. Ως ένα σημείο, η δημιουργία του ακίνδυνου στρατιωτικού-δημόσιου υπαλλήλου, καφκικής μορφής, που προσπαθεί να επιπλεύσει μέσα σε στίβες χαρτιών, αποτέλεσε επιλογή της Γ' ελληνικής δημοκρατίας, μπροστά στον φόβο επανάληψης των παρεκτροπών του παρελθόντος. Αν όμως δεχτούμε ότι ο γραφειοκράτης homo militaris του παρόντος είναι νομιμόφρων απέναντι στην εκάστοτε δημοκρατικά εκλεγμένη πολιτική εξουσία, ανακύπτει το ερώτημα πόσο είναι μάχιμος και ικανός να προασπίσει την εθνική ακεραιότητα της χώρας.

Αν ωστόσο το ένα σκέλος της γραφειοκρατικοποίησης του στρατεύματος είναι η δυσκινησία διεκπεραίωσης, εν μέσω επιτροπών και υποεπιτροπών, μιζών και σκανδάλων, ακόμη και των πιο στοιχειωδών διαδικασιών γύρω απ' τις υποθέσεις των ενόπλων δυνάμεων (όσο κι αν οφείλεται να τονιστεί ότι ο στρατός είναι από τους λίγους μηχανισμούς του ελληνικού κράτους, που έστω ασθμαίνοντας λειτουργεί), το άλλο σκέλος είναι η παραμέληση της μαχητικής φύσης δραστηριοτήτων των στρατιωτικών, της κατ' εξοχήν δηλαδή αποστολής τους.

Τούτο το φαινόμενο έχει τις ρίζες του ήδη από τις στρατιωτικές σχολές, όπου οι δόκιμοι αξιωματικοί αναλώνονται σε θεωρητικές αναζητήσεις που μικρή σχέση έχουν με την πρακτική στρατιωτική-τεχνική τους κατάρτιση, καθώς και σε αμφίβολης χρησιμότητας ασκήσεις πειθαρχίας (βλ. καψόνια). Είναι μάλλον βέβαιο ότι ένας νέος ανθυπολοχαγός, άρτι εξελθών από την τετραετούς φοίτησης Σχολή Ευελπίδων, είναι σαφώς λιγότερο ετοιμοπόλεμος από έναν απλό φαντάρο που έχει υπηρετήσει ένα τετράμηνο σε μάχιμη μονάδα.

Εξίσου ανεπαρκής ωστόσο είναι και η εκπαίδευση

που λαμβάνουν οι στρατευμένοι στα κέντρα βασικής εκπαίδευσης. Ακόμα κι όσοι καταφέρνουν να ξεφύγουν απ' τις διάφορες αγγαρείες ή δεν βολεύονται σε κάποιο γραφείο, διαπιστώνουν ότι η εκπαίδευση έχει μάλλον τυπικό χαρακτήρα και ο εκπαιδευτής περισσότερο ασχολείται με το αν θα περάσει κάποιος ανώτερος από τον χώρο εκπαίδευσης παρά με το αντικείμενό του. Παράλληλα, όπως προαναφέρθηκε, εμπέδωση της πειθαρχίας δεν συνεπάγεται συνειδητή αίσθηση του καθήκοντος, αλλά καψόνι και κατατρομοκράτηση των μη προσαρμοσμένων ακόμη στην στρατιωτική ζωή νεοσυλλέκτων.

Για την ωφελιμιστική νοοτροπία του στρατιωτικού δημόσιου υπάλληλου, η αποστολή του είναι να περάσει τις προβλεπόμενες από την υπηρεσία του ώρες στο στρατόπεδο όσο πιο ανώδυνα γίνεται, αποφεύγοντας όποιες τριβές θα μπορούσαν να τον «χαρακτηρίσουν», και κατά συνέπεια να του κοστίσουν κάποια προαγωγή – και τις αντίστοιχες απολαυές – πράγμα το οποίο επιτυγχάνεται όταν αναλαμβάνει όσο το δυνατό λιγότερες πρωτοβουλίες και δραστηριότητες. Πρόκειται για την τάση δημιουργίας ενός στρατού πάνω στα ίδια μέτρα των υπολειτουργούντων ελληνικών δημόσιων υπηρεσιών της συστηματικής λούφας και της κοπάνας των αναρρωτικών αδειών. Και κυρίως για μια λογική που δεν συμβιβάζεται ούτε με τον πατριωτισμό, ούτε με το ανδρείο φρόνημα, ούτε με την συνεχή επαγρύπνηση και την αίσθηση της υψηλής, υπαρξιακής αποστολής των ενόπλων δυνάμεων.

III. Μια άλλη όψη των δυσλειτουργιών του ελληνικού στρατού είναι ο άκρατος φορμαλισμός, η επίμονη δηλαδή προσκόλληση και επικέντρωση των συζητήσεων και των συγκρούσεων σε μη ουσιώδη προβλήματα, και η παραμέληση άλλων πολύ ζωτικότερων[20]. Η εμμονή σε ζητήματα τύπου, η αυστηρή, νομικιστική εφαρμογή του γράμματος των προβλεπόμενων ρυθμίσεων, η βαρύτητα στην μορφή, την βιτρίνα παραγκωνίζουν την ουσία, την τελολογική τήρηση του περιεχομένου των κανονισμών και την επικέντρωση στα πραγματικά καίρια σημεία για την εύρυθμη λειτουργία και αναδιάρθρωση του στρατιωτικού μηχανισμού.

Αν σε οικονομικό επίπεδο ο φορμαλισμός συνεπάγεται την έλλειψη αποτελεσματικότητας, τη ανορθολογική αξιοποίηση και την κατασπατάληση των οικονομικών πόρων – σημειωτέον ότι ποσοστιαία τα κονδύλια που διατίθενται από τον ελληνικό προϋπολογισμό για τις ένοπλες δυνάμεις είναι ανάμεσα στα υψηλότερα σε ευρωπαϊκό επίπεδο – από πολιτική σκοπιά ση-

μαίνει την διατήρηση ενός τρόπου σκέψης και δράσης μέσα στο στρατό, που συντηρεί την κατεστημένη λειτουργία τους ως ενός απεχθούς για το κοινό αίσθημα μηχανισμού με δικούς του όρους επικοινωνίας, στεγανοποιημένου και αποκομμένου από την κοινωνία. Ο φορμαλισμός αποτελεί ένα από τα βασικότερα αίτια για την δημιουργία ενός στρατού ξένου και απομακρυσμένου από την κοινωνία, κατά τέτοιο τρόπο ώστε να αναπαράγεται και ανατροφοδοτείται η όποια εσωτερική του παθογένεια, να διατηρούνται οι πεπαλαιωμένες δομές και να καταπνίγεται η επιβεβλημένη – τόσο για το αξιόμαχο όσο και για τα ανθρώπινα δικαιώματα – άρρηκτη αμφίδρομη σχέση του με την κοινωνία. Εν τέλει, μόνον ένας «απομυθοποιημένος» στρατός ανοιχτός και ενσωματωμένος στην κοινωνία, απαλλαγμένος από την φορμαλιστική υποταγή σε απαρχαιωμένες πρακτικές και νοοτροπίες, θα κατάφερνε να υπερβεί τα υφιστάμενα – δικαίως – σύνδρομα και να καταστεί υπεράνω κάθε υποψίας για παρεκτροπές. Βέβαια σημειωτέον ότι η αποστεγανοποίηση του στρατού θα οδηγούσε στον σε βάθος εκδημοκρατισμό, την οργανωτική βελτίωση και συνεπώς την προαγωγή του αξιόμαχου, υπό την προϋπόθεση του ανάλογου εκσυγχρονισμού των αυταρχικών δομών της ίδιας της ελληνικής κοινωνίας.

IV. Τέλος κάποιες σύντομες παρατηρήσεις γύρω από το ισχύον θεσμικό πλαίσιο των ενόπλων δυνάμεων.

Σύμφωνα με την συνταγματικά κατοχυρωμένη αρχή του πολιτικού ελέγχου των ενόπλων δυνάμεων, η χάραξη της αμυντικής πολιτικής και η επιλογή της ηγεσίας τους ανήκει στην εκάστοτε κυβέρνηση, που διαθέτει την εμπιστοσύνη και ελέγχεται από την λαϊκή αντιπροσωπεία. Η βούληση του συντακτικού νομοθέτη, όπως εκφράζεται στο άρθρο 45 εκδ. α' τον ισχύοντος Συντάγματος, συγκεκριμενοποιήθηκε με το νόμο 660/1977 που θέσπισε το οργανωτικό πλαίσιο για την διοίκηση των ενόπλων δυνάμεων και συνεχίζει να το διέπει μέχρι σήμερα. Το κεντρικό σημείο όπου ασκείται κριτική στον ν. 660/1977, είναι ότι ενώ η διαμόρφωση της αμυντικής πολιτικής της χώρας ανατίθεται στην κυβέρνηση (ΚΥΣΕΑ), η εφαρμογή της εναπόκειται σε στρατιωτικά κατ' αρχήν όργανα, με αποτέλεσμα να δημιουργούνται οι όροι για την αυτονόμηση των ενόπλων δυνάμεων από την πολιτική εξουσία[21]. Το στοιχείο τούτο ενισχύεται τόσο από το γεγονός ότι ο υπουργός Εθνικής Αμύνης είναι έρμαιος των εισηγήσεων των στρατιωτικών όσο και από το ότι δεν διαθέτει αρμοδιότητα απευθείας έκδοσης διαταγών προς το στράτευμα[22].

Συμπληρωματικά, η αρχή του πολιτικού ελέγχου διασπάται από τον περιορισμό του κοινοβουλευτικού ελέγχου σε ζητήματα εθνικής άμυνας και στρατιωτικών δαπανών, εν ονόματι του «εθνικού απορρήτου», καθώς και από την επιδίωξη συρρίκνωσης της ελευθερίας του τύπου, επί ποινή κατάσχεσης οποιονδήποτε εντύπου «αποκαλύπτει πληροφορίες για κάθε κατ' ουσία θέμα που αφορά τις ένοπλες δυνάμεις[23].

Δεν μπορεί να αρνηθεί κανείς ότι ούτε οι κομματικές διαμάχες είναι επιτρεπτό να μεταφερθούν μέσα στο στράτευμα, ούτε ορισμένα απόρρητα στρατιωτικά στοιχεία να δημοσιοποιηθούν[24]. Ωστόσο αποτελεί επικίνδυνο προηγούμενο για το δημοκρατικό πολίτευμα αφενός να αναιρείται ο κοινοβουλευτικός έλεγχος της υπεύθυνης κυβέρνησης και αφετέρου να παρεμποδίζεται η σε γενικές γραμμές τουλάχιστον πληροφόρηση της κοινωνίας για τα τεκταινόμενα στον χώρο των ενόπλων δυνάμεων.

Ωστόσο σήμερα παραμένουν σε ισχύ και ορισμένα άλλα παρωχημένα νομοθετήματα, με αυταρχικό χαρακτήρα και σε αρκετές περιπτώσεις αντίθετα προς το δημοκρατικό πολίτευμα και την Συνθήκη της Ρώμης για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα, όπως είναι τα χουντικά νομοθετικά διατάγματα 178/1969 περί ιεραρχίας και προαγωγών των αξιωματικών και 1400/1973 περί υπηρεσιακής κατάστασης των αξιωματικών, αλλά και ο ισχύων Στρατιωτικός Ποινικός Κώδικας που καθιερώνει την άνιση σε σχέση με τους άλλους πολίτες ποινική μεταχείριση των υπηρετούντων στις ένοπλες δυνάμεις[25]. Εξίσου απαράδεκτα είναι ορισμένα σημεία του Στρατιωτικού Κανονισμού 20-1, όπως η επιβολή της πειθαρχικής ποινής φυλάκισης, που κατ' ουσία ταυτίζει στην συνείδηση των στρατευμένων την στρατιωτική θητεία με τιμωρία, καθιστώντας τους ταυτόχρονα έρμαια, ως προς την προσωπική τους ελευθερία, των διαθέσεων του όποιου ανωτέρου τους.

Επίμετρο

Είναι δύσκολο πια να κλείσει κανείς σήμερα τα μάτια μπροστά στους κινδύνους που απειλούν την ακεραιότητα του ελληνισμού, όσο κι αν η νεοελληνική κοινωνία, παρά την πάντα ανοιχτή πληγή του Κυπριακού, τα κατάφερε καλά στον τομέα αυτό. Από την άλλη πλευρά η ιστορία έχει δείξει ότι ούτε οι διεθνείς συνθήκες ούτε οι «σύμμαχοι» πρόκειται να μας σώσουν

εάν κληθούμε να υπερασπιστούμε τα δίκαιά μας, παρά μονάχα το υλικό και ηθικό μας σθένος. Όσο λοιπόν κι αν πιστεύουμε στην ειρήνη και την φιλία μεταξύ των λαών, δεν μπορούμε να μην δώσουμε στα ζητήματα των ενόπλων δυνάμεων την σημασία που τους αρμόζει.

Το αξιόμαχο των ενόπλων δυνάμεων εξαρτάται από την ποσότητα και την ποιότητα αφενός της υλικοτεχνικής-τεχνολογικής υποδομής και αφετέρου του έμψυχου δυναμικού, της τεχνικής του κατάρτισης, της εκπαίδευσης και του ηθικού του. Για την Ελλάδα, που η ενίσχυση και ανανέωση της υλικοτεχνικής υποδομής είναι, για ευνόητους λόγους, εφικτή σε περιορισμένο βαθμό, η προαγωγή του αξιόμαχου εντοπίζεται στην δημιουργία ενός ευέλικτου και ταχυκίνητου στρατού αποτελούμενου από στρατιώτες με άριστη εκπαίδευση και ηθικό. Πράγμα που σημαίνει επέκταση του θεσμού των εξειδικευμένων, επαγγελματιών, πενταετούς ή μεγαλύτερης θητείας οπλιτών, άνω του βραδυκίνητου και ξεπερασμένου από τα πράγματα μοντέλου που στηρίζεται στους κληρωτούς. Η άψογη οργανωτική διάρθρωση και η υπεροχή του ανθρώπινου παράγοντα, με αξιοποίηση των γυναικών στις μη μάχιμες εργασίες, αποτελούν τον μοναδικό τρόπο δημιουργίας ενός αξιόμαχου στρατού, που – ας τολμήσουμε επιτέλους να το πούμε – σήμερα είναι ανεπαρκής, όσο κι αν πανηγυρικά ειπώνεται το αντίθετο στις διάφορες εθνικές εορτές από τους εκάστοτε κρατούντες, οι οποίοι θα είχαν μάλλον υποχρέωση να ομολογήσουν τις αδυναμίες και τις ελλείψεις και να επιχειρήσουν να τις αναστρέψουν, αντί να αποκοιμίζουν την κοινή γνώμη ή να αναλώνονται σε μικροκομματικές αντεγκλήσεις και πελατειακές δοσοληψίες.

Ταυτόχρονα απαραίτητος είναι ο προσανατολισμός στην κατεύθυνση του εκσυγχρονισμού των αυταρχικών δομών που διέπουν οριζόντια και κάθετα ολόκληρο τον στρατιωτικό μηχανισμό, ώστε να διασφαλισθούν τα ανθρώπινα δικαιώματα και οι ατομικές ελευθερίες των στρατεύσιμων. Εξίσου σημαντική είναι ωστόσο η αποκατάσταση της εθνικής συνείδησης και ομοψυχίας και η χάραξη μιας κοινά αποδεκτής, διακομματικής γραμμής στα θέματα εξωτερικής πολιτικής και ενόπλων δυνάμεων.

ΥΠΟΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

1. Βλ. Παπακοσμά Β., Ο στρατός στην πολιτική ζωή της Ελλάδος, Κολλάρος-Εστία, Αθήνα 1981. Ο Παπακοσμάς υποστηρίζει ότι για το κίνημα του Γουδί, πέρα από την λαϊκή δυσαρέσκεια, κομβικό σημείο ήταν οι συνδικαλιστικές διεκδικήσεις του στρατού.
2. Βλ. Θάνου Βερέμη, Οι επεμβάσεις του στρατού στην ελληνική πολιτική 1916-1936, Οδυσσέας, Αθήνα 1983, όπου επισημαίνεται ότι «αντίθετα από ό,τι συμβαίνει σε δυτικές χώρες όπου η συμμετοχή αξιωματικών σε κινήματα θεωρείται έγκλημα, στην Ελλάδα η συμμετοχή αυτή δεν οδηγούσε αναγκαστικά σε επαγγελματική καταισχύνη αλλά ούτε καν στην οριστική απομάκρυνση από τον στρατό» (σελ. 231).
3. Λεπτομερώς για τις καταβολές της οργάνωσης του ελληνικού μετεμφυλιακού κράτους και την ιδιαίτερη θέση του στρατού, βλ. αντ. αλλ. Δημήτρη Χαραλάμπη, Στρατός και Πολεμική Εξουσία. Η δομή της εξουσίας στην μετεμφυλιακή Ελλάδα, Εξάντας, Αθήνα, 1985, σελ. 32 επ.
4. Βλ. σχετικά στο συλλογικό έργο: Η Ελλάδα σε εξέλιξη, Εξάντας, Αθήνα, 1986, στο κείμενο του Θ. Βερέμη: Ο στρατός στην πολιτική μετά τον πόλεμο, σελ. 135 επ.
5. Ωστόσο, η πολιτική κινητοποίησης και τα μέτρα φιλελευθεροποίησης του Γ. Παπανδρέου αποτελούσαν πολύ μεγαλύτερη απειλή γι' αυτούς που κατείχαν θέσεις κλειδιά στον καταπιεστικό μηχανισμό του κράτους και στον στρατό (κυρίως τους αξιωματικούς του ΙΔΕΑ) παρά για το οικονομικό κατεστημένο της χώρας και τους πολιτικούς εκείνους που εκπροσωπούσαν στην Βουλή τα συμφέροντά του. Βλ. Νίκου Μουζέλη, Νεοελληνική κοινωνία – όψεις υπανάπτυξης, Εξάντας, Αθήνα, 1978, σελ. 258 επ.
6. Χωρίς να παραγνωρίζονται φυσικά οι επιλογές των ξένων δυνάμεων, βλ. για την αμερικανική επιρροή στον ελληνικό στρατό στο Ν. Σταύρου, Συμμαχική πολιτική και Στρατιωτικές επεμβάσεις: Ο πολιτικός ρόλος των Ελλήνων στρατιωτικών, Παπαζήσης, Αθήνα, 1976.
7. Για το θεσμικό καθεστώς των ενόπλων δυνάμεων μετά την μεταπολίτευση βλ. Νίκου Αλιβιζάτου, Η συνταγματική θέση των ενόπλων δυνάμεων: Η αρχή του πολιτικού ελέγχου, Σάκκουλας, Αθήνα 1987.
8. Βλ. Θ. Βερέμη, Οι επεμβάσεις του στρατού στην ελληνική πολιτική 1916-1936, Οδυσσέας, Αθήνα, 1983.
9. Το «ελληνοχριστιανικό» ιδεολόγημα, τεχνητό επινόημα του ιστορικού Κωνσταντίνου Παπαρρηγόπουλου, προσπαθεί στο όνομα της συνέχειας του ελληνικού πολιτισμού εώς σήμερα, να συνθέσει τον ανθρωποκεντρικό και παγανιστικό αρχαίο ελληνικό πολιτισμό με τον ουράνιο και μεταφυσικό Χριστιανισμό.
10. Για τις τάσεις, τα ρεύματα και την ανάλυση της ιδεολογικής καταγωγής της 21ης Απριλίου, βλ. Μελέτη Μελετόπουλου, Η ιδεολογία των Συνταγματαρχών, περιοδικό Αντί, Απρίλιος 1987 (Ειδικό τεύχος για την απριλιανή δικτατορία).
11. Η Κυπριακή τραγωδία απέδειξε πόσο η ετοιμότητα και το αξιόμαχο των ενόπλων δυνάμεων υπολειπόταν κι από τις πιο μετριοπαθείς επικρίσεις. Εξάλλου, όπως αναφέρει ο Θ. Βερέμης (Ο στρατός στην πολιτική μετά τον πόλεμο, ό.π.), απέδειξε ότι η συγκέντρωση της εξουσίας αποδυνάμωσε την δυνατότητα λήψης αποφάσεων σε περιπτώσεις άμεσης ανάγκης.
12. Βλ. Α-Ι.Δ. Μεταξά, Πολιτική κοινωνικοποίηση, Ολκός, Αθήνα 1976 και Π. Τερλεξή, Πολιτική κοινωνικοποίηση, η

γένεση του πολιτικού ανθρώπου, Γκούτενμπεργκ, Αθήνα 1975.

13. Για μια αναλυτική διερεύνηση των υπαρχουσών κοινωνικών σχέσεων, των δομών, των σχηματοποιήσεων και της ιεραρχίας, της δόμησης του στρατού ως κοινωνικής ομάδας, βλ. Μ. Αμάραντου, Κοινωνιολογικές παρατηρήσεις στην φαντάρικη ζωή: Κριτήρια εσω-στρατιωτικής διαστρωμάτωσης, Νέα Κοινωνιολογία, τεύχος 7ο.
14. Δεν είναι λίγα τα ανεκδοτολογικά παραδείγματα ακραίων επεισοδίων αυτής της ιεραρχικής υποταγής και της επίδρασης που ασκεί στην ψυχοσύνθεση του homo militaris, ώστε συχνά να δικαιολογείται η φανταρική ρήση ότι «εκεί που αρχίζει ο στρατός τελειώνει η λογική».
15. Βλ. Ζ. Παληού, Πελατεία και αναγκαιότητα στην στρατιωτική ζωή, Νέα Κοινωνιολογία, τεύχος 7ο.
16. Βλ. και Γ. Παπαμιχαήλ, Το ανθρώπινο σώμα και οι μεταφορικές σχέσεις του. Το ανθρώπινο σώμα και ο στρατός, Θεωρία, Αθήνα 1983. Κατά τον Γ. Παπαμιχαήλ «η πειθαρχία σε μια τέτοια ομάδα στηρίζει μια ορισμένου τύπου σχέση, στην οποία κυριαρχούν οι παρανοϊκοσχιζοειδείς μηχανισμοί» (σελ. 33). Δεν είμαστε σε θέση να κρίνουμε τον χαρακτηρισμό τούτο του συγγραφέα. Πάντως, μια μορφή πειθαρχίας βασισμένη στην ηθική καταρράκωση των στρατιωτών, αναμφισβήτητα δεν προάγει το αξιόμαχο.
17. Για την από συνταγματική άποψη προσέγγιση του προβλήματος των αντιρρησιών συνείδησης βλ. Φ. Βασιλογιάννη, Η «αντίδραση συνείδησης» από συνταγματική άποψη. Ερμηνευτικά προβλήματα και πολιτικές επιπτώσεις της νομικής προβληματικής, Δίκαιο και πολιτική, τεύχος 17-18.
18. Για τις πελατειακές σχέσεις, ως έννοιας-κλειδί για την ανάλυση του ελληνικού πολιτικού-κοινωνικού σχηματισμού, βλ. Δ. Χαραλάμπη, Πελατειακές σχέσεις και λαϊκισμός. Η εξωθεσμική συναίνεση στο ελληνικό πολιτικό σύστημα, Εξάντας, Αθήνα 1989.
19. Πρόσφατο παράδειγμα, κατά την κυβερνητική εναλλαγή του Ιουνίου 1989, η – εντός ωρών – αποστρατεία των αντιστρατήγων Βορβολάκου και Σπυριούνη, Διοικητού Στρατιάς και Διοικητού Γ΄ Σώματος Στρατού αντίστοιχα, η διακοπή της ανάκλησης εξ εφεδρείας των υποστρατήγων Κωντσοδημητρόπουλου και Λαυρεντάκη, Διευθυντών της Στρατονομίας και των ειδικών δυνάμεων αντίστοιχα, καθώς και πολλών άλλων σε κατώτερα κλιμάκια, ενώ οι αρχηγοί των επιτελείων πτέραρχος Κουρής, αντιστράτηγος Στάππας και αντιναύαρχος Βασιλικόπουλος πρόλαβαν να παραιτηθούν, γνωρίζοντας την μοίρα που τους επιφυλασσόταν· τέλος δε, ο Αρχηγός Στόλου αντιναύαρχος Λυμπέρης αποστρατεύτηκε λόγω προαγωγής νεωτέρου. Πλήθος άλλων αξιωματικών μετατέθηκαν δυσμενώς, τέθηκαν σε διαθεσιμότητα ή αποστρατεύτηκαν.
20. Για τον φορμαλισμό, βλ. στο κείμενο του Ν. Μουζέλη, Ελληνικός Φορμαλισμός: πολιτικές και πολιτιστικές πλευρές της υπανάπτυξης, στο Όψεις υπανάπτυξης, ό.π., σελ. 303 επ.
21. Βλ. Νίκου Αλιβιζάτου, Η Συνταγματική θέση των ενόπλων δυνάμεων. Η αρχή του πολιτικού ελέγχου, Σάκκουλας, Αθήνα 1987, σελ. 111 επ.
22. Βλ. Πάνου Λουκάκου, Ο έλεγχος της πολιτικής εξουσίας πάνω στις ένοπλες δυνάμεις, Σύγχρονα θέματα, περ. 6΄, τ. 9, Οκτ. 1980, σελ. 35 επ.
23. Βλ. Νίκου Αλιβιζάτου, ό.π., σελ. 251 επ.
24. Πράγμα το οποίο άλλωστε απαρεγκλίτως σεβάστηκε μέχρι σήμερα και η «Νέα Κοινωνιολογία».
25. Η σύνθεση των στρατιωτικών δικαστηρίων από πρόσωπα που δεν απολαμβάνουν εγγυήσεις προσωπικής και λειτουργικής ανεξαρτησίας, αποφάσεις μη ειδικά και εμπεριστατωμένα αιτιολογημένες, μεγαλύτερες προβλεπόμενες ποινές κ.λ.π.

□

Ο στρατός ως μηχανισμός κοινωνικοποίησης

του Μελέτη Η. Μελετόπουλου

«Ο Πολεμιστής» είναι ένας ρόλος που προσδίδεται στον άντρα από κάθε κοινωνία που κινδυνεύει. Οι εσωτερικοί μηχανισμοί αυτοάμυνας κάθε κοινωνίας προβλέπουν την δικαίωση, τη νομιμοποίηση, την ολοκλήρωση της ανδρικής ιδιότητας μέσω του περάσματος από την φάση της στρατιωτικής εκπαίδευσης. Αυτές οι υπαρξιακές ανάγκες του κοινωνικού συνόλου διοχετεύονται και διαχέονται σ' ολόκληρο το πλέγμα των κοινωνικών σχέσεων, στην νοοτροπία, στις συμπεριφορές, στους κώδικες επικοινωνίας που συνδέουν τις ατομικότητες σ' ένα οργανικά συνδεδεμένο και θεσμικά οργανωμένο σύνολο. Έτσι, όχι μόνον οι διοικητικοί μηχανισμοί της κοινωνίας, αλλά το σύνολο των μελών της υιοθετεί και εσωτερικεύει την «πολεμική ικανότητα» ως αναγκαίο και μάλιστα τιμητικό χαρακτηριστικό του Ανδρός.

Η ελληνική κοινωνία υπέφερε, όσο λίγες άλλες, από το βάρος του εξωτερικού παράγοντα στην εσωτερική της εξέλιξη. Από την Αρχαιότητα, όταν ο Σωκράτης πολεμούσε στην Χαλκιδική, όταν ο Εφιάλτης και ο τρέσσας Δωριεύς των Θερμοπυλών γίνονταν τα αρνητικά σύμβολα, τα παραδείγματα προς αποφυγήν του συλλογικού υποσυνειδήτου των Ελλήνων, όταν ο «μηδίσας» Πεισίστρατος χτιζόταν μέσα στο Ναό από την ίδια του την μάνα, η αντιμετώπιση του εξωτερικού κινδύνου προσέλαβε τεράστιες διαστάσεις. Ένα έθνος έκθετο, στην ουσία, σε διαρκείς εισβολές από τα τέσσερα σημεία του ορίζοντα δεν μπορούσε παρά να αναγάγει την ιδιότητα του Στρατιώτη – όχι αυτήν του Στρατιωτικού, που δεν αρκούσε, αλλά του Εφέδρου, αυτού δηλαδή που καλείται να πάρει τα όπλα σε περίπτωση κινδύνου, του Πολίτη που σπεύδει να σώσει την πατρίδα του από τον έσχατο κίνδυνο –στο πρώτιστο γνώρισμα της Ανδρείας, με την βιολογική– σεξική έννοια του όρου.

Η νεώτερη ελληνική κοινωνία δεν έζησε την συλλογική εμπειρία της Εκβιομηχάνισης[1], του εξαστισμού, της υλικής προόδου, αλλά αφοσιώθηκε από το 1830 κιόλας, που ελευθερώθηκε, στο ζήτημα της απελευθέρωσης του υπόδουλου μείζονος Ελληνισμού: ήταν η Μεγάλη Ιδέα, που δεν υπαγορευόταν μόνον από την ρεαλιστική ανάγκη της ταύτισης των κρατικών ορίων με τα εθνικά, αλλά εμπνεόταν επιπλέον από μια ιστορική ονειρική πεποίθηση, ένα Όραμα: αυτό της Αυτοκρατορικής Αποκατάστασης. Έτσι, ενώ στη Δύση η έννοια του ολοκληρωμένου Ανδρός βασίσθηκε (στη νέα της σύλληψη, την αστική) στις νεοπαγείς αξίες του Πολίτη – προϊόν του Διαφωτισμού και της Γαλλικής Επανάστασης– και του Homo Economicus –προϊόν των νέων ρυθμών της οικονομικής ζωής– στην Ελλάδα εξακολουθούσε να τροφοδοτεί το συλλογικό υποσυνείδητο με πρότυπα αξιολόγησης ηρωϊκά και πολεμικά[2].

Από τον Παύλο Μελά ως τον Άρη Βελουχιώτη, κι από τον Μαύρο Καβαλλάρη ως τον Γεώργιο Γρίβα Διγενή, η ελληνική κοινωνία δεν έπαψε να θεωρεί έναν άντρα ανολοκλήρωτο, ατελείωτο, όταν αυτός δεν κρατά στο χέρι του το καριοφύλι, μέσο πραγματοποίησης των εθνικών ονείρων. Ο «Γκρας» μένει πάντα πιο αντρικός από την «Πολιτεία» του Πλάτωνος. Η μαχιμότητα είναι πάντα το πιο ισχυρό επιχείρημα, σε μια χώρα όπου οι συζητήσεις γίνονται κυρίως με ανορθολογικά και συναισθηματικά κριτήρια[3].

Καθώς όμως η κοινωνία μας παραπαίει σήμερα ανάμεσα σε μια επαρχιώτικη εσωστρέφεια και μια υπο-αστική[4] περιθωριακή οικονομία, καθώς οι αλλεπάλληλες εθνικές ήττες, οι εμφύλιοι σπαραγμοί, η μεταβολή του κράτους σε μηχανισμό διώξεως των αντιπάλων και πλουτισμού των ημετέρων και όλα τα άλλα παρεμφερή στοιχεία της πασιφανούς και πρωτοφανούς εθνικής παρακμής συρρίκνωσαν την αυτοπεποίθησή μας, η ίδια η έννοια της Ενόπλου Αμύνης έχασε το ηρωϊκό της φωτοστέφανο και μεταβλήθηκε σε οργανισμό αναπαραγωγής των «αξιών» που στηρίζουν το νεοελληνικό τερατούργημα: πράγμα αναπόφευκτο, όχι μόνον γιατί οι Ένοπλες Δυνάμεις δεν αποτελούν ποτέ ένα απόλυτο στεγανό, όσο οι ίδιες ισχυρίζονται και θέλουν, αλλά επιπλέον γιατί ο άλλοτε αποτυχημένος ιστορικά και άλλοτε απεχθής πολιτικός ρόλος τους, κατά την Μεταπολεμική περίοδο, τις μετέβαλε συχνά σε μοχλό αυτής της ίδιας της εθνικής παρακμής.

Έτσι, μέσα στο γενικό πλαίσιο της απώλειας της αξιοπιστίας των εθνικών και πατριωτικών ιδεωδών[5], (λόγω της ταύτισης του Στρατού με το μετεμφυλιακό δεξιό καθεστώς, λόγω επίσης της Δικτατορίας και της Κυπριακής Καταστροφής), οι Ένοπλες Δυνάμεις έχασαν την ικανότητα να αναπαράγουν τις πολεμικές αρετές, τις πατριωτικές αξίες και τους μεγαλοϊδεατικούς οραματισμούς. Η ανεπτυγμένη εσωστρέφεια του Στρατού, που στην Τριακονταετία 1944-1974 αναπαρήγαγε τις αξίες της ψευδεπίγραφης και εντός εισαγωγικών «εθνικοφροσύνης», έδωσε την θέση της στον γραφειοκρατισμό και δημοσιουπαλληλισμό. Κι έτσι, έμεινε γυμνή η σημερινή λειτουργία του στρατιωτικού μηχανισμού, σε άμεση συνάρτηση με την γενική παρακμή της κοινωνίας μας: η αναπαραγωγή του ελεεινού κοινωνικού μας συστήματος, ενός συστήματος που υποδύεται την Ευρώπη και δεν είναι στην πραγματικότητα παρά μια άθλια εκδοχή της «καθ' ημάς Ανατολής». Ενός συστήματος του οποίου οι Ένοπλες Δυνάμεις αποτελούν τον κατ' εξοχήν μηχανισμό κοινωνικοποίησης, που «μαθαίνουν» στον υποψήφιο πολίτη τι σημαίνει και τι καίρια σημασία έχουν για την κοινωνική μας ζωή λέξεις-κλειδιά όπως «τσατσιλίκι» ή «λούφα» και τον «εκπαιδεύουν» έτσι ώστε να μάθει να λειτουργεί κοινωνικά χρησιμοποιώντας αυτούς τους κώδικες κι αυτά τα μέσα.

Πάντως, και έτσι ο Έλληνας άντρας δεν θεωρείται κοινωνικοποιημένος όταν δεν έχει περάσει από την στρατιωτική θητεία.

α. Το Ψάρωμα

Το ψάρωμα[7] είναι η μέθοδος ψυχολογικής επιβολής του ανωτέρου προς τον κατώτερο, σε μια κοινωνία, όπως η ελληνική, που αναπτύχθηκε κάτω από τις συνθήκες της οθωμανικής αυθαιρεσίας. Όσο απλό είναι στην ουσία του, τόσο το ψάρωμα είναι πολύπλοκο στην εφαρμογή του. Αν η ουσία του είναι να εξουδετερωθεί εκ των προτέρων κάθε ικανότητα αντίδρασης του Άλλου στις εντολές του ιθύνοντος, να καταστεί αυτός υποχείριο και να αποκτήσει ένα εγγενές στην μεταγενέστερη σχέση συναίσθημα κατωτερότητας –δομικό υλικό για την σχέση αυτή– οι μέθοδοι ποικίλλουν· αρχίζουν από την άσκηση ψυχολογικής βίας και την τρομοκρατία και τελειώνουν σε πολύ πιο λεπτές και σχεδόν αθέατες μεθόδους υποβολής και επιβολής[8].

ρωμα των προπαιδευμένων. Μάλιστα, η τυπική, η «έκδηλη» λειτουργία της προπαίδευσης, που είναι η βασική γνώση των συνθηκών πολέμου, έχει σχεδόν εξουδετερωθεί: οι προπαιδευόμενοι αναλώνονται σε μια σειρά από υποχρεώσεις που έχουν ως αποκλειστικό τους στόχο να μάθουν να κινούνται συντεταγμένοι και να υπακούουν αυτόματα στις εντολές που δέχονται. Μια στρατιωτική θητεία, φυσικά, θα μπορούσε να ξεκινήσει αλλιώς: θα μπορούσε να αρχίσει παρουσιάζοντας αναλυτικά το φαινόμενο του πολέμου, επισημαίνοντας τις αδήριτες ανάγκες του και οδηγώντας επαγωγικά την σκέψη του προπαιδευόμενου στην ενσυνείδητη εκ των προτέρων παραδοχή της σημασίας της πειθαρχίας και της υπακοής. Ακόμη και αν μια τέτοια μέθοδος δεν επαρκούσε, θα ήταν παρ' όλα αυτά άκρως ενισχυτική αυτής της τόσο πολυδιαφημιζόμενης «ενσυνείδητης πειθαρχίας» που διατείνονται οι ελληνικές κυβερνήσεις ότι θέλουν να επιτύχουν.

Όμως, κάτι τέτοιο δεν συμβαίνει. Ο πολίτης, που καλείται να έρθει σε μια πρώτη επαφή με τα όπλα, δεν

πρέπει να σκέπτεται. Απεναντίας πρέπει να λειτουργεί σαν αυτόματο. Γι' αυτό και η προπαίδευση έχει σαν βασικό της σκοπό την εξουδετέρωση των μηχανισμών κρίσης, αξιολόγησης, διαμόρφωσης γνώσης και δημόσιας έκφρασης αυτής της γνώμης των ατόμων. Ή τουλάχιστον την εξουδετέρωση της εξωτερικής εκδήλωσης αυτής της ατομικότητας. Το μέσον για να επιτευχθεί αυτό, για να μεταβληθεί ο άνθρωπος σε res (πράγμα), είναι το ψάρωμα.

Εξετάζοντας ευρύτερα το φαινόμενο, είναι ενδιαφέρον να παρατηρήσει κανείς πως μια κοινωνία στην οποία οι θεσμοί δεν έχουν αποκτήσει αυτό το τόσο απαραίτητο χαρακτηριστικό της κοινής αποδοχής, την opinio necessitatis, αναγκάζεται να χρησιμοποιεί την ψυχολογική βία για να διατηρείται δομημένη. Η ιεραρχία, όταν δεν βασίζεται στην ενσυνείδητη παραδοχή της θεσμικής οργάνωσης της κοινωνίας, καταφεύγει σε μηχανισμούς αυταρχικής επιβολής και ψυχολογικής εξουδετέρωσης των πιθανών αντιδράσεων. Τα άτομα πρέπει να χάσουν το θάρρος να αντιμιλούν, να κρίνουν δημοσίως, να διαμορφώνουν μια δικιά τους αυτόνομη γνώμη. Πρέπει να διστάζουν, να φοβούνται να επικαλεσθούν τα δικαιώματά τους, να υψώσουν την φωνή τους. Ο Νομάρχης, ο Χωροφύλακας, ο Εφοριακός, ο Γραφειοκράτης του Υπουργείου, ο Γιατρός, ο Δικηγόρος, ο πολιτευτής επιβάλλουν την άποψή τους βασισμένοι στην απουσία ισότιμου διαλόγου, βασισμένοι σ' ένα κενό ουσιαστικά απόψεων και κριτικής. Έτσι, η άποψή τους, που αυτόματα –λόγω του κενού– επιβάλεται ως κοινωνική επιταγή, έχει όλα τα χαρακτηριστικά γνωρίσματα κάθε αυθαιρεσίας: επιπολαιότητα, προχειρότητα, ημιμάθεια, ατομοκεντρισμό, ασυνέχεια, παρατυπία αν όχι ανοιχτή παρανομία.

Έτσι, η ελληνική κοινωνία λειτουργεί με βάση τον Αυταρχισμό και όχι την Δημοκρατία, την αυθαίρετη θέληση του ενός και όχι το γενικό καλό, το προσωρινό και όχι το πάγιο. Είναι μια κοινωνία με αυταρχικούς κώδικες επικοινωνίας, που στοχεύουν στην ψυχολογική εξουδετέρωση και όχι στην πειθώ. Αυτός ο τρόπος λειτουργίας, στην πραγματικότητα ημι-ολοκληρωτικού χαρακτήρα, διδάσκεται, αναπαράγεται, επαυξάνεται και βελτιώνεται, πολλαπλασιάζεται και εκδίδεται σε διαρκώς νέες πρωτότυπες και πιο εξελιγμένες μορφές στο μεγάλο εργαστήριο της κοινωνικής επικοινωνίας, τον Στρατό. Και κεντρικό στοιχείο είναι η μέθοδος που στην καθομιλουμένη αποκαλείται «ψάρωμα».

6. Το Τσατσιλίκι

Σε μια κοινωνία που βιώνει αναπαράγοντας διαρκώς τα κατάλοιπα του οθωμανικού τρόπου ζωής[9], η ευνοιοκρατία αποτελεί καίριας σημασίας μηχανισμό κοινωνικής λειτουργίας. Καθώς η ελληνική κοινωνία κυριαρχείται –περισσότερο από τις ταξικές συγκρούσεις– από εκτεταμένα πελατειακά δίκτυα[10], που τέμνουν κάθετα τις τάξεις, δίκτυα που ολοκληρώνονται στα μεγάλα κόμματα (που αποτελούν τα μεγαλύτερα δυνατά πελατειακά δίκτυα της χώρας και περιλαμβάνουν όλα τα υπόλοιπα) το «μέσον» αποτελεί την πρόσβαση για κάθε κοινωνικό αγαθό· η προσωπική αξία, που δημιουργεί στον άνθρωπο κάποια αισθήματα υπεροψίας και βούληση αξιοκρατικής ανόδου, μάλλον κωλύει και παρεμποδίζει – πάντως η εμμονή σ' αυτήν θεωρείται περιθωριακή επιλογή και ίσως γραφικότητα. Το «μέσον», αντίθετα, είναι το μεγαλύτερο εφόδιο για την διεκπεραίωση των προσωπικών επιθυμιών και αναγκών, από τον διορισμό σε κάποια δημόσια ή και ιδιωτική επιχείρηση ως την δανειοληψία και την δημιουργία κάποιας ιδιωτικής βιομηχανίας που, βασισμένη έτσι όχι στην προσωπική αξία του ιδρυτού της, αλλά σε ευνοιοκρατικές αντιπαροχές, θα παραπαίει ως προβληματική μέχρι να χρεωκοπήσει. Σε μια τέτοια κοινωνία τα αλλού αυτονόητα και αυτομάτως παρεχόμενα δικαιώματα του Πολίτη εξασφαλίζονται μόνον με το μέσον που αυτός διαθέτει. Η ίδια η προσωπική του αξία μετράται μ' αυτό. Η προσκόλληση σε κάποιον ισχυρό αξιοποιείται όταν αυτός ο ισχυρός έχει προσκολληθεί σε κάποιον ισχυρότερο. Σχηματίζονται έτσι πελατειακές πυραμίδες που φθάνουν μέχρι την κορυφή της πολιτικής κοινωνικής και οικονομικής ηγεσίας, τους αρχηγούς των κομμάτων και τα μεγάλα τζάκια.

Σε μια λοιπόν τέτοια κοινωνία, όπου το πραγματικό χρήμα είναι οι γνωριμίες, όπου τα πάντα χρεώνονται και ξεχρεώνονται με μεσολαβήσεις, τηλεφωνήματα και προστάτες, είναι φυσικό οι Ένοπλες Δυνάμεις να έχουν κι αυτές διαβρωθεί: τίποτα δεν αποτελεί στεγανό. Κι αν ο Στρατός έχει πολύ σοβαρότερα καθήκοντα απ' αυτά μιας οποιασδήποτε Δημόσιας Υπηρεσίας, αυτό δεν σημαίνει ότι μπορεί μόνον αυτός να λειτουργεί αξιοκρατικά, όταν όλη η υπόλοιπη κοινωνία λειτουργεί αναξιοκρατικά. Όταν όσο πιο γλοιώδης και κόλακας είναι κανείς, τόσο πιο ψηλά ανεβαίνει στην άθλια πελατειακή πυραμίδα. Έτσι, αυτά τα στοιχεία παρεισφρύουν στις Ένοπλες Δυνάμεις, σε μεγάλο βαθμό. Σε τόσο μεγάλο μάλιστα, ώστε η μαχιμότητα,

ο πατριωτισμός και η κατάρτιση ενός αξιωματικού να θεωρούνται δευτερεύοντα στοιχεία, αν όχι ρομαντισμοί, μπροστά στο θεμελιώδες ερώτημα: ποιος σε προστατεύει; τίνος τσάτσος[12] είσαι;

Έτσι Στρατηγοί τρέμουν φαντάρους, όταν οι δεύτεροι έχουν ισχυρούς προστάτες ή είναι γόνοι ισχυρών οικογενειών. Υπαλληλίσκοι των Υπουργείων Εθνικής Άμυνας καθορίζουν τις τύχες των Ενόπλων Δυνάμεων και παρεμβαίνουν ακόμα και σε καθαρώς τεχνικά ζητήματα, παραβιάζοντας και την ίδια την λογική. Μεταθέσεις, προαγωγές, απονομή ειδικοτήτων στους μόνιμους και στους έφεδρους, ειδικές εκπαιδεύσεις, κάθε είδους απολαυές που η κοινή λογική υπαγορεύει ότι θα έπρεπε –για λόγους στοιχειώδους εθνικής ασφαλείας– να δίδονται αξιοκρατικά, λειτουργούν με γνωριμίες και ανταλλάγματα. Ολόκληρα Επιτελεία ασχολούνται με ρουσφετολογία και χατήρια.

Ο Έλληνας που θα κληθεί «να εκπαιδευθεί υπό τα όπλα», από την βασική εκπαίδευση κιόλας θα αντιληφθεί ότι γίνονται διακρίσεις προς όφελος των «τσάτσων» (=των ατόμων που έχουν ισχυρούς προστάτες. Η λέξη «τσάτσος» χρησιμοποιείται για ένα ευρύτατο φάσμα από περιπτώσεις και πάντα συγκριτικά. Ακολουθείται δε συνήθως από μια γενική, όπως «Τσάτσος του τάδε» δηλαδή προστατευόμενος του τάδε. Υπάρχουν βέβαια και Τσάτσοι κατ' απόλυτη τιμή, λόγω κάποιου γνωστού ονόματος που φέρουν ή λόγω μιας διαπελατειακής προστασίας της οποίας χαίρουν).

Επειδή ο «φαντάρος» είναι μια ιδιότητα της οποίας ο φορέας είναι παντελώς ανίσχυρος κοινωνικά και επιζητεί καθ' όλους τους τρόπους κάποια διέξοδο, κάποια σανίδα σωτηρίας για να μπορεί να επικοινωνεί περισσότερο με τον «έξω κόσμο», συμβαίνει και οι πιο έντιμοι και απόλυτοι στις αρχές τους στρατεύσιμοι να εξαναγκασθούν εκ των πραγμάτων να αναζητήσουν κάποιον προστάτη, κάποιο μέσον. Άλλωστε, η έννοια του «αθέμιτου» μέσου μετριάζεται από τις σκέψεις του τύπου «όλοι το κάνουν» και «δεν θα είμαι εγώ το κορόιδο», που τόσο προσιδιάζουν στην αρκετά ατομικιστική φύση του Έλληνα. Έτσι, η ταλαιπωρία του Στρατού ωθεί κάθε στρατεύσιμο να χρησιμοποιήσει –όσο ιδεολογικά αντίθετος κι αν είναι– το τσατσιλίκι, όποιου βαθμού τσατσιλίκι διαθέτει, προκειμένου να ανακουφιστεί από την κακοπέραση.

Αυτή η υποχρεωτική χρήση του «μέσου» είναι ένας τερατωδώς ισχυρός μηχανισμός κοινωνικοποίησης, εκμαυλιστικός και αλλοτριωτικός. Κάθε Έλληνας μαθαίνει τι σημαίνει τσατσιλίκι όχι θεωρητικά, αλλά υποχρεούμενος να το χρησιμοποιήσει ο ίδιος.

Το εκτεταμένο έως τα όρια της ίδιας της ελληνικής κοινωνίας πλέγμα της ευνοιοκρατίας λειτουργεί με πολύπλοκους, θεατούς ή αθέατους μηχανισμούς. Τα επίπεδα των τσάτσων στον Στρατό αρχίζουν από την βάση, (π.χ. να είναι κανείς προστατευόμενος του επιλοχία της μονάδας του και να έχει έτσι εξασφαλίσει καλές εξόδους, λιγότερες αγγαρείες και σκοπιές, συχνές άδειες κλπ.), έως την κορυφή (να έχει κανείς προστάτη κάποιο ισχυρό πολιτικό παράγοντα). Τα κίνητρα για να παράσχει κάποιος ισχυρός την προστασία του επίσης ποικίλλουν: μπορεί να είναι κανείς συντοπίτης, συγγενής, ψηφοφόρος κλπ. του προστάτη του ή μπορεί ο προστάτης να παρέχει την προστασία του σε κάποιον ως αντάλλαγμα για κάποιο όφελος που του παρέσχε ο αρχικός προστάτης του προστατευόμενου κλπ.

Τα κυκλώματα των τσατσιλικών επικοινωνούν μεταξύ τους, αλληλοτέμνονται, επικαλύπτονται. Ένας φαντάρος μπορεί να έχει πολλούς προστάτες και να τους χρησιμοποιεί επιλεκτικά, κατά περίπτωση ή και συγχρόνως. Ένας προστάτης μπορεί να έχει πολλούς προστάτες υπό την προστασία του αλλά και άμεσα προστατευόμενους κλπ.

Το τελικό αποτέλεσμα όλων αυτών είναι ότι στον Στρατό το άτομο παύει να έχει μία δικιά του προσωπικότητα και «φοράει» την ασπίδα του προστάτη του, του «τσάτσου» του (η λέξη τσάτσος καλύπτει ενίοτε και την ιδιότητα του προστάτη). Η χειρότερη κατάσταση στην οποία μπορεί να περιπέσει ένας φαντάρος είναι ... νέος, φτωχός, και χωρίς τσάτσο. Εκεί ουδείς τον λαμβάνει υπόψη του και τον αντιμετωπίζουν ως res, περίπου ως άψυχο υλικό, ως «κομμάτι»[13].

γ. Ο χρόνος και οι τρόποι για να περνάει γρηγορότερα

Το μέτρημα του χρόνου αποτελεί μια από τις βασικότερες απασχολήσεις των φαντάρων και εν γένει των εφέδρων. «Οι μήνες» αποτελούν άλλωστε τον περίπου μοναδικό παράγοντα που καθορίζει το κύρος που απολαμβάνει ένας έφεδρος. Αυτό φυσικά παραπέμπει εν πολλοίς στα ουσιώδη πλεονεκτήματα που έχουν οι «παληοί». Αλλά δεν είναι μόνον αυτό. Είναι ότι όσο περνάει ο χρόνος, τόσο πλησιάζει η πολυπόθητη, η σχεδόν μυθοποιημένη μέρα της απόλυσης. Όλη η στρατιωτική θητεία δεν αποτελεί, στην συνείδηση των στρατευσίμων, παρά μια πορεία έως την απόλυση. Δεν έχει, η ίδια η θητεία, καμιά σχεδόν αξία αφ' εαυτής.

Αυτός είναι άλλωστε ο πυρήνας του προβλήματος. Η θητεία αποτελεί μια αρνητική, στείρα, κενή περιεχομένου εμπειρία: κανείς δεν πιστεύει ότι αποκομίζει κάτι θετικό απ' αυτήν. Οι μόνες ευχάριστες στιγμές, κατά τη διάρκεια της θητείας –όχι της θητείας– είναι οι έξοδοι, δηλαδή οι διακοπές της θητείας[14]. Έτσι, το μόνο που μπορεί κανείς να κάνει ανάμεσα στην καταπίεση, στις άνευ ουσιαστικού λόγου αγγαρείες (όπως... αποψίλωση και άλλες γραφικότητες), ανιάρες και συχνά εξοντωτικές σκοπιές, ανία και γενικά υποβιβασμό της ανθρώπινης προσωπικότητας, είναι να μετρά και να ξαναμετρά τις μέρες και τους μήνες που του μένουν μέχρι να απολυθεί.

Ο στρατεύσιμος αναπτύσσει μια ειδική σχέση με τον χρόνο. Μια σχέση προσωπική, σχεδόν μυστικιστική. Τον κατατέμνει σε μήνες, σε μέρες, σε ώρες, ώστε να τον αφομοιώσει καλύτερα, να εξοικοιωθεί μαζί του, να τον γνωρίσει, να τον εξορκίσει. Σημειώνει τους μήνες που έχει ήδη υπηρετήσει στο καπέλο του (στο τζόκευ) ή στο πουκάμισο αγγαρείας, δεν γράφει τον αριθμό, αλλά τον ζωγραφίζει, τον απεικονίζει γραφιστικά (κάθε μήνας ισοδυναμεί με κάποιο σημάδι, βούλα, τετράγωνο, κλπ.) ώστε να έχει μια απτή οπτική εικόνα του. Το τέλος ενός μήνα και η είσοδος στον επόμενο είναι ιστορικό γεγονός. Ο στρατεύσιμος άλλωστε δεν έχει ηλικία άλλη παρά τους μήνες του. Κανείς δεν ρωτάει στον στρατό «πόσο χρονών είσαι», αλλά «τι μήνα λες». Αυτή είναι η στρατιωτική ηλικία του καθενός μας. Γεννιόμαστε δύο φορές, μια βιολογικά και μια όταν «παρουσιαζόμαστε». Κάθε μήνας έχει το χρώμα του, την δυναμική του. Ο «δέκατος όγδοος» είναι σεβαστός μήνας, προσδίδει κύρος. Ο «δέκατος ένατος» ή «δέκατος άνετος» ανακουφίζει, διότι έρχονται μαζί του οι άδειες. Στον «εικοστό» θεωρείται κανείς «μισός έξω-μισός μέσα» κ.ο.κ.[15].

Φυσικά, πρόκειται περί ενός τεραστίου άγχους. Άγχους γιατί η θητεία, έτσι όπως είναι δομημένη σήμερα, δεν έχει κανένα δημιουργικό, πρωτότυπο ή εκπαιδευτικό χαρακτήρα. Δεν παρέχει καν κάποια ηθική ικανοποίηση. Δεν αφήνει ούτε ελάχιστα περιθώρια να ασχολείται κανείς με κάτι, παράλληλα μ' αυτή. Έχει έναν ολοκληρωτικό, αρνητικό χαρακτήρα, που εκμηδενίζει την προσωπικότητα. Το μόνο που μένει να κάνει κανείς είναι να περιμένει και να υπομένει. Και, επιπλέον, να προσπαθήσει την αναμονή του να την μετρήσει, να την ψηλαφίσει, να την απομυθοποιήσει, μυθοποιώντας την σπουδαιότερη μέρα κάθε φαντάρου: τη μέρα που θα βγει παραζαλισμένος από το «πρώτο γραφείο» του λόχου του, κρατώντας ένα κομμάτι χαρτί που περιέχει πάντα τα ίδια λόγια («Φύλλο Απολύσεως και Επιστρατεύσεως») –χωρίς να αντιλαμβάνεται ίσως πως τα ενδοστρατιωτικά φαινόμενα επεκτείνονται, αν και με πιο ανώδυνο και λιγότερο εξευτελιστικό τρόπο, στην μετέπειτα πολιτική ζωή, μια και οι Έλληνες, ως γνωστόν, συνηθίζουν να «μετράνε μήνες» μέχρι τις διακοπές, μέχρι το καλοκαίρι, μέχρι την σύνταξη. Όλα αυτά γιατί η κοινωνία μας είναι μια κοινωνία ανθρώπων χωρίς ιδανικά και δημιουργική πνοή.

δ. Οι Παληοί και οι Νέοι

Ο Στρατός έχει τη δικιά του ηλικία. Δεν έχει καμμιά, μα απολύτως καμιά σημασία ποια ημερομηνία γεννήθηκε κάποιος. Σημασία έχει ποια ημερομηνία παρουσιάσθηκε. Οι «νέοι» δεν έχουν σχεδόν καθόλου δικαιώματα: αποτελούν res, «πράγματα» στη διάθεση και εξουσία όχι μόνον των αξιωματικών, αλλά και των ομοιοβάθμων «παληών» στρατιωτών. Οι «νέοι» κάνουν τις αγγαρείες, τις σκοπιές και υφίστανται επιπλέον χυδαία και επιθετική κοροιδία από τους παληούς, του τύπου «είσαι νέος και θα πήξεις», «πρόσεχε τα γράσα σου» κλπ. Αντίθετα, οι «παληοί» απολαμ-

βάνουν διάφορα προνόμια – ο «παληός» στρατιώτης είναι «ιερός», αποτελεί ένα είδος ταμπού στο στράτευμά και δεν είναι εύκολο να τον ενοχλήσει ούτε ο ίδιος ο Διοικητής, ιδίως όταν τον χρειάζεται για την πιθανή πείρα του σε διάφορα τεχνικά ή γραφειοκρατικά ζητήματα. Οι «μήνες» που φέρει κάποιος ως αξιοσέβαστο φορτίο στους ώμους του είναι το σπουδαιότερο προνόμιο, είναι πραγματικός στρατιωτικός βαθμός. Οι περισσότεροι φαντάροι διάζονται να «παληώσουν», για να αποκτήσουν πλεονεκτήματα και κάποια σχετική άνεση. Ταυτόχρονα όμως υιοθετούν μια επιθετική, άδικη και σαδιστική συμπεριφορά έναντι των νέων, που δεν είναι τίποτε άλλο παρά η απομίμηση της συμπεριφοράς των παλαιοτέρων απ' αυτούς, προς αυτούς τους ίδιους όταν ήσαν νέοι. Είναι δηλαδή ένα τυπικό δείγμα «αναπαραγωγής συμπεριφορών».

Τι σημαίνει όμως η έννοια «Παληός» και «Νέος» στο κοινωνικό της βάθος; αποτελεί ιδιαίτερα χαρακτηριστικό της στρατιωτικής ζωής ή «αξία» ολόκληρης της παρακμασμένης κοινωνίας μας;

Προ καιρού, στην Βουλή, η κα Μ. Δαμανάκη, βουλευτής του Κομμουνιστικού Κόμματος, προεδρεύουσα και απευθυνόμενη σε κάτι πρωτοεκλεγέντες βουλευτές είπε: «το λέω για τους νέους... οι παληοί ξέρουν» κλπ.

Σ' όλους τους χώρους, σ' όλα τα επίπεδα της κοινωνικής ιεραρχίας, από το Εθνικό Κοινοβούλιο έως το ποταπότερο κατάστημα υπάρχει διάχυτη η έννοια του «Παληού» και του «Νέου». Θα μπορούσε φυσικά να θεωρηθεί φυσικό χαρακτηριστικό κάθε ανθρώπινης συσσωμάτωσης, κάθε ανθρώπινης συνεργασίας, αν στην Ελλάδα δεν αποτελούσε σχεδόν αποκλειστικό κριτήριο στις διανθρώπινες σχέσεις που αφορούν στην δομή της λειτουργίας μιας ομάδας. Απεναντίας, το κριτήριο αυτό δεν συνοδεύεται κι από άλλα κριτήρια αξιολόγησης, όπως ευφυία, εργατικότητα κλπ. Ένας παληός διαθέτει περισσότερο «κοινωνικό κύρος» από έναν «νέο», ακόμα κι αν ο «νέος» είναι ευφυέστερος, εργατικότερος κλπ. από τον «παληό».

Η «παλαιότητα», που θα μπορούσε να σημαίνει πείρα, ψυχραιμία, διαμορφωμένα αντανακλαστικά, σημαίνει εδώ κυρίως γνώση των «τερτιπιών», δηλαδή των άγραφων κωδίκων επικοινωνίας και συμπεριφοράς, που σκοπό έχουν κυρίως την «λούφα» ή την «ρεμούλα», την γνώση δηλαδή των καλύτερων τρόπων εξαπάτησης των άλλων και τελικά και του ίδιου μας του εαυτού.

Ούτε έχει καμιά απολύτως σχέση αυτή η έννοια της

«παλαιότητας» με την παραδοσιακή ελληνική γεροντοκρατία (που συναντούμε σ' όλη την ελληνική Ιστορία, από την Αρχαία Σπάρτη έως τις μετεπαναστατικές Κοινότητες) γιατί εκεί συνεπαγόταν τον συνδυασμό της εμπειρίας και της προσωπικής αξίας: δηλαδή η έννοια αυτή της παραδοσιακής ελληνικής ηλικιακής ιεράρχησης προσέδιδε αξία στην «παλαιότητα» μόνον ως φορέα συσσωρευμένης γνώσης και αποδεδειγμένης προσωπικής αξίας, και όχι ως φορέα χρησικτησίας ενός κοινωνικού χώρου.

ε. Η αγγαρεία

Η αγγαρεία, έννοια καθαρά κοινοτική στην πρωταρχική αυθεντική της διάσταση, αφορούσε στην άνευ πληρωμής προσφορά εργασίας στο σύνολο. Στην Τουρκοκρατία, αλλά και στην Δυτική Φεουδαρχία, προσέλαβε πολλές φορές καταναγκαστικό χαρακτήρα, ως προσφορά δωρεάν εργασίας στον αυθέντη ή στον χωροδεσπότη.

Η στρατιωτική αγγαρεία αφορά στην εκτέλεση από τους φαντάρους έργων χωρίς ουσιαστικό νόημα τις περισσότερες φορές. Ένα κλασσικό παράδειγμα είναι η «αποψίλωση», δηλαδή η εκκαθάριση κάποιου υπαίθριου χώρου από τα χορταράκια (καθόλου επικίνδυνα για πυρκαϊά ή ο,τιδήποτε άλλο) ή η συλλογή των αποτσίγαρων από το έδαφος με το χέρι. Ο ανομολόγητος σκοπός της αγγαρείας είναι να αναλώνονται οι φαντάροι σε μια διαρκή απασχόληση· το αποτέλεσμα είναι ο εξευτελισμός της ίδιας της έννοιας της προσφοράς προς το κοινωνικό σύνολο.

Ως αιτία θα μπορούσε να θεωρηθεί η άθλια οργάνωση της στρατιωτικής ζωής: μια σωστή και ορθολογισμένη οργάνωση θα προέβλεπε μια δημιουργική και ουσιαστική απασχόληση για τον κάθε στρατεύσιμο, ούτως ώστε αυτός αφ' ενός μεν να ασκεί τις ικανότητές του και να διοχετεύει την ενέργειά του, αφ' ετέρου δε να αισθάνεται ότι κάνει κάτι χρήσιμο και στο σύνολο και στον εαυτό του. Η αίσθηση της υπο-απασχόλησης δημιουργεί τρομερά αρνητικά συναισθήματα, μηδενιστικά για την ανθρώπινη ψυχολογία.

Όταν μεγάλος αριθμός στρατιωτών περνάει ολόκληρο το εργάσιμο οκτάωρο χωρίς ουσιαστικά να κάνει τίποτα ή κάνοντας επί οκτώ ώρες κάτι που θα μπορούσε να τελειώσει σε μισή ώρα (δεν είναι υπερβολή αυτό, κάθε ένας που υπηρέτησε το γνωρίζει καλά)· όταν για μια δουλειά που απαιτεί ένα άτομο απασχολούνται πέντε ή δέκα άτομα, την στιγμή που θα μπορούσαν να κάνουν καλύτερα την δουλειά και να έχουν πιο συχνές εξόδους, καταλαβαίνει κανείς τι εννοούμε λέγοντας πως η καλύτερη διαβίωση των στρατευμένων όχι μόνον δεν είναι ασύμβατη προς την καλύτερη απόδοση του Στρατού, αλλά αντίθετα την προϋποθέτει. Όλα αυτά συμβαίνουν όταν η οργάνωση είναι διεστραμμένη και οφείλεται σε βαθειές κοινωνικές και πολιτιστικές ανεπάρκειες, αλλά και σε προφανή έλλειψη επιστημονικού σχεδιασμού και πολιτικής βούλησης[16].

ζ. Η λούφα

Άμεση συνέπεια των παραπάνω είναι η Λούφα. Η έλλειψη πίστης στον επιδιωκόμενο σκοπό και η άνευ λόγου ταλαιπωρία δημιουργούν στους στρατευμένους μια απώθηση, μια απόσυρση στο περιθώριο της στρατιωτικής ζωής, μια αρνητική αντιμετώπιση οποιουδήποτε καθήκοντος συνεπάγεται η στρατιωτική θητεία. (Καταλαβαίνει κανείς έτσι γιατί η αρνητικότερη περίοδος στη ζωή κάθε Έλληνα είναι η θητεία του).

Αυτή η τάση φυγής από τις στρατιωτικές απασχολήσεις, που οφείλεται στην υποαπασχόληση, στον υποβιβασμό και τον διαρκή εξευτελισμό της προσωπικότητας, στην μη αξιοποίηση των ατομικών προσόντων, στην ταλαιπωρία της διαβίωσης και σ' όλους τους παράγοντες που αναφέραμε στις προηγούμενες παραγράφους, αποτελεί την γεννεσιουργό αιτία της «λούφας».

Λούφα είναι η μη-εργασία, η λάθρα διαβίωση, το «άραγμα στην ζούλα», η άρρητη και αθέατη διαφυγή από τα στρατιωτικά καθήκοντα. Ο στρατιώτης που λουφάρει συνήθως κάθεται ξαπλωμένος ή μισο-ξαπλωμένος στον θάλαμο ή καλύτερα σε κάποιο μακρινό μέρος του στρατοπέδου, μόνος ή με άλλους για να έχει κάλυψη, καπνίζει, σιγοκουβεντιάζει και έχει πάντοτε το νου του ώστε αν ακούσει να τον φωνάζουν ή να τον αναζητούν να εμφανισθεί αμέσως και να παρουσιάσει κάποια ψεύτικη δικαιολογία που θα έχει από πριν προετοιμάσει.

Η όλη φιλοσοφία της λούφας βασίζεται στην έννοια της «νόμιμης κοπάνας», δηλαδή είναι μια διαφυγή από την εκτέλεση των καθηκόντων, χωρίς απαλλαγή από τις αναπόφευκτες υποχρεώσεις της ζωής του στρατοπέδου, όπως την στολή, τα προσκλητήρια κλπ.

Η «λούφα» δεν αποτελεί χαρακτηριστικό της στρατιωτικής ζωής μόνο. Μέγα μέρος των Ελλήνων εργαζομένων ασκούν καθημερινά λούφα, εργαζόμενοι περίπου ένα δίωρο και περνώντας τις υπόλοιπες έξη ώρες

του οκταώρου με κουβέντα, τηλέφωνο, τσιγάρο, βολτίτσα στο διάδρομο, τυρόπιττα και άπειρα διαλείμματα, τόσο μακράς διαρκείας ώστε κάποτε η ίδια η εργασία να γίνεται τελικώς διάλειμμα.

η. Η Κοπάνα

Η κοπάνα είναι ένας βιαιότερος και παράνομος τρόπος διαφυγής από την στρατιωτική ζωή. Ένας φαντάρος προσπαθεί πάντα κατ' αρχήν να «την κοπανήσει» από την πύλη της μονάδας του, με πλαστό υπηρεσιακό σημείωμα, ή διαφεύγοντας της προσοχής του σκοπού ή και έχοντας συννενοηθεί με τον σκοπό. Συνήθως πριν φύγει κανονίζει να έχει εξασφαλίσει την κάλυψη του υπαξιωματικού ή αξιωματικού υπηρεσίας ή ορισμένων άλλων φαντάρων, που θα διαβεβαιώσουν σε περίπτωση εφόδου ότι «είναι κάπου τριγύρω» ή ότι λείπει νόμιμα. Συχνά όμως η κοπάνα είναι πιο ριψοκίνδυνη: ο φαντάρος, αν «του την έχει δώσει», μπορεί να πηδήξει το σύρμα ή τον τοίχο του στρατοπέδου και να φύγει.

Εάν γίνει «έφοδος» και γίνει αντιληπτή η απουσία του «κοπανατζή», οι συνέπειες αρχίζουν από μια μικρή συμβολική τιμωρία (εάν έχει φιλικές σχέσεις με τον Διοικητή, εάν μεσολαβήσει κάποιος προστάτης του κλπ.) και τελειώνουν στο Στρατοδικείο. «Κοπάνα» κάνουν όχι μόνον οι φαντάροι, μα και αξιωματικοί.

Η βασική αιτία της κοπάνας είναι η Ανελευθερία, η ασφυξία που νιώθει κανείς όταν είναι «μέσα». Οι κοπάνες είναι τόσο πιο πολλές, όσο λιγότερες εξόδους έχει κάθε μήνα ένας φαντάρος. Φυσικά υπάρχουν κι άλλες εξωγενείς αιτίες, όπως συγκεκριμένοι λόγοι (φερ' ειπείν ένα πάρτυ ή μια εκδήλωση που ένας φαντάρος δεν θέλει να χάσει κλπ.). Γενικά οι στρατεύσιμοι είναι εγκλωβισμένοι και προσπαθούν να βγουν με κάθε τρόπο (νόμιμο ή παράνομο) έξω. Θεωρούμε την έλλειψη πίστης στον επιδιωκόμενο σκοπό σημαντικό αίτιο. Άλλωστε η κοπάνα, που δεν είναι παρά μια μικρή λιποταξία, είναι νομιμοποιημένη στην κοινή συνείδηση: κανείς κοπανατζής δεν θεωρείται στην ουσία «παραβάτης του νόμου». Απεναντίας, όποιος μπορεί να την κοπανάει και δεν το κάνει θεωρείται στην συνείδηση τουλάχιστον συντηρητικός, αν όχι ηλίθιος...

Η κοπάνα, υπό μια ευρύτερη οπτική γωνία, είναι μια τάση φυγής από μια συγκεκριμένη πραγματικότητα, που φαντάζει ανυπόφορη και απεχθής. Δεν είναι τυχαίο που οι Αθηναίοι περιμένουν με ανυπομονησία τα Σαββατοκύριακα, τις γιορτές και τις διακοπές για

να την «κοπανήσουν» από την Αθήνα. Δεν είναι άσχετο επίσης το γεγονός ότι πολλοί Έλληνες, αν μπορούσαν, θα την «κοπανούσαν» ευχαρίστως σε περίπτωση πολέμου, για το εξωτερικό.

θ. Η Καμπάνα

Η έννοια της τιμωρίας συνδέεται κανονικά, άμεσα, με την έννοια της παράβασης κάποιου κανονισμού, η δε τιμωρία είναι πάντα ανάλογη με την παράβαση, θεωρητικά. Σε μια χώρα όμως όπου η Αυθαιρεσία και ο Υποκειμενισμός κρατούσαν πάντα τα σκήπτρα των κοινωνικών ρυθμίσεων, η τιμωρία επικαλύπτει συνήθως προσωπική εκδίκηση, μισαλλοδοξία, σαδισμό και ποικίλλους εκβιασμούς[18].

Την κατάσταση αυτή διευκολύνουν δύο, βασικά, παράγοντες: (1) η ανάθεση της πρωτοβάθμιας στρατιωτικής πειθαρχικής αρμοδιότητας στον οιονδήποτε υπαξιωματικό και αξιωματικό και (2) το τεράστιο εύρος των δυνατών ποινών.

Έτσι για να συμπυκνώσουμε τα παραπάνω χαρακτηριστικά όλα μαζί σ' ένα παράδειγμα, ένας έφεδρος λοχίας μπορεί να τιμωρήσει με δύο μέρες φυλακή έναν φαντάρο που δεν συμπαθεί, «δι' ασήμαντον αφορμήν», π.χ. επειδή είχε αγυάλιστα άρβυλα. Ποια όμως είναι τα αντικειμενικά κριτήρια για ένα γυαλισμένο άρβυλο;

Η κατάχρηση όμως των ποινολογίων εις βάρος των κατωτέρων βαθμοφόρων και κυρίως των φαντάρων, επιφέρει αφ' ενός μεν την οργή κατά της στρατιωτικής νομοθεσίας, και το συναίσθημα της αδικίας, **(που αποτελεί την καλύτερη πρώτη ύλη για την καλλιέργεια κάθε είδους ιδεολογιών που βασίζονται στο ταξικό μίσος)**, αφετέρου δε μια «αφασία», μια αναισθητοποίηση προς την ίδια την έννοια της ποινής και των συνεπειών της, αίσθημα που δημιουργεί με την σειρά του νοοτροπία κοινωνικού περιθωρίου και μηδενισμού.

ι. Ο Φορμαλισμός

Η έννοια του φορμαλισμού είναι μια έννοια-κλειδί, είναι σημαντικότατο εργαλείο για την κατανόηση ολόκληρης της ελληνικής πραγματικότητας. Μιας πραγματικότητας που απέδωσε ύψιστη σημασία στους τύπους, στις «φόρμες», προσπαθώντας να σκεπάσει συστηματικά ή σπασμωδικά το βάθος, την ουσία, που κόχλαζε. Πάντα οι δικηγόροι που συνήθως διηύθηναν τις δημόσιες υποθέσεις μας[19], νόμιζαν ότι η λύση μπορούσε να δοθεί με μια καλή νομοθετική ρύθμιση. Όμως, η ελληνική προβληματικότητα απεδείκνυε κάθε φορά ότι μπορούσε να επιβιώνει κάτω από οποιαδήποτε νομική μορφή, κάτω από οποιαδήποτε αυστηρή διάταξη. Κι έτσι, η λάθος διάγνωση, η διάγνωση δηλαδή της ελλειμματικότητας μας στο επίπεδο των νόμων, μας εμπόδισε να δούμε την αλήθεια που ενέκειτο και έγκειται στο επίπεδο της ηθικής και πνευματικής ποιότητας των ανθρώπων[20].

Κάπως έτσι συμβαίνει και με τον Ελληνικό Στρατό. Ένα ολόκληρο πλέγμα από κανονισμούς, διατάξεις (ο περίφημος Είκοσι Παύλα Ένα είναι ένα μόνον μέρος) ίσταται επέκεινα της καγχάζουσας πραγματικότητας. Στους κοιτώνες των στρατοπέδων μαθαίνεις ότι «στον Στρατό τα πάντα απαγορεύονται και τα πάντα επιτρέπονται». Ο κάθε νόμος μπορεί να αναιρεθεί, να εξουδετερωθεί στην πράξη, χωρίς να πάψει να ισχύει. Χιλιάδες παραπτώματα μένουν ατιμώρητα, ενώ χιλιάδες μη κολάσιμες πράξεις τιμωρούνται λόγω της αυθαιρεσίας. Κι όμως: ένας ολόκληρος κόσμος, ένας ολόκληρος Στρατός, ζει, υπάρχει, αναπνέει, οχυρώνεται, επικοινωνεί με βάση τους κανονισμούς.

Ο κανονισμός, που «προβλέπει» ή «απαγορεύει», είναι η ασπίδα του ανίσχυρου στρατιώτη. Κάποιος που δεν έχει «Τσάτσο», γίνεται αναγκαστικά σπουδαίος νομομαθής της στρατιωτικής νομοθεσίας. Ξέρει πάντα να βασισθεί σε κάποιο εδάφιο κάποιας στρατιωτικής διάταξης, για να απολογηθεί, για να δικαιολογηθεί, για να υπερασπίσει τον εαυτό του. Ξέρει ότι έτσι, ίσως σωθεί. Ένας «Τσάτσος», απεναντίας, δεν ενδιαφέρεται για κανέναν κανονισμό. Ξέρει ότι θα σωθεί έτσι κι αλλιώς.

Φυσικά, οι κανονισμοί και οι διατάξεις εφαρμόζονται με χίλιους διαφορετικούς τρόπους και μάλιστα αντιφατικούς μεταξύ τους. Αυτό το ξέρει και ο τελευταίος δικηγοράκος ποινικών υποθέσεων. Όταν υπάρχει διάθεση τιμωρίας (λόγω αυθαιρεσίας ή σαδισμού), το ευκολότερο πράγμα είναι να βρεις μιαν αφορμή: «Ακομβίωτος». «Αξύριστος». «Αγυάλιστος». «Μη απονείμας χαιρετισμόν με την δέουσα σοβαρότητα». Και λοιπά. Αυτά τα ξέρει κι ο κάθε Στρατονόμος. Το ευκολότερο πράγμα είναι να «γράψεις» κάποιον.

Το πρόβλημα δεν έγκειται στις διατάξεις. Αυτές είναι νεκρές. Το πρόβλημα είναι οι άνθρωποι. Η ποιότητά τους, το πνευματικό τους επίπεδο, η ψυχική τους ποιότητα, η έλλειψη απωθημένων, που βγαίνουν στην επιφάνεια με μισαλλόδοξο τρόπο.

Κάθε νόμος, κάθε κανονισμός μπορεί να προκαλέσει οιοδήποτε αποτέλεσμα. Μπορεί να σώσει, μπορεί και να τιμωρήσει σκληρά, μπορεί να ευεργετήσει, μπορεί

και να καταστρέψει. Αλλά: δεν κερδίζονται με κανονισμούς και διατάξεις οι πόλεμοι. Κι ακόμα περισσότερο: δεν κερδίζεται έτσι ούτε η ανθρώπινη αξιοπρέπεια της συλλογικής μας κοινωνικής συμβίωσης.

κ. Ο Τομαρισμός

Τελικά, όλο αυτό το πλέγμα μηχανισμών που εξουδετερώνουν κάθε έννοια αυτονομίας, ολόκληρο το πεδίο όπου «κάθε τι που δεν επιβάλλεται, απαγορεύεται», προκαλεί στον καθένα μια συσπείρωση γύρω από τον εαυτό του, «την πάρτη του», μια αμυντική εσωστρέφεια, μια έλλειψη εμπιστοσύνης στον οιονδήποτε, που αποτελεί δυνάμει εχθρό. Η προσωπικότητά μου μετατρέπεται σε «παρτη μου»: είναι δύο αντίθετες έννοιες· η δεύτερη παραπέμπει σε αρνητική σημασιοδότηση.

Ο φαντάρος είναι ουσιαστικά μόνος –και το γνωρίζει πολύ καλά. Επιδιώκει – στην παντελή έλλειψη συντροφικότητας και συλλογικότητας που χαρακτηρίζουν την στρατιωτική ζωή – την αυτοπροστασία του, έστω και εις βάρος των συναδέλφων του. Δεν τον νοιάζει αν «βισματώσει» κάποιον[21] αρκεί ο ίδιος να ξεφύγει από την προσωπική του κόλαση. Δεν τον νοιάζει αν τον χαρακτηρίσουν «Τσάτσο»: είναι τιμή του· δεν τον πειράζει αν φερθεί άσχημα στους «νέους»: είναι «ψαρωτικός» και περηφανεύεται γι' αυτό.

Φυσικά, ο Τομαρισμός είναι χαρακτηριστικό γνώρισμα μιας κοινωνίας που έπαψε να έχει ιδανικά. Ο νεαρός Έλληνας προετοιμάζεται έτσι στον Στρατό ψυχολογικά για να αντιμετωπίσει την ζωή έξω, την ζωή μιας αγέλης με ομαδικότητα χωρίς συντροφικότητα, με οχλαγωγία χωρίς δημοκρατία, μια κοινωνία διεπόμενη από τους νόμους της ζούγκλας, χωρίς τις αξίες εκείνες που κάνουν τον άνθρωπο να αισθάνεται ότι «ανήκει» κάπου, σε κάτι το υψηλότερο από το εφήμερο σαρκίο του.

Έτσι η θητεία κατορθώνει να ταυτίσει στο μυαλό ενός απλοϊκού στρατιώτη την έννοια του συνόλου και της πατρίδας με τα χειρότερα στοιχεία.

λ. Να με τι ταυτίζεται η έννοια της πατρίδας, μετά την ψυχρολουσία της θητείας

1. Με την τετράωρη ορθοστασία (12-4) στο κρύο, τις περισσότερες φορές χωρίς νόημα και χωρίς δικαίωση, γιατί την ίδια στιγμή ο «παληός» κοιμάται και ο «τσάτσος» είναι σπίτι του.

2. Με τα κουραστικά ατέλειωτα προσκλητήρια, όπου οι παραπτωματίες φαντάροι υποχρεώνονται να αυτοεξευτελίζονται, αναφέροντας τον εαυτό τους.

3. Με τον αυταρχισμό του αγράμματου και άξεστου μόνιμου αρχιλοχία.

4. Με τις βρώμικες «καλλιόπες» και τις ψείρες του θαλάμου.

5. Με τον σαδισμό των «παληών».

6. Με το φαγητό που απλώς δεν τρώγεται.

7. Με την απραξία του πρωϊνού και την αίσθηση του χαμένου χρόνου.

8. Με την «αποψίλωση» και την συλλογή αποτσίγαρων.

9. Με τα κυκλώματα των «τσάτσων», από τον «τσάτσο» του διοικητή έως τον «τσάτσο» του Υπουργού.

10. Με την δεκαήμερη φυλάκιση για ηλίθιους λόγους και την αδυναμία προσφυγής σε κάποιο ανώτερο όργανο.

11. Με τα νεύρα του διοικητή, που ξεσπάνε πάνω στον πρώτο φαντάρο που θα συναντήσει μπροστά του.

12. Με τα «σκηνάκια».

13. Με την αυτοκτονία ενός φαντάρου της «σειράς» μου.

14. Με την σκέψη που μου πέρασε κι εμένα ν' αυτοκτονήσω κάποια βραδιά.

15. Με τους ατέλειωτους 10 ανυπόφορους μήνες που έχω ακόμη μέχρι ν' απολυθώ.

16. Με την «αναβολή» για ψυχολογικούς λόγους που θα με υποχρεώσουν τα περιθώρια της αντοχής μου να ζητήσω.

Δεν φτάνουν αυτά, για να δείξουν πόσο μια ανελεύθερη στρατιωτική οργάνωση καταστρέφει κάθε ιδανικό που συνδέεται με την πατρίδα;

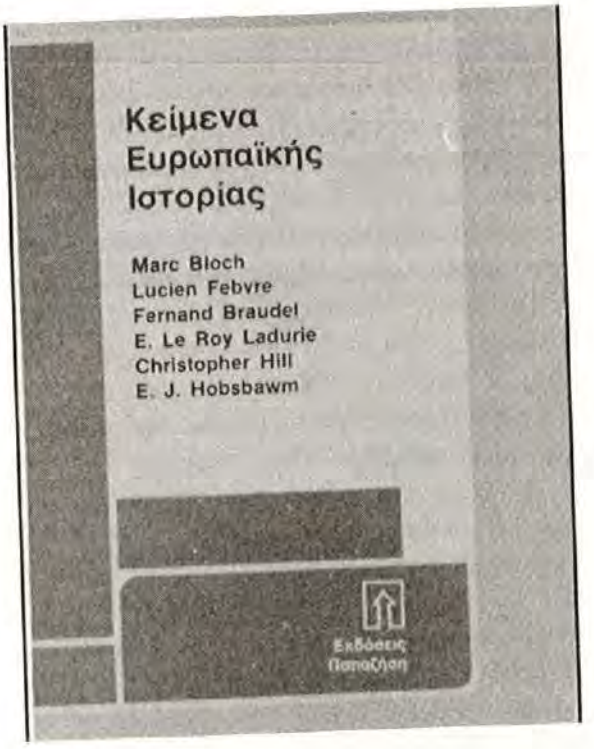
ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

1. Ν. Μουζέλης, Νεοελληνική Κοινωνία - Όψεις Υπανάπτυξης, Αθήνα, Εξάντας, 1978.
2. Απόδειξη αποτελεί η επιβίωση του ηρωϊκού προτύπου του Κλέφτη, ακόμη κι όταν αυτό έχασε τον Απελευθερωτικό τον ρόλο. Βλ. Στάθη Δαμιανάκου, Η Μυθοποιία του Κλέφτικου, στο «Παράδοση Ανταρσίας και Λαϊκός πολιτισμός» Αθήνα, Πλέθρον, 1987.
3. Τον όρο «μάχιμος» τον χρησιμοποίησε πολλές φορές αυτοπροσδιοριστικά («Είμαι μάχιμος», «είμαι ακόμα μάχιμος», «τώρα είμαι μάχιμος») και ο Α. Παπανδρέου, που προσπάθησε να προσεγγίσει το λαϊκό αίσθημα με συναισθηματικό τρόπο και εν πολλοίς το επέτυχε.
4. Περί ελληνικού υπο-αστισμού βλέπε στο 1ο τεύχος της «Ν.Κ.» σχετικό άρθρο μου.

5. Βλέπε το κείμενό μου «Το ζήτημα του Πατριωτισμού» στην στήλη «Άρδην» της «Ν.Κ.» υπ' αριθμόν 9.
6. Δεν έχει ακουσθεί ούτε μια φορά τα τελευταία δέκα χρόνια από επίσημα ή ημι-επίσημα ή ανεπίσημα ελληνικά ή ξένα χείλη, ότι σε περίπτωση ελληνοτουρκικού πολέμου, η Ελλάδα θα νικήσει την Τουρκία.
7. Ετυμολογικά η λέξη προέρχεται από το «Ψάρι», που σημαίνει αμήχανος, άσχετος, άπειρος «Ψαρώνω» ως ρήμα άνευ ουσιαστικού σημαίνει γίνομαι ψάρι με τις ενέργειες μου ή τα λόγια μου.
8. Κάποιος γνωστός μου στρατονόμος μου είπε κάποτε ότι τα χρυσά γυλιά διανουμένων που φορούσε εξασκούσαν μεγαλύτερη υποβολή στους στρατιώτες και ήταν πολύ πιο ψαρωτικά απ' ότι τα χοντρά κοκκάλινα γυαλιά.
9. Τα οθωμανικά χαρακτηριστικά της ελληνικής κοινωνίας επεσήμανε και ανέλυσε κατά τρόπο ανεπανάληπτο ο Δημοσθένης Δανιηλίδης στο κλασικό έργο του «Νεοελληνική Κοινωνία και Οικονομία» (1930).
10. Τα πελατειακά δίκτυα, ως έννοια, έχουν αρχίσει να εκτοπίζουν τα ταξικά συμφέροντα, ως μεθοδολογικό εργαλείο, τα τελευταία χρόνια, καθόσον οι νεώτεροι κοινωνιολόγοι άρχισαν να αντιλαμβάνονται την ελληνική κοινωνική πραγματικότητα στην ουσία της, πέρα από ιδεοληπτικές αγλυλώσεις μαρξιστικού ή άλλου τύπου.
11. Κάποιος γνωστός μου που ζήτησε τις απαραίτητες προϋποθέσεις για να προσληφθεί σε μια δημόσια υπηρεσία έλαβε την εξής αποστομωτική απάντηση από το θυρωρό: «Μέσον έχεις, αγόρι μου;»
12. Η λέξη «Τσάτσος» έχει προέλθει είτε από πιθανή σκανδαλωδώς ευνοϊκή μεταχείριση γόνου γνωστής οικογένειας κατά την στρατιωτική του θητεία είτε από κάποιον πλοίαρχο που υπηρετούσε στις μεταθέσεις του Πολεμικού Ναυτικού.
13. Στα πλοία του Πολεμικού Ναυτικού οι ναύτες ενίοτε αποκαλούνται από τους προισταμένους τους «κομμάτια». Π.χ.: «Φέρε δύο κομμάτια να καθαρίσουν την γέφυρα».
14. Μια απ' τις πρώτες ερωτήσεις που απευθύνουν μεταξύ τους δύο στρατεύσιμοι είναι: «Πόσο σε πάει;», δηλαδή κάθε πόσες μέρες βγαίνεις έξω.
15. Φυσικά, οι συνεχείς μειώσεις της θητείας σχετικοποιούν τη σημασία κάθε μήνα.
16. Υπενθυμίζω και την κλασική ρήση: «εκεί που σταματάει η λογική αρχίζει ο Στρατός».
17. Είναι εκπληκτική η φαντασία με την οποία οι φαντάροι εφευρίσκουν διάφορες δικαιολογίες, και είναι κρίμα που η φαντασία τους ξοδεύεται με τέτοιους αντιπαραγωγικούς και άχρηστους τελικά τρόπους.
18. Πολύ περισσότερο που στη χώρα μας επικρατεί ακόμα, μετά το 1974, κατάσταση Γενικής Επιστράτευσης.
19. Περίπου η πλειοψηφία των Ελλήνων Πρωθυπουργών και Υπουργών του αιώνα μας ήσαν δικηγόροι.
20. Παραπέμπω στο άριστο κεφάλαιο περί φορμαλισμού, στο προαναφερθέν έργο του Ν. Μουζέλη.
21. Δηλαδή αν κάποιος φαντάρος χάσει την έξοδό του για να αναπληρώσει την έκτακτη έξοδο ή άδεια κάποιου άλλου.

□

Πολιτική πελατεία και σύγχρονη ελληνική κοινωνία

Η αθέατη όψη της στρατιωτικής θητείας

του Ζαχαρία Παληού

Η κραυγή του στρατιώτη «απολύομαι και τρελαίνομαι» δεν έχει εορταστικό χαρακτήρα, ούτε έχει καμμία μεταφυσική ή μεταφορική έννοια. Είναι τόσο πραγματική και ενστικτώδης όσο και ενδεικτικότατη της ανάγκης για επιστροφή στην πολιτική ζωή και του κινδύνου προσβολής των ισορροπιών της πλειοψηφίας των στρατευμένων. Τα δύο χρόνια της στρατιωτικής θητείας είναι αρκετά για την εμφύτευση ενός συστήματος αξιών και μεθόδων δράσης, το οποίο τις περισσότερες φορές ακολουθεί το άτομο εφ όρου ζωής.

Η ερμηνεία ορισμένων σημαντικών κοινωνικο-πολιτικών χαρακτηριστικών της συμπεριφοράς του Έλληνα ενήλικα, πρέπει να αναζητηθεί στα πλαίσια του ανωτέρω συστήματος, η διαπερατότητα και η εμβέλεια του οποίου είναι εξαιρετικά αναπτυγμένες, λόγω των ειδικών συνθηκών που επικρατούν κατά την διάρκεια της στρατιωτικής θητείας και καταλαμβάνουν τον στρατευμένο εξ απροόπτου, αλλά και των συγκεχυμένων κοινωνικών αντιλήψεων που την περιβάλλουν, αναφερόμενες στην ωρίμανση των νέων, στην μεταμόρφωση τους σε άνδρες μετά την απομάκρυνση τους από την μητρική φροντίδα και άλλες παρόμοιες ανοησίες.

Η σιωπή, αλλά και η αποφυγή σχολιασμού, εκτός ανόητων κωμικοτραγικών ανεκδότων περιστατικών, από τους «καλούς πολίτες» φαίνεται ανεξήγητη, έχοντας υπόψη τον βαθμό καταναγκασμού και ψυχολογικής βίας (αναγκαίων ή όχι, δεν ενδιαφέρει την παρούσα ανάλυση), που κυριαρχεί στην ζωή των στρατευμένων.

Το παρόν δεν σκοπεύει να αναλύσει το πολύπλοκο ζήτημα του Στρατού και τον ρόλο του στην σύγχρονη Ελλάδα, ούτε βέβαια σκοπεύει να αναλύσει την εμφάνιση και την επέκταση των Πατρωνειακών – Πελατειακών σχέσεων. Εξετάζει την στρατιωτική θητεία, ως διαδικασία λογικοποίησης των αναπτυσσόμενων σχέσεων προστασίας και κυρίως, ως περίοδο εισαγωγής των πολιτών στο πελατειακό πλαίσιο παροχών και εκδουλεύσεων, το οποίο κατά την γνώμη μας ευθύνεται σε μεγάλο βαθμό για τη διαϊώνιση της πολύπλευρης πολιτικο-κοινωνικής κρίσης της σύγχρονης Ελληνικής κοινωνίας.

Πελατειακές Σχέσεις

Η εκτεταμένη ανάπτυξη του φαινομένου της Πελατείας αποτελεί έναν από τους κυριότερους παράγοντες κοινωνικής και οικονομικής υπανάπτυξης και πλήτει άμεσα την εξέλιξη της κοινωνίας πολιτών της χώρας μας. Βέβαια, πελατειακές σχέσεις απαντώνται σε ένα μεγάλο αριθμό χωρών, που σύμφωνα με ορισμένους επιστήμονες (Πετμεζίδου-Τσουλουβή 1984, Μουζέλης 1978) βρίσκονται στο περιθώριο του καπιταλιστικά αναπτυγμένου κέντρου, ωστόσο η έκταση της στην Ελληνική κοινωνία έχει εκλάβει τέτοιες διαστάσεις ώστε να θεωρείται ένα από τα αντιπροσωπευτικότερα χαρακτηριστικά της.

Όσο αφορά στον όρο «Πελατεία», αναφέρεται κυρίως στις περιπτώσεις κατά τις οποίες μια από τις βασικότερες λειτουργίες (αν όχι η σπουδαιότερη) των σύγχρονων αστικών δημοκρατιών, οι εκλογές, απο-

κτούν χαρακτήρα απροκάλυπτης συναλλαγής μεταξύ υποψηφίων και ψηφοφόρων. Οι τελευταίοι παραχωρούν την ψήφο τους στους υποψήφιους που προσφέρουν τα περισσότερα. Όμως, ενώ σε απόλυτες τιμές αυτή η πολιτική σχέση δεν έχει τίποτα το αξιόμεμπτο, επειδή ακριβώς ο ψηφοφόρος προτιμά αυτόν που θα τον ωφελήσει περισσότερο, είναι ανάγκη να εξετασθούν οι τρόποι ωφέλειας και ικανοποίησης των αναγκών των ψηφοφόρων. Και βέβαια, στα αναπτυγμένα καπιταλιστικά κράτη οι ψηφοφόροι ωφελούνται ή τουλάχιστον προσδοκούν να ωφεληθούν από τα προγράμματα των πολιτικών, ως μέρη του κοινωνικού συνόλου, ενώ στα πελατειακά πλαίσια ο/η ψηφοφόρος επιδιώκει να πωλήσει την ψήφο για την εξασφάλιση συγκεκριμένων και σπανίως φανερών αγαθών. Στα τελευταία περιλαμβάνονται διορισμοί στον δημόσιο και ιδιωτικό τομέα, εξασφάλιση δανείων με ευνοϊκούς όρους, προώθηση κερδοσκοπικών υποθέσεων και προπάντων προστασία από πάσης φύσεως κινδύνους και αντιξοότητες, η οποία τυπικά εννοείται ότι προσφέρεται από τους νόμους και το Σύνταγμα (Τσουκαλάς 1981, Μουζέλης, 1978).

Η πολιτική Πελατεία η οποία έχει αναπτυχθεί στην σύγχρονη Ελληνική κοινωνία λειτουργεί και αναπαράγεται μέσα από πολύπλοκες διαδικασίες στις οποίες εντάσσεται κάθε παραλλαγμένη και οπωσδήποτε μη-εμφανής ανταλλαγή πολιτικών και μη, παροχών και εκδουλεύσεων μεταξύ άνισων παραγόντων, οι οποίοι λόγω θέσεως ή πρόσβασης ελέγχουν άνισους, κυρίως οικονομικούς πόρους (Πετμεζίδου-Τσουλουβή 1984). Σε αυτά τα πλαίσια, η εμφάνιση των Πελατειακών σχέσεων μπορεί να ερμηνευτεί, αφενός ως αμυντικός μηχανισμός των μη-προνομιούχων στρωμάτων, που αναπτύσσεται με σκοπό την αντιμετώπιση των κοινωνικο-οικονομικών ανισοτήτων και αφετέρου ως επινόηση των προνομιούχων στρωμάτων για την εκτόνωση των κοινωνικών εντάσεων που είναι συνέπεια των επεμβάσεων και καταστρατηγήσεων των τελευταίων στην λειτουργία και εφαρμογή των εκτελεστικών, νομοθετικών και δικαστικών εξουσιών. Και ενώ θεωρείται δεδομένη η λειτουργία των πιο πάνω πρακτικών και προς τις δυο κατευθύνσεις – ως αμυντικός μηχανισμός αφενός και ως ήπιος μηχανισμός καταστολής αφετέρου, θα ήταν δυνατόν να υποστηριχθεί ότι η ύπαρξη των δικτύων αυτών ευνοεί κυρίως τα προνομιούχα κοινωνικά στρώματα, τα οποία προχωρούν στην ίδρυση των τελευταίων, δεδομένου ότι μόνο αυτοί διαθέτουν τις οικονομικές και κοινωνικές δυνατότητες και πόρους εκμεταλλευόμενοι την ανασφάλεια και το δέος των μαζών προς τον ογκώδη κρατικό μηχανισμό.

Η Πελατεία, ως αυτόνομο και αναπαραγόμενο σύστημα, κατέχει σημαντικότατη θέση στην ερμηνεία της ιδιοσυγκρατικής εξέλιξης της Ελληνικής κοινωνίας. Ο τρόπος λειτουργίας της υποσκάπτει σε μεγάλο βαθμό την σύναψη σχέσεων και την συγκρότηση κοινωνικών ομάδων κοινών συμφερόντων και εμφανών – «ανοικτών» επιδιώξεων (οικονομικών, πολιτικών, κλπ.) που θα ευνοούσαν την ανάπτυξη και αναπαραγωγή Κοινωνίας Πολιτών, ικανής να καθορίσει και, προπαντός, να περιορίσει τις επεμβάσεις του κράτους (*Civil Society vis a vis State Society*) (Τσουκαλάς 1981). Αυτό αποδίδεται στο ότι οι Πελατειακές πρακτικές προϋποθέτουν και αναπαράγουν εξατομικευμένες-μεμονωμένες και πάντοτε, για ευνοήτους λόγους, αδιαφανείς επιδιώξεις, ο χαρακτήρας των οποίων σχετίζεται ακόμα και με τους παραδοσιακά ισχυρότατους δεσμούς του μικρο-κόσμου της Ελληνικής οικογένειας, η οποία δρα ως προστατευτική ομπρέλα των μελών της και μόνο, αγνοώντας κατά κανόνα θέματα και προβλήματα γενικής φύσεως, τα οποία όμως άπτονται του γενικού συμφέροντος (Friedl et al 1976).

Και ενώ στις αναπτυγμένες καπιταλιστικά χώρες της Δύσης, παρατηρείται ένα αξιόλογο ενδιαφέρον για τα κοινά και είναι δεδομένη η εκτεταμένη αναφορά των Μέσων Μαζικής Ενημερώσεως (ΜΜΕ) σε θέματα σχετικά με την καλυτέρευση της ποιότητας ζωής, την δημιουργία πάρκων, αθλητικών και πνευματικών κέντρων, πράξεων αλτρουϊσμού και αλληλεγγύης, ή και ακόμα την προστασία των ζώων, στην χώρα μας το κέντρο βάρους βρίσκεται σε (μικρο)πολιτικά – κομματικά θέματα (Μουζέλης 1978). Κατά συνέπεια, υπάρχει ελάχιστο ενδιαφέρον για τα προηγούμενα, μια κατάσταση που ευθύνεται για την μόλυνση των αστικών κέντρων, τις πυρκαγιές των δασών για οικονομική εκμετάλλευση, την λεηλασία του θαλάσσιου πλούτου, τις καταστροφικές εργασίες για την εξόρυξη δομικών υλών, δηλαδή σημαντικότατα οικολογικά προβλήματα, τα οποία απειλούν άμεσα όχι μόνο την περιβαλλοντική ισορροπία, αλλά και την υγεία σε καθημερινή βάση.

Η δεδομένη κοινωνική αδιαφορία των πολιτών οδηγεί και στην ανοχή κάθε καταστρατήγησης των κανόνων και νόμων (παρασιτικές ασχολίες, φοροδιαφυγή, κατάθεση χρηματικών ποσών στο εξωτερικό κ.ά.), με την προϋπόθεση ότι δεν βλάπτονται άμεσα (ή έμμεσα) τα συμφέροντά τους. Οι προσβάσεις αυτές, όχι μόνο δεν είναι κατακριτέες από το κοινωνικό σύνολο, αλλά θεωρούνται επιβεβλημένες για την οικονο-

μική επιβίωση και ανεξαρτησία. Βέβαια, θα πρέπει εδώ να ληφθεί υπόψη η μη-επιβολή των νόμων και η αποφυγή της πραγματικής τιμωρίας, λόγω της ολιγωρίας, αλλά κυρίως λόγω του «αργυρώνητου» (τουλάχιστον) χαρακτήρα των περισσότερων δημόσιων υπαλλήλων όλων των βαθμίδων, οι οποίοι παραδοσιακά επανδρώνουν και ηγούνται των πελατειακών τάξεων.

Όπως έχουμε αναφερθεί και προηγουμένως, στην Ελλάδα η πελατειακή τακτική έχει γίνει αποδεκτή σε τέτοιο βαθμό, ώστε να θεωρείται όχι μόνο ένας αποτελεσματικότατος τρόπος καταπολέμησης των όποιων νομικών και κοινωνικοοικονομικών αντιξοοτήτων, αλλά προπάντων, ως ο κυριότερος φορέας κοινωνικής ανόδου και πλουτισμού, απορρίπτοντας συγχρόνως κάθε δείγμα ειλικρινούς αξιοκρατικής τακτικής, αντιμετωπίζοντάς το στην καλύτερη περίπτωση ως ουτοπικό και στην χειρότερη ως προσπάθεια προκάλυψης άλλων ενεργειών, οι οποίες εντάσσονται στα πλαίσια της αναξιοκρατίας και της επίτευξης στόχων με πλάγια μέσα (Καραποστόλης 1985, Heath 1981). Ωστόσο, εδώ θα πρέπει να υπογραμμισθεί ο ιδιόμορφος χαρακτήρας της Ελληνικής κοινωνίας, όπως αυτός διαμορφώθηκε κατά την πορεία του «σύγχρονου» Ελληνικού κράτους των τελευταίων εκατόν πενήντα χρόνων. Οι πρώτες δεκαετίες της περιόδου αυτής (1830-1990), χαρακτηρίζονται από την εύθραστη ανακωχή και την συμβίωση των κυριότερων φορέων που κατάφεραν να επιβληθούν στην πολιτική αρένα των τοπικών γαιοκτημόνων και των επαναπατρισθέντων εμπόρων – αστών της Διασποράς (Τσουκαλάς 1981). Η σιωπηλή αλληλοανοχή των παραπάνω στρωμάτων που κατάφεραν να επιβληθούν στην πολιτική σκηνή του νεαρού κράτους, κατέληξε στον συνδυασμό των εγκατεστημένων βίαιων πρακτικών ιδιοποιήσεως και εκμετάλλευσης της Τουρκοκρατίας με τις δεξιότητες έμμεσων πρακτικών πολιτικής και οικονομικής διάθρωσης (δωροδοκιών και εξαγορών αξιωματούχων κλπ.) που αναπτύχθηκαν από τα μεταπρατικά στρώματα της διασποράς, στην προσπάθεια τους να επιβιώσουν και αργότερα να επιβληθούν στα μέρη που εγκαταστάθηκαν (Palios 1986).

Εξ αιτίας μιας σειράς ενδογενών και εξωγενών αιτίων στα οποία συμπεριλαμβάνονται αφενός, οι συνεχείς συγκρούσεις πολιτικο-οικονομικών κέντρων συμφερόντων μέσα στα πλαίσια της αυξανόμενης κρατι-

κής εμβέλειας και αυθαιρεσίας με αποτέλεσμα την επισφαλή και φορμαλιστική παρακμή των θεσμών όπως ακριβώς και την ανεπαρκή λειτουργία των εγχώριων αναπτυξιακών δυνάμεων και αφετέρου η θέση της χώρας στο οικονομικό περιθώριο της αναπτυγμένης καπιταλιστικά δύσης, δεν επέτρεψαν την ανάπτυξη μιας ισχυρής Κοινωνίας Πολιτών, ικανής να επηρρεάσει τα κοινωνικο-πολιτικά πράγματα και να συντελέσει στην αυτονομία της οικονομικής σφαίρας και στην συρρίκνωση των εγκατεστημένων δομών. Αντιθέτως η αποδιαρθρωμένη λειτουργία θεσμών και νόμων παγιώθηκε, με συνέπεια την ανεπαρκή και φορμαλιστική λειτουργία κάθε κοινωνικής, οικονομικής οργάνωσης και πολιτικής διαδικασίας, με αποκορύφωμα τις εκλογές (Μουζέλης 1978, Meynaud 1974).

Και όσο αφορά στο φαινόμενο της Πελατείας, η επικράτησή της αποδίδεται στην διαιώνιση των παραπάνω πολιτικο-κοινωνικών δομών και ειδικότερα στους τρόπους συγκρότησης και λειτουργίας των πολιτικών κομμάτων ως προσωποκρατικών σχηματισμών με συγκεχυμένες ιδεολογικές βάσεις και πολιτικούς στόχους, συνθήκες που συνεχίζουν να ισχύουν, σε μεγάλο βαθμό αναλλοίωτες στην σύγχρονη Ελληνική κοινωνία. Και σε αυτά τα πλαίσια της κομματικής λειτουργίας και πρακτικής είναι δυνατόν να ερμηνευθούν οι προκατασκευασμένες αρχαιρεσίες και οι μηχανισμοί ελέγχου των κομματικών και κρατικών υποθέσεων, ιδιαίτερα εντός των κυβερνώντων κομμάτων, ασχέτως των δημοκρατικών διαδικασιών και γενικότερα διαφανών διεργασιών που εγγυώνται την ορθολογική λήψη αποφάσεων από την απλούστερη ρύθμιση, έως την πολυπλοκότερη χάραξη μιας σημαντικής σειράς νόμων που θα ευνοήσει την μία ή την άλλη κοινωνική ομάδα (Πετμεζίδου-Τσουλουβή 1984).

Έτσι διαφαίνεται καθαρά η δυνατότητα υποβολής πιέσεων και παροχής υπηρεσιών από ορισμένα άτομα που διατηρούν σημαντικές θέσεις στους κρατικούς η και κομματικούς μηχανισμούς, τα οποία αποσκοπούν στην υλοποίηση στόχων μη-συμβατών με το κοινό συμφέρον. Βεβαίως εδώ απαιτείται η παρουσία των διάφορων μεσολαβητών οι οποίοι έχουν την δυνατότητα επιρροής σε πλατύτερα λαϊκά στρώματα, διατηρώντας τα δικά τους δίκτυα παροχών και διορισμών κ.ο.κ. Τα όποια συμφέροντα περιθωριοποιούν την σημασία των ιδεολογικών αρχών και βάσεων, όπως επίσης και την αποτελεσματικότητα μακροπρόθεσμων πολιτικών και οικονομικών στόχων. Αντίθετα το πολιτικό παιγνίδι διεξάγεται σε μικροπολιτικά – μικροκομματικά πλαίσια, κατακερματίζοντας κάθε προσπάθεια συλλογικών διεκδικήσεων, αφού αποτελεί πάγια αντίληψη η αποτελεσματικότητα του ισχυρού μέσου.

Και όσο αφορά στις περιπτώσεις «φωτισμένων»« εκπροσώπων και στελεχών κομματικών σχηματισμών, είναι ανάγκη να εξετασθεί η ιδεολογική τοποθέτηση των ατόμων αυτών σχετικά με την συμμετοχή στο πολιτικό παιγνίδι και την αποδοχή των κανόνων του. Οι προηγούμενοι υπογραμμίζουν την αναγκαστική υιοθέτηση των εγκατεστημένων μεθόδων και τεχνικών με σκοπό την άλωση της εξουσίας καιτην εδραίωση σε αυτήν, ούτως ώστε να είναι σε θέση να δημιουργήσουν τις κατάλληλες συνθήκες για την υστερότερη εισαγωγή πολιτικών και οικονομικών μεταρρυθμίσεων. Ωστόσο, η πολιτική μαρτυρία της τελευταίας τουλάχιστον δεκαετίας της χώρας μας, καθιστά διάτρητη και ανεπαρκή την λογική τέτοιων προσεγγίσεων, η επιτυχία των οποίων θα προϋπέθετε ιδανικές συνθήκες ιδεολογικής καθαρότητας, ειλικρίνειας, πολιτικής εμπειρίας και ηθικής των κυβερνώντων (και κυρίως των κατώτερων και μέσων στελεχών), όπως επίσης καλή γνώση εξωτερικής πολιτικής και κυρίως εξωτερική υποστήριξη.

Όπως φαίνεται από τα παραπάνω, η εγκατάσταση και η αναπαραγωγή των πελατειακών σχέσεων λαμβάνει χώρα μέσω πολύπλοκων σχέσεων οικονομικών συμφερόντων και επιδιώξεων. Όμως, η προπαίδεια και η ένταξη των πολιτών στο πελατειακό σύστημα, προϋποθέτει την άμεση επαφή και την εξοικείωση των τελευταίων με τις μεθόδους εφαρμογής των ποικίλων αιτημάτων, ανταλλαγμάτων και διευκολύνσεων. Ο σκοπίμως συγκεχυμένος χαρακτήρας των πελατειακών πρακτικών και οι πραγματικές τους διατάξεις, είναι αδύνατο να γίνουν κατανοητές από άτομα που κινούνται έξω από την πελατειακή επικράτεια. Και βέβαια είναι αυτονόητο ότι ο εντασσόμενος στο πελατειακό σύστημα συμφερόντων γίνεται δέσμιος του τελευταίου, δεδομένου ότι είναι θύμα, αλλά και δράστης με την έννοια ότι επωφελούμενος φέρει την ευθύνη για την καταπάτηση βασικών δικαιωμάτων άλλων. Οι πολίτες αυτοί, συμμετέχοντας στις παραπάνω πρακτικές, επικαλούνται την αδυναμία του ενός κούκου να φέρει την Άνοιξη και βεβαίως γίνεται χρήση του Καβαφικού «Ας φρόντιζαν» (Σαββίδης 1984).

Σε αυτό το πλαίσιο, η περίοδος της στρατιωτικής θητείας και η εκεί αναπτυσσόμενη Πατρωνεία, όπως εξετάζεται παρακάτω, αποκτά ιδιαίτερη σημασία ως διαδικασία αναγκαιότητας, λογικοποίησης και αποδοχής των Πελατειακών πρακτικών.

Στρατιωτική Θητεία

Η πλειονότητα των Ελλήνων πολιτών κατατάσσονται στο Στρατό, κατά μέσο όρο, στην ηλικία των δεκαεννέα-είκοσι χρόνων. Η περίοδος αυτή συμπίπτει με την συμπλήρωση της εφηβείας, κατά την οποία συμβαίνουν σημαντικότατες αλλαγές στον χαρακτήρα του ατόμου, καθώς οι σχέσεις του με το περιβάλλον επανεξετάζονται και επανακαθορίζονται στα πλαίσια της διαδικασίας εξεύρεσης ταυτότητας, δεδομένου ότι η μετάβαση από την εφηβεία στην ενηλικίωση συνοδεύεται από συναισθήματα αμφιβολίας και σύγχυσης, κατά την υιοθέτηση της μιας ιδέας μετά την άλλη, οδηγώντας σε συνεχείς αμφισβητήσεις και άγχη. Παρόλα ταύτα, σε αυτήν την ηλικία τα άτομα έχουν την δυνατότητα να σκιαγραφήσουν την στοιχειώδη εικόνα των πολύπλοκων κοινωνικών και πολιτικο-οικονομικών σχέσεων και παρά το ότι υποψιάζονται ορισμένα καλυμένα πρότυπα κοινωνικής ανόδου, συνεχίζουν να αποδέχονται τις αξιοκρατικές αρχές της επιτυχίας μέσω της εξασφάλισης του κατάλληλου επαγγελματικού εξοπλισμού και της συστηματικής και επίπονης προσπάθειας, αρχές οι οποίες εγκαθίστανται στα πρώτα στάδια της κοινωνικοποίησης, από την οικογένεια και το σχολείο. Ως πολίτες προσδοκούν και απαιτούν ανάλογη μεταχείριση και σεβασμό από το περιβάλλον τους, ειδικότερα εκείνοι που έχουν ευαισθητοποιηθεί από πολιτιστικά-εξωραϊστικά ρεύματα, ή λόγω συμμετοχής σε κομματικές νεολαίες κλπ., πάντοτε βέβαια, σε σχέση με τα κοινωνικά στρώματα τα οποία οριοθετούν την εξέλιξή τους.

Ωστόσο, διακρίνεται εύκολα το εξαιρετικά περιορισμένο πεδίο εμπειριών των ατόμων αυτής της ηλικίας και η σημασία της εξόδου τους για πρώτη φορά από τον γνώριμο μικρόκοσμο της υπερ-προστατευτικής Ελληνικής οικογένειας και του σχολείου, σε ένα περιβάλλον ξένο και ιδιαιτέρως ανορθολογικό, όπως αυτό του Στρατού. Τα παραπάνω νεαρά άτομα παρουσιάζουν σχετικά κοινά χαρακτηριστικά, όπως μη-ικανοποιητική σχολική επίδοση (δεδομένου οι επιτυχόντες στα Ανώτατα Εκπαιδευτικά και Τεχνολογικά Ιδρύματα παίρνουν αναβολή στρατεύσεως για αρκετά χρόνια), και σχετικά χαμηλό εισόδημα, επειδή οι νεοσύλλεκτοι αυτοί σε μεγάλο ποσοστό προέρχονται από σχετικά μη-εύπορες οικογένειες, οι οποίες παροτρύνουν τους γιούς να εκπληρώσουν τις στρατιωτικές υποχρεώσεις

για να αρχίσουν να εργάζονται.

Οι άπειροι στρατευμένοι βρίσκονται ξαφνικά εγκλωβισμένοι μέσα σε ένα κλειστό, άκαμπτο σύστημα που υπακούει σε ιδιαίτερους νόμους και κανονισμούς, οι οποίοι επηρεάζονται ελάχιστα ή καθόλου από τις εξωτερικές εξελίξεις και τα γεγονότα. Η κατάσταση αυτή προκαλεί στους στρατευμένους συναισθήματα απομόνωσης και αλλοτρίωσης από το κοινωνικό περιβάλλον, πράγμα που συνήθως επιδεινώνεται από την συμπεριφορά των πολιτών προς τους τελευταίους (ειδικά σε περιοχές στις οποίες φιλοξενούνται μεγάλες στρατιωτικές μονάδες) και επίσης λόγω των σχέσεών τους με το άλλο φύλο, εξαιτίας και της προκατασκευασμένης εικόνας των σεξουαλικά υποβαθμισμένων στρατιωτών, η οποία σε πολλές περιπτώσεις προβάλλει περιπτώσεις Αυτοεκπληρούμενης Προσδοκίας (*Self-Fulfilling Prophecy*).

Οι στρατευμένοι, αμέσως μόλις καταταχθούν, προσκρούουν στην στρατιωτική πραγματικότητα, στα πλαίσια της οποίας τα προηγούμενα βιώματα, δεξιότητες, οικογενειακά και οικονομικά προβλήματα, επαγγελματικά προσόντα ή ηθικές αρχές, ακόμα και αυτή η ηλικία τους, αποκτούν στην καλύτερη περίπτωση δευτερεύουσα σημασία, ενώ στην χειρότερη καταρακώνονται μέσω ενός καταιγισμού διαταγών και απειλών. Η προσωπικότητα του στρατευμένου μετατρέπεται σε tabula rasa που ξαναχαράζεται κάθε μήνα θητείας, μέτρο της στρατιωτικής ενηλικίωσης. Ένα από τα μεγαλύτερα προβλήματα του στρατευμένου είναι ο «παλιός» συνάδελφος, γεγονός που αντανακλά τα προβλήματα της νεολαίας και την κρίση αξιών της σύγχρονης Ελληνικής κοινωνίας. Ο «παλιός» αρπάζει τα γραπτά και προ-πάντων άγραφα προνόμια που του παρέχονται και μεταβάλλεται σε νεότουρκο των στρατιωτικών αρχών και δημιουργό στρατιωτικής υποκουλτούρας, προχωρώντας αδίστακτα σε κάθε είδος καταπίεση των άλλων όταν έχει την ευκαιρία. Η κατάσταση αυτή υποθάλπεται από τους αξιωματικούς οι οποίοι αποφεύγουν με αυτό τον τρόπο να προκαλούν το αίσθημα των στρατιωτών και παρουσιάζουν την εξουσία των «παλιών» στους «νέους» ως αναγκαία οικονομία του στρατεύματος. Με αυτόν τον τρόπο η αλληλοκαταπίεση των «Σειρών» των στρατευμένων παρουσιάζεται ως θεμιτή, πράγμα που άλλωστε ισχύει και για τις τάξεις των ίδιων των αξιωματικών, αν και για τους περισσότερους από τους δεύτερους πρόκειται για συνειδητή επιλογή.

Η ανορθολογική κατάσταση της στρατιωτικής ζωής, εξ αιτίας της απουσίας λογικής εξήγησης ενός μεγάλου αριθμού συμβάντων, μαζί με το υψηλό ποσοστό απρόβλεπτων καταστάσεων και μεταβολών ενισχύει την ανασφάλεια των περισσότερων στρατευμένων, υποσκάπτοντας την αυτοπεποίθηση και την αξιοπρέπειά τους. Ειδικότερα, σημαντικότατη πηγή ανασφάλειας των στρατευμένων αποτελεί η αβεβαιότητα για τις μελλοντικές εξελίξεις οι οποίες –για τους περισσότερους μη-προνομιούχους– συνδυάζονται με την τύχη της πολυπόθητης ευνοϊκής μετάθεσης, που φαίνεται να εξαρτάται σε ένα αριθμό πραγματικών και μη παραγόντων, όπως η συμπεριφορά του στρατευμένου, οι σχέσεις του με τους αρμόδιους αξιωματικούς και τον διοικητή, η ειδικότητα του στρατευμένου και η δυνατότητα πρόσβασης στην επικοινωνία της μονάδας με τους επιτελικούς φορείς και προπάντων στην επικοινωνία της μονάδας με τους επιτελικούς φορείς που εμπλέκονται. Στα παραπάνω προστίθενται ορισμένες αιφνιδιαστικές ασκήσεις και επιφυλακές, μεταθέσεις και μετακινήσεις μαζί με καθημερινά μικροπροβλήματα, τα οποία εξαιτίας του περιορισμένου χώρου και της τεταμένης κατάστασης, αποκτούν δραματικές διαστάσεις.

Και ενώ άλλοι στρατευμένοι, οι οποίοι είναι μεγαλύτερης ηλικίας, είναι κάτοχοι ακαδημαϊκών τίτλων, ή άλλων επαγγελματικών προσόντων και πιθανότατα έχουν έλθει σε στενότερη επαφή με την κοινωνική πραγματικότητα, έχοντας σχηματίσει μηχανισμούς αυτοαναγνώρισης και αυτοπεποίθησης, είναι περισσότερο προσεκτικοί και κατά συνέπεια, λιγότερο ευάλωτοι στις πολλές και ποικίλες προσβολές, η πλειονότητα των νεαρών στρατιωτών είναι έρμαιοι της συμπεριφοράς των περισσότερων αξιωματικών και κυρίως, όπως αναφέρθηκε και παραπάνω, των παλιών συναδέλφων τους, οι οποίοι με την επιδοκιμασία των μονίμων στρατιωτικών, αλλά και του Στρατιωτικού Κώδικα (Σ.Κ. 20-1) ο οποίος προβλέπει ρητά την επικυριαρχία των «αρχαιοτέρων», αναλαμβάνουν να βιάσουν την αξιοπρέπεια και την ηθική του νεοσύλλεκτου, μέσω ενός καταιγισμού ύβρεων και βωμολοχιών, δημιουργώντας μια κατάσταση αδιεξόδου και απελπιστικής ανασφάλειας, η οποία σε ορισμένες περιπτώσεις οδηγεί στην αυτοκτονία, κάτι που οι καλοί πολίτες συνεχίζουμε να αγνοούμε απαράδεκτα, θεωρώντας το ίσως φυσιολογικό.

Αυτό που πλήττει άμεσα το σύνολο των στρατευμένων, νεαρότερους και μεγαλύτερους (σε αντιπαράθεση με το σχήμα: νεώτεροι – παλαιότεροι) είναι η αναξιοκρατία, η οποία στον στρατό εκλαμβάνει υπερμεγέθεις διαστάσεις λόγω των εντάσεων και της πυκνότη-

τας των σχέσεων αφενός και του περιορισμένου χώρου αφετέρου, αλλά και της επικρατούσας σύγχυσης, η οποία δραματοποιεί τα γεγονότα και ειδικά τις όποιες περιπτώσεις «τακτοποίησης» ατόμων. Και είναι ανάγκη να σημειωθεί ότι οι διάφορες τοποθετήσεις, μετακινήσεις και μεταθέσεις των στρατευμένων σπανίως λαμβάνουν υπόψη τις ικανότητες ή τα τυπικά προσόντα, αλλά και τα προβλήματα των προηγούμενων. Και παρά τις αναμφισβήτητα δραματικές προσβολές και παραβιάσεις των βασικότερων δικαιωμάτων του ατόμου, όπως επίσης και τις κακές συνθήκες διαβίωσης στον Στρατό, δεν έχει καταγραφεί καμμία συστηματική προσπάθεια εμπεριστατωμένης κοινωνιολογικής έρευνας, εκτός από ορισμένες δημοσιεύσεις εντύπων χωρίς ιδιαίτερη απήχηση. Αναμφισβήτητα αυτό μπορεί να αποδοθεί στα περίφημα στεγανά της στρατιωτικής δεοντολογίας, προκειμένου να αποφευχθεί η διαφυγή των πασίγνωστων στρατιωτικών μυστικών, αλλά και εξίσου στην διάθεση των πολιτών να εξωθήσουν τις στρατιωτικές μνήμες εξαθλίωσης και αισχύνης στα βάθη του υποσυνείδητου, αμέσως μετά την αποχώρησή τους από τον Στρατό.

Κατά συνέπεια, είναι χαρακτηριστική η τραγική απουσία παντός είδους διαμαρτυρίας και αντίδρασης από την μεριά των γονέων και ειδικότερα των ανδρών, οι οποίοι ακολουθώντας την πάγια μέθοδο φροντίζουν την τακτοποίηση των αγοριών, επιδεικνύοντας ασυγχώρητη αδιαφορία για τους υπόλοιπους. Και βέβαια με την ίδια αδιαφορία και ασυγχώρητη σιωπή εξορκίζονται οι τραγικές αυτοκτονίες, όπως και οι άλλες κοινωνικά ανεξήγητες πράξεις των στρατευμένων, οι οποίοι αντιμετωπίζονται ως αντιδραστικοί και επικίνδυνοι δολιοφθορείς που καταστρέφουν και αυτοκαταστρέφονται εσκεμμένα για να αναταράξουν και να προσβάλουν την στρατιωτική τάξη.

Οι αιτίες της αδιαφορίας αυτής πρέπει να αναζητηθούν και πάλι στον χαρακτήρα της Ελληνικής οικογένειας η οποία σε συνδυασμό με τους πελατειακούς τρόπους έκφρασης αιτημάτων, προωθεί την υπόγεια επίλυση μόνο των συγκεκριμένων δικών της προβλημάτων, ενώ η δημοσίευσή τους και η εμπλοκή τρίτων θεωρείται επιζήμια και περιττή. Η αντίληψη αυτή στην παρούσα περίπτωση μπορεί να αποδοθεί στην διαδεδομένη πεποίθηση ότι η τακτοποίηση ενός ή κάποιων ατόμων, επιτυγχάνεται ευκολότερα και γρηγορότερα, χωρίς να απαιτείται συστηματική κινητοποίηση και κίνδυνος συμφερόντων που θα ωφελούσε ένα μεγαλύτερο αριθμό στρατευμένων που ενδεχομένως θα αντιμετώπιζαν το ίδιο ή παρόμοιο πρόβλημα.

Εκτός από τις αρνητικώτατες ηθικές επιπτώσεις της στυγνής στρατιωτικής αναξιοκρατίας, θα πρέπει να υπογραμμισθούν οι εξίσου σημαντικές συνέπειες της μη-ικανοποιητικής αξιοποίησης των στρατευμένων που οδηγεί στην κατασπατάληση του ανθρώπινου δυναμικού το οποίο ίσως αποτελεί το συγκριτικά μεγαλύτερο πλεονέκτημα της στρατιωτικής δύναμης της χώρας μας, έχοντας υπόψη τις σύγχρονες στρατιωτικές συνθήκες και τις ευαίσθητες ισορροπίες στα Βαλκάνια και την Ανατολική Μεσόγειο.

Προστασία

Οι στρατευμένοι αντιλαμβάνονται, από τις πρώτες ώρες της ένταξής τους, την ανεπάρκεια των «κοινών» μορφών δράσης και αντίδρασης και αισθάνονται πλήρως την ασυμβατότητα του προηγούμενου συστήματος αξιολόγησης και συγκρότησης κωδίκων επικοινωνίας με το στρατιωτικό περιβάλλον, καθώς και την αχρηστεία των αμυντικών τους μηχανισμών, την αδυναμία απομόνωσης και την επικυριαρχία ατόμων που δεν έχουν καμιά σχέση με τα εγκατεστημένα κοινωνικά πρότυπα υπεροχής «χαρισματικών» οργανικών διανοουμένων που απαντώνται σε άλλους κοινωνικούς χώρους (Gramsci 1982). Η σημαντικότατη θέση των ατόμων αυτών δεν μπορεί να αποδοθεί σε ηγετικές ικανότητες ή άλλα προσόντα, αλλά στις δυνατότητες εξάσκησης πιέσεων και δημιουργίας δικτύου επιρροών λόγω της εξασφάλισης υψηλής προστασίας.

Οι παραπάνω συνθήκες ανασφάλειας υποχρεώνουν τους στρατευμένους να συμμετέχουν στα εγκατεστημένα δίκτυα παροχών τα οποία διαβρέχουν το στράτευμα οριζοντίως και καθέτως, αναλόγως της προέλευσής τους από τους έφεδρους ή τους μόνιμους και αναπαράγονται κατά τις διαδοχικές παρουσιάσεις των σειρών. Η συμμετοχή στα παραπάνω δίκτυα «εγγυάται» με διάφορους τρόπους την προστασία των στρατευμένων από οποιοδήποτε κίνδυνο υπαρκτό ή ανύπαρκτο και βέβαια προϋποθέτει την κατάλληλη συμπεριφορά των τελευταίων προς τους σημαντικούς αυτούς παράγοντες.

Και όσο αφορά στους εφέδρους, συμμετέχουν σε μικρο-δίκτυα προστασίας που δημιουργούνται από τους αξιωματικούς, οι οποίοι (εκτός μεμονωμένων εξαιρέσεων) επιλέγουν έμπιστους ευνοούμενους μεταξύ των ικανών και επιδέξιων στρατευμένων. Αυτοί, έχοντας την εύνοια των ανωτέρων υποβάλλουν πιέσεις στους υπόλοιπους συναδέλφους τους, σχηματίζοντας τα δικά τους δίκτυα εκδουλεύσεων, τα οποία αφορούν μεταξύ

άλλων, στην άπονη διαβίωση στην μονάδα, αποφυγή της καθημερινής εκπαίδευσης και ασκήσεων και κυρίως στην αποφυγή των πάσης φύσεως εργασιών, αγγαρειών και παροχής ολιγοήμερων αδειών και εξόδων όπως και διευκολύνσεων παντός είδους, οι οποίες στις περισσότερες περιπτώσεις αποτελούν την μοναδική διέξοδο των μη-προνομιούχων στρατευμένων. Ωστόσο, τα καθέτως αναπτυσσόμενα δίκτυα προστασίας που διαμορφώνονται από τους μόνιμους αξιωματικούς διαδραματίζουν τον σημαντικότερο ρόλο, δεδομένου ότι εντάσσονται σε πολύπλοκα κομματικά και συντεχνιακά συμφέροντα και αφορούν στην παροχή μεγάλων εκδουλεύσεων και, συγκεκριμένα, στην εξασφάλιση της κατάταξης στο κατάλληλο όπλο, ενώ συνοδεύονται και ακολούθως από την συντομότατη ευνοϊκή μετάθεση, συνθήκες που επιτρέπουν στους περισσότερους προνομιούχους στρατευμένους να υπηρετούν στο σπίτι τους.

Το σύνολο των στρατευμένων αναγκάζονται να συμμετέχουν σε αυτά τα δίκτυα που διαβρέχουν κάθετα και οριζόντια τις τάξεις των εφέδρων (αλλά και των μονίμων), τα οποία μαζί με άλλους εξω-στρατιωτικούς παράγοντες θεωρούνται η μόνη διέξοδος στην καθημερινή προσπάθεια για συντριβή της προσωπικότητάς τους. Όμως η συμμετοχή, και οι ωφέλειες και υποχρεώσεις οι οποίες προέρχονται από αυτήν δημιουργούν στους στρατευμένους εντονώτατα συναισθήματα ενοχής, τα οποία σταδιακά γίνονται αποδεκτά ως αναπόφευκτα και στο τέλος ως φυσιολογικά. Με αυτό τον τρόπο, εμφυτεύονται στους στρατευμένους ειδικά πρότυπα συμπεριφοράς και ένα σύστημα αντίληψης και ερμηνείας του εξωτερικού κόσμου, το οποίο εντάσσεται στο πλαίσιο μιας άλλης κοινωνικοποίησης. Οι ηθικοί κανόνες και οι νόμοι του κράτους περιθωριοποιούνται, ή παραμένουν ως προσχήματα τα οποία απλώς τηρούνται όταν αντιβαίνουν των συμφερόντων, ενώ οι ίδιοι κανόνες και νόμοι γίνονται πύρηνες ρομφαίες όταν πρόκειται να χρησιμοποιηθούν για την εξάλειψη των όποιων αντιπάλων.

Συμπερασματικές Παρατηρήσεις

Είναι βέβαιο ότι το κομμάτι του Στρατού βρίσκεται σε ξεχωριστή θέση στο παζλ της σύγχρονης Ελληνικής κοινωνίας. Και ενώ είναι ευνόητο ότι η Πελατεία αναπαράγεται μέσα από ένα αριθμό διαδικασιών, η στρατιωτική Πατρωνεία διαδραματίζει ιδιαίτερο ρόλο, επειδή οι συνθήκες πειθαρχίας και περιορισμού είναι τέτοιες, ούτως ώστε η ανάγκη της προστασίας επιβάλλεται απροκάλυπτα και τελεσίδικα, χωρίς να επιτρέπεται κανένα περιθώριο εναλλακτικών λύσεων, κάτι που ίσως δεν συμβαίνει σε τέτοιο βαθμό έξω από την στρατιωτική επικράτεια.

Η ανασφάλεια του Στρατού δίνει τη θέση της στην κοινωνική ανασφάλεια, στα πλαίσια της οποίας οι «καλοί πολίτες» βρίσκουν πρόσφορο έδαφος να εφαρμόσουν όσα έμαθαν την περίοδο της δεύτερης κοινωνικοποίησης, ενώ γίνεται δυνατή η συντήρηση των πελατειακών δικτύων τα οποία ενισχύουν και ενισχύονται από την κοινωνική κρίση που μαστίζει την σύγχρονη Ελληνική κοινωνία.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Friedl, E. et al. eds, (1976): Regional Variation in Modern Greece and Cyprus: Toward a Perspective on the Ethnography of Greece; Annals of the New York Academy of Sciences; Vol. 268.

Gramsci, A. (1982): Selections from the Prison Notebooks; Lawrence and Wishart; London.

Heath, A. (1981): Social Mobility; Fontana; London.

Καραποστόλης Β. (1985): Η Αδιαχώρητη Κοινωνία, Πολύτυπο, Αθήνα.

Mayneaud, J. (1974): Οι Πολιτικές Δυνάμεις στην Ελλάδα, Μπάϋρον, Αθήνα.

Μουζέλης, Ν. (1978): Νεοελληνική Κοινωνία: Όψεις Υπανάπτυξης, Εξάντας, Αθήνα.

Palios, Z. (1986): The Development of Education Within The Political, Economic And Social Structures of Greece; Unpublished Ph.D. Thesis; University College Cardiff.

Petmezidou – Tsoulouvi M. (1984): Social Reprodution and Cultural Transmission Within the Family. The Case of Middle Class of Salonika; Unpublished Ph. D. Thesis; University of Oxford.

Σαββίδης Γ. (1984): Ο Καβάφης του Σεφέρη, Ερμής, Αθήνα

Τσουκαλάς, Κ. (1979): Εξάρτηση και Αναπαραγωγή, Ο Κοινωνικός Ρόλος των Εκπαιδευτικών Μηχανισμών στην Ελλάδα, Θεμέλιο, Αθήνα.

Τσουκαλάς Κ. (1981): Η Ελληνική Τραγωδία, Νέα Σύνορα, Αθήνα.

Τσουκαλάς Κ. (1981): Κράτος και Κοινωνική Ανάπτυξη, Θεμέλιο, Αθήνα. □

Ο ρόλος των ενόπλων δυνάμεων και το ζήτημα του θεσμικού εκσυγχρονισμού

του Χρήστου Δ. Βρούστη

Μια προσέγγιση του ζητήματος του θεσμικού εκσυγχρονισμού των Ενόπλων Δυνάμεων, για να είναι ουσιαστική, θα πρέπει να λαμβάνει υπόψη της αφενός μεν τα στοιχεία εκείνα που προσδίδουν στις Ένοπλες Δυνάμεις κάθε κράτους ιδιαιτερότητα σε σχέση με τους λοιπούς κρατικούς μηχανισμούς και αφετέρου τα ιδιόμορφα χαρακτηριστικά των ελληνικών Ενόπλων Δυνάμεων, που διαμορφώθηκαν στην πορεία της ιστορικής εξέλιξης του νεοελληνικού κράτους και απορρέουν από τη μορφή της οργάνωσής του, από την μακρόχρονη επιρροή ξένων κέντρων σ' αυτό και από τη σχεδόν διαρκή –και εντεινομένη τελευταία– εξωτερική απειλή κατά της εδαφικής του ακεραιότητας.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Οι Ένοπλες Δυνάμεις αποτελούν εκείνο το μηχανισμό του κράτους, στον οποίο κατά κύριο λόγο έχει ανατεθεί από αυτό η ΕΞΑΣΦΑΛΙΣΗ ΤΗΣ ΚΥΡΙΑΡΧΙΑΣ ΤΟΥ, δηλ. της υπεροχής του προς τα έσω και της ανεξαρτησίας του προς τα έξω.

Αποτελούν δηλ. τον κρατικό μηχανισμό, που καθώς διαθέτει την κύρια υλική δύναμη, την οργανωμένη ένοπλη ισχύ, παρέχει στην κρατική εξουσία τη δυνατότητα να επιβάλλεται καταναγκαστικά και ακαταμάχητα μέσα στο κράτος.

Παράλληλα, εξασφαλίζει την άμυνα του κράτους, προασπίζοντας την ανεξαρτησία και την εδαφική ακεραιότητά του κατά εξωτερικών κινδύνων που ενδεχομένως το απειλούν.

Οι βασικές λοιπόν λειτουργίες των Ενόπλων Δυνάμεων είναι δύο: ως προς το εσωτερικό του κράτους η καταστολή και ως προς το εξωτερικό η άμυνα.

Α. ΖΗΤΗΜΑΤΑ ΣΧΕΤΙΚΑ ΜΕ ΤΙΣ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΕΣ ΤΩΝ ΕΝΟΠΛΩΝ ΔΥΝΑΜΕΩΝ

1.α. Οι ένοπλες δυνάμεις ως κρατικός μηχανισμός καταναγκασμού και καταστολής – το πρόβλημα του «πολιτικού επεμβατισμού».

Το κράτος για να διασφαλίσει εξουσιαστική υπεροχή στο εσωτερικό του, διαθέτει διάφορους μηχανισμούς, που έχουν την ικανότητα να επιβάλλουν καταναγκαστικά τη θέλησή του (Ένοπλες Δυνάμεις, αστυνομία, διοίκηση, δικαστήρια, φυλακές). Οι Ένοπλες Δυνάμεις, καθώς διαθέτουν το μονοπώλιο του βαρέος οπλισμού, υψηλού βαθμού οργάνωση και σύγχρονα τεχνολογικά μέσα, που καθιστούν την ισχύ τους εντός του κράτους ακαταγώνιστη, αποτελούν τον πλέον σημαντικό κρατικό μηχανισμό καταναγκασμού και καταστολής. Δι' αυτού κυρίως, η κρατική εξουσία μπορεί να κάμπτει –στην ανάγκη χρησιμοποιώντας άμεση φυσική βία– κάθε άλλη θέληση εντός του κράτους, που ενδεχομένως της αντιτίθεται. Καθίστανται έτσι, οι Ένοπλες δυνάμεις «τό δυναμικότερο ἔρεισμα τῆς κρατικῆς ἐξουσίας»[1], «ὁ ἐξ ὁρισμοῦ ἀκαταγώνιστος καί ἀκαταμάχητος πυρήνας τῆς ἐπιβολῆς της»[2].

Ενόψει λοιπόν της ιδιότητάς τους ως του κατ' εξοχήν φορέα της δύναμης καταναγκασμού και καταστολής του κράτους, τίθεται και το πρώτο ζήτημα που αφορά στις περιπτώσεις, όπου χρησιμοποιώντας την ισχύ τους, επεμβαίνουν με οποιονδήποτε τρόπο στο «παιχνίδι» της διεκδίκησης της πολιτικής-κρατικής εξουσίας.

Οι πολυάριθμες στρατιωτικές επεμβάσεις στην πολιτική ζωή διαφόρων χωρών είτε άμεσα με τη μορφή πραξικοπημάτων και την εγκαθίδρυση δικτατοριών είτε έμμεσα με τη υπαγόρευση και επιβολή της θέλησης των στρατιωτικών στην πολιτική εξουσία, έχουν δείξει ότι –στα πλαίσια ενός δημοκρατικού πολιτεύματος– είναι αναγκαία η ένταξη των Ενόπλων Δυνάμεων σε μια δημοκρατική δικαιική τάξη που θ' αποτρέπει και θα εμποδίζει τέτοιες επεμβάσεις. Αυτό

όμως, δεν αποτελεί πάντα τη μοναδική αναγκαία και ικανή συνθήκη διασφάλισης του δημοκρατικού πολιτεύματος ή της εύρυθμης λειτουργίας του. Και τούτο, γιατί η υπαγωγή «του φορέα της μόνης πράγματι ακαταγώνιστης βίας μέσα στο κράτος»[3] στο δίκαιο, μπορεί θεωρητικά να είναι ευχερής, στην πράξη όμως αποβαίνει εξαιρετικά δυσχερής.[4].

6. Κατασταλτική και ιδεολογική λειτουργία των ενόπλων δυνάμεων – το ζήτημα της προστασίας των ατομικών ελευθεριών των στρατιωτικών.

Η κατασταλτική λειτουργία των Ενόπλων Δυνάμεων αρχίζει από το εσωτερικό τους. Εκδηλώνεται με μια σειρά περιορισμών-απαγορεύσεων, που ισχύουν μόνο για τους στρατιωτικούς (μόνιμους και μη) ενώ δεν ισχύουν για τους άλλους πολίτες[5]. Η στρατιωτική πειθαρχία –αν και απαραίτητη σε οποιανδήποτε μορφής στρατιωτική οργάνωση– αποτελεί βασικό παράγοντα περιορισμού της ελευθερίας όσων την υφίστανται. Παράλληλα, η ευκολία επιβολής μιας ποικιλίας πειθαρχικών κυρώσεων για «στρατιωτικές παραβάσεις» καθώς και η αναγωγή εκείνων από αυτές που θεωρούνται «σοβαρές» σε εγκλήματα («στρατιωτικά εγκλήματα») και η απειλή κατ' αυτών αυστηρότατων ποινών, σε συνδυασμό με την υπαγωγή των στρατιωτικών (μονίμων και εφέδρων) σε ιδιαίτερα δικαστήρια (στρατοδικεία, ναυτοδικεία, αεροδικεία), εξασφαλίζει την εξουδετέρωση κάθε προσωπικής «αμφισβησιακής» στάσης. Θα μπορούσε να παρατηρήσει κανείς, εξετάζοντας τις Ένοπλες Δυνάμεις, ότι αποτελούν ένα μικρόκοσμο «πολιτικής κοινωνίας» (δηλ. κράτους ως καταναγκαστικού μηχανισμού[6]) καθώς, λειτουργούν κυρίως με τη βία, διέπονται από ιδιαίτερους δικαιικούς κανόνες και διαθέτουν ίδια μέσα καταναγκασμού: συγκεντρωτική διοίκηση με απολύτως κάθετη και αυταρχική ιεραρχική δομή, στρατονομία, στρατοδικεία, στρατιωτικές φυλακές. Τελικό αποτέλεσμα αυτής της λειτουργίας είναι η απάλειψη κάθε «εσωτερικής αμφισβήτησης» και η εμφάνιση των Ενόπλων Δυνάμεων ως κρατικού μηχανισμού με ενιαία βούληση και δράση.

Η βούλησή του βέβαια, είναι η βούληση της κρατικής εξουσίας[7]· η οποία επιβάλλεται διά του καταναγκασμού αλλά και υποβάλλεται διά της ιδεολογίας. Στα πλαίσια ειδικά των συγχρόνων κρατών, που ο ρόλος τους δεν εξαντλείται στην άσκηση του «μονοπωλίου της φυσικής βίας»[8], οι μηχανισμοί ιδεολογίας έχουν ιδιαίτερη σημασία για την επίτευξη της «συναίνεσης» των εξουσιαζομένων. Έτσι, οι Ένοπλες Δυνάμεις εκτός από το ότι αποτελούν τον κατ' εξοχήν κρατικό μηχανισμό καταστολής, αποτελούν και ιδεολογικό μηχανισμό του κράτους, καθώς εντάσσονται και σ' εκείνους τους κρατικούς μηχανισμούς (σχολείο, εκκλησία, κόμματα, συνδικάτα κλπ.) μέσω των οποίων κοινωνικοποιείται πολιτικά το άτομο, με την καλλιέργεια σ' αυτό «αξιών-πλαισίων», προτύπων κοινωνικής-πολιτικής συμπεριφοράς. Τα πρόσωπα που ευρίσκονται τόσο σε διαρκή (μόνιμα στελέχη) όσο και σε προσωρινή σχέση (έφεδροι) με τις Ένοπλες Δυνάμεις υφίστανται την ιδεολογική λειτουργία τους μέσω της οποίας «διαπαιδαγωγούνται», σε μια διαδικασία που τους εκτυπώνει «κοινωνικούς αυτοματισμούς», με τους οποίους επιδιώκεται ν' αποκτήσουν σχετικά σταθεροποιημένη κοινωνικοπολιτική συμπεριφορά και συγχρόνως να προληφθεί τυχόν απόκλισή τους από την επικρατούσα ιδεολογία. Οι αυτοματισμοί αυτοί φαινομενικά («τύποις») απολιτικοί, δρουν στη συνέχεια ως διευθυντικοί και επιλεκτικοί μηχανισμοί κοινωνικής στάσης και πολιτικής τοποθέτησης.

Οι ενδεχόμενες αντιδράσεις απορροφώνται με διάφορα «διορθωτικά» μέσα και επιτήδειες μεθοδεύσεις. Ο διοικητικός μηχανισμός καλλιεργεί την εντύπωση ότι για κάθε πρόβλημα ή «παράπονο» επιλαμβάνεται η διοίκηση και ο μόνος τρόπος για τη διευθέτησή του είναι η «ιεραρχική αναφορά». Προβάλλει το πρότυπο του «πειθαρχικού» («καλού») στρατιωτικού, που απολαμβάνει «ηθικές αμοιβές» (προαγωγές-έπαινοι-άδειες κλπ.), σ' αντίθεση με τον ανυπάκουο και απείθαρχο («κακό») στρατιωτικό, που υφίσταται «δικαίως» τις προβλεπόμενες κυρώσεις (βαθμολογική στασιμότητα, επιπλήξεις, περιοριστικές ή και στερητικές της ελευθερίας ποινές).

Η όλη λειτουργία του στρατού ως ιδεολογικού μηχανισμού εκπληρώνει με σχετική πληρότητα την αναπαραγωγή της επικρατούσας ιδεολογίας και προετοιμάζει τον στρατεύσιμο να «δεχθεί» τις επικρατούσες στην κοινωνία αξίες και πρότυπα καθώς και τον υφιστάμενο κοινωνικό καταμερισμό εργασίας και να καταστεί έτσι, ο μελλοντικός «πειθαρχημένος» και «υπάκουος» εταίρος της κοινωνικής και παραγωγικής δομής και ιεραρχίας.

Το κύριο πάντως χαρακτηριστικό γνώρισμα της ιδεολογικής λειτουργίας των Ενόπλων Δυνάμεων, βρίσκεται στον έντονο αυταρχικό χαρακτήρα της. Ο στρατός αποτελεί τον μόνο ίσως, οργανισμό που δεν ανέχεται –ούτε μπορεί ν' ανεχθεί– καθόλου, τη διαφωνία. Καθώς η διοίκηση έχει –a priori– αποδεχθεί

μια αφηρημένη έννοια «εθνικού» συμφέροντος, δεν είναι ψυχολογικά και οργανωτικά προετοιμασμένη να δεχθεί την ύπαρξη απόψεων που συγκεκριμενοποιούν κατά διαφορετικό τρόπο το συμφέρον αυτό. Οι Ένοπλες Δυνάμεις, άλλωστε, πληρούν (αλλού λιγότερο, αλλού περισσότερο) τις βασικές οργανωτικές αρχές ενός αυταρχικού επικοινωνιακού μοντέλου και ιδίως την αρχή της προνομιακής κατεύθυνσης, κατά την οποία το μήνυμα λειτουργεί αποτελεσματικά στην κατεύθυνση Διοίκηση → προσωπικό, ενώ είναι ελάχιστα ή καθόλου αποτελεσματικό στην κατεύθυνση προσωπικό → διοίκηση.

Ο αυταρχισμός διέπει όλη τη στρατιωτική δομή και οργάνωση. Κατασταλτική και ιδεολογική λειτουργία στο πλαίσιο των Ενόπλων Δυνάμεων συνδυάζονται και τέμνονται στο σημείο του αυταρχισμού.

Το δεύτερο ζήτημα λοιπόν προκύπτει ενόψει των έντονα αυταρχικών στρατιωτικών δομών και αφορά στην προστασία των ατομικών ελευθεριών των με την ευρεία έννοια στρατιωτικών (μονίμων και στρατευσίμων).

Η προηγούμενη παρατήρηση ως προς το ζήτημα του πολιτικού επεμβατισμού των Ενόπλων Δυνάμεων, ότι δηλ. είναι αναγκαία η ένταξή τους σε μια δημοκρατική δικαιική τάξη, ισχύει και γι' αυτό το ζήτημα με την ίδια ακριβώς όμως, επισήμανση: της εξαιρετικά δυσχερούς υπαγωγής στην πράξη, του κατ' εξοχήν φορέα της βίας, στο δίκαιο.

Γνωρίζοντας ότι η οργάνωση ενός κράτους (όσον αφορά στους θεσμούς, τους μηχανισμούς και τη λειτουργία τους), καθορίζεται κατά βάση από το επίπεδο ανάπτυξης –οικονομικό, μορφωτικό, πολιτιστικό, πολιτικό– της συγκεκριμένης κοινωνίας, συμπεραίνουμε ότι και οι Ένοπλες Δυνάμεις του στη συγκρότηση, την ιδεολογία και τη λειτουργία τους καθορίζονται κατά βάση από το συνολικό επίπεδο ανάπτυξης της κοινωνίας αυτής. Επομένως, **τόσο το ζήτημα του επεμβατισμού των Ενόπλων Δυνάμεων στην πολιτική όσο και το ζήτημα της προστασίας των ατομικών ελευθεριών των στρατιωτικών εξαρτάται από το συνολικό επίπεδο ανάπτυξης της συγκεκριμένης κρατικά οργανωμένης κοινωνίας.** Χαρακτηριστικό παράδειγμα τα κράτη με κοινωνικό επίπεδο ανάπτυξης χαμηλό και ανίσχυρες θεσμικές δομές, όπου η προστασία γενικά των ατομικών ελευθεριών είναι συνήθως υποτυπώδης· στα κράτη αυτά παρατηρείται συχνή εκδήλωση επεμβάσεων από στρατιωτικούς, που παρουσιάζονται κυρίως με τη μορφή «εκσυγχρονιστών». Το αντίθετο συμβαίνει σε κράτη με κοινωνικό επίπεδο ανάπτυξης υψηλό και ισχυρές δημοκρατικές θεσμικές δομές, όπου οι Ένοπλες Δυνάμεις λειτουργούν με σεβασμό προς την υφιστάμενη δημοκρατική έννομη τάξη.

Δεν πρέπει πάντως να παραγνωρίζεται και η σχετική αυτοτέλεια του δικαίου σε σχέση με την δεδομένη κρατικά οργανωμένη κοινωνία και η δυνατότητα αντεπίδρασής του σ' αυτή[9]. Έτσι, το ζήτημα της ένταξης των ενόπλων δυνάμεων σε μια δημοκρατική δικαιική τάξη, κατά την οποία τόσο η συγκρότηση, δομή και λειτουργία τους όσο και η νομική θέση των στρατιωτικών, θα διέπονται από τις αρχές του δημοκρατικού πολιτεύματος, κυρίως τη δημοκρατική αρχή και τις αρχές που απορρέουν από το κράτος δικαίου, είναι πάντα σημαντικό για τον δημοκρατικό εκσυγχρονισμό ενός κράτους.

Στα πλαίσια λοιπόν ενός δημοκρατικού πολιτεύματος, οι ένοπλες δυνάμεις πρέπει να υπάγονται στον έλεγχο της πολιτικής εξουσίας, γιατί σ' ένα τέτοιο πολίτευμα δεν νοείται η δημιουργία ή η διατήρηση εντός του κράτους χώρων, όπου σχηματίζεται εξουσία που δεν πηγάζει από το λαό· όλοι δε ανεξαιρέτως οι στρατιωτικοί ν' απολαύουν των κυρίων ατομικών δικαιωμάτων όπως και οι άλλοι πολίτες.

2. Η αμυντική αποστολή των Ενόπλων Δυνάμεων

Κύρια αποστολή και έργο τών Ενόπλων Δυνάμεων είναι η **ΑΜΥΝΑ** του κράτους[10], δηλ. η διασφάλιση της ανεξαρτησίας και εδαφικής ακεραιότητάς του, έναντι οιασδήποτε εξωτερικής απειλής.

Σπουδαιότατη σημασία για την επιτυχία της αποστολής τους έχει το «αξιόμαχο», δηλαδή η συνισταμένη αφενός μεν του αριθμού, του βαθμού της εκπαίδευσης και του ηθικού του έμψυχου δυναμικού τους καθώς και του τρόπου της οργανωτικής του διάταξης και αφετέρου της ποιότητας και της ποσότητας του υλικού και των τεχνολογικών μέσων που διαθέτουν, που πρέπει να τις καθιστούν ικανές κατ' αρχήν ν' αποτρέπουν την εκδήλωση οιουδήποτε εξωτερικού κινδύνου, που θα μπορούσε ν' απειλήσει την ανεξαρτησία ή την εδαφική ακεραιότητα του κράτους και (κατά δεύτερο λόγο) σε περίπτωση εκδήλωσης τέτοιου κινδύνου με επιθετική ενέργεια κατά του κράτους, να τον αντιμετωπίζουν επιτυχώς, εξουδετερώνοντάς τον πλήρως ή ανταποδίδοντας το τυχόν «χτύπημα» σε πολλαπλάσιο –ή τουλάχιστον ίσο– βαθμό.

Το αξιόμαχο επομένως, των Ενόπλων Δυνάμεων εξαρτάται από πολλούς παράγοντες, τους οποίους θα μπορούσαμε γενικά να κατατάξουμε σε δύο κατηγορίες:

Oliphant. The Washington Star

α. παράγοντες που αναφέρονται στο **έμψυχο δυναμικό τους** (αριθμητική δύναμη – στελέχωση, εκπαίδευση και ηθικό του προσωπικού τους).

β. παράγοντες που αναφέρονται στην **υλικοτεχνική υποδομή τους** (κυρίως ποιότητα και ποσότητα του υλικού και των τεχνολογικών μέσων που διαθέτουν).

Κάθε κατηγορία θα μπορούσε να διακριθεί σε δύο συνιστώσες:

I. **ποσοτική** (α΄ κατηγορία: αριθμός έμψυχου δυναμικού – β΄ κατηγορία: ποσότητα υλικού και τεχνολογικών μέσων).

II. **ποιοτική** (α΄ κατηγορία: βαθμός εκπαίδευσης και ηθικού του προσωπικού τους, τρόπος οργανωτικής τους διάταξης – β΄ κατηγορία: ποιότητα υλικού και τεχνολογικών μέσων[11]).

Ασφαλές κριτήριο δε για την ύπαρξη ή όχι αξιόμαχου στις ένοπλες δυνάμεις, αποτελεί με αξιολογική σειρά, α΄ η ικανότητά τους ν' αποτρέπουν την εκδήλωση του κινδύνου και β΄ η **ικανότητα εξουδετέρωσης του εκδηλωθέντος κινδύνου** (ικανότητα «δυναμικής απάντησης» με ανταπόδωση του χτυπήματος σε μεγαλύτερο βαθμό)[12].

Πρέπει πάντως, να σημειωθεί ακόμη ότι σημαντικός παράγοντας για την αμυντική ικανότητα ενός κράτους είναι και η **ύπαρξη σωστών σχέσεων μεταξύ πολιτών και στρατιωτικών** («ενστόλων πολιτών») καθώς και της **κατάλληλης οργανωτικής υποδομής**, που θα εξασφαλίζουν –σε περίπτωση πολέμου– πλήρη και άμεση κινητοποίηση όλου του άψυχου και έμψυχου δυναμικού (μάχιμου και μη) του κράτους.

Εξετάζοντας τους παράγοντες που συνθέτουν το **αξιόμαχο**, συμπεραίνουμε σχετικά εύκολα, ότι συναρτώνται **άμεσα με την οικονομική ευρωστία**[13], το μορφωτικό και ειδικότερα το επίπεδο **τεχνολογικής ανάπτυξης και επιστημονικής έρευνας**[14] του συγκεκριμένου κράτους καθώς και την **γενικότερη κοινωνικοπολιτική κατάσταση**[15] που επικρατεί σ' αυτό, ζητήματα όμως, στα οποία οι κανόνες δικαίου έχουν μάλλον έμμεση μόνον επιρροή· επομένως και το θεσμικό πλαίσιο που διέπει τις ένοπλες δυνάμεις εμμέσως μόνον μπορεί να επηρεάσει την αμυντική τους ικανότητα.

3. Πολυσύνθετος ο ρόλος των ενόπλων δυνάμεων στα σύγχρονα αναπτυγμένα κράτη

Συγχρόνως προς την κύρια και βασική αποστολή τους, δηλ. την υπεράσπιση της ανεξαρτησίας και εδαφικής ακεραιότητας του κράτους, οι Ένοπλες Δυνάμεις διαδραματίζουν και σπουδαίο ρόλο στις οικονομίες των σύγχρονων αναπτυγμένων κρατών, όπου δεν **καταναλώνουν μόνο σημαντικότατους οικονομικούς πόρους** («λειτουργικό κόστος», αγορά υλικού και μέσων υψηλής τεχνολογίας κλπ.) αλλά **συμβάλλουν και στην οικονομική και τεχνολογική ανάπτυξη**, είτε άμεσα με την εκτέλεση από μέρους τους αναπτυξιακών έργων[16], είτε έμμεσα καθώς προκαλούν τη δημιουργία βιομηχανικών μονάδων πρότυπης τεχνολογίας, η

παραγωγή των οποίων συνήθως αποσκοπεί όχι μόνο στην κάλυψη των αναγκών σε υλικό των ενόπλων δυνάμεων του συγκεκριμένου κράτους, αλλά και στην πραγματοποίηση –σημαντικών για την οικονομία του– εξαγωγών[17]. Η επιρροή τους λοιπόν στη διαμόρφωση του εθνικού εισοδήματος είναι προφανής.

Παρατηρούμε λοιπόν ότι ο ρόλος των ενόπλων δυνάμεων ως μηχανισμού του κράτους, υπερβαίνει τα όρια της εξασφάλισης της άμυνάς τους, αλλά και τα όρια της καταστολής και της γενικής διεκπεραίωσης κάποιων γενικών ιδεολογικών γραμμών. Και τούτο, γιατί και οι ένοπλες δυνάμεις συμπυκνώνουν και εκφράζουν σχέσεις εξουσίας που διαπερνούν την κοινωνία. Έτσι, οι τυχόν αναγκαίες θεσμικές μεταρρυθμίσεις, δεν είναι ικανές από μόνες τους να τις οδηγήσουν στην κατεύθυνση του δημοκρατικού εκσυγχρονισμού, γιατί οι «εκ των άνω» μεταρρυθμίσεις αφομοιώνονται σχετικά εύκολα από την πολύπλοκη δομή και λειτουργία των κρατικών μηχανισμών[18]. Επομένως ο δημοκρατικός εκσυγχρονισμός και η ανάπτυξη της δεδομένης κρατικά οργανωμένης κοινωνίας είναι η διαδικασία που θα μπορούσε πιθανότατα να εγγυηθεί και το δημοκρατικό εκσυγχρονισμό και την αύξηση της αμυντικής ικανότητας, τη λειτουργική βελτίωση, γενικότερα των Ενόπλων Δυνάμεων.

Β. ΟΙ ΕΛΛΗΝΙΚΕΣ ΕΝΟΠΛΕΣ ΔΥΝΑΜΕΙΣ

Ο ρόλος των ελληνικών ενόπλων δυνάμεων είναι, σε γενικές γραμμές, αντίστοιχες αυτού που περιγράφεται ανωτέρω. Μια ειδική αναφορά όμως σ' αυτές, απαιτεί να λάβουμε υπόψη μας, ορισμένα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά τους, όπως οι συχνές επεμβάσεις τους στην πολιτική ζωή της χώρας και η μακρόχρονη επιρροή ξένων κέντρων σ' αυτές· παράλληλα καθώς η χώρα μας αντιμετωπίζει διαρκή και εντεινόμενη απειλή κατά της εδαφικής της ακεραιότητας πρέπει να επισημανθεί η αναγκαιότητα της διαρκούς ενίσχυσης της αμυντικής ικανότητας των ενόπλων δυνάμεών της.

1. Το πρόβλημα του πολιτικού επεμβατισμού

Οι ελληνικές ένοπλες δυνάμεις έχουν μακρά παράδοση πολιτικού επεμβατισμού, η οποία αρχίζει σχεδόν από τα πρώτα χρόνια της ίδρυσης του νεοελληνικού κράτους. Θα πρέπει όμως να γίνει η εξής επισήμανση: Ως το ξέσπασμα του εθνικού διχασμού στα 1915, οι στρατιωτικές επεμβάσεις στην πολιτική ζωή της Ελλάδας, εντάσσονται σ' ένα ευρύτερο πολιτικό και κοινωνικό ρεύμα, που αφενός μεν αναζητεί τον αστικό εκσυγχρονισμό της χώρας αφετέρου δε την εδαφική της ολοκλήρωση και την απελευθέρωση του υπόδουλου τμήματος του ελληνισμού, με την πραγμάτωση του οράματος της «Μεγάλης Ιδέας».

Πάντως, από τις επεμβάσεις του 1843 και 1862 διαφέρει αυτή του 1909 κατά το ότι αποτελεί την πρώτη πλήρως οργανωμένη παρέμβαση και δράση του στρατού στην πολιτική και την τελευταία που πρόβαλε φιλολαϊκά αιτήματα, κοινωνικού χαρακτήρα. Οι παράγοντες που οδήγησαν τους στρατιωτικούς στο κίνημα του 1909 ήταν Εθνικοί (πικρία και απογοήτευση από την ήττα του 1897 – Κρητικό ζήτημα) και Κοινωνικοί - πολιτικοί καθώς είχαν σχέση με τον εκσυγχρονισμό και την ανασυγκρότηση των Ενόπλων Δυνάμεων και του ελληνικού κράτους. Βέβαια υπήρχαν και κάποιοι επαγγελματικοί-«συντεχνιακοί» λόγοι (π.χ. η αύξηση του αριθμού των αξιωματικών)· ανεξάρτητα όμως από τους λόγους που το προκάλεσαν, το κίνημα του 1909, αποτελεί ουσιαστικά την αφετηρία του πολιτικού επεμβατισμού των Ενόπλων Δυνάμεων με την έννοια του καθορισμού από αυτές των όρων άσκησης της πολιτικής στο ελληνικό κράτος.

Μετά το 1915, τα πράγματα αλλάζουν. Τα κινήματα και οι απόπειρες κινημάτων που γίνονται τότε (κυριότερα των οποίων είναι αυτό του 1916, αποτέλεσμα του εθνικού διχασμού και η επέμβαση του 1922 με τη δημιουργία στρατιωτικής δικτατορίας, ως επιλόγου της Μικρασιατικής καταστροφής), αντανακλούν τις πολιτικές αντιπαραθέσεις βενιζελικών-βασιλικών. Οι λόγοι πλέον του πολιτικού επεμβατισμού των στρατιωτικών είναι κυρίως επαγγελματικοί, καθώς εκείνο που τους συσπειρώνει στους δύο αντίθετους πόλους εξουσίας (Βενιζέλος-Ανάκτορα) είναι η προώθηση των επαγγελματικών τους συμφερόντων. Η αδυναμία των πολιτικών κομμάτων της εποχής να επιλύσουν κρίσιμα εθνικά και κοινωνικά προβλήματα, αλλά και οι σχέσεις πελατείας των στρατιωτικών με τους πολιτικούς πάτρωνες, αποτελούν την αφορμή και την αιτία για τις συνεχείς πολιτικές επεμβάσεις των Ενόπλων Δυνάμεων. Μετά τη Μικρασιατική καταστροφή εγκαταλείπουν την πραγμάτωση της «Μεγάλης Ιδέας» και της απελευθέρωσης του «αλύτρωτου» ελληνισμού και ενδιαφέρονται μόνο για την εξουδετέρωση του «εσωτερικού» εχθρού, δηλ. των πολιτικών αντιπάλων τους. Το αποτυχημένο κίνημα των βενιζελικών του 1935, έχει ιδιαίτερα σημαντικές συνέπειες για τη φυσιογνωμία των ενόπλων δυνάμεων, αλλά και

για το ελληνικό κράτος, καθώς απομακρύνεται ο Βενιζέλος, επανέρχεται ο Βασιλιάς και ο διωγμός όλων των βενιζελικών αξιωματικών που ακολουθεί, προσδίδει πλέον στο στρατό πολιτική και ιδεολογική μονομέρεια. Σχεδόν αμέσως, ακολουθεί η δικτατορία του Μεταξά, στη διάρκεια της οποίας τίθενται τα θεμέλια του αυταρχικού-μονοκομματικού κράτους. Την περίοδο αυτή, οι Ένοπλες Δυνάμεις καθώς δεν διαθέτουν πλέον δημοκρατικά στελέχη, αποτελούν τον βασικό κατασταλτικό μηχανισμό στήριξης αλλά και τον ιδεολογικό μηχανισμό προπαγάνδισης της δικτατορίας.

Μετά τον Β΄ παγκόσμιο πόλεμο, ακολουθεί ο εμφύλιος πόλεμος κατά τη διάρκεια του οποίου ο στρατός αποκτά μια σχέση υπεροχής επί των πολιτικών, γιατί αποτελούσε τη μόνη δύναμη που μπορούσε με τη συνεργασία των Βρεττανών, να παράσχει εγγυήσεις για τελική επικράτηση κατά των «επαναστατών». Την περίοδο αυτή ιδρύεται και ο Ι.Δ.Ε.Α.[19] με κύριο σκοπό την καταπολέμηση του κομμουνισμού και των «συνοδοιπόρων»· κυρίως όμως, την **εγκαθίδρυση και αναπαραγωγή στρατιωτικού μηχανισμού, ως κυρίαρχου παράγοντα** και εγγύησης για την εδραίωση της κυριαρχίας του αστικού κράτους. Έχοντας την αντίληψη «ότι ο στρατός ταυτίζεται με το Έθνος» και άρα δεν πρέπει να υπόκειται σε κανέναν έλεγχο από την πολιτική εξουσία, επιδιώκει την οργάνωση της κρατικής εξουσίας με βάση το ρυθμιστικό ρόλο των αξιωματικών, που ήταν οργανωμένοι στις τάξεις του. Μετά το 1950, οι Ένοπλες Δυνάμεις περνούν από τη βρεττανική στην αμερικανική επιρροή και στα επόμενα χρόνια ο Ι.Δ.Ε.Α. επιβάλλεται ολοκληρωτικά σ' αυτές[20]. Στο ελληνικό κράτος τυπικά μόνον υπάρχει δημοκρατική νομιμότητα αλλά, ακόμα και αυτή πολλές φορές αναιρείται, καθώς πλαισιώνεται από διάφορα έκτακτα μέτρα (π.χ. Ν.Δ. 42-34/62 κλπ.). Η δε υπαγωγή των ενόπλων δυνάμεων στους κανόνες του δημοκρατικού κοινοβουλευτικού πολιτεύματος είναι **φαινομενική** και στην ουσία τελεί **υπό την αίρεση** της βούλησης ορισμένων αξιωματικών.

Έτσι, οι ένοπλες δυνάμεις (και ειδικά οι υπό την καθοδήγηση του ΙΔΕΑ αξιωματικοί), αποτελούν το κυριότερο **κέντρο εξουσίας** μέσα στο κράτος· ο στρατός, καθώς ουσιαστικά δεν ελέγχεται από την πολιτική εξουσία, αποτελεί τον κατ' εξοχήν κρατικό χώρο όπου σχηματίζεται και ασκείται εξουσία, που δεν πηγάζει από το λαό· αποτελώντας λοιπόν «**στεγανό εξουσίας**», ασχολείται κυρίως με μη στρατιωτικά έργα – (δικάζει ιδιώτες για πολιτικά εγκλήματα, πληροφορεί μέσω της ΥΕΝΕΔ και επιβάλλει τη θέλησή του στη νομοθετική εξουσία αξιώνοντας και πετυχαίνοντας τη θέσπιση μέτρων που αφορούσαν στη δημόσια τάξη της χώρας). Το μοναδικό –στην ουσία– κρατικό όργανο που ασκεί επιρροή στις ένοπλες δυνάμεις είναι ο **βασιλιάς**, ο οποίος θεωρείται από τα στελέχη τους ως ο εγγυητής του διευρυμένου ρόλου που διεκδικούσαν και ο θεματοφύλακας των αξιών τους. Την περίοδο της πρωθυπουργίας του Αλ. Παπάγου επιχειρείται ο συγκερασμός του διευρυμένου ρόλου των ενόπλων δυνάμεων με το απαιτούμενο στα δημοκρατικά - κοινοβουλευτικά πολιτεύματα προβάδισμα της πολιτικής εξουσίας. Με το θάνατο του Αλ. Παπάγου στα 1955, παύει πια να υπάρχει φερέγγυος (για τις ένοπλες δυνάμεις) **διαμεσολαβητής** μεταξύ ενόπλων δυνάμεων και πολιτικής εξουσίας.

«Οι ένοπλες δυνάμεις πλέον υπήρξαν νομοταγείς προς το στέμμα και την πολιτική εξουσία μόνο στο βαθμό που αυτοί οι δύο παράγοντες συμμερίζονταν ή ανέχονταν τη διευρυμένη εκδοχή της αποστολής τους, την οποία μια σημαντική μερίδα αξιωματικών δεν έπαψε ποτέ να διεκδικεί με την άμεση ή έμμεση υποστήριξη του συμμαχικού παράγοντα»[21]. Η απόπειρα της κυβέρνησης της Ενώσεως Κέντρου να ασκήσει πολιτικό έλεγχο στις ένοπλες δυνάμεις είχε ως συνέπεια την αντισυνταγματική αντίδραση των ανακτόρων, η οποία οδήγησε στη ρήξη της 15ης Ιουλίου 1965[22].

Με το πραξικόπημα της 21ης-4-1967, ο στρατός παίρνει στα χέρια του και την πολιτική εξουσία. Η χούντα των συνταγματαρχών αποτελεί πλέον το κέντρο εξουσίας και προσπαθεί να κατοχυρώσει αυτόνομο και διευρυμένο ρόλο για τις ένοπλες δυνάμεις με το «Σύνταγμα» του 1968, με το οποίο και προσπαθεί να νομιμοποιήσει την τοποθέτηση αξιωματικών σχεδόν σε κάθε χώρο της δημόσιας ζωής (σε Ν.Π.ΔΔ., Ν.Π.Ι.Δ. κλπ.). Το θεσμικό πλαίσιο δε, που διέπει τις ένοπλες δυνάμεις εμπλουτίζεται και με νέα διατάγματα που αποσκοπούν στον πλήρη έλεγχο ακόμη και της προσωπικής ζωής των στρατιωτικών (π.χ. 178/1969, ΝΔ 1400/1973).

Η καθολική αποτυχία της χούντας του '67, η αντίδραση του λαού σ' αυτή με κορυφαίο γεγονός την εξέγερση του Πολυτεχνείου αλλά και οι εσωτερικές αντιθέσεις που είχαν δημιουργηθεί στο στρατιωτικό μηχανισμό, οδήγησαν στο πραξικόπημα του '73 και τη στρατιωτική δικτατορία του Ιωαννίδη, η οποία κατέρρευσε από το άγος της κυπριακής τραγωδίας.

Από τη μεταπολίτευση του 1974 και μετά οι Ένοπλες δυνάμεις λειτουργούν μέσα στα πλαίσια του ισχύοντος Συντάγματος (1975), το οποίο ορίζει, με

θετική μάλιστα διάταξη, ότι τη διοίκηση των Ενόπλων Δυνάμεων ασκεί η κυβέρνηση (άρθρο 45 εδ.α΄).

2. Το ζήτημα της ξένης επιρροής

Ένα άλλο χαρακτηριστικό των ελληνικών Ενόπλων Δυνάμεων που πρέπει να επισημανθεί, είναι η μακρόχρονη επιρροή ξένων κέντρων σ' αυτές, που σε ορισμένες ιστορικές περιόδους πήρε τη μορφή της εξάρτησης[23]. Καθώς το νεοελληνικό κράτος από την εποχή της απελευθέρωσής του από τους Τούρκους βρισκόταν πάντα υπό ξένη επιρροή, και η οργάνωση, εκπαίδευση και ιδεολογία των Ενόπλων Δυνάμεων του αντανακλά σε σημαντικό βαθμό την εκάστοτε ξένη επιρροή.

Μια προσπάθεια για αντικειμενική εκτίμηση του ζητήματος της «ξένης επιρροής» οδηγεί μάλλον στο συμπέρασμα ότι κατά τον πρώτο αιώνα της ανεξαρτησίας του νεοελληνικού κράτους, το κύριο κριτήριό του για τη σύναψη συμμαχιών και η βασική δικαιολόγηση της «ξένης επιρροής», ήταν η πιθανότητα επίλυσης του αλυτρωτικού του προβλήματος και γενικότερα η προώθηση και επίλυση των εθνικών ζητημάτων. Αργότερα και ειδικά μετά τον Β΄ παγκόσμιο πόλεμο, ως προέχον κριτήριο εμφανίζται η καταπολέμηση του λεγομένου «εσωτερικού» εχθρού, ενώ τα εθνικά συμφέροντα φαίνεται να υποτάσσονται στα ευρύτερα συμμαχικά[24].

Ανεξάρτητα πάντως, από τις όποιες πολιτικές θέσεις και εκτιμήσεις, στη σημερινή εποχή ιδιαίτερα, που μια «εθνική» πολιτική επιλογή συναρτάται άμεσα ή έμμεσα όλο και περισσότερο προς διεθνείς παραμέτρους, τα όρια μεταξύ «εθνικού» και «διεθνούς», γίνονται εξαιρετικά δυσδιάκριτα.

Καθώς δε η διεθνής συνεργασία είναι όλο και πιο αναγκαία για την επίλυση των διαφόρων προβλημάτων, η συμμετοχή σε διεθνείς οργανισμούς και συμμαχίες ειδικά μιας μικρής χώρας όπως η Ελλάδα με ποικίλα προβλήματα και ουσιαστικά ελάχιστη έως ανύπαρκτη δυνατότητα επηρεασμού της διεθνούς σκηνής, είναι θετική στο βαθμό που μπορεί να βελτιώσει τη «θέση» της χώρας στον κόσμο και να συμβάλλει στην ασφάλειά της. Τούτο όμως, εξαρτάται από πολλούς παράγοντες, από τους οποίους, οι τυπικές-νομικές ρυθμίσεις της συμμετοχής μάλλον δεν έχουν τη μεγαλύτερη σημασία[25].

3. Η αναγκαιότητα της διαρκούς ενίσχυσης των Ελληνικών Ενόπλων Δυνάμεων

Την περίοδο αυτή, καθώς νέες ισορροπίες διαμορφώνονται στις σχέσεις των μεγάλων δυνάμεων και παρατηρείται διεθνώς αναβίωση των εθνικιστικών εξάρσεων, το ζήτημα της ασφάλειας της χώρας μας –χώρας μικρής και με ποικίλα προβλήματα– είναι ιδιαίτερα οξύ.

Εκτός από τη διαρκή και εντεινόμενη απειλή του τουρκικού επεκτατισμού, το γκρίζο σκηνικό στην περιοχή μας συνθέτει και η «αταξία» που παρατηρείται σήμερα στο βαλκανικό χώρο[26]. Έτσι, πρωταρχικό μέλημα μιας πολιτικής εθνικής ασφάλειας για τη χώρα μας είναι η διαφύλαξη με κάθε τρόπο και μέσο της εδαφικής της ακεραιότητας και η προάσπιση των δικαιωμάτων του κυπριακού και βορειοηπειρωτικού ελληνισμού. Η επιτυχία όμως, μιας τέτοιας πολιτικής εξαρτάται από πολλούς παράγοντες και φυσικά από την ύπαρξη ισχυρών Ενόπλων Δυνάμεων. Στο βαθμό που η ισχύς των Ενόπλων Δυνάμεων μιας χώρας είναι συνάρτηση αφενός μεν του αριθμού, του βαθμού της εκπαίδευσης και του ηθικού του έμψυχου δυναμικού τους, του τρόπου της οργανωτικής τους διάταξης και αφετέρου του υλικού και των τεχνολογικών μέσων που διαθέτουν, είναι φανερό (όπως έχει ήδη σημειωθεί), ότι σχετίζεται και με την οικονομική ευρωστία της χώρας, το μορφωτικό επίπεδο, την τεχνολογική ανάπτυξη και την επιστημονική έρευνα, την γενικότερη κοινωνικοπολιτική κατάσταση που επικρατεί σ' αυτή, καθώς και τη δυνατότητα ενίσχυσής τους (τουλάχιστον σε υλικό, τεχνολογία και εκπαίδευση) από τους διεθνείς αμυντικούς οργανισμούς που τυχόν συμμετέχουν.

Η Ελλάδα διαθέτει **ολιγάριθμο πληθυσμό** (άρα και ολιγάριθμες Ένοπλες Δυνάμεις), **προβληματική οικονομία**, (που δεν επιτρέπει υπερβολικές αμυντικές δαπάνες), **χαμηλό επίπεδο τεχνολογικής ανάπτυξης και επιστημονικής έρευνας** (και επομένως υποανάπτυκτη αμυντική βιομηχανία, γεγονός που της δημιουργεί σχεδόν πλήρη εξάρτηση στον τομέα της προμήθειας υλικού, οπλικών συστημάτων και τεχνικής υποστήριξής τους), ενώ η **υπέρμετρη σημασία που αποδίδουν στην Τουρκία** (χώρα από την οποία εκπορεύεται η απειλή σε βάρος της χώρας μας) **οι ΗΠΑ και το ΝΑΤΟ** –ιδιαίτερα μετά την κρίση του Περσικού κόλπου, που συντέλεσε στην με ποικίλους τρόπους ενίσχυσή της από τη συμμαχία, έτσι ώστε σήμερα να διαταράσσεται η ισορροπία μεταξύ Ελλάδας-Τουρκίας υπέρ της τελευταίας– **δεν διαγράφει ευοίωνη για τη χώρα μας προοπτική στο θέμα της εξασφάλισης της συμμαχικής υποστήριξης και αλληλεγγύης.**

Η κάλυψη των παραπάνω αδυναμιών, δεν μπορεί βέβαια να γίνει βραχυπρόθεσμα, ούτε αναμένεται άμεσα αλλαγή στη στάση των ΗΠΑ και του ΝΑΤΟ απέναντι στην Τουρκία. Καθώς όμως η εξωτερική απειλή κατά της χώρας μας είναι παρούσα και εντεινόμενη, είναι αναγκαία η διαρκής επαύξηση της **αμυντικής ικανότητας των Ενόπλων Δυνάμεων της, η οποία άμεσα δεν μπορεί παρά να στηρίζεται στις αντικειμενικά υπάρχουσες δυνατότητες και ν' αποβλέπει στην καλύτερη δυνατή εκμετάλλευση-αξιοποίησή τους**[27].

Προς το σκοπό αυτό λοιπόν απαιτείται ένα προσανατολισμένο στις σύγχρονες ανάγκες αμυντικό πλαίσιο, που θ' απολαύει διακομματικής στήριξης, έτσι ώστε για τις Ένοπλες Δυνάμεις να μην υπάρχει περιθώριο ανάπτυξης μικροκομματικών αντιπαραθέσεων, (που τόσο δυσμενείς συνέπειες και για τις ίδιες αλλά και για ολόκληρη τη χώρα έχουν). Ένα τέτοιο πλαίσιο λαμβάνοντας υπόψη την επιρροή που ασκεί στην αριθμητική δύναμη των Ενόπλων Δυνάμεων το οξύ δημογραφικό πρόβλημα της χώρας, θα εξασφαλίζει την **πλήρη και ορθολογική αξιοποίηση** του στρατιωτικού και πολιτικού προσωπικού τους, **τη διεύρυνση της συμμετοχής των γυναικών** σ' αυτές, **την περαιτέρω ανάπτυξη του θεσμού των εθελοντών-οπλιτών** πενταετούς (ή και ακόμη μακρότερης χρονικά) υποχρέωσης, **τη διαρκή βελτίωση και ουσιαστικοποίηση της στρατιωτικής εκπαίδευσης** και την **επικράτηση αξιοκρατίας** στις κρίσεις, τοποθετήσεις και μεταθέσεις των στρατιωτικών.

Συγχρόνως θα προβλέπει νέα **οργανωτική διάταξη** των Ενόπλων Δυνάμεων, που θα περιορίζει στο ελάχιστο τις λειτουργικές αδυναμίες και θα στηρίζεται σε **μικρές, ευέλικτες, ταχυκίνητες, άριστα εξοπλισμένες και εκπαιδευμένες μονάδες.**

Επειδή δε σε σύγκριση με τον αντίπαλο, οι ελληνικές Ένοπλες Δυνάμεις μπορούν να προσβλέπουν μόνο στην ποιοτική υπεροχή, ιδίως του ανθρώπινου παράγοντα, είναι αναγκαία, εκτός από την άρτια εκπαίδευση του προσωπικού τους και η ύπαρξη σωστών σχέσεων μέσα σ' αυτό. Επιβάλλεται επομένως η εξάλειψη ορισμένων αντιδημοκρατικών-αυταρχικών χαρακτηριστικών[28] που έχουν απομείνει σ' αυτές καθώς και άλλων «παθολογικών ιδιομορφιών»[29]. Αυτό θα συμβάλλει στην ανάπτυξη **ενσυνείδητης πειθαρχίας** και στην **ανύψωση του ηθικού** του προσωπικού των Ενόπλων Δυνάμεων.

Παράλληλα απαιτείται η ορθολογική και διαφανής χρήση των αμυντικών δαπανών[30] και η πλήρης εκμετάλλευση των δυνατοτήτων της ελληνικής πολεμικής βιομηχανίας.

Στην επίτευξη των στόχων αυτών, αναμφίβολα μπορεί να συμβάλει ένα σύγχρονο και λειτουργικό θεσμικό πλαίσιο· και εδώ όμως, η συμβολή του θεσμικού πλαισίου δεν μπορεί από μόνη της να είναι η καθοριστική[31].

Γ. Η ΑΝΑΓΚΑΙΟΤΗΤΑ ΤΟΥ ΘΕΣΜΙΚΟΥ ΕΚΣΥΓΧΡΟΝΙΣΜΟΥ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΙΚΩΝ ΕΝΟΠΛΩΝ ΔΥΝΑΜΕΩΝ

Μια αναφορά στο θεσμικό πλαίσιο που διέπει τις ελληνικές Ένοπλες Δυνάμεις, στην περιορισμένη έκταση ενός άρθρου δεν μπορεί παρά να είναι σύντομη και επιλεκτική. Μ' αυτόν τον τρόπο επιχειρείται η προσέγγιση δύο κυρίως ζητημάτων:

α. **του ελέγχου της πολιτικής εξουσίας πάνω στις ένοπλες δυνάμεις**, όπως αυτός προβλέπεται από το **ισχύον Σύνταγμα** και το ν. **660/1977** «περί Υπουργείου Εθνικής Αμύνης και των Οργάνων της Ανωτάτης Διοικήσεως και Ελέγχου των Ενόπλων Δυνάμεων».

β. **των ατομικών δικαιωμάτων των στρατιωτικών**, μέσα από μια συνοπτική κριτική:

Ι. **του Στρατιωτικού Ποινικού Κώδικα** (αν. ν. 2803/21-2-1941) και του Στρατιωτικού Κανονισμού 20-1 (Π.Δ. 130/1984 «Γενικός Κανονισμός Υπηρεσίας στο Στρατό») οι οποίοι αφορούν σε όλους τους στρατιωτικούς γενικά (μόνιμους και έφεδρους).

ΙΙ. Από το πλαίσιο που αφορά μόνο στα μόνιμα στελέχη των ενόπλων δυνάμεων μνημονεύονται ενδεικτικά τα τελούντα υπό αναθεώρηση **Ν.Δ. 178/25-4-1969** «περί Ιεραρχίας, Προαγωγών και Τοποθετήσεων των Μονίμων Αξιωματικών των Ενόπλων Δυνάμεων» και **Ν.Δ. 1400/1973** «περί Καταστάσεως των Αξιωματικών των Ενόπλων Δυνάμεων», που πρέπει επιτέλους να αντικατασταθούν με βάση τις νέες αντιλήψεις καθώς και τις σύγχρονες ανάγκες των ενόπλων δυνάμεων.

ΙΙΙ. Τέλος, αναφέρεται ο ν. 1763/1988 «Στρατολογία των Ελλήνων» και η πρόσφατη απόφαση του Υπουργού Εθνικής Άμυνας «Οριστική απόλυση Οπλιτών και Εφέδρων Αξιωματικών από τις τάξεις των Ενόπλων Δυνάμεων», η οποία ρυθμίζει το χρονικό διάστημα της στρατιωτικής θητείας σε όλους τους κλάδους των Ενόπλων Δυνάμεων.

α. Ο έλεγχος της πολιτικής εξουσίας πάνω στις ένοπλες δυνάμεις

Η μακρά παράδοση πολιτικού επεμβατισμού των ελληνικών ενόπλων δυνάμεων (και ιδίως η εμπειρία της επτάχρονης δικτατορίας της 21-4-1967) επέβαλε στην **Ε' Αναθεωρητική Βουλή**, που προέκυψε από τις εκλογές της 17ης Νοεμβρίου 1974, να θεσπίσει –για πρώτη φορά στη συνταγματική μας ιστορία με θετική διάταξη– ότι **τη διοίκηση των ενόπλων δυνάμεων ασκεί η κυβέρνηση** (άρθρο 45 εδ. α' του ισχύοντος Συντάγματος).

Συμφώνως προς αυτήν την διάταξη **μόνον η κυβέρνηση διοικεί τις ένοπλες δυνάμεις**· αποκλείεται δηλ. η οποιασδήποτε μορφής αυτοδιοίκηση και αυτονόμηση των ενόπλων δυνάμεων από την πολιτική εξουσία καθώς επίσης και η διοίκησή τους από άλλο όργανο, ακόμη και από τον αρχηγό του κράτους, τον Πρόεδρο της Δημοκρατίας στον οποίο αναγνωρίζεται απλά και μόνον η τυπική αρχηγία τους. Ο όρος «διοίκηση» χρησιμοποιείται δε με ευρεία έννοια: περιλαμβάνει όχι μόνο τη στενή επιχειρησιακή έννοια, αλλά και **τον καθορισμό της αποστολής** των ενόπλων δυνάμεων (μέσα βέβαια, στο πλαίσιο του Συντάγματος και των νόμων) **και επιλογή των προσφορότερων μέσων για την επιτυχία της.**

Η υπαγωγή των ενόπλων δυνάμεων **στη δημοκρατικά νομιμοποιημένη** πολιτική εξουσία είναι **επιβεβλημένη** κατ' εφαρμογή **της δημοκρατικής αρχής**, η οποία θεμελιώνεται στο **άρθρο 1** του ισχύοντος Συντάγματος[33]. Σε μια λοιπόν δημοκρατική συνταγματική τάξη, που αναγνωρίζει **ως θεμέλιο του πολιτεύματος τη λαϊκή κυριαρχία** και ορίζεται ότι **όλες οι εξουσίες πηγάζουν από τον Λαό και υπάρχουν υπέρ αυτού και του Έθνους** (άρθρο 1 §§ 2, 3 του Συντάγματος) δεν νοείται η ύπαρξη «στα πλαίσια του κρατικού μηχανισμού χώρων, όπου σχηματίζεται και ασκείται εξουσία που δεν πηγάζει από το λαό και δεν εκφράζει μέσα από τις συνταγματικές διαδικασίες την λαϊκή θέληση ("στεγανά" εξουσίας)»[34].

Παράλληλα, καθώς αναγκαία συνέπεια της λαϊκής κυριαρχίας είναι ότι «οι εξουσίες όχι μόνο πηγάζουν αλλά και επιστρέφουν στο λαό»[35], πρέπει **ο λαός μέσω των δημοκρατικά εκλεγμένων αντιπροσώπων του να έχει τη δυνατότητα ν' ασκεί συνεχή εποπτεία και έλεγχο στην κυβέρνηση**, η οποία ασκεί κρατική εξουσία επ' ονόματί του[36]. Έτσι, η κυβέρνηση δεν

μπορεί να διοικεί τις ένοπλες δυνάμεις ανεξέλεγκτα αλλά υπόκειται στον έλεγχο του κοινοβουλίου (αρχή του κοινοβουλευτικού ελέγχου)[37]. Συγχρόνως, –κατ' εφαρμογή της αρχής του κράτους δικαίου– η κυβέρνηση ασκεί τη διοίκηση των ενόπλων δυνάμεων στο πλαίσιο που καθορίζει η αρχή της νομιμότητας.

Για ν' αποδοθεί πλήρως η έννοια της αρχής του πολιτικού ελέγχου των ενόπλων δυνάμεων σε μια δημοκρατική συνταγματική τάξη, αντιγράφουμε τον ορισμό του Ν. Αλιβιζάτου, συμφώνως προς τον οποίο είναι «η αρχή κατά την οποία, οι ένοπλες δυνάμεις, υπόκεινται ως προς την αποστολή, την οργάνωση και τη δράση τους στο δημοκρατικά εκλεγμένο φορέα της πολιτικής εξουσίας –δηλαδή στην κυβέρνηση, στα κοινοβουλευτικά πολιτεύματα του τύπου του δικού μας– ο οποίος, ως προς την άσκηση της αρμοδιότητας που κατ' αυτόν τον τρόπο του ανατίθεται, δηλ. της με την ευρεία και στενή έννοια του όρου «διοίκηση» των ενόπλων δυνάμεων, υπόκειται, με τη σειρά του, στην αρχή της νομιμότητας, καθώς και στο σύνολο των συναφών πολιτικών και δικαστικών ελέγχων που προβλέπει η συγκεκριμένη έννομη τάξη»[38].

Ο ΝΟΜΟΣ 660/1977. Με βάση το άρθρο 45 εδ. α' του ισχύοντος Συντάγματος, που προβλέπει ότι τη διοίκηση των ενόπλων δυνάμεων «ασκεί η κυβέρνηση, όπως νόμος ορίζει», θεσπίστηκε από την πρώτη μεταδικτατορική Βουλή ο ν. 660 της 3/10-8-1977 «Περί Υπουργείου Εθνικής Αμύνης και των Οργάνων της Ανωτάτης Διοικήσεως και Ελέγχου των Ενόπλων Δυνάμεων».

Συμφώνως προς το νόμο αυτό, ο καθορισμός της αμυντικής πολιτικής της χώρας και η επιλογή της ηγεσίας των ενόπλων δυνάμεων (διοίκηση με την ευρεία έννοια) ανατίθεται στην κυβέρνηση και τον υπουργό Εθνικής Άμυνας, και κυρίως σ' έναν συλλογικό κυβερνητικό όργανο, το «Ανώτατο Συμβούλιο Εθνικής Αμύνης (ΑΣΕΑ), το οποίο, με το νόμο 1266/1982 «όργανα ασκήσεως της νομισματικής πιστωτικής συναλλαγματικής πολιτικής και άλλες διατάξεις» μετονομάστηκε σε «Κυβερνητικό Συμβούλιο Εξωτερικής Πολιτικής και Εθνικής Αμύνης» (ΚΥΣΕΑ)[39], ενώ η εφαρμογή της πολιτικής αυτής (διοίκηση με στενή έννοια) ανατίθεται στον υπουργό Εθνικής Άμυνας[40] και κυρίως σε αμιγώς στρατιωτικά όργανα κατά ιεραρχική σειρά αναφερόμενα, το Συμβούλιο Αρχηγών Γενικών Επιτελείων (ΣΑΓΕ)[41], το Γενικό Επιτελείο Εθνικής Άμυνας (ΓΕΕΘΑ) και τον αρχηγό του (Α/ΓΕΕΘΑ)[42], τα Γενικά Επιτελεία Στρατού, Ναυτικού και Αεροπορίας (ΓΕΣ, ΓΕΝ, ΓΕΑ) και τους αρχηγούς τους (Α/ΓΕΣ, Α/ΓΕΝ, Α/ΓΕΑ)[43] και στα αντίστοιχα Ανώτατα Συμβούλια (ΑΣΣ, ΑΝΣ, ΑΑΣ)[44].

Το βασικό ερώτημα πάντως είναι αν με την εφαρμογή αυτού του νόμου επιτεύχθηκε η υλοποίηση της συνταγματικής επιταγής για υπαγωγή των ενόπλων δυνάμεων στην πολιτική εξουσία.

Οι επικρίσεις συνίστανται κυρίως στα εξής:

α. τα πολιτικά όργανα (Κυβέρνηση, ΚΥΣΕΑ, υπουργός Εθνικής Άμυνας) που βάσει του νόμου αυτού είναι αρμόδια για το σχεδιασμό και τη διαμόρφωση της αμυντικής πολιτικής της χώρας, αποφασίζουν δεσμευόμενα στην ουσία από τις εισηγήσεις των στρατιωτικών· και τούτο γιατί καθώς δεν προβλέπεται η συμβουλευτική προς τα όργανα αυτά λειτουργία ενός ειδικευμένου σε αμυντικά θέματα πολιτικού οργανισμού, ενημερώνονται μονομερώς από τους στρατιωτικούς χωρίς ουσιαστικά να έχουν τη δυνατότητα να προβάλουν θεμελιωμένες αντιπροτάσεις και να επιλέξουν μεταξύ και άλλων απόψεων.

β. Κατά τη διάταξη του άρθρου 5 § 1 του ν. 660/1977 ο υπουργός «... ασκεί την Διοίκησιν και τον Έλεγχον επί του προσωπικού, υλικού και μέσων των Ενόπλων Δυνάμεων διά των Αρχηγών των Γενικών Επιτελείων Στρατού, Ναυτικού και Αεροπορίας, τον δε συντονισμό τούτων διά του Αρχηγού του Γενικού Επιτελείου Εθνικής Αμύνης». Πρόκειται για τη διάταξη που έχει δεχθεί τις περισσότερες επικρίσεις. Κατά τον Ν. Αλιβιζάτο είναι αυτή που «μας εισάγει στον πυρήνα της προβληματικής των σχέσεων πολιτικής εξουσίας και ενόπλων δυνάμεων υπό το σύνταγμα του 1975» καθώς «... τυπικά ο υπουργός δεν διοικεί ούτε ελέγχει τις ένοπλες δυνάμεις, διότι δεν εκδίδει ούτε μπορεί να εκδώσει μόνος του εκτελεστές διοικητικές πράξεις, αλλά μόνον «διά» των αρχηγών των Γενικών Επιτελείων των τριών κλάδων. Με αποτέλεσμα –όσο και αν εναπόκειται στον υπουργό να προκαλέσει μέσω ΚΥΣΕΑ, την αντικατάσταση των τυχόν «δυστροπούντων» αρχηγών με ανώτατους αξιωματικούς της εμπιστοσύνης του ίδιου και της κυβέρνησης– να συντρέχουν στο νομικό τουλάχιστον επίπεδο, οι προϋποθέσεις της χειραφέτησης των ενόπλων δυνάμεων από την πολιτική εξουσία»[45].

Η διάταξη αυτή σε συνδυασμό με τη δέσμευση του υπουργού Εθνικής Άμυνας από τις εισηγήσεις και προτάσεις στρατιωτικών οργάνων κατά την άσκηση ορισμένων σημαντικών αρμοδιοτήτων, καθιερώνει στην ουσία σύστημα έμμεσης διοίκησης των ενόπλων δυνάμεων από την κυβέρνηση.

Για ν' αποκλειστεί το –όχι απίθανο– ενδεχόμενο της αυτονόμησης των ενόπλων δυνάμεων από την πολιτική εξουσία προτείνεται η– κατά το δυτικογερμανικό πρότυπο– καθιέρωση και στη χώρα μας «στρατιωτικής εξουσίας» του υπουργού Εθνικής Άμυνας, δηλ. αρμοδιότητά του για την έκδοση διαταγών απ' ευθείας προς το στράτευμα[46].

Η διάκριση πάντως που κάνει ο νόμος 660/1977, ανάμεσα σε κυβερνητικά όργανα διαμόρφωσης της αμυντικής πολιτικής και σε στρατιωτικά κυρίως όργανα εφαρμογής της, οφείλεται αφενός μεν σε τεχνικούς λόγους και αφετέρου δε σε πολιτικούς. Η πολιτική σκοπιμότητα της διάκρισης αυτής συνίσταται στην προφύλαξη των Ενόπλων Δυνάμεων από αθέμιτες επεμβάσεις των κυβερνώντων που αποβλέπουν στην εξυπηρέτηση κομματικών επιδιώξεων.

Δυστυχώς όμως, στη χώρα μας ο στόχος αυτός δεν έχει επιτευχθεί. Τούτο οφείλεται αφενός μεν στην «παράδοση» άσκησης κομματικής επιρροής πάνω στις Ένοπλες Δυνάμεις αφετέρου δε στο ότι ο κοινοβουλευτικός έλεγχος στις ένοπλες δυνάμεις –υπό το ισχύον Σύνταγμα– είναι εξαιρετικά δυσχερής.

β. Το ζήτημα του κοινοβουλευτικού ελέγχου

Κατά το άρθρο 68 § 2 του ισχύοντος Συντάγματος «Η Βουλή συνιστά από τα μέλη της εξεταστικές επιτροπές, με απόφασή της που λαμβάνεται με πλειοψηφία των δύο πέμπτων του συνόλου των βουλευτών, ύστερα από πρόταση του ενός πέμπτου του όλου αριθμού των βουλευτών».

Προκειμένου να συσταθούν εξεταστικές επιτροπές για ζητήματα που ανάγονται στην εξωτερική πολιτική και την εθνική άμυνα, απαιτείται απόφαση της Βουλής που λαμβάνεται με την απόλυτη πλειοψηφία του όλου αριθμού των βουλευτών.

Σύμφωνα λοιπόν με τη ρύθμιση αυτή το σημαντικότερο μέσο ελέγχου που διαθέτει η Βουλή, δηλ. οι εξεταστικές επιτροπές, δεν μπορούν να λειτουργήσουν, ειδικά για ζητήματα εξωτερικής πολιτικής και εθνικής άμυνας, αφού για τη σύσταση της σχετικής εξεταστικής επιτροπής απαιτείται η απόφαση 151 τουλάχιστον βουλευτών. Πράγμα που σημαίνει ότι χωρίς τη σύμφωνη γνώμη της κυβερνητικής πλειοψηφίας, η εξωτερική πολιτική και η εθνική άμυνα βρίσκονται έξω από τα όρια ενός αποτελεσματικού κοινοβουλευτικού ελέγχου, Το συμπέρασμα επομένως που εξάγεται είναι ότι με τη διάταξη του άρθρου 68 § 2 του Συντάγματος (που σημειωτέον διατηρήθηκε αναλλοίωτη και μετά την αναθεώρηση του 1985), η Βουλή, ο κοινοβουλευτικός έλεγχος και κατ' επέκταση η κοινή γνώμη κρατούνται μακρυά από τα ζητήματα που αφορούν στην άμυνα.

γ. Στρατιωτικός ποινικός κώδικας

Με τον αν. ν 2803/1941, θεσπίστηκε ο ισχύων και σήμερα Στρατιωτικός Ποινικός Κώδικας, στον οποίο περιέχεται τόσο το ουσιαστικό όσο και το δικονομικό δίκαιο που ισχύει στο πεδίο της στρατιωτικής δικαιοσύνης, στη δικαιοδοσία της οποίας υπάγονται κατά γενικό κανόνα οι στρατιωτικοί για όλες τις αξιόποινες πράξεις τους είτε αυτές αποτελούν στρατιωτικά εγκλήματα είτε εγκλήματα του κοινού ποινικού δικαίου. Ο Σ.Π.Κ. αποτελεί ειδικό ποινικό νόμο, καθώς οι διατάξεις του εφαρμόζονται συμπληρωματικά των γενικών διατάξεων και αρχών του κοινού ποινικού δικαίου.

Ο Σ.Π.Κ. αποτελεί έργο της μεταξικής δικτατορίας και ως τέτοιο αντανακλά παρωχημένες αντιλήψεις κατά τις οποίες οι ένοπλες δυνάμεις «έπρεπε» να είναι διαχωρισμένες από την κοινωνία. Στο πλαίσιο αυτών των αντιλήψεων η στρατιωτική δικαιοσύνη δεν μπορούσε παρά να είναι ένας αυταρχικός μηχανισμός αποκομμένος από κάθε κοινωνικό έλεγχο, ένας ιδιαίτερος μηχανισμός καταστολής στο εσωτερικό των ενόπλων δυνάμεων.

Σε μια δημοκρατική έννομη τάξη όμως, όπου ο στρατός δεν μπορεί ν' αποτελεί το «στεγανό» χώρο της κοινωνίας, αλλά υπάγεται στον έλεγχο της πολιτικής εξουσίας, δεν μπορεί οι στρατιωτικοί ν' αντιμετωπίζονται από το νόμο κατ' άνισο – σε σχέση με τους λοιπούς πολίτες– τρόπο. Αντίθετα, τόσο τα μόνιμα στελέχη των ενόπλων δυνάμεων όσο και οι κληρωτοί είναι υποκείμενα των ατομικών δικαιωμάτων που κατοχυρώνει το Σύνταγμα για όλους τους πολίτες.

Με βάση λοιπόν την αρχή του κράτους δικαίου και ειδικότερα την αρχή της ισότητας των Ελλήνων απέναντι στο νόμο (άρθρο 4 § 12 ισχύοντος Συντάγματος), απαιτείται κατ' αρχήν η κατάργηση της υπαγωγής των στρατιωτικών στα στρατιωτικά δικαστήρια για τις πράξεις τους εκείνες, που θεωρούνται αξιόποινες κατά το κοινό ποινικό δίκαιο. Γι' αυτές αρμόδια πρέπει να θεωρούνται μόνον τα εγκλήματα εκείνα που δεν προβλέπονται στον κοινό ποινικό κώδικα, τελούνται από στρατιωτικό και στρέφονται κατά των ενόπλων δυνάμεων ή των στρατιωτικών υπηρεσιών.

Ο ισχύων Σ.Π.Κ. όμως, εκτός από το ότι προβλέπει ότι στη δικαιοδοσία των στρατιωτικών δικαστηρίων, υπάγονται γενικά οι στρατιωτικοί για όλες τις αξιόποινες πράξεις τους, περιέχει και άλλες διατά-

ξεις, οι οποίες καθιερώνουν άνιση και δυσμενή σε σχέση με τους άλλους πολίτες ποινική μεταχείριση των στρατιωτικών, ενώ παράλληλα δεν παρέχουν τις απαραίτητες εγγυήσεις για την ορθή απονομή της δικαιοσύνης.

Ενδεικτικά αναφέρονται ορισμένες από αυτές:

– Η ποινική δίωξη κατά των στρατιωτικών κινείται με διαταγή προς τακτική ανάκριση, που εκδίδει ο διοικητής της μεγάλης Μονάδας (παρά την οποία ιδρύεται το Στρατοδικείο) και όχι ο Επίτροπος (αντίστοιχος του Εισαγγελέα των κοινών ποινικών δικαστηρίων)[47].

Έτσι, κατά την κίνηση της ποινικής δίωξης δεν διασφαλίζονται οι εγγυήσεις που απορρέουν από την αρχή της νομιμότητας, η οποία μ' αυτόν τον τρόπο κάμπτεται χάριν της σκοπιμότητας.

– Η σύνθεση των στρατιωτικών δικαστηρίων είναι πάντοτε πενταμελής. Για τη νόμιμη συγκρότησή τους παρίσταται και ο Επίτροπος (αντίστοιχος του Εισαγγελέα στα κοινά ποινικά δικαστήρια) συμπράττει δε και γραμματέας (άρθρο 180 § 1 ΣΠΚ).

Από τα πρόσωπα αυτά μόνον ο Πρόεδρος και ο Επίτροπος ανήκουν στο σώμα της Στρατιωτικής Δικαιοσύνης, είναι δηλ. νομικοί. Οι υπόλοιποι τέσσερις στρατοδίκες κατά κανόνα είναι μάχιμοι αξιωματικοί (δηλ. αξιωματικοί στρατιωτικού και βέβαια μη νομικοί), οι οποίοι διορίζονται από τον διοικητή της μεγάλης Μονάδας παρά την οποία ιδρύεται το στρατοδικείο (Μέραρχο ή Σωματάρχη).

– Τα μέλη του δικαστικού σώματος των ενόπλων δυνάμεων δεν απολαύουν πλήρως των εγγυήσεων λειτουργικής και προσωπικής ανεξαρτησίας των άρθρων 87 επ. του ισχύοντος Συντάγματος, που απολαύουν όλοι ανεξαιρέτως οι δικαστές του κοινού δικαίου, καθώς συνδέονται με σχέσεις ιεραρχικής εξάρτησης από τη διοίκηση του στρατεύματος.

– Οι αποφάσεις των στρατιωτικών δικαστηρίων δεν χρειάζεται –κατά τον ισχύοντα σήμερα Σ.Π.Κ.– να είναι ειδικά και εμπεριστατωμένα αιτιολογημένες[48] όπως συμβαίνει με τις αποφάσεις των κοινών δικαστηρίων και όπως άλλωστε επιτάσσει το ισχύον Σύνταγμα (άρθρο 93 παράγραφοι 2, 3 και 4).

Ο παρωχημένος χαρακτήρας του Σ.Π.Κ. και η αναγκαιότητα αντικατάστασής του αναγνωρίζεται έμμεσα και στο ισχύον Σύνταγμα, το οποίο στο άρθρο 96 § 4 προβλέπει ότι: «Ειδικοί νόμοι ορίζουν: α. Τα σχετικά με τα στρατοδικεία, ναυτοδικεία και αεροδικεία, στην αρμοδιότητα των οποίων δεν μπορεί υπαχθούν ιδιώτες» και στην παράγραφο 5 του ιδίου άρθρου: «Τα δικαστήρια του στοιχείου α. της προηγουμένης παραγράφου συγκροτούνται κατά πλειοψηφία από μέλη του δικαστικού σώματος των ενόπλων δυνάμεων, που περιβάλλονται με τις εγγυήσεις λειτουργικής και προσωπικής ανεξαρτησίας του άρθρου 87 § 1 του Συντάγματος. Για τις συνεδριάσεις και αποφάσεις των δικαστηρίων αυτών εφαρμόζονται οι διατάξεις των παραγράφων 2 έως 4 του άρθρου 93. Τα σχετικά με την εφαρμογή των διατάξεων της παραγράφου αυτής, καθώς και ο χρόνος που θα αρχίσει η ισχύς τους ορίζονται με νόμο».

Όμως, δεκαέξι χρόνια μετά την ισχύ του Συντάγματος του 1975, δεν έχει ακόμα εκδοθεί ο προβλεπόμενος από την ανωτέρω συνταγματική διάταξη σχετικός νόμος. Κατά τον Γ. Παπαδημητρίου «... η προβολή ακόμη της εκδοχής σύμφωνα με την οποία η τήρηση των νέων εγγυήσεων, με τις οποίες ο συντακτικός νομοθέτης θέλησε να περιβάλλει τη στρατιωτική δικαιοσύνη, εξαρτάται από την ενεργοποίηση του κοινού νομοθέτη – είναι και ανιστόρητη και συνταγματικά εντελώς απαράδεκτη. Ανιστόρητη γιατί έχει προ πολλού παρέλθει η «εύλογη προθεσμία χάριτος» του συντακτικού προς τον κοινό νομοθέτη· απαράδεκτη δε, γιατί δεν βρίσκει πουθενά έρεισμα στο Σύνταγμα με οποιαδήποτε ερμηνευτική «ακροβασία»[49].

Επιβάλλεται επομένως, η θέσπιση και έκδοση το συντομότερο ενός νέου, σύγχρονου και εναρμονισμένου προς το δημοκρατικό και δικαιοκρατικό χαρακτήρα του πολιτεύματος Σ.Π.Κ., ο οποίος:

– θα προβλέπει υπαγωγή των στρατιωτικών στα στρατιωτικά δικαστήρια μόνον για τις αξιόποινες πράξεις τους, που αποτελούν καθαρώς στρατιωτικά εγκλήματα.

– θ' απειλεί ποινές ανάλογες μ' αυτές που προβλέπονται στον κοινό ποινικό κώδικα και όχι δυσανάλογα αυστηρές[50].

– σύμφωνα με τη συνταγματική επιταγή –(του άρθρου 96 § 5)– θα προβλέπει την κατά πλειοψηφία συγκρότηση των στρατιωτικών δικαστηρίων από μέλη του δικαστικού σώματος των ενόπλων δυνάμεων, τα οποία δεν θα συνδέονται με κανενός είδους σχέσεις ιεραρχικής εξάρτησης από τη διοίκηση του στρατεύματος και θ' απολαύουν πλήρως των εγγυήσεων λειτουργικής και προσωπικής ανεξαρτησίας που κατοχυρώνει το άρθρο 87 του ισχύοντος Συντάγματος[51].

– θ' απαιτεί οι αποφάσεις των στρατιωτικών δικαστηρίων να είναι ειδικα και εμπεριστατωμένα αιτιολογημένες και γενικότερα θα ορίζει τόσο για τις αποφάσεις όσο και για τις συνεδριάσεις τους, εφαρμογή

των συνταγματικών διατάξεων του άρθρου 93 §§ 2 έως 4, προβλέποντας συγχρόνως ότι η τυχόν παράβαση των διατάξεων αυτών θ' αποτελεί λόγο αναιρέσεως των αποφάσεών τους (όπως ακριβώς προβλέπεται στο άρθρο 510 § 1 ΓΚΠΔ).

– τέλος, θα εναρμονίζεται με τις σύγχρονες τάσεις και αντιλήψεις για την ποινική μεταχείριση του δράστη επιδιώκοντας την διαπαιδαγώγηση και την κοινωνική επανένταξή του, πράγμα που έχει ιδιαίτερη σημασία, ειδικά αν αυτός είναι νέος που υπηρετεί την θητεία του.

4. Στρατιωτικός κανονισμός 20-1 (Π.Δ. 130/1984)[52]

Το χαρακτηριστικό της ιδεολογικής και πολιτικής μονομέρειας των ελληνικών ενόπλων δυνάμεων και το αντιδημοκρατικό και παρωχημένα αυταρχικό πνεύμα που διακατείχε την οργάνωση, ιδεολογία και λειτουργία τους εκφραζόταν και μέσα από τους κατά καιρούς ισχύσαντες στρατιωτικούς κανονισμούς, που αφενός μεν επεδίωκαν να διαμορφώσουν άτομα με ιδιαίτερα συντηρητικές απόψεις, χωρίς προσωπικότητα και ελεύθερη κρίση, αφετέρου δε να τα κρατήσουν μακριά από τις κοινωνικές διαδικασίες.

Οι επιδιώξεις αυτές επιτυγχάνονταν μέσω μιας εκπαιδευτικής διαδικασίας που συνίστατο στην υποβολή του εκπαιδευομένου σε μια σειρά ατομικών σωματικών και ψυχικών δοκιμασιών[53] και μέσω της πρόβλεψης από τους στρατιωτικούς κανονισμούς μιας ποικιλίας απαγορεύσεων, που περιόριζαν τις ατομικές ελευθερίες των στρατιωτικών και των οποίων η μη τήρηση είχε ως συνέπεια την επιβολή σημαντικότατων πειθαρχικών κυρώσεων.

Με το Π.Δ. 130/1984 «Γενικός Κανονισμός Υπηρεσίας στο Στρατό» επιχειρήθηκε ένας σχετικός προοδευτικός εκσυγχρονισμός του προϊσχύσαντος Σ.Κ. 20-1 του 1980.

Έτσι, ο ισχύων Σ.Κ. 20-1, ορίζει ως αποκλειστική αποστολή του στρατού την εξασφάλιση της άμυνας και την υπεράσπιση «της Εθνικής ανεξαρτησίας και της εδαφικής ακεραιότητας της Πατρίδας»[54].

Παράλληλα φαίνεται να επιδιώκει τη δημιουργία «ενσυνείδητης πειθαρχίας» ορίζοντας στο άρθρο 10 § 3 ότι: «Η πειθαρχία σε καμμιά περίπτωση δεν έχει σκοπό τη συντριβή της προσωπικότητας ούτε καταργεί την πρωτοβουλία, αλλά δημιουργεί αρμονικές σχέσεις μεταξύ των ατόμων και συντονίζει τις προσπάθειες για την επιτυχία ενός κοινού σκοπού»· και στην παράγραφο 4 του ίδιου άρθρου: «Η πειθαρχία είναι εσωτερική, όταν πηγάζει από τη συναίσθηση της αξιοπρέπειας και της ατομικής τιμής, από τη συνείδηση της ευθύνης και της ηθικής υποχρεώσεως για εκπλήρωση του κοινού έργου και του κοινού σκοπού και από τη σύνδεση του κατώτερου με τον ανώτερο με δεσμούς σεβασμού και εμπιστοσύνης. Αντίθετα είναι εξωτερική όταν πηγάζει από το φόβο των ποινών ή την ελπίδα ανταμοιβών».

Όμως, η επιδίωξη δημιουργίας ενσυνείδητης πειθαρχίας θα ήταν πιο ουσιαστική αν στην παράγραφο 1 του ανωτέρω άρθρου[55], στο οποίο δίνεται ο ορισμός της στρατιωτικής πειθαρχίας οριζόταν συγχρόνως ότι οι στρατιωτικοί νόμοι, Κανονισμοί και Διαταγές της Υπηρεσίας οφείλουν να είναι σε πλήρη συμφωνία προς τις δημοκρατικές και δικαιοκρατικές αρχές που θέτει το ισχύον Σύνταγμα[56].

Πάντως –για πρώτη φορά– προβλέπεται το δικαίωμα άρνησης εκτέλεσης διαταγής που φανερά αποβλέπει σε πραξικόπημα, ενώ παράλληλα ο ισχύων Σ.Κ. 20-1 ορίζει –στο άρθρο 15 § 16– ότι η στρατιωτική αγωγή περιλαμβάνει και «Αγωγή του Πολίτη που να διαμορφώνει πολίτες πιστούς στο Δημοκρατικό πολίτευμα της Χώρας, έτοιμους να το υπερασπίσουν από κάθε επιβουλή».

Επίσης, επέτρεψε την πολιτική ενδυμασία κατά τις ώρες εξόδου και κατά τον χρόνο της άδειας (άρθρο 23), αλλά με την επιφύλαξη της παραγράφου 5 του ιδίου άρθρου, που προβλέπει ότι: «Σε εξαιρετικές περιπτώσεις και κατά την κρίση του Αρχηγού του Γενικού Επιτελείου Στρατού μπορεί ν' απαγορευτεί η πολιτική ενδυμασία».

Ο ισχύων Σ.Κ. 20-1 επιχειρεί να κατοχυρώσει κάποια ατομικά δικαιώματα, καθώς όμως θέτει ορισμένες ειδικές προϋποθέσεις για την άσκησή τους ή χρησιμοποιεί ασαφή διατύπωση στις διατάξεις αυτές, παρέχει συγχρόνως τη δυνατότητα για την καταστρατήγησή τους.

Έτσι, αφενός μεν αναγνωρίζει στους στρατιωτικούς το δικαίωμα να συμμετέχουν σε επιστημονικές, αθλητικές ή επαγγελματικές ενώσεις, συνδέσμους ή σωματεία αφετέρου δε ορίζει ότι «για τα μόνιμα στελέχη απαιτείται άδεια της υπηρεσίας». (άρθρο 25 § 7 ισχύοντος Σ.Κ. 20-1)[57].

Κατά το άρθρο 25 § 3 δε «Οι στρατιωτικοί έχουν δικαίωμα να εκφράζουν γραπτά τις απόψεις τους και να δημοσιεύουν κείμενα καθαρά επιστήμονικού, πολιτιστικού ή λογοτεχνικού περιεχομένου. Δεν μπορούν όμως να κάνουν το ίδιο για ζητήματα πολιτικού ή κομματικού περιεχομένου, ούτε να κάνουν δηλώσεις στα

μέσα μαζικής ενημέρωσης χωρίς άδεια του Υπουργού Εθνικής Άμυνας».

Στην παραπάνω διάταξη ο αποκλεισμός των ζητημάτων κομματικού περιεχομένου είναι μεν θεμιτός και εύλογος, δεδομένης της απαραίτητης –και συνταγματικά προβλεπομένης– κομματικής ουδετερότητας των στρατιωτικών[58]. Καθώς όμως για να προβούν σε οποιαδήποτε δήλωση στα μέσα μαζικής ενημερώσεως, απαιτείται η προηγούμενη άδεια του υπουργού εθνικής άμυνας έπεται ότι αποκλείεται για τους στρατιωτικούς η ελεύθερη έκφραση μέσω των μέσων μαζικής ενημέρωσης[59].

Τούτο όμως έρχεται σ' ευθεία σύγκρουση προς το άρθρο 14 §1 του ισχύοντος Συντάγματος[60] και προς το άρθρο 10 της Συμβάσεως της Ρώμης περί των Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων και των Θεμελιωδών Ελευθεριών[61], η οποία, κυρωθείσα με το Ν.Δ. 53/1974, αποτελεί κατά το άρθρο 28 § 1 του ισχύοντος Συντάγματος αναπόσπαστο μέρος του εσωτερικού ελληνικού δικαίου και υπερισχύει κάθε άλλης αντίθετης διάταξης νόμου[62].

Ακόμη πρέπει να σημειωθεί ότι ο Σ.Κ. 20-1/1984 διατήρησε την απαγόρευση της ανάγνωσης εντός των Μονάδων «...πάσης φύσεως πολιτικών εντύπων και εκδόσεων...» (άρθρο 12 § 4 Σ.Κ. 20-1/84). Στη συνέχεια επιτράπηκε η ανάγνωση των εφημερίδων και εντύπων στο χώρο των στρατοπέδων κατά τις ώρες του ελεύθερου χρόνου, με τον περιορισμό όμως ότι αυτό μπορεί να γίνεται «κατά μόνας». Η ασάφεια της διάταξης αυτής παρείχε περιθώριο για πολλές ερμηνείες και στην ουσία η ελεύθερη ανάγνωση των εφημερίδων και των άλλων εντύπων αφηνόταν στην διακριτική ευχέρεια του διοικητή της κάθε μονάδας.

Ήδη, με τις πρόσφατες ρυθμίσεις του υπουργού Εθνικής Άμυνας, επιτρέπεται κατά τις ώρες του ελεύθερου χρόνου, η ελεύθερη ανάγνωση όλων των εντύπων, τα οποία μάλιστα μπορεί να υπάρχουν και να διατίθενται στο Κέντρο Ψυχαγωγίας κάθε Μονάδας· όμως καθώς από την εφαρμογής της ρύθμισης αυτής, εξαιρούνται τα Κέντρα Εκπαίδευσης, το δικαίωμα της ελεύθερης πληροφόρησης των υπηρετούντων σ' αυτά, περιορίζεται αδικαιολόγητα.

Τις περισσότερες επικρίσεις πάντως, έχει δεχθεί ο Σ.Κ. 20-1 γιατί διατηρεί την πειθαρχική ποινή της φυλάκισης (άρθρα 66§§1, 12 και 13, 69§§1, 11, 12, 13, 14, 15, 16). Και τούτο γιατί πρόκειται για ένα τελείως αυθαίρετο, αντιδημοκρατικό και αντισυνταγματικό μέτρο, που και οξύνει τις σχέσεις διοικούντων-διοικουμένων και κυρίως, θίγει την ανθρώπινη αξιοπρέπεια. Η παράταση δε της στρατιωτικής θητείας ως συνέπεια της επιβολής της πειθαρχικής ποινής της φυλάκισης δημιουργεί την αντίφαση, αφενός μεν η στρατιωτική θητεία να θεωρείται υπηρεσία, προσφορά προς την πατρίδα και αφετέρου ποινή, δηλαδή κακό για εκείνον που την υφίσταται.

Σε καμμιά περίπτωση δε δεν προάγει την ενσυνείδητη («εσωτερική») πειθαρχία, η οποία κατά το άρθρο 10§4 του ιδίου του ισχύοντος Σ.Κ. 20-1 δεν πηγάζει «από το φόβο των ποινών...».

Από την ανωτέρω ενδεικτική παρουσίαση ορισμένων διατάξεων του Σ.Κ. 20-1, που έρχονται σ' αντίθεση προς το ισχύον Σύνταγμα και προς την Ευρωπαϊκή Σύμβαση των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (Ν.Δ. 53/1974) προκύπτει η αναγκαιότητα του περαιτέρω εκσυγχρονισμού του.

Ένας σύγχρονος και λειτουργικός Στρατιωτικός Κανονισμός θα πρέπει, εναρμονιζόμενος προς το δημοκρατικό και δικαιοκρατικό χαρακτήρα του Συντάγματος και του πολιτεύματός μας να κατοχυρώνει στα συνταγματικά πλαίσια τις ατομικές ελευθερίες των στρατιωτικών και να συμβάλλει στη λειτουργική βελτίωση του στρατεύματος.

Έτσι, κατ' αρχήν είναι αναγκαία η ικανοποίηση από την Κυβέρνηση και ειδικότερα από την ηγεσία του υπουργείου Εθνικής Άμυνας, ορισμένων αιτημάτων που θέτουν από κοινού οι πολιτικές νεολαίες όλων των πολιτικών κομμάτων[63], όπως η ελεύθερη κυκλοφορία και ανάγνωση κατά τις ώρες του ελεύθερου χρόνου όλων των εντύπων και στα Κέντρα Εκπαίδευσης, η πρόβλεψη ουσιαστικών θεσμών αναφοράς των προβλημάτων και των παραπόνων των στρατευμένων, που θα διασφαλίζουν τα δικαιώματά τους και θ' ανατρέπουν οποιαδήποτε φαινόμενα αυθαιρεσίας και η κατοχύρωση δίκαιων και αξιοκρατικών κριτηρίων στις διαδικασίες των μεταθέσεων, τοποθετήσεων και απονομής ειδικοτήτων. Και βέβαια η αναμόρφωση του συστήματος των πειθαρχικών ποινών που προβλέπει ο ισχύων Σ.Κ. 20-1 και κυρίως η άμεση κατάργηση της πειθαρχικής ποινής της φυλάκισης.

Ένας σύγχρονος δημοκρατικός και λειτουργικός Σ.Κ. είναι αναγκαίος, στο βαθμό που η εφαρμογή του θα έχει θετικές επιπτώσεις στο αξιόμαχο των ενόπλων δυνάμεων, στην ενδυνάμωση της εθνικής συνείδησης και στην ανύψωση του ηθικού της στρατευμένης νεολαίας.

Ν.Δ. 178/1969 «περί Ιεραρχίας, Προαγωγών και Τοποθετήσεων των Μονίμων Αξιωματικών των Ενόπλων Δυνάμεων και Ν.Δ. 1400/1973 «Περί Κατα-

στάσεως των Αξιωματικών των Ενόπλων Δυνάμεων».

Από τους πολυπληθείς κανόνες δικαίου, που αφορούν μόνο στα μόνιμα στελέχη των ενόπλων δυνάμεων, επιλέξαμε να αναφερθούμε συνοπτικότατα στα ανωτέρω νομοθετικά διατάγματα. Και αυτό γιατί καθώς εκδόθηκαν κατά την περίοδο της επτάχρονης δικτατορίας απηχούν βέβαια το πνεύμα και τις αντιλήψεις των εκπροσώπων της. Ήδη τελούν υπό αναθεώρηση καθώς όμως δεν έχουν αντικατασταθεί ακόμη, σημαντικότατα θέματα όπως η ιεραρχία, οι προαγωγές, οι τοποθετήσεις και η εν γένει κατάσταση των μονίμων αξιωματικών των ενόπλων δυνάμεων εξακολουθούν να ρυθμίζονται από τις διατάξεις τους.

Μ' αυτόν τον τρόπο συντηρούνται ή και τροφοδοτούνται οι αυταρχικές αντιλήψεις, ο περιορισμός των ατομικών δικαιωμάτων των αξιωματικών και η απομόνωσή τους από το κοινωνικό γίγνεσθαι, με άμεσες επιπτώσεις τόσο στην προσωπικότητα και την κοινωνική συμπεριφορά τους όσο και στις μεταξύ τους σχέσεις καθώς και γενικότερα στη λειτουργικότητα των ενόπλων δυνάμεων.

Αυτά τα δύο νομοθετικά διατάγματα όμως, δεν χαρακτηρίζονται μόνο από τον αντιδημοκρατικό χαρακτήρα τους. Και από λειτουργική άποψη θεωρούνται παρωχημένα καθώς δεν ανταποκρίνονται στις αντιλήψεις που έχουν επικρατήσει στα σύγχρονα αναπτυγμένα κράτη για τη δομή και οργάνωση των ενόπλων δυνάμεων.

Από κάθε άποψη λοιπόν είναι απαράδεκτο να διατηρούνται ακόμη σε ισχύ τ' ανωτέρω διατάγματα. Πρέπει επομένως ν' αντικατασταθούν το συντομότερο δυνατόν από νόμους, που θα θεσπιστούν με την ευρύτερη δυνατή συναίνεση, για να μην αποτελέσουν – με την ευκαιρία αυτή – οι ένοπλες δυνάμνεις αντικείμενο μικροκομματικών αντιπαραθέσεων.

α. Όσον αφορά στη ρύθμιση των ζητημάτων της Ιεραρχίας, των Προαγωγών και των Τοποθετήσεων των Μονίμων Αξιωματικών των Ενόπλων Δυνάμεων, ο νέος νόμος θα πρέπει κατ' αρχήν να κατοχυρώνει δίκαιες και αδιάβλητες διαδικασίες κρίσεων κατά τις οποίες θα λαμβάνονται υπόψη αποκλειστικά αξιοκρατικά κριτήρια· προς τον σκοπό αυτό θα προβλέπει και τη δυνατότητα προαγωγής ιεραρχικά νεώτερου αξιωματικού χωρίς αυτό να έχει ως άμεση συνέπεια την αποστράτευση του ιεραρχικά αρχαιοτέρου του. Μια τέτοια ρύθμιση θα έχει ως αποτέλεσμα όχι μόνο την προώθηση της αξιοκρατίας στις ένοπλες δυνάμεις αλλά και την παύση της «μαζικής παραγωγής αποστράτων» αξιωματικών μετά από κάθε διαδικασία κρίσεων· αξιωματικών οι οποίοι θα μπορούσαν να εξακολουθήσουν να προσφέρουν τις υπηρεσίες τους. Παράλληλα, η διαδικασία των κρίσεων δεν θα μπορεί να χρησιμοποιείται για την απομάκρυνση των μη «ημε-

τέρων» κομματικά από τις ένοπλες δυνάμεις. Στο ζήτημα δεν των τοποθετήσεων και μεταθέσεων των αξιωματικών θα πρέπει να λαμβάνονται υπόψη αφενός μεν κοινωνικά κριτήρια (οικογενειακή κατάσταση κ.λ.π.) αφετέρου δε αξιοκρατικά, ώστε «ο κατάλληλος άνθρωπος να υπηρετεί στην κατάλληλη θέση».

Πάντως, για τη διασφάλιση της δικαιοσύνης και του αδιάβλητου των διαδικασιών των κρίσεων και τοποθετήσεων είναι απαραίτητο να κατοχυρωθεί η διαφάνειά τους. Αυτό – πλην των άλλων – σημαίνει και ότι κάθε αξιωματικός θα μπορεί να έχει πρόσβαση στα στοιχεία του ατομικού υπηρεσιακού φακέλου του καθώς και ότι θα του κοινοποιείται εγκαίρως, πλήρως αιτιολογημένη, κάθε δυσμενής έκθεση αξιολογήσεώς του, έχει ώστε στο βαθμό που θεωρεί ότι αδικείται, να μπορεί άμεσα[64] να επιδιώξει κατ' αρχήν τον ιεραρχικό έλεγχό της και εάν και κατόπιν αυτού συνεχίσει να πιστεύει ότι αδικείται, τον δικαστικό, ενώπιον του αρμοδίου διοικητικού δικαστηρίου[65].

6. Το Ν.Δ. 1400/1973 «περί Καταστάσεως των Μονίμων Αξιωματικών των Ενόπλων Δυνάμεων» περιορίζει ανεπίτρεπτα τα ατομικά δικαιώματα των αξιωματικών, προβλέποντας μια ποικιλία απαγορευμένων δραστηριοτήτων γι' αυτούς και θέτοντας υπό τον «έλεγχο της υπηρεσίας» ακόμη και την ιδιαίτερη προσωπική ζωή τους[66]. Ήδη, για τους λόγους αυτούς αρκετές από τις διατάξεις του έχουν κριθεί από το Συμβούλιο της Επικρατείας ως αντίθετες προς το Σύνταγμα και την Ευρωπαϊκή Σύμβαση των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (Διεθνή Σύμβαση της Ρώμης)[67].

Ο νέος νόμος λοιπόν, που θ' αντικαθιστά το ανωτέρω νομοθετικό διάταγμα, είναι απαραίτητο να κατοχυρώνει τα ατομικά δικαιώματα των αξιωματικών στα πλαίσια του Συντάγματος και της Ευρωπαϊκής Σύμβασης.

5. Σχετικά με τη στρατιωτική θητεία

Το ισχύον Σύνταγμα στο άρθρο 4§6 καθιερώνει δημόσια (ατομική) υποχρέωση, της οποίας υποκείμενο είναι «κάθε Έλληνας που μπορεί να φέρει όπλα» και αντικείμενό της το συντελείν «στην άμυνα της Πατρίδας σύμφωνα με τους ορισμούς των νόμων». Συγχρόνως ορίζει στο άρθρο 13§4 ότι «Κανένας δεν μπορεί, εξαιτίας των θρησκευτικών του πεποιθήσεων να απαλλαγεί από την εκπλήρωση των υποχρεώσεων προς το Κράτος ή να αρνηθεί να συμμορφωθεί προς τους νόμους». Από τον συνδυασμό των ανωτέρω συνταγματικών διατάξεων προκύπτει ότι κατ' αρχήν μοναδικός λόγος μη εκπλήρωσης της υποχρέωσης του άρθρου 4§6 είναι η αντικειμενικά διαπιστωμένη, σύμφωνα με τους κανόνες της ιατρικής επιστήμης, σωματική ή ψυχική ανικανότητα του ατόμου «να φέρει όπλα», δηλαδή να μπορεί να χειριστεί συνήθη φορητό οπλισμό.

Η τυχόν δε υποκειμενική βούληση του στρατευσίμου να μη φέρει όπλα, δεν μπορεί να θεωρηθεί ότι συνιστά ανικανότητα προς το φέρειν όπλα, γιατί η εν λόγω συνταγματική διάταξη – τόσο κατά το γράμμα όσο και κατά το πνεύμα της – δεν καθιερώνει δικαίωμα, αλλά υποχρέωση, της οποίας η εκπλήρωση δεν μπορεί φυσικά να εξαρτάται από τη βούληση του υποχρέου.

Με βάση τις προαναφερθείσες συνταγματικές διατάξεις έχει εκδοθεί και ο ισχύων σήμερα ν. 1763/1988 «Στρατολογία των Ελλήνων» – (όπως τροποποιήθηκε με το ν. 1911/1990) – ο οποίος στο άρθρο 1§1 ορίζει ότι: «Όλοι οι Έλληνες από την 1η Ιανουαρίου του έτους κατά το οποίο διανύουν το εικοστό έτος μέχρι την 31η Δεκεμβρίου του έτους κατά το οποίο συμπληρώνουν το πεντηκοστό έτος της ηλικίας τους, έχουν υποχρέωση στράτευσης στις Ένοπλες Δυνάμεις, σύμφωνα με τις διατάξεις του νόμου αυτού».

Σύμφωνα δε με την παράγραφο 1 του άρθρου 6: «Απαλλάσσονται από την υποχρέωση στράτευσης και εφ' όσον υπηρετούν απολύονται:

α. Οι στρατεύσιμοι και οι οπλίτες που κρίνονται από τις αρμόδιες υγειονομικές επιτροπές ή συμβούλια των Ενόπλων Δυνάμεων ακατάλληλοι για στράτευση από λόγους υγείας.

β. Όσοι καταδικάζονται αμετάκλητα από οποιοδήποτε δικαστήριο σε καθαίρεση ή σε ποινή που για τους στρατιωτικούς συνεπάγεται καθαίρεση.

γ. Οι στρατεύσιμοι που είναι θρησκευτικοί λειτουργοί, μοναχοί ή δόκιμοι μοναχοί γνωστής θρησκείας, εφ' όσον το επιθυμούν.

δ. Οι πατέρες τεσσάρων ή περισσότερων τέκνων.

Παράλληλα ο ν. 1763/1988 επιχειρεί να ρυθμίσει το ζήτημα των «αντιρρησιών συνείδησης». Έτσι, επαναλαμβάνει τις διατάξεις των άρθρων 1 και 2§§1,4 του ν. 731/1977 – ο οποίος θεσπίστηκε υπό την πίεση διεθνών οργανώσεων και αναφερόταν μόνον στους θρησκευτικούς αντιρρησίες – και συγχρόνως επεκτείνει τη δυνατότητα εκπλήρωσης άοπλης θητείας και στους «ιδεολογικούς» αντιρρησίες. Έτσι, κατά το άρθρο 5§2 του ν. 1763/1988: «Όσοι λόγω των θρησκευτικών ή ιδεολογικών τους πεποιθήσεων αρνούνται να φέρουν όπλα, υποχρεούνται να εκπληρώνουν πλήρη ή μειωμένη άοπλη θητεία διπλάσια

κατά περίπτωση αυτής που ορίζεται για την κατηγορία στην οποία ανήκουν, καθώς και την προβλεπόμενη κάθε φορά εφεδρική υποχρέωση». Στην παράγραφο 3 δε του ιδίου άρθρου προβλέπεται ότι: «Όσοι από τους υπαγόμενους στην προηγούμενη παράγραφο εκτίσουν, λόγω καταδίκης **για άρνηση εκπλήρωσης και της άοπλης θητείας τους**, ισόχρονη φυλάκιση με την κατά περίπτωση υποχρέωσή τους, αποφυλακιζόμενοι **εξαιρούνται** των προσκλήσεων για κατάταξη».

Με τις ανωτέρω ρυθμίσεις πάντως, δεν φαίνεται να έχει λυθεί το πρόβλημα των αντιρρησιών συνείδησης – θρησκευτικών και ιδεολογικών – καθώς αυτοί **αρνούνται την εκπλήρωση έστω άοπλης στρατιωτικής θητείας** και προβάλλουν το αίτημα της καθιέρωσης γι' αυτούς «**κοινωνικής εναλλακτικής θητείας**», δηλαδή θητείας που θα συνίσταται στην προσφορά κοινωνικών υπηρεσιών έξω από τα πλαίσια του στρατεύματος.

Σχετικά με το ζήτημα των αντιρρησιών συνείδησης», πρέπει να παρατηρήσουμε τα εξής:

Οι ρυθμίσεις τόσο του ν. 731/1977 όσο και του ν. 1763/1988, που προβλέπουν τη δυνατότητα εκπλήρωσης άοπλης στρατιωτικής θητείας για τους θρησκευτικούς αντιρρησίες μόνον οι πρώτες και τόσο για τους θρησκευτικούς όσο και για τους ιδεολογικούς οι δεύτερες, υιοθετήθηκαν κάτω από τις πιέσεις διεθνών οργανισμών, και ιδίως του Συμβουλίου της Ευρώπης.

Ενδεικτικά αναφέρονται οι σημαντικότερες από αυτές:

α. Το ψήφισμα **337/26-1-1987 της Κοινοβουλευτικής Συνέλευσης του Συμβουλίου της Ευρώπης**, το οποίο αναγνωρίζει στους θρησκευτικούς και ιδεολογικούς αντιρρησίες δικαίωμα **μη εκπλήρωσης ένοπλης στρατιωτικής θητείας**[68].

β. Το **ψήφισμα Macrioch** της 7-2-1983 του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου, κατά το οποίο βάσει του άρθρου 9 της Ευρωπαϊκής Σύμβασης των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, η προστασία της ελευθερίας της συνείδησης συνεπάγεται το δικαίωμα άρνησης της εκπλήρωσης ένοπλης στρατιωτικής θητείας **για λόγους συνείδησης**[69].

γ. Η Σύσταση R (87) της 9-4-1987 της εξ Υπουργών Επιτροπής του Συμβουλίου της Ευρώπης κατά την οποία, τα κράτη μέλη καλούνται να καθιερώσουν **είτε άοπλη στρατιωτική είτε εναλλακτική πολιτική θητεία**, η διάρκεια της οποίας θα πρέπει να παραμένει σε λογικά όρια σε σχέση με τη στρατιωτική και να μη συνεπάγεται δυσμενείς διακρίσεις σε βάρος εκείνων που την επιλέγουν[70].

Πάντως, κατά τη νομολογία της Ευρωπαϊκής Επιτροπής Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, «από το άρθρο 9 της Ευρωπαϊκής Σύμβασης των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, το οποίο κατοχυρώνει την ελευθερία της σκέψης, της συνείδησης και της θρησκείας **δεν μπορεί να συναχθεί και δικαίωμα για αντίρρηση συνείδησης.** Διότι το άρθρο αυτό θα πρέπει να ερμηνεύεται εν όψει της περίπτωσης β της §3 του άρθρου 4 της Ευρωπαϊκής Σύμβασης, κατά το οποίο δεν θεωρείται «αναγκαστική ή υποχρεωτική» εργασία κάθε «υπηρεσία στρατιωτικής υπηρεσίας», στην περίπτωση «των εχόντων αντιρρήσεις συνειδήσεως, εις τα χώρας όπου τούτο αναγνωρίζεται ως νόμιμον». Έτσι, «εναπόκειται (στα συμβαλλόμενα μέρη) είτε να αναγνωρίσουν τους αντιρρησίες συνείδησης, είτε όχι και, αν τους αναγνωρίσουν, να προβλέψουν γι' αυτούς μιαν εναλλακτική υπηρεσία». Επομένως, «το άρθρο 9, όπως ερμηνεύεται ενόψει του άρθρου 4§3 β' της Ευρωπαϊκής Σύμβασης, **δεν επιβάλλει στα κράτη-μέλη** την υποχρέωση ν' αναγνωρίσουν τους αντιρρησίες συνείδησης... ούτε και τους απαγορεύει να επιβάλλουν κυρώσεις σε όσους αρνούνται να εκπληρώσουν τη στρατιωτική τους θητεία»[71].

Ακόμη η Επιτροπή έκρινε «ότι και στα κράτη-μέλη που προβλέπουν εναλλακτική κοινωνική θητεία για όσους αρνούνται να υπηρετήσουν στο στρατό έστω και χωρίς όπλα, δεν αντίκειται στην Ευρωπαϊκή Σύμβαση η επιβολή κυρώσεων σε όσους αρνούνται να προσέλθουν για κατάταξη και να υποβληθούν στην προβλεπόμενη διαδικασία για ν' αποκτήσουν καθεστώς αντιρρησία»[72].

Το συμπέρασμα, λοιπόν, που συνάγεται είναι ότι η ρύθμιση του ισχύοντος στρατολογικού νόμου για τους αντιρρησίες συνείδησης – καθώς μάλιστα καθιερώνει γι' αυτούς τη δυνατότητα εκπλήρωσης άοπλης θητείας – καθόλου δεν αντίκειται στην Ευρωπαϊκή Σύμβαση των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου. Η δε πρόβλεψη για μακρότερη διάρκεια της άοπλης θητείας δεν θεωρείται αντισυνταγματική γιατί αυτή είναι κατά τεκμήριο «ευκολότερη» ως λιγότερο επαχθής από την ένοπλη.

Ο βασικός λόγος πάντως, που στη χώρα μας αντιμετωπίζεται με επιφυλακτικότητα το ζήτημα της καθιέρωσης «κοινωνικής εναλλακτικής θητείας», είναι ότι αυτή αποτελεί **τη μόνη δυτικοευρωπαϊκή χώρα που έχει εκκρεμή εθνικά θέματα και αντιμετωπίζει υπαρκτή εξωτερική απειλή.**

Από τη σκοπιά του ισχύοντος Συντάγματος η καθιέρωση κοινωνικής εναλλακτικής θητείας θα μπορούσε να στηριχτεί σε μια ευρύτατα διασταλτική ερ-

μηνεία της συνταγματικής διάταξης του άρθρου 4§6. Έτσι, θα μπορούσε να υποστηριχτεί ότι το συντελείν στην άμυνα (υπό ευρεία έννοια) περιλαμβάνει και δραστηριότητες μη στρατιωτικού χαρακτήρα όπως προσφορά υγειονομικών, τεχνικών και γενικότερων επιστημονικών υπηρεσιών.

6. Η χρονική διάρκεια της στρατιωτικής θητείας

Η διάρκεια της στρατιωτικής θητείας καθορίζεται από την σχετικά πρόσφατη απόφαση του υπουργού Εθνικής Άμυνας «Οριστική απόλυση Οπλιτών και Εφέδρων Αξιωματικών από τις τάξεις των Ενόπλων Δυνάμεων» (ΥΕΘΑ/ΓΕΕΘΑ/ΔΣΛ/1-Φ. 421.4/1/103859-Σ. 1226-5 Μαρτίου 1991).

Η ανωτέρω υπουργική απόφαση εισάγει – για πρώτη φορά στη χώρα μας – ένα σύστημα «κατηγοριοποίησης» της στρατιωτικής θητείας, σύμφωνα με το οποίο η διάρκειά της εξαρτάται από την γεωγραφική περιοχή στην οποία θα υπηρετήσει ο στρατεύσιμος.

Έτσι, το χρονικό διάστημα της στρατιωτικής υπηρεσίας ορίζεται σε δεκαπέντε (15) μήνες για τους οπλίτες του Στρατού Ξηράς, σε δεκαεπτά (17) μήνες για τους οπλίτες της Πολεμικής Αεροπορίας και δεκαεννέα (19) μήνες για τους οπλίτες του Πολεμικού Ναυτικού που εντάσσονται στην πρώτη κατηγορία, σε δεκαεπτά (17), δεκαεννέα (19) και εικοσιένα (21) μήνες αντίστοιχα για εκείνους που εντάσσονται στην Β΄ κατηγορία και σε δεκαεννέα (19), εικοσιένα (21) και εικοσιτρείς (23) μήνες αντίστοιχα για όσους εντάσσονται στην Γ΄ κατηγορία (άρθρο 1§2 α, β, γ της υπουργικής απόφασης).

Στην πρώτη κατηγορία εντάσσονται για το **Στρατό Ξηράς**: «α. Οι οπλίτες που συμπληρώνουν χρόνο πραγματικής στρατιωτικής υπηρεσίας δεκαπέντε (15) μηνών σε μονάδες που εδρεύουν στους νομούς Ξάνθης, Ροδόπης, Έβρου, Λέσβου, Χίου, Σάμου και Δωδεκανήσου καθώς και σε μονάδες προκάλυψης, β. Οι οπλίτερς των Ειδικών Δυνάμεων, πλην Πεζοναυτών, που συμπληρώνουν σε αυτές χρόνο πραγματικής στρατιωτικής υπηρεσίας δεκαπέντε (15) μηνών, γ. Οι οπλίτες που υπηρετούν επί οκτώ (8) μήνες στην Ελληνική Δύναμη Κύπρου.

Για την **Πολεμική Αεροπορία**: β. Οι οπλίτες που συμπληρώνουν χρόνο πραγματικής στρατιωτικής υπηρεσίας δεκαεπτά (17) μηνών σε μονάδες που εδρεύουν στους νομούς Ξάνθης, Ροδόπης, Έβρου, Λέσβου, Χίου, Σάμου, Δωδεκανήσου και Κυκλάδων καθώς και στις μονάδες 3 και 5 ΜΣΕΠ.

Για το **Πολεμικό Ναυτικό**: Ο οπλίτες που συμπληρώνουν χρόνο πραγματικής στρατιωτικής υπηρεσίας δεκαεννέα μηνών (19) (α) σε πλοία του Αρχηγείου Στόλου (πλην Α/Β και ΔΠΑ), πετρελαιοφόρα, υδροφόρες, (β) πλοία μεταφοράς πυρομαχικών, πόντισης φραγμάτων, υδρογραφικά (πλην ακάτων), σε εκπαιδευτικά και φαρόπλοια, (γ) σε ναυτικά παρατηρητήρια και σε ναυτικά κλιμάκια πλην νομού Αττικής, (δ) στην ΥΝΤΕΛ σε ρυμουλκά ανοικτής θάλασσας και σε ΠΝΒ πλην Σύρου» (άρθρο 1§3).

Στη **Β΄ κατηγορία** υπάγονται:

(1) **Για το Στρατό Ξηράς**:

(α) Οι οπλίτες των πεζοναυτών και των μονάδων και υπηρεσιών που εδρεύουν σε οποιοδήποτε σημείο της χώρας πλην αυτών που εδρεύουν στην Α΄ κατηγορία και αυτών που εδρεύουν στους νομούς Αττικής και Θεσσαλονίκης.

(β) Οι οπλίτες που υπηρετούν ή εργάζονται στο Τάγμα Εκκαθάρισης Ναρκοπεδίων Ξηράς ή σε ύποπτους χώρους εντεταλμένοι για εξουδετέρωση εκρηκτικών μηχανισμών επί τρεις (3) τουλάχιστον μήνες.

(2) **Για την Πολεμική Αεροπορία**:

Οι οπλίτες που συμπληρώνουν χρόνο πραγματικής στρατιωτικής υπηρεσίας δεκαεννέα (19) μηνών σε οποιαδήποτε μονάδα πλην αυτών που εδρεύουν στους νομούς Αττικής, Θεσσαλονίκης και Βοιωτίας και αυτών που αναφέρονται στην παραπάνω υποπαράγραφο α(2) της παρούσης παραγράφου.

(3) **Για το Πολεμικό Ναυτικό**:

Οι οπλίτες που συμπληρώνουν χρόνο πραγματικής στρατιωτικής υπηρεσίας εικοσιενός (21) μηνών:

(α) Στα πλοία του Αρχηγείου Στόλου και ΔΔΜΝ που δεν εντάσσονται στην Α΄ κατηγορία.

(β) Στην ΠΝΒ Σύρου, στη ΝΔΙ, στο Ναυτικό Σταθμό Κέρκυρας, στη Σχολή Μονίμων Υπαξιωματικών Ναυτικού, στο ΜΚΕ Λαρίσης και στην ΥΠΕΑΒ καθώς και σε Υπηρεσίες της Νήσου Κρήτης.

(γ) Στη **Γ΄ κατηγορία** εντάσσονται οι οπλίτες που δεν εντάσσονται για οποιοδήποτε λόγο στην Α΄ ή στη Β΄ κατηγορία».

Συγχρόνως σε άλλες διατάξεις της υπουργικής απόφασης **μειώνεται** περισσότερο η θητεία των οπλιτών που είναι πατέρες[67], και η θητεία των Δόκιμων Έφεδρων Αξιωματικών κατά ένα μήνα[68].

Σχετικά με το σύστημα της κατηγοριοποίησης της θητείας, θα πρέπει να παρατηρήσουμε ότι θα μπορέσει ίσως να λειτουργήσει θετικά, εφόσον θεσπιστούν κάποια συγκεκριμένα αντικειμενικά κριτήρια για το πως θα γίνεται η κατανομή των στρατευσίμων κατά κατηγορίες έτσι ώστε να μην μπορεί να χρησιμοποιηθεί για

την εξυπηρέτηση πελατειακών σκοπιμοτήτων[73], και κυρίως, εφόσον προβλεφθεί για όλους τους στρατευσίμους καθολική υποχρέωση υπηρεσίας σε μονάδες εκστρατείας για χρονικό διάστημα αρκετό για ν' αποκτήσουν ουσιαστική εκπαίδευση[74]. Μετά δε την πάροδο αυτού του χρονικού διαστήματος να κατανέμονται στις διάφορες κατηγορίες με προτεραιότητα βέβαια την κάλυψη των αναγκών των μονάδων της Α΄ κατηγορίας (μονάδων εκστρατείας).

Για την πλήρη ρύθμιση πάντως όλων των σχετικών με τη στρατιωτική θητεία θεμάτων με τρόπο δίκαιο, ορθολογικό και ανταποκρινόμενο στις σύγχρονες ανάγκες των ενόπλων δυνάμεων, μάλλον απαιτείται ένας νέος στρατολογικός νόμος, ο οποίος πλην των άλλων θα καθιερώνει και ένα αντικειμενικό, αξιοκρατικό και κοινωνικό δίκαιο σύστημα κατανομής των οπλιτών στις διάφορες ειδικότητες και μεταθέσεών τους.

ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Όσο και αν τον εκσυγχρονισμό και την λειτουργική βελτίωση των ενόπλων δυνάμεων μπορούν ουσιαστικά να εγγυηθούν ο εκσυγχρονισμός και η ανάπτυξη γενικά της ελληνικής κοινωνίας, εν τούτοις, η διατήρηση σε ισχύ νομοθετημάτων που τελούν σε δυσαρμονία προς το ισχύον Σύνταγμα και την Ευρωπαϊκή Σύμβαση των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (Σ.Π.Κ., Ν.Δ. 178/1969 Ν.Δ. 1400/1973 κ.ά.) και που ο παρωχημένος χαρακτήρας τους επιδρά αρνητικά στη λειτουργικότητα των ενόπλων δυνάμεων, επιβάλλει τον άμεσο εκσυγχρονισμό του θεσμικού πλαισίου που διέπει την δομή, οργάνωση και λειτουργία τους ώστε αφενός μεν να εναρμονίζεται προς το δημοκρατικό και δικαιοκρατικό χαρακτήρα του Συντάγματος αφετέρου δε να προβλέπει σύγχρονες λύσεις[75] για την αντιμετώπιση των προβλημάτων των ενόπλων δυνάμεων, συμβάλλοντας έτσι ουσιαστικά στην αναβάθμιση της αμυντικής τους ικανότητας.

ΥΠΟΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

1. Νίκου Κ. Αλιβιζάτου: «Η Συνταγματική θέση των Ενόπλων Δυνάμεων. Ι. Η αρχή του Πολιτικού Ελέγχου». Εκδόσεις Αντ. Κ. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή 1987, σελ. 11.
2. Ibid (όπου παραφράζεται διατύπωση του Αρ. Μάνεση, σελ. 11, υποσημείωση 1).
3. Ibid.
4. Απαραίτητη προϋπόθεση για την ισχύ του δικαίου στο πλαίσιο μιας κρατικά οργανωμένης κοινωνίας, είναι η δυνατότητα καταναγκαστικής επιβολής του. Η καταναγκαστική επιβολή και εφαρμογή του δικαίου εξασφαλίζεται από το κράτος μέσω των κατασταλτικών του μηχανισμών, ισχυρότερος των οποίων είναι οι ένοπλες δυνάμεις. Η πρακτική δυσχέρεια της υπαγωγής των ενόπλων δυνάμεων στο δίκαιο συνίσταται στο ότι δεν υφίσταται στο πλαίσιο του κράτους κατασταλτικός μηχανισμός με μεγαλύτερη από αυτές υλική δύναμη, ώστε να είναι ικανός να τις εξαναγκάσει – αν χρειαστεί – σε συμμόρφωση προς το δίκαιο.
5. Στους στρατιωτικούς απαγορεύεται πλήρως κάθε μορφή απεργίας, και αυστηρότερα από κάθε άλλη κατηγορία δημοσίων υπαλλήλων η ανάπτυξη πολιτικής-κομματικής δραστηριότητας. [Η απαγόρευση κομματικής δραστηριότητας στους στρατιωτικούς συναντάται σε όλα τα δημοκρατικά πολιτεύματα. Αντίθετα σε ορισμένα ολοκληρωτικά πολιτεύματα δεν υπάρχει (π.χ. οι τέως «λαϊκές δημοκρατίες» των ανατολικών χωρών)]. Εκτός όμως από τις παραπάνω απαγορεύσεις, τις οποίες θεωρείται ότι δικαιολογούν η φύση και η αποστολή του στρατιωτικού επαγγέλματος, υφίσταται μια σειρά διατάξεων που προβλέπονται κυρίως σε ειδικούς νόμους και κανονιστικές διοικητικές πράξεις που περιορίζουν τις ατομικές ελευθερίες των στρατιωτικών καθώς συνήθως παρεμβαίνουν ακόμα και στη σφαίρα της προσωπικής τους ζωής (π.χ. η διάταξη του άρθρου 65 του Ν.Δ. 1400/73 «περί Καταστάσεως των Αξιωματικών των Ενόπλων Δυνάμεων», που ορίζει ότι για να τελέσουν γάμο οι στρατιωτικοί απαιτείται η προηγουμένη άδεια της υπηρεσίας).
6. Ο όρος «πολιτική κοινωνία» χρησιμοποιείται εδώ με την έννοια που του δίνει ο A. Gramsi, δηλαδή του κράτους ως μηχανισμού υλικού καταναγκασμού και άμεσης εξουσίασης.
7. Η κρατική βούληση εκδηλώνεται βέβαια και μέσω των κρατικών μηχανισμών. Λαμβάνοντας υπόψη τη σχετική αυτονομία του κράτους απέναντι στην κοινωνία, η βούληση αυτή σχετικά μόνο και σ' ένα βαθμό – κατά κανόνα τον πιο σημαντικό – εκφράζει την άρχουσα τάξη.
8. Τον όρο χρησιμοποιεί ο Αριστόβουλος Μάνεσης. Βλ. «Συνταγματικό Δίκαιο Ι», Εκδόσεις Σάκκουλα, Θεσ/νίκη, 1980.
9. Ibid.
10. Στη γαλλική έννομη τάξη, η εθνική άμυνα εκλαμβάνεται κατά πρώτο λόγο ως **έννομο αγαθό** και κατά δεύτερο ως **σύνολο θεσμών και υπηρεσιών**, που αποβλέπουν στην προστασία του (βλ. Ν. Αλιβιζάτου: «Συνταγματική θέση των Ενόπλων Δυνάμεων. Ι. Η αρχή του Πολιτικού Ελέγχου», Εκδόσεις Αντ. Κ. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή 1987, σελ. 12, υποσημ. 2).
11. Η ποιότητα του υλικού και των τεχνολογικών μέσων προσδιορίζεται κυρίως από το πόσο σύγχρονης και υψηλής τεχνολογίας είναι καθώς και από την καταλληλότητά τους για τις αμυντικές ανάγκες του συγκεκριμένου κράτους.
12. Η ανικανότητα των ενόπλων δυνάμεων ενός κράτους ν' αποτρέψουν την εκδήλωση κάποιου εξωτερικού κινδύνου και ιδίως η αδυναμία εξουδετέρωσης του εκδη-

λωθέντος κινδύνου – αδυναμία «δυναμικής απάντησης» – επιφέρει βαρύτατο πλήγμα στο ηθικό τους· παράλληλα επηρεάζει και την άσκηση της εξωτερικής πολιτικής, η οποία δεν μπορεί να είναι «εθνικά υπερήφανη», ενώ οι πιθανοί εχθροί αποθρασύνονται στις τυχόν διεκδικήσεις τους.

13. Και αυτό, γιατί τόσο για την απόκτηση (με αγορά η ίδια παραγωγή ή και με τους δύο τρόπους) και τη συντήρηση υλικού και μέσων υψηλής τεχνολογίας όσο και για την ουσιαστική εκπαίδευση και την καλή διαβίωση του στρατιωτικού προσωπικού, απαιτείται κατ' αρχήν σημαντικότατη οικονομική δαπάνη.
14. Από το επίπεδο τεχνολογικής ανάπτυξης και επιστημονικής έρευνας ενός κράτους εξαρτάται κυρίως η ικανότητά του προς παραγωγή τεχνολογίας ή τουλάχιστον προς απορρόφηση της εισαγόμενης, ζήτημα που είναι ιδιαίτερα σημαντικό για τον απαραίτητο διαρκή τεχνολογικό εκσυγχρονισμό των ενόπλων δυνάμεων.
15. Η εθνική ομοψυχία (η ενότητα των πολιτών και η συμφωνία και συνεργασία των πολιτικών και κοινωνικών δυνάμεων) σε μια πολιτική για την προάσπιση των εθνικών θεμάτων καθώς και η διατήρηση των ενόπλων δυνάμεων έξω και μακριά από το πεδίο των πολιτικοκομματικών αντιπαραθέσεων αποτελεί σημαντικό ζήτημα για μια επιτυχή εθνική αμυντική πολιτική.

Η επιλογή δε του καταλληλότερου για την άμυνα του Κράτους τρόπου οργανωτικής διάταξης των ενόπλων δυνάμεων καθώς επίσης και του τι υλικό και τι τεχνολογικά μέσα θα παραχθούν ή θ' αγορασθούν, η διαδικασία παραγωγής ή αγοράς τους (δυνατότητα συμπαραγωγής, πιθανά αντισταθμιστικά οφέλη κ.λ.π.) είναι **κρισιμότατες πολιτικές αποφάσεις**, που λαμβάνονται κυρίως με βάση την οικονομική δυνατότητα και τις αμυντικές ανάγκες του κράτους αλλά και τις τυχόν υφιστάμενες διεθνείς πολιτικές δεσμεύσεις του (συμμετοχή του σε διεθνείς αμυντικούς οργανισμούς, διμερείς σχέσεις και συμμαχίες κ.λ.π.), με **άμεσες συνέπειες στην ενδυνάμωση ή αποδυνάμωση των ενόπλων δυνάμεων**, γι' αυτό και πρέπει να λαμβάνονται μέσα από διαδικασίες συναίνεσης και συνεργασίας των πολιτικών δυνάμεων, οι οποίες θα προωθούν την εθνική ομοψυχία.

16. Οι ένοπλες δυνάμεις αρκετά συχνά εκτελούν αναπτυξιακά έργα, κατ' αρχήν χρήσιμα για την οργάνωση της άμυνας. Ο Ν. Αλιβιζάτος, αναφερόμενος στις ελληνικές ένοπλες δυνάμεις μνημονεύει τη ΣΥΚΕΑ, «στην αποστολή της οποίας περιλαμβάνεται ο προγραμματισμός και η εκτέλεση έργων κοινής ωφέλειας, οδοποιίας, εγγειοβελτιωτικών κ.λ.π. μέσω των Μικτών Ομάδων Μηχανημάτων Ανασυγκροτήσεως, δηλαδή των Μ.Ο.Μ.Α (βλ. Νίκου Κ. Αλιβιζάτου: «Η Συνταγματική θέση των Ενόπλων Δυνάμεων. Ι. Η αρχή του Πολιτικού Ελέγχου», Εκδόσεις Αντ. Κ. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή, 1987, σελ. 13, υποσημείωση 3).
17. Όπως είναι γνωστό, η πολεμική βιομηχανία αποτελεί σημαντικότατο συναλλαγματοφόρο παράγοντα των εθνικών οικονομιών των αναπτυγμένων βιομηχανικά και τεχνολογικά κρατών.
18. Μια θεσμική μεταρρύθμιση στην κατεύθυνση του δημοκρατικού εκσυγχρονισμού μπορεί βέβαια να επηρεάσει τη δομή και λειτουργία των ενόπλων δυνάμεων. Η επιρροή όμως αυτή για να είναι ουσιαστική-αποφασιστική και όχι σχετική (αφομοιώσιμη) θα πρέπει να μπορεί όχι μόνο να συμβάλλει απλά σε κάποια αλλαγή απόψεων-νοοτροπιών, αλλά να τις αλλάξει ριζικά. Η ριζική αλλαγή όμως απόψεων-νοοτροπιών δεν επιτυγχάνεται τόσο με τη θεσμοθέτηση σύγχρονων αντιλήψεων στη θέση κάποιων άλλων ξεπερασμένων· πράγμα που εξαρτάται κυρίως από το κατά πόσο έχουν επικρατήσει σύγχρονες ιδέες και αντιλήψεις μέσα στην κοινωνία.
19. Ο Ιερός Δεσμός Ελλήνων Αξιωματικών (Ι.Δ.Ε.Α.) ιδρύθηκε στην Ελλάδα, λίγο μετά την απελευθέρωση από τη γερμανική κατοχή. Σκοπός του ήταν η καταπολέμηση του κομμουνισμού και των «συνοδοιπόρων» του, αλλ' απώτερος στόχος του ήταν η επιβολή στρατιωτικής δικτατορίας.
20. Με τις δίκες του ναυτικού στα 1948, της αεροπορίας στα 1952-53 και αργότερα του ΑΣΠΙΔΑ ολοκληρώνεται η απομάκρυνση από το χώρο των ενόπλων δυνάμεων κάθε δημοκρατικού στοιχείου.
21. Νίκου Κ. Αλιβιζάτου: «Η Συνταγματική θέση των Ενόπλων Δυνάμεων. Ι. Η αρχή του Πολιτικού Ελέγχου», Εκδόσεις Αντ. Κ. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή, 1987, σελ. 85.
22. Την 15η Ιουλίου 1965 ο Γεώργιος Παπανδρέου, Πρωθυπουργός στην Κυβέρνηση της Ενώσεως Κέντρου, παραιτήθηκε αντιδρώντας στην αντισυνταγματική και αντιδημοκρατική συμπεριφορά του βασιλιά, ο οποίος αρνούνταν την αντικατάσταση του υπουργού εθνικής άμυνας και την ανάληψη του υπουργείου αυτού από τον ίδιο τον Πρωθυπουργό (Αρνούνταν δηλαδή στον πρόεδρο της Κυβερνήσεως το συνταγματικά προβλεπόμενο δικαίωμα να επιλέγει τους υπουργούς της Κυβερνήσεώς του).
23. Χαρακτηριστικό παράδειγμα τέτοιας περιόδου είναι η μεταπολεμική. Μετά την απελευθέρωση της Ελλάδας από τους Γερμανούς και ενώ έχει ήδη ξεσπάσει σ' αυτήν η εμφύλια διαμάχη, η αγγλική αρχικά και στη συνέχεια η αμερικανική επιρροή εξελίχθηκε σ' εξαρτησιακή σχέση του ελληνικού κράτους από τον συμμαχικό «παράγοντα», καθώς από τη συνδρομή του δεύτερου εξαρτήθηκε κυρίως η επικράτηση κατά των «επαναστατών». Έτσι, με βάση την υπογραφείσα από τις 9-3-1942 ελληνοβρεττανική συμφωνία, που ανανεώθηκε με αυτήν της 2-11-1944, εγκαταστάθηκε στην Ελλάδα η βρεττανική στρατιωτική αποστολή, ενώ τον Μάιο του 1947, εγκαταστάθηκε η αμερικανική (JUSMAGG) και λειτούργησε βάσει των ελληνοαμερικανικών συμφωνιών της 30-6-1947 και 8-7-1947 που αναγνώριζαν σ' αυτήν ευρύτερες αρμοδιότητες. Η διαμορφωμένη πλέον σχέση εξάρτησης εκδηλώνεται και στο θεσμικό πλαίσιο που διέπει τότε τις ελληνικές ένοπλες δυνάμεις, καθώς προβλέπεται η δυνητική αρχικά (άρθρο 3 α.ν. 730/1945) και στη συνέχεια (άρθρο 3§3, 5 του ν.δ. 2387/1953) υποχρεωτική – εφόσον ήταν απαραίτητο να προσκληθούν για να υπάρχει νόμιμη συγκρότηση του οργάνου – συμμετοχή, χωρίς ψήφο, στο ΑΣΕΑ των αρχηγών της βρεττανικής και αμερικανικής στρατωτικής αποστολής στην Ελλάδα. Συμμετοχή των προσώπων αυτών προβλεπόταν επίσης και στο Πολεμικό Συμβούλιο και στο Ανώτατο Στρατιωτικό Συμβούλιο. (Βλ.

Ν. Αλιβιζάτου: «Η Συνταγματική θέση των Ενόπλων Δυνάμεων», Εκδόσεις Αντ. Κ. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή 1987, σελ. 84 υποσ. 56, 115 υποσ. 16, 116 και τις εκεί υποσημειώσεις).

24. Τη λήξη του εμφυλίου με την οριστική επικράτηση του «Εθνικού Στρατού», ακολούθησαν η ένταξη της Ελλάδας στο NATO (1952) και η εγκατάσταση σ' αυτή αμερικανικών στρατιωτικών βάσεων (ελληνοαμερικανική συμφωνία της 12ης Οκτωβρίου 1953), ενώ ήδη με την συμφωνία του 1949 παρεχόταν στις ένοπλες δυνάμεις των Η.Π.Α. το δικαίωμα να εκτελούν γυμνάσια στο ελληνικό έδαφος και θαλάσσιο χώρο (βλ. Αντώνη Μπρεδήμα: «Οι αμερικανικές βάσεις στην Ελλάδα», Ινστιτούτο Διεθνών και Στρατηγικών Ερευνών: Στρατηγικές Μελέτες Ι – Ελληνικά Αμυντικά Προβλήματα. Εκδόσεις Παπαζήση).

Η ξένη επιρροή εκδηλώνεται άμεσα πλέον και στην οργανωτική-αμυντική διάταξη των ελληνικών ενόπλων δυνάμεων με τον αποκλειστικό προσανατολισμό τους στην αντιμετώπιση του «εκ Βορρά κινδύνου» ενώ παραβλέπεται τελείως ο υπαρκτός κίνδυνος από την Ανατολή. Η σύγχρονη με την Ελλάδα ένταξη της Τουρκίας στο NATO οδήγησε την ελληνική εξωτερική πολιτική στην ψευδαίσθηση της συνεργασίας τους στα πλαίσια της κοινής συμμαχίας. Έτσι, ουσιαστικά παραβλέπει την εξόντωση της ελληνικής μειονότητας της Κων/πολης, της Ίμβρου και της Τενέδου που ήδη έχει αρχίσει και κορυφώνεται με τα γεγονότα του 1955. Παράλληλα η Τουρκία προωθεί τα σχέδιά της στην Κύπρο και επιχειρεί να διαμορφώσει τουρκική συνείδηση στους μουσουλμάνους της Δυτ. Θράκης. Παρ' όλ' αυτά όμως, η αμυντική πολιτική της Ελλάδας θ' αρχίσει ν' αλλάζει μετά την τουρκική εισβολή στην Κύπρο στα 1974, οπότε θ' αλλάξει σιγά-σιγά και η οργανωτική διάταξη των ενόπλων δυνάμεών της που προσανατολίζονται πλέον στην αντιμετώπιση της τουρκικής απειλής.

25. Η γεωπολιτική-γεωστρατηγική θέση μιας χώρας και το συνολικό κοινωνικό επίπεδο ανάπτυξής της (οικονομικό, μορφωτικό, επιστημονικό, τεχνολογικό, πολιτικό, πολιτιστικό κ.λ.π.) αποτελούν κυρίως τους παράγοντες εκείνους, που συνθέτουν το «ειδικό βάρος» που έχει στο διεθνή χώρο· έτσι, τα κράτη μεγάλου «ειδικού βάρους» είναι εκείνα που αποτελούν τα κέντρα λήψης αποφάσεων στους διεθνείς πολιτικούς ή στρατιωτικούς οργανισμούς. Οι τυπικές ρυθμίσεις που προβλέπουν ισότιμη συμμετοχή των χωρών-μελών έχουν κυρίως συμβολική σημασία.

26. Εκτός από τον τουρκικό επεκτατισμό, που αποτελεί την πλέον άμεση απειλή για την ειρήνη στην περιοχή, η κοινωνική-πολιτική αστάθεια που παρατηρείται σήμερα στο βαλκανικό χώρο σε συνδυασμό με την εντεινόμενη εθνικιστική έξαρση, δημιουργούν νέες εστίες έντασης. Ειδικότερα η Ελλάδα έχει επί πλέον ν' αντιμετωπίσει τα προβλήματα της καταπίεσης της ελληνικής μειονότητας της Βορείου Ηπείρου από το αλβανικό κράτος και της προπαγάνδας των Σκοπίων που προσπαθεί να δημιουργήσει κυριολεκτικά εκ του μη όντος «Μακεδονικό» ζήτημα.

27. Συγχρόνως βέβαια απαιτείται – και όχι μόνο για μια αξιόπιστη πολιτική εθνικής άμυνας – ένας ολοκληρωμένος μακροπρόθεσμος προγραμματισμός με στόχο την οικονομική, επιστημονική, τεχνολογική και γενικότερη κοινωνική ανάπτυξη της χώρας.

28. Στο θεσμικό τουλάχιστον επίπεδο απαιτείται η κατάργηση όλων των διαταγμάτων που έχουν θεσπιστεί στην περίοδο της δικτατορίας (όπως π.χ. Ν.Δ. 178/1969, Ν.Δ. 1400/1973 κ.λ.π.) και η θέσπιση ενός θεσμικού πλαισίου σύγχρονου, δημοκρατικού και λειτουργικού. Κυρίως όμως, είναι αναγκαία η αλλαγή της νοοτροπίας που επικρατεί στο χώρο των ενόπλων δυνάμεων.

29. Ως παθολογικές ιδιομορφίες θα μπορούσαμε ενδεικτικά ν' αναφέρουμε:

– **την έντονη ανάπτυξη πελατειακών σχέσεων** στο χώρο των ενόπλων δυνάμεων (με αποτέλεσμα να υπάρχει διαφορετική αντιμετώπιση αυτών που διαθέτουν κάποιο «μέσον» («τσάτσοι») από τους υπόλοιπους, πράγμα που έχει δυσμενέστατες συνέπειες στην πειθαρχία, ιεραρχία και γενικότερα την οργάνωση και το αξιόμαχο των ενόπλων δυνάμεων).

– **τη διείσδυση του κομματισμού** (έτσι ώστε, κριτήριο για την εξέλιξη των στρατιωτικών ν' αποτελούν οι πολιτικές-κομματικές τους προτιμήσεις και όχι η επαγγελματική τους κατάρτιση και ευσυνειδησία).

– **την έλλειψη αξιοκρατίας** (ως επακόλουθο των παραπάνω) και λειτουργικού ορθολογισμού.

– **τον έντονο αυταρχισμό**, ο οποίος διέπει όλη τη στρατιωτική δομή και οργάνωση και δεν αφήνει περιθώρια δημιουργικής εργασίας, αλλά αντίθετα συμβάλλει στην ανάπτυξη **ευθυνοφοβίας**.

– **την με κάθε τρόπο αποφυγή εκτέλεσης κάποιας εργασίας** («λούφα») κ.λ.π.

Τα ανωτέρω ενδεικτικά αναφερόμενα παθολογικά χαρακτηριστικά των ενόπλων δυνάμεων αντανακλούν βέβαια τον τρόπο με τον οποίο σκέπτεται και ενεργεί η πλειοψηφία της ελληνικής κοινωνίας. Οι ένοπλες δυνάμεις όμως, καθώς αποτελούν και ιδεολογικό μηχανισμό του κράτους, συντηρούν και ανατροφοδοτούν αυτόν τον τρόπο σκέψης και δράσης, συμβάλλοντας έτσι σε μια διαδικασία πολιτικής κοινωνικοποίησης του ατόμου μέσω της οποίας διαμορφώνονται, συντηρούνται και αναπαράγονται νοσηρά πρότυπα κοινωνικής-πολιτικής συμπεριφοράς.

30. Αξιοπρόσεκτο είναι το γεγονός ότι οι νεολαίες των πολιτικών κομμάτων συμπεριλαμβανομένων μάλιστα και αυτών της αριστεράς την τελευταία περίοδο, συνειδητοποιώντας την διαρκώς εντεινόμενη εξωτερική απειλή, δεν ομιλούν πλέον για περικοπή των αμυντικών δαπανών, αλλά για **ορθολογική και διαφανή χρήση τους**. (Βλ. κοινή ανακοίνωση των πολιτικών νεολαίων Ν. ΠΑΣΟΚ, ΚΝΕ, ΠΑΝ της 11ης Δεκεμβρίου 1990 στην Αθήνα, όπου συγκεκριμένα αναφέρεται: «... Στο νέο προϋπολογισμό να υπάρχει ορθολογική και διαφανής χρήση των στρατιωτικών δαπανών, με ανακατανομή τους υπέρ της βελτίωσης των συνθηκών διαβίωσης των στρατευμένων, ιδιαίτερα στην παραμεθόριο»).

31. Χαρακτηριστικό παράδειγμα της σχετικής επιρροής των θεσμικών διατάξεων, είναι ότι το «καψόνι», δηλαδή η ατομική σωματική και ψυχική δοκιμασία στην οποία υποβαλλόταν ο εκπαιδευόμενος απαγορεύεται πλέον αυστηρά. Όμως, σε ορισμένες μονάδες εξακολουθούν δίκην «εθίμου» να γίνονται «καψόνια» στους

νεοεκπαιδευόμενους στρατιώτες, παρά την ισχύουσα απαγόρευση.

32. Νίκου Κ. Αλιβιζάτου: «Η Συνταγματική θέση των Ενόπλων Δυνάμεων. Ι. Η αρχή του Πολιτικού Ελέγχου». Εκδόσεις Αντ. Κ. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή, 1987, σελ. 40.
33. Το άρθρο Ι του ισχύοντος Συντάγματος ορίζει:
    1. Το πολίτευμα της Ελλάδας είναι Προεδρευόμενη Κοινοβουλευτική Δημοκρατία.
    2. Θεμέλιο του πολιτεύματος είναι η λαϊκή κυριαρχία.
    3. Όλες οι εξουσίες πηγάζουν από τον Λαό, υπάρχουν υπέρ αυτού και του Έθνους και ασκούνται όπως ορίζει το Σύνταγμα».
34. Γ. Κασιμάτη: «Συνταγματικό δίκαιο ΙΙ. Οι λειτουργίες του κράτους. Πανεπιστημιακές παραδόσεις τ. α., Εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή, 1980.
    – Εξ άλλου οι ένοπλες δυνάμεις δεν αποτελούν ουδέτερη ιδιαίτερη εξουσία αλλά σκέλος της εκτελεστικής, στην οποία εντάσσονται πλήρως, και επομένως διοικούνται από την κυβέρνηση (βλ. Νίκου Κ. Αλιβιζάτου: «Η Συνταγματική θέση των Ενόπλων Δυνάμεων...», σελ. 39, υποσημείωση 18.
35. Αρ. Μάνεση: «Αι εγγυήσεις τηρήσεως του συντάγματος», τ. ΙΙ, Εκδόσεις Σάκκουλα, Θεσ/νίκη, 1961-1965, σελ. 91, Νίκου Κ. Αλιβιζάτου: «Η Συνταγματική θέση των Ενόπλων Δυνάμεων...» σελ. 42, υποσημ. 22.
36. Ibid.
37. Βλ. το άρθρο 68 του ισχύοντος Συντάγματος.
38. Νίκου Κ. Αλιβιζάτου: «Η Συνταγματική θέση των Ενόπλων Δυνάμεων...», σελ. 44-45.
39. **ΚΥΣΕΑ**: Το συλλογικό αυτό κυβερνητικό όργανο διέπεται ως προς μεν τη συγκρότησή του από το ν. 1558/1985 «Κυβέρνηση και κυβερνητικά όργανα» (άρθρο 4), ως προς δε τις αρμοδιότητές του κυρίως από το Ν. 660/1977 «περί Υπουργείου Εθνικής Αμύνης και Ενόπλων Δυμάμεων» και το ν. 1266/1982 «όργανα ασκήσεως της νομισματικής, πιστωτικής, συναλλαγματικής πολιτικής και άλλες διατάξεις» (άρθρο ΙΙ). Βάσει του άρθρου αυτού το ΚΥΣΕΑ έχει ευρύτερες αρμοδιότητες από αυτές του καταργηθέντος ΑΣΕΑ, καθώς είναι αρμόδιο όχι μόνο για θέματα **εθνικής άμυνας και ενόπλων δυνάμεων** (αρμοδιότητες που είχε το ΑΣΕΑ) αλλά και για θέματα **εξωτερικής πολιτικής, πληροφοριών και δημόσιας τάξης, που σχετίζονται άμεσα ή έμμεσα όχι μόνο με την αμυντική αλλά και την εξωτερική πολιτική της χώρας** (άρθρο ΙΙ§3 του ν. 1266/1982). Όταν το ΚΥΣΕΑ ασκεί τις αρμοδιότητες του καταργηθέντος ΑΣΕΑ, στη σύνθεσή του μετέχουν ο Πρωθυπουργός (ως πρόεδρος), ο Υπουργός Εθνικής Άμυνας, ο Υπουργός Εξωτερικών, ο Υπουργός Εθνικής Οικονομίας, ο Υπουργός Εσωτερικών και Δημόσιας Τάξης, οι αναπληρωτές Υπουργοί των Υπουργείων Εξωτερικών και Εθνικής Άμυνας, εφ' όσον υπάρχουν και ο Αρχηγός του Γενικού Επιτελείου Εθνικής Άμυνας. Όταν το ΚΥΣΕΑ πρόκειται να επιλέξει τον Αρχηγό του Λιμενικού Σώματος στη σύνθεσή του μετέχει και ο Υπουργός Εμπορικής Ναυτιλίας. Για τη λήψη δε αποφάσεων, το ΚΥΣΕΑ βρίσκεται σε απαρτία αν είναι παρόντα πέντε μέλη του μεταξύ των οποίων απαραιτήτως πρέπει να είναι **ο Πρωθυπουργός**, ο Υπουργός Εθνικής Άμυνας και ο Υπουργός Εξωτερικών (ω. 1266/82 άρθρο ΙΙ§6, ω. 1558/85 άρθρο 4§1, 3).

    – Στο σημείο αυτό πρέπει να επισημανθεί ότι σύμφωνα με τις ρυθμίσεις αυτές **δεν είναι πλέον υποχρεωτική** – και ορθώς – η παρουσία του Αρχηγού ΓΕΕΘΑ για την ύπαρξη απαρτίας.

    Σύμφωνα δε με το άρθρο ΙΙ§2 του ν. 1266/82, ο Πρωθυπουργός μπορεί να προσκαλεί τους κατά περίπτωση αρμόδιους για το συζητούμενο θέμα Υπουργούς και Υφυπουργούς καθώς και άλλους υπηρεσιακούς παράγοντες (συνήθως όμως άλλοι υπηρεσιακοί παράγοντες είναι μόνο οι αρχηγοί των Γενικών Επιτελείων των τριών κλάδων των Ενόπλων Δυνάμεων).

    Όταν το ΚΥΣΕΑ ασκεί τις ευρύτερες αρμοδιότητές του στη σύνθεσή του δεν μετέχει ο Αρχηγός ΓΕΕΘΑ, αλλά οι Υπουργοί Μακεδονίας-Θράκης («Βόρειας Ελλάδας» στο κείμενο του νόμου) και Αιγαίου (ν. 1558/85 άρθρο 4§1). Εδώ όμως, δεν θ' αναφερθούμε σ' αυτές τις αρμοδιότητες, αλλά μόνο σ' εκείνες που ανάγονται σε θέματα εθνικής άμυνας και ενόπλων δυνάμεων (αρμοδιότητες που είχε το καταργηθέν ΑΣΕΑ), και οι οποίες είναι:

    α. **Η διαμόρφωση της πολιτικής εθνικής άμυνας της χώρας, η λήψη αποφάσεων για μέτρα συναγερμού και για επιστράτευση και η εισήγηση στον Πρόεδρο της Δημοκρατίας για την κήρυξη πολέμου (ν. 660/1977 άρθ. 3§§1, 2).**

    β. **Η επιλογή του αρχηγού του ΓΕΕΘΑ ύστερα από πρόταση του υπουργού Εθνικής Άμυνας** (ν. 660/1977 άρθ. 3§1 εδ. ε').

    γ. **Επίσης, η επιλογή των αρχηγών των Γενικών Επιτελείων των τριών κλάδων των Ενόπλων Δυνάμεων** (Α/ΓΕΣ, Α/ΓΕΝ, Α/ΓΕΑ), μετά από πρόταση του υπουργού Εθνικής Άμυνας, αλλά στην περίπτωση αυτή «ο υπουργός κατά τας προτάσεις του ταύτας **λαμβάνει υπ' όψει και τας εγγράφους εισηγήσεις του αρχηγού ΓΕΕΘΑ**» (ν. 660/1977 άρθρο 3§1 εκδ. στ').

    Και ο αρχηγός ΓΕΕΘΑ και οι αρχηγοί των Γενικών Επιτελείων των τριών κλάδων διορίζονται με προεδρικό διάταγμα, προκαλούμενο από τον υπουργό Εθνικής Άμυνας (ν. 660/1977 άρθρο 15§2).

    δ. **Η τοποθέτηση των διοικητών Στρατών, των αντιστρατήγων, του αρχηγού του Στόλου, του αρχηγού της τακτικής αεροπορικής δύναμης και των υπαρχηγών του ΓΕΕΘΑ** καθώς επίσης και των υποστρατήγων σε θέσεις αντιστρατήγων όταν υπάρχει ανάγκη. Και σ' αυτές τις περιπτώσεις το ΚΥΣΕΑ «ενεργεί απάσας τας επιλογάς και τοποθετήσεις ταύτας... προτάσει του υπουργού Εθνικής Αμύνης λαμβάνοντας υπ' όψει και τας εγγράφους εισηγήσεις του **Αρχηγού ΓΕΕΘΑ και του αρχηγού του Γενικού Επιτελείου του οικείου κλάδου**» (ν. 660/1977 άρθ. 3§1 εκδ. η').

    ε. **Τον διορισμό αρχιστρατήγου**, ύστερα από πρόταση του υπουργού Εθνικής Άμυνας και τούτο «ἐν πολέμῳ ἤ γενικῇ ἐπιστρατεύσει, ἤ τῆς χώρας τελούσης ὑπό εἰδικάς συνθήκας ἀσφαλείας, συνεπείᾳ ἐξωτερικῶν κινδύνων» (ν. 660/1977 άρθρο 22§1).

    Το ΚΥΣΕΑ είναι το κυριώτερο πολιτικό όργανο για τον καθορισμό και τη χάραξη της αμυντικής πολιτικής. Το ζήτημα για το οποίο έχουν εκφρασθεί επικρίσεις αφορά κυρίως στην ισότιμη συμμετοχή του

αρχηγού ΓΕΕΘΑ στη σύνθεσή του. Οι επικριτές προβάλλουν περισσότερο το επιχείρημα ότι δεν είναι ορθό «να έχουν το ίδιο βάρος σ' αυτό το συλλογικό όργανο διοικούντες και διοικούμενος»· επίσης υποστηρίζουν ότι σε θέματα καθαρά στρατιωτικά το ΚΥΣΕΑ λαμβάνει αποφάσεις επηρεαζόμενο κυρίως από τον αρχηγό του ΓΕΕΘΑ, ο οποίος ως πλέον ειδικός, έχει έτσι τη δυνατότητα «να υπαγορεύει αποφάσεις» (βλ. Πάνου Α. Λουκάκου: «Ο Έλεγχος της Πολιτικής Εξουσίας πάνω στις Ένοπλες Δυνάμεις», περιοδικό ΣΥΓΧΡΟΝΑ ΘΕΜΑΤΑ, τεύχος 9, Οκτώβριος '80).

40. **Ο ΥΠΟΥΡΓΟΣ ΕΘΝΙΚΗΣ ΑΜΥΝΑΣ**: α. **Συμμετέχει στη σύνθεση του ΚΥΣΕΑ** – η συμμετοχή του δε στο όργανο αυτό είναι απαραίτητη για τη νόμιμη συγκρότησή του (ν. 1266/82 άρθρο 11§6) – και συμβάλλει καθοριστικά με τις εισηγήσεις και προτάσεις του σ' αυτό, τόσο στη διαμόρφωση όσο και στην εφαρμογή της αμυντικής πολιτικής της χώρας.

β. **Προσδιορίζει τις γενικές κατευθύνσεις της πολιτικής της Εθνικής Άμυνας, εγκρίνει προγράμματα ερευνών για την αμυντική παραγωγή και ανάπτυξη προκαλώντας αποφάσεις του Υπουργικού Συμβουλίου ή κοινές αποφάσεις Υπουργών ή εισηγούμενος στη Βουλή νομοθετική ρύθμιση των αντιστοίχων θεμάτων** (ν. 660/1977 άρθρο 5§2).

γ. **Προΐσταται καθ' ενός από τους τρεις κλάδους των Ενόπλων Δυνάμεων** και «... ασκεί την Διοίκησιν και τον Έλεγχον επί του προσωπικού, υλικού και μέσων των Ενόπλων Δυνάμεων **δια των Αρχηγών των Γενικών Επιτελείων Στρατού, Ναυτικού και Αεροπορίας, τον δε συντονισμό τούτων δια του Αρχηγού του Γενικού Επιτελείου Εθνικής Αμύνης**» (ν. 660/77 άρθρο 5§1).

δ. **Αποφασίζει για το «ύψος» και την «κατανομή» της οροφής προσωπικού και πιστώσεων στους κλάδους των Ενόπλων Δυνάμεων** (ν. 660/1977 άρθ. 5§2, εκδ. δ').

ε. **Αποφασίζει για την συγκρότηση μονάδων των κλάδων των Ενόπλων Δυνάμεων**, μετά από πρόταση του αρμόδιου κατά περίπτωση Ανωτάτου Συμβουλίου (ΑΣΣ ή ΑΝΣ ή ΑΑΣ) **και για την συγκρότηση μικτών μονάδων**, ύστερα από πρόταση του ΣΑΓΕ (ν. 660/1977, άρθρο 5, εκδ. ε').

στ. **Παρέχει γενικές κατευθύνσεις στον αρχηγό του ΓΕΕΘΑ και στους αρχηγούς των Γενικών Επιτελείων Στρατού, Ναυτικού και Αεροπορίας για την κατάρτιση του προϋπολογισμού και για την οικονομική πολιτική του υπουργείου και ασκεί «ανώτατη εποπτεία» στη χρησιμοποίηση των σχετικών πιστώσεων καθώς και των άλλων μέσων για την υποστήριξη των ενόπλων δυνάμεων** (ν. 660/1977, άρθρο 5§2, εκδ. η').

ζ. **Ασκεί την ποινική δίωξη κατά των ανωτάτων αξιωματικών** (δηλαδή από το βαθμό του ταξίαρχου και πάνω όσον αφορά στο στρατό και την αεροπορία και του αρχιπλοιάρχου και πάνω όσο αφορά στο ναυτικό) ν. 660/1987 άρθ. 5§2 εκδ. θ'.

η. **Εκδίδει κανονισμούς για την άσκηση της διοίκησης, για τις υποχρεώσεις των στρατιωτικών, τα πειθαρχικά τους παραπτώματα, για την εσωτερική λειτουργία των στρατιωτικών δικαστηρίων και για τις στρατιωτικές φυλακές καθώς και για κάθε άλλο θέμα που αφορά στην εφαρμογή του ν. 660/1977 ή άλλων νόμων που αναφέρονται στις ένοπλες δυνάμεις, όμως, «κατόπιν προτάσεων των αρχηγών των Γενικών Επιτελείων των κλάδων, τῷ συντονισμῷ ΓΕΕΘΑ».**

Τελευταίο πολιτικό όργανο διοίκησης των ενόπλων δυνάμεων είναι – εφόσον υπάρχουν – ο αναπληρωτής υπουργός και ο υφυπουργός ή οι υφυπουργοί, που ασκούν όσες αρμοδιότητες τους ανατίθενται με κοινή απόφαση του Πρωθυπουργού και του υπουργού Εθνικής Άμυνας,

41. **ΣΥΜΒΟΥΛΙΟ ΑΡΧΗΓΩΝ ΓΕΝΙΚΩΝ ΕΠΙΤΕΛΕΙΩΝ (ΣΑΓΕ)**. Αυτό το **συλλογικό στρατιωτικό όργανο** είναι το πλέον σημαντικό για την εφαρμογή της αμυντικής πολιτικής της χώρας σε διακλαδικό επίπεδο. Στη **σύνθεσή** του μετέχουν **ο αρχηγός του ΓΕΕΘΑ** – ο οποίος και προεδρεύει – και μέλη του είναι **οι αρχηγοί ΓΕΣ, ΓΕΝ και ΓΕΑ**. Για την ύπαρξη απαρτίας πρέπει να παρίστανται τουλάχιστον δύο από τους αρχηγούς των Γενικών Επιτελείων, εκ των οποίων οπωσδήποτε εκείνος που θέματα της αρμοδιότητάς του πρόκειται να συζητηθούν (ν. 660/1977 άρθρο 8§2). Στις συνεδριάσεις του πάντως, μπορεί να παρίσταται και **ο υπουργός Εθνικής Άμυνας** ή κατόπιν εξουσιοδοτήσεώς του **ο υφυπουργός**, που στην περίπτωση αυτή προεδρεύει (ν. 660/1977 αρθ. 8§1 και 5§3). Το ΣΑΓΕ μπορεί να συγκληθεί οποτεδήποτε από τον υπουργό Εθνικής Άμυνας ή τον αρχηγό του ΓΕΕΘΑ ή τον αρχηγό ενός των τριών Γενικών Επιτελείων μέσω του αρχηγού ΓΕΕΘΑ. Πάντοτε δε η πρόσκληση κοινοποιείται στον υπουργό.

Σε γενικές γραμμές οι αρμοδιότητες του ΣΑΓΕ είναι:

α. **Η υποβολή «εισηγήσεων» ή «γνωματεύσεων»** προς τον υπουργό Εθνικής Άμυνας για όλα τα θέματα που αφορούν τις ένοπλες δυνάμεις (ν. 660/1977, άρθρο 8§6 εκδ. 6'). Επισημαίνεται ότι ο υπουργός πρέπει απαραιτήτως να λαμβάνει υπόψη του τις εισηγήσεις ή γνωματεύσεις αυτές.

β. **Η παροχή γνωματεύσεων** προς τον αρχηγό του ΓΕΕΘΑ για θέματα που αφορούν στο αμυντικό σχέδιο της χώρας, που εγκρίνεται από αυτό (ν. 660/1977 άρθ. 10§4 εκδ. α'). Επίσης αφορούν σε στρατιωτικές συμφωνίες, στην επιστημονική έρευνα και ανάπτυξη κ.λ.π. (ν. 660/1977, άρθρο 8§6 εκδ. γ').

γ. **Η λήψη αποφάσεων** «επί ζητημάτων προσδιοριζομένων υπό της κειμένης νομοθεσίας». Ειδικά αναφέρουμε ως τέτοιο ζήτημα τις – κατά το δικτατορικής εμπνεύσεως και δημιουργίας Ν.Δ. 178/1969 «Περί Ιεραρχίας, Προαγωγών και Τοποθετήσεων των μονίμων αξιωματικών των Ε.Δ.» – **κρίσεις, τοποθετήσεις και μεταθέσεις των ανώτατων αξιωματικών** στρατού, ναυτικού και αεροπορίας, εκτός εκείνων για τους οποίους αποφασίζει το ΚΥΣΕΑ.

Κατά το άρθρο 8§8 του ν. 660/1987 οι αποφάσεις του ΣΑΓΕ «κυρούνται» από τον υπουργό Εθνικής Άμυνας, ο οποίος έχει το δικαίωμα να τις αναπέμπει «προς νέαν κρίσιν». Οι αποφάσεις του ΣΑΓΕ δεν είναι υποχρεωτικές για τον υπουργό, προβλέπεται όμως η **δέσμευση του υπουργού** όσον αφορά στις «υπό της κειμένης νομοθεσίας καθοριζομένας περιπτώσεις», όπως π.χ. οι αρμοδιότητες που ανατίθενται στο ΣΑΓΕ κατά το Ν.Δ. 178/1969.

42. **Ο ΑΡΧΗΓΟΣ ΤΟΥ ΓΕΝΙΚΟΥ ΕΠΙΤΕΛΕΙΟΥ**

ΕΘΝΙΚΗΣ ΑΜΥΝΑΣ (Α/ΓΕΕΘΑ). Κατά το άρθρο 10§1 εκδ. α΄ του ν. 660/77 ο Α/ΓΕΕΘΑ επιλέγεται από το ΚΥΣΕΑ, μετά από πρόταση του υπουργού Εθνικής Άμυνας, μεταξύ των αντιστρατήγων, αντιναυάρχων και αντιπτεράρχων που εναλάσσονται με την εξής αναλογία: δύο αντιστράτηγοι, ένας αντιναύαρχος, ένας αντιπτέραρχος. Το ΚΥΣΕΑ πάντως, σε «όλως εξαιρετικήν περίπτωσιν», και αφού την αιτιολογήσει μπορεί να αλλάξει την αναλογία αυτή (ν. 660/1977 άρθρο 10§2 εκδ. β΄).

Ο Α/ΓΕΕΘΑ είναι το **ανώτατο συντονιστικό όργανο των ενόπλων δυνάμεων** για την εφαρμογή και υλοποίηση των αποφάσεων του υπουργού Εθνικής Άμυνας και του ΣΑΓΕ. Συμμετέχει με ψήφο στο ΚΥΣΕΑ, αποτελώντας τον επίσημο εκπρόσωπο των στρατιωτικών σε κυβερνητικό επίπεδο, προεδρεύει του ΣΑΓΕ (εφόσον δεν παρίσταται σ΄ αυτό ο ΥΕΘΑ ή ο ΥΦΕΘΑ) και είναι **σύμβουλος του υπουργού Εθνικής Άμυνας σε όλα τα θέματα που αφορούν στις ένοπλες δυνάμεις**. Δεν ασκεί διοίκηση των τριών κλάδων, αλλά έχει συντονιστικές αρμοδιότητες. Πλαισιώνεται από δύο υπαρχηγούς – οι οποίοι προέρχονται από τους δύο κλάδους, στους οποίους δεν ανήκει ο ίδιος – και ο αρχαιότερος εξ αυτών αναπληρώνει τον αρχηγό ΓΕΕΘΑ όταν απουσιάζει ή κωλύεται (ν. 660/1977 άρθρο 10§6 κατά το οποίο ο αρχαιότερος υπαρχηγός ΓΕΕΘΑ αναπληρώνει τον Α/ΓΕΕΘΑ όταν η απουσία ή το κώλυμα του τελευταίου δεν πρόκειται να διαρκέσει περισσότερο από δέκα ημέρες· διαφορετικά τον Α/ΓΕΕΘΑ αναπληρώνει μετά από απόφαση του ΚΥΣΕΑ ο αρχαιότερος από τους αρχηγούς των Γενικών Επιτελείων Στρατού, Ναυτικού, Αεροπορίας).

43. **ΤΑ ΓΕΝΙΚΑ ΕΠΙΤΕΛΕΙΑ ΤΩΝ ΤΡΙΩΝ ΚΛΑΔΩΝ (ΓΕΣ, ΓΕΝ, ΓΕΑ).** Τα ανώτατα ιεραρχικά όργανα διοίκησης των τριών κλάδων των Ενόπλων Δυνάμεων είναι τα **Γενικά Επιτελεία Στρατού, Ναυτικού και Αεροπορίας**. Ο αρχηγός του Γενικού Επιτελείου καθενός κλάδου είναι ο **προϊστάμενος του κλάδου αυτού**, στον οποίο «**ασκεί πλήρη διοίκηση**» (ν. 660/77 άρθ. 15§1).

Οι αρχηγοί των Γενικών Επιτελείων επιλέγονται μεταξύ των εν ενεργεία αντιστρατήγων (ΓΕΣ), αντιναυάρχων (ΓΕΝ) και αντιπτεράρχων και υποπτεράρχων (ΓΕΑ), μετά από πρόταση του υπουργού Εθνικής Άμυνας, ο οποίος λαμβάνει υπ' όψη του τη σχετική γραπτή εισήγηση του Α/ΓΕΕΘΑ. Είναι **σύμβουλοι του υπουργού και υπεύθυνοι απέναντί του για την προπαρασκευή, ετοιμότητα και χρησιμοποίηση του κλάδου τους για πόλεμο** κατά τις γενικές κατευθύνσεις και οδηγίες που λαμβάνουν από τον υπουργό. Επίσης **προεδρεύουν των Ανωτάτων Συμβουλίων του κλάδου τους, υποβάλλουν στο ΚΥΣΕΑ** έγγραφες εισηγήσεις για τις τοποθετήσεις των ανώτατων αξιωματικών του κλάδου τους (που πρόκειται να διενεργηθούν από αυτό) και εισηγούνται στον υπουργό Εθνικής Άμυνας την ψήφιση νόμων και την έκδοση κανονιστικών πράξεων που αφορούν σε θέματα του κλάδου τους. Ως τακτικά δε μέλη του **ΣΑΓΕ συμμετέχουν με ψήφο** στις τοποθετήσεις και κρίσεις των ανωτάτων αξιωματικών και των τριών κλάδων (που δεν υπάγονται στην αρμοδιότητα του ΚΥΣΕΑ) και γενικότερα σ' όλα τα θέματα αρμοδιότητας του ΣΑΓΕ (ν. 660/1977 άρθρο 15§4).

44. **ΤΑ ΑΝΩΤΑΤΑ ΣΥΜΒΟΥΛΙΑ (ΑΣΣ, ΑΝΣ, ΑΑΣ).** Τα ανώτατα Συμβούλια λειτουργούν είτε εν **ολομελεία** [(**ΑΣΣ**: προεδρεύει ο Α/ΓΕΣ και μετέχουν ως μέλη όλοι οι εν ενεργεία αντιστράτηγοι όπλων που είναι τοποθετημένοι στο εσωτερικό της χώρας, σε οργανικές θέσεις του στρατού ξηράς ή του ΓΕΕΘΑ. Τα ίδια ισχύουν αντιστοίχως για το ΑΝΣ και το ΑΑΣ με τη διαφορά ότι σ' αυτά ως μέλη μετέχουν και όλοι οι εν ενεργεία υποναύαρχοι (ΑΝΣ) και υποπτέραρχοι (ΑΑΣ) που είναι τοποθετημένοι σε οργανικές θέσεις του βαθμούς τους στο Π.Ν. και το ΓΕΕΘΑ (ΑΝΣ) και στην Π.Α. και το ΓΕΕΘΑ (ΑΑΣ)] είτε **εν βασική συνθέσει** [**ΑΣΣ**: προεδρεύει ο Α/ΓΕΣ και μετέχουν ως μέλη ο διοικητής στρατιάς, ο γενικός επιθεωρητής στρατού, οι δύο υπαρχηγοί του ΓΕΣ και ένας αντιστράτηγος οργανικής θέσης στην περιοχή Αττικής. **ΑΝΣ**: προεδρεύει ο Α/ΓΕΝ και μετέχουν ως μέλη ο αρχηγός στόλου, τρεις μάχιμοι εν ενεργεία υποναύαρχοι οργανικών θέσεων στο Π.Ν. και το ΓΕΕΘΑ διοριζόμενοι παρά του Α/ΓΕΝ και ένας υποναύαρχος τεχνικού. **ΑΑΣ**: προεδρεύει ο Α/ΓΕΑ, συμμετέχουν ο αρχηγός της τακτικής αεροπορικής δύναμης, ο υπαρχηγός ΓΕΑ και οι δύο αρχαιότεροι ιπτάμενοι υποπτέραρχοι οργανικών θέσεων στην Π.Α. και το ΓΕΕΘΑ] είτε **εν περιορισμένη συνθέσει (πυρήνος)** [**ΑΣΣ**: προεδρεύει ο Α/ΓΕΣ και μετέχουν οι δύο υπαρχηγοί ΓΕΣ ως μέλη. **ΑΝΣ**: προεδρεύει ο Α/ΓΕΝ και μετέχουν ο αρχηγός στόλου και ο υπαρχηγός ΓΕΝ ως μέλη. **ΑΑΣ**: προεδρεύει ο Α/ΓΕΑ και μετέχουν ο αρχηγός της τακτικής αεροπορικής δύναμης και ο υπαρχηγός ΓΕΑ ως μέλη]. Τα ανώτατα συμβούλια λειτουργούν συνήθως εν βασική συνθέσει. Κύριες δε αρμοδιότητές τους είναι η **οργάνωση και διάρθρωση του κλάδου τους, βάσει κατανομής προσωπικού και υλικού, η κατάρτιση πολεμικών σχεδίων, προγραμμάτων εξοπλισμού και εκπαίδευσης**, οι γνωμοδοτήσεις σε θέματα του κλάδου τους και οι **τοποθετήσεις, προαγωγές και αποστρατείες αξιωματικών** που δεν υπάγονται στην αρμοδιότητα του ΚΥΣΕΑ ή του ΣΑΓΕ (**ΑΣΣ**: κρίνει και τοποθετεί υποστρατήγους, ταξίαρχους και συνταγματάρχες, **ΑΝΣ**: αρχιπλοίαρχους, πλοιάρχους και αντιπλοιάρχους, **ΑΑΣ**: ταξιάρχους Π.Σ., σμηνάρχους και αντισμηνάρχους) (ν. 660/1977 άρθρα 17, 18, 19).

– Οι κατώτεροι από τους παραπάνω αξιωματικούς κρίνονται από τα Συμβούλια Προαγωγών που προβλέπονται στο Ν.Δ. 178/69 (και είναι κατά ιεραρχική σειρά τα Σ.Π. υπ' αριθμ. ΙΑ, Σ.Π. ΙΒ και Σ.Π. υπ' αριθ. 2).

45. Νίκου Κ. Αλιβιζάτου: «Η Συνταγματική θέση των Ενόπλων Δυνάμεων...», σελ. 153.
46. Ibid (σελ. 153, υποσημείωση 112).
47. Βλ. άρθρα 289 και 269 του ισχύοντος Σ.Π.Κ.
48. Αναστασίου Β. Νικόπουλου (Συμβούλου Στρατιωτικής Δικαιοσύνης): «Στρατιωτικός Ποινικός Κώδικας», Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή, 1988, Εισαγωγικό Σημείωμα επί του Στρατιωτικού Ποινικού Δικαίου, σελ. 26.
49. Ibid, πρόλογος Γιώργου Παπαδημητρίου (καθηγητή Πανεπιστημίου Αθηνών), σελ. 6.
50. Η – σε σχέση με τον κοινό Π.Κ. – δυσανάλογα αυστηρή ποινική μεταχείριση του δράστη κατά τον Σ.Π.Κ. φαίνεται από τις παρακάτω ενδεικτικά αναφερόμενες ρυθμίσεις:

α. Στον Σ.Π.Κ. η θανατική ποινή προβλέπεται σε πολύ περισσότερες περιπτώσεις απ' ό,τι στον κοινό Π.Κ.

β. Καθώς ο Σ.Π.Κ. προβλέπει τεράστια επαύξηση των ποινών για πράξεις που τελούνται σε κατάσταση γενικής επιστράτευσης, η θέση της Ελλάδας σε κατάσταση γενικής επιστράτευσης το 1974 (στην οποία και τώρα εξακολουθεί να ευρίσκεται αφού το σχετικό διάταγμα δεν έχει ακόμη αρθεί), έχει ως αποτέλεσμα όλες οι ποινές που προβλέπονται στον Σ.Π.Κ. να υπόκεινται σήμερα σ' αυτήν την επιβάρυνση.

γ. Στο άρθρο 10α του Σ.Π.Κ. προβλέπεται η αναχρονιστική ποινή των καταναγκαστικών έργων. Η ποινή αυτή, που βέβαια δεν υπάρχει στον κοινό Π.Κ. είναι και ευθέως αντίθετη προς το άρθρο 22§2 του ισχύοντος Συντάγματος.

δ. Σε αντίθεση προς τον κοινό Π.Κ. ο οποίος προβλέπει ότι το δικαστήριο μπορεί να μετατρέπει την μικρότερη των δύο ετών επιβαλλόμενη στερητική της ελευθερίας ποινή (για οποιοδήποτε έγκλημα πλην της εμπορίας ναρκωτικών) σε χρηματική (βλ. άρθρο 82 Π.Κ. όπως αντικαταστάθηκε από το άρθρο 2 του ν. 1941/1911), ο Σ.Π.Κ. απαγορεύει ρητά στα στρατιωτικά εγκλήματα τη μετατροπή της στερητικής της ελευθερίας ποινής σε χρηματική (βλ. άρθρο 12 Σ.Π.Κ.).

ε. Ο Σ.Π.Κ. αντίθετα προς τον κοινό Κώδικα Ποινικής Δικονομίας (βλ. άρθρα 282 επ. Κ.Π.Δ) δεν προβλέπει δυνατότητα αντικατάστασης της προσωρινής κράτησης με περιοριστικούς όρους. Τούτος αποτελεί περιορισμό των δικαιωμάτων του κατηγορουμένου και έρχεται σε αντίθεση προς την Ευρωπαϊκή Σύμβαση της Ρώμης περί των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (βλ. το υπ. αριθ. 38/1987 Βούλευμα του Διαρκούς Στρατοδικείου Θεσσαλονίκης, που έκανε εξ ολοκλήρου δεκτή την πρόταση του Επιτρόπου κ. Αδάμ Παπαδαμάκη κατά την οποία «... η μη πρόβλεψη περιοριστικών όρων προς αντικατάσταση της προσωρινής κρατήσεως στον Σ.Π.Κ. είναι περιορισμός των δικαιωμάτων του κατηγορούμενου που πηγάζει από έλλειψη σχετικής ρυθμίσεως, έρχεται σε σύγκρουση με τη Σύμβαση της Ρώμης και θα πρέπει να αρθεί με ανάλογη εφαρμογή του άρθρου 282 Κ.Π.Δ. ακόμη και αν ο κρατούμενος είναι στρατιωτικός και όχι απλώς πολίτης που ετέλεσε την πράξη του όσο είχε τη στρατιωτική ιδιότητα... Άλλως υπάρχει δικονομικό *absurdum* λόγω ανίσου μεταχειρίσεως των πολιτών...» (βλ. Ποιν. Χρον. Τόμος ΛΖ, 1987, σελ. 472-474).

Από την παραπάνω ενδεικτική αντιπαραβολή του Σ.Π.Κ. με τον κοινό Π.Κ. και τον Κ.Π.Δ. φαίνεται η άνιση – δηλαδή δυσμενέστερη – ποινική μεταχείριση των στρατιωτικών σε σχέση με τους άλλους πολίτες, η οποία – όπως σημειώνεται και στο κείμενο – είναι αντίθετη προς το άρθρο 4§1 του Συντ. που ορίζει ότι όλοι οι Έλληνες πολίτες είναι ίσοι απέναντι στο νόμο.

51. Για ν' απολαύσουν οι στρατιωτικοί δικαστές των εγγυήσεων προσωπικής και λειτουργικής ανεξαρτησίας, που κατοχυρώνει για τους δικαστικούς το άρθρο 87 του Συντάγμ., επιβάλλεται η πλήρης ανεξαρτητοποίηση του δικαστικού σώματος των ενόπλων δυνάμεων από την ηγεσία του στρατεύματος. Για την καλύτερη υλοποίηση αυτής της συνταγματικής επιταγής θα πρέπει ίσως, να μελετηθούν οι δυνατότητες αποστρατιωτικοποίησής (δηλαδή πολιτικοποίησής) του.
52. Ο Σ.Κ. 20-1 ισχύει μόνο για το Στρατό Ξηράς. Ανάλογου περιεχομένου κανονισμοί ισχύουν και για το Πολεμικό Ναυτικό και για την Πολεμική Αεροπορία.
53. Πρόκειται για τα γνωστά «καψόνια», τα οποία σήμερα απαγορεύονται. Παρ' όλ' αυτά όμως, σε ορισμένες μονάδες εξακολουθούν και σήμερα «δίκην εθίμου» να γίνονται «καψόνια» στους νεοεκπαιδευόμενους στρατιώτες. Στις παραγωγικές δε σχολές των Ενόπλων Δυνάμεων «είθισται» οι μαθητές των μεγαλύτερων τάξεων να υποβάλλουν σε «καψόνια» τους μαθητές των μικρότερων.
54. Βλ. άρθρο 1 του ισχύοντος Σ.Κ. 20-1.
55. Το άρθρο 10§1 του Σ.Κ. 20-1 ορίζει: «Κάθε κατώτερος οφείλει να υπακούει στους ανώτερούς του και να εκτελεί χωρίς αντιλογία τις διαταγές τους που αφορούν στην εφαρμογή των Στρατιωτικών Νόμων, των Κανονισμών και των Διαταγών της Υπηρεσίας. Η υπακοή αυτή λέγεται πειθαρχία».
56. Αυτό βέβαια σε μια δημοκρατική έννομη τάξη είναι αυτονόητο. Όμως, καθώς σήμερα εξακολουθούν να ισχύουν διάφορα νομοθετήματα (όπως το Ν.Δ. 178/1969 και Ν.Δ. 1400/73 κ.ά.) που έχουν εκδοθεί την περίοδο της δικτατορίας, η προτεινόμενη στο κείμενο διατύπωση θα επέβαλε την άμεση αντικατάστασή τους και κατ' αρχήν θα καθιστούσε ανίσχυρες στην πράξη τις αντισυνταγματικές διατάξεις τους, στο βαθμό που δεν θα ήταν δυνατόν να δοθούν κατ' εφαρμογή τους διαταγές αντικρουόμενες προς το Σύνταγμα. Συγχρόνως, βέβαια, θα επέβαλε κάθε «Διαταγή της Υπηρεσίας» να είναι απολύτως σύμφωνη προς το δημοκρατικό και δικαιοκρατικό χαρακτήρα του Συντάγματος.
57. Έτσι, η άσκηση του προβλεπόμενου στο άρθρο 12§1 του Συντάγματος δικαιώματος του συνεταιρίζεσθαι κατ' αρχήν επιτρέπεται για τους στρατιωτικούς όσον αφορά επιστημονικές, αθλητικές ή επαγγελματικές Ενώσεις, Συνδέσμους ή Σωματεία· όμως η άσκησή του από τα μόνιμα στελέχη εναπόκειται στη διακριτική ευχέρεια της «υπηρεσίας». Η διάταξη αυτή δεν μπορεί παρά να συνιστά ανεπίτρεπτο περιορισμό γιατί στην περίπτωση που η υπηρεσία αρνηθεί την παροχή της σχετικής άδειας, το ατομικό δικαίωμα του συνεταιρίζεσθαι καθίσταται ανενεργές.
58. Βλ. άρθρο 29§3 του ισχύοντος Συντάγματος.
59. Πέραν του ότι με τη διάταξη του άρθρου 25§3 του ισχύοντος Σ.Κ. 20-1 θεσπίζεται ένας ακόμη ανεπίτρεπτος περιορισμός ατομικού δικαιώματος, πρέπει επί πλέον να σημειωθεί ότι για να δοθεί η άδεια, πρέπει να τεθεί υπ' όψη του υπουργού το περιεχόμενο της δήλωσης· δηλαδή και στην περίπτωση που θα χορηγηθεί η άδεια στον ενδιαφερόμενο, θα έχει προηγηθεί μια διαδικασία λογοκρισίας.
60. Το άρθρο 14§1 του Συντάγματος ορίζει ότι: «Καθένας μπορεί να εκφράζει και να διαδίδει προφορικά, γραπτά και δια του τύπου τους στοχασμούς του τηρώντας τους νόμους του Κράτους».
61. Το άρθρο 10 της Σύμβασης της Ρώμης «περί των Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων και των Θεμελιωδών Ελευθεριών» η οποία κυρώθηκε με το Ν.Δ. 53/1974 ορίζει

ότι: «κάθε πρόσωπο έχει δικαίωμα στην ελευθερία έκφρασης. Το δικαίωμα τούτο περιλαμβάνει την ελευθερία γνώμης καθώς και την ελευθερία λήψης ή μετάδοσης πληροφοριών ή ιδεών χωρίς την επέμβαση δημοσίων αρχών...» (βλ. Ν.Δ. 53/1974, Κ. Νομ. Β 1974).

62. Βλ. την υπ. αριθ. 1802/86 απόφαση του (Γ' Τμήμ.) του Σ.τ.Ε με την οποία έκρινε ότι ορθώς το Διοικητικό Εφετείο Αθηνών με την υπ' αριθ. 1314/84 απόφασή του ακύρωσε την από 21-12-1982 γνωμοδότηση του Δευτεροβαθμίου Ανακριτικού Συμβουλίου Αξιωματικών Αεροπορίας περί επιβολής σε Σμηναγό (Τ.Α.) της ποινής της αργίας με προσωρινή απόλυση διαρκείας τεσσάρων μηνών, επειδή δημοσίευσε χωρίς άδεια της υπηρεσίας «ανοικτή επιστολή» προς τον ΥΕΘΑ που αφορούσε σε θέμα υπηρεσιακής κατάστασης των αξιωματικών.

Και είναι ορθή η ακύρωση της πειθαρχικής ποινής αυτής, γιατί η διάταξη του άρθρου 7§1δ του Κανονισμού Πειθαρχίας της Ελληνικής Αεροπορίας (Π.Δ. 178/77) κατά την οποία απαγορεύεται στους στρατιωτικούς να προβαίνουν «εις δημοσίας δηλώσεις προ του τύπου ή να δημοσιεύουν ό,τιδήποτε εν αυτώ, άνευ αδείας, του Υπουργού Εθνικής Αμύνης...» αντίκειται προς το άρθρο 14§1 του ισχύοντος Συντάγματος και το άρθρο 109 του Ν.Δ. 53/1974 (Διεθνής Σύμβαση της Ρώμης) «... Ανεπίτρεπτο περιορισμό συνιστά δε και η θέσπισις διατάξεως δια της οποίας εξαρτάται η άσκησις του δικαιώματος της ελευθέρας εκφράσεως της σκέψεως και της γνώμης υπό των δημοσίων υπαλλήλων, εν οις και οι στρατιωτικοί, εκ προηγουμένης αδείας της προϊσταμένης ή άλλης αρχής, δεδομένου ότι εις περίπτωσιν αρνήσεων της αρχής δια την παροχήν της αδείας καθίσταται ανενεργές το βασικόν δια την έννοιαν της δημοκρατίας ατομικόν τούτο δικαίωμα...» (βλ. υπ' αριθ. 1802/86 απόφ. Γ' Τμήμα ΣΤ.Ε.).

63. Βλ. κοινή ανακοίνωση των πολιτικών νεολαίων ΟΝΝΕΔ, Ν. ΠΑΣΟΚ, ΚΝΕ, ΡΑΝ, Ν. ΕΔΑ, ΑΔΗΝ της 26-4-1990.

64. Σήμερα, οι αξιωματικοί λαμβάνουν γνώση των δυσμενών στοιχείων που τυχόν υπάρχουν στα φύλλα ποιότητάς τους μόνον όταν τα επικαλείται η διοίκηση για την αποστράτευσή τους. Έτσι, σήμερα εκκρεμούν αιτήσεις διαγραφής δυσμενών στοιχείων τα οποία έχουν σημειωθεί στα φύλλα ποιότητας των αιτούντων αξιωματικών πριν από 15-20 χρόνια.

65. Η έκθεση αξιολογήσεως του αξιωματικού αποτελεί ατομική διοικητική πράξη. Δικαστικά μπορεί να εξεγχθεί κατόπιν ασκήσεως αιτήσεως ακυρώσεως ενώπιον του Συμβουλίου της Επικρατείας αν ο αξιωματικός στον οποίο αφορά είναι ανώτατος, ενώπιον δεν του Διοικητικού Εφετείου αν είναι οποιασδήποτε άλλης ιεραρχικής βαθμίδας.

66. Χαρακτηριστικό παράδειγμα τέτοιας περίπτωσης η διάταξη του άρθρου 65 του Ν.Δ. 1400/1973 (όπως τροποποιήθηκε με το άρθρο 7 του Ν.Δ. 145/1974) κατά το οποίο:

«1. Οι μόνιμοι εν ενεργεία αξιωματικοί δεν δύνανται να συνάγουν γάμον άνευ ειδικής αδείας χορηγουμένης δι' αποφάσεως του Αρχηγού των Ενόπλων Δυνάμεων κατά τας διατάξεις του παρόντος άρθρου.

2. Δια την χορήγησιν αδείας γάμου πρέπει να συντρέχουν αι ακόλουθοι προϋποθέσεις: α) Ο αιτών την άδειαν αξιωματικός πρέπει να άγει τουλάχιστον το 26ον έτος της ηλικίας του.

β) Η μέλλουσα σύζυγος να είναι Ελληνίς το γένος.

γ) Η μέλλουσα σύζυγος και η οικογένεια αυτής να είναι ανεπιλήπτου ηθικής, εγνωσμένων εθνικών φρονημάτων και κοινωνικής θέσεως αναλόγου προς την του αξιωματικού.

... 5. Δι' αποφάσεως του Αρχηγού των Ενόπλων Δυνάμεων καθορίζονται τα απαιτούμενα δικαιολογητικά προς πιστοποίησιν της συνδρομής των διά του παρόντος άρθρου τιθεμένων προϋποθέσεων».

67. Βλ. π.χ. την υπ' αριθ. 867/1988 απόφαση της Ολομέλειας του Συμβουλίου της Επικράτειας κατά την οποία, ορθώς η υπ' αριθ. 185/1985 απόφαση του Διοικητού Εφετείου Αθηνών έκρινε ότι οι διατάξεις του άρθρου 65 του ν.δ. 1400/1973, που θεσπίζουν υποχρέωση λήψεως προηγουμένης άδειας από τους μόνιμους αξιωματικούς που πρόκειται να τελέσουν γάμο και θέτουν ουσιαστικές προϋποθέσεις για τη χορήγηση της άδειας αυτής, αντίκεινται προς τις διατάξεις των άρθρων 2§1, 4§§1, 2, 5§1, 9§1 και 21§1 του ισχύοντος Συντάγματος καθώς και προς το άρθρο 12 της Ευρωπαϊκής Σύμβασης Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και επομένως ΔΕΝ μπορούν να στηρίξουν πειθαρχική ποινή φυλάκισης 10 ημερών που επέβαλε ο Αρχηγός του ΓΕΣ σε υπολοχαγό, ο οποίος τέλεσε γάμο χωρίς προηγούμενη άδεια της υπηρεσίας του. (Εφαρμογές Δημοσίου Δικαίου, Τεύχ. 2-3/1988, Εκδόσεις Αντ. Σάκκουλα).

68, 69, 70, 71, 72, Βλ. Νίκου Αλιβιζάτου «Αντιρρησίες Συνείδησης και Στρατιωτική θητεία» στο ΝΟΜΙΚΟ ΒΗΜΑ Τ. 36 Φεβρουαρίου-Μαρτίου 1988, έκδοση Δ.Σ.Α., σελ. 519-524.

73. Π.χ. να υπηρετεί κάποιος διαρκώς σε μονάδα της περιοχής Αττικής, με την επίφαση της μεγαλύτερης χρονικά θητείας.

74. Ουσιαστικά εκπαιδευμένος είναι ο στρατιώτης που είναι σε θέση να αντιμετωπίσει συνθήκες μάχης.

75. Όπως π.χ. η διεύρυνση της εθελοντικής συμμετοχής των γυναικών στις ένοπλες δυνάμεις (η οποία ήδη προωθείται από το υπουργείο εθνικής άμυνας), η πλήρης και ορθολογική αξιοποίηση τόσο του στρατιωτικού όσο και του πολιτικού προσωπικού τους, η περαιτέρω ανάπτυξη του θεσμού των Ο.Π.Υ., η ορθολογική και διαφανής χρήση των αμυντικών δαπανών κ.λ.π. □

Συνέντευξη του Υπουργού Εθνικής Άμυνας κ. Ιωάννη Βαρβιτσιώτη

Η συνέντευξη του καθ' ύλην αρμόδιου για τα στρατιωτικά ζητήματα Υπουργού δόθηκε τον Απρίλιο του 1991 – με ζωντανή ηχογράφηση στο γραφείο του – στους Μελέτη Η. Μελετόπουλο, Διευθυντή της «Ν.Κ.», Ξενοφώντα Κοντιάδη, Αρχισυντάκτη και Χρήστο Βρούστη, συντάκτη για διπλωματικά και αμυντικά θέματα.

«ΝΕΑ ΚΟΙΝΩΝΙΟΛΟΓΙΑ»: *Πώς βλέπετε τους συσχετισμούς δυνάμεων στην ανατολική Μεσόγειο μετά τον πόλεμο του Κόλπου;*

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Αναφέρεστε ασφαλώς στο συσχετισμό δυνάμεων μεταξύ Ελλάδος και Τουρκίας. Διότι κανένας άλλος συσχετισμός δυνάμεων δεν εθίγη από τον πόλεμο στον Κόλπο. Θα ξεκινήσω πρώτα απ' όλα από την άποψη ότι είναι λάθος να λέμε ότι αναβαθμίστηκε η Τουρκία συνεπεία του πολέμου στον Περσικό κόλπο. Θα έλεγα ότι αναβαθμίστηκε γενικότερα η ανατολική Μεσόγειος, η περιοχή της οποίας κατέδειξε την σημασία την οποία κατέχει. Άλλωστε, μια Τουρκία απομονωμένη από τις λοιπές χώρες του ΝΑΤΟ, χωρίς δηλαδή την Ελλάδα, δε μπορεί να παίξει το ρόλο τον οποίο φιλοδοξεί.

Έτσι, λοιπόν, ξεκινάμε από την διαπίστωση ότι πράγματι υπάρχει μια αναβάθμιση του ευρύτερου χώρου και βεβαίως ειδικότερη σημασία έχει ο ρόλος της Τουρκίας, λόγω του ότι είχε άμεσα σύνορα με το Ιράκ. Δεν πρέπει όμως κανείς να παραγνωρίσει ούτε το ρόλο της Ελλάδος με το νησιωτικό της σύμπλεγμα, σ' όλη αυτή την περιοχή.

«ΝΕΑ ΚΟΙΝΩΝΙΟΛΟΓΙΑ»: *Ποιοι είναι οι βασικοί προσανατολισμοί του σημερινού ελληνικού αμυντικού δόγματος;*

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Όπως ξέρετε, την πολιτική εθνικής άμυνας την καθορίζει από το νόμο το ΚΥΣΕΑ, που είναι το ανώτατο όργανο που διαμορφώνει αυτή την πολιτική. Από το 1974 έγινε μεταβολή του εθνικού αμυντικού δόγματος και ο από βορράν κίνδυνος μετατοπίσθηκε ως κίνδυνος εξ ανατολών. Με αυτό το δεδομένο έχει πραγματοποιηθεί η αναδιάταξη των ελληνικών ενόπλων δυνάμεων. Αυτό το δόγμα εξακολουθεί και σήμερα να ισχύει χωρίς καμία παρέκκλιση. Θα πρέπει βέβαια κανείς να σημειώσει, χωρίς βεβαίως να υπάρχει καμία αλλαγή του δόγματος, τη ρευστή κατάσταση που υπάρχει στα Βαλκάνια. Τα γεγονότα και η ρευστότητα η οποία επικρατεί στην Αλβανία, ο αριθμός των μεγάλων φυγάδων που έρχονται από τη χώρα αυτή και γενικότερα η κατάσταση όπως επικρατεί στη χώρα αυτή δημιουργεί ορισμένες ανησυχίες. Επίσης, η κατάσταση στη Γιουγκοσλαβία ύστερα από τα τελευταία γεγονότα τα οποία οδηγούν σε σκέψη ότι βρισκόμαστε μπροστά σ' έναν εμφύλιο πόλεμο και αναφέρομαι στα τελευταία γεγονότα της συγκρούσεως Κροατών και Σέρβων, έχει δημιουργήσει στη χώρα αυτή μια κατάσταση πλήρους αβεβαιότητας. Ενώ παράλληλα η κακή οικονομική κατάσταση της Βουλγαρίας δημιουργεί και κει, μεγάλα ερωτηματικά. Η πολιτική που ακολούθησε και ακολουθεί η κυβέρνηση είναι η δημιουργία ενός άξονος φιλίας μεταξύ Αθηνών-Σόφιας με στόχο όχι μόνο την σύσφιγξη των σχέσεων μεταξύ των δύο χωρών, αλλά τη δημιουργία δια του άξονος αυτού σταθεροποιητικού παράγοντος στη Βαλκανική.

«ΝΕΑ ΚΟΙΝΩΝΙΟΛΟΓΙΑ»: *Με βάση το γεγονός ότι 17 χρόνια μετά την κατάρρευση της δικτατορίας και 16 χρόνια μετά τη θέση σε ισχύ του δικαιοκρατικού και δημοκρατικού συντάγματος του 1975 εξακολουθούν να ισχύουν σημαντικά νομοθετήματα, όπως το 178 του 1969 (περί ιεραρχίας, κρίσεως και προαγωγών), το νομοθετικό διάταγμα 1400 του 1973 (περί καταστάσεως των αξιωματικών), τα οποία κατά γενική ομολογία – εξάλλου και το Συμβούλιο της Επικρατείας έχει κρίνει αρκετές διατάξεις ως αντισυνταγματικές και αντικείμενες προς την ευρωπαϊκή σύμβαση δικαιωμάτων του ανθρώπου – δεν ανταποκρίνονται στις σύγχρονες ανάγκες των ενόπλων δυνάμεων: ας μην ξεχνάμε και το στρατιωτικό ποινικό κώδικα ο οποίος επίσης περιέχει αντιδημοκρατικές δια-*

τάξεις και θα έπρεπε σύμφωνα με το ισχύον σύνταγμα να έχει εκδοθεί κάποιος άλλος νόμος στη θέση αυτών που να κατοχυρώνει τις εγγυήσεις για την απονομή της δικαιοσύνης. Ποια θεωρείτε απαραίτητα μέτρα για τον εκσυγχρονισμό των ενόπλων δυνάμεων, όχι μόνο τον δημοκρατικό εκσυγχρονισμό, αλλά γενικότερα τον λειτουργικό εκσυγχρονισμό των ενόπλων δυνάμεων;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Θα ξεκινήσω από τα δύο θέματα που θίξατε. Η πρώτη ενότης αναφέρεται στη στρατιωτική ποινική νομοθεσία, τον ποινικό κώδικα και την ποινική δικονομία. Όπως ξέρετε, στον τελευταίο νόμο που ψηφίστηκε πρόσφατα από την Βουλή περιελήφθη μια διάταξη, η οποία επιτρέπει τη δημιουργία αναθεωρητικής επιτροπής για την αναθεώρηση του στρατιωτικού ποινικού κώδικα και της στρατιωτικής ποινικής δικονομίας και η οποία από τη στιγμή που θα συσταθεί θα πρέπει να έχει περατώσει το έργο της εντός 6 μηνών. Η σκέψη που με οδήγησε στην εισήγηση γι' αυτή τη διάταξη είναι πράγματι ότι η στρατιωτική ποινική νομοθεσία χρειάζεται μια αναθεώρηση, η οποία να είναι σύμφωνη με τα σημερινά δεδομένα. Διότι κατά τη δική μου γνώμη είναι μάλλον περίεργο να δικάζεται ένας στρατιωτικός για τα αδικήματα του κοινού ποινικού δικαίου. Δηλαδή για ποιο λόγο για ένα απλό αυτοκινητιστικό ατύχημα πρέπει ο στρατιωτικός να υπάγεται στη δικαιοδοσία των στρατιωτικών δικαστηρίων και όχι των τακτικών δικαστηρίων ή η καθυστέρηση καταβολής διατροφής πρέπει να υπάγεται στα στρατιωτικά δικαστήρια. Έτσι, λοιπόν, πρόθεσή μου είναι να αναθεωρηθεί ο στρατιωτικός ποινικός κώδικας και η ποινική δικονομία και να περιοριστεί η δικαιοδοσία των στρατιωτικών δικαστηρίων στα κατ' εξοχήν στρατιωτικά αδικήματα. Βρίσκομαι σε επαφή με τον Υπουργό Δικαιοσύνης – διότι το θέμα δεν είναι μόνο του Υπουργείου Εθνικής Αμύνης, είναι γενικότερα θέμα δικαιοσύνης – για να καταρτιστεί αυτή η επιτροπή η οποία και θα περατώσει, σύμφωνα με την διάταξη του νόμου, το έργο της εντός 6 μηνών, ώστε να φέρουμε πλέον τους δυο αυτούς κώδικες στην εθνική αντιπροσωπεία προς ψήφιση, οι οποίοι και θα ψηφιστούν κατά την διαδικασία των κωδίκων.

Το δεύτερο θέμα είναι ο νόμος περί καταστάσεως των αξιωματικών και ιεραρχίας και προαγωγών. Έχουν γίνει δύο νομοθετικά διατάγματα. Έχουν γίνει κατά το παρελθόν διάφορες προσπάθειες, έχουν συνταχθεί διάφορα σχέδια, έχουν υποβληθεί διάφορες απόψεις, έχει σχηματιστεί ένας ογκώδης φάκελος, ο οποίος βέβαια δεν έχει ακόμα τεθεί υπόψη μου, διότι ευθύς ως ανέλαβα το ΥΠΕΘΑ εξέφρασα την άποψη και έδωσα τις οδηγίες ώστε να υπάρξει μια προεργασία από τα αρμόδια επιτελεία για να καταλήξουμε πράγματι σε μια αναθεώρηση της νομοθεσίας που διέπει το σώμα των ελλήνων αξιωματικών. Βέβαια, το πρόβλημα δεν είναι απλό, το πρόβλημα έχει πάρα πολλές παραμέτρους, οι οποίες εξετάζονται αυτή τη στιγμή από τα αρμόδια όργανα. Θα ήθελα να επισημάνω ότι έχω δώσει ειδικές οδηγίες για να βρεθεί ένας πιο αδιάβλητος και αξιοκρατικός τρόπος κρίσεως των αξιωματικών. Η κρίση των επιδόσεων των αξιωματικών πρέπει να έχει μεγαλύτερη αντικειμενικότητα και θα έπρεπε να έχει και άλλα στοιχεία τα οποία αυτή τη στιγμή μελετώνται από τους αναμιγνυομένους στην επεξεργασία του θέματος.

«ΝΕΑ ΚΟΙΝΩΝΙΟΛΟΓΙΑ»: *Νομίζετε ότι αξιοποιείται επαρκώς το σημαντικό επιστημονικό δυναμικό που διαθέτει το στράτευμα, δεδομένου ότι μεγάλος αριθμός των στρατεύσιμων υπηρετούν τη θητεία τους κατόπιν αναβολής;*

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Θα έλεγα ότι δεν αξιοποιείται στο βαθμό που θα μπορούσε να αξιοποιηθεί. Αλλά αυτό παρουσιάζει ορισμένες εγγενείς δυσχέρειες. Ας πούμε ένα παράδειγμα: εάν σε κάποια χρονική στιγμή, σε κάποια ΕΣΣΟ, δεν χρειάζεται ο στρατός τόσους πολλούς μηχανικούς και έχει αποφοίτους πολυτεχνικών σχολών προς την κατεύθυνση αυτή τι θα κάνει; Θα πάρει περισσότερους μηχανικούς απ' ότι χρειάζεται; Ή αν έχει εκείνη τη στιγμή περισσότερους αποφοίτους της νομικής σχολής, τι θα τους κάνει; Γίνεται μια προσπάθεια – δε νομίζω όμως ότι η προσπάθεια αυτή είναι απόλυτα ικανοποιητική – έχω δώσει οδηγίες για την αξιοποίηση αυτού του επιστημονικού δυναμικού, αλλά να γνωρίζουμε και κάτι άλλο. Εγώ πιστεύω ότι και οι απόφοιτοι των ανωτάτων σχολών θα πρέπει να αντιληφθούν ότι το βασικό στοιχείο για να είναι ένας στρατός – και όταν λέω στρατός εννοώ ένοπλες δυνάμεις – ισχυρός πρέπει όλοι να περάσουν από μία ουσιαστική εκπαίδευση. Δεν αρκεί δηλαδή το πτυχίο μιας ανωτάτης σχολής ή μία διδακτορική διάκριση για να προσφέρεις τις υπηρεσίες σου στις ένοπλες δυνάμεις. Χρειάζεται και η προετοιμασία του ατόμου ώστε να είναι έτοιμο να αντιμετωπίσει κάποια δύσκολη στιγμή.

«ΝΕΑ ΚΟΙΝΩΝΙΟΛΟΓΙΑ»: *Μέσα στο αδιάφορο και ευδαιμονιστικό πνεύμα που κυριαρχεί στην ελληνική κοινωνία σήμερα πόσο ακμαίος και ζωντανός μπορεί να είναι ο πατριωτισμός στις ένοπλες δυνάμεις; Πιστεύετε ότι δεν έχει επηρρεαστεί το ηθικό του στρα-*

τεύματος από το γενικό κλίμα της ελληνικής κοινωνίας;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Ο στρατός δεν είναι ένα ξέχωρο κομμάτι της ελληνικής κοινωνίας. Οι ένοπλες δυνάμεις – και όταν αναφέρουμε στρατό αναφέρουμε ένοπλες δυνάμεις, διότι υπάρχει αυτή η παρερμηνεία ότι όταν αναφερόμαστε στο στρατό, αναφερόμαστε στο στρατό ξηράς – δεν μπορούν να μείνουν αλώβητες από αυτό το κύμα του ευδαιμονισμού ή, θα έλεγα; του καλοπερασοπουλισμού ή της αδιαφορίας ή της μειώσεως των πατριωτικών αισθημάτων που διαχέεται στην ελληνική κοινωνία. Και θα έλεγα στο σημείο αυτό μια παρατήρηση, την οποία εγώ θεωρώ σημαντική, μια παρατήρηση η οποία μ' έχει ενοχλήσει και φαντάζομαι έχει ενοχλήσει όλους τους Έλληνες, ότι στις μεγάλες εθνικές γιορτές και στις 28 Οκτωβρίου και στις 25 Μαρτίου, ημερομηνίες που έχουν ταυτιστεί με την πορεία του έθνους, ελάχιστοι Έλληνες σηκώνουν τη σημαία στα μπαλκόνια ή στα παράθυρα των σπιτιών τους. Αυτό είναι ένα φαινόμενο ηθικής καταπτώσεως, ένα φαινόμενο το οποίο δεν ισχύει σε άλλες χώρες. Έλεγα, λοιπόν, για να επανέλθω στο θέμα, ότι ένοπλες δυνάμεις και ελληνική κοινωνία είναι συγκοινωνούντα δοχεία. Ευτυχώς όμως – και αυτό είναι μια θετική διαπίστωση – δεν έχουν διαβρωθεί οι ένοπλες δυνάμεις στο βαθμό που έχει υποστεί αυτή την αλλοίωση η ελληνική κοινωνία. Και αυτό οφείλεται αναμφισβήτητα στο σώμα των ελλήνων αξιωματικών, οι οποίοι προσφέρουν τεράστια υπηρεσία, όχι στον τομέα μόνο της εθνικής αμύνης, αλλά γενικότερα αποτελούν ένα από τα υγιέστερα τμήματα της ελληνικής κοινωνίας. Και μια που αναφέρθηκα στους έλληνες αξιωματικούς θα έλεγα ότι θα έπρεπε η πολιτεία να εγκύψει περισσότερο και πιο βαθειά και πιο σωστά στα προβλήματα του σώματος των αξιωματικών. Δεν είναι δυνατόν και ο τελευταίος έλληνας πολίτης να αμοίβεται υπερωριακώς για οποιαδήποτε παρεχόμενη υπηρεσία εκτός των ωρών εργασίας ή να αμοίβεται για τις παρεχόμενες κατά τα Σαββατοκύριακα και τις αργίες υπηρεσίες και οι μόνοι οι οποίοι να μη λαμβάνουν μια τέτοια αμοιβή να είναι οι έλληνες αξιωματικοί. Δε λέω ότι πρέπει να τη λαμβάνουν, αλλά λέω ότι πρέπει απλούστατα η πολιτεία να εγκύψει περισσότερο στα προβλήματα των ελλήνων αξιωματικών. Και ένα από τα μεγάλα προβλήματα είναι και η στέγασή τους. Όταν κάθε δύο χρόνια οι έλληνες αξιωματικοί μετατίθενται από τόπου εις τόπον και είναι υποχρεωμένοι να μεταφέρουν την οικογενειακή και κοινωνική τους ζωή από

τη μία πόλη στην άλλη, θα έπρεπε η πολιτεία να τους παρέχει τουλάχιστον, δεδομένου και του γλίσχρου του μισθού τους, κάποια στοιχειώδη στέγη. Γι' αυτή την κατεύθυνση γίνεται μια εργώδης προσπάθεια από το ΥΠΕΘΑ, ώστε τουλάχιστον μ' ένα πρόγραμμα μακροπρόθεσμο να ικανοποιηθεί αυτό το θέμα της στεγάσεως των αξιωματικών.

«ΝΕΑ ΚΟΙΝΩΝΙΟΛΟΓΙΑ»: *Τι μέτρα θεωρείτε απαραίτητα ώστε να εξαλειφθεί εντελώς ο κομματισμός στο στρατό;*

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Θα έλεγα ότι η οκταετία του ΠΑΣΟΚ άφησε πολύ βαθιά τα σημάδια του κομματισμού και από την πρώτη υπουργία μου, στην κυβέρνηση Τζαννετάκη, διακύρηξα ότι ο στρατός πρέπει να μείνει έξω και μακριά από τις οποιεσδήποτε κομματικές παρεμβάσεις. Οι τελευταίες κρίσεις που έγιναν στις ένοπλες δυνάμεις από τα αρμόδια συμβούλια ύστερα από δικές μου κατευθύνσεις απέδειξαν ότι δεν εμφορούνται απ' αυτό το πνεύμα. Ήταν κρίσεις κατ' εξοχήν αξιοκρατικές, και αυτό αποδεικνύεται τόσον από τον αριθμό των αποστρατευθέντων αξιωματικών, όσο και από το ποιόν των αποστρατευμένων. Κρίθηκαν όλοι από τους υπηρεσιακούς τους φακέλους. Δεν είναι εύκολο το εγχείρημα που καταβάλλουμε· κάθε αξιωματικός, κάθε στέλεχος των ενόπλων δυνάμεων που χρησιμοποιεί πλάγιο μέσο θα υφίσταται τις κυρώσεις που προβλέπει η νομοθεσία. Κάνουμε μια προσπάθεια, νομίζω ότι βρισκόμαστε σε πολύ καλό δρόμο και νομίζω ότι σύντομα θα έχουν απαλλαγεί οι ένοπλες δυνάμεις από αυτήν την κατάρα την οποία το ΠΑΣΟΚ έκανε δόγμα στην πολιτική του στις ένοπλες δυνάμεις, δηλαδή τον κομματισμό σ' αυτές.

«ΝΕΑ ΚΟΙΝΩΝΙΟΛΟΓΙΑ»: *Θα ήθελα να σας κάνω δύο ερωτήσεις. Η μία αναφέρεται στον ισχύοντα σήμερα στρατιωτικό κανονισμό, και τους αντίστοιχους κανονισμούς που ισχύουν σήμερα στην πολεμική αεροπορία και στο πολεμικό ναυτικό· και έχουν να κάνουν με το θέμα της πειθαρχικής ποινής της φυλάκισης. Με βάση το γεγονός ότι οι νεολαίες όλων των πολιτικών κομμάτων ανεξαιρέτως τοποθετούν στα αιτήματά τους αυτό το ζήτημα σαν πρωταρχικό επιδιώκοντας την κατάργησή της και υποστηρίζοντας συγχρόνως ότι είναι κάπως παράλογο από τη μια μεριά η θητεία να θεωρείται ως υπηρεσία και προσφορά προς την πατρίδα και από την άλλη ποινή, κακό δηλαδή για κείνον που την υφίσταται, και συγχρόνως βέβαια τη θεωρούν και είναι ένα αυταρχικό και αντιδημοκρατικό μέτρο, γιατί προσβάλλει την αξιοπρέπεια εκείνου που την υφίσταται· πιστεύεται ότι πρέπει να προχωρήσουμε σε κατάργηση της πειθαρχικής ποινής της φυλάκισης;*

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Θα ξεκινήσω διαφορετικά την απάντησή μου. Πρωτ' απ' όλα θα έλεγα ότι στο διάστημα της υπουργίας μου λήφθηκαν μέτρα τα οποία ούτε αυτοί οι οποίοι αυτοδιαφημίζονται ως προοδευτικοί δεν είχαν τολμήσει να λάβουν. Θα μνημονεύσω σαν πρώτο την μείωση της θητείας σε συνάρτηση με τον τόπο υπηρεσίας. Πιστεύω ότι το μέτρο αυτό, το οποίο εφαρμόζεται ήδη σ' αυτούς που κατετάγησαν από την 1η του Ιανουαρίου του 1991 και θα εφαρμόζεται και στο μέλλον, είναι ένα μέτρο απόλυτης δικαιοσύνης, ένα μέτρο το οποίο πραγματικά απετέλεσε μία καινοτομία, η οποία διεκδικεί και παγκόσμια πρωτοτυπία. Μια καινοτομία η οποία δείχνει το ενδιαφέρον της πολιτείας για τα στρατευμένα παιδιά της. Το δεύτερο μέτρο το οποίον εισήχθη είναι η ελεύθερη ανάγνωση των εφημερίδων μέσα στα στρατόπεδα. Όπως ξέρετε το μέτρο αυτό στην αρχή εφαρμόσθηκε δοκιμαστικά σε εννέα στρατόπεδα, σε εννέα στρατιωτικές μονάδες, έδειξε ότι δεν διατρέχει κανένα κίνδυνο η πειθαρχία στο στράτευμα και έτσι τώρα έχει επεκταθεί σε όλες τις στρατιωτικές μονάδες και των τριών κλάδων των ενόπλων δυνάμεων πλην των κέντρων εκπαιδεύσεως. Η τελευταία εξαίρεση είχε – πρώτα απ' όλα είναι εξαίρεση άνευ σημασίας – μια λογική διότι η πρώτη επαφή του νέου με τις ένοπλες δυνάμεις πρέπει να είναι τελείως απερίσπαστη από οποιαδήποτε άλλη παρεμβολή. Άλλωστε, ελάχιστοι στον συνολικό όγκο των ενόπλων δυνάμεων είναι εκείνοι οι οποίοι εκπαιδεύονται στα κέντρα βασικής εκπαιδεύσεως σαν ποσοστό του συνόλου των υπηρετούντων στις ένοπλες δυνάμεις και δεύτερον η περίοδος εκπαιδεύσεως είναι ενός μηνός, έτσι νομίζω στον ένα μήνα μπορούν να στερηθούν της απολαύσεως της αναγνώσεως της εφημερίδας που επιθυμούν.

«ΝΕΑ ΚΟΙΝΩΝΙΟΛΟΓΙΑ»: *Αποτοξινώνει γενικότερα...*

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Δεν είναι μόνο ότι αποτοξινώνει αλλά νομίζω ότι στον έναν αυτό μήνα πρέπει να είναι μάλλον απερίσπαστος ο νέος, ώστε να κάνει μια σωστή εκπαίδευση. Παρά ταύτα, δεν έχω αντίρρηση και έχω δώσει οδηγίες να μελετήσουν και την επέκταση της αναγνώσεως των εφημερίδων και στα κέντρα εκπαιδεύσεως. Το τρίτο μέτρο το οποίο θεωρώ και πρωτοποριακό επίσης είναι η εισαγωγή των γυναικών στις στρατιωτικές σχολές. Βέβαια, αυτό με βήματα προσεκτικά, διότι πράγματι αυτό δημιουργεί ορισμένα προβλήματα, που δεν έχουν καταρθώσει να λύσουν άλ-

λοι στρατοί του κόσμου, που έχουν αρχίσει να εφαρμόζουν το μέτρο αυτό πολύ νωρίτερα από εμάς. Φερ' ειπείν το αμερικανικό ναυτικό δεν έχει ακόμα χρησιμοποιήσει το γυναικείο φύλο σε υπηρεσίες μέσα σε πλοία, διότι μέσα στο στενό χώρο του πλοίου δημιουργούνται ορισμένα προβλήματα λειτουργικότητας. Και είναι διστακτικοί ακόμη και οι Αμερικανοί αλλά και οι άλλοι στρατοί του κόσμου να επεκτείνουν πλήρως το μέτρο αυτό. Εμείς προχωρήσαμε με τη δυνατότητα εισαγωγής των γυναικών σε στρατιωτικές σχολές και νομίζω ότι φέτος θα είναι η χρονιά που για πρώτη φορά θα εφαρμοστεί το μέτρο αυτό. Και μάλιστα είναι πολύ ενθαρρυντικό το γεγονός ότι υπάρχει μεγάλο ενδιαφέρον και μεγάλη πληθώρα υποψηφίων γυναικών. Έτσι εγώ δεν δέχομαι σε καμία περίπτωση να ονομάζουνε εαυτούς προοδευτικούς ορισμένοι άλλοι οι οποίοι δεν τόλμησαν να πάρουν αυτά τα μέτρα τα οποία πράγματι είναι προοδευτικά και τα οποία πάρθηκαν από την σημερινή πολιτική ηγεσία του ΥΠΕΘΑ. Και έρχομαι τώρα στο θέμα της φυλακίσεως. Πρώτ' απ' όλα θα πρέπει να λάβετε υπόψη σας ότι το πρώτο το οποίον προέχει είναι η διατήρηση της πειθαρχίας μέσα στο στράτευμα. Δεν νοείται λειτουργία ενόπλων δυνάμεων χωρίς πειθαρχία. Εάν η πειθαρχία εκλείψει τότε δεν έχεις ένοπλες δυνάμεις. Αυτό δεν είναι δική μου άποψη, είναι άποψη η οποία έχει γίνει κοινώς παραδεκτή. Κανένας στρατός του κόσμου, χωρίς πειθαρχία, δεν μπορεί να επιτελέσει την αποστολή του. Και θα πρέπει στο σημείο αυτό να πω ότι θεωρώ ότι οι νέοι οι οποίοι προσέρχονται για να επιτελέσουν αυτή την αποστολή τους, αυτό το καθήκον τους δεν θα πρέπει σε καμιά περίπτωση να το θεωρούν αγγαρεία ή να το θεωρούν ότι είναι ένα χάσιμο χρόνου της ζωής τους. Αντιθέτως πιστεύω ότι η θητεία στο στρατό, με τα χρονικά όρια πλέον όπως διαμορφώθησαν θα βοηθήσει τους νέους ανθρώπους στη μετέπειτα ζωή τους. Λοιπόν το πρώτο το οποίο πρέπει να κάνει κανείς είναι να διατηρήσει την πειθαρχία. Το δεύτερο είναι πράγματι ότι η φυλάκιση είναι ένα μέτρο το οποίο δεν είναι αποδεκτό από την κοινή λογική. Πρέπει λοιπόν να βρει κανείς ένα συγκερασμό των δυο απόψεων, ώστε ούτε η πειθαρχία να διαταραχτεί, ούτε δια της φυλακίσεως να επιμηκύνεται ο χρόνος της θητείας. Έχω πει κατ' επανάληψη ότι θεωρώ ότι πρέπει να υπάρξει επανεξέταση του μέτρου αυτού. Έχουμε καθυστερήσει λίγο στη λήψη των αποφάσεων μα φαντάζομαι ότι σε σύντομο χρονικό διάστημα – και όταν λέω σύντομο εννοώ μέσα στο καλοκαίρι – θα προχωρήσουμε και στην λύση αυτού με την εξεύρεση μιας κοινά παραδεκτής απόψεως από την κοινή γνώμη, η οποία όμως σε καμιά περίπτωση δεν θα λειτουργήσει σε βάρος της πειθαρχίας των ενόπλων δυνάμεων. Διότι πρώτος μας στόχος είναι η διατήρηση της πειθαρχίας.

«ΝΕΑ ΚΟΙΝΩΝΙΟΛΟΓΙΑ»: *Η δεύτερη ερώτηση έχει να κάνει με το θέμα που και εσείς ο ίδιος θίξατε, της ουσιαστικής στρατιωτικής εκπαίδευσης. Και έρχομαι στο θέμα των μεταβολών στην στρατιωτική θητεία, που είπατε πριν. Από τη μια μεριά, με την μείωση της θητείας μειώνεται η δύναμη του ελληνικού στρατού, από την άλλη μεριά όμως μειώνεται και το ποσοστό της αξιόμαχης εφεδρείας θα λέγαμε, υπό την έννοια ότι κάποιος δε θα υπηρετήσει σε μονάδα εκστρατείας.*

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Πρωτ' απ'. όλα ξεκινάτε από μία παραδοχή η οποία δεν είναι σωστή. Το σύστημα το οποίο εισάγεται δεν είναι ότι δεν θα υπηρετήσει κάποιος σε μονάδα εκστρατείας. Το ίδιο σύστημα τοποθετήσεων εξακολουθεί να ισχύει όπως ίσχυε στο παρελθόν. Δηλαδή, εκείνοι οι οποίοι εξέρχονται από τα κέντρα εκπαιδεύσεως πάνε όλοι σε μονάδες εκστρατείας. Απλούστατα εκείνοι που υπηρετούν κάτω από δύσκολες συνθήκες διαβιώσεως υπηρετούν λιγότερο από εκείνους οι οποίοι υπηρετούν κάτω από καλύτερες συνθήκες. Δεν επιλέγει δηλαδή ο στρατεύσιμος αν θέλει να υπηρετήσει στον Έβρο ή στην Αθήνα, ώστε να υπολογιστεί το 15 μήνες στον Έβρο και το 19 μήνες στην Αθήνα. Όλοι οι στρατεύσιμοι θα πάνε σε μονάδα εκστρατείας. Αλλά πέραν αυτού, θίξατε ένα άλλο θέμα, αυτό της εκπαιδεύσεως, το οποίο θεωρώ πάρα πολύ βασικό. Ύστερα από δικές μου οδηγίες τις οποίες εποπτεύει κατ' απόλυτο τρόπο ο γενικός επιθεωρητής στρατού, στα κέντρα εκπαιδεύσεως θα γίνεται ουσιαστική εκπαίδευση και θα γίνεται ουσιαστική προσαρμογή του νέου στη στρατιωτική του υπηρεσία. Η εκπαίδευσή του θα είναι ουσιαστική. Αλλά θίξατε και ένα άλλο θέμα το οποίο και αυτό θεωρώ σημαντικό. Την εκπαίδευση της εφεδρείας. Πράγματι ο ισχύων τρόπος εκπαιδεύσεως της εφεδρείας δεν φαίνεται ικανοποιητικός. Καλούνται βέβαια κατά καιρούς έφεδροι, οι οποίοι λαμβάνουν μέρος σε ασκήσεις οι οποίες δεν νομίζω ότι ικανοποιούν τις ανάγκες τις σύγχρονες. Εάν δει κανείς πως οι εν εφεδρεία τελούντες εκπαιδεύονται σε άλλες χώρες θα είναι μάλλον απογοητευμένος από το τι κάνουμε εμείς. Έχω, λοιπόν, και εκεί δώσει οδηγίες να μελετήσουν το θέμα, παρά το γεγονός ότι παρουσιάζει πάρα πολλές δυσκολίες. Παρουσιάζει πάρα πολλές δυσκολίες διότι η εκπαίδευση του εφέδρου σημαίνει ότι αν είναι κάπως ουσιαστική θα

πρέπει να τον απομακρύνει από τις καθημερινές του ενασχολήσεις, που δημιουργεί προβλήματα κοινωνικά. Πάντως μελετάμε το θέμα πως μπορούμε να κάνουμε πιο ουσιαστική την εκπαίδευση των εφέδρων.

«ΝΕΑ ΚΟΙΝΩΝΙΟΛΟΓΙΑ»: *Θεωρείτε την αμυντική θωράκιση της Κύπρου επαρκή για την αντιμετώπιση ενός τρίτου Αττίλα;*

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Δεν είμαι Υπουργός Εθνικής Αμύνης της Κύπρου. Γι' αυτό θα έπρεπε να ρωτήσετε τον κύριο Αλωνεύτη.

«ΝΕΑ ΚΟΙΝΩΝΙΟΛΟΓΙΑ»: *Θεωρείτε δεδομένη την νομιμοφροσύνη των ενόπλων δυνάμεων στην πολιτική ηγεσία και υπό ποιες προϋποθέσεις θα μπορούσε να διαταραχτεί αυτή η νομιμοφροσύνη;*

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Διαφωνώ με την ερώτηση. Οι ένοπλες δυνάμεις δεν πρέπει να έχουν νομιμοφροσύνη στην πολιτική ηγεσία. Οι ένοπλες δυνάμεις πρέπει να 'χουν νομιμοφροσύνη και απόλυτη υποταγή στο σύνταγμα και στους νόμους της πολιτείας. Πιστεύω ότι οι σημερινές ένοπλες δυνάμεις έχουν σαφή και απόλυτη νομιμοφροσύνη στους κανόνες τους οποίους επιβάλλει το σύνταγμα της ελληνικής πολιτείας.

«ΝΕΑ ΚΟΙΝΩΝΙΟΛΟΓΙΑ»: *Στο μέλλον πιστεύετε ότι υπό ορισμένες προϋποθέσεις θα μπορούσε να διαταραχτεί;*

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Δε νομίζω ότι υπάρχει τέτοιος κίνδυνος.

□

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ

Ο ΕΛΛΗΝΙΚΟΣ ΣΤΡΑΤΟΣ ΣΤΟ ΦΩΣ ΤΩΝ ΕΙΔΙΚΩΝ

Τα μείζονα ζητήματα των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, του κοινοβουλευτικού ελέγχου, της οργανωτικής αποτελεσματικότητας, της εκπαίδευσης, των προμηθειών και ορισμένων άλλων ειδικών συνιστωσών της λειτουργίας των Ενόπλων Δυνάμεων – που κατ' αποκοπήν στην καθομιλουμένη αποκαλούνται «Στρατός» – εξετάζουν στο μέρος αυτό του αφιερώματος συγγραφείς που εκφράζουν πολλαπλές ιδεολογικές οπτικές γωνίες· συγγραφείς όμως που κατέχουν προσωπική εμπειρία από τα στρατιωτικά και αμυντικά ζητήματα. Οι υπουργικοί θώκοι και οι ανώτατες επιτελικές θέσεις προσφέρουν στους ιθύνοντες μία εξοικείωση εκ των άνω με το ζήτημα, τόσο απαραίτητη για την πολυδιάστατη ερμηνεία του όσο και η εμπειρία του βιώματος από την άλλη πλευρά του λόφου.

Ο κοινοβουλευτικός έλεγχος των Ενόπλων Δυνάμεων

του Ι. Μπούτου
βουλευτή, πρώην Υπουργού

Η οροφή, η δομή και η αποστολή των ένοπλων δυνάμεων της χώρας διαμορφώθηκαν κάτω από τις συνθήκες που επικράτησαν στην διάρκεια του εμφύλιου πολέμου και της δεκαετίας που εκακολούθησε τη λήξη του.

Η αδελφοκτόνος διαμάχη, το δόγμα Τρούμαν και η προσχώρηση στην Ατλαντική Συμμαχία επηρέασαν αποφασιστικά την αριθμητική δύναμη και των τριών όπλων, καθόρισαν για πολλές δεκαετίες την απόδοση των παραγωγικών σχολών σε όλες τις βαθμίδες, με άμεσες συνέπειες στην επετηρίδα και προσδιόρισαν την γενικότερη αντίληψη για τον ρόλο και την αποστολή τους, τόσο στον τομέα της αμυντικής ευθύνης όσο και στις υποχρεώσεις και τα καθήκοντα σε σχέση με την κοινωνία και την πολιτεία.

Η πολιτικοστρατιωτική έκβαση του εμφύλιου σε συνδυασμό με την προηγηθείσα πλουσιοπάροχη στήριξη από τις Η.Π.Α. προς τις συντηρητικές και εθνικές δυνάμεις, σφράγισε τη γενικότερη αυτοπροσδιοριστική αντίληψη για τον χαρακτήρα και την αποστολή των ένοπλων δυνάμεων.

Ο «Στρατός μας» ήταν για την νικητήρια πλευρά ο θεματοφύλακας των αιώνιων εθνικών αξιών, η κιβωτός των ιερών και οσίων, ο προασπιστής του έθνους από κάθε «ξενοκίνητη επιβουλή».

Κάτω από τις ψυχροπολεμικές συνθήκες που επικράτησαν σε παγκόσμια κλίμακα επιφορτίσθηκε και με το επιπλέον χρέος της προστασίας και διαφύλαξης του δημοκρατικού πολιτεύματος. Μαζί με την εθνική αποστολή ανέλαβε και τον ρόλο του Ηρακλή της Δημοκρατίας. Κυριάρχησε δηλαδή το ηθικοιδεολογικό ενώ αντίθετα αποδυναμώθηκε το τεχνικό επαγγελματικό στοιχείο.

Όπως ήταν φυσικό, για την πληρέστερη εκτέλεση αυτών των υποχρεώσεων, ο στρατός έπρεπε να μείνει έξω από τη σφαίρα επιρροής και ελέγχου μιας συναλλασσόμενης πολιτικής εξουσίας. Ο εγγυητής της εθνικής συνέχειας και της Δημοκρατίας δεν μπορούσε να αφεθεί έρμαιο στα πάθη και τις σκοπιμότητες της κομματικής διαπάλης. Ώφειλε και άξιζε την προστασία του ανώτατου άρχοντα με τον οποίο τον συνέδεε η ταυτότητα της αποστολής και η «αγνότητα» των προθέσεων.

Έτσι στην σύγχρονη Ελληνική Πολιτεία κατασκευάσθηκε, για πολλές δεκαετίες, ένα στεγανό εξουσίας κάτω από τον έλεγχο εξωπολιτικών και υπό ορισμένες προϋποθέσεις και εξωελληνικών παραγόντων. Ο στρατός ήταν έξω από τον έλεγχο όχι μόνο των εκάστοτε κυβερνήσεων αλλά και αυτού του ίδιου του Κοινοβουλίου το οποίο ενέκρινε ασυζητητί τις αμυντικές δαπάνες και επεκύρωνε νομοθετικά αποφάσεις που παίρνονταν από εξωπολιτικά κέντρα αποφάσεων. Η διαμάχη ανακτόρων – Παπάγου, η αγωνιώδης απορία του Καραμανλή για το ποιος επιτέλους κυβερνά αυτόν τον τόπο, η ρήξη Παπανδρέου-Κωνσταντίνου δείχνουν πόσο ζηλότυπα και ανυποχώρητα τα Ανάκτορα διαφύλασσαν τον έλεγχο του στρατού. Αλλά και πόσο συστηματικά επιχειρήθηκε η υποβάθμιση του ρόλου του στο επίπεδο του ρόλου του Ηρακλή του Στέμματος.

Από την άλλη πλευρά η εφαρμογή του δόγματος Τρούμαν και η προσχώρηση της χώρας μας στο NATO μετέβαλαν τις ελληνικές Ένοπλες Δυνάμεις σε οργανικό τμήμα μιας υπερεθνικής αμυντικής συμμαχίας.

Το NATO, από τις ακτές της Νορβηγίας μέχρι και την Τουρκία, αποτέλεσε κάτω από την αιγίδα των Η.Π.Α. (η ανεξαρτητοποίηση της Γαλλίας δεν μετέβαλε ουσιαστικά τον χαρακτήρα της συμμαχίας) μέρος της παγκόσμιας στρατηγικής περιορισμού (containment) της Σοβιετικής Ένωσης και των δυνάμεων του Συμφώνου της Βαρσοβίας.

Αντίστοιχα η Νοτιο-Ανατολική πτέρυγα του NATO συνιστούσε ενιαίο επιχειρισιακό χώρο με συνεργασία Ελλάδας, Ιταλίας και Τουρκίας.

Τα πάντα εξυπηρετούσαν τους ευρύτερους αμυντι-

κούς σκοπούς της συμμαχίας. Με συνέπεια η παγκοσμιότης (globalization) της συμμαχικής στρατηγικής να αφήνει πολύ στενά περιθώρια για την διαμόρφωση ενός ανεξάρτητου εθνικού αμυντικού δόγματος και αμυντικής πολιτικής. Η Ελλάδα, μόνο μετά τα γεγονότα στην Κύπρο το 1974 και την απροκάλυπτη εκδήλωση της Τουρκικής επεκτατικής πολιτικής πάνω στο Αιγαίο, επιχείρησε να αναπτύξει τις ένοπλες δυνάμεις της με καθαρά εθνικά κριτήρια και στόχους. Και αυτό αμυντικά, δηλαδή περιορισμένα και διστακτικά, και μόνο αφού προηγούμενα εξασφάλισε την αμυντική συνεργασία με τη Σόφια.

Εξ άλλου η συμμετοχή μας στο ΝΑΤΟ, είχε σαν αποτέλεσμα η δομή, οργάνωση, εκπαίδευση και η προμήθεια οπλικών συστημάτων να γίνει κατά τα αμερικανικά κυρίως πρότυπα. Οι ΗΠΑ κυριαρχούσαν μέσα στη συμμαχία, ενώ από την εποχή του εμφύλιου είχαν αυξημένη επιρροή πάνω στις ένοπλες δυνάμεις μας. Και αυτό τόσο σε επίπεδο προσωπικού όσο και σε επίπεδο υλικής στήριξης. Έτσι η ψυχολογική και ιδεολογική διασύνδεση, που καλλιεργήθηκε μέσα στα πλαίσια της οργάνωσης και εκπαίδευσης των ενόπλων δυνάμεων, καθόριζε τα πρότυπα συμπεριφοράς κύρια του επαγγελματικού εκπαιδευμένου προσωπικού, σε κάθε εσωτερικό και εξωτερικό ερέθισμα ενώ από την άλλη πλευρά ο έλεγχος ροής του πολεμικού υλικού και ιδιαίτερα των ανταλλακτικών επηρέαζε αποφασιστικά τις επιχειρησιακές μας δυνατότητες.

Τέλος η παραγωγή αυξημένου αριθμού επαγγελματικών στελεχών κατά τη διάρκεια του εμφυλίου δεν προσαρμόστηκε στα επιβαλλόμενα μετά τη λήξη του επίπεδα. Οι ένοπλες δυνάμεις υπόκυψαν στους νόμους της αδράνειας που ισχύουν σε κάθε διοικητικό σχήμα που έχει μια αδιάκοπη τάση μεγέθυνσης και ανάπτυξης. Απλώς έπρεπε να βρεθούν οι τρόποι και μέθοδοι για την επιστράτευση και παράταση της θητείας των στρατευμένων που επέβαλλε η ύπαρξη και παραμονή στο στράτευμα των μόνιμων στελεχών.

* * *

Είναι γεγονός ότι κατά καιρούς τα ανώτατα κυβερνητικά και στρατιωτικά κλιμάκια συγκινήθηκαν και επιχειρήθηκε να διαμορφωθεί μια νέα αμυντική πολιτική. Και αυτό έγινε κύρια στο ΚΥΣΥΜ κατά την οκταετία του ΠΑΣΟΚ, σε μια προσπάθεια αναδιατύπωσης ή διατύπωσης ενός (νέου) αμυντικού δόγματος. Όπως επίσης κατά καιρούς καταρτίσθηκαν σχέδια για την αναδιάρθρωση των ενόπλων δυνάμεων, ώστε να προσκτηθεί μεγαλύτερη ευελιξία και ταχύτητα επέμβασης όπως και η αναβάθμιση του στελεχιακού δυναμικού. Λιγότερα και επιτακτικά εκπαιδευμένα στελέχη και αύξηση του αριθμού των εφέδρων ημιμονίμων στελεχών.

Οι προσπάθειες όμως αυτές ποτέ δεν αποτέλεσαν μέρος ενός ευρύτερου σχέδιου μιας νέας εθνικής στρατηγικής. Το μέγεθος της χώρας, οι επιβαρύνσεις του παρελθόντος και οι τεχνολογικές εξελίξεις στάθηκαν εμπόδιο στη διατύπωση μιας εξωστρεφούς εξωτερικής και αμυντικής πολιτικής. Η χρόνια αδράνεια δημιούργησε και καλλιέργησε κλίμα εθνικού εφησυχασμού. Δόθηκε προτεραιότητα στους στόχους της οικονομικής ανάπτυξης. Και η σχετική κοινωνική ευημερία λειτούργησε υπνωτικά. Εξ άλλου η κομματική αντιπαράθεση μετατόπισε το κέντρο της κοινωνικής και πολιτικής διαμάχης σε θέματα αναδιανομής του εισοδήματος στην καλύτερη περίπτωση ή σε θέματα απόλαυσης των λύτρων της εξουσίας στην χειρότερη. Η πολιτική ηγεσία στάθηκε ανήμπορη να χαράξει μια Εθνική στρατηγική και να καθορίσει την εξωτερική και αμυντική πολιτική για την υλοποίησή της.

Έτσι η χώρα βρέθηκε απροετοίμαστη μπροστά στις πρόσφατες κοσμογονικές εξελίξεις. Θα έλεγα αποδυναμωμένη, διστακτική και αμήχανη.

Και το χειρότερο, όπως δείχνουν οι δημοσκοπήσεις, η επαναπροβολή των εθνικών φιλοδοξιών και η έξαρση των μειονοτικών κινημάτων στην περιοχή μας, με αιχμή την αναβίωση του παντουρκισμού και οι κίνδυνοι που ορατά πλέον προβάλλουν, αφήνουν αδιάφορη και αμέτοχη τη μεγάλη πλειοψηφία του λαού μας.

Είναι φυσικό στο υπάρχον κοινωνικοπολιτικό κλίμα οι αδυναμίες που στο παρελθόν διαμορφώθηκαν στην δομή και αποστολή των ένοπλων δυνάμεων να εξακολουθούν να επιβιώνουν πεισματικά.

Παρά το γεγονός ότι οι ένοπλες δυνάμεις υπάχθηκαν στην εκάστοτε υπάρχουσα Κυβέρνηση, εξακολουθούν να εξαιρούνται του πλήρους και λυσιτελούς ελέγχου του Κοινοβουλίου.

Κατά την περίοδο του Βασιλέως Γεωργίου του πρώτου (όχι του δευτέρου) ο κανονισμός του στρατού εγκρινόταν κάθε χρόνο από τη Βουλή. Έτσι η Βουλή ενέκρινε και κατ' επέκταση ο ελληνικός λαός γνώριζε το αριθμητικό ύψος των ενόπλων δυνάμεων, την σύνθεση και τον αριθμό των αξιωματικών και υπαξιωματικών καθώς και την κατανομή κατά βαθμούς, τον αριθμό των ιπποζυγίων, των όπλων, πολυβόλων και πυροβόλων και πλοίων, με πλήρη περιγραφή της προέλευσης και κατασκευής, το κόστος σιτηρεσίου

των στρατιωτικών και ιπποφορβής, τις ετήσιες προμήθειες στρατού και τις στρατιωτικές παραγγελίες και ό,τιδήποτε άλλο αφορούσε το στράτευμα.

Σήμερα από κεκτημένη ταχύτητα όλα σχεδόν τα κόμματα ψηφίζουν και εγκρίνουν τις αμυντικές δαπάνες και το μόνο γνωστό στη Βουλή στοιχείο είναι το ύψος των δαπανών ως ποσοστό του Ακαθάριστου Εγχώριου Προϊόντος (Α.Ε.Π.). Έτσι και μετά την πλήρη αποκατάσταση των δημοκρατικών μας θεσμών η Βουλή και ο Ελληνικός Λαός αγνοούν όσα οι αντίπαλοί μας πληροφορούνται από τα διεθνή ινστιτούτα Αμυντικών Σπουδών και τα αντίστοιχα περιοδικά, ή όσα οι προμηθευτές πολεμικού υλικού φροντίζουν να μάθουν ή και να επιβάλουν (όρα και τελευταίο εγχείρημα αγοράς των πυραύλων Patriots) προκειμένου να εξασφαλισθούν οι παχυλές προμήθειες στην πώληση οπλικών συστημάτων και στρατιωτικού υλικού.

Έτσι και ο έλεγχος των αμυντικών δαπανών και η κατανομή μεταξύ των διαφόρων όπλων μένει έξω από τη δημόσια συζήτηση και το δημοκρατικό έλεγχο με όλα τα αμυντικά, διοικητικά, πολιτικά και ηθικά αδιέξοδα που φυσικά επακολουθούν αυτή τη μόνιμη πια πρακτική.

* * *

Για να μπορέσουν οι ένοπλες δυνάμεις της χώρας να εκπληρώσουν ικανοποιητικά όπως τους αξίζει και τους αρμόζει την πράγματι σημαντική εθνική αποστολή, όπως αυτή διαγράφεται μέσα στη σύγχρονη εθνική και παγκόσμια πραγματικότητα, πρέπει να ξεφύγουν από τις δεσμεύσεις και τους περιορισμούς του παρελθόντος. Η εποχή μας χαρακτηρίζεται από μια ταχύτατη μεταβολή στις σχέσεις μεταξύ εθνών και κρατών, από θεμελιακές κοινωνικές και ιδεολογικές μεταλλάξεις και τεχνολογικές εξελίξεις. Η μακρά, τουλάχιστο για την περιοχή μας, μεταπολεμική ειρηνική περίοδος φαίνεται ότι ανήκει πια στο παρελθόν. Ο χωρισμός του κόσμου σε δυο αντιμαχόμενα στρατόπεδα, ΝΑΤΟ-Σύμφωνο Βαρσοβίας αντικαθίσταται από τις ιδέες της διεθνούς συνεργασίας και φιλίας. Η νέα παγκόσμια τάξη αρχίζει να διαμορφώνεται, παρ' ότι η προβολή

της συνδυάσθηκε με τη χρήση βίας στο Περσικό Κόλπο αλλά και στις δημοκρατίες της Βαλτικής.

Η παγκόσμια σταθερότητα, βασισμένη στην ισορροπία του τρόμου, αντικαθίσταται από αυξημένη ρευστότητα και αβεβαιότητα στις διεθνείς σχέσεις. Οι νέες συνθήκες μας εισάγουν σε ένα κόσμο γεμάτο υποσχέσεις και δυνατότητες. Αλλά και σε ένα κόσμο πλήρη από εκπλήξεις και ενδεχόμενους κινδύνους.

Οι δύο μεγάλες συμμαχίες ΝΑΤΟ-Σύμφωνο Βαρσοβίας είχαν απαλλάξει πολλές χώρες από τους κινδύνους τοπικών τριβών και πολέμων. Θα ισχύσει το ίδιο και για την μετα-μεταπολεμική περίοδο; Ή οι ειρηνιστές θα νοσταλγήσουν μετ' ου πολύ την ειρήνη που ο έτοιμος για συγκρούσεις και πολέμους κόσμος είχε εξασφαλίσει;

Σε παγκόσμια κλίμακα οι νέες συνθήκες όπως διαμορφώνονται, ενδεχόμενα θα μας οδηγήσουν σε νέους συσχετισμούς δυνάμεων. Πολλοί από τώρα μιλούν για τεράστιες μετακινήσεις πληθυσμών που μας φέρνουν πολύ πίσω, αιώνες πριν, στην εποχή των μαζικών μεταναστεύσεων.

Αν αποδυναμωθεί η Σοβιετική Ένωση είναι δυνατή και προβλέψιμη η δημιουργία ενός νέου άξονα Γερμανίας-Ιαπωνίας, δύο χωρών που αποτελούν τα μόνα κράτη-έθνη με πληθυσμιακή ομοιογένεια και αποδειγμένο δυναμισμό; Και αν ναι, οι ΗΠΑ και ο Αγγλοσαξωνικός κόσμος θα συμμαχήσουν με τη Ρωσία; Ή για να αποτρέψουν ένα τέτοιο ενδεχόμενο θα συμμαχήσουν με τη μία από αυτές τις δυο χώρες; Και αν αυτή είναι η Ιαπωνία, τότε η μετατόπιση του παγκόσμιου κέντρου βάρους από τον Ατλαντικό στον Ειρηνικό ωκεανό παίρνει μόνιμο χαρακτήρα και μεταβάλλει την Ευρώπη σε επαρχία του κόσμου; Και μέσα στα πλαίσια αυτής της παγκόσμιας πια στρατηγικής ποιο ρόλο θα διαδραματίσει ο Μουσουλμανικός κόσμος, καθυστερημένος τεχνολογικά, αλλά θρησκευτικά τόσο φανατικός, ώστε να είναι ικανός για πράξεις βίας και αυτοκτονίας;

Η Σοβιετική Ένωση ανάμεσα στη ψαλίδα Γερμανίας-Ιαπωνίας, πιεζόμενη από το νότο από μια ενδεχομένη εξέγερση Μουσουλμάνων και Μογγόλων θα επιβιώσει ως μεγάλη δύναμη ή θα μεταβληθεί και λόγω της τεχνολογικής της καθυστέρησης σε μια τριτοδρομική ομάδα κρατών και σ' αυτή την περίπτωση ποιος ο ρόλος της αναδυόμενης Αγίας Ρωσίας;

Ειδικότερα για μας, την Ελλάδα, η νέα εποχή που ανοίγεται μπροστά μας δημιουργεί εντελώς νέες συνθήκες για την εθνική επιβίωση και δράση μας.

Η μακρά ειρηνική συμβίωση με τους Βόρειους γείτονές μας βασίσθηκε στην αποβαλκανοποίηση των σχέσεών μας μια και ο καθοριστικός παράγοντας ήταν οι σχέσεις ΝΑΤΟ-Συμφώνου Βαρσοβίας. Οι συμφωνίες για οικονομική συνεργασία, εμπορικές συναλλαγές και πολιτιστικές ανταλλαγές είχαν οριακή σημασία, αν και πολλές φορές χρησιμοποιούνταν για την εκτόνωση άλλων προβλημάτων που πάντα υπόβοσκαν και που ανάλογα με τις ισχύουσες συνθήκες επεχειρείτο η προβολή τους ή όχι.

Είναι στην ανθρώπινη φύση να νοσταλγεί ό,τι δεν έχει ή ό,τι χάνει. Ο κανόνας όμως αυτός δεν πρέπει να ισχύει στη σφαίρα της εξωτερικής πολιτικής, όπου τα πάντα πρέπει να σταθμίζονται ψυχρά και ρεαλιστικά. Πολύ όμως φοβούμαι ότι και οι πιο αυστηροί κριτές και ακόμα οι αρνητές της Δυτικής συμμαχίας πολύ ακόμα θα αναλογισθούν τις υπηρεσίες που η συμμαχία αυτή πρόσφερε στη χώρα μας.

Εν πάσει όμως περιπτώσει είναι γεγονός ότι η περιοχή μας επαναβαλκανοποιείται. Θα μπορούσε να πει κανείς ότι η σημερινή κατάσταση στα Βαλκάνια μας υπενθυμίζει την προ του Σεράγεβο περίοδο.

Και όχι μόνο αυτό. Η Τουρκία προβάλλει ως η μεγάλη δύναμη της περιοχής με σαφείς και μακροχρόνιους εθνικούς στόχους. Η θέση της στο υποσύστημα της Μέσης Ανατολής ήταν και είναι δεδομένη. Το οικόπεδο είναι και μεγάλο και γωνιακό. Αποτελεί απλώς ανιστόρητο στρουθοκαμηλισμό η παραδοχή ότι ο ρόλος της αναβαθμίστηκε με τα τελευταία γεγονότα στον Κόλπο. Οι γεωπολιτικοί συσχετισμοί δεν μεταβάλλονται από τη μια στιγμή στην άλλη. Το ταξίδι Ozal στη Μόσχα όπως και το ταξίδι Μπέηκερ στην Άγκυρα απλώς επιβεβαιώνει την ιστορικά δεδομένη σημασία του Τουρκικού παράγοντα, που αποκτά ιδιαίτερη βαρύτητα και στρατηγική σημασία λόγω του ελέγχου των νερών στην ευρύτερη περιοχή μας. Κάτι που γίνεται ακόμα πιο επικίνδυνο για μας μετά το σχηματισμό στα Βόρεια σύνορά μας, και λόγω δικών μας άστοχων κινήσεων, του ισλαμικού τόξου.

Κάτω από αυτές τις συνθήκες η ανάγκη επαναπροσδιορισμού των βασικών μας στόχων ως έθνους και λαού στο πλαίσιο μιας μακροπρόθεσμης εθνικής στρατηγικής, προβάλλει επιτακτικά.

Ο μέχρι σήμερα ισχύων εθνικός εφησυχασμός πρέπει να τερματιστεί αποφασιστικά το γρηγορότερο. Η άποψη ότι η Ελλάδα αποτελεί τη γέφυρα ανάμεσα στην Ευρώπη και τη Μέση Ανατολή, λόγω θέσης και άλλων τινών ευτράπελων είναι απλοϊκή. Τα γεφύρια θεμελιώνονται πάνω σε δύο όχθες και οι βάσεις πρέπει να είναι ισχυρές. Εξ άλλου το αμυντικό δόγμα, δεν

διεκδικούμε τίποτα αλλά και δεν παραχωρούμε τίποτα, εμπεριέχει στοιχείο defetismus. Κανένας λαός δεν επιβιώνει αμυντικά. Ο κίνδυνος εθνικής συρρίκνωσης είναι παρών, όταν όλοι οι γύρω τον διεκδικούν. Το πρόβλημα και αν ακόμα δεν μπει από εμάς θα τεθεί από κάποιους άλλους. Και δεν αντιμετωπίζεται με μέτρα τελευταίας στιγμής κάτω από καθεστώς κρίσης.

Το πρώτο λοιπόν καθήκον της πολιτικής και στρατιωτικής ηγεσίας είναι η διαμόρφωση μιας μακροχρόνιας απαλλαγμένης από κομματικές σκοπιμότητες εθνικής στρατηγικής, μέσα στην οποία οι ένοπλες δυνάμεις θα κληθούν να παίξουν το σημαντικό εθνικό ρόλο τους. Η μελλοντική δομή, σύνθεση και δύναμη των ενόπλων δυνάμεών μας είναι σε ευθεία συνάρτηση με την εθνική στρατηγική που θα κληθούν να στηρίξουν.

Αυτό είναι το πρώτο μας μέλημα ως έθνους και πολιτείας.

Το δεύτερο μέλημα είναι η οργανική και αμετάκλητη ένταξη των ενόπλων δυνάμεων στο κοινωνικό σώμα.

Καμία εθνική προσπάθεια δεν έχει πιθανότητα επιτυχίας, αν η ίδια η κοινωνία, ο λαός στον οποίο αναφέρεται δεν την εγκολπωθεί. Η μεγάλη δεξαμενή δύναμης κάθε χώρας είναι ο λαός της ο ίδιος. Και επιπλέον είναι το εκλεκτό κομμάτι του λαού. Το παρόν και το μέλλον του. Μια και μόνο τα νειάτα στρατεύονται. Η κοινωνική ένταξη όμως του στρατού μόνο μέσω γνήσιων δημοκρατικών θεσμών και διαδικασιών μπορεί να υλοποιηθεί. Ο Βενιζέλος πριν αναλάβει τη μεγάλη εθνική προσπάθεια ζήτησε από τη Βουλή να του εγκρίνει το πρόγραμμα των εξοπλισμών στρατού και ναυτικού.

Στη Γαλλία υποβάλλονται στο Κοινοβούλιο οι ετήσιες εκθέσεις για την κατάσταση των ενόπλων δυνάμεων με κάθε στρατιωτική, τεχνική και οικονομική λεπτομέρεια.

Στο Αμερικανικό Κογκρέσο λειτουργεί μόνιμη επιτροπή αμύνης, όπου τα πάντα διυλίζονται κάτω από το φως της δημοσιότητας. Ο Πρόεδρος της επιτροπής θεωρείται από τους ισχυρότερους πολιτικούς παράγοντες στις ΗΠΑ. Η ίδια η επιτροπή είναι παντοδύναμη. Εγκρίνει όλα τα εξοπλιστικά προγράμματα των ενό-

πλων δυνάμεων. Και επικυρώνει, απορρίπτει ή περιορίζει κάθε συμφωνητικό με κατασκευάστριες εταιρείες. Όπως παρακολουθεί την εκτέλεση των συμφωνιών και την πορεία της προόδου και ερευνά και εξονυχίζει όλα τα κοντράτα με τους προμηθευτές όπλων και οπλικών συστημάτων. Και είναι γνωστό ότι σε πολλές περιπτώσεις επενέβη η ίδια η δικαιοσύνη ή για τιμωρία σκανδάλων ή για την καλή και έγκαιρη εκτέλεση των συμπεφωνημένων.

Όπως προανέφερα και στην Ελλάδα του Γεωργίου του Α', τα προγράμματα και η κατάσταση του στρατού συζητείτο και εγκρινόταν από τη Βουλή. Γιατί το 1991 αρνιόμαστε να κάνουμε αυτό που ήταν δεδομένη πρακτική από το 1863; Και μετά θεωρώ αναγκαίο και χρήσιμο να συσταθεί στο Ελληνικό Κοινοβούλιο μια μόνιμη επιτροπή αμυντικής πολιτικής και στρατιωτικών προμηθειών με ευρύτερες και ουσιώδεις δικαιοδοσίες.

Ο στρατός δεν επιτρέπεται σε μια ευνομούμενη πολιτεία να είναι μακρυά και έξω από τον έλεγχο της Βουλής και κατ' επέκταση του Λαού. Γιατί μόνο όταν ο λαός και η Βουλή γνωρίζει, τότε και μόνο στηρίζει και προστατεύει.

Ο στρατός μας είναι ο ίδιος ο λαός, το καλύτερο κομμάτι του λαού μας, που έχει ανάγκη θαλπωρή και αποδοχές.

Κάτω από τις σημερινές διεθνείς και εξωτερικές συνθήκες η ενότητα λαού και στρατού μέσω της Βουλής και της ουσιαστικής δημοκρατικής λειτουργίας των δεσμών συνιστά πλέον ουσιαστικό παράγοντα εθνικής επιβίωσης.

□

ΡΕΝΟΥ ΗΡΑΚΛΗ & ΣΤΑΝΤΗ
ΑΠΟΣΤΟΛΙΔΗ

ΑΝΘΟΛΟΓΙΑ

ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΓΡΑΜΜΑΤΕΙΑΣ
Πλήρες Corpus. Τόμοι 7. Σελίδες: 3820.

Ποιητική

Τόμοι 3, σελίδες 1746. Ἀπὸ τὸ Μεσαίωνα, ὡς τὶς μέρες μας, ἀνθολογημένη ὅλη ἡ λόγια καὶ δημοτικὴ ποίηση τριῶν αἰώνων.

Διηγήματος

Τόμοι 4, σελίδες 2074. Διηγήματα 137, διηγηματογράφων 97, τὰ ἄριστα ἑνὸς αἰῶνα Διηγηματογραφίας μας, ὡς τὶς μέρες μας.

Εἶναι ἡ πιὸ ἀντικειμενικὴ κάτοψη τῆς Νεοελληνικῆς Λογοτεχνίας, ἐντελῶς ἀνεπηρέαστη ἀπὸ ἰδέες, φανατισμούς, καὶ πολιτικὲς θέσεις ἢ παρατάξεις.

Ὁ τόμος: δρχ. 5000 στὰ βιβλιοπωλεῖα, 4500 ταχυδρομικῶς. Ἐπιταγές: Ρένον Ἡρακλῆ Ἀποστολίδην, ὁδὸς Μονῆς Κύκκου 10, Παπάγου (τ.κ. 15669), τηλ. 6531996.

JOHANN GUSTAV DROYSEN

ΙΣΤΟΡΙΑ
ΤΟΥ
ΜΕΓΑΛΟΥ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ

ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ. ΕΙΣΑΓΩΓΗ, ΣΧΟΛΙΑ:
ΡΕΝΟΣ ΗΡΑΚΛΗ ΑΠΟΣΤΟΛΙΔΗΣ

ΚΡΙΤΙΚΗ ΕΚΔΟΣΗ

συμπληρωμένη κ' ἐνημερωμένη ὑποσημειωματικά, μὲ τὰ ἐγκυρότερα πορίσματα ὅλων τῶν νεώτερων ἱστορικῶν, ἀρχαιολογικῶν, φιλολογικῶν ἐρευνῶν,

ΑΠΟ ΤΟΥΣ
ΗΡΚΟ ΚΑΙ ΣΤΑΝΤΗ Ρ. ΑΠΟΣΤΟΛΙΔΗ

2 τόμοι, 864 σελίδες, 1475 ὑποσημειώσεις, 4 σχεδιαγράμματα, τρεῖς ἐγχρωμοι δορυφορικοὶ χάρτες, 6 γενεαλογικὰ δέντρα, πολυτελὴς ἔκδοση, λινὴ βιβλιοδεσία, δερμάτινοι τίτλοι. Ἀπαραίτητο μορφωτικὸ βοήθημα γιὰ κάθε ἑλληνικὴ βιβλιοθήκη.

Δρχ 10000. Ἐπιταγές: Ρένον Ἡρακλῆ Ἀποστολίδην, ὁδὸς Μονῆς Κύκκου 10. Παπάγου (τ.κ. 15669), τηλ.: 6531996.

ΒΙΒΛΙΑ ΡΕΝΟΥ ΗΡΑΚΛΗ ΑΠΟΣΤΟΛΙΔΗ ΚΑΙ ΑΛΛΑ ΕΝΤΥΠΑ

κατόπιν ταχυδρομικῆς ἐπιταγῆς στὴ διεύθυνση τοῦ Ρένου. Μονῆς Κύκκου 10. Παπάγου. Τ.Κ.: 15669. Τηλ.: 6531996.

ΑΝΘΥΛΗ. Μυθιστόρημα. Δρχ 1000.
ΑΞΟΝΕΣ. 28 διηγήματα. Δρχ 1000.
ΑΠΟ ΤΟΝ ΚΟΣΜΟ ΡΑ. 20 διηγήματα. Δρχ 1000.
ΒΟΡΑ ΣΤΟ ΘΗΡΙΟ. 13 διηγήματα. Ἐξαντλημένο.
Η ΑΛΛΗ ΙΣΤΟΡΙΑ. Μυθιστορία σὲ διηγήματα. Δρχ 1000.
Η ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΑ ΤΩΝ ΣΚΟΥΠΙΔΙΩΝ. 19 διηγήματα. Δρχ 1000.
ΙΣΤΟΡΙΕΣ ΑΠΟ ΤΙΣ ΝΟΤΙΕΣ ΑΚΤΕΣ. 11 διηγήματα. Δρχ 1000.
ΚΑΙΓΕ. 51 πεζὰ καὶ ποιητικά. Δρχ 1000.
ΚΑΜΜΕΝΑ ΦΡΕΝΑ. Διηγήματα καὶ ἄλλα. Δρχ 1000.
ΚΑΤΗΓΟΡΩ. Γενικὴ κριτική. Δρχ 2000.
ΚΛΕΙΔΙΑ. Ἓξη μονογραφίες: Κρόμβελ, Κοσμᾶς ὁ Αἰτωλός, Κάφκα, Μπέρναρ Σῶ, Ὀππενχάιμερ, Πάστερνακ. Δρχ 1000.
ΚΡΙΤΙΚΗ ΤΟΥ ΜΕΤΑΠΟΛΕΜΟΥ. Γενικὴ κριτική. Δρχ 1000.
Ο A_2. Νουβέλλα τοῦ Ἐμφυλίου Πολέμου, μὲ πραγματικὰ στοιχεῖα, τοῦ κύκλου τῆς «Πυραμίδας 67». Δρχ 1000.
Ο ΓΡΑΣΑΔΟΡΟΣ καὶ ΤΑ ΧΕΙΡΟΓΡΑΦΑ ΤΟΥ ΜΑΧ ΤΟΔ. Νουβέλλα κι ἀντιμυθιστόρημα. Δρχ 1000.
ΟΙ ΓΑΤΕΣ. Διηγήματα καὶ ἄλλα. Δρχ 1500.
ΟΙ ΕΞΑΓΓΕΛΟΙ. 20 πεζὰ καὶ ποιητικά. Δρχ 1000.
ΟΙ ΕΡΙΝΥΕΣ. 3 διηγήματα. Δρχ 1000.
ΠΥΡΑΜΙΔΑ 67. Προσωπικὴ μαρτυρία τοῦ Ἐμφυλίου Πολέμου '47-'49. (Ἡ μοναδικὴ ἀντικειμενικὴ μαρτυρία τοῦ Ἐμφυλίου). Δρχ 2000.
ΣΤΗ ΓΕΜΙΣΗ ΤΟΥ ΦΕΓΓΑΡΙΟΥ. 23 διηγήματα. Δρχ 1500.
ΤΑ ΝΕΑ ΕΛΛΗΝΙΚΑ. Γενικὴ κριτική. Δρχ 1υ000.
ΤΕΤΡΑΜΗΝΑ, 1-18. Γενικὴ κριτική. Δρχ 10000.
ΤΡΕΙΣ ΣΤΑΘΜΟΙ ΜΙΑΣ ΠΟΡΕΙΑΣ. 3 δοκίμια. Ἐξαντλημένο.

ΗΡΑΚΛΗ Ν. ΑΠΟΣΤΟΛΙΔΗ:
Ἑνάριθμα, Ὑστερόγραφα καὶ *Τελευταῖα*. 1121 σκέψεις κι ἀποφθέγματα. Δρχ 1000.
Τὸ ἄλλο στὴν Ἀνθολογία, μὲ εἰσαγωγὴ τοῦ Ρένου Ἡρακλῆ Ἀποστολίδη. Δρχ 2000.
ΣΤΑΝΤΗ Ρ. ΑΠΟΣΤΟΛΙΔΗ: *Ἀστακτί*. 22 ποιήματα. Δρχ 500.
ΦΑΙΔΡΟΥ ΜΠΑΡΛΑ *Ἅπαντα*, μὲ εἰσαγωγή, σχόλια καὶ γενικὴ ἐπιμέλεια Ρένου Ἡρακλῆ Ἀποστολίδη. Δρχ 3000.
Κ.Θ.ΠΑΠΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ: *Συνοπτικὴ Ἱστορία τῆς Φιλοσοφίας*, ἀπὸ τὴν ἀρχαιότητα ὡς σήμερα. Δρχ 3000.
ΧΡΟΝΙΚΟΝ ΤΟΥ ΜΟΡΕΩΣ, μὲ πρόλογο τοῦ Ρένου Ἡρακλῆ Ἀποστολίδη. Δρχ 2300.

Τα Εθνικά Θέματα και οι Προτεραιότητες απέναντι στις Τουρκικές Προκλήσεις

του Θεοδώρου Χ. Στάθη, Ph. D
Καθηγητή, πρώην Υφυπουργού Εθνικής Άμυνας

Ι. Εισαγωγή

1. Η νέα διεθνής τάξη (αταξία;) πραγμάτων

Η κατάρρευση του «υπαρκτού σοσιαλισμού», που τερμάτισε την περίοδο διπολισμού ασταθούς ισορροπίας, δημιούργησε τεράστια κενά εξουσίας σε ευρύτερες περιοχές της υφηλίου από τις οποίες δεν εξαιρέθηκε και η περιοχή των Βαλκανίων[1]. Η αστάθεια, στις μέρες μας, προσλαμβάνει επικίνδυνες διαστάσεις, ιδιαίτερα στις γειτονικές μας χώρες και απειλεί να συμπαρασύρει στη δίνη της και τη χώρα μας.

Το τέλος της περιόδου της «ισορροπίας του τρόμου» επιτάχυνε τις εξελίξεις στον Περσικό Κόλπο (που είχε ως αποκορύφωμα, προς το παρόν, την άνευ προηγουμένου πολεμική σύγκρουση και ως αιτία την προστασία των ζωτικών συμφερόντων των ΗΠΑ, της Δυτικής Ευρώπης και της Ιαπωνίας) και ενεργοποίησε, σε ανώτερο επίπεδο, τα πάγια επεκτατικά σχέδια της Τουρκίας προς Δυσμάς (αντίθετα με ότι ισχυρίζετο η Ελληνική Κυβέρνηση περί δήθεν εισόδου της διεθνούς κοινότητας σε περίοδο δικαίωσης της διεθνούς έννομης τάξης[2]), που για τη χώρα μας συνιστούν την κύρια ορατή, αλλά όχι και τη μοναδική, απειλή κατά της εδαφικής της ακεραιότητας και ασφάλειας[3].

Η νέα διεθνής τάξη πραγμάτων, στην οποία στρατιωτικά κυριαρχούν οι ΗΠΑ, βρίσκει τη χώρα μας αδύνατη στο σταυροδρόμι των κρίσεων, γεγονός που φέρει επειγόντως στο προσκήνιο την αναγκαιότητα αντιμετώπισης των εθνικών μας θεμάτων με βάση μια εθνική στρατηγική, που ούτε υπάρχει, αλλά που ούτε και οι επικρατούσες εσωτερικές πολιτικές συνθήκες φαίνεται να ευνοούν τη δυνατότητα διαμόρφωσής της στο άμεσο μέλλον[4]. Κι' αυτό είναι ανησυχητικό. Φαίνεται δε να επιμένουμε στην αγνόηση των κινδύνων, που για πολλά χρόνια μερικοί εξ' αυτών βρίσκονταν σε χειμερία νάρκη, ή να μην διαθέτουμε παρά μόνον βραχύχρονη μνήμη σε ότι αφορά στις ιστορικές μας εμπειρίες. Πάντως ένα παλαιό συμπέρασμα, παρά το χρόνο που πέρασε, επιβεβαιώνει και σήμερα την ισχύ του, ότι δηλαδή οι σφυρηλατημένες επί μακρού αντιλήψεις, που επικρατούν στις κοινωνίες των χωρών στα Βαλκάνια (αλλά όχι μόνον αυτών) για το χαρακτήρα του γεωγραφικού τους και κοινωνικού περίγυρου, δεν μεταβάλλονται εύκολα, ενώ αντίθετα είναι δυνατόν με λίγη καλλιέργεια (οι καραδοκούντες – ντόπιοι ή ξένοι – πάντα το επιχειρούν) να αναθερμαίνονται και να οδηγούν στην αναζωπύρωση των παθών και του μίσους, που χαρακτηρίζει σε τέτοιες περιπτώσεις ορισμένους λαούς για τους γείτονές τους. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελούν τα γεγονότα της Κωνσταντινούπολης του 1955 καθώς και η επίδειξη βαρβαρότητας του Αττίλα στην Κύπρο. Για το λόγο αυτό είναι αναγκαία η επισήμανση από τους ειδικούς της πραγματικότητας, που έχει παρελθόν και δυστυχώς θα έχει και μέλλον και αφορά στη φυσιογνωμία των σχέσεων ανάμεσα στις Βαλκανικές χώρες και στη στάση τους προς τη χώρα μας, για να προσδιορίσουμε ως χώρα τα συγκεκριμένα μέσα αυτο-άμυνας.

2. Ελλάδα: Πηνελόπη με πολλούς μνηστήρες

Η στρατηγική αξία του ελληνικού χώρου, που εκτιμάται με μεγαλύτερη ακρίβεια από τους μνηστήρες της παρά από εμάς τους ίδιους[2], υπήρξε πάντα μία από τις πιο σημαντικές παραμέτρους της διεθνούς παρουσίας της χώρας μας[3, 5]. Είναι αυτή η στρατηγική αξία, που προκαλούσε και προκαλεί το ενδιαφέρον των μεγάλων δυνάμεων, μεμονομένων ή με τη μορφή συμμαχιών, αλλά και των γειτόνων μας, ώστε η Ελλάδα να αποτελεί συνεχώς ένα είδος «ομηρικής Πηνελόπης» με πολλούς μνηστήρες, ιδιαίτερα σε περιόδους έντονων εσωτερικών κοινωνικών και πολιτικών διαταραχών. Τα ιστορικά δεδομένα καθώς και οι τωρινές

μαρτυρίες, που στοιχειοθετούν τη φυσιογνωμία αυτού του Status Quo, αφθονούν, ώστε να μην κρίνεται αναγκαία η λεπτομερής αιτιολόγησή του. Γι' αυτό θα πρέπει από την αρχή να δηλωθεί ότι οι φίλοι και εχθροί της (μικροί και μεγάλοι) δεν έπαυσαν ποτέ να αποτελούν τους μνηστήρες αυτής της περιοχής της υφηλίου, που κατέχει, από γεωγραφική άποψη, μία προνομιούχο θέση σ' αυτήν. Το πιο σημαντικό στοιχείο που προσφέρει ακόμη ο ελλαδικός χώρος[3], παρά την εξέλιξη και τις κατακτήσεις της τεχνολογίας (μπορεί και μεταβάλλει συχνά τη στρατηγική σημασία μιας περιοχής), είναι το μέρος των κρίσιμων μέσων ελέγχου συγκεκριμένου πλούτου (δηλαδή των πετρελαίων) που υπάρχει στην ευρύτερη περιοχή και ο οποίος είναι ταυτισμένος με τα ζωτικά συμφέροντα μεγάλων και δυνατών μνηστήρων, μεμονωμένων ή σε συμμαχία με άλλους[6].

Δυστυχώς ο Οδυσσέας δεν έχει επιστρέψει ακόμα στην Ιθάκη. Σ' αυτή τη διαπίστωση καταλήγει κανείς εάν παρατηρήσει σήμερα την έντονη δραστηριότητα των χρόνιων μνηστήρων, που εμφανίζονται και σαν φίλοι και ως εχθροί μεμονωμένα, σε συμμαχική συνεργασία ή με ανταγωνισμό μεταξύ τους και, οι οποίοι τελευταία πολιορκούν και εντείνουν τις προσπάθειες κατάκτησης της Πηνελόπης με αποτέλεσμα ο κλοιός να γίνεται ασφυκτικός. Η οδύσσεια της Ελλάδος δεν φαίνεται καθόλου, παρά τις εξελίξεις στην Ευρωπαϊκή Κοινότητα, να φτάνει στο τέλος της και τα «Παιχνίδια» της πότε με τον έναν και πότε με τον άλλον δεν φαίνεται να της εξοικονομούν χρόνο για καλύτερες μέρες. Αντίθετα, ενώ πολύς λόγος γίνεται για την κοινή εξωτερική και αμυντική πολιτική της Ενωμένης Ευρώπης, η Ελλάδα αυτή τη στιγμή είναι αναγκασμένη να υποβάλλεται σε υψηλότερες στρατιωτικές δαπάνες (η κρίση του Περσικού Κόλπου έχει εντείνει τους εξοπλισμούς αντί να τους μειώσει) για να εξασφαλίσει τη στρατιωτική ισορροπία στο Αιγαίο, που μετατοπίστηκε σε άλλη υψηλότερη στάθμη, ως αποτέλεσμα της πολιτικής εξοπλισμών των ΗΠΑ και των άλλων συμμάχων μας προς τις χώρες αυτής της περιοχής.

Η Ελλάδα, για πολύ καιρό τώρα, έχει συρθεί σε έναν φαύλο κύκλο, που δεν είναι καθόλου εύκολο να βγει απ' αυτόν, τουλάχιστο για το ορατό μέλλον και όσο η κοινή εξωτερική και αμυντική πολιτική παραμένει ακόμα στο στάδιο των διαβουλεύσεων (οι κινήσεις των μηχανισμών του ΝΑΤΟ δεν προσφέρουν καθόλου αισιόδοξα σημάδια) θα είναι υποχρεωμένη να ακολουθεί την «κούρσα» των εξοπλισμών, ενώ η εθνική της οικονομία θα συνεχίζει την επικίνδυνη τροχιά της χρόνιας ύφεσης με ανυπολόγιστες αρνητικές συνέπειες στους άλλους τομείς δραστηριοτήτων, όπως είναι η παιδεία, η υγεία και το βιοτικό επίπεδο του λαού. Και το ερώτημα που τίθεται είναι σε ποιούς χώρους δραστηριοτήτων προσφέρεται η δυνατότητα για βελτίωση, ώστε να αντιδράσουμε αποδοτικά άρα και πιο αποτελεσματικά στην καταιγίδα που καταφθάνει απειλητικά.

ΙΙ. Οι Προτεραιότητες απέναντι στις Τουρκικές Προκλήσεις

Σε δύο κυρίως τομείς, στον τομέα των εξωτερικών υποθέσεων και στον τομέα εθνικής άμυνας, πρέπει γρήγορα να υπάρξουν σημαντικές αλλαγές της πολιτικής μας. Στον τομέα δε της εθνικής άμυνας η αλλαγή της πολιτικής πρέπει να συνοδευτεί απαραιτήτως και με τον κατάλληλο θεσμικό εκσυγχρονισμό της αμυντικής υποδομής. Η κατάσταση και στους δύο τομείς, σύμφωνα με τα αποτελέσματα, δεν είναι καθόλου αισιόδοξη.

1.1. Τομέας Εξωτερικών Υποθέσεων

Η εξωτερική πολιτική που εφαρμόζει η Κυβέρνηση της Νέας Δημοκρατίας, δεν αφήνει πολλά περιθώρια ελιγμού για μια αποτελεσματική αντιμετώπιση των εθνικών θεμάτων, τα οποία δυστυχώς έχουν ήδη οδηγηθεί σε αδιέξοδο.

Η εξωτερική μας πολιτική, ως αποτέλεσμα της φυσιογνωμίας της Νέας Δημοκρατίας, έχει υποτροπιάσει και έχει αποκτήσει τον παλαιό χαρακτήρα της μονομερούς εξάρτησης από τις ΗΠΑ, που, όπως και τότε, έτσι και σήμερα, οδηγεί πουθενά. Στο παλαιό αυτό σύνδρομο της ελληνικής Δεξιάς, που έχει βαθειές ρίζες, αναφέρεται ο ιστορικός Γ. Βεντήρης στο βιβλίο του «Η Ελλάς του 1910-1920»[10] με μια χαρακτηριστική φράση: «Το βασίλειον ηρκείτο εις ασήμαντον εύρυνσιν των συνόρων του, την οποίαν εζητιάνευε. Γενεαί όλαι ελληνοπαίδων ανετράφησαν με πατριωτισμόν επαιτείας και έμαθαν να θρηνούν προς τους ισχυρούς της γης, οι οποίοι δεν εχάριζαν εις την πατρίδα του Λεωνίδα: «Του Θυάμιδος τον ρουν, τας πηγάς του Πηνείου».

Είναι έργο ειδικών η ανάλυση και η επισήμανση των αδυναμιών της σημερινής εξωτερικής πολιτικής που μέχρι τώρα τα αποτελέσματά της είναι αποκαρ-

διωτικά. Θεωρώ όμως απαραίτητη την αναφορά δύο συγκεκριμένων εκδηλώσεών της για να επισημανθούν οι αδυναμίες της.

1.2. Οι φιλικοί δεσμοί υποχωρούν στα γεωπολιτικά συμφέροντα

Είναι γνωστό, ακόμα και στους μη ειδικούς, ότι οι φιλικοί δεσμοί μεταξύ χωρών και οι ιδεολογίες που ενδεχομένως να τις συνδέουν, υποχωρούν πάντα στα γεωπολιτικά τους συμφέροντα. Με βάση αυτή την σημαντική αρχή που πρέπει να δεσπόζει στη χάραξη της εξωτερικής πολιτικής μας, ποιά συγκεκριμένη ανάλυση ή αρχή οδήγησε την Κυβέρνηση στην απόφαση να πάρει η Ελλάδα μέρος στην «αργοναυτική» εκστρατεία στον Περσικό Κόλπο; Εάν η αρχή «στήριξη της διεθνούς έννομης τάξης», που ασφαλώς εκφράζει ιδιαίτερα τις μικρές χώρες ήταν η αιτία της συμμετοχής μας σ' αυτή, μπορεί να ισχυριστεί η Κυβέρνηση ότι αυτή ήταν και η αιτία της σύρραξης στον Κόλπο; Με τη δήλωση που έκανε ο κ. Πρωθυπουργός στη συζήτηση της Βουλής[2], «ότι θα υπάρξουν δυσκολίες σύνδεσης Κυπριακού με Κουβέϊτ, λόγω έλλειψης πετρελαίων στην Κύπρο», δεν προβαίνει εμμέσως σε ομολογία ή δεν παραδέχεται, ότι η εκστρατεία των ΗΠΑ στον Περσικό Κόλπο, είχε, ως πρόσχημα, την στήριξη της έννομης διεθνούς τάξης, ενώ πραγματική αιτία ήταν η προστασία και προώθηση των δικών της ζωτικών γεωπολιτικών συμφερόντων; Αυτά είναι βέβαιο ότι τα εγνώριζε ο κ. Πρωθυπουργός. Το ερώτημα που τίθεται είναι, με ποιό τρόπο εξασφάλισε η ελληνική Κυβέρνηση την προώθηση των δικών μας συμφερόντων πριν την σύμπραξη και τη συμμετοχή μας στη σύρραξη; Οι μέχρι σήμερα εξελίξεις αποδεικνύουν ότι καμμία ουσιαστική ενέργεια δεν έγινε από Ελληνικής πλευράς και καμμιά δέσμευση επομένως δεν υπήρξε σε ότι αφορά στο Κυπριακό και στα άλλα θέματα. Αντίθετα μάλιστα, σαν προσφορά στη δική μας συμμετοχή υπήρξε η απαράδεκτη και αποσταθεροποιητική έκθεση του Στέϊτ Ντιπάρτμεντ αναφορικά με τις μειονότητες στην Ελλάδα καθώς και η ανατροπή της αναλογίας του 7:10 σχετικά με την στρατιωτική ισορροπία στο Αιγαίο.

1.3. Η κοινή εξωτερική και αμυντική πολιτική της Ενωμένης Ευρώπης θεμέλιο της δικής μας πολιτικής

Έχει επανηλειμμένα διακηρυχθεί από την σημερινή Κυβέρνηση η προσήλωσή της στην Ενωμένη Ευρώπη, μέσα από την οποία πιστεύει –και ορθώς– ότι θα εξυπηρετηθούν τα εθνικά μας θέματα και θα προστατευθούν τα σύνορά μας με βάση την κοινή εξωτερική και αμυντική πολιτική. Είναι δε η Ελλάδα η μόνη χώρα της Κοινότητας, της οποίας τα σύνορα απειλούνται.

Η Κυβέρνηση, αντί να χαράσσει τα βήματά της με βάση αυτό το στόχο, που έπρεπε άλλωστε να αποτελεί το θεμέλιο της εξωτερικής της πολιτικής, φαίνεται να σύρεται κυριολεκτικά από το αμερικανικοεμπνευσμένο νατοϊκό κατεστημένο (πάντα εχθρικό προς την Ελλάδα), που ψάχνει να βρει νέους ρόλους για τον εαυτό του στα νέα πλαίσια της παντοκρατορίας των ΗΠΑ, με κίνδυνο να απομακρύνει έτσι την Ελλάδα ακόμα περισσότερο από τον κυρίαρχο στόχο της, που είναι η ασφάλεια και η προστασία της εδαφικής μας ακεραιότητας και η οποία είναι δυνατόν να προκύψει με κάποια σιγουριά στα πλαίσια της Ενωμένης Ευρώπης. Για να διαπιστώσει κανείς πως το ΝΑΤΟ θα φροντίζει τη δική μας ασφάλεια, στα πλαίσια των νέων ρόλων του, δεν έχει παρά να συμβουλευτεί την ομιλία του Γενικού Γραμματέα του που έκανε τον περασμένο Οκτώβριο (1990) στην Αθήνα προς τα μέλη της Ελληνικής Αρχαιολογικής Εταιρείας και στην οποία αφιέρωσε τις εξής τελευταίες δυόμισι σειρές από τις έντεκα πυκνογραμμένες σελίδες, που ήταν το σύνολο της ομιλίας: «Επιτρέψτε μου, κλείνοντας να επισημάνω, ότι ο νέος διάλογος, που άρχισε πρόσφατα μεταξύ Ελλάδος και Τουρκίας (εννοούσε τις αερομαχίες στο Αιγαίο;), αποδεικνύει ότι τα μέλη μας (χώρες του ΝΑΤΟ) αναγνωρίζουν την πρόκληση του μέλλοντος.

1.4. Προσανατολισμός της Εξωτερικής μας Πολιτικής

Από τα δύο αυτά χαρακτηριστικά παραδείγματα αποδεικνύεται πως η Ελλάδα και πάλι δεν έχει δική της φωνή ή, εάν έχει, είναι τόσο αδύνατη που δεν γίνεται εισακουστή. Κι' αυτό πρέπει ν' αλλάξει. Πρώτα απ' όλα η δική μας εξωτερική πολιτική πρέπει να αποκτήσει πλήρη ευρωπαϊκό προσανατολισμό. Στα δε Βαλκάνια, από τη θέση της ως μέλος της Κοινότητας, πρέπει να αναλάβει σημαντικές πρωτοβουλίες, στα πλαίσια της Ευρωπαϊκής Κοινότητας, με στόχο την ενίσχυση της συνεργασίας και τη διαφύλαξη της ασφάλειας στην περιοχή. Απέναντι στις ΗΠΑ, που σήμερα είναι η μόνη υπερδύναμη στον κόσμο, είναι απαραίτητο να εφαρμόσουμε πολιτική φιλίας και συνεργασίας, εφόσον τα εθνικά, κυριαρχικά δικαιώματα και συμφέροντα εξυπηρετούνται. Η δε συνεργασία θα

πρέπει να στηρίζεται στην αρχή της ικανοποίησης των αμοιβαίων συμφερόντων των δύο χωρών και όχι της μιας μόνο πλευράς, όπως κατέληξε να λειτουργεί η αμυντική συμφωνία, που, ενώ εξυπηρετεί πλήρως τα ζωτικά συμφέροντα των ΗΠΑ, αναγκάζει την Ελλάδα να υποβάλλεται σε συνεχή αύξηση των στρατιωτικών της δαπανών, για να μην ανατραπεί η στρατιωτική ισορροπία στο Αιγαίο, που δυστυχώς το επίπεδό της συνεχώς μετατοπίζεται προς περισσότερους εξοπλισμούς. Κάτι που, όπως αναφέρεται κι αλλού, συμβάλλει στην αύξηση των κερδών των αμερικανικών αμυντικών βιομηχανιών και διευκολύνει την πολιτική των ΗΠΑ σε ότι αφορά στη διαιώνιση της εξάρτησης αυτών των χωρών από αυτή, ενώ δημιουργεί τεράστιο κίνδυνο για την ασφάλεια και την ειρήνη στην περιοχή.

1.5. Αξιοποίηση της στρατηγικής αξίας της Ελλάδας

Εδώ θα πρέπει να επισημανθεί και η ευθύνη της Ελληνικής Κυβέρνησης, η οποία με προχειρότητα και χωρίς σαφή και ακριβή εκτίμηση και γνώση της στρατηγικής σημασίας της χώρας αδυνατεί να αποτρέψει την καταστρατήγηση, από την πλευρά των ΗΠΑ, των όρων της αμυντικής συμφωνίας. Μάλιστα μερικές φορές την υποθάλπει ακόμα και δια στόματος του κ. Πρωθυπουργού, ο οποίος σε πρόσφατη συζήτηση στη Βουλή[2] προχώρησε ακόμα και σε επίσημη αναγνώριση της ανώτερης δήθεν στρατηγικής σημασίας της Τουρκίας σε σύγκριση με αυτήν της Ελλάδος. Αλλά κι αν αυτό ήταν έτσι, πώς πράγματι μια τέτοια αποδοχή ενισχύει τα διαπραγματευτικά ατού της ελληνικής πλευράς; Άλλο που δεν ήθελαν οι Αμερικανοί ώστε να προχωρήσουν ανενόχλητοι και ανοιχτά πια στην ανατροπή της αναλογίας του 7:10, που σκοπός της αναλογίας αυτής είναι η διατήρηση της στρατιωτικής ισορροπίας στο Αιγαίο και, που δεν είναι δυνατόν να διαταραχθεί ουσιωδώς χωρίς συνέπειες για τα αμερικάνικα συμφέροντα στην περιοχή, γιατί, σύμφωνα με τις εκτιμήσεις ειδικών, η Ελλάδα μπορεί κάνοντας χρήση της Σύμβασης της Βιέννης του 1969[11] να καταγγείλει ή να αναστείλει της ισχύ της Αμυντικής Συμφωνίας.

Παρά τις απόψεις της ελληνικής Κυβέρνησης, ως προς τις διαστάσεις της στρατηγικής αξίας της Ελλάδος σε σύγκριση μ' αυτή της Τουρκίας – πάντα με σημείο αναφοράς την εξυπηρέτηση των ζωτικών συμφερόντων και την ικανοποίηση των απαιτήσεων της γεωπολιτικής στρατηγικής των ΗΠΑ – υπάρχουν αναλύσεις ειδικών, που τεκμηριώνουν με αδιαμφισβήτητο τρόπο τη σημαντική στρατηγική αξία που έχει η Ελλάδα για τις ΗΠΑ[5, 6]. Αυτό διαπιστώνεται εμμέσως εξετάζοντας τα χαρακτηριστικά και τις αρχές του δόγματος Κάρτερ, σχετικά με την προστασία των ζωτικών συμφερόντων των ΗΠΑ στην περιοχή του Περσικού Κόλπου με συγκεκριμένη στρατηγική η οποία από το 1980 απέβλεπε στη δημιουργία:

α. Της Δύναμης Ταχείας Επέμβασης (Φεβ. 1980).

β. Της υποδομής στην περιοχή του Κόλπου με:

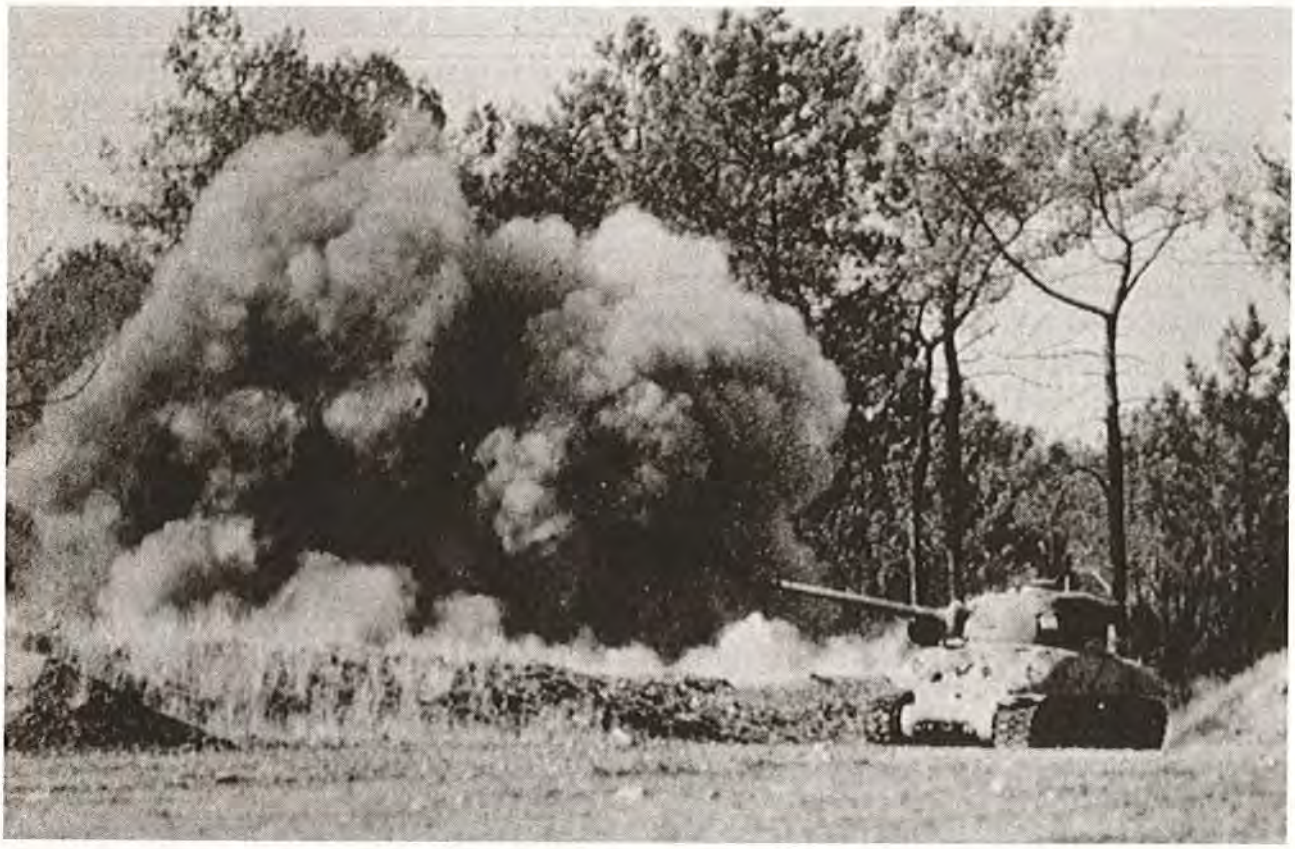
– Αμυντικές συμφωνίες με Ομάν, Σομαλία, Κένυα, Αίγυπτο, Σαουδική Αραβία.

Την εμπλοκή της Τουρκίας στη Δύναμη Ταχείας Επέμβασης, ύστερα από την πτώση του Σάχη της Περσίας, που συνοδεύτηκε με εκσυγχρονισμό αεροπορικών βάσεων στο Ερζερούμ, Βαν, Καρς, Μους, Ιντζιρλίκ, κ.ά.

– Την κατασκευή αεροδρομίου στο κατεχόμενο Λευκόνικο της Κύπρου (η Τουρκία εξασφάλισε ως αντάλλαγμα την ανοχή των ΗΠΑ στην ανακήρυξη του Ψευδοκράτους του Ντενκτάς.

Στο πλέγμα αυτής της τεράστιας υποδομής, που οικοδομήθηκε από τις ΗΠΑ με στόχο την προστασία των ζωτικών τους συμφερόντων στην περιοχή του Κόλπου, εντάχθηκε και η υποδομή – η Νατοϊκή και οι Βάσεις – της Ελλάδος. Οι στρατηγικής σημασίας εναέριοι και θαλάσσιοι διάδρομοι, που συνδέουν τη Δύση με την Τουρκία και τη Μ. Ανατολή, περνούν από την Ελλάδα ή από το διεθνή χώρο που ελέγχεται από αυτή (FIR Αθηνών και στρατηγική θέση Κρήτης).

Με βάση τα νέα δεδομένα που διαμορφώθηκαν μετά την λήξη του πολέμου στον Κόλπο, την κατάσταση που επικρατεί στη Βόρεια Αφρική, στα Βαλκάνια και ιδίως στη Σοβιετική Ένωση, που από αντίπαλος μετασχηματίζεται σε εταίρος των επτά, γίνεται φανερό ότι η στρατηγική αξία της Ελλάδος, σε αντίθεση με αυτή της Τουρκίας που φαίνεται να υποβαθμίζεται, αποκτά ιδιαίτερο ενδιαφέρον για τις ΗΠΑ παρά τη δημόσια φιλολογία περί του αντιθέτου. Η έξαρση των τελευταίων προκλήσεων της Τουρκίας προς την Ελλάδα συνδέεται με την προσπάθεια απόκτησης κάποιων λαφύρων, αφού από εκεί απ' όπου τα περίμενε δεν τα απέκτησε. Η Τουρκία σ' αυτή τη φάση είναι περισσότερο απομονωμένη από άλλοτε και αντιμετωπίζει σοβαρά εσωτερικά προβλήματα στα οποία προστέθηκε σαν λάφυρο και το Κουρδικό πρόβλημα, που δεν εξελίσσεται καθόλου ικανοποιητικά γι' αυτήν. Πρέπει δε να δουλέψει σκληρά και για πάρα πολύ χρόνο για να αποκαταστήσει το κύρος, που διέθετε στο Αραβικό Έ-

θνος πριν από τον πόλεμο στον Περσικό Κόλπο. Στο μέτωπο της ΕΟΚ η Τουρκία, πέρα από κατανόηση σε λόγια ή κάποια οικονομική υποστήριξη που καταφέρνει να αποσπά από ορισμένες χώρες, δεν φαίνεται να έχει μέχρι τώρα προωθήσει επιτυχώς το αίτημα της εισόδου της σ' αυτήν. Η αρνητική στάση των εταίρων της Κοινότητας στο αίτημα αυτό είναι δεδομένη παρά το γεγονός ότι μερικές φορές χρησιμοποιούν σαν δικαιολογία την άρνηση της Ελλάδος.

Η στάση των ΗΠΑ στο ίδιο θέμα δεν διαφέρει και πολύ από αυτήν των εταίρων μας. Οι ΗΠΑ προτιμούν την Τουρκία εκτός ΕΟΚ, γιατί είναι μακροπρόθεσμα προτιμότερο να διαπραγματεύονται απευθείας με την Άγκυρα παρά με τις Βρυξέλλες. Όλα τα άλλα προσφέρονται για γενική κατανάλωση. Αυτό ας το προσέξει η ελληνική Κυβέρνηση, η οποία διαθέτει περισσότερα ατού από αυτά που δείχνει ότι αντιλαμβάνεται και, εν πάσει περιπτώσει, θα πρέπει να καταλάβει ότι η υποδομή των ΗΠΑ σ' αυτή την περιοχή αποτελεί ενιαίο σύστημα, η λειτουργία του οποίου έχει ανάγκη κάθε μέρους του. Με την έννοια αυτή, τα όποια προνόμια που ενδεχομένως μπορεί να αποκτήσει η Τουρκία σε βάρος μας, θα οφείλονται στην ολιγωρία και λαθεμένη πολιτική της ελληνικής πλευράς και θα αποτελούν προσφορά της Ελλάδας προς την Τουρκία. Σε ότι αφορά στο Κυπριακό, όσο η ελληνική πλευρά δεν αξιοποιεί τα ατού της, η λύση του πράγματι θα «περνά» από την Άγκυρα. Σε ότι αφορά στη στάση των ΗΠΑ απέναντι στις διενέξεις των δύο αυτών χωρών, πρέπει να επισημανθεί και να τονιστεί ιδιαίτερα ότι όσο αυτές, δηλαδή η ΗΠΑ, μπορούν και αξιοποιούν για την προώθηση των συμφερόντων τους τον ενιαίο χώρο Ελλάδα-Τουρκία χωρίς ιδιαίτερα προβλήματα, δεν έχουν βασικά λόγο να ανησυχούν για την ύπαρξη αυτών των διενέξεων. Μπορεί να μην προτιμούν την ύπαρξή τους, όταν αυτές προσλαμβάνουν ανεξέλεγκτες διαστάσεις, όμως η ύπαρξη κάποιων διενέξεων τις ευνοεί πολιτικά και οικονομικά. Οι χαμένοι σε κάθε περίπτωση, σε διαφορετικό ίσως βαθμό, είναι η Ελλάδα και η Τουρκία. Κι' αυτή η κατάσταση δυστυχώς θα διατηρείται όσο η Τουρκία θα συνεχίζει να επιδιώκει να υποδύεται το ρόλο της περιφερειακής δύναμης στην περιοχή.

2.1. Τομέας Εθνικής Άμυνας

Ο Τομέας της Εθνικής Άμυνας, παρ' όλο που φαίνεται να αφορά μόνο στους ειδικούς και κύρια στους στρατιωτικούς, στην πραγματικότητα ιδιαίτερα σε αναπτυγμένες χώρες και εν πάσει περιπτώσει σε όλες απ' όπου προμηθευόμαστε κύριο αμυντικό υλικό, απασχολεί με έναν ουσιώδη τρόπο την πολιτική τους ηγε-

σία, καθώς και τα κοινοβούλια τους.

Η πολιτική της αμυντικής φιλοσοφίας μιας χώρας, παρ' όλο που επηρεάζεται και εξαρτάται και από στρατιωτικά δεδομένα δεν είναι έργο των στρατιωτικών. Αντίθετα η συγκεκριμένη αμυντική φιλοσοφία (το αμυντικό δόγμα) καθορίζει ή τουλάχιστον πρέπει να καθορίζει άμεσα ή έμμεσα την μορφή, την οργάνωση και τη διάταξη των ενόπλων δυνάμεων. Στην Ελλάδα αυτό αποτελεί «ψιλά γράμματα» και η μόνη πολιτική παρέμβαση στο χώρο αυτό για την οποία υπάρχει μάλιστα και παράδοση είναι η κομματικοποίηση των Ενόπλων Δυνάμεων κατ' εικόνα και ομοίωση του υπόλοιπου κρατικού μηχανισμού. Στην περίοδο του ΠΑΣΟΚ έγιναν πράγματι κάποια βήματα προς την κατεύθυνση αξιοποίησης της αρχής της αξιοκρατίας, όπως π.χ. ο τρόπος εισαγωγής των υποψηφίων αξιωματικών στις σχολές των τριών όπλων, οι οποίες μάλιστα αναβαθμίστηκαν και εξομοιώθηκαν με τα ΑΕΙ, αλλά δυστυχώς δεν προχώρησε σε ριζικές θεσμικές αλλαγές που θα δυσκόλευαν στο μέλλον τον υποτροπιασμό του χώρου αυτού, λόγω των κομματικών παρεμβάσεων που παρατηρούνται σήμερα σε μεγάλη κλίμακα.

2.2. *Η φιλοσοφία (το δόγμα) της αμυντικής πολιτικής*

Πέρα από γενικές δηλώσεις της Κυβέρνησης σχετικά με τη σημερινή φιλοσοφία της αμυντικής της πολιτικής δεν είναι γνωστό ποια στοιχεία του δόγματος άμυνας, που διαμορφώθηκαν στην περίοδο του ΠΑΣΟΚ, παραμένουν. Εάν κρίνει κανείς τις ενέργειες της Κυβέρνησης, που σηματοδοτούν μιαν επιστροφή στην παλαιά εποχή, θα συμπεράνει ότι σημαντικά θετικά στοιχεία της προηγούμενης φιλοσοφίας της αμυντικής πολιτικής έχουν πάψει να ισχύουν, όπως για παράδειγμα το αντιεξαρτησιακό στοιχείο, που φαίνεται να μην αποτελεί πια στοιχείο της νέας πολιτικής αφού έχει παραδόσει την πολεμική αεροπορία στους Αμερικανούς μέσω της Lockheed.

Για την ιστορία είναι χρήσιμο να αναφερθεί περιληπτικά το αμυντικό δόγμα της περιόδου του ΠΑΣΟΚ, γνωστό με το τίτλο: Πολιτική Εθνικής Άμυνας, που αποφασίστηκε από το ΚΥΣΕΑ και το οποίο στη συνέχεια συμπληρώθηκε από το Υπουργείο Εθνικής Άμυνας με την «Εθνική Στρατιωτική Στρατηγική» και τις «Κατευθύνσεις Αμυντικής Σχεδίασης», βάσει των οποίων ακολούθησε και μόνο τότε, το πενταετές πρόγραμμα εξοπλισμών, προσαρμοσμένο όσο αυτό επέτρεπαν οι υποκειμενικές και αντικειμενικές δυνατότητες στις δικιές μας ανάγκες, με γνώμονα τα δικά μας συμφέροντα και το οποίο είχε στόχο την αντιμετώπιση του εξ ανατολάς ορατού κινδύνου. Τα αποτελέσματα εκείνου του δόγματος στο βαθμό που δοκιμάστηκε (και δοκιμάστηκε στην κρίση του Μάρτη 1987) κρίνονται ικανοποιητικά σε σύγκριση με τα αποτελέσματα προηγούμενων εποχών.

Οι βασικές αρχές εκείνου του δόγματος ήταν:

* Η Ελλάδα είναι Status Quo χώρα (δεν διεκδικεί τίποτα, δεν παραχωρεί τίποτα).

*Ο άμεσος και ορατός κίνδυνος προερχόταν από την Τουρκία.

* Επίθεση κατά της Κύπρου αποτελούσε αιτία πολέμου.

Η βασική διαφορά της αμυντικής φιλοσοφίας του ΠΑΣΟΚ με αυτή της Νέας Δημοκρατίας, που κληρονόμησε το ΠΑΣΟΚ, όταν ήρθε στην εξουσία, ήταν ότι η άμυνα της χώρας τώρα περνούσε κύρια μέσα από καθαρά ελληνικούς μηχανισμούς, ενώ πριν η προάσπιση των κυριαρχικών μας δικαιωμάτων στηριζόταν κυρίως σε νατοϊκούς μηχανισμούς. Τα αδιέξοδα στα οποία οδήγησε τη χώρα μας η τότε αμυντική φιλοσοφία της Δεξιάς φάνηκαν ιδιαίτερα με την Τουρκική εισβολή στην Κύπρο. Ο τότε Πρωθυπουργός και σήμερα Πρόεδρος της Δημοκρατίας κ. Καραμανλής αναγκάστηκε να εγκαταλείψει, έστω και για λίγο, το στρατιωτικό σκέλος του ΝΑΤΟ.

2.3. *Η σημερινή κατάσταση στο χώρο της Εθνικής Άμυνας*

Η σύρραξη στον Περσικό Κόλπο αποκάλυψε εκ νέου τις επεκτατικές βλέψεις της Τουρκίας, η οποία επιθυμεί να παίξει το ρόλο της περιφερειακής δύναμης στην περιοχή. Διαθέτει γι' αυτό τεράστια και σύγχρονη πολεμική μηχανή –μεγάλο μέρος στραμμένο εναντίον μας– για την υλοποίηση των σχεδίων της, όταν οι συνθήκες την ευνοήσουν. Η πολύχρονη οικονομική και στρατιωτική βοήθεια, από τις ΗΠΑ, τη Γερμανία και το ΝΑΤΟ προς την Τουρκία, της επέτρεψαν παράλληλα ν' αναπτύξει μια αξιόλογη υποδομή αμυντικής βιομηχανίας. Γι' αυτό η κατάσταση της Εθνικής μας Άμυνας αποκτά ιδιαίτερο ενδιαφέρον και το ερώτημα που τίθεται είναι εάν είμαστε σε θέση ν' αντιμετωπίσουμε αυτή την απειλή, ύστερα μάλιστα από την ανατροπή της στρατιωτικής ισορροπίας, που επιχειρούν οι ΗΠΑ, με την αυθαίρετη κατάργηση της αναλογίας του 7:10.

Η απάντηση στο παραπάνω ερώτημα δεν είναι καθόλου καθησυχαστική και υπάρχουν σοβαροί λόγοι,

όπως: η ενότητα του εσωτερικού μετώπου της χώρας μας είναι σοβαρά διαταραγμένη και η Κυβέρνηση φέρει ακεραία την ευθύνη, που στα πλαίσια δήθεν της κάθαρσης έχει εξαπολύσει άγριο κυνηγητό πολιτικών αντιπάλων της, καθώς και την ποινική δίωξη πρώην αξιωματικών των Ενόπλων Δυνάμεων. Ανάμεσα σ' αυτά και πέντε πρώην Αρχηγών Γενικών Επιτελείων. Η συνοχή και το αξιόμαχο των Ενόπλων Δυνάμεων έχει υποστεί σοβαρό πλήγμα από τη δημαγωγική πολιτική της Κυβέρνησης σχετικά με το θέμα της «αγοράς του αιώνα». – Τι έγινε με τις περιβόητες επαναδιαπραγματεύσεις, που μας υποσχέθηκε προεκλογικά; – και το διωγμό δημοκρατικών αξιωματικών. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα να παραλύσουν πολλά εξοπλιστικά προγράμματα και να υποβαθμίζεται το αξιόμαχο της αμυντικής υποδομής. Η κατάσταση της οικονομίας επιδεινώνεται ραγδαίως και η αμυντική βιομηχανία ή τείνει να εξαφανιστεί ή παραδίνεται στους ξένους με κορυφαίο παράδειγμα την Ελληνική Αεροπορική Βιομηχανία (ΕΑΒ). Η εξέλιξη αυτή αποτελεί καίριο πλήγμα στις προσπάθειες που έγιναν στο παρελθόν, σύνδεσης της άμυνας με την εθνική οικονομία και δημιουργεί τεράστιους κινδύνους για την εθνική μας ασφάλεια, αφού η ετοιμότητα και αποτελεσματικότητα της αμυντικής μας υποδομής τώρα εξαρτάται από «ξένα χέρια» με παρελθόν όχι και τόσο καθαρό. Ο άκρατος κομματισμός στις κρίσεις των στρατιωτικών στελεχών έχει αναγορεύσει την αναξιοκρατία σε ρυθμιστή της πορείας της Εθνικής μας Άμυνας σε βάρος της ποιότητας. Ενώ αυτή πρέπει ν' αποτελεί καθοριστικό στοιχείο μιας ισχυρής και ικανής άμυνας απέναντι στους πολυάριθμους Τούρκους.

Δεν μπορεί να αισθάνεται κανείς αισιόδοξος, ότι, κάτω από τις συνθήκες που επικρατούν στη χώρα μας, είναι εύκολο να ξεπεραστούν τα προβλήματα ώστε να υπάρξει ισχυρή άμυνα. Όμως είναι αναγκαίο να επισημανθούν οι δυνατότητες που υπάρχουν για μας, μια και το βαρύ φορτίο των δαπανών για την άμυνα δεν θα μπορέσει η εθνική οικονομία να το αντέξει για πολύ. Πριν όμως επιχειρηθεί αυτό, θεωρείται χρήσιμο να αναπτυχθούν κάποια πρόσθετα στοιχεία, που αποτελούν κι' αυτά παράγοντες της εθνικής άμυνας.

2.4. *Εθνική Άμυνα: Δαπάνες και πηγές προέλευσης των πόρων*

Από την Κυπριακή τραγωδία και ύστερα οι δαπάνες της χώρας μας για την άμυνα βρίσκονται μόνιμα σε υψηλά επίπεδα. Σε ετήσια βάση ξοδεύεται περίπου το 7% του ΑΕΠ, όπως φαίνεται και από τα στοιχεία του πίνακα 1 και είναι το υψηλότερο ποσοστό, σε σύγκριση με τις άλλες νατοϊκές χώρες, ακόμα και από αυτό που διαθέτουν οι ΗΠΑ.

Στον πίνακα 2[7] παρουσιάζονται:

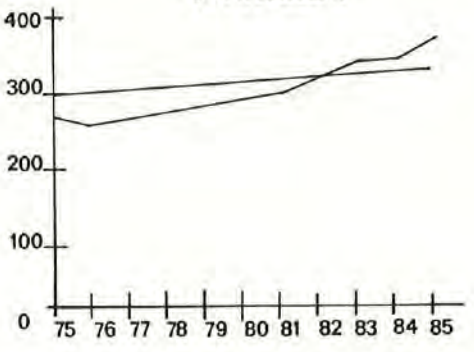
ΠΙΝΑΚΑΣ 1. Η ΕΛΛΑΔΑ ΞΟΔΕΥΕΙ ΤΑ ΠΕΡΙΣΣΟΤΕΡΑ ΣΤΟ ΝΑΤΟ

(ποσοστό Α.Ε.Π.)

ΧΩΡΑ ΝΑΤΟ	1980	1981	1982	1983	1984	1985	1986
ΒΕΛΓΙΟ	3.3	3.5	3.4	3.3	3.2	3.0	–
ΒΡΕΤΑΝΙΑ	5.0	5.0	5.3	5.5	5.5	5.3	5.2
ΚΑΝΑΔΑΣ	1.8	1.8	2.1	2.1	2.1	2.2	2.3
ΔΑΝΙΑ	2.5	2.5	2.5	2.4	2.3	2.2	2.1
ΓΑΛΛΙΑ	4.0	4.2	4.2	4.2	4.1	4.1	4.0
ΓΕΡΜΑΝΙΑ	3.3	3.4	4.1	3.4	3.3	3.2	3.1
ΕΛΛΑΔΑ	5.5	7.0	7.0	6.9	7.2	7.1	6.6
ΤΟΥΡΚΙΑ	4.3	4.9	5.2	4.9	4.4	4.5	4.7
ΙΤΑΛΙΑ	2.4	2.5	2.6	2.8	2.7	2.7	2.7
ΛΟΥΞΕΜΒΟΥΡΓΟ	0.9	1.1	1.2	0.9	1.1	1.1	1.1
ΟΛΛΑΝΔΙΑ	3.1	3.2	3.3	3.3	3.2	3.1	3.1
ΝΟΡΒΗΓΙΑ	2.9	2.9	3.0.	3.1	2.8	3.3	3.1
ΠΟΡΤΟΓΑΛΛΙΑ	3.5	3.5	3.4	3.5	3.2	3.1	3.2
ΙΣΠΑΝΙΑ	2.4	1.9	2.5	2.4	2.8	–	–
Η.Π.Α	5.6	5.8	6.5	7.4	6.4	6.7	6.7

οι στρατιωτικές δαπάνες του ΝΑΤΟ, από το 1975 έως το 1985 (σε δισεκατομμύρια δολάρια του 1984), σε σύγκριση με αυτές του Συμφώνου της Βαρσοβίας, που ήδη διαλύθηκε μετά την κατάρρευση του «υπαρκτού σοσιαλισμού». Προοπτικές διάλυσης και του ΝΑΤΟ δεν υπάρχουν, αντίθετα ο μηχανισμός του επιδιώκει

ΠΙΝΑΚΑΣ 2

να επεκτείνει με νέους ρόλους τις δραστηριότητές του στη «νέα διεθνή τάξη» πραγμάτων, με παράλληλη διατήρηση εάν όχι και αύξηση των στρατιωτικών δαπανών. Κάτι που θεωρείται φυσιολογικό αφού από με-

λέτες του αμερικανικού Πενταγώνου[8] φαίνεται πως οι επενδύσεις στον αμυντικό τομέα είναι πολύ πιο κερδοφόρες από τις επενδύσεις σε μη στρατιωτικούς τομείς. Από εκθέσεις δε ειδικών προς το αμερικανικό Κογκρέσσο[9] φαίνεται πως ετήσιες εξαγωγές των ΗΠΑ σε στρατιωτικό υλικό ύψους 10 δισεκατομμυρίων δολαρίων, εξασφαλίζουν παράλληλα και μισό περίπου εκατομμύριο νέες θέσεις εργασίας για τη χώρα τους. Η μετατόπιση επομένως του επιπέδου της στρατιωτικής ισορροπίας στο Αιγαίο και στην ευρύτερη περιοχή από τα καθόλου χαμηλά επίπεδα σε υψηλότερα δεν έχουν τόσο στόχο την βελτίωση της ασφάλειας στην περιοχή, αλλά τα περισσότερα κέρδη και τη διαιώνιση της εξάρτησης των χωρών αυτών από τις προμηθεύτριες χώρες και κύρια τις ΗΠΑ.

Οι υψηλές αμυντικές δαπάνες στην Ελλάδα αποτελούν ένα αναγκαίο κακό από το οποίο, όπως ήδη έχει αναφερθεί, δεν είναι εύκολο να ξεφύγουμε. Ίσως αυτό συμβεί όταν η Ενωμένη Ευρώπη προχωρήσει στη πραγμάτωση των επιδιώξεων μερικών από τις χώρες μέλη της που είναι η κοινή εξωτερική και αμυντική πολιτική της νέας Ευρώπης με δεδομένα εξωτερικά σύνορα. Παρ' όλα αυτά όμως η μείωση των δαπανών είναι δυνατή χωρίς να επηρεαστεί το επίπεδο της άμυνας. Για παράδειγμα από το συνολικό ετήσιο ποσό που διαθέτει η χώρα μας για την άμυνα και που σήμερα ανέρχεται σε πάνω από μισό δισεκατομμύριο δραχμές 30% κατά μέσο όρο διατίθεται για την προμήθεια αμυντικού υλικού, από το οποίο το μεγαλύτερο μέρος σε συνάλλαγμα. Άρα μέσω της Ελληνοποίησης κάποιων προμηθειών είναι δυνατή η μείωση των συνεπειών στην εθνική οικονομία από τις στρατιωτικές δαπάνες. Η κάλυψη των αμυντικών δαπανών της χώρας μας γίνεται κύρια από εθνικούς πόρους ενώ ένα μικρό μέρος, που πολλές φορές δημιουργεί μακροπρόθεσμα (χρόνος ζωής του υλικού) τεράστια οικονομικά βάρη στον αποδέκτη, προέρχεται από «δωρεές» μεταχειρισμένου υλικού. Το μεταχειρισμένο αυτό υλικό προσφέρεται από τις χώρες του ΝΑΤΟ και κύρια από ΗΠΑ, Γερμανία, Ολλανδία, Καναδά, Νορβηγία κ.ά. Το μεταχειρισμένο υλικό, βάσει κάποιων αυθαίρετων αναλογιών, διανέμεται και σ' άλλες χώρες όπως είναι η Τουρκία (παίρνει τη μερίδα του λέοντος), η Πορτογαλλία κ.ά.

Πέρα από μεταχειρισμένο υλικό προσφέρονται προς τις χώρες αυτές και οικονομική βοήθεια υπό μορφή δωρεάς, με τον όρο ότι αυτή η οικονομική βοήθεια χρησιμοποιείται για την αγορά καινούριου ή μεταχειρισμένου αμυντικού υλικού, προέλευσης από τη χώρα η οποία δίδει αυτή την οικονομική βοήθεια. Η κατανομή αυτή γίνεται πάλι στη βάση κάποιων αυθαίρετων αναλογιών. Τέτοια οικονομική βοήθεια δίνεται από τις ΗΠΑ κυρίως στις χώρες όπου διατηρεί στρατιωτικές βάσεις (αλλά όχι πάντα) και από τη Γερμανία.

Για κατασκευή συγκεκριμένων οχυρωματικών έργων διατείθενται πιστώσεις και από το ΝΑΤΟ με την προϋπόθεση ότι αυτά τα έργα εξυπηρετούν τους σκοπούς του ΝΑΤΟ.

Τέλος υπάρχουν ως μορφή βοήθειας τα δάνεια τα λεγόμενα FMS (Foreign Mitary Sales), που χορηγούν οι ΗΠΑ κυρίως στις χώρες όπου διατηρούν στρατιωτικές βάσεις ή διατηρούν συμφωνίες που αποσκοπούν στην εξυπηρέτηση των στρατιωτικών τους δυνάμεων. Στα δάνεια αυτά η βοήθεια σχετίζεται κυρίως με το ύψος των επιτοκίων καθώς και με τους όρους αποπληρωμής αυτών των δανείων.

2.5. *Αναγκαιότητα Σύνδεσης Άμυνας και Εθνικής Οικονομίας*

Οι δαπάνες για την άμυνα είναι χρήσιμες και ακόμη παραγωγικές υπό την έννοια ότι εξασφαλίζουν την προστασία της χώρας από εξωτερικούς κινδύνους. Ασφαλώς το ύψος των δαπανών δεν μπορεί επί μακρόν χρόνον να επιβαρύνει κατά μεγάλο ποσοστό τον κρατικό προϋπολογισμό και σε κάθε περίπτωση δεν πρέπει να βρίσκεται σε δυσαρμονία με την αύξηση του εθνικού εισοδήματος. Όταν οι στρατιωτικές δαπάνες αυξάνουν ταχύτερα από το εθνικό εισόδημα τότε είναι επιζήμιες για την οικονομία και κοινωνική πρόοδο[12] Στην Ελλάδα, για πολλά χρόνια, οι αμυντικές δαπάνες αυξάνουν ταχύτερα από το εθνικό εισόδημα και γι' αυτό η εθνική μας οικονομία βρίσκεται σε χρόνια ύφεση.

Για τους παραπάνω λόγους προκύπτει η αναγκαιότητα σύνδεσης της εθνικής οικονομίας με την εθνική άμυνα, ώστε μεγαλύτερο μέρος των στρατιωτικών δαπανών να συνδεθεί με την ανάπτυξη αυτού του τόπου και την εγχώρια παραγωγή αμυντικού υλικού, μειώνοντας έτσι και την αιμορραγία σε συνάλλαγμα και την εξάρτηση από ξένες πηγές. Αυτό ασφαλώς πιο εύκολα λέγεται παρά πραγματώνεται γιατί υπάρχουν αντικειμενικές δυσκολίες, που, για να ξεπεραστούν, χρειάζεται θεσμική αλλαγή και κύρια αντικατάσταση του νόμου 660/77 και των παραφυάδων του, που αποτελεί το κύριο αντικίνητρο προς τη κατεύθυνση αυτή. Για παράδειγμα η διάθεση των πόρων του ετήσιου προϋπολογισμού αποφασίζεται από τα Γενικά Επιτελεία. Από αυτά καθορίζονται οι επιχειρησιακές ανάγκες και βάσει αυτών αποφασίζεται η κατανομή των διατεθειμένων πόρων για κάθε όπλο (Στρατό, Ναυτικό και Αεροπορία) από το Συμβούλιο των Αρχηγών των Γενικών Επιτελείων (ΣΑΓΕ) «προεδρεύοντας» του Υπουργού. Το κάθε Γενικό Επιτελείο στη συνέχεια προσδιορίζει τις προδιαγραφές των οπλικών συστημάτων βάσει των οποίων εξετάζει, διαπραγματεύεται και αποφασίζει τη συγκεκριμένη επιλογή.

Από όλες τις παραπάνω διαδικασίες λείπει αντικειμενικά η ουσιαστική παρουσία του πολιτικού ελέγχου και ασφαλώς του Κοινοβουλίου. Οι διαδικασίες είναι αδιαφανείς και λόγω του απορρήτου και λόγω του συστήματος και η διάθεση δισεκατομμυρίων δραχμών αποφασίζεται εσωτερικά, πολλές φορές σε αμφιβόλου χρησιμότητας ή αποτελεσματικότητας αμυντικό υλικό. Το ισχύον δε αναχρονιστικό σύστημα εξοπλισμού δεν συναντάται σε καμμιά χώρα απ' όπου προμηθευόμαστε οπλικά συστήματα.

Αποτέλεσμα αυτής της κατάστασης είναι να ξοδεύομε περισσότερα σε σχέση με το όφελος που προκύπτει. Ο μικρός λόγος όφελος προς δαπάνες είναι αποτέλεσμα αντικειμενικών διαρθρωτικών δυσκολιών του συστήματος προμηθειών που οφείλονται στην κείμενη νομοθεσία και δεν πρέπει να συνδέεται με τυχόν παρανομίες, που ενδεχομένως να συμβαίνουν μερικές φορές ή με πολιτικές αποφάσεις, οι οποίες ασφαλώς επηρεάζουν το λόγο προς τα κάτω.

Οι αντικειμενικές και υποκειμενικές δυσκολίες αλλαγής αυτού του καθεστώτος θα παρουσιαστούν με περισσότερη λεπτομέρεια στο μέρος όπου παρουσιάζεται η συγκεκριμένη πρόταση αλλαγής του συστήματος, όμως είναι χρήσιμο να αναφερθούν εδώ ορισμένα αποτελέσματα που συνδέονται με τις προσπάθειες που έγιναν ελληνοποίησης των αμυντικών προμηθειών.

2.6. *Ελληνοποίηση των αμυντικών προμηθειών*

Η ελληνοποίηση των αμυντικών προμηθειών συνδέεται άμεσα και με την ύπαρξη βιομηχανικής υποδομής και κύρια αμυντικής. Χωρίς αυτή την υποδομή είναι αδύνατη η μείωση της αιμορραγίας σε συνάλλαγμα και της εξάρτησης από το εξωτερικό, ακόμα κι αν αυτή τη στιγμή οι θεσμοί και οι νόμοι αλλάξουν.

Η Ελλάδα δεν μπόρεσε να αναπτύξει σοβαρή αμυντική βιομηχανική υποδομή, γιατί δεν υπήρξαν ποτέ οι

προϋποθέσεις. Η μη ύπαρξη και η δυσκολία δημιουργίας των κατάλληλων προϋποθέσεων για μια σωστή ανάπτυξη της αμυντικής βιομηχανίας οφείλεται κατά κύριο λόγο στη φιλοσοφία του νόμου 660/77, που δεν επέτρεψε να διαμορφωθεί μια ολοκληρωμένη πολιτική αμυντικής βιομηχανίας. Ο νόμος αυτός πάντοτε άνοιγε τον εύκολο αλλά και σίγουρο δρόμο της αγοράς του έτοιμου και δοκιμασμένου αμυντικού υλικού. Μακρυά από τους εγχώριους πειραματισμούς, οι οποίοι έτσι κι αλλοιώς ήταν ανοργάνωτοι και χαμηλής στάθμης.

Παρ' όλες όμως τις αντίξοες συνθήκες αναπτύχθηκε και στην Ελλάδα κάποια αμυντική βιομηχανία που εξασφάλιζε από το 1986, την εποχή που μεσουρανούσε, κατά 100% τις ανάγκες των Ενόπλων Δυνάμεων σε τροχαίο υλικό σε ορισμένα ανταλλακτικά και στα πυρομαχικά μεταξύ άλλων, ενώ είχε καταφέρει να παρουσιάσει και σημαντικές εξαγωγές, που στην Πυρκάλ για παράδειγμα είχαν φτάσει το 1987 στο ύψος των τεσσάρων δισεκατομμυρίων δραχμών. Αυτή η κατάσταση σήμερα δεν υπάρχει. Η έντονη και αδικαιολόγητη σκανδαλολογία, που πέρασε και συνεχίζεται σαν λαίλαπα από πάνω της (της αμυντικής βιομηχανίας) από τις αρχές του 1989 δεν άφησε παρά τα συντρίμια της. Στον τομέα αυτό αναδεικνύεται το δράμα αλλά και το μέγαλείο της ανευθυνότητας αυτών που σήμερα μας κυβερνούν.

2.7. *Συντελεστές της Εθνικής Άμυνας*

Οι συντελεστές, που συμβάλλουν στην άμυνα μιας χώρας, είναι πρώτα και κύρια το φρόνημα του λαού, το δημοκρατικό πολίτευμα, το επίπεδο της εν γένει ανάπτυξης καθώς και οι αξιόμαχες ένοπλες δυνάμεις μιας χώρας. Όμως ο κατάλογος δεν περιορίζεται μόνο σ' αυτούς. Σημαντική συμβολή έχουν:

* Η εξωτερική πολιτική που συνδέεται με τη συνεργασία σε πολιτικούς, οικονομικούς και πολιτιστικούς τομείς με τις άλλες χώρες, ιδιαίτερα με τις γειτονικές, και τις μεγάλες δυνάμεις καθώς και με διεθνείς οργανισμούς.

* Οι προσπάθειες για την ειρήνη και αφοπλισμό – οι διεθνείς συγκυρίες επηρεάζουν το κλίμα.

* Οι αμυντικές και άλλες συμμαχίες μιας χώρας.

* Ο εμπορικός της στόλος και άλλα μεταφορικά μέσα.

* Οι ισορροπίες στη διεθνή κοινότητα.

* Η ποιότητα της αμυντικής υποδομής – άψυχη και έμψυχη.

Η σημασία όμως του κάθε συντελεστή άμυνας δεν είναι κάτι το στατικό, αλλά μεταβάλλεται ανάλογα με τις εκάστοτε συνθήκες, που επικρατούν στη διεθνή κοινότητα και στον γειτονικό γεωγραφικό περίγυρο της χώρας. Γι' αυτό η άμυνα, που εξαρτάται από στρατιωτικούς και μη στρατιωτικούς παράγοντες, είναι ένα πολύπλοκο θέμα και πρόβλημα οικονομικό και πολιτικό συγχρόνως, που δεν αντιμετωπίζεται ούτε λύνεται μόνο με ισχυρές και αξιόμαχες ένοπλες δυνάμεις. Άρα δεν αποτελεί αποκλειστική αρμοδιότητα των στρατιωτικών.

2.8. *Οι ένοπλες Δυνάμεις*

Οι ένοπλες δυνάμεις κάθε χώρας αποτελούν τον πιο σημαντικό παράγοντα της άμυνας κατά την περίοδο ιδίως θερμών αναμετρήσεων.

Το έργο που έχουν να επιτελέσουν είναι δύσκολο και πολύπλοκο. Οι άμεσα υπεύθυνοι για την άμυνα στις ένοπλες δυνάμεις, πολλές φορές λειτουργούν μέσα σ' ένα κλίμα αβεβαιότητας σχετικά με τις προθέσεις του εχθρού, την άψογη λειτουργία της στρατιωτικής και αμυντικής υποδομής, τη φύση, τον τόπο και το χρόνο θερμών αναμετρήσεων.

Η αποτελεσματικότητα των ενόπλων δυνάμεων στηρίζεται κατά κοινή ομολογία σε τρεις παράγοντες, που ο καθένας εξαρτάται από πολλούς άλλους. Οι τρεις παράμετροι είναι:

(α) ο υλικός, δηλαδή η στεγνή αντιπαράθεση αριθμών και τύπων (η ποσότητα), που αντικατοπτρίζει τη δύναμη των όπλων. Από μόνη της ασφαλώς η αντιπαράθεση αυτή αριθμών (δύναμης) δεν απαντά σε όλα τα ερωτήματα που σχετίζονται με την αποτελεσματικότητα.

(β) Ο άϋλος που διακρίνεται σε δύο σκέλη:

* την ποιότητα του προσωπικού/μαχητών (όπως ηθικό, φρόνημα, εκπαίδευση, καταλληλότητα ηγετών, οργάνωση δυνάμεων, συντονισμός, πίστη στην αποστολή και στις επιδιώξεις κ.ά.)

* Την ποιότητα των μέσων/όπλων π.χ. αεροσκάφη παντός καιρού, έξυπνα ή όχι βλήματα, σκοπευτικά συστήματα παντός καιρού, καλύτερα όπλα, δυνατότητες επιβίωσης σε εχθρικό περιβάλλον, κ.ά.

Γενικά η ποιότητα των ενόπλων δυνάμεων αποτελεί τον κύριο πολλαπλασιαστή ισχύος.

(γ) *Ο πολιτικός*, που σχετίζεται με την ύπαρξη σαφών στρατηγικών προσανατολισμών, με ευέλικτη και αποδοτική χρησιμοποίηση του συνόλου των πόρων, που διατίθενται για αμυντικούς σκοπούς, την ανάπτυξη αμυντικής βιομηχανίας και έρευνας κ.ά.

Ο δεύτερος και ο τρίτος από τους παραπάνω παρά-

γοντες θεωρούνται πιο σημαντικοί από τον πρώτο.

Είναι επίσης χρήσιμο, μια και σχετίζεται με τις προτεινόμενες αλλαγές στον χώρο αυτό, να αναφερθεί ότι, παρ' όλο που ένα δόγμα αμυντικής πολιτικής συνδέεται με στρατηγική και στόχους, καθώς και με την ύπαρξη ενόπλων δυνάμεων, δεν προσφέρει παρά μόνο μια γενική βάση ή ένα γενικό πλαίσιο. Δεν προσδιορίζει δηλαδή τη φύση, το μέγεθος και άλλα στοιχεία των ενόπλων δυνάμεων που πρέπει να αναπτύχθούν για να είναι σε θέση η χώρα να αντιμετωπίσει τις απειλές, που μεταβάλλονται με το χρόνο. Όπως επίσης δεν προσδιορίζει τη συγκεκριμένη επιλογή του αμυντικού συστήματος ή και τις εναλλακτικές λύσεις, που είναι δυνατόν να υπάρχουν. Αυτά είναι, κύρια, έργο των επιτελείων και των στελεχών της αμυντικής υποδομής. Γι' αυτό η μορφή και η ποιότητα της οργάνωσης στις ένοπλες δυνάμεις, καθώς και οι διαδικασίες αποτελούν κυρίαρχα χαρακτηριστικά, από τα οποία εξαρτώνται η ασφάλεια και προστασία της εδαφικής ακεραιότητας, η πρόοδος και η ευημερία της χώρας, καθώς και η εύρυθμη λειτουργία του δημοκρατικού πολιτεύματος.

Με βάση αυτές τις παρατηρήσεις ο νόμος 660/77 «Περί Υπουργείου Εθνικής Άμυνας» θα έπρεπε να αποτελεί μουσειακό στοιχείο προ πολλού. Όμως δυστυχώς και παρά τη διακυβέρνηση της χώρας μας από το ΠΑΣΟΚ επί μια οκταετία, παρέμενε και μαζί μ' αυτόν ο αναχρονισμός, η αναξιοκρατία, η αναποτελεσματικότητα, η έλλειψη ουσιαστικού πολιτικού ελέγχου, η αδιαφάνεια και οι αναιτιολόγητες πολλές φορές δαπάνες. Κάποιος απόστρατος στρατηγός, που συμμερίζεται τις παραπάνω απόψεις, είπε χαρακτηριστικά: «εάν φωνάξεις τη λέξη "στρατηγέ" στη Πλατεία Συντάγματος θα απαντήσουν τουλάχιστο πεντακόσιοι απόστρατοι στρατηγοί στο κάλεσμα!» Δηλαδή, όπως για τα αποτελέσματα της εξάρτησης συχνά γίνεται η αναφορά του: «ιδού ο στρατός σας», με τον ίδιο τρόπο μπορούμε να αναφερόμαστε για να θαυμάζουμε τα αποτελέσματα του νόμου 660/77: «ιδού οι απόστρατοι στρατηγοί σου»! Με τέτοιους νόμους είναι αδύνατο να μιλάμε για μείωση των στρατιωτικών δαπανών ή για αποτελεσματική σύνδεση άμυνας και εθνικής οικονομίας ή για ουσιαστικό πολιτικό έλεγχο ενός χώρου απ' όπου στο παρελθόν ξεπήδησαν δικτατορίες και από τον οποίο πηγάζει τεράστια πολιτική και οικονομική εξουσία.

2.9. Οι αντικειμενικές δυσκολίες των θεσμών στο χώρο της Εθνικής Άμυνας

Η πρώτη και κυρίαρχη αντικειμενική δυσκολία αλλαγής των θεσμών στο χώρο του Υπουργείου της Εθνικής Άμυνας που «μουδιάζει» τις πρωτοβουλίες (όταν υπάρχουν) των πολιτικών κομμάτων, που ανέρχονται στην εξουσία, είναι το πανίσχυρο στρατιωτικό κατεστημένο, που επικουρείται και από το εμπορικό κύκλωμα, μια που και το βιομηχανικό κατεστημένο εδώ είναι σχεδόν ανύπαρκτο. Το κατεστημένο αυτό διαπερνά τις γραμμές των κομμάτων και των κοινωνικών στρωμάτων και αποτελεί ένα είδος ισχυρού συντεχνειακού μηχανισμού που πρωταρχική του επιδίωξη είναι ο έλεγχος του χώρου αυτού από τον οποίο πηγάζει φυσικά τεράστια πολιτική και οικονομική εξουσία.

Στο παρελθόν, πριν το 1974, το κατεστημένο αυτό δεν διέθετε εθνικά χαρακτηριστικά όπως διαθέτει σήμερα, γιατί ήταν υποταγμένο σε ένα ευρύτερο, ξένο (αμερικανονατοϊκό) στρατιωτικό και βιομηχανικό κατεστημένο, την ύπαρξη του οποίου πολλά χρόνια πριν επισήμανε και περιέγραψε μαζί με τους κινδύνους που έχουμε για κάθε Δημοκρατία, ο τότε πρόεδρος των ΗΠΑ Άϊκ Αϊζενχάουερ.

Τα πολιτικά κόμματα που ανέρχονται στην εξουσία, ευρισκόμενα αντιμέτωπα με μια τέτοια κατάσταση, αναγκάζονται για λόγους τακτικής ακολουθόντας το ρητό «εάν δεν μπορείς να καταλάβεις (να ελέγχεις) το δημαρχείο συνεργάσου μ' αυτό», να συνεργάζονται και τελικά να υποτάσσονται και να αφομοιώνονται από το ισχυρό αυτό κατεστημένο. Με αποτέλεσμα να «ξεχνιούνται» τα προγράμματα εκσυγχρονισμού, διαφάνειας και εκδημοκρατισμού.

Ασφαλώς το στρατιωτικό κατεστημένο στη χώρα μας έχει και τις ιδιαιτερότητες, αλλά πάντως δεν παύει να ελέγχει τεράστια εξουσία. Οι λόγοι της δημιουργίας του έχουν προ πολλού παύσει να ισχύουν, όμως οι νοοτροπίες των στελεχών των Ενόπλων Δυνάμεων που σφυρηλατήθηκαν για πολλά χρόνια και που πηγή τους ήταν η «λογική» αιτιολόγηση ύπαρξης του με την συγκεκριμένη συμπεριφορά συνεχίζουν να υπάρχουν και ασφαλώς τροφοδοτούν τη συντήρηση και τη διαιώνισή του. Πρώτο και κύριο χαρακτηριστικό αυτών των νοοτροπιών είναι, το καθεστώς των διακρίσεων στη βάση ότι ο «στρατιωτικός είναι καλύτερος και ικανότερος από τον μη στρατιωτικό» και γεγονός που συμβάλλει πολύ στο να επιλέγουν οι στρατιωτικοί να ζουν σε ένα είδος δικό τους γκέτο και να μην αποδέχονται συνήθως μη στρατιωτικό άτομο να προΐσταται σε μικτές επιτροπές του Υπουργείου Εθνικής Άμυνας. Ακόμα και τα κέντρα ερευνών των Ενόπλων Δυνάμεων σπάνια διοικούνται από επιστήμονες μη στρατιωτικούς. Αυτοί είναι και οι λόγοι για τους οποίους οι ικανοί επιστήμονες τα εγκαταλείπουν μια και δεν επιθυμούν να ανήκουν στο προσωπικό, δεύτερης κατηγορίας του Υπουργείου Εθνικής Άμυνας, όπως θεωρείται το πολιτικό προσωπικό, και ούτε είναι προετοιμασμένοι ψυχολογικά, με τόσες σπουδές, να δέχονται την αυταρχικότητα των προϊσταμένων στρατιωτικών στελεχών (πολλές φορές μάλιστα υποδεέστερης αξίας από πλευράς γνώσεων) που είναι χαρακτηριστικό γνώρισμα της γραμμικής οργάνωσης με την οποία είναι οργανωμένες όλες οι Ένοπλες Δυνάμεις του κόσμου. Γι' αυτούς κύρια τους λόγους (υπάρχει και πρόβλημα εξέλιξης των επιστημόνων στα ερευνητικά κέντρα των Ενόπλων Δυνάμεων) η αιμοραγία αυτών των κέντρων σε επιστημονικό προσωπικό είναι υπαρκτή και αισθητή. Οι βαθύτερες αιτίες ανάπτυξης αυτών των νοοτροπιών στα στελέχη των Ενόπλων Δυνάμεων είναι ο αποτελεσματικός έλεγχος του στρατιωτικού μηχανισμού από τα διάφορα κλιμάκια της στρατιωτικής ιεραρχίας στην απλή βάση της εντολής και της διαταγής. Κάτι που στο πολιτικό προσωπικό δεν έχει και τόση πέραση, όπου η πειθώ και ο διάλογος είναι περισσότερο καθιερωμένος, ως μέσο ενεργοποίησης των στελεχών μιας μη στρατιωτικής οργάνωσης.

Παρ' όλο που ένας τέτοιος τρόπος διοίκησης για μη στρατιωτικά στελέχη δεν είναι παραδεκτός, δεν μπορούμε να τον αποκλείσουμε σε στρατιωτικές μορφές οργάνωσης, όπως είναι η περίπτωση των Ενόπλων Δυνάμεων, όπου η αποστολή τους διαφέρει από αυτή της μη στρατιωτικής οργάνωσης. Για το λόγο αυτό πρέπει να αναζητηθούν εκείνες οι μορφές οργάνωσης, όπου οι ρόλοι και των δύο τύπων είναι προσδιορισμένοι και ξεκάθαροι. Έτσι δεν δημιουργούνται προβλήματα με την συνύπαρξή τους και πάνω απ' όλα εξασφαλίζουν την αποτελεσματικότητα και την υψηλή ποιότητα δουλειάς. Τα διάφορα προβλήματα, που αναφέρονται σχετικά με τη στάση και τη νοοτροπία του στρατιωτικού κατεστημένου, δεν αποτελούν ελληνικό φαινόμενο αλλά παγκόσμιο. Τα προβλήματα υπάρχουν αντικειμενικά και είναι ανεξάρτητα από τις καλές προθέσεις ιδιαίτερα των ατόμων που έχουν σημαντικές θέσεις μέσα σ' αυτό και που πολλές φορές λόγω των προσωπικών τους παρεμβάσεων ορισμένα από αυτά (τα προβλήματα) δεν φτάνουν στην επιφάνεια.

Αυτά τα προβλήματα ενεργοποιούν αυτόματα μηχανισμούς με τις γνωστές ως τώρα συνέπειες, και με το πρίσμα αυτό αναφέρονται ώστε ν' αποφευχθεί η εμ-

πλοκή μας με συζητήσεις σε προσωπικό επίπεδο. Ασφαλώς τα πρόσωπα παίζουν σημαντικό ρόλο και γι' αυτό το ξεκαθάρισμα των ρόλων, η δυνατότητα αντικειμενικής και η αποφυγή υποκειμενικής κρίσης, με την αφαίρεση όλων εκείνων των κινήτρων που επιτρέπουν στα προβλήματα να εμφανιστούν, είναι και ο λόγος αναφοράς αυτών των προβλημάτων, ώστε τα εκάστοτε πρόσωπα να είναι πιο αποτελεσματικά και προστατευμένα παράλληλα από τους κατάλληλους θεσμούς.

Εκείνο πάντως που δεν μπορούμε να κάνουμε είναι να συνεχίζουμε τον στρουθοκαμηλισμό σ' αυτό το επίμαχο θέμα, όταν σε άλλες χώρες, τις οποίες προσπαθούμε έστω να μιμηθούμε, «οι νέοι» θεσμοί αποτελούν παγιωμένη κατάσταση πολλών χρόνων.

2.10. Ο Υπουργός Εθνικής Άμυνας: Τυπικός Προϊστάμενος

Σύμφωνα με το νόμο ο υπουργός Εθνικής Άμυνας είναι το ανώτατο στέλεχος στο Υπουργείο και με την έννοια αυτή τυπικά εξασφαλίζεται ο πολιτικός έλεγχος του χώρου αυτού από την πολιτική ηγεσία. Στην πράξη όμως αυτό δεν συμβαίνει γιατί όλοι οι αξιωματικοί προάγονται στη βάση αξιολογήσεων από στρατιωτικούς προϊστάμενους. Έτσι ο πολιτικός έλεγχος του χώρου αυτού καθίσταται ανέφικτος στην πράξη, μια και η εξέλιξη των αξιωματικών δεν επηρεάζεται από τον πολιτικό προϊστάμενο του υπουργείου, που είναι άλλωστε προσωρινός, αλλά από τον στρατιωτικό προϊστάμενο. Ο Υπουργός συνδέεται με τα Γενικά Επιτελεία και όλη την αμυντική υποδομή κύρια μέσω του διευθυντή του στρατιωτικού του γραφείου, που είναι στρατιωτικός.

Τα επιτελεία στις επαφές με τον Υπουργό τις αποδέχονται μόνο στα πλαίσια του διευθυντή του στρατιωτικού γραφείου απλά γιατί κι αυτός είναι στρατιωτικός, του οποίου η προαγωγή εξαρτάται από προϊσταμένους στρατιωτικούς. Άρα οι επαφές και οι συνεργασίες του γραφείου του υπουργού ορίζονται από το πλαίσιο εξάρτησης του διευθυντή του στρατιωτικού του γραφείου και μέσα σ' αυτά τα περιθώρια εξαντλούνται στην πράξη. Η αφοσίωση του διευθυντή του στρατιωτικού γραφείου στον υπουργό συνήθως παίρνει την δεύτερη θέση. Την πρώτη θέση την διαθέτει για τον ή τους στρατιωτικούς προϊσταμένους από τους οποίους προάγεται και εξαρτάται το μέλλον του. Γενικά τα μακροπρόθεσμα συμφέροντα των στρατιωτικών στελεχών βρίσκονται μέσα στο όπλο, όπου υπηρετεί (Στρατός, Ναυτικό και Αεροπορία) και η αφοσίωσή του ανταποκρίνεται, σ' αυτό όπως επίσης και στις στρατιωτικές αξίες και αρχές στις οποίες πιστεύει. Δεν ήταν τυχαίο ότι ο θεσμός του Γενικού Γραμματέα, που δοκίμασε να εφαρμόσει η Κυβέρνηση του ΠΑΣΟΚ στο Υπουργείο Εθνικής Αμύνης απορρίφθηκε σαν ξένο σώμα από την στρατιωτική ιεραρχία εκείνης της περιόδου που ήταν άλλωστε η ίδια επιλογή της Κυβέρνησης.

Είναι πολύ χαρακτηριστική η συμπεριφορά του επαγγελματία στρατιωτικού, όταν ο πολιτικός του προϊστάμενος αρχίζει να ερωτά κι αλλού, «Τι συμβαίνει δεν μας εμπιστεύεται εμάς;»· οι αρχηγοί άλλωστε των Γενικών Επιτελείων δεν παραλείπουν να τονίζουν στον εκάστοτε υπουργό τους με τη στερεότυπη φράση, «Τα Επιτελεία είναι δικά σας κ. Υπουργέ!» με στόχο να εξασφαλίσουν την απ' ευθείας συνεργασία και την εμπιστοσύνη του πολιτικού τους προϊστάμενου και να αποφύγουν έτσι να έχουν ενδιάμεσους πολιτικούς συμβούλους του Υπουργού στις επαφές τους μ' αυτόν. Αυτό ίσως είναι πρακτικό και μάλιστα πολλές φορές αποτελεσματικό, όμως δεν είναι πάντα επιθυμητό γιατί τα κίνητρα των δύο πλευρών δεν συμπίπτουν πάντα. Σ' αυτές τις περιπτώσεις, επειδή ο Υπουργός είναι περαστικός από αυτό το χώρο καθώς και το στενό πολιτικό επιτελείο του, το πάνω χέρι το έχει ο αρχηγός.

Δεν είναι στόχος του άρθρου αυτού να παραθέσει όλες τις διάφορες περιπτώσεις, που συνιστούν το σημερινό πρόβλημα λειτουργείας του Υπουργείου Εθνικής Άμυνας, αλλά να τονίσει ότι τέτοια προβλήματα υπάρχουν, ότι αυτά δεν ευνοούν την αποτελεσματικότητα και άλλους στόχους του Υπουργείου και ότι έχει φθάσει το πλήρωμα του χρόνου να ακολουθήσουμε και εμείς το παράδειγμα μερικών άλλων χωρών.

2.11. Ο θεσμικός εκσυγχρονισμός που δεν έγινε

Οι σημερινές μορφές οργάνωσης των Ενόπλων Δυνάμεων του συστήματος προμηθειών, της αμυντικής βιομηχανίας και έρευνας, που είναι προϊόν των στρατιωτικών είναι γερασμένες (μορφές που εγκατέλειψαν προ πολλού αναπτυγμένες χώρες) και πάντοτε αναχρονιστικές. Η δε λειτουργία τους, που απορροφά πολλά δισεκατομμύρια δραχμές, γίνεται σε χαμηλά επίπεδα απόδοσης. Η όλη αμυντική υποδομή ξοδεύει πολλά και παράγει λίγο. Προσπάθειες αλλαγής της, στην περίοδο του ΠΑΣΟΚ, δεν καρποφόρησαν, γιατί κάποια στελέχη της στρατιωτικής ηγεσίας ήθελαν τις οποιεσδήποτε αλλαγές του συστήματος κάτω από στρατιωτικό έλεγχο.

Ο επιδιωκόμενος εκσυγχρονισμός σε μέρος της αμυντικής υποδομής θα είχε προχωρήσει εάν είχε ψηφιστεί τότε το νομοσχέδιο: Αναδιοργάνωση και Αναδιάρθωση του Τομέα Αμυντικών Προμηθειών – Εξοπλισμών έρευνας και Αμυντικής Βιομηχανίας[13], που είχε ολοκληρωθεί η επεξεργασία του εκείνη την περίοδο (1986-87). Οι στόχοι του νομοσχεδίου ήταν:

(α) Αποτελεσματικότερος πολιτικός έλεγχος της αμυντικής υποδομής.

(β) Στη θέση της διάσπαρτης υποδομής των Επιτελείων, σύσταση Υπηρεσίας Αμυντικών Προμηθειών και Εξοπλισμών (ΥΑΠΕ), Υπηρεσίας Αμυντικής Βιομηχανίας (ΥΠΑΒ) και Κέντρου Αμυντικής Έρευνας και Τεχνολογίας (ΚΑΕΤ) με στόχο την ενιαία αντιμετώπιση, αξιολόγηση, απόφαση, εκτέλεση και παρακολούθηση των αμυντικών προμηθειών, τη βελτίωση της απόδοσης της αμυντικής βιομηχανίας και την αποτελεσματική, αναπτυξιακή και κατασκευαστική δραστηριότητα υψηλής ποιότητας.

(γ) Σύσταση του Συμβουλίου Βιομηχανικής, Ερευνητικής και Εξοπλιστικής πολιτικής – συμμετέχουν ως Πρόεδρος ο αρμόδιος υπουργός, οι αρχηγοί των επιτελείων, οι γενικοί διευθυντές των ΥΑΠΕ, ΥΠΑΒ και ΚΑΕΤ και δύο ειδικοί επιστήμονες επιλογής του υπουργού βάσει κριτηρίων – που σκοπό έχει τη διαμόρφωση υψηλής αμυντικής πολιτικής στους παραπάνω τομείς.

(δ) Για την εύρυθμη λειτουργία των ΥΑΠΕ, ΥΠΑΒ και ΚΑΕΤ, καθιέρωση διαδικασίας ένταξης στρατιωτικού προσωπικού στους παραπάνω φορείς με βαθμούς που διέπουν τη δημοσιοϋπαλληλική ιεραρχία.

(ε) Στο ΚΑΕΤ να μπορούν δικαιωματικά να υπηρετούν τη στρατιωτική τους θητεία (μετά τη βασική εκπαίδευση) εξειδικευμένοι επιστήμονες.

(στ) Καθιέρωση οικονομικών και ηθικών κινήτρων, αλλά και υψηλών απαιτήσεων ποιότητας και απόδοσης για προσέλκυση υψηλής στάθμης επιστημονικού προσωπικού.

(ζ) Σύσταση Συμβουλίου Αμυντικής Βιομηχανίας, με πρόεδρο τον Ειδικό Γραμματέα της ΥΠΑΒ, στο οποίο συμμετέχουν οι πρόεδροι των αμυντικών κρατικών εταιρειών, εκπρόσωποι άλλων υπουργείων και οι γενικοί διευθυντές της ΥΑΠΕ και του ΚΑΕΤ, με στόχο την αλληλοπληροφόρηση, συντονισμό και τον αποτελεσματικό προγραμματισμό των δραστηριοτήτων της κρατικής αμυντικής βιομηχανίας. Το σκεπτικό του νομοσχεδίου βασιζόταν σε διαπιστώσεις, που προέκυψαν από τη μελέτη του δικού μας συστήματος, καθώς και άλλων διαφορετικού τύπου, που εφαρμόζονται με επιτυχία σε ορισμένες χώρες πιο προηγμένες από τη δική μας. Τα συμπεράσματα της μελέτης κατέληγαν στο γεγονός ότι η αμυντική ικανότητα μιας χώρας και η πολεμική της ετοιμότητα εξαρτάται ολοένα και περισσότερο από:

* Την κατοχή, την γνώση και τη χρήση της σύγχρονης τεχνολογίας (ο πόλεμος του Περσικού Κόλπου το απέδειξε)

* Την απόδοση της αμυντικής βιομηχανίας και τη δυνατότητα συνεχούς αναπροσαρμογής της στις νέες απαιτήσεις της εγχώριας και της διεθνούς αγοράς.

* Τον βαθμό εξοικείωσης και την αρτιότητα της εκπαίδευσης όλων των στελεχών των Ενόπλων Δυνάμεων σε νέα και πολύπλοκα οπλικά συστήματα.

* Το επίπεδο οργάνωσης και την αποτελεσματικότητα του συστήματος προμηθειών και εξοπλισμών με βάση το μακροπρόθεσμο προγραμματισμό και την αξιόπιστη αξιολόγηση των επιχειρησιακών προϋποθέσεων, των τεχνολογικών εξελίξεων και των οικονομικών και βιομηχανικών δυνατοτήτων της χώρας.

Με τη νέα μορφή οργάνωσης το κάθε Επιτελείο, βάσει των επιχειρησιακών αναγκών που το ίδιο θα καθόριζε θα εισηγείτο στην ΥΑΠΕ τα μέσα που χρειάζεται για την αντιμετώπιση της απειλής. Βάσει των συνολικών αναγκών τα Γενικά Επιτελεία, η ΥΑΠΕ, η ΥΠΑΒ και το ΚΑΕΤ θα διαμόρφωναν με τη συμμετοχή της αμυντικής βιομηχανίας τα πενταετή προγράμματα με στόχο τη μεγιστοποίηση της ελληνοποίησης των προμηθειών και τη διεκδίκηση, βάσει των συνολικών αναγκών, των καλλίτερων αντισταθμιστικών οφελών. Τα συγκεκριμένα μέσα (οπλικά συστήματα) δεν θα τα διαπραγματεύονταν πια τα Γενικά Επιτελεία αλλά η ΥΑΠΕ με εμπειρογνώμονες, των οποίων η εξέλιξή τους δεν θα εξαρτάτο από τα Γενικά Επιτελεία. Στην ΥΑΠΕ τα Γενικά Επιτελεία θα συμμετείχαν με ότι καλύτερο, σε στελεχειακό δυναμικό, διέθεταν για να διεκδικήσουν με επιτυχία τα πιο αξιόπιστα οπλικά συστήματα για το όπλο τους, εφ' όσον έπειθαν με επιχειρήματα και όχι με «άνωθεν εντολές», όπως μπορεί να συμβεί σε μια γραμμική οργάνωση.

Αυτός ο τρόπος αντιμετώπισης ξεκαθαρίζει τους ρόλους του καθενός. Καταργεί την αρχή που περίπου ισχύει σήμερα σε κάθε επιτελείο: «Ο Γιάννης κερνάει και ο Γιάννης πίνει». Εξασφαλίζει υψηλό επίπεδο γνώσεων και εξειδίκευση στα στελέχη της ΥΑΠΕ με συνέχεια και συνέπεια. Ενώ σήμερα τα στρατιωτικά στελέχη που υπηρετούν σε επιτροπές προμηθειών κ.τ.λ., πρέπει κατά καιρούς να υπηρετούν επίσης σε

διάφορες μονάδες, βάσει του νόμου και δεν έχουν την δυνατότητα ακόμα και με τις καλύτερες περιστάσεις να αποκτήσουν τις απαραίτητες γνώσεις και να παρακολουθήσουν τις ραγδαίες εξελίξεις της τεχνολογίας, με αποτέλεσμα πολλές φορές να αγοράζουν ή να ετοιμάζουν τις προδιαγραφές του αμυντικού υλικού με βάσει τα διαφημιστικά φυλλάδια των εταιρειών και μόνον. Με το νέο τρόπο αντιμετώπισης των προμηθειών τα Γενικά Επιτελεία θα έριχναν το βάρος τους στην βελτίωση της ποιότητας των στρατιωτικών στελεχών τους και στην εξειδίκευσή τους στον επιχειρησιακό τομέα και την τεχνική πολέμου. Είναι γεγονός από την πράξη ότι τα Γενικά Επιτελεία έχουν την τάση της συνεχούς διεύρυνσης, σαν να αναλαμβάνει το καθένα από μόνο του, την αντιμετώπιση της συνολικής απειλής. Αυτό οδηγεί σε επικαλύψεις και ασφαλώς σε πρόσθετες δαπάνες. Ο κάθε υπουργός, μη έχοντας άλλο εξειδικευμένο φορέα, ανεξάρτητο από τα Γενικά Επιτελεία, για να τον συμβουλευτεί δεν είναι πάντα σε θέση να αποφανθεί για την σκοπιμότητα των διαφόρων προγραμμάτων που εισηγούνται τα Γενικά Επιτελεία και προκειμένου να αποφύγει την εμπλοκή του σε περιπέτειες, που μερικές φορές μπορεί να είναι δυσάρεστες για τον ίδιο προσωπικά, προτιμά να αποδέχεται τις εισηγήσεις τους.

Είναι επίσης γνωστό ότι τα Γενικά Επιτελεία έχουν ως αποστολή την ετοιμότητα και το αξιόμαχο των δυνάμεών τους. Αυτό δημιουργεί αυτόματα την τάση σ' αυτά να προτιμούν τα έτοιμα και δοκιμασμένα (ξένα) προϊόντα. Με αποτέλεσμα να χωλαίνει ο μακροπρόθεσμος προγραμματισμός, που είναι απαραίτητος για την επιτυχία των προγραμμάτων ελληνοποίησης. Με την ύπαρξη της ΥΑΠΕ αυτό καθίσταται δύσκολο να συμβεί, γιατί η αποτελεσματικότητά της δεν κρίνεται μόνο από την εξασφάλιση των οπλικών συστημάτων για τα Επιτελεία αλλά και από το βαθμό ελληνοποίησης των προμηθειών. Ο κατάλογος των επιχειρημάτων, που αποδεικνύουν πέρα από κάθε αμφιβολία τη σημαντικότητα και τα πλεονεκτήματα εκείνου του νομοσχεδίου σε σύγκριση με το ισχύον καθεστώς, είναι μακρύς. Όμως, αυτά τα λίγα αλλά χαρακτηριστικά παραδείγματα, αρκούν για να αποδείξουν την αναγκαιότητα απόκτησης και από τη χώρα μας αυτής της δυνατότητας, που για πολλά χρόνια παρόμοιες της οι χώρες της Κοινότητας και οι ΗΠΑ κάνουν χρήση.

III. Συμπεράσματα

Γίνεται φανερό, με βάση την ανάλυση που προηγήθηκε, ότι η χώρα μας δεν βρίσκεται στην καλύτερη θέση να προωθήσει τα εθνικά θέματα και να αντιμετωπίσει τις τουρκικές προκλήσεις. Όπως επίσης γίνεται φανερό ότι υπάρχουν δυνατότητες τις οποίες εάν τις αξιοποιήσει η κατάσταση της στη διεθνή κοινότητα των κρατών θα αναβαθμιστεί. Αυτό όμως απαιτεί αλλαγή της μέχρι σήμερα πολιτικής μονομερούς εξάρτησης που ασκεί η σημερινή Κυβέρνηση. Ειδικά δε στον τομέα της Εθνικής Άμυνας, υπάρχουν πολύ συγκεκριμένες και ακόμα πιο σημαντικό, δοκιμασμένες προτάσεις για βελτίωση του, που όχι μόνο θα επιφέρουν μείωση των αμυντικών δαπανών, ώστε να ανασάνει η «βαρέως νοσούσα» εθνική οικονομία, αλλά και να πολλαπλασιάσει την αμυντική ικανότητα της χώρας. Χρειάζεται τόλμη και αποφασιστικότητα.

Βιβλιογραφικές παραπομπές

1. Θ. Στάθης, «Η Παντοκρατορία των ΗΠΑ», «Τα Νέα», Σάββατο 16 Φεβρουαρίου 1991, Αθήνα.
2. «Συζήτηση προ ημερήσιας διάταξης στη Βουλή», 12 Φεβρουαρίου 1991, Αθήνα.
3. Θ. Στάθης, «Τα Εθνικά μας θέματα σε Αδιέξοδο», «Ελευθερία», Κυριακή 26 Μαΐου 1991, Λάρισα.
4. Θ. Στάθης, «Νέα αμυντική υποδομή», «Τα Νέα», Σάββατο 25 Μαΐου 1991, Αθήνα.
5. Γ. Βαληνάκης, «Η στρατηγική σημασία της Ελλάδας», Ελληνικά Αμυντικά Προβλήματα του Ελ. Ινσ. Διεθ. και Στρατ. Ερευνών, Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα, 1986.
6. Γ. Τσιτσόπουλου, «Ο Περσικός Κόλπος, η δύναμη ταχείας επέμβασης και η Ανατολική Μεσσόγειος», Ελληνικά Αμυντικά Προβλήματα, Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα, 1986.
7. Memento Defense – Desarmement 1989, GRIP Βρυξέλλες (Rue Van Hoorde 33, B – 1030 Bruxelles).
8. The Defense Monitor, «No Business Like War Busines», Center for Defense Information, Washington D.C., Vol. XVI, Number 3, 1987.
9. W.J. Weida and F.L. Gertcher, «The political Economy of National Defence», Westview Press, London, 1987.
10. Γ. Βεντήρης, «Η Ελλάς τον 1910-1920», Α΄ Τόμος, σελ. 24, Ιστορική Μελέτη, Εκδόσεις ΙΚΑΡΟΣ.
11. «Η Διασφάλιση της Ποσοτικής και Ποιοτικής Αναλογίας 7/10 στη χορήγηση Αμερικανικής Βοήθειας προς την Ελλάδα», ΕΛ.Ι.ΑΜ.Ε.Π, 3 Ιουλίου 1987, Αθήνα.
12. Α.Θ. Αγγελόπουλος, «Οι Υψηλές Στρατιωτικές Δαπάνες Εμποδίζουν την Οικονομική Ανάπτυξη», 8 Μαΐου 1988, Το Βήμα, Αθήνα.
13. Θ. Στάθης, «Αναδιοργάνωση και Αναδιάρθρωση του Τομέα Αμυντικών Προμηθειών – Εξοπλισμών – Έρευνας και Αμυντικής Βιομηχανίας», Σχέδιο Νόμου, Απρίλης 1987, Υπουργείο Εθνικής Άμυνας. □

Το σύνταγμα, τα ατομικά δικαίωματα και οι Ένοπλες Δυνάμεις

του Λεωνίδα Βασιλικόπουλου
Ναυάρχου ε.α.-επίτιμου Αρχηγού Γ.Ε.Ν.

Κυρίαρχο αίτιο και καθοριστικό στοιχείο των συγκλονιστικών γεγονότων που ξέσπασαν στη γηραιά Ήπειρο, με την αρχή της τελευταίας δεκαετίας του 20ου αιώνα, και των ιστορικών αλλαγών που κατ' αντιστοιχία συντελούνται σ' αυτό το χώρο, είναι τα ανθρώπινα δικαιώματα.

Η «Χάρτα των Παρισίων» για τη νέα Ευρώπη που υπογράφηκε τον Νοέμβριο του περασμένου χρόνου (19.11.90) επιβεβαίωσε πανηγυρικά τη θέληση των Λαών της να τα τοποθετήσουν και να τα διατηρήσουν στην κορυφή της πυραμίδας των ανθρώπινων αξιών. Έχουν περάσει οκτώ περίπου αιώνες από την υπογραφή της Magna Carta (1215), και αδιάκοπα από τότε δίνεται η μάχη για τη διεύρυνση και τη κατοχύρωση των ανθρώπινων δικαιωμάτων από τους Λαούς όλου του Κόσμου. Με βήματα άλλοτε μικρά και άλλοτε μεγάλα, η ανθρωπότητα προχωρεί σταθερά προς την ολοκλήρωση αυτού του σκοπού.

Σταθμοί-ορόσημα σ' αυτή την εξελικτική πορεία υπήρξαν, αναμφισβήτητα, το «Habeas Corpus» (1979), το «Σύνταγμα των Η.Π.Α.» του 1787, η «Διακήρυξη των δικαιωμάτων του ανθρώπου και του πολίτη» (Γαλλική Επανάσταση 1789), η «Διακήρυξη της απελευθέρωσης των δούλων» (Α. Λίνκολν 1862), και η Ρωσσική Επανάσταση (1917).

Μετά τον Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο (1939-1945) και την πικρή εμπειρία από την απάνθρωπη συμπεριφορά των φασιστικών καθεστώτων, η μέριμνα για την προστασία των ατομικών ελευθεριών, που αποτελούσαν ως τότε αντικείμενο ρύθμισης του εσωτερικού δικαίου κάθε κράτους, επεκτάθηκε στο διεθνές επίπεδο. Έτσι, ξεκινώντας από τη «Σύμβαση για την προστασία των δικαιωμάτων του ανθρώπου και των θεμελιωδών ελευθεριών» (Σύμβαση Ρώμης 1950) φτάσαμε στην «Τελική Πράξη του Ελσίνκι» (1975) και τη «Χάρτα των Παρισίων». Υπήρξαν όμως και πισωγυρίσματα μια και οι δυνάμεις της αντίδρασης δεν έμειναν με σταυρωμένα χέρια.

Στις προσπάθειες για διεύρυνση και κατοχύρωση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων αντέταξαν κάθετα την άρνησή τους και πολέμησαν σκληρά για να αναχαιτίσουν κάθε πρόοδο. Έτσι, στη διαδρομή των αιώνων, από την υπογραφή της Magna Carta, η ανθρωπότητα γνώρισε το Μεσαίωνα, έζησε πολύνεκρους πολέμους που προκάλεσαν αδίστακτοι ισχυροί, είδε επαναστάσεις να προδίδονται, διεστραμένα μυαλά να επιβάλλουν φυλετικές διακρίσεις, παρανοϊκά άτομα να υποβάλλουν συνανθρώπους τους σε βασανιστήρια και τον άνθρωπο να μεταβάλλεται συχνά σε αντικείμενο (res), χωρίς καμιά απολύτως αξία.

Σήμερα, μπροστά στο κατώφλι του 21ου αιώνα, αισιοδοξούμε πως όλα αυτά τουλάχιστον στον Ευρωπαϊκό Χώρο δεν είναι παρά ένα εφιαλτικό παρελθόν που σε καμιά περίπτωση δεν μπορεί να αναβιώσει. Πως η Αντίδραση έχει οριστικά νικηθεί. Η αισιοδοξία όμως δεν αρκεί. Και αν είναι υπερβολική μπορεί ακόμα και να βλάψει. Συνεχής πρέπει να είναι η εγρήγορση και άμεση η ετοιμότητα για την προάσπιση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, εάν ποτέ αυτά, παρά πάσαν προσδοκία, κινδυνεύσουν.

Στην Ελλάδα, η ανάγκη για την προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων συνειδητοποιήθηκε ταυτόχρονα με τον εθνικοαπελευθερωτικό ξεσηκωμό του «21».

Με δεδομένο ότι απαραίτητη προϋπόθεση για την κατοχύρωση των ανθρωπίνων και ατομικών δικαιωμάτων είναι η ύπαρξη ενός δημοκρατικού Συντάγματος και ρίχνοντας μια πολύ σύντομη ματιά στη συνταγματική ιστορία της χώρας μας, βλέπουμε πως αρχίζει την 1η Ιανουαρίου 1822, όταν στην Α΄ Εθνική Συνέλευση της Επιδαύρου ψηφίζεται το «Προσωρινό Πολίτευμα της Ελλάδος» που θα αναθεωρηθεί δύο

χρόνια αργότερα στη Β΄ Εθνική Συνέλευση στο «Άστρος Κυνουρίας». Τέλος, και σε ότι αφορά την προαπελευθερωτική περίοδο, η Γ΄ Εθνική Συνέλευση της Τροιζίνας ψηφίζει την 1η Μαΐου του 1827 το «Πολιτικό Σύνταγμα της Ελλάδος», που όμως θα αναστείλει μετά από επτά μήνες ο Καποδίστριας.

Μετά την αναγνώριση του Ελληνικού Κράτους (Πρωτόκολλο Λονδίνου 1830), ήρθε η σειρά της Εθνικής Συνέλευσης του Ναυπλίου να ψηφίσει νέο Σύνταγμα, που κι' αυτό όμως δεν εφαρμόστηκε ποτέ, αφού ο Όθωνας εννοούσε να κυβερνά ως «Ελέω Θεού Βασιλεύς».

Η άρνηση των ανωτάτων αρχόντων (Καποδίστριας – Όθων) να εφαρμόσουν τα ψηφισθέντα Συντάγματα (για διαφορετικούς λόγους ο καθένας) οδήγησε τον Λαό στη Επανάσταση της 3ης Σεπτεμβρίου 1843. Άξιο ιδιαίτερης προσοχής είναι πως σ' αυτή την Επανάσταση ο Στρατός πρωτοστάτησε στο πλευρό του Λαού και είναι αναμφισβήτητο πως χωρίς την καθοριστική συμμετοχή του Στρατού σ' αυτήν ο Όθωνας δεν θα αναγκαζόταν να αποδεχτεί το Σύνταγμα του 1844.

Μετά την έξωση του Όθωνα και για περισσότερο από ένα αιώνα (1863-1967), η δυναστεία των Γλύξμπουργκ (Γεώργιος Α΄, Κωνσταντίνος, Αλέξανδρος, Γεώργιος Β΄, Παύλος, Κωνσταντίνος Β΄) κράτησε τον Ελληνικό θρόνο με μια διακοπή οκτώ ετών (1924-1935) που κηρύχθηκε έκπτωτη, και, φυσικά, με την αναγκαστική απομάκρυνσή της λόγω της Γερμανοϊταλικής κατοχής στη διάρκεια του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου. Εξαιρετικά πολυτάραχες και ανώμαλες υπήρξαν τόσο η εποχή όσο και η πορεία της δυναστείας, από τον πρώτο της εκπρόσωπο μέχρι τον τελευταίο.

Τέσσερις μεγάλοι πόλεμοι (1897, 1912-13, 1918-22, 1940-45) που μετέβαλαν ισάριθμες φορές τα σύνορα της Χώρας, ένας εξ' ίσου αιματηρός και περισσότερο οδυνηρός εμφύλιος (1946-1949), δύο στρατιωτικές Επαναστάσεις (1909, 1922) πολλά στρατιωτικά πραξικοπήματα και μια σκληρή και απάνθρωπη κατοχή.

Κάτω από τέτοιες συνθήκες ήταν επόμενο να επικρατήσουν για μεγάλα χρονικά διαστήματα ανώμαλες πολιτικές και κοινωνικές καταστάσεις, που οδήγησαν συχνά σε παραβιάσεις (άλλοτε συγκαλυμένες και άλλοτε απροκάλυπτες) των τεσσάρων Συνταγμάτων που θεσπίστηκαν διαδοχικά μέσα σ' αυτό το χρονικό διάστημα (1863, 1911, 1927, 1958). Φυσικά, ανάλογη τύχη είχαν τα ατομικά δικαιώματα και ο προς αυτά οφειλόμενος σεβασμός. Και φτάσαμε έτσι στο 1965, οπότε ο τελευταίος της δυναστείας των Γλύξμπουργκ (Κωνσταντίνος Β΄) προβαίνοντας στις 15 Ιουλίου σε «Συνταγματικό Πραξικόπημα» ανέτρεψε τη νόμιμη Κυβέρνηση του Γεωργίου Παπανδρέου, ανοίγοντας συγχρόνως την κερκόπορτα για να περάσουν τα τάνκς της Χούντας των συνταγματαρχών και να επιβάλλουν στον Ελληνικό Λαό την επτάχρονη δικτατορία και την καθολική αποστέρησή του και από τα στοιχειώδη ακόμα ατομικά δικαιώματα.

Μετά την μεταπολίτευση (1974), η Βουλή που προέκυψε από τις εκλογές της 17ης Νοεμβρίου ψήφισε το νέο Σύνταγμα που τέθηκε σε ισχύ στις 11 Ιουνίου 1975 αφού προηγουμένως (8.12.74) με δημοψήφισμα, καταργήθηκε το πολίτευμα της Βασιλευομένης και αντικαταστάθηκε από την Προεδρευομένη Κοινοβουλευτική Δημοκρατία. Από τότε δόθηκε ιδιαίτερη έμφαση στο σεβασμό και την προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και οι προσπάθειες προς τον σκοπό αυτό προωθήθηκαν σημαντικά, ενώ απ' την άλλη μεριά η πικρή εμπειρία της επτάχρονης δικτατορίας έχει ατσαλώσει τη θέληση του Ελληνικού Λαού να το υπερασπίσει στο παρόν και στο μέλλον, με κάθε θυσία.

Τα ατομικά δικαιώματα των Ελλήνων κατοχυρώνονται σήμερα από το Σύνταγμα του 1975 και ειδικότερα με τα άρθρα 4 έως και 25. Εν τούτοις, αρκετά συχνά, προβάλλεται το ερώτημα εάν και κατά πόσον η τήρηση των άρθρων αυτών ισχύει στη πράξη για όλους ανεξαιρέτως τους Έλληνες και τις Ελληνίδες, όπως το Σύνταγμα σαφώς και χωρίς διάκριση ορίζει.

Ειδικά, για τους υπηρετούντες στις Ένοπλες Δυνάμεις το ερώτημα αυτό προβάλλεται εντονότερα και αναφέρεται κυρίως στους στρατευσίμους (κληρωτούς) αλλά κατά καιρούς και στα μόνιμα στελέχη (αξιωματικούς, υπαξιωματικούς). Η κοινή γνώμη, μπροστά σ' αυτό το ερώτημα, τοποθετείται και απαντά με διαφόρους τρόπους που, ανάλογα με τα κοινά σημεία που έχουν μεταξύ τους, μπορούν να ομαδοποιηθούν τελικά σε τρεις βασικές απόψεις, τις εξής:

α. Οι Ένοπλες Δυνάμεις είναι ένας χώρος μέσα στον οποίο τα ατομικά δικαιώματα παραβιάζονται συνειδητά, εκ συστήματος, αφού ο χώρος αυτός, από τη φύση του, δεν είναι παρά ένας μηχανισμός καταπίεσης του ατόμου.

β. Η αναγνώριση και ο σεβασμός των ανθρωπίνων δικαιωμάτων δεν μπορούν, και ορθώς, να έχουν απόλυτη εφαρμογή σ' αυτό το χώρο γιατί κάτι τέτοιο θα οδηγούσε σε κατάλυση της πειθαρχίας και θα επηρέαζε αρνητικά το αξιόμαχο.

γ. Τα ατομικά δικαιώματα μπορεί και πρέπει να

είναι απόλυτα σεβαστά, όπως προβλέπεται απ' το Σύνταγμα, για όλους όσοι έχουν προσωρινή ή μόνιμη στρατιωτική ιδιότητα. Αυτό όχι μόνο δεν προκαλεί αρνητικές επιπτώσεις στο αξιόμαχο, αλλά αντίθετα το μεγιστοποιεί.

Από τις απόψεις αυτές η τρίτη είναι η μόνη ορθή, ενώ οι άλλες δύο απόλυτα λαθεμένες. Η πρώτη είναι φανερό πως εμπεριέχει σε υπερθετικό βαθμό τα στοιχεία μιας αδικαιολόγητης προκατάληψης και μιας επικίνδυνης εμπάθειας, ενώ η δεύτερη μπορεί δίκαια να χαρακτηρισθεί «ως εκ του πονηρού κατευθυνόμενη» για άλλοθι στην εφαρμογή αυταρχικών και απολυταρχικών ιδεών.

Σε σχέση με την τρίτη άποψη δύο είναι οι βασικές συνιστώσες που πρέπει να αναλυθούν προκειμένου να κατοχυρώσουν την ορθότητά της σε σχέση με τις δύο λαθεμένες. Αυτές είναι:

α. Η δυνατότης εφαρμογής της στη πράξη.

β. Οι επιπτώσεις στο αξιόμαχο από την εφαρμογή της.

Το ερώτημα, αν και κατά πόσο, τα ατομικά δικαιώματα στις Ένοπλες Δυνάμεις γίνονται σεβαστά στη πράξη ή παραβιάζονται αποτελεί το σημείο αιχμής κάθε ασκούμενης κριτικής σ' αυτό τον χώρο.

Πού όμως στηρίζεται η κριτική; Στον κανόνα ή στις εξαιρέσεις; Τα παραδείγματα που κατά καιρούς προβάλλονται, σίγουρα, δεν μπορούν να στηρίξουν κανόνα. Εξαιρέσεις όμως που αφορούν συνταγματικές εκτροπές και παραβιάσεις εντοπίζονται κατά καιρούς σε όλους τους χώρους που συνθέτουν οργανωμένα υποσύνολα του Ελληνικού Λαού (χωρίς βέβαια αυτό να αποτελεί αποδεκτή, για τις Ένοπλες Δυνάμεις, δικαιολογία). Αν προσπαθήσουμε να προσεγγίσουμε το ερώτημα απαλλαγμένοι από προκαταλήψεις και νοσηρές υπερβολές θα δούμε πως ο σεβασμός των ατομικών δικαιωμάτων και του Συντάγματος γενικότερα, επηρεάζεται από παράγοντες που βρίσκονται τόσο μέσα όσο και έξω από το χώρο αυτό.

Σοβαροί εξωστρατιωτικοί παράγοντες είναι, ασφαλώς η μορφή του *Πολιτεύματος* καθώς και ο τρόπος και οι διαδικασίες με τις οποίες ασκείται η μία από τις τρεις θεμελιώδεις Πολιτειακές λειτουργίες, η *Εκτελεστική*.

Στο παρελθόν υπήρξαν μεγάλες χρονικές περίοδοι που αυτοί οι παράγοντες επέδρασαν αρνητικά στη διαμόρφωση του ενδεδειγμένου δημοκρατικού πνεύματος, που πρέπει να χαρακτηρίζει τις Ένοπλες Δυνάμεις, και ίσως αυτό να έχει καταστήσει δύσπιστη μια μεγάλη μερίδα του λαού για τη δυνατότητα εμπέδωσης των δημοκρατικών αρχών σ' αυτό το χώρο, ενώ συγχρόνως προσφέρει επιχειρήματα για αμφισβητήσεις που τις περισσότερες φορές κινούνται στα επίπεδα της υπερβολής και του παραλόγου. Στο ξεκίνημα των δημοκρατικών αγώνων για τη καθιέρωση Συνταγματικού Χάρτη στη Πατρίδα μας (1843), ο Στρατός βρέθηκε απόλυτα ταυτισμένος με τον Λαό. Στη συνέχεια, είναι γεγονός πως σημειώθηκαν αρκετές μεταπτώσεις, αφού πολλές φορές το κλίμα που καλλιεργήθηκε και το πνεύμα που επεβλήθηκε στον ευαίσθητο αυτό χώρο είχαν σαν αποτέλεσμα την εκτροπή του σε μια τροχιά που δεν ήταν, όπως θα έπρεπε, απόλυτα ταυτισμένη με τις δημοκρατικές αρχές και τα δημοκρατικά ιδεώδη. Οι ολιγώτερο υπεύθυνοι γι' αυτό ήσαν οι στρατιωτικοί (φυσικά υπάρχουν εξαιρέσεις) που όσες φορές μπόρεσαν να απαγκιστρωθούν από αντιδημοκρατικές επιρροές τρίτων (Βασιλιάς, Χούντες, Αντιδραστικοί πολιτικοί, ξένα κέντρα), αφοσιώθηκαν αποκλειστικά στο καθήκον τους με απόλυτο σεβασμό και προσήλωση προς τους δημοκρατικούς θεσμούς.

Είναι φυσικό, κάτω από τέτοιες συνθήκες, ο σεβασμός των ανθρωπίνων δικαιωμάτων στις Ένοπλες Δυνάμεις να παρουσιάζει διακυμάνσεις ανάλογες με τη γενικότερη κατάσταση που επικράτησε στη Χώρα σε συνδυασμό με τις μικρές ή μεγάλες συνταγματικές εκτροπές που, κατά καιρούς, σημειώθηκαν. Πάντως, ακρότητες και μάλιστα γενικευμένες, μόνο δύο φορές παρατηρήθηκαν. Η μία στη περίοδο 1946-1952 (εμφύλιος και πρώτη μετεμφυλιακή περίοδος) και η δεύτερη στη διάρκεια της δικτατορίας των Συνταγματαρχών (1967-1974).

Αποκορύφωμα συνταγματικής εκτροπής είναι, φυσικά, μια επέμβαση των Ενόπλων Δυνάμεων στη πολιτική ζωή της χώρας και είναι ιστορικά αποδεδειγμένο πως, οσάκις φτάσαμε σε τέτοιες ακραίες καταστάσεις, κάποιοι πολιτικοί είτε με την ανοχή τους είτε με τη συνενοχή τους είχαν παίξει μοιραίο ρόλο.

Πάντως, αυτές οι περιπτώσεις δεν είναι απλά μια εκτροπή, αλλά ένα έγκλημα κατά της χώρας και τότε δεν υπάρχουν περιθώρια συζήτησης για ατομικά δικαιώματα αλλά μόνο δράσης για την ανατροπή της τυραννίας.

Στη διάρκεια της επταετίας 1967-1974 ο Ελληνικός λαός υπέστη βαρύτατες συνέπειες από μια τέτοια επέμβαση που εκτός από τα μεγάλα δεινά που επεσώρευσε στη Πατρίδα μας προκάλεσε και την Εθνική τραγωδία στη μαρτυρική Κύπρο. Αυτή όμως η επέμβαση είχε, σαν μικρό αντιστάθμισμα στο μεγάλο κακό που προκάλεσε, και ένα θετικό επακόλουθο. Τον εκδη-

μοκρατισμό των Ενόπλων Δυνάμεων που νοσούσαν στο σημείο αυτό από την εποχή του εμφυλίου πολέμου (1946-1949).

Οι προσπάθειες προς αυτή την κατεύθυνση άρχισαν ευθύς μετά τη μεταπολίτευση του 1974 και, σήμερα, δικαίως, η εμπιστοσύνη του λαού προς αυτές έχει αποκασταθεί. Καθήκον των Κυβερνήσεων που αυτός ο Λαός εκλέγει κάθε τέσσερα χρόνια είναι να προστατεύσουν και να διατηρήσουν αυτή την κατάσταση. *Μετά από όλα αυτά πρέπει να δεχτούμε πως οι τυχόν παραβιάσεις των ατομικών δικαιωμάτων, στο χώρο των Ενόπλων Δυνάμεων, δεν είναι ένα αναπόφευκτο πρωτογενές φαινόμενο αλλά ένα δευτερογενές επακόλουθο των εκτροπών της πολιτικής από τη τήρηση των δημοκρατικών θεσμών, πού οι διαστάσεις του μεταβάλλονται ανάλογα με τη δημοκρατική ευαισθησία των Κυβερνώντων και του σεβασμού των δημοκρατικών αρχών από όλους γενικά τους φορείς της δημόσιας ζωής της χώρας.*

Πέρα όμως από τους εξωστρατιωτικούς παράγοντες υπάρχουν οι καθαρά στρατιωτικοί που η επίδρασή τους είναι άμεση και καθοριστική. Κυρίαρχος ανάμεσα σ' αυτούς είναι ο ρόλος των αξιωματικών που έχουν τη βαρεία ευθύνη να διοικήσουν τις Ένοπλες Δυνάμεις και να ποδηγετήσουν τη Νεολαία της Πατρίδος μας. Είναι αυτοί που εμπνέουν, αυτοί που οδηγούν, αυτοί που πρέπει να δίνουν πάντα παραδείγματα ήθους και συμπεριφοράς μόνο προς μίμηση, ποτέ προς αποφυγή. Αλλιώς, δεν δικαιούνται να έχουν θέση στις Ένοπλες Δυνάμεις, ακόμα και αν διαθέτουν υψηλά επαγγελματικά προσόντα.

Βασικό συνειδησιακό στοιχείο κάθε αξιωματικού πρέπει να είναι η πίστη πως η εξουσία που ασκεί του παρέχεται από το Σύνταγμα και τους νόμους του Κράτους, και πως οποιαδήποτε κατάχρηση αυτής της εξουσίας δεν βλάπτει απλά και μόνο το άτομο ή τα άτομα που πλήττονται απ' αυτή τους την πράξη, αλλά ολόκληρο το στράτευμα του οποίου προσβάλλει την αξιοπιστία και κλονίζει τη συνοχή.

Με δεδομένο ότι ο σεβασμός στο Σύνταγμα γενικά και τα ατομικά δικαιώματα ειδικότερα είναι σήμερα ο κανόνας στις Ένοπλες Δυνάμεις, οι προσπάθειες πρέπει να επικεντρωθούν στη περιστολή των εξαιρέσεων και την ελαχιστοποίηση του ποσοστού τους. Θα ήταν ασφαλώς υπερβολή αν υποστηρίζαμε πως δεν εμφανίζονται φαινόμενα αυθαιρεσιών και παραβιάσεων των

ατομικών δικαιωμάτων στις Ένοπλες Δυνάμεις, ως μεμονωμένα περιστατικά.

Σε τέτοιες περιπτώσεις οι προβλεπόμενες από το νόμο και τους κανονισμούς πειθαρχικές και ποινικές κυρώσεις πρέπει να επιβάλλονται με αυστηρότητα. Η αντιμετώπιση των παραβιάσεων των ατομικών δικαιωμάτων με επιείκεια ενθαρρύνει τις αυθαιρεσίες και κλονίζει το περί δικαίου αίσθημα που πρέπει να κυριαρχεί στις Ένοπλες Δυνάμεις. Η αντιμετώπιση όμως τέτοιων παραβιάσεων δεν μπορεί και δεν πρέπει να στηρίζεται μόνο σε κατασταλτικά μέτρα αλλά και, κυρίως, σε προληπτικά.

Τα μέτρα που μπορούν να συμβάλλουν αποτελεσματικά στην περιστολή των πειθαρχικών παραπτωμάτων, στη πρόληψη αυθαιρεσιών αλλά και στην έμπρακτη αναγνώριση της σημασίας που αποδίδεται για τον σεβασμό των ατομικών δικαιωμάτων στο χώρο των Ενόπλων Δυνάμεων είναι πολλά. Η καταγραφή τους βέβαια δεν μπορεί να συμπεριληφθεί σ' ένα άρθρο που στοχεύει σε μια γενική μόνο σκιαγράφηση του θέματος. Κυρίως όμως πρέπει να στρέφονται προς τις εξής κατευθύνσεις.

α. Δημοκρατική διαπαιδαγώγηση των στελεχών (αξιωματικών και υπαξιωματικών)

Φυσικά αυτή η διαπαιδαγώγηση δεν έχει καμιά σχέση με κάποιας μορφής «διαφώτιση» που σε κάποιο παρελθόν (όχι πολύ μακρινό) κάποιοι εγκάθετοι διαφωτιστές στην προσπάθειά τους να αφοπλίσουν τον μηχανισμό της κρίσεως των στελεχών χρησιμοποιούσαν φτηνές θεωρίες και επιχειρήματα που δεν άντεχαν σε καμιά κριτική.

Η σωστή διαπαιδαγώγηση πρέπει διευρύνοντας τις γνώσεις με ελεύθερη την κρίση, να στοχεύει στη δημιουργία στελεχών με ριζομένη την πίστη προς τους δημοκρατικούς θεσμούς και τη βαθειά αντίληψη της υποχρέωσης για απόλυτο σεβασμό στο Σύνταγμα, τους Νόμους του Κράτους και τη Λαϊκή κυριαρχία. Τέτοια διαπαιδαγώγηση δεν μπορεί να είναι ευκαιριακή, αλλά προγραμματισμένη, και πρέπει να ανατίθεται σε εγνωσμένου επιστημονικού κύρους πρόσωπα σε ό,τι αφορά το θεωρητικό επίπεδο. Η αρχή έχει γίνει (ήδη στις Σχολές Ευελπίδων, Δοκίμων και Ικάρων, διδάσκονται αρχές Συνταγματικού Δικαίου) υπάρχουν όμως ακόμα πολλά περιθώρια για βελτίωση. Εξυπακούεται ότι για να έχουν τέτοια μέτρα θετικά αποτελέσματα πρέπει να είναι απαλλαγμένα από κάθε είδους προπαγανδιστικό στοιχείο που αποσκοπεί σε πολιτική εκμετάλευση. Αυτός είναι ένας «πειρασμός» στον οποίο δεν πρέπει να υποκύπτουν οι εκάστοτε Κυβερνήσεις γιατί τότε θα οδηγηθούμε σε επικίνδυνες οπισθοδρομήσεις.

β. Εκσυγχρονισμός των κανονισμών και διατάξεων που αφορούν το στρατιωτικό προσωπικό των Ενόπλων Δυνάμεων

Κανονισμοί και διατάξεις που αφορούν το στρατιωτικό προσωπικό των Ενόπλων Δυνάμεων πρέπει να εκσυγχρονίζονται ακολουθώντας, ανάλογα, τις εξελίξεις στον ευρύτερο κοινωνικό τομέα. Μια τέτοια ενέργεια, αντιπροσωπευτική, είναι αυτή που έγινε το 1984, όταν στα πλαίσια του εκσυγχρονισμού των Ενόπλων Δυνάμεων αναθεωρήθηκε ο «Γενικός Κανονισμός Υπηρεσίας στον Στρατό» (Π.Δ. 130/84). Ο νέος Κανονισμός περιέχει διατάξεις που προσδιορίζουν με σαφήνεια τα δικαιώματα των στρατευμένων, διασφαλίζουν την αξιοπρέπεια και την προσωπικότητά τους και, το κυριότερο, επισημαίνουν πως διαταγές που αποβλέπουν στη κατάλυση του Συντάγματος όχι μόνο δεν πρέπει να εκτελούνται, αλλ' αντίθετα θα πρέπει να επιφέρουν την αντίδραση του διατασσομένου. Διαφορετικά αυτός υπέχει ακέραια την ευθύνη της εκτέλεσης ή αποσιώπησης.

γ. Ενδιαφέρον για τα προβλήματα των στρατευσίμων (κληρωτών)

Ο κάθε στρατεύσιμος, όταν κατατάσσεται, φέρει βεβαίως μαζί του και τα προσωπικά του προβλήματα που είναι πολύ φυσικό να τα αισθάνεται υπερβολικά διογκωμένα με την είσοδό του σ' ένα νέο και άγνωστο περιβάλλον, αυξημένων, εκ προοιμίου, απαιτήσεων.

Αυτό το δυσάρεστο συναίσθημα είναι γενικό, άσχετα με το αν σε άλλους εμφανίζεται με μεγαλύτερη και σε άλλους με μικρότερη ένταση, ανάλογα με το χαρακτήρα, το μορφωτικό επίπεδο, τη ψυχική αντοχή ή και τα άλλα εξατομικευμένα χαρακτηριστικά κάθε νέου. Εάν δεν ξεπεραστεί αυτό το συναίσθημα, το στρατιωτικό περιβάλλον παίρνει μοιραία εχθρική υπόσταση με ανάλογες επιπτώσεις και αντιδράσεις στη συμπεριφορά του. Για να το ξεπεράσει όμως ο κληρωτός θα πρέπει να αισθανθεί το νέο περιβάλλον ως συνέχεια του προηγούμενου, της πολιτικής του ιδιότητας, και αυτό επιτυγχάνεται σε μεγάλο βαθμό αν βρει κατανόηση και συμπαράσταση στα προβλήματά του.

δ. Βελτίωση των συνθηκών διαβίωσης

Είναι ευνόητο πως ο σεβασμός προς τα ατομικά δι-

καίωματα των στρατιωτικών υποβαθμίζεται αυτόματα αν δεν τους εξασφαλίζονται οι κατάλληλες (ποιοτικά και ποσοτικά) συνθήκες διαβίωσης.

Τα μέσα και οι ευκολίες που συνθέτουν το πλαίσιο των συνθηκών διαβίωσης είναι πολλές (ενδιαιτήσεις, χώροι καθαριότητας και υγιεινής, χώροι ψυχαγωγίας, τροφοδοσία, ιατρική παρακολούθηση, πνευματική καλλιέργεια, επικοινωνία με τους οικείους κ.ο.κ.) και βεβαίως απαιτούν υψηλές δαπάνες.

Εν τούτοις είναι κάτι περισσότερο από απαραίτητες και γι' αυτό τον λόγο η ηγεσία των Ενόπλων Δυνάμεων, σε μόνιμη βάση, δείχνει ιδιαίτερη ευαισθησία για την προώθηση έργων που αποσκοπούν στη βελτίωσή τους.

ε. Αξιοκρατία

Απαίτηση που δεν επιδέχεται παρεκκλίσεις. Αφορά κυρίως στα μόνιμα στελέχη (αξιωματικούς και υπαξιωματικούς) αλλά μπορεί να έχει προεκτάσεις και στους στρατευσίμους.

Η σταδιοδρομική εξέλιξη των στελεχών και οι όποιες επιλογές για την αξιοποίησή τους, πρέπει να γίνονται με αποκλειστικά κριτήρια, τα προβλεπόμενα από τον νόμο προσόντα (ηθικά, ψυχικά, πνευματικά, διοικητικά, επαγγελματικά και σωματικά). Η ευνοιοκρατία, η με πλάγια μέσα υπηρεσιακή ανέλιξη και η πάσης φύσεως υπηρεσιακή προώθηση όταν αντιβαίνει στους κανόνες της δικαίας μεταχείρησης, δεν είναι παρά μια ωμή παραβίαση των ατομικών δικαιωμάτων που επί πλέον προκαλεί δυσμενείς επιπτώσεις στην απόδοση των Ενόπλων Δυνάμεων αφού ο παραμερισμός ικανών προς χάριν λιγότερο ικανών υποβαθμίζει το αξιόμαχο.

Οι παράγοντες που πρέπει να εξετασθούν για να δοθεί απάντηση στο εάν, στο πως και στο κατά πόσον επηρεάζεται το αξιόμαχο των Ενόπλων Δυνάμεων από την πιστή εφαρμογή των προβλεπομένων από το Σύνταγμα και τους νόμους, σε σχέση με τα ατομικά δικαιώματα, είναι δύο.

Η Αποστολή και η Πειθαρχία. Και οι δύο είναι θεμελιώδεις και είναι αυτοί που προβάλλονται από όσους αμφισβητούν (καλοπροαίρετα ή κακοπροαίρετα) τη δυνατότητα αλλά και τη σκοπιμότητα της πλήρους κατοχύρωσης των δικαιωμάτων σ' αυτόν τον χώρο.

Η Αποστολή των Ενόπλων Δυνάμεων είναι συνυφασμένη με την επιβίωση του Έθνους. Η διαφύλαξη της

ανεξαρτησίας και η προάσπιση της εδαφικής ακεραιότητας της χώρας, καθώς και η προστασία της Ελευθερίας του Ελληνικού Λαού είναι αδύνατον να αναληφθούν και να πραγματοποιηθούν χωρίς ισχυρές Ένοπλες Δυνάμεις ικανές να αποτρέψουν και, σε περίπτωση που η αποτροπή αποτύχει, ν' αντιμετωπίσουν δραστικά και αποτελεσματικά οποιαδήποτε απειλή.

Ειδικά, για την Ελλάδα, η αποστολή των Ενόπλων Δυνάμεων δεν προσδιορίζεται γενικά και αφηρημένα, αφού η απειλή που αντιμετωπίζει είναι υπαρκτή, συγκεκριμένη και πάγια. Οι επεκτατικές βλέψεις της Τουρκίας στο Αιγαίο, στην Κύπρο και στη Θράκη δεν επιτρέπουν καμιά αμφισβήτηση. Οι αισιόδοξες προοπτικές που διαγράφονται με την προσδοκία χάραξης κοινής αμυντικής πολιτικής στα πλαίσια μιας ενωμένης Ευρώπης δεν μπορούν να μειώσουν, και πολύ περισσότερο, να εξαλείψουν –τουλάχιστον για την επόμενη δεκαετία– την απειλή. Αντίθετα, η δεδομένη αυτή απειλή σε συνδυασμό με τη ρευστότητα και την αβεβαιότητα που επικρατούν και τους κινδύνους που ελλοχεύουν στην ευρύτερη περιοχή των Βαλκανίων και ακόμα με την αναμενομένη αναβάθμιση της στρατηγικής σημασίας της Τουρκίας και της αντίστοιχης στρατιωτικής ισχυροποίησής της, από τον πόλεμο στον Κόλπο, πρέπει να μας καταστήσουν ιδιαίτερα προσεκτικούς στα θέματα που αφορούν στον τομέα της Άμυνας και της διατήρησης της ετοιμότητας και της μαχητικής ικανότητας των Ενόπλων Δυνάμεων δηλαδή της ισχύος τους, σε πολύ υψηλό επίπεδο.

Η ισχύς των Ενόπλων Δυνάμεων είναι συνάρτηση πολλών παραγόντων. Ένας από τους βασικούς και πλέον απαραίτητους είναι η πειθαρχία. Χωρίς τον παράγοντα αυτόν αναπτυγμένο σε υπέρτατο βαθμό, είναι αδύνατον να ενεργήσουν δραστικά και αποτελεσματικά για να φέρουν σε πέρας την αποστολή τους.

Η πειθαρχία εξ' άλλου είναι ένας παράγων που μπορεί να χρησιμοποιηθεί σαν πρόσχημα για να δικαιολογήσει ενέργειες που παραβιάζουν τα ατομικά δικαιώματα των στρατιωτικών. Αυτός ο κίνδυνος μπορεί όμως να εξουδετερωθεί εάν προσδιορισθεί επακριβώς και σωστά η έννοια της πειθαρχίας, και όταν ο τρόπος και οι μέθοδοι που χρησιμοποιούνται για την επιβολή της είναι οι προβλεπόμενοι από την κειμένη νομοθεσία (νόμοι, προεδρικά διατάγματα, διατάξεις, κανονισμοί κλπ.) και όχι αυθαίρετοι.

Το ζητούμενο σήμερα στο χώρο των Ενόπλων Δυνάμεων είναι η *«εσωτερική (συνειδητή) πειθαρχία»*. Αυτή η μορφή της πειθαρχίας, σε αντίθεση με την «εξωτερική», που στηρίζεται στον εξαναγκασμό και πηγάζει από τον φόβο των ποινών, απορρίπτει τη συντριβή της προσωπικότητας και αποδέχεται την ατομική πρωτοβουλία. Στηρίζεται στη συναίσθηση της έννοιας της τιμής και καλλιεργεί τη συνείδηση της ευθύνης και της ηθικής υποχρέωσης για την εκπλήρωση του κοινού έργου και του κοινού σκοπού, *μέσα απ' τη σύνδεση του κατωτέρου με τον ανώτερο με δεσμούς σεβασμού και δικαιοσύνης.*

Φυσικά και αυτής της μορφής η πειθαρχία δεν εντάσσεται στο απυρόβλητο ούτε και διεκδικεί το «αδιατάρακτο». Παραβάσεις θα υπάρξουν και ασφαλώς θα επισύρουν τις αντίστοιχες κυρώσεις. Αυτές όμως οι κυρώσεις δεν μπορεί να είναι αυθαίρετες. Πρέπει να είναι σύμφωνες προς την κειμένη νομοθεσία και ανάλογες με τη βαρύτητα της παράβασης. Η διπλή αυτή προϋπόθεση είναι μια ακόμα ασφαλιστική δικλείδα για την προστασία των ατομικών δικαιωμάτων.

Είναι φανερό, πως αυτή η πειθαρχία εξυπηρετεί απόλυτα την Αποστολή και παράλληλα διασφαλίζει τα ατομικά δικαιώματα, χωρίς να κινδυνεύει να κλονισθεί από την τήρηση του οφειλομένου προς αυτά σεβασμού.

Η πίστη στην Αποστολή και η εμπέδωση συνειδητής πειθαρχίας έχουν σαν αποτέλεσμα την ανύψωση του *ηθικού*, που είναι το σπουδαιότερο στοιχείο από εκείνα που απαιτούνται για την διατήρηση υψηλού επιπέδου μαχητικής ικανότητας. *Ένα τέτοιο αποτέλεσμα δεν επιτυγχάνεται με άτομα άβουλα, καταπιεσμένα και φοβισμένα, δηλαδή με άτομα που νιώθουν να καταπατούνται τα Συνταγματικά τους δικαιώματα.* Αντίθετα, μεγιστοποιείται όταν μπορούν με ελεύθερη σκέψη και ξεκάθαρη κρίση να συνειδητοποιήσουν την ιερότητα της Αποστολής και να θεωρήσουν τη συμβολή τους στην επιτυχία της σαν Υπέρτατο Χρέος.

Η ιστορία κάθε Λαού είναι ο καθρέφτης των αρετών και των ελαττωμάτων του. Μέσα από τις σελίδες της προβάλλει ανάγλυφα η συμπεριφορά του στις διάφορες φάσεις της πορείας του, από το «χθες» στο «σήμερα» και τα πεπραγμένα του στη διάρκεια αυτής της διαδρομής που προδιαγράφουν, μαζί με άλλους παράγοντες, το μέλλον του.

Στη διαχρονική πορεία του Λαού μας, η Ελευθερία υπήρξε διαρκές ζητούμενο. Αγώνες εθνικοαπελευθερωτικοί, μακροχρόνιοι και πολυαίμακτοι, αγώνες κοινωνικοί και πολιτικοί που αρκετές φορές εξελίχθηκαν σε επαναστάσεις είναι δεσπόζοντα χαρακτηριστικά της δικής μας Ιστορίας. Θλιβερή όμως παραμένει η διαπίστωση ότι οι αγώνες, οι θυσίες, η αναμφισβήτητη αυτή προσφορά μας στο καθολικό αίτημα για

Ελευθερία, με όλες τις συνιστώσες που την προσδιορίζουν, δεν κατάφεραν να εξαλείψουν πλήρως τους κινδύνους που την απειλούν. Αντίθετα, καθημερινά αντιμετωπίζουμε ως Έθνος προκλήσεις που εξικνούνται μέχρις αμφισβητήσεως ή και επιβουλής της εδαφικής μας ακεραιότητας. Στους αγώνες που δόθηκαν και σ' αυτούς που, δυστυχώς, βρίσκονται μπροστά μας, αιχμή του δόρατος ήταν και είναι οι Ένοπλες Δυνάμεις της χώρας.

Σ' αυτές προσβλέπουμε, σ' αυτές στηριζόμαστε.

Θα αποτελούσε, συνεπώς, αντίφαση, σχήμα οξύμωρο και ηθικό παράδοξο να «εκχωρούμε» το δικαίωμα άμυνας, να εμπιστευόμαστε τους αγώνες για τη διατήρηση της Ελευθερίας και της εδαφικής μας ακεραιότητας, δηλαδή τη βάση των Εθνικών μας επιδιώξεων, *σε Έλληνες που, λόγω της στρατιωτικής τους ιδιότητας δεν θα μετείχαν πλήρως αυτών ακριβώς των δικαιωμάτων και ελευθεριών που τους καλούμε να υπερασπισθούν.*

Τέτοια παράδοξα η σημερινή, τουλάχιστον, πραγματικότητα έχει αποφασιστικά περιορίσει. Στη νομοθετική εξουσία εναπόκειται η ολοκλήρωση και στην εκτελεστική να εφαρμόζει απαρέγκλιτα την ολοένα εξελισσόμενη νομοθεσία. Προς όφελος και των ενστόλων και των μη ενστόλων Ελλήνων, κάτω από την κοινή σκέπη του Συντάγματος της Ελληνικής Δημοκρατίας.

□

Λειτουργική αναβάθμιση του αμυντικού μας συστήματος
(υψηλή προτεραιότητα με χαμηλό κόστος)

του Χρήστου Λυμπέρη
Αντιναύαρχου ε.α.-επίτιμου Αρχηγού του Στόλου

Η Ελλάδα, όπως και οι άλλες χώρες του κόσμου, έχει εθνικά συμφέροντα με κορυφαίο την επιβίωση του έθνους και την εξασφάλιση της εδαφικής της ακεραιότητας. Κορυφαία αποστολή του αμυντικού συστήματος της χώρας παραμένει η ΑΠΟΤΡΟΠΗ κάθε εξωτερικής στρατιωτικής ενέργειας εις βάρος μας και σε περίπτωση εκδήλωσής της η αποτελεσματική εξουδετέρωσή της. Το ΑΜΥΝΤΙΚΟ ΣΥΣΤΗΜΑ είναι η καρδιά της εθνικής ισχύος και έτσι πρέπει να το δούμε. Τα βασικά στοιχεία που συνθέτουν και ολοκληρώνουν το «αμυντικό σύστημα» της χώρας μας είναι:

- Το ανθρώπινο δυναμικό (πολιτικό και στρατιωτικό) που δραστηριοποιείται στον χώρο άμυνας
- Οι μάχιμες μονάδες των ενόπλων δυνάμεων με τα οπλικά τους συστήματα και την υποδομή υποστήριξής των
- Η αμυντική βιομηχανία και έρευνα
- Η εξωτερική αμυντική αλληλεγγύη
- Οι θεσμοί λειτουργίας του όλου αμυντικού συστήματος

Από την παραπάνω δομή της αμυντικής ισχύος προκύπτει σαφώς και η φορά των προσπαθειών αναβάθμισής της ώστε μαζί με την οικονομική-πολιτική-πολιτιστική και κοινωνική ισχύ της χώρας να προκύψει η αναγκαία ΕΘΝΙΚΗ ΙΣΧΥΣ, την χρησιμοποίηση της οποίας θα προδιαγράψει η ΕΘΝΙΚΗ ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΗ για στήριξη των εθνικών μας στόχων. Εάν θεωρήσουμε δεδομένους τους δημογραφικούς και οικονομικούς περιορισμούς της χώρας, οι οποίοι επηρρεάζουν άμεσα το μέγεθος της αμυντικής μας ισχύος, υπάρχει η παράμετρος της λειτουργίας του συστήματος η οποία έχει μεγάλη ελαστικότητα την οποία μπορούμε να επηρεάσουμε. Υπάρχει η ποιότητα του συστήματος σαν πρόκληση. Βασικό ερώτημα που τίθεται ενώπιόν μας είναι: «Λειτουργούμε αποδοτικά; Εξισούται το κόστος με την ωφελιμότητα; Τι μπορεί και πρέπει να γίνει;» Δεν θα αποκαλύψουμε μυστικά αν ομολογήσουμε με αίσθημα ευθύνης ότι, ναι με οι Ένοπλες δυνάμεις λειτουργούν καλύτερα από τον υπόλοιπο δημόσιο τομέα πλην όμως, υπάρχουν δυσλειτουργίες και λειτουργική στέρηση στο αμυντικό σύστημα της χώρας. Ας παραλληλήσουμε το αμυντικό σύστημα με επιχείρηση παραγωγής υπηρεσιών άμυνας όπου επιχειρηματίας είναι το κράτος, η κυβέρνηση. Τι θα έκανε ένας σωστός επιχειρηματίας; Τι άλλο από το να λειτουργήσει σωστά η επιχείρησή του προκειμένου να επιβιώσει στον υπάρχονται διεθνή ανταγωνισμό. *Με άλλα λόγια ο επιχειρηματίας (κυβέρνηση) έχοντας ως κατευθύνουσα δύναμη (driving force) την αποστολή της επιχείρησης (παραγωγή ανταγωνιστικών υπηρεσιών εθνικής άμυνας) θα στελέχωνε ιεραρχημένους στόχους, θα εξασφάλιζε σωστή οργάνωση, θα στελέχωνε την επιχείρηση αξιοκρατικά, θα διαμόρφωνε και εφάρμοζε πολιτική σε όλους τους τομείς δραστηριοποίησης της επιχείρησης, θα ανέπτυσσε δεσμό αλληλλεγγύης και ενιαίο πνεύμα ανάμεσα στο προσωπικό, θα επέλεγε σύγχρονη τεχνολογία, θα ενδιαφερόταν για την εκπαίδευση του προσωπικού και για τις κοινωνικές του ανάγκες (πολιτισμός-άθληση-ψυχαγωγία-υγεία) θα προχωρούσε ιεραρχικά όσους δημιουργούν και παραγάγουν ενώ θα απομάκρυνε τους δόλιους-τεμπέληδες και ανίκανους. Ο επιχειρηματίας ακόμη θα φρόντιζε μέσα στην επιχείρηση οι παροχές να ισορροπούν με την προσφορά έργου και όλοι οι εργαζόμενοι να αντιλαμβάνονται το αμοιβαίο συμφέρον της αποδοτικότητας της επιχείρησης και της οικονομικής μεταχείρησης των πόρων.*

Αλήθεια, πόσο κοντά ή μακρυά ευρίσκεται το ΑΜΥΝΤΙΚΟ ΣΥΣΤΗΜΑ από πλευράς λειτουργικότητας ως προς τα προαναφερθέντα; Θα είμεθα ήσυχοι

και ευτυχείς εάν όντως έτσι είχαν τα πράγματα. Όμως δεν λειτουργούμε έτσι και πρέπει να βρούμε την δύναμη εκείνη που θα δώσει την αναγκαία επιτάχυνση στο αμυντικό σύστημα της χώρας. Οι αντιδρώσες δυνάμεις, νοοτροπία, κομματισμός, προχειρότητα, ρουσφετολογία, αδιαφορία, επιφανειακή επαφή με τα προβλήματα θα μας οδηγήσουν σε χαμηλότερες ταχύτητες τώρα που θα χρειάζεται να κλείσουμε καθυστερήσεις ετών, τώρα που χρειάζεται να δώσουμε το παρόν στην Ευρώπη.

Πρέπει όλοι να συνειδητοποιήσουμε πως είναι ΕΘΝΙΚΗ ΑΝΑΓΚΑΙΟΤΗΤΑ η αποδοτική λειτουργία του αμυντικού συστήματος. Πρέπει μετά φόβου θεού να ασχοληθούμε και εργασθούμε για την λειτουργία του αμυντικού συστήματος της χώρας. Δεν χρειαζόμεθα πολλά χρήματα για την αναβάθμιση του ικανού επιχειρηματία (κυβέρνηση), την καθολική πολιτική βούληση και την λαϊκή συμμετοχή δηλαδή υπεύθυνη στάση από όλους μας. Πολύ συνοπτικά – σε πέντε βήματα – θα συνοψισθούν σκέψεις λειτουργίας αναβάθμισης του αμυντικού μας συστήματος.

Βήμα πρώτο. Κύκλος εθνικής σχεδίασης

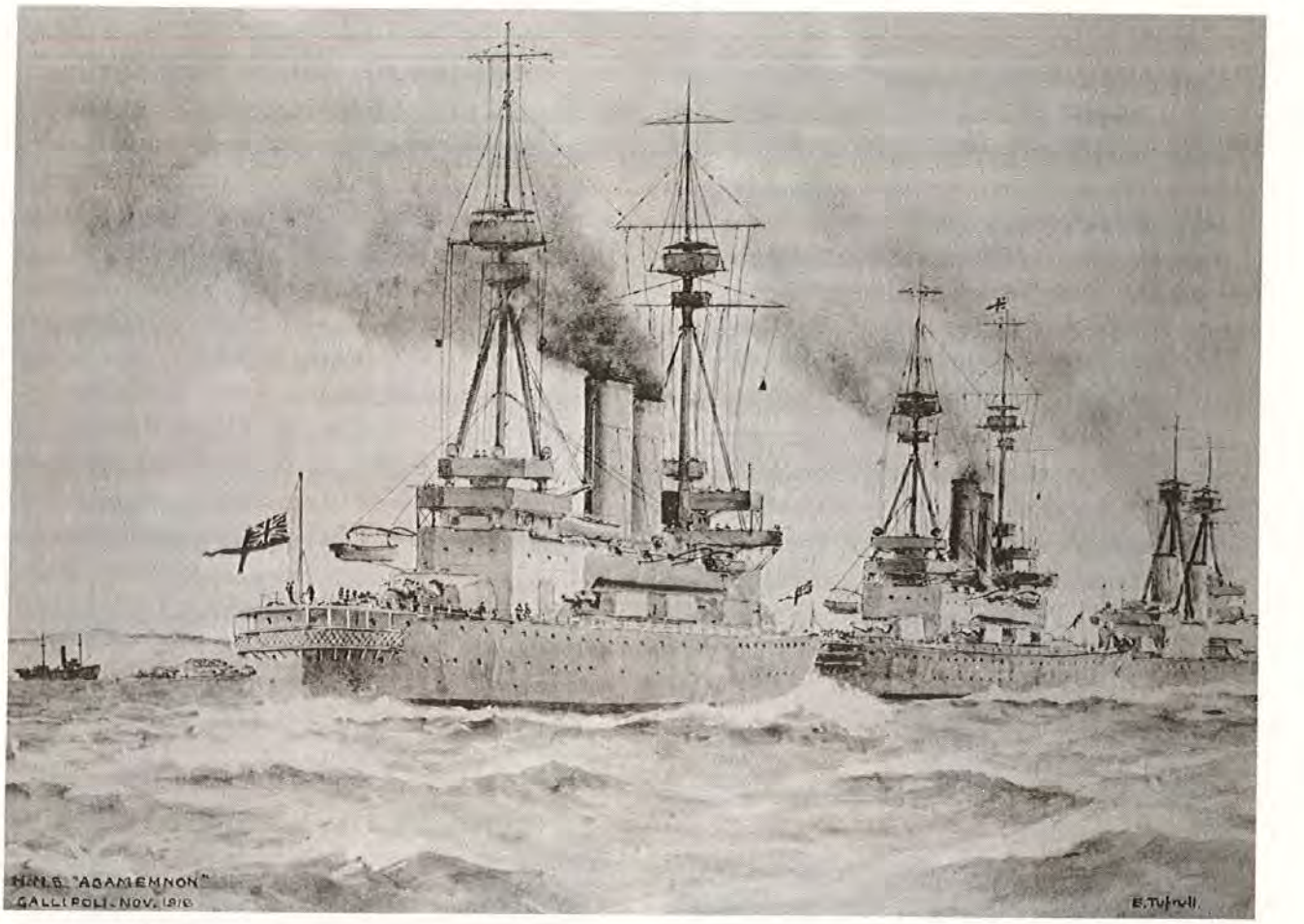
Το αμυντικό σύστημα παίρνει συγκεκριμένο σχήμα, στίγμα και πορεία σε ένα σύστημα αναφοράς με άξονες του τους εθνικούς στόχους, την εθνική στρατηγική, την πολιτική εθνική άμυνα και το αμυντικό δόγμα. Ο κύκλος της παραπάνω Εθνικής σχεδίασης απαιτεί την συμμετοχή Κυβέρνησης, Αντιπολίτευσης, βουλής, θεσμικών οργάνων όπως ΚΥΣΕΑ και εξειδικευμένων οργανισμών π.χ. Ινστιτούτο στρατηγικών μελετών. Μια ενδοσκόπηση της ελληνικής πραγματικότητας αποκαλύπτει αρνητική εικόνα και μεγάλες, θεσμικού και λειτουργικού χαρακτήρα, αποστάσεις από Ευρωπαϊκά και Αμερικανικά πρότυπα. Μπορούμε σε αυτό τον τομέα να βελτιωθούμε και επιβάλλεται να το επιδιώξουμε. Αναμφισβήτητος κοινός τόπος αναφοράς πρέπει να γίνουν τα εθνικά συμφέροντα της χώρας με άλλα λόγια τα «ΘΕΛΩ» και οι «ΑΝΑΓΚΕΣ» του έθνους. Από πλευράς *κυβέρνησης το ΚΥΣΕΑ* πρέπει να ενεργοποιηθεί στην εκτίμηση των στρατηγικών συμφερόντων και της εθνικής πολιτικής για την ασφάλεια της χώρας. Οι κατευθύνσεις αμυντικής σχεδίασης θα ξεκινήσουν από το ΚΥΣΕΑ σαν το αρμόδιο συλλογικό Κυβερνητικό όργανο και όχι από τα γραφεία κάποιων επιτελών. Οι αμυντικές προτεραιότητες της χώρας, η δομή των δυνάμεων, το αμυντικό δόγμα περνάνε μέσα από το ΚΥΣΕΑ το οποίο φυσικά δεν μπορεί να είναι μόνον οι υπουργοί και ο γραμματέας του αλλά ολόκληρος οργανισμός που μελετά, προετοιμάζει και διεκπεραιώνει εισηγήσεις-αποφάσεις. *Τα πολιτικά κόμματα* από την πλευρά τους δεν εξαντλούν την συνεισφορά των στον κύκλο της εθνικής σχεδίασης με παρουσίαση και μόνο προγραμματικών πολιτικών θέσεων. Χρειάζεται να δούμε τι γίνεται στον έξω κόσμο. Τα πολιτικά κόμματα έχουν ίδιο μελετητικό δυναμικό και διαδικασίες μελέτης και έρευνας εθνικών και άλλων θεμάτων προκειμένου να παρουσιάσουν την δική τους πρόταση. Στην Ελλάδα η προχειρότητα στο θέμα δεν έχει Ευρωπαϊκό προηγούμενο. *Η Βουλή* στην Ελλάδα περιορίζεται σε συζήτηση πολιτικών αρχηγών όταν θίγονται θέματα εξωτερικής πολιτικής και άμυνας. Πρέπει οι ειδικές επιτροπές εξωτερικών και άμυνας να πάρουν σάρκα και οστά και να δραστηριοποιηθούν. Επί τέλους να δούμε και στην ΕΡΤ τον έλληνα υπουργό εξωτερικών να παρουσιάζει την ελληνική εξωτερική πολιτική στην αρμόδια επιτροπή της Βουλής και να γίνεται διάλογος. Στην χώρα μας πρέπει να υποστηριχθούν τα σοβαρά *ινστιτούτα στρατηγικών μελετών* διότι μπορούν να προσφέρουν έργο, αξιόλογο προϊόν.

Βήμα δεύτερο. Δομή δυνάμεων

Στο έναντι απλοποιημένο διάγραμμα φαίνεται η διαδικασία λήψης αποφάσεως για την δομή δυνάμεων τρίτης χώρας.

Όπως διαπιστώνεται, οι δομές δυνάμεων είναι πολιτική απόφαση η οποία μάλιστα περνάει και από την Βουλή των ξένων χωρών. Ποιά είναι η Ελληνική μεθοδολογία; Λίγο πολύ γνωστή. Απουσία της Βουλής, έλλειψη μακροχρόνιας σχεδίασης και προγραμματισμού, αποφάσεις της στιγμής και γενικές σπατάλες πόρων. Στην χώρα μας, οι εκάστοτε υπουργοί άμυνας, ευρισκόμενοι υπό την πίεση των επιτελικών, κατέληγαν σε συμβιβαστικές διαιτητικές παρεμβάσεις ενώ ο ΑΓΕΕΘΑ πρώτα αισθανόταν και λειτουργούσε ως αξιωματικός του κλάδου προέλευσής του και μετά έμπαινε στο παιγνίδι της «δίκαιης κατανομής των πόρων». Δυστυχώς, ο μακροχρόνιος αμυντικός σχεδιασμός στην Ελλάδα υποφέρει από εγγενείς αδυναμίες που να δικαιολογούν πρακτικές προμήθειας αμυντικών συστημάτων χωρίς μελέτη αλλά με διαίσθηση και εμπειρικές προσεγγίσεις. Η Ελλάδα αγόρασε τα βλήματα EXOCET χωρίς ανάλυση και όμως επέτυχε.

Σαν εξαίρεση τέτοιες διαδικασίες μπορεί να γίνονται αποδεκτές, σήμερα όμως επιβάλλεται μια διαδικασία TOP DOWN APPROACH πριν καταλήξουμε

στο τι θα αγοράσουμε. Ένας μεγάλος περιορισμός στην δομή δυνάμεων ήταν και παραμένει πλεονασματικού Αμερικανικού πολεμικού υλικού μεγάλης ηλικίας, παλαιάς τεχνολογίας με επιχειρησιακές προδιαγραφές μη προσαρμοζόμενες πάντα στις δικιές μας απαιτήσεις. Η χώρα μας πρέπει να αναβαθμίσει την λειτουργία της επιλογής αμυντικών δυνάμεων ώστε να εξασφαλίζεται πολιτικοστρατιωτική επεξεργασία, να συντίθενται πολιτικοστρατιωτικά σενάρια που αναμένεται να υποστηριχθούν από τις δυνάμεις της χώρας και να γίνονται αναλύσεις κόστους ωφέλειας. Καμιά άλλη χώρα δεν είναι τόσο εύκολη στις αμυντικές δαπάνες όπως η Ελλάδα. Το Π.Ν. από τις εμπειρίες του με τις συνεργασίες το Γερμανικό, Γαλλικό, Ολλανδικό, Βρεττανικό και Αμερικανικό Ναυτικό έχει πολλά διδαχθεί. Βέβαια για να γίνουμε σοβαροί στην λειτουργία της δομής δυνάμεων του αμυντικού συστήματος πρέπει να δείξουμε γενικότερη σοβαρότητα ιδιαίτερα στην αξιοκρατική αντίληψη μεταχείρισης του προσωπικού. Ο ΥΕΘΑ πριν εισηγηθεί στην Κυβέρνηση ένα σχήμα δομής δυνάμεων πρέπει να ξεκινάει από το βασικό ερώτημα «Με ποιες δυνάμεις θα αντιμετωπίσουν οικονομικότερα και αποτελεσματικότερα την απειλή». Ο υπουργός πρέπει να κατανοεί την άποψη, να γνωρίζει τι δυνάμεις διαθέτει και τι δυνατότητες-περιορισμούς έχουν, τι ακριβώς θέλει να κάνει με τις δυνάμεις και που θα τις χρησιμοποιήσει.

Βήμα τρίτο. Οργάνωση

Η οργάνωση του αμυντικού συστήματος πρέπει να εξυπηρετεί πρώτα και πάνω από όλα την ΑΠΟΣΤΟΛΗ του συστήματος και να μη παρατηρούνται παρεμβάσεις άσχετες με την εθνική άμυνα. Δεν έχουν σήμερα θέση οι παλιότερες κατανομές των στρατοπέδων που είχαν αποφασίσει σε συνάρτηση με τους εκλογικούς νόμους και την κομματική δύναμη πολιτικών παραγόντων. Ούτε μπορεί να προσαρμόσουμε την οργάνωση για να ικανοποιηθούν ειδικές προαγωγές. Πως μπορεί να δικαιολογηθεί ο ελλιμενισμός σχεδόν του συνόλου του στόλου στην Σαλαμίνα;

Γιατί πρέπει να γίνεται διπλασιασμός και τριπλασιασμός της προσπάθειας για το ίδιο έργο; Χωράνε άραγε ταυτόχρονα τρεις στρατιωτικές επιχειρησιακές αρχές ελέγχου στο Αιγαίο; Έχει περαιτέρω νόημα το σημερινό σχήμα του Λιμενικού Σώματος ή εξυπηρετεί

την θεωρία του κεκτημένου δικαιώματος; Δεν θα ήταν αναγκαίο για την Ελλάδα να μελετηθούν ξένα πρότυπα προκειμένου να αξιολογήσουμε αναγκαίες διορθώσεις στην οργάνωσή μας; Γνωρίζουν ότι παρεμβάλλονται κλαδικοί εγωισμοί οι οποίοι μέχρις ενός σημείου είναι σεβαστοί όχι όμως πέραν του σημείου που ζημιώνουν την οικονομική λειτουργία του αμυντικού συστήματος. Χρειαζόμεθα οργάνωση που θα διακρίνεται για απλότητα, ευελιξία, έλλειψη γραφειοκρατίας και θα εκμεταλλεύεται την πληροφορική.

Η οργάνωση της ειρήνης θα πρέπει ταχύτατα να μεταπίπτει σε οργάνωση πολέμου για να είναι αποτελεσματική. Το σύστημα ελέγχου-διοικήσεως του αμυντικού συστήματος είναι θεμελιώδης παράμετρος για την επιτυχία της αποστολής και πρέπει να εξασφαλίζει ταχεία λήψη αποφάσεων, κυκλοφορία διαταγών και ροή πληροφοριών. Πρέπει να οργανωθούμε για αυτό που θα κληθούμε να αντιμετωπίσουμε γιατί χρειάζεται να ενσκήψουμε βαθειά στο πρόβλημα της οργάνωσης. Διακηρύξεις του παρελθόντος για αναδιοργάνωση που δεν στηρίχθηκαν σε εμπεριστατωμένες μελέτες έμειναν χωρίς αντίκρυσμα ενώ πράγματι υπάρχουν ανάγκες για περισσότερη συνεργασία-συντονισμό, για πολλαπλές προσπάθειες στο ίδιο αντικείμενο και για εισαγωγή νέας τεχνολογίας στην διαχείριση – management – του συστήματος.

Βήμα τέταρτο.
Θεσμοί ιεραρχίας-σταδιοδρομίας-στελέχωσης

Είναι λογική συνέχεια μετά την επιλογή του οργανωτικού σχήματος μιας επιχείρησης (του αμυντικού συστήματος) να μας απασχολήσει το θέμα πόσο και με τι προδιαγραφές θα στελεχώσουν την επιχείρηση και με ποιες διαδικασίες θα σταδιοδρομήσουν μέσα στην επιχείρηση προκειμένου αυτή να επιβίωσει και να προκριθεί στον διεθνή ανταγωνισμό.

Ποιος σήμερα πιστεύει στον χώρο άμυνας:

- ότι δεν χρειάζεται αναμόρφωση ο νόμος περί ιεραρχίας και σταδιοδρομίας των μονίμων στελεχών;
- ότι η επιλογή της ανώτατης ηγεσίας των Ενόπλων δυνάμεων είναι απαλλαγμένη κομματικών παρεμβάσεων;
- ότι οι προσλήψεις του πολιτικού προσωπικού δεν μαγειρεύονται στα υπουργικά γραφεία;
- ότι το σύστημα αξιολόγησης των υπηρετούντων πολιτικών υπαλλήλων δεν λειτουργεί;
- ότι οι μετακινήσεις του στρατεύσιμου προσωπικού δεν αποτελούν συμβιβασμό υπηρεσιακών απαιτήσεων από κομματική παρέμβαση;

Είναι σε μεγάλο βαθμό αρνητικό το σύστημα και θεωρείται αναγκαία η επανεκτίμηση του όλου θεσμού της αξιολόγισης-σταδιοδρομίας του προσωπικού που υπηρετεί και εργάζεται στον χώρο της άμυνας. Υπάρχουν θεσμοί που εξασφαλίζουν την δικαιοσύνη και περιορίζουν την παρέμβαση της εκτελεστικής εξουσίας αρκεί να εκδηλωθεί ανάλογη πολιτική βούληση και αγαθή πρόθεση. Ο θεσμός π.χ. των πανελλαδικών εξετάσεων για τις στρατιωτικές σχολές Ευελπίδων-Δοκίμων-Ικάρων που εισήχθη επί ΠΑΣΟΚ ήταν μια σωστή κίνηση με εθνική σημασία. Αν η πολιτική ηγεσία της χώρας αποφασίσει να επιλέξει στρατιωτική ηγεσία με κριτήρια την γνώση-εντιμότητα-ανθρωπισμόθάρρος-λιτότητα και δημιουργικότητα και την αφήσει να πορευθεί χωρίς παρεμβάσεις τότε θα έχει γίνει ένα μεγάλο βήμα στην αναβάθμιση του αμυντικού συστήματος.

Βήμα πέμπτο. Εκπαίδευση

Χωρίς αποτελεσματικό σύστημα εκπαίδευσης όλου του προσωπικού, στρατιωτικού και πολιτικού, μέσα στις αίθουσες και έξω στα πεδία ασκήσεων δεν πρόκειται ποτέ να ανταποκριθούμε στην ανάγκη ποιοτικής υπεροχής του αμυντικού μας συστήματος. Ο δημογραφικός περιορισμός και η στενότητα των διατιθέμενων μέσων μαζί με την ανάγκη χειρισμού-συντήρησης υλικού υψηλής τεχνολογίας μπορεί να αντιμετωπισθούν μόνο από ένα σύστημα εκπαίδευσης υψηλής στάθμης.

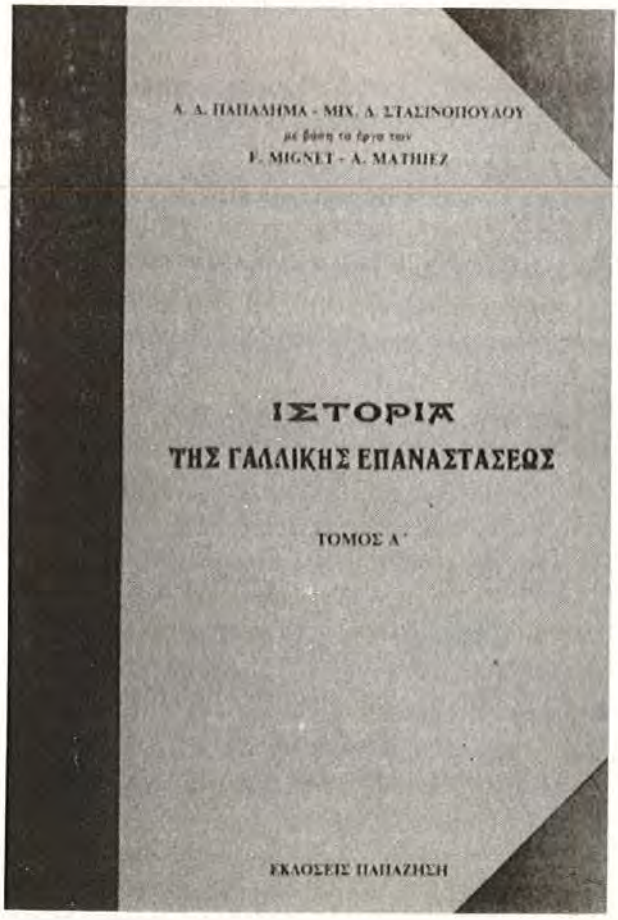
Η επένδυση στην εκπαίδευση δυστυχώς θέλει χρόνια για να αποδώσει, κάτι που η ταχύτητα σταδιοδρομικής εξέλιξης του αξιωματικού δεν τον αφήνει να περιμένει. Έτσι οι στρατηγοί-ναύαρχοι και πτέραρχοι προτιμούν να δώσουν έμφαση σε αυτό που φαίνεται στα μάτια των προισταμένων. Αποτελεί ακράδαντη πεποίθησή μου ότι δεν έχουμε περάσει από το στάδιο της στρατιωτικής εκπαιδευτικής αναγέννησης και αυτό γιατί έλλειψε η πολιτική διορατικότητα και βούληση. Η πολιτική κολακεία μετά από την αγορά Υποβρυχίων θα παραμένει πάντα ισχυρότερη από μια βαθειά δομή στην στρατηγική εκπαίδευση. Ας ρίξουμε μια ματιά στην λειτουργία των ανώτατων στρατιωτικών σχολών για να δούμε τα εκπαιδευτικά προγράμματα, την πληρότητα των εργαστηρίων, την πραγματοποιημένη έρευνα και την επιστημονική προδιαγραφή του διδακτικού προσωπικού. Ας συγκρίνουμε τα σχο-

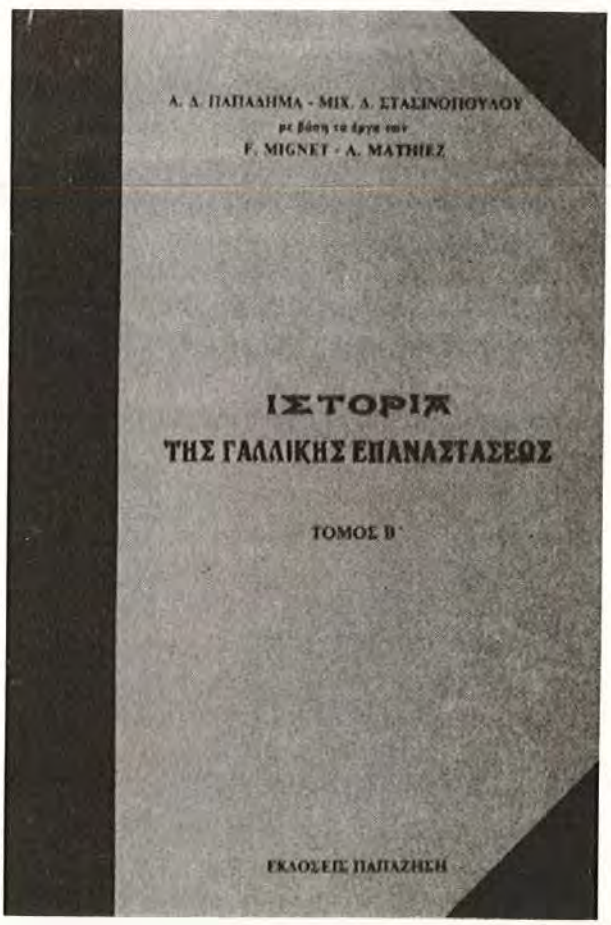
Επίλογος

Το θέμα της λειτουργικής αναβάθμισης του αμυντικού συστήματος είναι τεράστιο και δεν μπορεί να καλυφθεί στην έκταση του παρόντος δημοσιεύματος το οποίο ουσιαστικά έρριξε φως σε ορισμένες πτυχές και μόνον. Ένα πράγμα καθίσταται φανερό, ότι ο άνθρωπος είναι το κεντρικό σημείο αναφοράς του αμυντικού συστήματος και όλες οι προσπάθειες λειτουργικής του αναβάθμισης εγγίζουν τον άνθρωπο.

Ο άνθρωπος, με την ποιοτική του κυρίως εικόνα, είναι το ζητούμενο για την ελληνική πραγματικότητα προκειμένου να εντοπίσει τους ενδεικνυόμενους θεσμούς και να δείξει θέληση και ικανότητα λειτουργίας των. Το αμυντικό σύστημα χρειάζεται τον σεβασμό, την υπευθυνότητα, τον πατριωτισμό και το πνεύμα προσφοράς όλων μας για να αναβαθμισθεί. Ας ανταποκριθούμε στην πρόκληση.

λεία εφαρμογής των Ελλήνων υπαξιωματικών και αξιωματικών με αντίστοιχα των Ευρωπαϊκών χωρών. Ας δούμε το επίπεδο των δικών μας σχολών πολέμου με εκείνες του εξωτερικού. Ενώ είμεθα υπερήφανοι για τις διακρίσεις των Ελλήνων στελεχών σε μετεκπαιδεύσεις του εξωτερικού εξακολουθούμε εσωτερικά να λειτουργούμε με αδυναμίες. Το χάρισμα του πνεύματος υπάρχει, ποιο όμως σύστημα εκπαίδευσης θα το απελευθερώσει; Στόχος παράλληλα με την εκπαίδευση θα πρέπει να γίνει και η αναβάθμιση της αμυντικής έρευνας. Η επαναξιολόγηση του υπάρχοντος θεσμικού πλαισίου είναι το πρώτο βήμα. Η καλύτερη εκπαίδευση και έρευνα θα μας χαρίσει εθνική υπερηφάνεια και θα επιφυλάξει εκπλήξεις σε εκείνους που θα μας απειλήσουν. Πρέπει να ενθαρρυνθεί και να επιδοκιμασθεί ηθικά και υλικά η έφεση στελεχών για επιμόρφωση με δική τους πρωτοβουλία στα Α.Ε.Ι. σε τομείς που συγκεντρώνουν το ενδιαφέρον τους. □

Η αναγκαιότητα των ανθρωπιστικών σπουδών στη Στρατιωτική Σχολή Ευελπίδων

του Διονύση Μαγκλιβέρα
Καθηγητού Κοινωνιολογίας στη Στρατιωτική Σχολή Ευελπίδων

Απλή ανάγνωση του προγράμματος της τετραετούς φοίτησης της Στρατιωτικής Σχολής Ευελπίδων (Σ.Σ.Ε.) εντυπωσιάζει για το εύρος των μαθημάτων που παρακολουθούν οι μέλλοντες αξιωματικοί. Μαθήματα θεωρητικά, τεχνικά, ειδικού αντικειμένου (στρατιωτικά κ.ά.), με επιπλέον εκείνα της πραγματικής κι όχι στον προγραμματισμό του χαρτιού σωματικής ανάπτυξης. Τα μαθήματα αυτά γίνονται σε συνεχές πρόγραμμα κάθε ακαδημαϊκό έτος (που αρχίζει την πρώτη εβδομάδα του Σεπτεμβρίου, με εξάωρη διδασκαλία το πρωί και απογευματινή για τη σωματική αγωγή). Πρόγραμμα μαθημάτων δηλαδή χωρίς καμιά από τις γνωστές και τόσο διαδεδομένες απεργίες, καταλήψεις, αποχές κλπ. που παρουσιάζουν τα άλλα Α.Ε.Ι. Η παρακολούθηση της προόδου των σπουδαστών γίνεται με διμηνιαίες – γραπτές και προφορικές – εξετάσεις, με διαγωνίσματα α΄ και β΄ εξαμήνου και με πτυχιακές εξετάσεις για τους αποφοιτούντες τεταρτοετείς που ονομάζονται Ανθυπολοχαγοί. Όλες αυτές οι δοκιμασίες διεξάγονται με αυστηρότητα κι επιτήρηση (οι πτυχιακές μάλιστα εξετάσεις, με επιτήρηση αξιωματικών) και δεν ευσταθούν εδώ αιτήματα ούτε «για το συνδικαλιστικό βαθμό», ούτε «για δημοκρατική βαθμολογία». Η βαθμολογία γίνεται με συνείδηση της αξίας του σπουδαστή κι όπως καταφαίνεται από όλα τα παραπάνω η Σ.Σ.Ε. στον ακαδημαϊκό τομέα λειτουργεί σύμφωνα με αρχές και πρόγραμμα που τηρείται απαρέγκλιτα.

Οι σπουδαστές της Σ.Σ.Ε. εισέρχονται στη Σχολή με το σύστημα των πανελλήνιων εξετάσεων (1η δέσμη), ενώ προκαταρτικά έχουν υποστεί τα ψυχοσωματικά τέστ που αποβλέπουν στην εξέταση της δυνατότητας των υποψηφίων να ακολουθήσουν τη δύσκολη ζωή του αξιωματικού, και μάλιστα εκείνου του Στρατού Ξηράς. [Χρειάζεται να σημειωθεί στο σημείο αυτό ότι σε κάποιες εξεταστικές περιόδους το ποσοστό των μορίων για την εισδοχή στη Σ.Σ.Ε. υπήρξε υψηλότερο από εκείνο που χρειαζόταν για τη φοίτηση σε άλλα Α.Ε.Ι. (όπως, π.χ., για το Πολυτεχνείο)].

Ο Εύελπις όμως δεν είναι μόνον σπουδαστής. Ένας πολύ ή λιγότερο επιμελής σπουδαστής. Κατά τη διάρκεια της τετραετούς φοίτησής του παραμένει στη Σχολή και ζει την αυστηρή στρατιωτική ζωή. Πολλαπλές υποχρεώσεις υπάρχουν γι' αυτά τα νέα παιδιά από τα οποία ζητείται – από την πρώτη κιόλας ημέρα της εισόδου τους στη Σ.Σ.Ε. – τάξη, πειθαρχία, σεβασμός των ανωτέρων και κατωτέρων, εκτέλεση συγκεκριμένων καθηκόντων, με μια περιεκτική λέξη: υπευθυνότητα και τήρηση συγκεκριμένων καθηκόντων.

Από την άλλη πλευρά, ο Εύελπις έχει μια πολύτιμη εξασφάλιση: αποφοιτώντας, στα 24 χρόνια του, βρίσκει έτοιμη την επαγγελματική του σταδιοδρομία, με πολύ καλές για την ηλικία του αποδοχές, πράγμα που – δυστυχώς – στερούνται σήμερα στην Ελλάδα οι πτυχιούχοι των άλλων Α.Ε.Ι. Επιπλέον έχει εκτελέσει και τη στρατιωτική θητεία του η οποία αποτελεί πρόβλημα – από άποψη χρόνου τουλάχιστον – για τους άλλους νέους.

[Δεν υπεισέρχομαι στις εν γένει συνθήκες άσκησης του στρατιωτικού λειτουργήματος, έναντι των άλλων επαγγελμάτων, γιατί κάτι τέτοιο είναι έξω από το αντικείμενο του παρόντος άρθρου. Απλά αναφέρω τα στοιχεία που συνθέτουν τη φοίτηση στη Σ.Σ.Ε.].

Κοινωνικά στοιχεία των Ευελπίδων

Κατά τα τελευταία χρόνια:

1. Ο μεγαλύτερος αριθμός των Ευελπίδων κατάγεται από την *Μακεδονία-Θράκη*, κατά δεύτερο από την *Στερεά Ελλάδα-Ήπειρο* και κατά τρίτο από την Αττική.

Οι λόγοι που οδηγούν σ' αυτή τη γεωγραφική κατανομή φαίνεται ότι οφείλονται στο ότι στις Μακεδονία-

Θράκη υπάρχει αμεσότερη επαφή με τον Στρατό λόγω της ύπαρξης πολλών στρατιωτικών μονάδων στην περιοχή αυτή, το κύρος του αξιωματικού είναι υψηλό κι επειδή τα περισσότερα χρόνια της υπηρεσιακής ζωής του ο αξιωματικός υπηρετεί σ' αυτά τα μέρη, τα άτομα που έχουν εκεί τις οικογένειές τους προτιμούν το στρατιωτικό λειτούργημα ώστε να βρίσκονται κοντά στον τόπο της καταγωγής τους. Στη συγκεκριμένη προτίμηση συμβάλλουν επιπλέον ειδικοί όροι για την εισαγωγή στη Σ.Σ.Ε. που ισχύουν στις παραμεθόριες περιοχές.

Ο αριθμός των καταγομένων από την *Αττική*, ενώ φαίνεται υψηλός, δεν είναι σε σύγκριση με την πληθυσμιακή πυκνότητα της περιοχής.

Όπως παρατηρείται, σε σύγκριση με παλαιότερα χρόνια, υπάρχει πτώση του αριθμού των καταγομένων από περιοχές που θεωρούντο ως παραδοσιακές για το στελεχιακό δυναμικό του Στρατού Ξηράς, όπως η *Πελοπόννησος* και η *Κρήτη*. Για την πρώτη φαίνεται ότι η άνοδος του βιοτικού επιπέδου λόγω της ανάπτυξης των γεωργικών καλλιεργειών, λόγω του τουρισμού για τη δεύτερη τρέπουν τους νέους προς άλλες κατευθύνσεις.

2. Όσον αφορά τα επαγγέλματα των γονέων των Ευελπίδων, του μεν πατέρα είναι κατά σειρά: ελεύθεροι επαγγελματίες-έμποροι, υπάλληλοι, στρατιωτικοί, εργάτες και γεωργοί. Της δε μητέρας είναι κατά συντριπτικό ποσοστό (όπως συμβαίνει στις ελληνικές αστικές οικογένειες) οικιακά κι ακολουθούν οι υπάλληλοι.

Κατά συνέπεια, οι Ευέλπιδες είναι γόνοι της αστικής τάξης, με γονείς που έχουν μέσο (γυμνασιακό) κυρίως επίπεδο σπουδών, με πολύ μικρό ποσοστό γνώσεων σε ξένη γλώσσα.

Η διαμόρφωση της προσωπικότητας του αξιωματικού

Το πρόγραμμα σπουδών της Σ.Σ.Ε. εκφράζει και συμβαδίζει εκάστοτε με τον τύπο του αξιωματικού που θέλει να ετοιμάσει η ηγεσία (πολιτική και στρατιωτική) των Ενόπλων Δυνάμεων. Για τον τύπο αυτό, λοιπόν, δεν μπορεί να έχει γνώμη κανένας άλλος εκτός από αυτή την υπεύθυνη ηγεσία.

Οι κοινωνικοί παράγοντες όμως μπορούν – και πρέπει – να έχουν άποψη για την κοινωνική προσωπικότητα του αξιωματικού. *Σε περιόδους μάλιστα συνεχούς ειρήνης, όπως αυτή των τελευταίων σαράντα χρόνων, που ο ρόλος των Ενόπλων Δυνάμεων γίνεται ισοδύναμα ΣΤΡΑΤΙΩΤΙΚΟΣ και ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΣ*, οι απόψεις των υγιών παραγόντων της κοινωνίας μας χρειάζεται να λαμβάνονται συνεχώς περισσότερο υπ' όψη.

Η *βασική αρχή* είναι ότι ο αξιωματικός σ' όλη τη διάρκεια της ζωής του έχει να κάνει με άλλους ανθρώπους: με τους κατωτέρους του, με τους ανωτέρους του, με τους στρατεύσιμους, με ολόκληρο το φάσμα της ανθρώπινης κοινωνίας. Την κοινωνία με τη δυναμικότητα αλλά και τις αδυναμίες της, με τις αρχές αλλά και τις παρεκβάσεις της, με τη σταθερότητα αλλά και με τις μεταβολές της, με την οργανωμένη συνοχή αλλά και τα αντικοινωνικά στοιχεία της, με όσους πιστεύουν σ' αυτή αλλά και με εκείνους που θέλουν τη διάλυσή της. Με όλα τα θετικά αλλά και με όλα τα αρνητικά στοιχεία που ενυπάρχουν στο κοινωνικό οικοδόμημα.

Ακόμη, ο αξιωματικός στη διάρκεια της σταδιοδρομίας του θα κληθεί να παίξει προς τρίτους τον ρόλο τουν αδέκαστου ηγέτη, του πονετικού πατέρα, του καθοδογητή ψυχών και σωμάτων, του σιωπηλού εξομολόγου, του δίκαιου τιμωρού, του υπομονετικού παιδαγωγού, του ενημερωμένου διδάσκοντα. Χρειάζεται σε

χρόνους-ρεκόρ να αντιμετωπίζει καταστάσεις και να δίνει λύσεις που αφορούν άτομα κι ομάδες χωρίς να θίξει την ευταξία, με αίσθημα δικαιοσύνης και με αναγκαία κατάληξη το διατεταγμένο επιθημητό αποτέλεσμα. Ο αξιωματικός χρειάζεται να ασκεί ταυτόχρονα θεωρητική λειτουργία και πρακτική άσκηση σε αρχές αλλά και σε πρακτικά δεδομένα.

Σε κανένα άλλο επάγγελμα δεν ενυπάρχει αυτός ο διπλός ρόλος. Σε λειτουργήματα πνευματικά υψηλού διαμετρήματος, όπως είναι π.χ. εκείνο του καθηγητή ή του ιερέα-πνευματικού, υπάρχει η διδασκαλία κι ο παραδειγματισμός για την τήρηση υψηλών αρχών, για τη θεμελίωση ιδανικών, για την αποδεικτική προβολή προτύπων αλλά δεν υπάρχει στον ίδιο βαθμό η σύζευξη μεταξύ θεωρίας και πράξης που καλείται να διδάξει και να εφαρμόσει ο αξιωματικός. Επιπλέον ο αξιωματικός ζει για μεγάλα χρονικά διαστήματα, σε καθημερινή βάση με τον «διδασκόμενο» και γι' αυτό ο ρόλος του βρίσκεται υπό συνεχή έλεγχο, υπό αμείλικτη παρατήρηση κι αντίστοιχη φυσικά αυστηρή βαθμολογία.

Παράλληλα χρειάζεται να υπενθυμίσω εδώ ότι ο «διδασκόμενος» είναι κατά κύριο λόγο ο στρατευμένος πολίτης, με όλες τις ειδικές ψυχολογικές και κοινωνικές καταστάσεις που δημιουργούνται απ' αυτή την ιδιότητα. Ο στρατευμένος αυτός οπλίτης, ιδίως όταν είναι εξ αναβολής, έχει πολλές φορές περισσότερες επιστημονικές-εγκυκλοπαιδικές κ.λ. γνώσεις καθώς και καλύτερη κοινωνική θέση απ' ότι ο αξιωματικός στον οποίο υπάγεται και εξ αντικειμένου οφείλει να «υπακούει», οπότε γεννώνται επιπλέον προβλήματα σχέσεων. Επίσης άλλο πλέγμα Σχέσεων ισχύει στις Σχέσεις κατωτέρων αξιωματικών και υπαξιωματικών (μονίμων, επί θητεία κλπ.) με τους ανωτέρους. Όλα αυτά δημιουργούν ένα εξαιρετικά σύνθετο και ποικίλο σύστημα Ανθρωπίνων Σχέσεων που οφείλει να αντιμετωπίζει ο αξιωματικός, ανεξάρτητα από ηλικία και βαθμό.

Από την άλλη πλευρά, οι συνθήκες άσκησης του στρατιωτικού επαγγέλματος δεν είναι ήρεμες, γαλήνιες. Ακόμη και σε ειρηνική περίοδο, στις Ένοπλες Δυνάμεις υπάρχει (αλίμονο αν δεν υπήρχε!) ο ταχύς ρυθμός λήψης κι εκτέλεσης των αποφάσεων, η μέσα σε προκαθορισμένους κανόνες υλοποίηση διαταγών των ανωτέρων, η έλλειψη της δυνατότητας άμεσης συμμετοχής στα κέντρα λήψης των αποφάσεων κ.ά. παραμέτρων που καθορίζονται από τον αυστηρό τρόπο τήρησης της ιεραρχίας, του καθορισμού των καθηκόντων, του περιορισμού των ατόμων σε συγκεκριμένο υπεύθυνο έργο ευθύνης (αρμοδιότητας), της τήρησης των καθοριστικών κοινών κανόνων κλπ. Σε καμμιά ίσως άλλη κοινωνική ομάδα δεν υφίστανται σε παρόμοιο βαθμό τα λειτουργικά στοιχεία τους, όπως αυτά διδάσκονται από την Κοινωνιολογία.

Η αναγκαιότητα των Ανθρωπιστικών Επιστημών

Όλα όσα προηγήθηκαν οδηγούν σε ευθεία γραμμή στο συμπέρασμα: *η μελέτη και η άσκηση στις Ανθρωπιστικές Επιστήμες αποτελεί για τον αξιωματικό αναγκαιότητα που βρίσκεται στο ίδιο επίπεδο με τις στρατιωτικές γνώσεις.* Το υποστηρίζω αταλάντευτα γιατί οι στρατιωτικές γνώσεις (πολύτιμα απαραίτητες αυτές καθεαυτές) θα εφαρμοστούν από ανθρώπους, μαζί με συνανθρώπους, για τους ανθρώπους που αποτελούν το Έθνος, τον πληθυσμό της χώρας και προς εκείνους τους ανθρώπους που αποτελούν τον εχθρικό πληθυσμό ή τον εθνικό στρατό. Τόσο στον πόλεμο, όσο και στην ειρήνη και ιδιαίτερα βέβαια στην «κρίσιμη ώρα».

Στην «κρίσιμη ώρα» ο αξιωματικός θα ηγηθεί, θα συντονίσει, θα απευθυνθεί προς ανθρώπους και μαζί τους θα προσπαθήσει να επιτύχει τους στόχους που έχει διαταχθεί να εκτελέσει. Το ίδιο, με περισσότερη ίσως άνεση, ισχύει και στην ειρηνική περίοδο, όπου η κρίση όμως των τρίτων για τον αξιωματικό γίνεται με περισσότερο αυστηρά κριτήρια. Γιατί ενώ στον πόλεμο το ατομικό «εγώ» υποχωρεί μπροστά στο ομαδικό «εμείς», στην ειρηνική περίοδο δεν συμβαίνει το ίδιο. Στην περίοδο αυτή το πνεύμα της ομάδας διαστέλλεται και δημιουργούνται άλλες απαιτήσεις από εκείνες της πολεμικής ώρας.

Ο άνθρωπος-αξιωματικός, βρίσκεται συνέχεια υπό κρίση: των ανωτέρων, των ομοιοβάθμων του και κυρίως των κατωτέρων του. Κρίνονται οι γνώσεις, ο χαρακτήρας του, οι πεποιθήσεις του, οι αρχές του και πρώτιστα ο ανθρωπισμός του. Και τις περισσότερες φορές κρίνεται μόνον ο ανθρωπισμός του δηλαδή η πίστη και η συμπεριφορά του προς τον συνάνθρωπο.

Για όλους αυτούς τους λόγους μαθήματα όπως η *Ψυχολογία*, η *Κοινωνιολογία**, η *Ηγεσιολογία* και σε μια ευρύτερη προοπτική τα *Οικονομικά* πρέπει να αποτελούν κυριαρχικούς κλάδους στη μόρφωση του αξιωματικού. Η δε διδασκαλία τους δεν μπορεί να είναι απλά εκείνη των γενικών γνώσεων αλλά πρέπει να είναι από την άποψη της ύλης και προσαρμοσμένη στα ειδικά καθήκοντα της άσκησης του στρατιωτικού

λειτουργήματος. Σχετικά πρέπει να ζητηθεί ίσως μια επιπλέον ειδική κατεύθυνση-εξειδίκευση των διδασκόντων που να βρίσκεται σε συσχετισμό με τη χαρακτηριστική εκείνη διάταξη του Οργανισμού της Σ.Σ.Ε. ότι οι υπηρετούντες σ' αυτή αξιωματικοί οφείλουν να προέρχονται από τους πιο διακεκριμένους του στελεχιακού δυναμικού του Στρατού Ξηράς.

Η διδασκαλία των κλάδων που προαναφέρθηκαν είναι σκόπιμο να συμπληρώνεται με μαθήματα όπως η *Αγωγή του Λόγου*, ειδικά η *Κοινωνική Επικοινωνία* κ.ά. Επίσης καθίσταται απαραίτητο να υπάρχουν σεμιναριακά μαθήματα κι εργασίες σε αντίστοιχα κοινωνικά και οικονομικά θέματα ώστε η κατάρτιση του αξιωματικού να είναι περισσότερο ολοκληρωμένη και πολυδιάστατη.

Φυσικά στο βεβαρυμένο πρόγραμμα σπουδών που έχει σήμερα ο Εύελπις κάτι τέτοιο δεν μπορεί να γίνει. Ο διαθέσιμος χρόνος μόλις κι επαρκεί – αν επαρκεί – για την παροχή των πλέον βασικών – θεμελιωδών γνώσεων.

Από πολλά χρόνια τώρα οι αρμόδιοι παράγοντες διατυπώνουν την άποψη ότι το Πρόγραμμα Σπουδών της Σ.Σ.Ε. χρειάζεται μια ριζική αναμόρφωση. Δεν μπορώ να γνωρίζω προσωπικά ποιά διαφοροποίηση χρειάζεται να γίνει στους διαφόρους επιστημονικούς ή άλλους κλάδους, αλλά στον τομέα που υπηρετώ είναι αναμφισβήτητα πρωταρχική η ανάγκη αυτή.

Για όλες αυτές κι άλλες αλλαγές στη λειτουργία της Σ.Σ.Ε. υπάρχουν πολλές δεσμεύσεις και τεχνικά ακόμη προβλήματα, για τα οποία φυσικά δεν μπορεί να έχει γνώση, γνώμη ή κι ευθύνη ο γράφων. Ελπίζω ότι με συνεχή προσπάθεια, υπομονή κι επιμονή θα μπορέσουν κάποτε να επιτευχθούν οι στόχοι της Σχολής. Το ενθαρρυντικό είναι ότι τελευταία η σχετική προσπάθεια έχει ενταθεί.

* Προς τιμή της Σ.Σ.Ε. χρειάζεται να τονιστεί ότι υπήρξε ένα από τα πρώτα Α.Ε.Ι. στην Ελλάδα που ήδη το 1958 συμπεριέλαβε στο πρόγραμμα σπουδών της την Κοινωνιολογία, με καθηγητή τον αείμνηστο Πλ. Σταματιάδη.

□

Προμήθειες στις Ένοπλες Δυνάμεις
Το «πραγματικό» καθεστώς

του Μάνου Υάκινθου

Πολύς θόρυβος είχε γίνει σχετικά με το καθεστώς των προμηθειών που ισχύει στις ένοπλες δυνάμεις. Αιτία βέβαια του θορύβου δεν είναι το ισχύον νομικό καθεστώς ούτε οι κατ' ιδίαν διατάξεις των σχετικών νομοθετημάτων. Ο λόγος του θορύβου θα εστιασθεί στο εξής ένα: την έλλειψη εγχωρίων πηγών που να είναι σε θέση να καλύψουν τις ανάγκες των ενόπλων δυνάμεων σε υλικά και μέσα. Από εκεί και μετά υπάρχει ένα πλέγμα οικονομικών σχέσεων εν πολλοίς ανεξέλεγκτο το οποίο λειτουργεί σύμφωνα με τους νόμους της αγοράς όπως σε όλα τα μεγέθη όπου ο οικονομικός παράγοντας είναι δεδομένος. Η κατ' ουσίαν διαφορά των συγκεκριμένων προμηθειών απ' όλες τις άλλες ανάγεται στο γεγονός ότι οι προμήθειες για εξοπλισμούς απορροφούν ένα μεγάλο μέρος του ακαθάριστου εθνικού προϊόντος. Ίσως γι' αυτό το λόγο ο θόρυβος είναι εμφανής.

Προκειμένου να γίνει μία εισαγωγή στο ισχύον από πλευράς νομοθεσίας καθεστώς δεν θα χρειασθεί να ανατρέξει κανείς σε πολυδαίδαλες διατάξεις δυσνόητων νομοθετημάτων γιατί τέτοια εν προκειμένω δεν υπάρχουν. Το νομικό πλέγμα των διατάξεων είναι απλό αλλά και σαφές φυσικά για τον επαγγελματικά έμπειρο ο οποίος θα κληθεί να τις εφαρμόσει. Η νομική εξουσιοδότηση για την έκδοση του σχετικού με τις προμήθειες νομικού πλαισίου εκπηγάζει από το άρθρο 50 παρ. 5 του υπ' αρ. 721/1970 Νομοθετικού Διατάγματος. Το Νομοθετικό αυτό Διάταγμα το οποίο επανεφέρθηκε σε ισχύ με το Νόμο 370/1976, στο άρθρο 50 παρ. 5 αυτού ορίζει ότι με Διατάγματα θα καθορισθεί ο τρόπος καταρτίσεως του τακτικού ή έκτακτου προγράμματος προμηθειών των ενόπλων δυνάμεων καθώς και οι περιπτώσεις και οι διατυπώσεις που απαιτούνται για προμήθειες άνευ διαγωνισμού. Θα καθορισθούν επίσης οι κατηγορίες των διενεργουμένων διαγωνισμών και λεπτομέρειες επί του τρόπου διεξαγωγής τους. Κατ' εξουσιοδότηση λοιπόν της παραπάνω διατάξεως εκδόθηκε το υπ' αρ. 785/78 Προεδρικό Διάταγμα το οποίο καθόρισε το νομικό πλαίσιο και τη διαδικασία διεξαγωγής του σχετικού με προμήθειες διαγωνισμού. Το αλυσιτελές όμως των διατάξεων του διατάγματος αυτού και κάποια δυσλειτουργία στην πράξη από πλευράς χρονικών πλαισίων επέβαλαν την τροποποίηση του διατάγματος η οποία έγινε με το υπ' αρ. 284/89 Προεδρικό Διάταγμα. Σύμφωνα με τις διατάξεις του αρ. 50 του υπ' αρ. 721/70 Ν.Δ/τος ο όρος προμήθεια σημαίνει την αγορά υλικών ή εφοδίων ή την ανάθεση κατασκευής ενόπλων δυνάμεων. Ένα περαιτέρω γενικότερο πλαίσιο που εφαρμόζεται κατά τη διαδικασία των προμηθειών είναι αυτό που προβλέπεται από τον κώδικα περί Δημοσίου Λογιστικού καθ' ο μέρος μάλιστα οι προμήθειες γίνονται εκ κεφαλαίων του κρατικού προϋπολογισμού. Κατά το μέρος όμως που επιτρέπεται να γίνονται προμήθειες με κεφάλαια εκτός του κρατικού προϋπολογισμού το ίδιο νομικό πλαίσιο προβλέπει (άρθρο 52 του υπ' αρ. 721/70 Ν.Δ/τος) ότι αυτές θα γίνονται απ' ευθείας άνευ μειοδοτικού διαγωνισμού με προκαθορισμένες τιμές. Είναι φυσικό αλλά και ευνόητο ότι προμήθειες γίνονται είτε από το εσωτερικό της χώρας είτε από το εξωτερικό για υλικά που δεν προσφέρονται στην Ελλάδα. Για τα τελευταία αυτά τα οποία ως συνήθως αποτελούν όπως θα εξηγηθεί παρακάτω το κύριο υλικό, το εν γένει καθεστώς τόσο από πλευράς διαθέσεως του προϊόντος όσο και από πλευράς τελικής διαμορφώσεως της τιμής παραμένει αχανές για το λόγο ότι τελείως απροσδιόριστοι παράγοντες παρεμβαίνουν οι οποίοι διαφοροποιούν σημαντικά τα στοιχεία που προσδιορίζουν την εκάστοτε προμήθεια.

Σύμφωνα με τα καθοριζόμενα στο άρθρο 6 του υπ' αρ. 284/89 Προεδρικού Διατάγματος κύριος τρόπος πραγματοποιήσεως των προμηθειών είναι με δημόσιο

διαγωνισμό, επιτρέπεται όμως και η άνευ αυτού πραγματοποίηση σύμφωνα με τους όρους του Προεδρικού Διατάγματος.

Ο δημόσιος διαγωνισμός γίνεται με βάση έγγραφες ενσφράγιστες προσφορές των διαγωνιζομένων, επιτρέπεται όμως και διαγωνισμός με βάση προφορικές προσφορές στις περιπτώσεις που ακολουθείται πρόχειρη διαδικασία. Επιτρέπεται επίσης στις περιπτώσεις μικροπρομηθειών η απ' ευθείας ανάθεση προμηθειών στις εξαιρετικές περιπτώσεις που προβλέπονται από το άρθρο 71 του προαναφερθέντος Προεδρικού Διατάγματος. Η τελευταία αυτή περίπτωση εξαίρεσης από τις κανονικές διατυπώσεις εφαρμόζεται σε όλων των ειδών τις προμήθειες, δηλαδή τόσο για το κύριο υλικό όσο και για το υπόλοιπο υλικό, σύμφωνα με τις διακρίσεις του άρθρου 4 του παραπάνω Προεδρικού Διατάγματος. Σύμφωνα με τις διατάξεις αυτού του άρθρου ως κύριο υλικό νοείται το προοριζόμενο για τον βασικό εξοπλισμό των Ενόπλων Δυνάμεων στον οποίο υπάγονται μεγάλες βασικές και μείζονος σημασίας μονάδες υλικού προορισμένες να εκπληρώσουν κύρια πολεμική αποστολή καθώς και μονάδες άμεσης ή έμμεσης υποστήριξης της αποστολής αυτής όπως αεροσκάφη, πολεμικά πλοία, άρματα μάχης, πυροβόλα κ.λ.π. Προμήθειες επίσης μπορεί να γίνουν με όποιο άλλο τρόπο κρίνεται ότι συμφέρει τις Ένοπλες Δυνάμεις. Στην περίπτωση αυτή τον τρόπο αποφασίζει και ρυθμίζει μόνο ο Υπουργός Εθνικής Αμύνης ύστερα από εισήγηση του αρμόδιου φορέα.

Είναι φανερό ότι παρ' ότι στη νομοθεσία προβλέπονται όλες οι περιπτώσεις και οι δυνατοί τρόποι διενέργειας των προμηθειών εν τούτοις δεν περιγράφονται ασφαλή κριτήρια για την εφαρμογή κάθε μίας από τις περιπτώσεις αυτές. Το γεγονός της προβλέψεως της αιτιολογημένης εισηγήσεως ή αποφάσεως από τον αρμόδιο φορέα δεν αίρει την παραπάνω έλλειψη. Για παράδειγμα προηγουμένως έγινε λόγος για εξαίρεση από τον κανόνα των κανονικών διαδικασιών που προβλέπεται στο άρθρο 71 του υπ' αρ. 284/79 Πρ. Δ/τος. Κανόνας όπως προαναφέρθηκε είναι ο δημόσιος διαγωνισμός. Η εξαίρεση από τις κανονικές διαδικασίες προβλέπεται για τις ειδικώς καθορισμένες περιπτώσεις που είναι οι εξής:

α) Κάλυψη αναγκών που επείγουν.

β) Εξαιρέσεις που προβλέπονται από τον Κώδικα περί Δημοσίου Λογιστικού καθώς και λοιπές που προβλέπονται στο άρθρο 763 του Πρ. Δ/τος.

γ) Προμήθειες που γίνονται μέσω των υπηρεσιών των Ενόπλων Δυνάμεων στο εξωτερικό.

δ) Μετά από ειδικές συμφωνίες ή συμβάσεις μεταξύ κρατών.

ε) Ενέργειες που απαιτούν μυστικότητα.

ζ) Περιπτώσεις που έχουν ως βάση προκαθοριζόμενες τιμές.

Περαιτέρω το προαναφερθέν άρθρο 73 καθορίζει ότι επιτρέπεται η απευθείας ανάθεση προμήθειας, χωρίς διαγωνισμό, άσχετα με το ποσό στις παρακάτω περιπτώσεις με βάση προφορική ή έγγραφη προσφορά του προμηθευτή:

α) Εφόσον το είδος έχει αποδεδειγμένα μοναδικό κάτοχο ή κατασκευαστή ή εισαγωγέα.

β) Προκειμένου για εργασίες ή εργολαβίες που γίνονται δοκιμαστικά ή που η εκτέλεσή τους απαιτεί ειδικές ικανότητες.

γ) Για προμήθειες αγροτικών γενικά προϊόντων που αγοράζονται στον τόπο παραγωγής τους ή σε αναγνωρισμένους τόπους συγκέντρωσης και διάθεσής τους απευθείας από τους παραγωγούς ή τους αγροτικούς συνεταιρισμούς.

Μια χαρακτηριστική περίπτωση από εκείνες που όπως προαναφέρθηκε έχουν επισφαλή κριτήρια εφαρμογής είναι αυτή της απ' ευθείας αναθέσεως χωρίς δηλαδή τη διενέργεια δημόσιου διαγωνισμού επί ενεργειών που απαιτούν μυστικότητα. Όπως αναφέρεται στο άρθρο 76 του Προεδρικού Διατάγματος προμήθειες που απαιτούν εξ αιτίας της φύσης τους μυστικότητα ενεργείας πρέπει να χαρακτηρίζονται ως απόρρητες. Ο χαρακτηρισμός των προμηθειών αυτών ως απορρήτων γίνεται με προηγούμενη απόφαση του Υπουργού Εθνικής Αμύνης μετά από πλήρως αιτιολογημένη πρόταση των αρμοδίων υπηρεσιών. Η διαδικασία πραγματοποίησης των απορρήτων προμηθειών συνίσταται στην απ' ευθείας ανάθεσή τους ανεξάρτητα από το ύψος του χρηματικού ποσού.

Η παραπάνω διάταξη ενέχει αφ' εαυτής το στοιχείο του επισφαλούς γιατί όσο και αν αιτιολογηθούν οι αποφάσεις αυτές της απ' ευθείας αναθέσεως ελλείπει το στοιχείο της διαφάνειας, στοιχείο που είναι βασικό ιδίως στις περιπτώσεις όπου οι προμήθειες γίνονται εκ κεφαλαίων του κρατικού προϋπολογισμού.

Στο σημείο αυτό θα πρέπει να σταθούμε για λίγο σχολιάζοντας το ουσιαστικό μέρος που υποβόσκει πίσω από την μυστικότητα της προμήθειας. Είναι χαρακτηριστικό ότι πίσω από κάθε μεγάλη προμήθεια – και είναι εύλογο αυτό – υπάρχουν μεγάλα ενδιαφέροντα και συμφέροντα. Αν απλώς φυλλογυρίσει κανείς τις σελίδες των περιοδικών που ασχολούνται με θέματα άμυνας και παρέχουν στοιχεία για τους εξοπλισμούς

θα συναντήσει στοιχεία που αφορούν στους εξοπλισμούς εκάστης χώρας. Επίσης περιοδικά που εκδίδονται από έγκυρα Ινστιτούτα στρατηγικών μελετών συχνά παρέχουν επίσημα στοιχεία για τους εξοπλισμούς των χωρών. Το γεγονός αυτό συνδυαζόμενο επίσης με το ότι κατόπιν της συμφωνίας περί μειώσεως των συμβατικών εξοπλισμών (C.F.E.) – που προβλέπει συμφωνημένα όρια σε άρματα, πυροβόλα και σχήματα μεταφοράς προσωπικού και έχει ειδικές προβλέψεις για τον υπολογισμό και των προμηθειών στα όρια που προβλέπει η συμφωνία – δεν συνηγορεί υπέρ της διατηρήσεως της μυστικότητος αφού με βάση τις δικλείδες που περιέχει η συμφωνία τα στοιχεία μπορεί να γίνουν εμφανή. Φυσικά οι δικλείδες που περιέχει η συμφωνία περί μειώσεως των συμβατικών εξοπλισμών που προσφάτως υπεγράφη στο Παρίσι συνηγορούν υπέρ της διαφάνειας στους εξοπλισμούς.

Το 284/89 Πρ. Δ/γμα με άλλες διατάξεις του προβλέπει ότι δημόσιος διαγωνισμός διενεργείται στις περιπτώσεις όπου η συνολική δαπάνη υπερβαίνει τις 400.000 δρχ. Σε άλλες περιπτώσεις επιτρέπεται η προμήθεια χωρίς διαγωνισμό όταν η συνολική δαπάνη δεν υπερβαίνει τις 200.000 δρχ. Όταν η δαπάνη υπερβαίνει τις 200.000 δρχ. και μέχρι του ποσού των 400.000 η σχετική προμήθεια μπορεί να γίνει με διαγωνισμό με βάση προφορικές προσφορές.

Στο πλαίσιο των κανονικών διαδικασιών προμηθειών λειτουργούν διάφορες επιτροπές με διαφορετικά καθήκοντα για την καθεμία απ' αυτές. Τα καθήκοντά τους περιγράφονται είτε ως γνωμοδοτικά είτε ως εκτελεστικά. Από το Προεδρικό Διάταγμα παρέχεται και η ευχέρεια της προτιμήσεως της ακριβότερης προσφοράς σε περίπτωση ποιοτικής υπεροχής ή συμφερότερων όρων του υπό προμήθεια είδους.

Ο δημόσιος διαγωνισμός υπόκειται σε πολύ λεπτομερειακές διαδικασίες. Από τη διακήρυξη μέχρι το τελικό στάδιο της κατακύρωσης της προμήθειας υπάρχουν πολλά στάδια στα οποία λειτουργούν όργανα με καθήκοντα περιγραφόμενα αυστηρά από το Προεδρικό Διάταγμα. Η διακήρυξη πέρα από τη δημοσίευσή της σε εφημερίδες μεγάλης κυκλοφορίας αποστέλλεται σε εμπορικά ή βιομηχανικά επιμελητήρια και σε συλλόγους εσωτερικού ή εξωτερικού ανάλογα με τη σοβαρότητα της προμήθειας. Στους διαγωνισμούς μπορούν να συμμετάσχουν φυσικά ή νομικά πρόσωπα καθώς επίσης και εκπρόσωποι αυτών. Σε περίπτωση συμμετοχής οίκων εκ του εξωτερικού η εκπροσώπησή τους γίνεται από το νόμιμο εκπρόσωπό τους ή τον εμπορικό αντιπρόσωπό τους στην Ελλάδα. Προβλέπεται επίσης και η περίπτωση αντισταθμιστικών οφελών για προμήθειες υλικών από το εξωτερικό που η αξία του εισαγόμενου μέρους υπερβαίνει το ποσό που καθορίζεται κάθε φορά από τη στρατιωτική υπηρεσία. Σε περιπτώσεις που γίνεται διεθνής διαγωνισμός ακολουθεί-

ται η διαδικασία του εσωτερικού με ενσφράγιστες έγγραφες προσφορές όπως προβλέπεται από το αρ. 52 του Πρ. Δ/τος.

Από το Προεδρικό Διάταγμα το οποίο ουσιαστικά κωδικοποιεί τις ακολουθητέες επί των προμηθειών διαδικασίες δεν θα μπορούσε να ελλείπει η πρόβλεψη για τη σύναψη υλικών ή εφοδίων ή για παροχή υπηρεσιών. Οι συμφωνίες αυτές γίνονται σε διακρατικό επίπεδο οι δε όροι τους καθορίζονται κατόπιν διαπραγματεύσεων μεταξύ των ενδιαφερομένων μερών με τον όρο της αμοιβαιότητας. Στα πλαίσια των διακρατικών συμφωνιών ανάγονται και οι προμήθειες από ορισμένα κράτη όπως τις Ηνωμένες Πολιτείες Αμερικής σχετικά με το πρόγραμμα περί Στρατιωτικών Πωλήσεων Εξωτερικού (FOREIGN MILITARY SALES), ή με τη Γερμανία για τη βοήθεια που παρέχει το κράτος αυτό σε πλεονάζον υλικό σε άλλα συμμαχικά κράτη.

Το προαναφερθέν πλαίσιο από πλευράς προβλέψεων δεν θα μπορούσε να ήταν εξαντλητικό όλων των περιπτώσεων που είναι δυνατό να αναφυούν στην πράξη. Στο σημείο αυτό εύλογα μπορεί να αναρωτηθεί κανείς περί της επάρκειας ή όχι του σχετικού με τις προμήθειες πλαισίου. Υπάρχουν για παράδειγμα εγγυήσεις καλής εκτελέσεως των προβλέψεων ή η τήρηση αυτών επαφίεται στον «πατριωτισμό των Ελλήνων» για να θυμηθούμε την γνωστή διάταξη προϊσχύσαντος Συντάγματος; Υπάρχουν επαρκείς κατασταλτικές διατάξεις σε περίπτωση παραβιάσεως των προβλέψεων του προδιαλειφθέντος πλαισίου;

Το Προεδρικό Διάταγμα καθορίζει ότι τα αρμόδια όργανα οικονομικής μερίμνης όπως και τα πρόσωπα που συμμετέχουν καθ' οιονδήποτε τρόπο σε προμήθειες ή εργολαβίες ή εργασίες των Ενόπλων Δυνάμεων ή σε παροχή υπηρεσιών από την ιδιότητά τους ή και πρόσωπα ξένα στις υπηρεσίες των Ενόπλων Δυνάμεων, υπέχουν τις ευθύνες που προβλέπονται από το νόμο για κάθε περίπτωση.

Ποιές όμως είναι αυτές οι ευθύνες που προβλέπονται από το νόμο και ποιες είναι οι κυρώσεις που δρουν κατασταλτικά σε περίπτωση παραβιάσεως των διατάξεων του νόμου;

Κατ' αρχήν θα πρέπει να σημειωθεί σαν ειδική διάταξη η αναφερόμενη στο άρθρο 89 του Ν.Δ. 721/70 που προβλέπει ότι ο καταλογισμός αστικών ευθυνών εις βάρος των οργάνων των Ενόπλων Δυνάμεων ενεργείται κατά τις διατάξεις περί Κώδικος Δημοσίου Λογιστικού, του Ν.Δ. 721/70 και των σε εκτέλεση τούτων εκδιδομένων Π.Δ./των και Γενικών και Ειδικών Κανονισμών και αποφάσεων.

Η διάταξη αυτή που βέβαια είναι απλώς διαδικαστική και γενική δεν φαίνεται να επιδρά λυσιτελώς επενεργούσα αποτελεσματικά ως προληπτικό παραβιάσεως των σχετικών διατάξεων.

Από πλευράς γενικότερης νομοθεσίας δηλαδή νομοθεσίας που βρίσκεται εκτός του πλαισίου που αφορά τις προμήθειες στις Ένοπλες Δυνάμεις δεν φαίνεται να υπάρχουν ειδικές ρήτρες οι οποίες να μπορεί να ενεργήσουν είτε προληπτικά είτε κατασταλτικά.

Σε καθαρά διαδικαστικά πλαίσια από πλευράς βελτιώσεως των διαδικασιών συνάψεως συμβάσεων κινούνται και οι διατάξεις περί προσαρμογής της περί κρατικών προμηθειών Ελληνικής νομοθεσίας προς το κοινοτικό δίκαιο και ειδικότερα προς τις διατάξεις της οδηγίας 77/62/ΕΟΚ του Συμβουλίου Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων της 21-12-76. Το υπ' αρ. 105/89 Πρ. Δ/γμα περιορίζεται καθαρά όπως προαναφέρθηκε στη βελτίωση των σχετικών διαδικασιών και δεν μπορούσε εκ των πραγμάτων να περιλάβει διατάξεις που αφορούν πρόληψη και καταστολή παραβιάσεων των σχετικών διατάξεων.

Από πλευράς ελέγχου των δαπανών του κράτους το άρθρο 98 του Συντάγματος ορίζει ότι στην αρμοδιότητα του Ελεγκτικού Συνεδρίου ανήκει ιδίως ο έλεγχος αυτών. Περαιτέρω το ίδιο άρθρο ορίζει ότι στην αρμοδιότητα του ίδιου οργάνου ανήκει η εκδίκαση των υποθέσεων που αναφέρονται στην ευθύνη των πολιτικών ή στρατιωτικών δημοσίων υπαλλήλων για κάθε ζημία που από δόλο ή αμέλεια προξενήθηκε στο κράτος.

Στα ίδια πλαίσια εκινούντο οι σχετικές διατάξεις της νομοθεσίας που είχαν εκδοθεί υπό το φως προϊσχυσάντων Συνταγμάτων όπως αυτή του αρ. 1 του Ν.Δ. 1265/1972 η οποία ορίζει επίσης ότι το Ελεγκτικό Συνέδριο ασκεί τον έλεγχο των δαπανών του Κράτους, προς το σκοπό της βεβαιώσεως ότι υπάρχει γι' αυτές νομίμως χορηγημένη πίστωση και ότι κατά την πραγματοποίηση αυτών εστηρίχθησαν οι διατάξεις του κώδικος περί δημοσίου λογιστικού ή άλλου νόμου ή διατάγματος. Ο έλεγχος των δαπανών του κράτους ασκείται είτε προληπτικώς είτε κατασταλτικώς.

Οι γενικές γραμμές του παραπάνω περιγραφέντος πλαισίου δεν πείθουν, νομίζουμε, ότι λειτουργεί πλήρες πλέγμα διατάξεων το οποίο να είναι ικανό να αποτρέψει παραβιάσεις λαμβανομένων υπόψη των οικονομικών συμφερόντων που εμπλέκονται σε τέτοιου είδους προμήθειες.

Κατά το μέρος που εμπλέκονται τρίτοι σε προμήθειες (μεσάζοντες) ο Νόμος 5227/1931 περί μεσαζόν-

των προβλέπει ότι είναι άκυρη ως αντικείμενη στα χρηστά ήθη και ουδέν συνεπάγεται αποτέλεσμα η συμφωνία κατά την οποία το έτερο των μερών έναντι ορισμένης αμοιβής ή με άλλο αντάλλαγμα αποδέχεται να συντελέσει στη σύναψη μετά του δημοσίου συμβάσεως με οποιοδήποτε αντικείμενο ή περιεχόμενο και να προκαλέσει οποιαδήποτε πράξη ή παράλειψη των οργάνων του δημοσίου. Επίσης είναι άκυρη κάθε συμφωνία κατά την οποία το έτερο των μερών υπόσχεται ορισμένη αμοιβή ή άλλα ανταλλάγματα με σκοπό την απομάκρυνση συναγωνιστών ή προσώπων δυναμένων να δυσχεράνουν τη σύναψη της συμβάσεως. Στις ακυρότητες και απαγορεύσεις δεν υπόκεινται οι αμοιβές προς αντιπροσώπους ή εντολοδόχους καθώς και προς μεσίτες κατά κύριο επάγγελμα εκτός εάν για τη σύναψη της συμβάσεως ή της προμήθειας προηγήθηκε δημόσιος διαγωνισμός.

Οι παραπάνω επιτρεπόμενες αμοιβές όμως εάν υπερβαίνουν το συνηθισμένο μέτρο ή είναι δυσανάλογες σε σχέση με τις παρασχεθείσες υπηρεσίες είναι άκυρες κατά το υπερβάλλον. Σύμφωνα δε με άλλες προβλέψεις της περί μεσαζόντων νομοθεσίας οι διατάξεις του ισχύοντος δικαίου περί ανηθίκων ή παρανόμων ή αισχροκερδών συμβάσεων και περί ευθύνης σε αποζημίωση παραμένουν άθικτες. Υπάρχουν και ποινικές προβλέψεις στην ίδια νομοθεσία. Για παράδειγμα στο άρθρο 11 του Νόμου 5227/1931 ορίζεται ότι με φυλάκιση τουλάχιστον τριών μηνών και με χρηματική ποινή 10.000 μέχρι 1.000.000 δρχ. τιμωρείται όποιος παριστάνει ψευδώς ή αληθώς ότι ως εκ των σχέσεων αυτού ή εκ της ιδιότητός του ή εν γένει της επιρροής και του κύρους αυτού δύναται να επιτύχει υπέρ άλλου ή και υπέρ εαυτού αλλά δια λογαριασμό άλλου την σύναψη οιασδήποτε συμβάσεως μετά του Δημοσίου ή και ασχέτως με κάθε σύμβαση προκαλέσει οποιαδήποτε πράξη ή παράλειψη των οργάνων αυτού. Αντίστοιχες προβλέψεις υφίστανται και σε άλλη συναφή νομοθεσία π.χ. Α.Ν. 13/1987 η οποία αφορά άλλη κατηγορία προσώπων.

Κοινός τόπος των παραπάνω διατάξεων αλλά και άλλων που για λόγους χώρου δεν αναφέρονται είναι ότι δεν υπάρχει θεσμοθετημένη ρητή απαγόρευση αμοιβής για «παρασχεθείσες υπηρεσίες» σε τρίτους καθότι αφορά στις συμβάσεις περί των οποίων έγινε λόγος. Από εκεί και πέρα όσοι περιορισμοί και αν προβλέπονται από τις διατάξεις που προαναφέρθηκαν, κοινό σημείο παραμένει ότι η σχετική νομοθεσία χρειάζεται βελτίωση και συμπλήρωση ούτως ώστε να επιτευχθεί η μεγίστη δυνατή διαφάνεια στις εν λόγω προμήθειες. Προς αυτή την κατεύθυνση πιστεύεται ότι η θέσπιση ειδικής κοινοβουλευτικής ομάδος θα επιδράσει θετικά. Στα πλαίσια αυτά πιστεύεται ότι θα λειτουργήσει θετικά τόσο προληπτικά όσο και κατασταλτικά η θέσπιση αυστηρότατων ποινικών διατάξεων οι οποίες σε συνδυασμό με άλλες διοικητικές κυρώσεις που αφορούν για παράδειγμα στην άσκηση επαγγέλματος θα επιδράσουν καταλυτικά στη βελτίωση του υπάρχοντος «πραγματικού» καθεστώτος. Η βελτίωση των νομικών προβλέψεων θα βοηθήσει στη καλυτέρευση του παραπάνω καθεστώτος γιατί άλλωστε, και τούτο είναι καθόλου βέβαιο, η αμοιβή για «παρασχεθείσες υπηρεσίες» ενυπάρχει στην τελική τιμή προσφοράς η οποία δίδεται στους δημοσίους διαγωνισμούς για τις εν λόγω προμήθειες. □

Νέα Οικολογία

Κάθε πρώτη του μήνα στα περίπτερα

Ελληνικός στρατός και ηθικό υπόβαθρο

του Σπύρου Φωτ. Μαντούβαλου
Δικηγόρου-πρώην καθηγητού
πολιτικών επιστημών στην Σχολή Ικάρων

Συνηθίζεται ο στοχαστής να προσπαθεί να πλησιάζει το σήμερα με φως από το χθες.

Ο Ελληνικός στρατός έχει ένα παρελθόν: μια σύγχρονη ιστορία 130 περίπου ετών, έχει όμως και μέλλον. Αυτό είναι άρρηκτα συνδεδεμένο με την ύπαρξη του Ελληνικού κράτους όπως την υπόσχονται ευοίωνα ή δυσοίωνα οι προσανατολισμοί, οι οραματισμοί, οι ανάγκες και οι σκοπιμότητες της πολιτικής ηγεσίας μας.

Δεν είναι τυχαίο ότι στο τέλος του περασμένου και στην αρχή του αιώνα μας, ο Ελληνικός στρατός γίνεται σύμβολο και μέσο επιθετικό, ελπίδα ικανοποίησης εθνικών δικαίων και λύτρωσης ομοεθνών από το ζυγό της τυραννικής αποικιοκρατίας των τούρκων οθωμανών.

Στη διάρκεια του Α΄ παγκόσμιου πολέμου οι σύμμαχοι βαπτίζουν τον ελληνικό στρατό «Armee Benizeliste».

Ο διχασμός είναι η απαρχή της κομματικοποίησης του στρατού. Βέβαια δεν μπορούμε να αγνοήσουμε το παράδοξο γεγονός ότι ο στρατός που πολέμησε στην Μακεδονία το '17, όπως και αυτός της Μικράς Ασίας και της καταστροφής αν και κομματικός έδρασε εθνικά.

Η αναστάτωση που προκάλεσε στην Ελλάδα η Μικρασιατική καταστροφή και η παγκόσμια οικονομική δυσπραγία, η έλλειψη οραματισμών, προσανατολισμού και η αδυναμία κατανόησης της πολιτικής σκέψης φωτισμένων προσωπικοτήτων μοιραία μετατρέπουν τον ελληνικό στρατό ή ότι έχει απομείνει από αυτόν σε υπηρέτη ταπεινών κομματικών συμφερόντων όχι χωρίς αντίστοιχα ταπεινά ανταλλάγματα.

Ο στρατός του μεσοπολέμου έπαψε να είναι εθνικός, έμεινε χωρίς προσανατολισμό και φυσικά ήταν επόμενο να γίνει κομματικός και εθνικά ανεπαρκής. Αυτό το τελευταίο δεν αφορά τις προθέσεις του.

Ακόμη και η δικατορία του Μεταξά με την απομάκρυνση πολλών Βενιζελικών στελεχών δεν μπορούμε να ισχυρισθούμε ότι δεν καθιέρωσε ένα στρατό καθαρά κομματικό. Αυτόν της «4ης Αυγούστου».

Παρένθεση στη στενή κομματική ιδεολογική εξάρτηση του στρατού είναι το έπος της Β. Ηπείρου με την ανάκληση βενιζελικών στελεχών.

Ο Ελληνικός στρατός για πολύ λίγο χρονικό διάστημα τόσο όσο διαρκεί ο αγώνας γίνεται εθνικός. Μετά τον αδελφοκτόνο πόλεμο και την διαμόρφωση της νέας διεθνούς κατάστασης ο ελληνικός στρατός γίνεται αμυντικός φρουρός των συνόρων και της πατρίδας από τους εσωτερικούς εχθρούς, στυλοβάτης του πολιτικού συστήματος.

Η σχέση του με την πολιτική εξουσία την μέτρια και χωρίς οραματισμούς είναι αυτή της υποταγής και όχι της πειθαρχίας.

Ο μεταπολεμικός ελληνικός στρατός δεν είναι πειθαρχικός, είναι υποταγμένος.

Η ανεπάρκεια σε δημοκρατική ευαισθησία της πολιτικής ηγεσίας του τόπου, δημιούργησε αδιέξοδο, όχι χωρίς την ανάμιξη αλλοδαπών κέντρων επηρεασμού της πολιτικής μας ζωής και προκάλεσε την «αντίδραση» του «υποταγμένου» στρατού, για να μας προσφέρει την 21η Απριλίου 1967. Η ημερομηνία αυτή μπορεί να θεωρηθεί ως η αρχή της περιόδου της «απομυθοποίησης» του ελληνικού στρατού η οποία συνεχίζεται μέχρι σήμερα.

Αν δεχθούμε ότι τα μεμονωμένα άτομα και οι λαοί, με όνειρα έχουν ανάγκη να ζουν και όχι με μύθους, όπως αυτός που κυριαρχεί στις ημέρες μας, του εύκολου πλουτισμού και της ευδαιμονίας, η απομυθοποίηση του ο,τιδήποτε επιβάλλεται.

Η «γνώση είναι αρετή», η αλήθεια φυλετική ανάγκη και αλήθεια στην σύγχρονη νεοελληνική πραγματικότητα, σημαίνει παράδειγμα, σύμβολο!!! όχι υμνολογίες.

Παράδειγμα και Σύμβολο στην μεταπολεμική Ελ-

λάδα δεν υπάρχει και αν υπήρχε θα άγγιζε τα όρια του μύθου, ενώ τους νεοέλληνες αγγίζουν ο μύθος του εύκολου πλουτισμού και της ευδαιμονίας όχι αδικαιολόγητα.

Ο ελληνικός στρατός υποταγμένος «άνευ όρων» στην πολιτική ηγεσία με το σύμπλεγμα της 21ης Απριλίου για την οποία ίσως δεν ευθύνεται και με τις επιδράσεις της πολιτικής κοινωνίας της οποίας αποτελεί αναπόσπαστο τμήμα αγγίζει τα όρια του γελοίου με το να παρουσιάζεται περισσότερο δημοκρατικός απ' ότι οι πολιτικοί ηγέτες του τόπου.

Η κομματική προσάρτηση – υποταγή του στρατού στην εκάστοτε πολιτική ηγεσία δεν αφήνει περιθώρια για «ηρωϊκά παραδείγματα» γιατί κάτι τέτοιο θα ήταν ασυμβίβαστο με την πολιτική «συναλλαγή», που είναι καθεστώς και υπονομεύει τους δημοκρατικούς θεσμούς.

Αναμφίβολα η κάθε εξάρτηση, η κάθε υποταγή, στερεί την ανάπτυξη του πνεύματος πειθαρχίας, σεβασμού σε αξίες, αναγνώρισης και καθιέρωσης συμβόλων, αναζητήσεων και ελευθερίας.

Ίσως η απουσία κομματικών-πολιτικών κριτηρίων για το επιστέγασμα μιας σταδιοδρομίας και η ανάθεση της ευθύνης αυτής σε αρμόδια συμβούλια αυστηρά – αποκλειστικά θα λέγαμε– συγκροτημένα από στρατιωτικούς, τουλάχιστον θα είχε βέβαιη την συνέπεια της απαλλαγής από το σύμπλεγμα της «υποταγής», της εξάρτησης, της εκμετάλλευσης της ανθρώπινης ματαιοδοξίας.

Σήμερα περισσότερο όσο ποτέ άλλοτε, οι διεθνείς συγκυρίες επιβάλλουν στρατό με ηθικό υπόβαθρο εθνικό και όχι κομματικό.

Είναι ζήτημα χρόνου για το ότι τα δεδομένα στον διεθνή χώρο επανέρχονται στην μορφή περίπου την οποία είχαν στον περασμένο αιώνα και στην αρχή του αιώνα μας.

Η Περεστρόϊκα, η φιλελεύθερη, δημοκρατική Ρωσία, η Ενωμένη Γερμανία, και κυρίως τα μη δορυφορικά πλέον Βαλκάνια, σε συνδυασμό με την έξαρση του όχι πλέον για λόγους κατανάλωσης τουρκικού επεκτατισμού, επιβάλλουν έναν ανανεωμένο ελληνικό στρατό απαλλαγμένο από την φθοροποιό «υποταγή» του στην πολιτική ηγεσία. Επιβάλλουν έναν ανανεωμένο ελληνικό στρατό πειθαρχικό στην πολιτική ηγεσία του τόπου με ηθικό υπόβαθρο την δοκιμασμένη αξία, την αυτοπεποίθηση, την φιλοδοξία για να γίνει παράδειγμα, και όχι την ματαιοδοξία για να δικαιώσει μια σταδιοδρομία, με αποφάσεις – επιλογές κομματικές. □

ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟ

ΑΝΘΡΩΠΙΝΑ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ ΚΑΙ ΑΞΙΟΜΑΧΟ

Στο μέρος αυτό του αφιερώματος συγκρούονται με σφοδρότητα αλλά και εντιμότητα δύο αντίθετες κοσμοθεωρίες. Τις εκπροσωπούν εδώ και τις αποτυπώνουν, στις στήλες της «Ν.Κ.», δύο Έλληνες που η ίδια η ιδιότητά τους προσδίδει στις απόψεις τους την βαρύτητα του βιώματος: ο ένας είναι αντιρρησίας συνείδησης, ο άλλος αξιωματικός.

Οι δύο αυτές κοσμοθεωρίες μπορούν να θεωρηθούν εξίσου ευγενείς. Η μία αφορά στην προσωπική μας ελευθερία ως ατόμων, ή άλλη στην συλλογική μας ελευθερία ως έθνους. Η πρώτη – με την σειρά που παρουσιάζονται στις επόμενες σελίδες – κήδεται των απαράγραπτων ανθρώπινων δικαιωμάτων, που δικαιώνουν τον άνθρωπο ως πολιτισμένο είδος, η δεύτερη της εθνικής μας επιβίωσης, του δικαιώματός μας να εξακολουθούμε να υπάρχουμε στην κοινωνία των εθνών.

Η μία βασίζει την συλλογιστική της σε μια σειρά επιχειρημάτων, όπου κεντρική θέση κατέχει ο αντιμιλιταρισμός, η απέχθεια προς τον πόλεμο, την βία, την ανθρωποκτονία. Η άλλη επικαλείται την αδήριτη ανάγκη να αντιμετωπίσουμε αυτήν την ίδια βία, όταν στρέφεται ενάντια στο έθνος μας.

Η πρώτη, η θέση της συνειδησιακής αντίρρησης, φαίνεται να προέρχεται από μία συγκεκριμένη ηθική στάση, αυτή του ανθρώπου που αρνείται να σκοτώσει, ακόμη κι αν κινδυνεύει να σκοτωθεί ο ίδιος, του μη-βίαιου που προτιμά να φονευθεί παρά να φονεύσει. Η δεύτερη επικαλείται την αμείλικτη πραγματικότητα, τους τόσο υπαρκτούς κινδύνους που μας απειλούν, την ωμότητα των αλλεπάλληλων βιασμών της εθνικής μας ανεξαρτησίας κατά την διάρκεια του αιώνα μας.

Όσοι κατά την παιδική τους ηλικία διαπαιδαγωγήθηκαν με τις αξίες της Πατρίδας και της Χριστιανικής Ηθικής, σίγουρα θα νοιώσουν – διαβάζοντας τις αντιπαραθέμενες στην συνέχεια απόψεις – μία διχοτόμηση της συνείδησής τους, γιατί εδώ πράγματι συγκρούεται το «αγαπάτε αλλήλους» και το «αμύνεσθαι περί πάτρης». Η «Νέα Κοινωνιολογία» θέλησε να φέρει σε μετωπική αντιπαράθεση τις δύο αντιλήψεις για την άμυνα, θέτοντας τον τύπο επί των ήλων, εν γνώσει του γεγονότος ότι ο συμβιβασμός τους είναι πολύ δύσκολος, αν όχι αδύνατος.

Όμως, όσοι πιστεύουν στην δύναμη της σύνθεσης, τη μόνη δύναμη που γεννά τις θεαματικές ιστορικές μεταβολές, μπορούν ήδη να συλλάβουν μερικά από τα στοιχεία μιας πιθανής σύγκλισης: η ατομική ελευθερία πως μπορεί να υπάρξει αν το Έθνος μας υποδουλωθεί; πως – αντίθετα – η συλλογική μας ελευθερία θα προασπισθεί από καταπιεσμένους και ψυχικά αλλοτριωμένους στρατιώτες;

Η πρόκληση της σύνθεσης είναι τόσο μεγαλύτερη, όσο εντονότερη είναι η διαφορά των απόψεων, όσο μακρότερη είναι η απόσταση που τις χωρίζει. Τόσο πιο σπουδαίο θα είναι όμως το οικοδόμημα που θα στηριχθεί στις δύο αντίθετες όχθες του ποταμού. Ας προσπαθήσουμε να το οραματιστούμε.

ΑΠΟ ΤΗΝ ΠΛΕΥΡΑ ΤΩΝ ΑΝΤΙΡΡΗΣΙΩΝ ΣΥΝΕΙΔΗΣΗΣ

1. Από το στρατό στην άρνηση στράτευσης

του Σπύρου Ψύχα
αντιρρησία συνείδησης

Θα μπορούσε ίσως κανείς να αντιπαρέλθει οποιαδήποτε ανάλυση για το τι είναι ο στρατός σήμερα και να προχωρήσει στο γιατί είναι ένας θεσμός που οριακά θα πρέπει να καταργηθεί. Θα μπορούσε επίσης να αφήσει κατά μέρος τα περιθώρια που υπάρχουν για «βελτίωση», «εκδημοκρατισμό» κ.λ.π. του στρατού και να μιλήσει για την άρνηση στράτευσης, σαν μια στάση που μπορεί να προχωρήσει την κοινωνία σε ένα επόμενο στάδιο, με νέους θεσμούς, χωρίς πολέμους ούτε αυταπάτες περί «ισορροπίας δυνάμεων» και «ένοπλης ειρήνης».

Το γεγονός όμως ότι υπάρχουν πλήθος από ιδεολογίες, απάτες, φόβους και ελπίδες που οδηγούν τους περισσότερους να κατατάσσονται στο στρατό είτε για επαγγελματικούς λόγους είτε για να τελειώνουν με την ανεπιθύμητη αλλά αναγκαία θητεία τους, επιβάλλει μια μικρή ανάλυση.

Η κατ' αρχήν και μέχρι πρότινος ευρέως διαδεδομένη αντίληψη ότι ο στρατός εξυπηρετεί την πατρίδα και την λεγόμενη εθνική άμυνα είναι μια «αξία», από αυτές που έχουν από τα πράγματα καταρρεύσει. Η ανθρωπότητα έχει πάψει από πολύ-πολύ καιρό να βλέπει τους στρατούς να κάνουν άλλη δουλειά, από το να σκοτώνουν άμαχους ή διαδηλωτές, να οργανώνουν πραξικοπήματα και εισβολές σε αδύνατες χώρες, να καταστρέφουν ολόκληρες περιοχές με τις ασκήσεις και τις δοκιμές όπλων μαζικής καταστροφής, να διαστρέφουν τη συνείδηση όσων συμμετέχουν σ' αυτούς και γενικότερα να είναι μηχανισμοί εμπέδωσης της βίας σε διεθνές, εθνικό και προσωπικό επίπεδο.

Είναι αυτονόητο ότι ο στρατός βρίσκεται υπό τον έλεγχο των κυρίαρχων ομάδων και συμφερόντων, ότι διασφαλίζει την κυριαρχία τους, ότι αναπαράγει την εξουσία τους. Ωστόσο η ταξική πλευρά του στρατού είναι μόνο η μια από πολλές άλλες. Είναι μονομέρεια να χαρακτηρίσουμε το στρατό μόνον σαν το «οπλισμένο χέρι της αστικής ζωής», αφού σήμερα οι κλασσικές αναλύσεις για την πάλη των τάξεων έχουν ξεπεραστεί. Σε κάθε περίπτωση ο στρατός παραμένει ο κύριος ένοπλος μηχανισμός, που αποτελεί τον τοποτηρητή της κυρίαρχης τάξης πραγμάτων, η ιστορία όμως δείχνει μια διαφορετική λειτουργία του θεσμού σε κάθε περίοδο.

Αν λοιπόν κάποτε ο στρατός ήταν ο τρόπος να διώξει έναν εισβολέα ή η μέθοδος να κυριαρχήσει ο ένας βασιλιάς πάνω στον άλλο και αυτό περιβαλλόταν με μια αίσθηση για το τι είναι δίκαιο και επομένως οι πολίτες θα έπρεπε να συνδράμουν, τώρα ο στρατός είναι μόνον ένας μηχανισμός επιβολής του δικαίου του ισχυρότερου. Οι πολίτες δεν έχουν λόγο. Ο Μπους, ο Σαντάμ, τα επιτελεία, οι πολεμικές βιομηχανίες, τα χρηματιστήρια αποφασίζουν αν συμφέρει η ειρήνη ή αν συμφέρει περισσότερο να γίνει πόλεμος.

Οι πολίτες όμως, που γενικότερα εξελίσσονται σε όντα-καταναλωτές προϊόντων, υπηρεσιών θεάματος και πληροφορίας, πρέπει και να πάνε στο στρατό και να πληρώσουν τους φόρους τους, οι οποίοι σε ένα μεγάλο ποσοστό θα καταλήξουν σε εξοπλισμούς εντελώς άσχετους και αντίθετους από τις κοινωνικές ανάγκες.

Η πρώτη στάση θα έχει ένα προσωπικό κόστος. Αφού ορκιστεί ο στρατιώτης ότι θα υπηρετεί την πατρίδα, πληρώνει με τη θητεία του αυτόν τον αναγκα-

στικό και ψευδή όρκο, που άλλοι του επιβάλλουν και με αφορμή αυτόν του αφαιρούν κάθε δικαίωμα.

Η δεύτερη οδηγεί σε αυτό που λέγεται «καταστροφή κεφαλαίου» από τους οικονομολόγους. Το κράτος αφήνει ορθάνοιχτες πληγές όλα τα κοινωνικά προβλήματα, αλλά φροντίζει να κυκλοφορούν απαστράπτοντα τεθωρακισμένα στις παρελάσεις (βλέπε απόψεις Αγγελοπούλου για το 8% του ΑΕΠ που καταλήγει σε στρατιωτικές δαπάνες, δίνοντας παγκόσμιο σχετικό ρεκόρ στην ταλαίπωρη χώρα μας).

Δεν είναι της ώρας να θυμίσουμε πόσα δις ανθρώπων στον Τρίτο Κόσμο λιμοκτονούν, ούτε ότι ο πόλεμος είναι ένα έγκλημα όχι μόνο σε βάρος των θυμάτων αλλά κατά της ανθρωπότητας συνολικά. Πρέπει όμως να παρατηρήσουμε ότι ναι μεν τους πολέμους τους γεννούν τα συμφέροντα και η εκμετάλλευση, αλλά πόλεμοι χωρίς στρατούς δεν γίνονται... Γι' αυτό θα πρέπει συνειδητά να φτάσουμε στο συμπέρασμα ότι η ίδια η διατήρηση στρατών και οι πολεμικές δαπάνες είναι ένα έγκλημα κατά της ανθρωπότητας...

Η απόσταση, για να δηλώσει με τον τρόπο του ο καθένας ότι είναι ένας «αντιρρησίας για λόγους συνείδησης» σε όλα αυτά, είναι μικρή. Την ώρα που κάνει αυτές τις σκέψεις, ίσως συλλάβει το γενικότερο πρόβλημα, ότι δηλαδή βαδίζουμε σε μια πλήρη οικολογική καταστροφή, ότι οι κοινωνίες μετατρέπονται σε βαβέλ μη επικοινωνίας ψυχοπαθών ατόμων, ότι κάθε αξία καταρρέει και ότι όλη αυτή η μάζα που κατρακυλάει θέλει με κάθε τρόπο να παρασύρει στο απύθμενο βάθος της χαράδρας και εμάς. Την στιγμή που τοποθετήσουμε τον εαυτό μας έξω και αναγνωρίσουμε την ανάγκη για μια άλλη προσωπική και συλλογική πορεία, για έναν άλλο τρόπο ζωής και μια μη βίαιη ανθρώπινη Κοινότητα, δεν θα έχουμε αρνηθεί μόνο το στρατό, αλλά θα έχουμε ήδη απορρίψει κάθε αλλοτριωτικό θεσμό και πράξη. Και παρά την προσωπική αδυναμία μας και τα όριά μας να υλοποιούμε όσα θέλουμε, είναι σημαντικό να διαμορφώνουμε βαθμιαία την πίστη ότι τοποθετούμαστε από δω και μετά σε έναν άλλο δρόμο...

Στην πορεία αυτή που, πολύ πριν γίνει κίνημα είναι ένας μακρύς προσωπικός δρόμος, δεν υπάρχει κανένα σημείο κοινό με την εκπαίδευση στα όπλα, τις νέες τεχνολογίες στα οπλικά συστήματα, ούτε με την ιδεολογία της υποταγής που παράγει και εμπεδώνει ο στρατός.

Και εδώ φτάνουμε στο δεύτερο ζήτημα μετά την «άμυνα», που είναι το ότι ο στρατός αποτελεί χώρο απόλυτης έλλειψης ελευθερίας, χώρο καταστροφής του ανθρώπινου προσώπου. Ο στρατός είναι το σχολείο όπου «στρώνεις», γίνεσαι άντρας μέσα από τον σεξισμό και την πορνογραφία, μαθαίνεις να υποτάσσεσαι στο άδικο, αρνείσαι να διεκδικείς δικαιώματα, αποδέχεσαι το ραγιαδισμό και το γλύψιμο σαν την βασική μέθοδο επιβίωσης και ανάδειξης και προετοιμάζεσαι για την πλήρη ένταξή σου στην κοινωνία, αν αυτό δεν έχει συμβεί από τα πριν.

Αρνούμαι λοιπόν απόλυτα τον «αμυντικό» χαρακτήρα του στρατού και πιστεύω ότι κύρια ο στρατός αποτελεί μηχανισμό κοινωνικοποίησης, παραγωγής προτύπων και «αξιών», που απευθύνεται και επηρεάζει άμεσα και δια βίου ολόκληρο τον ανδρικό πληθυσμό. Γίνεται δευτερεύον το ότι ο στρατός έχει απεργοσπαστικό ρόλο, δαπανά τεράστια ποσά, είναι όργανο κυριαρχίας κλπ. Κατά βάση είναι μηχανισμός που διαμορφώνει συνειδήσεις και κοινωνική συμπεριφορά σε βίαια και εξουσιαστικά πρότυπα και αυτό είναι το αρνητικότερο από όλα τα άλλα.

Ομολογουμένως εδώ ο στρατός έχει επιτυχίες: καταφέρνει να διαμορφώνει τους «παλιούς» έτσι ώστε να «τρέχουν» τους καινούργιους, τους βαθμοφόρους να καβαλούν το καλάμι της εξουσίας, τους «ξύπνιους» και «δοντάδες» να ρίχνουν τους άλλους, να θεσμοποιείται ο ανταγωνισμός και η καχυποψία, να χάνουν τα άτομα την πεποίθηση ότι έχουν δικαιώματα – αφού τα ορίζει μέρα-νύχτα ο μηχανισμός χωρίς να υπάρχει τρόπος να βρουν το δίκιο τους, να κόβεται η ελεύθερη έκφραση των ατόμων και να υπάρχει τρομοκρατία για οτιδήποτε «πολιτικό», την ίδια στιγμή που προάγεται η υποκουλτούρα των σεξιστικών εντύπων. Εδώ διαμορφώνεται με αυτόν τον τρόπο ο αντρικός πληθυσμός, ο οποίος με τη σειρά του θα ορίσει και τον γυναικείο ανάλογα.

Η μεγαλύτερη επιτυχία του στρατού είναι να πείσει στο τέλος της θητείας, ότι ο στρατός δεν διαφέρει από την υπόλοιπη κοινωνία και ότι η κοινωνία είναι ένας στρατός, όπου αν δεν βρει ο καθένας την προσωπική «λύση», δεν θα επιβιώσει. Σημαντικό βέβαια είναι να πείσει παρ' όλα αυτά, ότι ο στρατός είναι ένας μηχανισμός που χρειάζεται διότι υπάρχουν οι Τούρκοι και άρα θα πρέπει να εξοπλιζόμαστε και να πολεμούμε –δυστυχώς– όσο υπάρχουν Τούρκοι, δηλ. επ' άπειρον. Η εμπέδωση των εθνικιστικών ιδανικών είναι κι αυτός ένας σκοπός, που με την πάροδο του χρόνου όλο και λιγότερο επιτυγχάνεται.

Υπάρχουν όμως και αποτυχίες: περνώντας μέσα από τις τάξεις και την αταξία του στρατού ένα μεγάλο ποσοστό Ελλήνων αποκτά εντονώτερο αντιμιλιταρι-

σμό από οποιονδήποτε αντιρρησία συνείδησης ή κάτοχο «κίτρινου χαρτιού» διαφωνεί με τον στρατό, χωρίς να τον έχει βιώσει. Βλέποντας την κακή υλική υποδομή του στρατού ένα άλλο ποσοστό συνειδητοποιεί ότι ο στρατός δεν μπορεί να προσφέρει τίποτε στην άμυνα πέρα από αψιμαχίες. Κάποιοι άλλοι εκμεταλλευόμενοι την «ελαστικότητα» που πρέπει να δείξουν οι διοικούντες μιας μονάδας, για να μην διαλυθεί για καθαρά ψυχολογικούς και κοινωνικούς λόγους (... σιγά-σιγά όλοι γίνονται δυσπροσάρμοστοι και απείθαρχοι και η αγριάδα δεν είναι πάντα η καλύτερη λύση), δημιουργούν άτυπες μικροομάδες φαντάρων με επιρροή στους υπολοίπους και καταφέρνουν να διαχειριστούν πολλά ζητήματα που έχουν να κάνουν με τη ζωή στους στρατώνες. Η μεγαλύτερη βέβαια και μόνιμη αποτυχία του στρατού είναι να δείξει ότι είναι ένας «κοινωνικά χρήσιμος» θεσμός: οι πέντε αναβασώσεις το χρόνο και η βεβιασμένη και χωρίς εκπαίδευση χρησιμοποίηση των φαντάρων σαν εύκολης «εναλλακτικής λύσης» στην κατάσβεση δασικών πυρκαγιών, δεν αποτελούν βέβαια επαρκές άλλοθι για τα δύο δις την ημέρα, που κατατρώει ο ελληνικός στρατός παράγοντας μηδενικό κοινωνικό έργο.

Αν εδώ προσθέσουμε την συστηματική παραβίαση των δικαιωμάτων του στρατευμένου και γενικά το ανελεύθερο καθεστώς που ζει τόσο το στρατιωτικό όσο και το πολιτικό μόνιμο προσωπικό του στρατού, το προφίλ γίνεται ακόμα χειρότερο. Οι αυτοκτονίες, οι απόπειρες αυτοκτονιών, τα «ατυχήματα», οι πολλαπλασιαζόμενοι αιτήσεις για αναβολές και οι χιλιάδες πειθαρχικές φυλακίσεις μαζί με τις γεμάτες στρατιωτικές φυλακές υποδηλώνουν τα ακόμη χειρότερα για τις συνθήκες που επικρατούν στο εσωτερικό του.

Αυτά βέβαια δεν είναι ο βασικός λόγος για ν' αρνηθεί κανείς το στρατό. Γιατί αν το πρόβλημά του ήταν οι επιμέρους συνθήκες, αυτές θα μπορούσαν να βελτιωθούν. Και εδώ αρκεί να υπενθυμίσουμε ότι στους περισσότερους δυτικοευρωπαϊκούς στρατούς η αποζημίωση του φαντάρου (ή του αντιρρησία συνείδησης όταν προσφέρει κοινωνική υπηρεσία) είναι 60.000 με 100.000 δρχ. το μήνα, έναντι λιγότερο από 1.000 στην Ελλάδα με τάσεις μείωσης... Αποδεικνύεται λοιπόν ότι ο στρατιώτης στην Ελλάδα αντιμετωπίζεται σαν υπο-προλεταριάτο, σαν φθηνή εργατική δύναμη από ένα μηχανισμό, που τον έχει πλήρως απαλλοτριώσει για τον χρόνο της θητείας και δεν του ανα-

γνωρίζει δικαιώματα.

Μια μοντέρνα εκσυγχρονισμένη πολιτική μείωσης σε λιγότερο από 12 μήνες της θητείας, χορήγησης ενός μικρού μισθού, παροχής ορισμένων συνδικαλιστικών δικαιωμάτων, κατάργησης της πειθαρχικής ποινής, αναμόρφωσης των στρατιωτικών κανονισμών ίσως και η κατάργηση του Στρατιωτικού Ποινικού Κώδικα και των Στρατοδικείων, θα έδινε ένα πολύ πιο αποδεκτό πρόσωπο του στρατού προς τα έξω.

Το γεγονός όμως ότι κάτι τέτοιο δεν συμβαίνει την περίοδο ακριβώς που η νεολαία επαναστατεί και δείχνει ευαισθησίες, καταδικάζει οριστικά την εικόνα του στρατού ειδικά στους νέους ανθρώπους. Αυτό σημαίνει ότι από τις συνθήκες που επικρατούν στον ελληνικό στρατό, βγάζουν συμπεράσματα για τη φύση του και κατόπιν αναζητούν δρόμους για να αρνηθούν κάθε σχέση μαζί του. Επειδή η περίοδος της φυγής και της ανυποταξίας στο εξωτερικό έχει παρέλθει και επειδή η λύση του τρελόχαρτου δεν ικανοποιεί, δεν αποκλείεται να δούμε απίθανα φαινόμενα χιλιάδων νέων να αρνούνται την στράτευσή τους τα ερχόμενα χρόνια.

Όλοι αυτοί ήδη σκέφτονται ότι η καλύτερη προσφορά στην πατρίδα θα είναι να διατηρήσουν φυσιολογικό –όσο μπορούν– το άτομό τους, να μην το φορτώσουν με μια θλιβερή περίοδο στην προσωπική τους ιστορία και να μην βαρύνουν την συνείδησή τους με ένα σύνολο πράξεων και εμπειριών που εξ αρχής απορρίπτουν. Ένα πολύ μικρό αλλά πολιτικοποιημένο ποσοστό θα ήθελε να παλέψει από τα μέσα στην κατάσταση για καλύτερες συνθήκες, ενώ ένα άλλο ποσοστό θα προσπαθήσει να περάσει τη θητεία του διαφωνώντας πλήρως με αυτήν, αλλά προσπαθώντας να διατηρήσει τον εαυτό του, τις ιδέες του κλπ.

Μέσα από τους συλλογισμούς αυτούς τέθηκε και το θέμα της σχέσης των κινημάτων για περισσότερη δημοκρατία μέσα στο στρατό και των κινημάτων άρνησης της στράτευσης. Εδώ έχω να πω πως, ενώ έχουν εντελώς άλλους στόχους, εμφανίζονται σαν τακτικά αλληλέγγυα: η αναγνώριση του δικαιώματος της άρνησης στράτευσης για λόγους συνείδησης σημαίνει αυτόματα περισσότερα δικαιώματα στον στρατευμένο, εφόσον –εννοείται– είναι διατεθειμένος να τα διεκδικήσει και μεγαλύτερη προσπάθεια του στρατού να προσελκύσει τους νέους στις τάξεις του.

Αντίθετα, η απόλυτη αδυναμία του ελληνικού στρατού να εξελιχθεί, ο σκοταδισμός που επικρατεί και η έλλειψη ριζικών αλλαγών προκαλούν ένα φόβο στους στρατιωτικούς για την άρνηση στράτευσης. Έτσι, το λόμπυ των στρατιωτικών έχει αντιδράσει στις κατά καιρούς πιέσεις για νομοθετική εισαγωγή της εναλλακτικής κοινωνικής υπηρεσίας για τους αντιρρησίες, επειδή ακριβώς φοβάται την διαρροή σημαντικού αριθμού στρατευσίμων, που θα κάνουν χρήση της σχετικής νομικής δυνατότητας και θα ζητήσουν να προσφέρουν μη στρατιωτικές υπηρεσίες έξω από το στρατό. Αλλά ακόμα και αν ο αριθμός αυτός είναι αρχικά μικρός, ο φόβος ότι θα κατοχυρωθεί και θα διαδοθεί η στάση αυτή σε λίγα χρόνια, ότι όλο και περισσότεροι άνθρωποι θα απορρίπτουν στην πράξη τα εθνικιστικά ιδανικά και ότι θα υπάρχουν πολλαπλασιαστικά αποτελέσματα μέσα στην κοινωνία υπέρ των αντιρρησιών, κατά των στρατιωτικών δαπανών, υπέρ ενός άλλου τύπου στρατού και της απόλυτης τήρησης των δικαιωμάτων του στρατευμένου πολίτη, έχουν καθηλώσει τους στρατιωτικούς και το Υπουργείο Εθνικής Άμυνας σε μια αρνητική στάση.

Αυτό δεν μπορεί βέβαια να συνεχιστεί επ' άπειρον, διότι οι φυλακίσεις των αντιρρησιών και γενικότερα ο μη σεβασμός των δικαιωμάτων τους από την Ελλάδα είναι ένα μόνιμο πρόβλημα τόσο στους διεθνείς οργανισμούς όσο και σε ένα σημαντικό τμήμα της ελληνικής κοινής γνώμης. □

2. Η κατάργηση του στρατού και η έννοια της άμυνας

του Σπύρου Ψύχα
αντιρρησία συνείδησης

«Οι συνεπείς και ειλικρινείς προσπάθειες εκ μέρους όλων των κρατών να βοηθήσουν στην οριστική απομάκρυνση της απειλής του πολέμου... θα οδηγήσουν τελικά στη δημιουργία συνθηκών κάτω από τις οποίες η στρατιωτική θητεία θα καταστεί άχρηστη»

Στρατός: Να υπάρχει ή όχι;

Ένας θεσμός μπορεί να υπάρχει για τρεις λόγους: ο πρώτος είναι το ότι έτσι αποφάσισαν τα μέλη της κοινωνίας. Ο δεύτερος ότι αυτό επέβαλαν κάποια κυρίαρχα συμφέροντα. Ο τρίτος επειδή υπάρχουν πολλοί λόγοι οικονομικοί, ιδεολογικοί, πολιτιστικοί, που – άσχετα με το τι είχε γίνει κάποτε και αν είχε συμφωνηθεί με κάποιον τρόπο να λειτουργήσει ο συγκεκριμένος θεσμός ή όχι– επιβάλλουν την αναπαραγωγή ενός προϋπάρχοντος θεσμού.

Για να καταργηθεί ή να αποδυναμωθεί ένας θεσμός, θα πρέπει αντίστροφα να ανατραπούν ή να ατονήσουν όλοι οι λόγοι που τον δημιούργησαν ή τον συντηρούσαν.

Ο στρατός ξεκίνησε σαν ο τρόπος που όλοι οι πολίτες οργανώνονται για να πολεμήσουν έναν εξωτερικό εισβολέα. Σύντομα εξελίχθηκε στο μέσον με το οποίο συντηρούσαν την εξουσία τους αυταρχικές μορφές διακυβέρνησης, οι οποίες είχαν συνήθως ανάγκη και από πολέμους επιθετικού χαρακτήρα. Παρ' όλα αυτά η διατήρηση μονίμων μαζικών στρατών, όπου όλοι οι πολίτες θα πρέπει να κατατάσσονται για ένα σημαντικό χρονικό διάστημα και όχι μόνο σε περίοδο πολέμου, είναι υπόθεση λιγότερο από 200 χρόνων με πρώτους διδάξαντες τους Γάλλους και τους Πρώσσους. Όλες οι Μεγάλες Δυνάμεις της περιόδου έπρεπε για να διατηρήσουν την επιρροή τους να έχουν ισχυρό στρατό. Η πολεμική τέχνη εξελίχθηκε, οι ιδιοφυΐες του πολέμου έγραψαν μνημειώδη συγγράμματα και η λεγομένη «ένοπλη ειρήνη» έμεινε σαν βαρειά κληρονομιά για την ανθρωπότητα: Αν θέλεις ειρήνη, έλεγαν, ετοιμάσου για πόλεμο.

Σήμερα μετά χιλιάδες τοπικούς πολέμους τους τελευταίους δύο αιώνες και τουλάχιστον δύο παγκόσμιους, μετά από ποτάμια αίματος και την χρήση των πιο απαράδεκτων όπλων επί δικαίους και αδίκους, ενόπλους και αμάχους, φαίνεται ότι οι λόγοι για τους οποίους ο πολύς κόσμος πιστεύει πως πρέπει να υπάρχει στρατός, εξακολουθούν να υπάρχουν: οι πόλεμοι συνεχίζονται. Όλοι φοβούνται κάποιους (οι Έλληνες τους Τούρκους, οι Ισπανοί τους Γάλλους, οι Ιταλοί τον Καντάφι, οι Κινέζοι τους Ιάπωνες) ή μισούν κάποιους (οι μουσουλμάνοι τους χριστιανούς, οι 200 πάμφτωχες χώρες του Νότου τις 30 «υπερανεπτυγμένες» του Βορρά, οι άραβες τους ισραηλινούς) κ.ο.κ. Έτσι, και κοινωνικός φόβος υπάρχει σε κάθε χώρα από κάποιον υποτιθέμενο εχθρό και τα συμφέροντα χρησιμοποιούν τους στρατούς αν χρειαστεί για να κάνουν τη δουλειά τους και υπάρχει ένα ολόκληρο πλέγμα άλλων λόγων για τους οποίους ο στρατός αναπαράγεται και αναπτύσσεται: είναι χώρος όπου μπορεί κανείς βρει δουλειά για να βγάλει το ψωμί του, τονώνει την οικονομία με την απορρόφηση προϊόντων, συνεχίζει την ένδοξη ιστορική παράδοση, «στρώνει» τους άντρες κλπ.

Αφού λοιπόν και οι τρεις όροι φαινομενικά υπάρχουν, προκύπτει η γενική πίστη πως πέρα από κάθε αμφισβήτηση ή προσωπική στάση, στρατοί θα υπάρχουν πάντα και πόλεμοι θα υπάρχουν πάντα.

Περιέργως παρατηρούνται και αντίστροφες εξελίξεις: **Πρώτον** όλο και περισσότερος κόσμος δεν συμπαθεί ή απορρίπτει το στρατό, δεν θέλει να κάνει θητεία και γενικά έχει μια αντιστρατιωτική ιδεολογία. **Δεύτερον** οι κινούντες τα νήματα βλέπουν ότι τη δουλειά τους μπορούν να την κάνουν καλύτερα με στρατούς μι-

σθοφόρων ή χωρίς στρατούς και πολέμους ασκώντας ισχυρές οικονομικές πιέσεις. Γι' αυτό άλλωστε υιοθετούνται ευρύτατα οι διπλοπρόσωποι όροι της «διεθνούς συνεργασίας», «αμοιβαίας ασφαλείας», «διεθνούς νομιμότητας» και προωθούνται οι αντίστοιχοι θεσμοί: Ευρωπαϊκή Κοινότητα, Δυτικοευρωπαϊκή ένωση, ΔΑΣΕ κλπ. Οι θεσμοί αυτοί σημαίνουν ουσιαστικά το τέλος των πολέμων μεταξύ των χωρών-μελών, την μείωση των εθνικών στρατών και την επαγγελματοποίησή τους ή την δημιουργία λίγο-πολύ κοινών στρατών που θα αμύνονται ή και θα επιτίθενται σε τρίτους. Έτσι το είδος του υποχρεωτικού στρατού που ξέρουμε, οδεύει γοργά προς τα μουσεία λόγω διεθνών εξελίξεων σε διπλωματικό, οικονομικό και τεχνολογικό επίπεδο. Τρίτον, υπάρχει μια πληθώρα άλλων λόγων που μειώνουν το ειδικό βάρος του στρατού: σαν οικονομική δραστηριότητα είναι λιγότερο σημαντική από το παρελθόν οπότε οι οικονομίες ήταν λιγότερο ανεπτυγμένες. Σαν μηχανισμός κοινωνικοποίησης των αντρών δεν παίζει το ρόλο που έπαιζε άλλοτε, αφού υπάρχουν πολλοί τρόποι ένταξης των ατόμων στην κοινωνία, ιδιαιτερότητες και νέες ιδέες γίνονται δεκτές και κανένας πια δεν θα σε ρωτήσει από ποιο χωριό είσαι και αν έχεις κάνει στρατό. Η στάση απέναντι στην ένδοξη παράδοση του έθνους έχει σήμερα γίνει αδιάφορη και κανένας δεν πάει σε εκδηλώσεις για την καταστροφή του Δράμαλη: το παρελθόν έχει αντικατασταθεί από μια θλιβερή ζωή, γεμάτη αυτοκίνητα, καυσαέρια και αγριότητα στις ανθρώπινες σχέσεις. Όσον αφορά και στα βίαια, σεξιστικά κλπ. πρότυπα του στρατού, δεν χρειάζεται κανείς να κάνει θητεία για να τα εμπεδώσει, αφού κυριαρχούν στην κοινωνία.

Εδώ έρχονται και οι αντιρρησίες πάσης φύσεως: αυτοί που πηγαίνουν στο στρατό αλλά δεν υπακούουν ποτέ σε τίποτε, αυτοί που δεν πηγαίνουν για λόγους «υγείας», αυτοί που δεν πηγαίνουν για λόγους συνείδησης και όλοι αυτοί που προσπαθούν να μην πάνε στο στρατό με χίλιους τρόπους για χίλιους λόγους: υπάρχει ένα κίνημα θα λέγαμε άρνησης στράτευσης, το οποίο διογκώνεται, όσο τα «ιδανικά» ξεχνιούνται και οι παλιές «αξίες» πεθαίνουν.

Όσον αφορά στη συνειδητή και στοιχειωδώς πολιτικοποιημένη τάση των αντιρρησιών συνείδησης μπορώ να πω ότι η άρνηση στράτευσης δεν είναι το μόνο που τους χαρακτηρίζει. Δεν έχουμε να κάνουμε με την αποφυγή μιας επίπονης θητείας με σκοπό το προσωπικό όφελος ή έστω τη λιγότερη αλλοτρίωση. Έχουμε μια άρνηση που πολλές φορές συνδέεται με μια απόρριψη κοινωνικού μοντέλου, με θρησκευτικές ή ιδεολογικοπολιτικές πεποιθήσεις που αναζητούν άλλη κοινωνία. Έτσι, ναι μεν τυπικοί αντιρρησίες συνείδησης κάνουν αυτό που μπορούν να κάνουν, δηλ. αρνούνται την θητεία, προσπαθούν να κατοχυρώσουν τα δικαιώματά τους να μην στρατεύονται μέσα από νόμους, προσπαθούν να καταργηθούν διάφορες διακρίσεις εις βάρος τους επικαλούμενοι τα ανθρώπινα δικαιώματα κ.ο.κ. Τυπικά δεν θέτουν ζήτημα άμεσης κατάργησης του στρατού, στην πράξη όμως το κάνουν με το παράδειγμά τους, που αποτελεί και τον ισχυρότερο τρόπο για να διαδοθεί η στάση τους. Έτσι δεν παλεύουν μόνο για τα δικαιώματά τους –πράγμα για το οποίο ο καθένας έχει την άποψή του– αλλά κομίζουν ένα πιο παγκόσμιο μήνυμα: ότι με τη συνειδητή άρνηση της θητείας, με την αύξηση του αριθμού των αντιρρησιών σε γειτονικές (και συχνά εχθρικές) χώρες, με την κριτική στις πολεμικές δαπάνες, βαθμιαία προχωράμε σε «λιγότερο στρατό», στις «λιγότερες στρατιωτικές δαπάνες», στο κτύπημα του μιλιταρισμού, σε φιλικότερες σχέσεις μεταξύ των λαών και μακροπρόθεσμα – γιατί όχι;– σε πλήρη κατάργηση του στρατού και των στρατών.

Η επιδίωξη αυτή των αντιρρησιών δεν είναι περισσότερο ουτοπική από το να επιδιώκουμε να διατηρήσουμε την ειρήνη ετοιμαζόμενοι για πόλεμο, όπως εξακολουθούν ακόμη να προτείνουν οι γηραλέοι ιέρακες. Άλλωστε με τον ρυθμό των εξελίξεων που τρέχουν, την επικείμενη κατάργηση συνόρων, τους νέους θεσμούς «διεθνούς ασφαλείας» και όλα αυτά, είναι πολύ πιθανό ότι αυτή η μεταβατική περίοδος, δεν θα κρατήσει πάνω από είκοσι χρόνια από σήμερα...

Ήδη πλησιάζουμε τη φάση όπου οι εθνικοί στρατοί που ξέρουμε θα καταργηθούν και θα αντικατασταθούν από στρατούς νέου τύπου. Ομολογουμένως αυτή η αλλαγή δεν είναι προϊόν ενός κινήματος, που επιδίωξε και επέτυχε το σκοπό του, αλλά οφείλεται στην αλλαγή συνθηκών: στην Ευρώπη βλέπουμε ότι από το 1950 επήλθε μία ευρυτάτη συνεργασία όλων των δυτικοευρωπαϊκών χωρών και στην πράξη καμμιά χώρα δεν απειλεί καμμιά άλλη – τουλάχιστον γειτονική. Αν και το μίσος των Γερμανών και Γάλλων μπαμπάδων, που έβαλαν τρεις φορές τα παιδιά τους να αλληλοσφαγούν, έδωσε τη θέση του στις συναινετικές διαδικασίες της Ευρωπαϊκής Κοινότητας, κανένας ευρωπαϊκός στρατός δεν καταργήθηκε: οι στρατοί εκσυγχρονίζονται, ισχυροποιούνται και επαγγελματικοποιούνται, πολλαπλασιάζονται όμως οι μεθοδεύσεις για την συγκρότηση ενός κοινού δυτικοευρωπαϊκού στρατού, που προβάλλει σαν μια ώριμη εξέλιξη μετά ταύ-

τα. Πράγματι τα ενδιαφερόμενα μέρη φαίνεται ότι σύντομα θα προχωρήσουν σε ένα ενιαίο ευρωπαϊκό σύστημα ασφαλείας, όπου ο ρόλος των εθνικών στρατών θα είναι περιορισμένος.

Δεν φαίνεται λοιπόν ο στρατός να αποκτά μια απόλυτη αυτονομία απέναντι στην κοινωνία και να αναπαράγεται κατά πως θέλουν μόνον οι στρατιωτικοί: το γεγονός π.χ. ότι ο στρατός στην Τουρκία είναι σχεδόν ταυτόσημη με το κράτος μορφή εξουσίας ή ότι το στρατιωτικοβιομηχανικό σύμπλεγμα των ΗΠΑ ορίζει πολλές φορές την εξωτερική πολιτική της χώρας, αποδεικνύει ότι πράγματι ο στρατός έχει μεγάλη επιρροή, σαν άλλο ένα κέντρο εξουσίας. Ο κάθε στρατός άλλωστε έχει να καλύψει διαφορετικούς φόβους ή επιδιώξεις: ο γαλλικός συντηρεί τον έντονο γαλλικό νεοεθνικισμό κατά των Σοβιετικών, ο αγγλικός προστατεύει τα «πάτρια εδάφη» στις νήσους Φώκλαντ από τις «επιθετικές» βλέψεις της Αργεντικής και στο Γιβραλτάρ από τους Ισπανούς και τους Μαροκινούς, ο αμερικανικός αυτός που θα προσπαθεί κάθε φορά να επιβάλλει τα νεοχιτλερικά οράματα του Μπους για τη Νέα Τάξη και τη νέα παγκόσμια αμερικανοευρωπαϊκή μονοκρατορία. Όσον αφορά εμας, ο στρατός είναι αυτός που κατευνάζει τους φόβους μας για τους Τούρκους για το τι θα συμβεί αν τα ήδη αποσταθεροποιημένα Βαλκάνια εμπλακούν και πάλι σε πολέμους...

Όσο η κοινωνική συνείδηση «φοβάται» τους εξωτερικούς εχθρούς, ο στρατός θα έχει μια «αξία χρήσης». Όσο νέες διαδικασίες προκύψουν και η συλλογική συνείδηση πάψει πια να σκέφτεται με όρους δανεισμένους από το παρελθόν, πολλά πράγματα θα αλλάξουν.

Για να δώσουμε ένα αποτέλεσμα της πάλης των δυνάμεων του σκότους, που όταν μπορούν προωθούν τις ένοπλες και βίαιες «λύσεις», και των ανθρώπινων κοινωνιών που αλλάζουν γοργά, θα χρειαστεί χρόνος. Νομοτελειακά και οι εθνικοί και οι ευρωπαϊκοί στρατοί θα καταργηθούν κάποια μέρα, μέχρι τότε όμως μπορεί οι άνθρωποι να έχουν κατασφαγεί για άλλη μια φορά. Ναι, ωριμάζουν οι συνθήκες, αλλά αντιδρούν οι μηχανισμοί που υπάρχουν και θέλουν να διατηρήσουν τα κεκτημένα. Ναι, όλοι είναι κατά του πολέμου, αλλά θα κάνουν θητεία και πόλεμο μέχρι νεωτέρας.

Έτσι οι δυνάμεις του φωτός θα περιοριστούν προς το παρόν να καταργήσουν το στρατό στις καρδιές των ανθρώπων: θα αυξηθούν οι αντιρρησίες συνείδησης, θα προχωρήσουν τα κινήματα κατά της βίας, θα διογκωθεί ένας ριζοσπαστικός φιλειρηνισμός που προβάλλει τη μαζική ανυπακοή και μη συμμετοχή σε οποιαδήποτε σύρραξη, πολεμική προετοιμασία αλλά και επιχείρηση καταστολής. Η βία θα απορρίπτεται ως μέθοδος επίλυσης προσωπικών, εθνικών ή παγκοσμίων διαφορών, την ίδια στιγμή που θα φαίνεται ότι κυριαρχεί στον πλανήτη.

Η μιλιταριστική λογική και η ιδεοληψία της «ένοπλης ειρήνης» θα δώσουν τη θέση τους στο αίτημα για πλήρη αφοπλισμό (συμβατικό και πυρηνικό, μονομερή και πολυμερή, τοπικό και διεθνή) και σε ένα καθεστώς άοπλης ειρήνης. Πέρα από τη λογική των Παγκόσμιων Υπερκυβερνήσεων και της Νέας Τάξης, θα επιδιώκεται η αυτορρύθμιση των περιφερειακών προβλημάτων, ο σεβασμός των δικαιωμάτων των μειονοτήτων, η γνωριμία και η συνεργασία μεταξύ των ίδιων των ανθρώπων, η αναμετατροπή της πολεμικής βιομηχανίας σε ειρηνική και γενικότερα ο οικολογικός προσανατολισμός της ανάπτυξης και μια νέα κοινωνική οργάνωση...

Σύγχρονες αντιλήψεις για την «άμυνα»

Η «άμυνα» έχει καταντήσει ένας όρος που η φθορά της γλώσσας καθόρισε να τσοντάρεται δίπλα σε κάθε τι στρατιωτικό. Η «άμυνα» της χώρας, οι «αμυντικές» δαπάνες, ο «αμυντικός» χαρακτήρας του στρατού, τα «αμυντικά» όπλα πείθουν ότι κάτι πρέπει να κάνουμε τέλος πάντων γι' αυτή την «άμυνα», που τόσο μας χρειάζεται κατά τα λεγόμενα.

Μια καλή αρχή λοιπόν για να προσεγγίσουμε από νέες μεριές το θέμα, είναι να ξεχάσουμε εντελώς την ερμηνεία που δίνεται συνήθως στον όρο αυτό. Ας θεωρήσουμε σαν άμυνα την προσπάθεια που κάνει μια κοινωνία να αντιμετωπίσει ορισμένες απειλές που θίγουν την ύπαρξή της και το επίπεδο ζωής των μελών της. Μία μόνον από αυτές τις απειλές είναι οι ενδεχόμενοι εξωτερικοί εχθροί και αυτό μας έμαθαν να εννοούμε μέχρι τώρα. Σήμερα ωστόσο οι εξωτερικοί εχθροί, που κραδαίνουν γιαταγάνια και είναι έτοιμοι να σφάξουν τις γυναίκες μας και τα παιδιά μας εισβάλλοντας στην ελληνική επικράτεια με σκοπό να την κατακτήσουν, είναι ουσιαστικά ανύπαρκτοι. Καθολικοί πόλεμοι δεν γίνονται πλέον και ποτέ ο στόχος δεν είναι η ολοσχερής καταστροφή του αντιπάλου σε έναν πόλεμο. Η φάση που η μία φύλη έσφαζε την άλλη για να την εξαφανίσει από προσώπου γης έχει παρέλθει οριστικά.

Είναι χρήσιμο λοιπόν να εστιάσουμε στις άλλες «απειλές», στα άλυτα προβλήματα που μαστίζουν και αποσαρθρώνουν τις σημερινές κοινωνίες: καταστροφή

του περιβάλλοντος, διεύρυνση της χρήσης κατασταλτικών ναρκωτικών ουσιών και υπερανάπτυξη της σχετικής «μαφίας», πολλαπλασιασμός των ψυχικών και σωματικών παθήσεων και της κοινωνικής βίας, διεύρυνση της κοινωνικής αδικίας και των ανισοτήτων που οδηγούν μεγάλες ομάδες του πληθυσμού σε μειονεκτική θέση και σε φτώχεια. Όλα αυτά στην πράξη δεν αποτελούν θέματα για κοινωνική κριτική, αλλά συνθέτουν τις επιμέρους όψεις του κοινωνικού προβλήματος και καλούν για ενεργοποίηση.

Εδώ μπορούμε να κάνουμε και μερικές άμεσες συγκρίσεις των επιπτώσεών τους σε σύγκριση με τις συνέπειες των σχέσεων μας π.χ. με τους Τούρκους: κάθε χρόνο χιλιάδες νέοι άνθρωποι πεθαίνουν στην Ελλάδα αβοήθητοι από τα ναρκωτικά, ενώ χιλιάδες άλλοι πεθαίνουν ή μένουν ανάπηροι από ατυχήματα στους δρόμους χάρις στην έλλειψη σωστής οδικής υποδομής και κυκλοφοριακής αγωγής. Χιλιάδες άνθρωποι επίσης καταλήγουν στα ψυχιατρεία από την αδυναμία τους να λύσουν προσωπικά προβλήματα, για τα οποία δεν υπάρχει καμμιά ειδική κοινωνική μέριμνα – πέρα από τις χούφτες των ψυχοφαρμάκων, που θα κληθούν να καταναλώσουν οι άνθρωποι αυτοί κατόπιν εορτής... Υπάρχουν δεκάδες παραδείγματα που αποδεικνύουν ότι η ελληνική κοινωνία σαπίζει, χωρίς οι Τούρκοι να φταίνε σε τίποτε... Ίσως γίνει κάποτε ένα μεθοριακό επεισόδειο, ίσως προκληθεί ένταση εάν συμφέρει τη μικροπολιτική κατά καιρούς τών Οζάλ, Παπανδρέου, Μητσοτάκη, αλλά κατά τα άλλα και οι οικονομικές σχέσεις αναπτύσσονται με τη γειτονική χώρα και ο τουρισμός και η συνεργασία σε διάφορους τομείς.

Παρ' όλα αυτά, οι «Τούρκοι» (όπως κάποτε οι «Βούλγαροι» – αν και τελικά η Βουλγαρία έγινε «παραδοσιακά φίλη χώρα») ή ο όποιος άλλος εξωτερικός εχθρός επινοηθεί κατά καιρούς, είναι αυτοί που χρησιμοποιούνται για να δικαιολογηθούν οι πολύ μεγάλες στρατιωτικές δαπάνες στη χώρα μας (7% του ΑΕΠ, όσο δίνουν οι ΗΠΑ και το Ισραήλ), που είναι από τις υψηλότερες στον κόσμο σε σχέση με τον πληθυσμό της. Μοιάζει πράγματι μαγικό και ιδιαίτερα αποτελεσματικό το επιχείρημα των εξωτερικών εχθρών, για να οδεύσουν τεράστιες ποσότητες δημοσίου χρήματος σε στρατιωτικές χρήσεις, δηλαδή στην παραγωγή μηδενικού προϊόντος για το κοινωνικό σύνολο.

Και γι' αυτό επιμένω ότι η πρώτη πράξη της κατάργησης (ή έστω της αμισβήτησης) του στρατού είναι η συνειδητοποίηση του γεγονότος ότι: αν μια κοινωνία δεν θέλει ή δεν μπορεί να αντιμετωπίσει τα καθημερινά εσωτερικά της προβλήματα, τότε είναι παντελώς ανίκανη να αντιμετωπίσει οποιονδήποτε εξωτερικό εχθρό είτε έχει στρατό, είτε όχι, είτε ξοδεύει τεράστια ποσά για την «άμυνα» είτε όχι. Τέτοια κοινωνία είναι και η ελληνική και η έλλειψη οργάνωσης είναι αυτή που οδηγεί στις ποικίλες μορφές ιδιωτικών λύσεων, όταν συμβαίνουν έκτακτα γεγονότα: επιστράτευση, ατύχημα στο Τσέρνομπιλ ή πόλεμος στον Κόλπο. Το «σύνδρομο των supermarkets» απλώς αποδεικνύει τον μεγάλο φόβο των νεοελλήνων, που είναι απολύτως βέβαιοι ότι δεν θα επιβιώσουν με συλλογικό τρόπο. Έτσι μαζεύουν εκατοντάδες κιλά οσπρίων και κουτιών γάλατος εβαπορέ, για να είναι σίγουροι ό|τι τουλάχιστον αυτοί θα έχουν να φάνε για κάποιους μήνες...

Είναι φανερό λοιπόν, ότι το πρόβλημα δεν είναι μόνον η αναδιανομή των στρατιωτικών δαπανών προς τον κοινωνικό τομέα (υγεία, παιδεία, πρόληψη ναρκωτικών και αποτοξίνωση, προστασία των δασών κλπ.) και ο υποδεκαπλασιασμός των ποσών που πηγαίνουν στην λεγομένη «άμυνα από εξωτερικούς εχθρούς». Χρειάζεται μια στροφή της κοινωνίας κατά 180 μοίρες και τοποθέτηση άλλων προτεραιοτήτων, που θα πρέπει να απαιτηθούν από όλους τους πολίτες.

Εάν τώρα αυτό συμβεί κάποια μέρα, το τυπικό γεγονός της συρρίκνωσης του στρατού αποκτά μικρότερη σημασία. Άσχετα από το ποιο ποσοστό του πληθυσμού διαφωνεί με την πολυδάπανη συντήρηση των στρατών, θεωρεί το στρατό άχρηστο και αντικοινωνικό θεσμό ή υποστηρίζει τους αντιρρησίες συνείδησης, η όλη συζήτηση θα έχει παίξει το ρόλο της αν οδηγήσει σε αυτοκριτική και επαναπροσδιορισμό στόχων και αν ενεργοποιήσει την κοινωνία σε μια νέα κατεύθυνση.

Έτσι, το 35% (!!) που πήρε στο σχετικό δημοψήφισμα στην Ελβετία τον Νοέμβριο του 1989 η άποψη της κατάργησης του ελβετικού στρατού και της προώθησης μιας γενικευμένης ειρηνιστικής πολιτικής από τη χώρα, κατά πάσα βεβαιότητα δεν σημαίνει ότι οι Ελβετοί έγιναν ξαφνικά επαναστάτες και σε τόσο μεγάλο ποσοστό: μέσα από τον αντιμιλιταρισμό και τον φιλειρηνισμό που καταγράφηκε στις κάλπες –και είναι αυτό ένα πραγματικά ιστορικό γεγονός– τοποθετήθηκε το πιο προωθημένο και ανοιχτόμυαλο κομμάτι της κοινωνίας, κατέθεσε τη δυσαρέσκειά του και απαίτησε έμμεσα γενικότερη αλλαγή στόχων από τη συντηρητική στην πλειοψηφία της ελβετική κοινωνία.

Αξίζει να παρατηρήσουμε ότι η Ελβετία είναι η μόνη χώρα της Δ. Ευρώπης (μαζί με την Ελλάδα) που δεν έχει αναγνωρίσει το δικαίωμα της άρνησης στράτευσης για λόγους συνείδησης και δεν έχει νόμο για την κοινωνική θητεία.

Συμπερασματικά προς τα παραπάνω και εφόσον δεχθούμε ότι υπάρχουν πράγματι άλλες προτεραιότητες από τις «αμυντικές», αποκτά ένα ουσιαστικό περιεχόμενο και μια άλλου τύπου θητεία: οι αντιρρησίες συνείδησης μπορούν να προσφέρουν έργο στην αναδάσωση, την δασοφύλαξη, σε ορισμένους τομείς του συστήματος υγείας (αποασυλοποίηση - ψυχαγωγία σε άτομα με προβλήματα ψυχικής υγείας) σε χρήστες ναρκωτικών, σε ηλικιωμένους και σε άτομα με ειδικές ανάγκες κάθε είδους (... το 10% του πληθυσμού φθάνουν τα άτομα αυτά!), σε προγράμματα βοήθειας προσφύγων ή αναλφαβήτων, σε ιδιωτικούς και δημόσιους μη κερδοσκοπικούς φορείς που έχουν ανάλογα αντικείμενα εργασίας, μέχρι και σε προγράμματα συνεργασίας με χώρες του Τρίτου Κόσμου. Αυτό το σύνολο τομέων δράσης, που στη χώρα μας είναι ιδιαίτερα προβληματικοί ή υποβαθμισμένοι, θα μπορούσαν να αποτελέσουν ένα νέο μοχλό κοινωνικής ανάπτυξης. Ένα τέτοιο πλέγμα οργανωμένων δραστηριοτήτων όπου ειδικευμένο προσωπικό, αντιρρησίες συνείδησης και άλλοι εθελοντές θα παράγουν έργο, απαντά ουσιαστικά σιγά-σιγά στα μεγάλα προβλήματα που βασανίζουν την ελληνική κοινωνία. Κατ' επέκταση δίνουν απάντηση στο ερώτημα της άμυνας στην καθαρά κοινωνική του δράση.

Έτσι, ερωτήματα του τύπου «ναι, αλλά η στρατιωτική θητεία είναι πιο επίπονη» ή «όλοι τότε θα προτιμούν να δηλώνουν αντιρρησίες», απαντιώνται με το αυτονόητο ότι η στρατιωτική θητεία έχει καταντήσει μια εντελώς άχρηστη κοινωνικά διαδικασία και ένας αντιρρησίας που συνειδητά προσφέρει την εργασία του σε κάποιον τομέα, είναι δέκα φορές πιο χρήσιμος από ένα φαντάρο, που φυλάει σκοπιά στον Έβρο ή στο Υπουργείο Εθνικής Άμυνας...

Ωστόσο μέχρι στιγμής σκόπιμα υποβαθμίσαμε το υπαρκτό θέμα της ειρήνης και των τρόπων που μπορεί να εξασφαλίσει. Διότι βέβαια πέρα από τα εσωτερικά προβλήματα –που σχεδόν πάντα είναι σοβαρότερα από τα «εξωτερικά»– και που πρέπει από αυτά πρώτα να «αμυνθεί» μια κοινωνία, τα υπόλοιπα εξακολουθούν να υπάρχουν. Τι λένε λοιπόν εδώ οι αντιρρησίες;

Μια νέα εξωτερική πολιτική...

Η επιδίωξη της οριακής κατάργησης των στρατών περνάει αναγκαστικά μέσα από παρεμβάσεις και στα «εθνικά ζητήματα» και όχι απλά με το να είναι κανείς αντιρρησίας συνείδησης. Είναι αλήθεια ότι κανένα βήμα δεν μπορεί να γίνει, όσο μικρά ή μεγάλα τοπικά προβλήματα – που μπορούν να λυθούν με πολιτικούς τρόπους – οξύνονται, πυροδοτούν τους φόβους και τις εντάσεις και ετοιμάζουν το έδαφος για πολεμικές αναμετρήσεις.

Ο χώρος των Βαλκανίων έχει αρκετά τέτοια προβλήματα. Εμείς ωστόσο θα μπορούσαμε να προτείνουμε, η περίφημη διαβαλκανική συνεργασία να μην είναι απλά μια άχρωμη οικονομική σχέση, αλλά μια ευρύτατη πολιτική συνεργασία που μεσοπρόθεσμα θα οδηγήσει σε ένα είδος Βαλκανικής Κοινότητας. Μπορούμε να απαιτήσουμε να σταματήσουν οι επιμέρους αμφισβητήσεις συνόρων, αλλά και να αναγνωρισθούν απόλυτα και έμπρακτα όλα τα δικαιώματα των μειονοτήτων κάθε είδους. Οφείλουμε να προχωρήσουμε σε σχέσεις μεταξύ των λαών (μέσα από τον τουρισμό, τους επιστημονικούς και άλλους φορείς) που να αποκαταστήσουν πνεύμα «καλής γειτονίας» και να μην περιμένουμε το πότε οι ηγέτες μας θα επιλέγουν την ειρήνη. Μπορούμε να διαμαρτυρηθούμε για το περιεχόμενο των σχολικών εγχειριδίων, που εκτός από εθνικισμούς

και μονομέρειες πείθουν τους μαθητές ότι η ιστορία του πολιτισμού είναι μια ιστορία πολέμων και μαχαιρωμάτων μεταξύ μνηστήρων της εξουσίας. Και μπορούμε να γελοιοποιούμε τα κηρύγματα μίσους, υπενθυμίζοντας ότι βρισκόμαστε σε μια νέα περιόδο της ανθρώπινης ιστορίας.

Οι ευκαιρίες είναι πολλές: ο Παπανδρέου θα έπραττε διαφορετικά τον Μάρτιο του 1987 που κήρυξε επιστράτευση σχεδόν για ψύλλου πήδημα, αν ήξερε ότι θα γινόταν γελοίος για τον τρόπο που θέλησε να ανεβάσει την δημοτικότητά του. Ομοίως η εγκατάσταση χιλιάδων άκακων Ποντίων προσφύγων στη Θράκη για να αλλάξει η δημογραφία ορισμένων περιοχών και να ενισχυθεί το ελληνικό στοιχείο σε βάρος των Τούρκων, αποτελεί ένα νέο έγκλημα που ήδη βαθμιαία υλοποιείται και πρέπει να καταγγελθεί. Το παιχνίδι άλλωστε με τις μειονότητες είναι τόσο θλιβερό, που αρκεί να υπενθυμίσουμε το τι συνέβη με τις εκατοντάδες χιλιάδες Τούρκους της Βουλγαρίας: το τουρκικό κράτος υποκίνησε την ψυχή των προσφύγων αυτών από την Βουλγαρία προς την Τουρκία για να δημιουργήσει διεθνή θόρυβο για την – πράγματι – καταπιεζόμενη μειονότητα της Βουλγαρίας. Η Βουλγαρία το δέχθηκε ευχαρίστως, αλλά μετά μερικούς μήνες προσφυγιάς και αφάντασης ταλαιπωρίας οι Τούρκοι αυτοί εξαναγκάστηκαν από τα πράγματα να γυρίσουν σπίτι τους ταπεινωμένοι, πάμφτωχοι και σε χειρότερη θέση από πριν. Δεν είναι άγνωστο ότι ανάλογο παιχνίδι παίχθηκε με τους Βορειοηπειρώτες: αφού με την υποκίνηση εθνικιστικών εκκλησιαστικών κύκλων και οικονομικώς ανθούντων οργανώσεων και επιτροπών υποκινήθηκαν να έρθουν στην Ελλάδα για «να αναδειχθεί το ζήτημα», κατόπιν εγκαταλείφθηγκαν στην τύχη τους και στην καλή διάθεση των φιλανθρώπων να τους περιθάλψουν...

Υπάρχουν λοιπόν μια σειρά ανοιχτά προβλήματα, άκρως επικίνδυνα και χρήσιμα για όσους κατά καιρούς σχεδιάζουν εντάσεις, επιφυλακές, παρεμβάσεις του στρατού και επιστρατεύσεις.

Καταλήγουμε λοιπόν στο ότι μόνον η απομυθοποίηση των «εθνικών κινδύνων», η αλλαγή ψυχολογίας, η οριζόντια συνεργασία των γειτονικών λαών σε οικονομικές δραστηριότητες, στον τουρισμό, στην ανταλλαγή σπουδαστών και νέων, με πολιτιστικές ανταλλαγές, με γνωριμία προσωπική, με συμμαχίες των ποικίλλων κοινωνικών κινημάτων και συνεργασία των σχετικών φορέων μπορούν να αποδώσουν μακροπρόθεσμα. Αυτό σημαίνει ότι στον καιρό της ειρήνης γίνονται όλες εκείνες οι διεργασίες, που εξαναγκάζουν βαθμιαία τις κυβερνήσεις σε αλλαγή πορείας και ουσιαστικά απαγορεύουν τις μελλοντικές πολεμικές εμπλοκές. Το ερώτημα του «τι κάνουμε σε περίοδο πολέμου» απαντιέται επομένως με όσα κάνουμε σε περίοδο ειρήνης, αν βέβαια κάνουμε κάτι και αν θέλουμε πραγματικά αυτή την ειρήνη να τη διατηρήσουμε.

Στην περίπτωση αυτή που η εξωτερική πολιτική των γειτονικών χωρών είναι ειρηνιστική, επικρατούν σχέσεις συνεργασίας και οι σχέσεις των λαών ακυρώνουν ενδεχομένες πολεμικές ιαχές, η χρησιμότητα του στρατού πέφτει κατακόρυφα.

Αν ο φόβος των Τούρκων ή όποιων άλλων αποτέλεσε ένα επιχείρημα, που θα γελοιοποιήσει όσους το επικαλέσουν, η υπόθεση έχει κερδηθεί...

Την ειρήνη και την ασφάλεια άλλωστε καμμιά ΔΑΣΕ, καμμιά ΕΟΚ, κανένα ΝΑΤΟ και καμμιά διακρατική συμφωνία δεν μπορούν να διασφαλίσουν. Δεν είναι οι υπογραφές αλλά η ροή των πραγμάτων και οι σχέσεις των ανθρώπων αυτές που μπορούν βαθμιαία να αχρηστέψουνν τους στρατούς και να επιταχύνουν μια νέα περίοδο για την ανθρωπότητα.

.... Και η μη βίαιη Κοινωνική Άμυνα

Η ανάγκη διαμόρφωσης όρων για ένα νέο είδος εξωτερικής πολιτικής προσανατολισμένης στα έργα της ειρήνης είναι – σύμφωνα με τα προηγούμενα – το ένα ζητούμενο.

Το δεύτερο είναι αυτό της οργάνωσης της κοινωνίας με έναν τέτοιο τρόπο, που και αποό εξωτερικό εχθρό να είναι σε θέση να αμυνθεί (χωρίς την υποχρεωτική χρήση στρατών) και από μια αυταρχική μορφή διακυβέρνησης να μπορεί να απαλλαγεί. Ουσιαστικά μιλάμε για μια νέα μορφή οργάνωσης, ώστε μια κοινωνία να μπορεί να εφαρμόσει για την «άμυνά» της τις αρχές της μη βίαιης αλλά γενικευμένης κοινωνικής αντίστασης.

Η **Κοινωνική Άμυνα** είναι η πολιτική και ταυτόχρονα τεχνική απάντηση των κινημάτων που οραματίζονται μια μη βίαιη κοινωνία, στο ερώτημα της κοινωνικής αντίστασης. Πως αντιστέκονται οι Έλληνες αν επιτεθούν οι Γερμανοί και καταλάβουν την επικράτεια; Πως μπορούν να αντιδράσουν οι Παλαιστίνιοι στις Ισραηλινές δυνάμεις κατοχής; Πως απαλλασσόμαστε από μια δικτατορία; Πως γενικότερα μπορούμε να οργανώσουμε αποτελεσματικά την αντίστασή μας, χωρίς να χρησιμοποιήσουμε όπλα και κατασταλτικούς μηχανισμούς;

Η **Κοινωνική Άμυνα** είναι μια μορφή αντίστασης που βασίζεται σε μη βίαιες και μη ένοπλες μορφές πάλης και στην μη συνεργασία του πληθυσμού. Αν σύμφωνα με τις κλασσικές στρατιωτικές θεωρίες του Κλαούζεβιτς «ο πόλεμος είναι η συνέχιση της πολιτικής με άλλα μέσα», η κοινωνική άμυνα είναι ένας πόλεμος μέσω της πολιτικής.

Αντίθετα με τον συμβατικό πόλεμο, δεν σκοπεύει στην καταστροφή των δυνάμεων εισβολής αλλά στην υπόσκαψη του ηθικού, της αυτοπεποίθησης και τελικά της επιχειρησιακής ικανότητας του αντιπάλου.

Η κοινωνική άμυνα μέσω της γενικευμένης κοινωνικής αντίστασης σκοπεύει:

α) να κάνει τη διακυβέρνηση μιας χώρας δύσκολη αν όχι αδύνατη,

β) να διατηρήσει την κουλτούρα και την κοινωνική συνοχή ενός κατεχόμενου λαού,

γ) να ακυρώσει στην πράξη τα πολιτικά και οικονομικά οφέλη για τα οποία ο κατακτητής επιδίωξε και πραγματοποίησε εισβολή στη χώρα,

δ) να σπάσει το ηθικό των κατακτητών, να προκαλέσει δυσφορία στους στρατιώτες του αντιπάλου και πιθανώς να επιτύχει την αποχώρησή τους με αυτό τον τρόπο,

ε) να κινητοποιήσει τη διεθνή κοινότητα κατά του εισβολέα και να προκαλεί συστηματική διπλωματική ζημιά σ' αυτόν,

στ) να οξύνει τα οικονομικά προβλήματα του εισβολέα από την συνέχιση της κατοχής και τη διατήρηση ενός μεγάλου στρατού για μεγάλο διάστημα,

ζ) να οξύνει τις υπάρχουσες αντιθέσεις στο αντίπαλο στρατόπεδο, να καταλύσει πολιτική κρίση και δυσφορία προς την κυβέρνηση της αντίπαλης χώρας και να ενεργοποιήσει την κοινωνική αντιπολίτευση της χώρας αυτής σε δράση.

Οι μορφές δράσης, που αποσκοπούν στην κινητοποίηση του πληθυσμού και στην άμεση αντιπαράθεση με τον κατακτητή ή με μια άλλη αυταρχική μορφή εξουσίας είναι:

1) Συμβολικές πράξεις (πορείες, απεργίες μικρής έκτασης, ολονυκτίες, αναγραφή συνθημάτων, μικρές εκδηλώσεις) που κομίζουν στον αντίπαλο ένα συγκεκριμένο μήνυμα.

2) Φυσική αντίσταση με οργανωμένες μη βίαιες πράξεις (ανθρώπινες αλυσίδες, καταλήψεις κτιρίων, εργοστασίων, δρόμων, πυρηνικών κέντρων) που αποδεικνύουν ότι ο αντίπαλος για να υπερισχύσει θα πρέπει να εφαρμόσει φυσική βία.

3) Γενικευμένη κοινωνική ανυπακοή, μη σύμπραξη με το κράτος και τον κατακτητή σε όλα τα επίπεδα. Πρόκειται για την βασικότερη μορφή αντίστασης, που είναι ιδιαίτερα αποτελεσματική όταν ακολουθείται από μεγάλο ποσοστό του πληθυσμού.

4) Εργασιακή αντίσταση (απεργίες, στάσεις εργασίας, αποχή και μείωση της παραγωγικότητας στο κατώτατο δυνατό σημείο).

5) Ενεργητικός αποκλεισμός (μποϋκοτάζ) προσώπων, φορέων, προϊόντων επιχειρήσεων, ή και χωρών.

Καμμιά επαφή, καμμιά δοσοληψία οικονομικού χαρακτήρα, καμμιά πολιτική και προσωπική σχέση με τον αντίπαλο.

Πολλά ιστορικά παραδείγματα υπάρχουν για την γενικευμένη εφαρμογή αυτών των μεθόδων: ο αγώνας της Ινδίας με τον Γκάντι στην προσπάθεια της να απαλλαγεί από την αγγλική κυριαρχία, η στάση των Γερμανών κατοίκων του Ρουρ κατά την γαλλοβελγική κατοχή της περιοχής αυτής την περίοδο '23-'25, η στάση της Νορβηγίας, της Ολλανδίας και της Δανίας κατά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο, η Ουγγαρία το '56, η Τσεχοσλοβακία το '68 (περιπτώσεις που είχαν να κάνουν με τις επεμβάσεις των Σοβιετικών) και η οργάνωση του Πολωνικού συνδικάτου «Αλληλεγγύη».

Πολλές φορές η μη βίαιη αντίσταση συνδυάζεται με την ένοπλη πάλη για να την κάνει αποτελεσματικότερη. Σήμερα ωστόσο αποδεικνύεται ότι η πρώτη μέθοδος πάλης είναι και η αποδοτικώτερη. Π.χ. οι Παλαιστίνιοι έχουν κερδίσει οριστικά με το μέρος τους της διεθνή κοινή γνώμη από την έναρξη της εξέγερσης στα κατεχόμενα, που συνιστά ίσως την πιο συστηματική μορφή κοινωνικής αντίστασης σήμερα. Μαζί με τις απεργίες, τις διαδηλώσεις και άλλες μη βίαιες μορφές διαμαρτυριών το πέταγμα της πέτρας από νεαρούς και παιδιά – που συχνά πυροβολούνται και σκοτώνονται – αποτελεί την υπόμνηση ό,τι η αντίσταση είναι ενεργητική και ότι δεν είναι δυνατόν, ό,τι μέτρα κι αν πάρουν οι Ισραηλινοί να τους εξαφανίσουν... Παράλληλα η εξέγερση και η συνεχής διατήρηση της πολεμικής μηχανής του Ισραήλ σε εγρήγορση, αποτελούν μια τεράστια διαρροή πόρων για το Ισραηλινό κράτος, το οποίο πληρώνει τις επιλογές του με μια βαθύτατη οικονομική κρίση...

Ανάλογα πράγματα ισχύουν για τον αγώνα του Νοτιοαφρικανικού Κογκρέσου με στόχο την κατάρρευση του καθεστώτος του απαρτχάϊντ στην Ν. Αφρική: η μαύρη πλειοψηφία είναι τα τελευταία χρόνια κυριολεκτικά στο δρόμο διαδηλώνοντας, απεργώντας, τραγουδώντας, χορεύοντας αλλά και πυροβολούμενη από την αστυνομία. Πλησιάζει όμως ο χρόνος, που θα εξα-

σφαλιστεί το δικαίωμα ψήφου στους μαύρους και το καθεστώς των διακρίσεων θα γίνει βαθμιαία παρελθόν.

Για να μην ξεχνιόμαστε, μορφές κοινωνικής αντίστασης ήταν και τα μαζικά συλλαλητήρια του ΕΑΜ στην κατοχή, για να μην σταλούν χιλιάδες Έλληνες εργάτες στα γερμανικά εργοστάσια. Το ΕΑΜ τότε είχε καταφέρει τελικά να μην μεταφερθούν στην Γερμανία χιλιάδες Έλληνες, που τους περίμενε εξοντωτική καταναγκαστική εργασία στις πολεμικές και άλλες βιομηχανίες του Γ' Ράϊχ...

Τέλος τα τελευταία χρόνια έχουμε μαζικά φαινόμενα πολιτικής ανυπακοής, που ίσως δεν έχουμε ξαναγνωρίσει στην ιστορία· σε όλες τις χώρες της Ανατολικής Ευρώπης συνέβησαν ανεπανάληπτα γεγονότα: εκατοντάδες χιλιάδες ανατολικογερμανοί εγκατέλειψαν τη χώρα τους πηγαίνοντας στη Α. Γερμανία, επιταχύνοντας την πτώση του καθεστώτος, το γκρέμισμα του Τείχους και την Ένωση των Γερμανιών. Εκατοντάδες χιλιάδες Ρουμάνοι βγαίνουν στους δρόμους και ανέτρεψαν τον Τσαουσέσκου, ενώ οι στρατιώτες έκαναν απεργία (!) ζητώντας μικρότερη θητεία, χωρίς να τιμωρηθούν... Στην Τσεχοσλοβακία το 40% των στρατεύσιμων δεν πηγαίνει στρατό, στη διάρκεια του '90, μη βλέποντας κάποιο νόημα στην αντιπαράθεση Δυτικής-Ανατολικής Ευρώπης, προκαλώντας μάλιστα και την άμεση ψήφιση νομοσχεδίου για την κοινωνική θητεία. Η μεγάλη κίνηση των ανθρώπων και των κινημάτων στην Αλβανία, Γιουγκοσλαβία, στις Βαλτικές Δημοκρατίες της Σοβιετικής Ένωσης – παρά το ότι ακόμα δεν έχει πάρει ένοπλο χαρακτήρα και ίσως δεν πάρει ποτέ – αποτελούν έναν από τους εντονότερους πολέμους της μετά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο σύγχρονης ιστορίας: καθεστώτα γκρεμίζονται από τα αδιέξοδά τους και τους πολίτες τους, αλλαγές γίνονται στο χάρτη της διεθνούς πολιτικής σκηνής, η Ευρώπη ενοποιείται και αναζητά μια νέα συμφωνία συνύπαρξης και συνεργασίας καταργώντας ουσιαστικά τα δύο ψυχροπολεμικά αμυντικά σύμφωνα, αποδεχόμενη τα ανθρώπινα δικαιώματα και τα δικαιώματα των μειονοτήτων. Γι' αυτόν ακριβώς το λόγο η έννοια της άμυνας έχει πια αλλάξει και ως εκ τούτου θα πρέπει κάποια στιγμή να αλλάξουν και οι μέθοδοι της άμυνας αυτής...

Είναι σίγουρα πολύ ελλειπτική η παρουσίαση του θέματος της κοινωνικής άμυνας, ενώ είναι μεγάλη η ανάγκη να γραφτούν περισσότερα πράγματα γι' αυτήν. Παρά το ότι αποτελεί ένα από τα πιο ενδιαφέροντα θέματα, που απασχολούν ακόμη και στρατιωτικές ακαδημίες στο εξωτερικό, στη χώρα μας έχουν γραφτεί πολύ λίγα και έχουν γίνει ακόμα λιγότερα. Η ελληνική κοινωνία πάσχει από βαρύτατη έλλειψη εφαρμογής μορφών κοινωνικής άμυνας, με αποτέλεσμα να αποδέχεται τις επιλογές της κάθε κυβέρνησης και τις αυθαιρεσίες των κατά καιρούς κρατούντων. Αντίθετα έχει μια εθνική άμυνα πρώτης γραμμής, για την οποία ξοδεύει το πενιχρό εισόδημά της, σε μια προσπάθεια ν' απαλλαγεί από τον φόβο των εξωτερικών εχθρών που παραμένει...

Ωρίμασε όμως ο καιρός να βγει κάποιος δημόσια και να πει πως ο κύκλος που είμαστε πλεγμένος είναι αδιέξοδος και πως υπάρχουν και άλλοι τρόποι να υπάρξουμε εν ειρήνη...

□

3. Αντιρρησίες και Κοινωνική Θητεία συνταγματική και νομική πλευρά

του Νίκου Κασίμη
αντιρρησία συνείδησης

Ποινική αντιμετώπιση

Στην ελληνική νομοθεσία υπάρχει από το 1977 η δυνατότητα της παροχής διπλάσιας άοπλης θητείας για όσους αρνούνται να φέρουν όπλα για λόγους θρησκευτικούς. Αυτή η δυνατότητα επεκτάθηκε το 1988 και σε όσους έχουν ιδεολογικούς λόγους, αλλά πρακτικά δεν έχει νόημα αφού κανένας αντιρρησίας συνείδησης δεν ζητά ούτε δέχεται να κάνει μια τέτοια βοηθητική υπηρεσία μέσα στο στρατό: τα νομοθετήματα αυτά έγιναν μόνο και μόνο για να «βελτιωθεί» η ποινική αντιμετώπιση των αντιρρησιών. Έτσι αφού ολοκληρώσουν τον πρώτο τετραετή κύκλο φυλάκισης, δεν καλούνται ξανά για κατάταξη.

Σημειώνουμε εδώ ότι πριν το 1977 η ποινική αντιμετώπιση των αντιρρησιών (Μαρτύρων του Ιεχωβά) μπορούσε να συμπεριλάβει και 3 ή 4 τετραετίες φυλάκισης! Μετά την αποφυλάκισή του τότε, ο θρησκευτικός αντιρρησίας εκαλείτο μετά λίγες ημέρες να παρουσιαστεί σε κάποια στρ. μονάδα με φύλλο πορείας. Εάν δεν παρουσιαζόταν, θα παραπεμπόταν για ανυποταξία, αν παρουσιαζόταν (όπως συνήθως) θα περιέπεπτε και πάλι στο αδίκημα της ανυπακοής, αφού θα αρνιόταν να πάρει όπλα, να ντυθεί και γενικά να εκτελέσει διαταγές. Με αυτή τη μεθοδολογία υπήρξαν άνθρωποι που έκαναν πάνω από 15 (!) χρόνια φυλακή σε μια επίδειξη σαδισμού των στρατοδικείων.

Ενδεικτικό επίσης της συμπεριφοράς των αρχών απέναντι στους Μ.τ.Ι. είναι ότι στη διάρκεια της δικτατορίας υπήρξε ένας τουλάχιστον θάνατος από βασανιστήρια (περίπτωση Καραφάτσα).

Σήμερα οι θρησκευτικοί αντιρρησίες όταν καλούνται κατατάσσονται μεν, αλλά αμέσως μετά αρνούμενοι να εκτελέσουν οποιαδήποτε διαταγή κατά τα παραπάνω περιπίπτουν στο αδίκημα της «ανυπακοής σε καιρό γενικής επιστράτευσης». Πρωτόδικα τα στρατοδικεία επιβάλλουν ποινές πέντε χρόνων και περισσότερο με ταυτόχρονη πενταετή στέρηση των πολιτικών τους δικαιωμάτων. Στο εφετείο οι ποινές μειώνονται στα 4 χρόνια.

Η φυλάκιση γίνεται κυρίως στην Αυλώνα (277 κρατούμενοι από τους 420) υπό άθλιες συνθήκες: υπερσυγκέντρωση κρατουμένων σε μικρά κελλιά (π.χ. 15 άτομα σε κελλιά για 6), κακό φαγητό, χρονικοί περιορισμοί στους χρόνους εγκλεισμού στα κελλιά, ρατσιστικές διακρίσεις από το Διοικητή και απειλές κάθε τόσο αν υπάρξει αντίδραση ή δημοσιότητα σε κάτι, αλλά και καταταλαιπώρηση των συγγενών στο επισκεπτήριο με ορθοστασία ωρών και σωματικούς ελέγχους για τον φόβο των ναρκωτικών (που σημειωτέον κάνουν θραύση στη φυλακή πωλούμενα από τους ποινικούς κρατουμένους που έχουν την εύνοια της διοίκησης).

Παρά το ότι οι Μ.τ.Ι. και οι ποινικοί κρατούμενοι βρίσκονται σε διαφορετικές πτέρυγες, τα προβλήματα και για τις δυο κατηγορίες φυλακισμένων είναι τεράστια. Οι αλλαγές που γίνονται στις πολιτικές φυλακές, δεν έχουν ακόμη επηρεάσει το «άντρο» της Αυλώνας.

Σε σχέση με τους 50 αρνητές στράτευσης, που έχουν επικαλεστεί δημοσίως ιδεολογικούς, φιλοσοφικούς κ.ά. λόγους, η κατάσταση είναι διαφορετική: κατ' αρχήν κανένας δεν κατατάσσεται, διεκδικώντας η όποια αντιμετώπισή τους να γίνεται, χωρίς να παρουσιάζονται σε οποιαδήποτε στρατιωτική αρχή. Έτσι περιπίπτουν σε «ανυποταξία σε καιρό γενικής επιστράτευσης» με ποινές – κανονικά – ανάλογες των θρησκευτικών αντιρρησιών.

Όμως λόγω της νομοθετικής εκκρεμότητας που υπάρχει, δεν έχει συλληφθεί από το 1989 και μετά κανένας, παρά το ότι ένα ποσοστό έχει κληθεί για προανάκριση και έχουν βγει εντάλματα.

Οι δυο πρώτοι φυλακισθέντες (μη θρησκευτικοί) αντιρρησίες Μιχάλης Μαραγκάκης και Θανάσης Μα-

κρής αποφυλακίστηκαν ο πρώτος τον Δεκέμβριο του '88 μετά 21 μήνες φυλακή και ο δεύτερος τον Ιούνιο του 1989 μετά 15 μήνες φυλάκιση. Το ΥΕΘΑ προκειμένου να μειώσει τον διεθνή θόρυβο, προτίμησε να τους αποφυλακίσει με ευνοϊκές αποφάσεις για αυτούς και μόνο. Παράλληλα μη νομοθετώντας επιδίωξε και πέτυχε να μην αυξηθεί ιδιαίτερα ο αριθμός των «δηλώσεων» αντιρρησιών συνείδησης.

Το ελληνικό σύνταγμα

Όπως είναι γνωστό το σύνταγμα ορίζει στο άρθρο 4§6 ότι: «κάθε Έλληνας που μπορεί να φέρει όπλα υποχρεούται να συνεισφέρει στην άμυνα της πατρίδος, σύμφωνα με αυτά που ορίζουν οι νόμοι».

Είναι βέβαια μια διατύπωση που υπάρχει και σε συντάγματα άλλων χωρών (π.χ. Ιταλία όπου από χρόνια έχει θεσμοποιηθεί η δυνατότητα για μια εναλλακτική εκπλήρωση της στρατιωτικής υποχρέωσης. Επίσης σαν διατύπωση μιλάει για «συνεισφορά στην άμυνα», η οποία συνεισφορά μπορεί να γίνει με διάφορους τρόπους αφ' ενός, ενώ η ίδια η έννοια της «άμυνας» μπορεί να συμπεριλάβει διάφορες ερμηνείες – όχι υποχρεωτικά στρατιωτικού χαρακτήρα. Είναι σημαντικό να πούμε ότι η υποχρέωση αναφέρεται και στην «συνεισφορά στην άμυνα» και όχι στην υποχρεωτική και αυτοπρόσωπη «ένταξη στις ένοπλες δυνάμεις».

Παρ' όλα αυτά οι απόψεις που περιστρέφονται γύρω από την δυνατότητα νομοθετικής ρύθμισης με δεδομένα τα λεγόμενα του συντάγματος, είναι μοιρασμένες.

Έτσι υπάρχουν κατ' αρχήν αυτοί, που εμμένοντας σε μια στενή ερμηνεία του συντάγματος, θεωρούν ότι δεν αφήνει κανένα περιθώριο καθιέρωσης στη χώρα μας μιας εναλλακτικής θητείας εκτός στρατεύματος. Στην καλύτερη περίπτωση δέχονται να γίνει αυτό, αλλά μόνο με τη δυσκίνητη και χρονοβόρα διαδικασία της αναθεώρησης του συντάγματος, που θα πρέπει στη νέα του εκδοχή να περιγράφει ρητά τη συγκεκριμένη δυνατότητα. Υπάρχει και μια άλλη τάση που βλέπει την καθιέρωση της εναλλακτικής κοινωνικής θητείας σαν μιας «αναπληρωματικής» θητείας, που απευθύνεται σε όσους «εξαιρούνται» από το καθήκον της προσωπικής συμβολής στην άμυνα της χώρας (άρθρο 4§6). Οι λόγοι συνείδησης δηλαδή αρκούν για να θεωρηθεί ότι κάποιος «δεν δύναται να φέρει όπλα» και σαν τέτοιος να μπορεί να εξαιρεθεί από την συμβολή στην άμυνα. (Η «άμυνα» εδώ, θεωρείται στρατιωτικού χαρακτήρα και ταυτόσημη με την ένταξη στο στρατό).

Είναι χρήσιμο όμως να αναφέρουμε ότι το Ιταλικό Συνταγματικό Δικαστήριο αντιμετωπίζοντας ανάλογο ερώτημα με την απόφαση 164/28-5-1985 έκρινε ότι: Μια τέτοιου είδους «εξαίρεση», όχι μόνο δεν νοείται, αλλά και δεν επιτρέπεται να γίνεται στα πλαίσια της ισότητας όλων των πολιτών έναντι του νόμου και της απαγόρευσης των διακρίσεων για εθνικούς, θρησκευτικούς ή άλλους λόγους. Έτσι η άρνηση στράτευσης μπορεί μεν να αναγνωρίζεται, αλλά μια άλλου τύπου θητεία θα πρέπει να θεωρείται σαν ένας άλλος τρόπος συνεισφοράς στην άμυνα της χώρας, εν όψει των αλλαγών που συμβαίνουν και των ειδικών συνθηκών και αναγκών που επικρατούν στα κράτη-μέλη της ΕΟΚ.

Εκτός από τις ανωτέρω τάσεις υπάρχει και αυτή, που κάνει μια πιο ευρεία ερμηνεία του συντάγματος αναφερόμενη και σε άλλες συνταγματικές διατάξεις: η ελεύθερη ανάπτυξη της προσωπικότητας, η αξία του ανθρώπου, η ελευθερία της θρησκευτικής συνείδησης δίνουν έμμεσα στον κοινό νομοθέτη το δικαίωμα της αλλαγής του νόμου. Ο συντάκτης του συντάγματος πράγματι απέχει διακριτικά από το να απαντήσει στο συγκεκριμένο ερώτημα, αφήνει όμως αρκετά περιθώρια εξέλιξης της νομοθεσίας.

Σε κάθε περίπτωση, μια ρεαλιστική τοποθέτηση θα προτιμήσει να βρεθεί ένας τρόπος να γίνουν σεβαστά τα δικαιώματα μιας μερίδας στρατεύσιμων που αρνούνται τα όπλα και τους πολέμους, παρά να συνεχιστεί ένα καθεστώς διώξεων σε βάρος τους. Αυτό βέβαια απαιτεί ευρύτητα πνεύματος και αναγνώριση του γεγονότος ότι υπάρχει μια συγκεκριμένη διεθνής πραγματικότητα και πρακτική.

(Για περισσότερες και επιστημονικότερες αναφορές στη συνταγματική πτυχή μπορεί κανείς να μελετήσει σχετική αρθρογραφία στο ΝΟΜΙΚΟ ΒΗΜΑ (άρθρο του Ν. Αλιβιζάτου το 1988) και το αφιέρωμα του περιοδικού ΔΙΚΑΙΟ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΗ (καλοκαίρι 90) στους αντιρρησίες συνείδησης με άρθρα διαφόρων ειδικών, μεταξύ των οποίων και του διακεκριμένου νομικού από τον χώρο της Στρατιωτικής Δικαιοσύνης Επιτρόπου κ. Αδαμ. Παπαδάκη.

Το «συνταγματικό» πρόβλημα βέβαια πέρα από οποιαδήποτε ερμηνεία παραμένει, χωρίς όμως αυτό να σημαίνει ότι παρεμποδίζεται υποχρεωτικά η αλλαγή του στρατολογικού νόμου. Η τρέχουσα πρακτική και το παράδειγμα άλλων χωρών δείχνει, ότι συχνά ψηφίζονται και μπαίνουν σε εφαρμογή νέοι νόμοι, για τους οποίους υπάρχει μεν συνταγματική εκκρεμότητα αλλά

οι κοινωνίες έχουν ωριμάσει για να δεχθούν το περιεχόμενό τους. Στην πρώτη άλλωστε αναθεώρηση του συντάγματος – συνήθως ανά δεκαετία – γίνονται αναδρομικά οι αλλαγές που έχει διαπιστωθεί από τα πράγματα ότι επιβάλλεται να γίνουν.

Ενδιαφέρουσα εδώ είναι και η άποψη του Γερμανικού Συνταγματικού Δικαστηρίου το οποίο, παρά το ότι η άρνηση για λόγους συνείδησης είναι ρητά αναγνωρισμένη, αντιμετώπισε ανάλογα διλήμματα:

'Οταν δύο συνταγματικώς προστατευόμενα αγαθά (εδώ η ασφάλεια της χώρας και η ειρήνη ως έννομο αγαθό) έρχονται σε σύγκρουση, το ζήτημα θα πρέπει να λύνεται μέσα στο πνεύμα της ενότητας και της αρμονίας των συνταγματικών κανόνων. Αυτό σημαίνει ότι, όταν υπάρχει διαφορά ανάμεσα στους δύο κανόνες, κανένας δεν υπερτερεί και δεν προκρίνεται de facto. Η ερμηνεία που τελικά θα δοθεί, πρέπει να είναι προϊόν αναζήτησης του τί είναι το συνταγματικά απαραίτητο...

Σε σχέση με την Ελλάδα όπου ορίζεται συνταγματικά η προσωπική συμβολή στην άμυνα της χώρας σαν υποχρεωτική, μπορεί να δοθεί η ερμηνεία ότι η συμβολή στην άμυνα δεν εξαντλείται μόνο σ' αυτούς που μπορούν να φέρουν όπλα. 'Αλλωστε η δυνατότητα αυτή δεν προϋποθέτει μόνο τη σωματική ικανότητα, αλλά και την ψυχολογική και συνειδησιακή ικανότητα.

Η υποχρέωση αυτή μπορεί να επεκταθεί και σε όσους αδυνατούν για σοβαρούς συνειδησιακούς λόγους να εκπληρώσουν οποιοδήποτε στρατιωτικό έργο και να ενταχθούν σε οποιαδήποτε στρατιωτική υπηρεσία. Τα άτομα αυτά μπορούν ωστόσο να προσφέρουν πλήθος άλλων υπηρεσιών στον κοινωνικό, πολιτιστικό τομέα, στον τομέα της προστασίας του περιβάλλοντος κ.λ.π. Με αυτό τον τρόπο συμβάλλουν ουσιαστικά στην «άμυνα», που δεν νοείται πλέον σήμερα μόνον σαν «άμυνα από εξωτερικούς εχθρούς» ούτε σαν άμυνα στρατιωτικού χαρακτήρα.

Σε κάθε περίπτωση οι υπηρεσίες αυτές θα πρέπει να είναι αφ' ενός εντελώς έξω από το στρατό και να μην υπάγονται σε καμμία περίπτωση στο ΥΕΘΑ, αφ' ετέρου θα πρέπει να έχουν ένα περιεχόμενο τέτοιο, που να μην υπάρχει και πάλι «σύγκρουση καθηκόντων» των αντιρρησιών συνείδησης. Πρακτικά αυτό σημαίνει ότι η διαμόρφωση του νέου θεσμού θα πρέπει να γίνει με συναίνεση της άλλης πλευράς, διότι οι συνειδησιακοί λόγοι που υπάρχουν για την στρατιωτική θητεία μπορούν να επεκταθούν και σε πολλές μορφές της κοινωνικής θητείας. Αν η κοινωνική θητεία αποτελέσει ένα νέο είδος αυταρχικού θεσμού όπως ο στρατός, μέσω της οποίας απλώς θα «εξαγοράζει» κανείς τη στρατιωτική θητεία, είναι φανερό ότι οι συγκρούσεις θα πολλαπλασιαστούν με την νομοθετική παροχή της δυνατότητας της άρνησης στράτευσης. Μια τέτοιου τύπου «κοινωνική θητεία» μπορεί επίσης να αποτελέσει ένα ιδιότυπο είδος «καταναγκαστικής εργασίας», που απαγορεύεται ρητά από το σύνταγμα.

Η νέα νομοθετική ρύθμιση

Σύμφωνα με όλα τα δεδομένα, το ΥΕΘΑ θα προωθήσει ένα νομοθέτημα για την εναλλακτική κοινωνική θητεία. Κατά πάσα πιθανότητα θα ορίζει διπλάσια διάρκεια και μερικό έλεγχο από το ΥΕΘΑ για το τι και πως θα κάνουν οι αντιρρησίες συνείδησης.

Αυτό θα είναι σφάλμα, διότι σε ολόκληρη την Ευρώπη οι εξελίξεις στον τομέα τρέχουν: Ιταλία και Πορτογαλία έχουν ίση (12μηνη) στρατιωτική και κοινωνική θητεία, όλες οι χώρες της Ανατολικής Ευρώπης έχουν νομοθετήσει πρόσφατα (Πολωνία, Ουγγαρία, ορισμένες Δημοκρατίες της Σοβ. Ένωσης, Τσεχοσλοβακία), οι αντιρρησίες εκτός του ότι επιλέγουν το είδος της κοινωνικής θητείας, έχουν και ένα «μισθό» για την κάλυψη των εξόδων τους που φθάνει συνήθως το 1/3 με 1/2 του βασικού μισθού κ.ο.κ.

Εάν ένα νέο νομοθέτημα θεσμοποιήσει ένα σύνολο διακρίσεων σε βάρος των αντιρρησιών, αυτό δεν θα είναι αντίθετο μόνο με την τρέχουσα ευρωπαϊκή πρακτική, αλλά και με το ίδιο το σύνταγμα.

Η ίδια η διάταξη που υπάρχει, για διπλάσια άοπλη στρατιωτική θητεία σε όσους έχουν συνειδησιακά προβλήματα είναι απόλυτα αντισυνταγματική, αφού το 1/3 των στρατευμένων (που υποθέτουμε πως δεν έχουν συνειδησιακό πρόβλημα) υπηρετούν υπό κανονικές συνθήκες και χωρίς να δηλώσουν αντιρρησίες συνείδησης ίση άοπλη στρατιωτική θητεία!

Ομοίως είναι ιδιαίτερα αντισυνταγματικά και ουσιαστικά παράνομα τα κατά καιρούς μέτρα, που παίρνει ο υπουργός Εθν. Άμυνας για την εξαγορά ενός μεγάλου μέρους ή και όλης της στρ. θητείας των ανυπότακτων, μεταναστών κ.λ.π. Γι' αυτό και ακολουθείται ο δρόμος των «υπουργικών αποφάσεων», ενώ ο ισχύων στρατολογικός νόμος ουσιαστικά απαγορεύει τις εξαγορές. Η ύπαρξη ενός νόμου που θα έδινε την δυνατότητα για εξαγορά (μερική ή όχι) σε όσους ξεπερνούν το 30ό έτος της ηλικίας τους, καταλαβαίνουμε όλοι το τι θα σήμαινε στην πράξη, ειδικά για τα ελληνικά δεδομένα...

Είναι φανερό λοιπόν ότι τα «συνταγματικά» κυκλώματα και οι παρεμφερείς «δυσκολίες», που έχει επικαλεστεί μέχρι τώρα το ΥΕΘΑ για να μην νομοθετήσει ή για να νομοθετήσει με έναν ουσιαστικά απαράδεκτο τρόπο, εκφράζουν ένα και μόνο πρόβλημα: ότι ο στρατός και το ελληνικό κράτος γενικότερα δεν είναι ακόμη σε θέση να αναγνωρίσουν πραγματικά τα δικαιώματα των αντιρρησιών και δεν έχουν μελετήσει καν την «αξιοποίησή» τους στον τομέα π.χ. της Πρόνοιας, των ατόμων με ειδικές ανάγκες κ.λ.π.

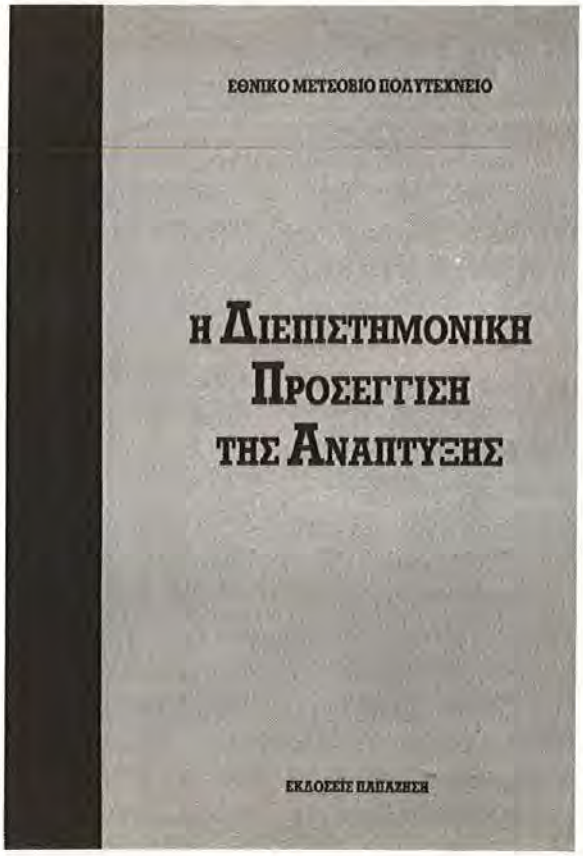
Γι' αυτό είναι ακόμα σημαντικότερη η συμμετοχή των αντιρρησιών με συναινετικές διαδικασίες στο νέο θεσμό. Υπάρχει μάλιστα και η πρόταση της ίδρυσης ένος ανεξάρτητου Οργανισμού Κοινωνικής Θητείας που θα έχει την εποπτεία του όλου θέματος.

Σ' αυτό τον Οργανισμό θα παρουσιάζονται οι αντιρρησίες, αυτός ο Οργανισμός θα εκπονεί προγράμματα απασχόλησής τους ή κατανομής τους σε άλλους κοινωφελείς φορείς και αυτός ο Οργανισμός θα επιδοτείται από το κράτος με ποσά ανάλογα με τον αριθμό των απασχολούμενων αντιρρησιών.

Παράλληλα μέσω αυτού του φορέα, θα μπορούν να αποφεύγονται τα προβλήματα στην αγορά εργασίας από την απασχόληση των αντιρρησιών. Διότι αν οι αντιρρησίες χρησιμοποιηθούν για την κάλυψη υπαρχουσών θέσεων εργασίας σε ιδρύματα δημ. υπηρεσίας ή την τοπική αυτοδιοίκηση, είναι φανερό ότι θα αποτελέσουν ένα προβληματικό προσωπικό, ένα νέο είδος φθηνών εργατικών χεριών, ένα είδος άμισθων δημόσιων υπαλλήλων ή μια ομάδα απεργοσπαστών σε κάθε απεργία στους χώρους δουλειάς τους.

Αν η υπόθεση του νέου θεσμού δεν προχωρήσει με συναινετικές διαδικασίες των ενδιαφερομένων μερών, είναι φανερό ότι δεν θα εφαρμοστεί στην πράξη. Είναι επίσης δεδομένο, ότι τότε θα πολλαπλασιαστεί ο αριθμός των ολικών αρνητών που απορρίπτουν και την κοινωνική θητεία και ομολογουμένως έχουν και θα έχουν πολλά επιχειρήματα για να υποστηρίξουν τη στάση τους αυτή.

□

ΑΠΟ ΤΗΝ ΠΛΕΥΡΑ ΤΩΝ ΣΤΡΑΤΙΩΤΙΚΩΝ

Η κοινωνική-εναλλακτική θητεία και η ελληνική πραγματικότητα

Αξιωματικού του στρατού ξηράς εν ενεργεία

Ι

Η στρατιωτική θητεία είναι ένα ζήτημα μόνιμου και συνεχούς ενδιαφέροντος για ένα μεγάλο κομμάτι του λαού. Τη νεολαία του. Το συνεχές αυτό ενδιαφέρον δεν αφορά μόνο στο φλέγον αλλά και μείζον θέμα της διάρκειας της θητείας. Οι συνθήκες διαβιώσεως των στρατευμένων, η ιδιαίτερη νομική κατάσταση στην οποία βρίσκεται ο στρατευμένος κατά την διάρκεια της θητείας του αλλά και ο διαρκώς εξαγγελλόμενος «εκδημοκρατισμός» των Ενόπλων Δυνάμεων στο μέτρο που επηρεάζει τον στρατεύσιμο, είναι ζητήματα που αποτελούν μόνιμες εστίες ενδιαφέροντος και προβληματισμού της νεολαίας. Η ενασχόλησή της όμως και ο προβληματισμός της παρουσιάζει μια ένταση μάλλον αυξημένη, αλλά και μία φόρτιση που φέρνει πολλές φορές παραπλάνηση και συσκοτίζει τη κρίση της.

Όλες οι νεολαίες των πολιτικών κομμάτων έχουν προτάσεις σχετικές με τα ζητήματα της στρατιωτικής θητείας και αν δεν έχουν πραγματικές προτάσεις θεωρούν πάντως υποχρέωσή τους να στέκονται θετικά ή αρνητικά απέναντι σ' αυτές που έχουν. Το ιδιαίτερο αυτό ενδιαφέρον της νεολαίας σχετικά με τον στρατιωτικό βίο του στρατεύσιμου επιτείνεται εξ' αιτίας δύο λόγων. Ο πρώτος έχει σχέση με την αντιπαράθεση των πολιτικών κομμάτων και κατ' επέκταση των νεολαιών τους ενώ ο δεύτερος αφορά στην στάση που τήρησαν οι διάφορες κυβερνήσεις απέναντι σ' αυτό το οιωνεί μείζον εθνικό και κοινωνικό θέμα που είναι η στρατιωτική θητεία.

Από τότε που η αντιπαράθεση των πολιτικών νεολαιών σε ιδεολογικό πεδίο έπαψε να ενδιαφέρει τους νέους και οι φθινοπωρινές φιέστες των νεολαιών δεν κατόρθωσαν να συγκρατήσουν τους οπαδούς τους, αναγκάστηκαν να αναζητήσουν καινούργιους και ίσως πιο ουσιαστικούς τρόπους ποδηγέτησης της νεολαίας. Έτσι όλοι άρχισαν να αναζητούν πειστικές απαντήσεις στα «ζωντανά» και «καυτά» προβλήματα της νεολαίας και φαίνεται πως σ' αυτή τη μάχη έχασαν οι αριστερές και αριστερόμορφες πολιτικές νεολαίες αφού εξανέμισαν την συντριπτική υπεροχή που διέθεταν στους μεταπολιτευτικούς χρόνους στο ιδεολογικό αλλά και οργανωτικό πεδίο. Η νεολαία του κόμματος της Νέας Δημοκρατίας εκμεταλλευόμενη την αντιπολιτευτική θέση στην οποία βρέθηκε αλλά βοηθούμενη και από τον συνεχώς αναδυόμενο ατομικισμό της νεολαίας στη διάρκεια της δεκαετίας του '80 κατόρθωσε να δρέψει καρπούς και σήμερα να διατηρεί τα σκήπτρα: έτσι λοιπόν από τον ιδεολογικό ανταγωνισμό (τον χρεωκοπημένο έτσι κι αλλοιώς) οι πολιτικές νεολαίες πέρασαν στον ψηφοθηρικό ανταγωνισμό υιοθετώντας όλες τις δοκιμασμένες πρακτικές των κομμάτων. Πάτρονες και πελάτες γεννήθηκαν στους κόλπους των νεολαίων που διατήρησαν πρόσβαση στην εξούσια. Προτάσεις-λύσεις στα προβλήματα των νέων όλο και περισσότερο λαϊκιστικές και κολακευτικές γίνονται. Σ' αυτό τον ανταγωνισμό, τα ζητήματα της στρατιωτικής θητείας απέκτησαν την δική τους θέση στην ιεράρχηση και προβολή των αιτημάτων, που οπωσδήποτε διαγράφουν και αυτά τη δική τους πορεία και εξέλιξη. Γιατί αν στη δεκαετία του '70 η άρθρωση των αιτημάτων για τη στρατιωτική θητεία εξαντλείτο στη μείωση της διάρκειάς της στους 18 μήνες

(ή και το πιο προωθημένο αίτημα για 12μηνη θητεία), αίτημα που προερχόταν βασικά από τον αριστερό χώρο και συνδεόταν άμεσα με το γεγονός της ένταξης της χώρας μας στο ΝΑΤΟ, έτσι ώστε κάθε αναφορά στη στρατιωτική θητεία να επέτρεπε και ανάπτυξη αντινατοϊκής και αντιαμερικανικής φιλολογίας, στη δεκαετία του '80 τα πράγματα εξελίχθηκαν. Ένας ικανοποιητικός κατάλογος αιτημάτων υπάρχει που η εκπλήρωσή τους συνιστά τον εκδημοκρατισμό των Ενόπλων Δυνάμεων. Στο ζήτημα όμως αυτό θα επανέλθουμε, για μια απόπειρα οριοθέτησης που περιεχομένου του εκδημοκρατισμού και πως μπορεί αυτός πραγματικά να υλοποιηθεί. Εδώ όμως αρκεί να σημειώσουμε πως τα αιτήματα για την στρατιωτική θητεία προέρχονται από τις αριστερές νεολαίες, όπου και η νεολαία της Ν.Δ. υποχρεωμένη από την ψηφοθηρική αντιπαράθεση (αλλά που αρέσκεται σ' αυτήν) στέκεται συνοδοιπόρος. Διαφοροποιείται μόνο όταν οι προτάσεις γίνονται υπερβολικές ή εξτρεμιστικές[1].

Ο δεύτερος λόγος που συνεισφέρει στην ένταση του προβληματισμού της νεολαίας και στη προβολή πολλές φορές αλλόκοτων αιτημάτων είναι ο εμπειρισμός των εκάστοτε κυβερνήσεων με τον οποίο αντιμετώπισαν τα προβλήματα της στρατιωτικής θητείας. Εμπειρισμός που οφείλεται στην έλλειψη ορθού πολιτικού σχεδιασμού, στην επιθυμία απόκτησης εκλογικών κερδών καθώς και στην αδυναμία εκσυγχρονισμού των Ε.Δ. Αλλά και σ' αυτό θα επανέλθουμε σε μια προσπάθεια σύνδεσης του εκσυγχρονισμού και του εκδημοκρατισμού των Ε.Δ. Ας δούμε όμως πολύ σύντομα ποιοί ήταν οι λόγοι και κάτω από ποιες συνθήκες μειώνετο η διάρκεια της στρατιωτικής θητείας. Η κυβέρνηση το φθινόπωρο του 1977 έφερε στη Βουλή νομοσχέδιο[2] (λίγο πριν από τις βουλευτικές εκλογές) για την ρύθμιση των θεμάτων των αρνουμένων στρατεύσιμων να φέρουν όπλα για θρησκευτικούς λόγους (Μάρτυρες του Ιεχωβά). Η αιτία ήταν η διεθνής πίεση, όπως ισχυρίσθηκε στη Βουλή ο Υπουργός Εθνικής Άμυνας Ευάγγελος Αβέρωφ[3]. Λίγο πριν από τις εκλογές του Οκτωβρίου του 1981 η θητεία μειώθηκε κατά δύο μήνες και στα τρία όπλα. Αμέσως μετά τις εκλογές ο Ανδρέας Παπανδρέου υπό την ιδιότητά του ως Υπουργού Εθν. Άμυνας κατά την διάρκεια της ενημέρωσής του στο ΓΕΕΘΑ έθεσε σαν πρώτο θέμα την μείωση της θητείας ως μέτρο εκπλήρωσης των υποσχέσεών του στο λαό. Αφού όμως συνειδητοποίησε την απελπιστική θέση στην οποία θα ευρίσκοντο οι Ε.Δ. μετά από μια περαιτέρω μείωση, αλλά και μη επιθυμώντας να γεννήσει αντιδράσεις στους στρατιωτικούς, σαν σοφός πολιτικός άνδρας άφησε το θέμα για άλλο καταλληλότερο χρόνο, όταν και πιο ισχυρός θα αισθανόταν αλλά και περισσότερα εκλογικά οφέλη θα είχε να αποκομήσει. Ο χρόνος αυτός δεν ήταν άλλος από τις παραμονές των εκλογών του 1985, όταν η αντιπολίτευση κατά την διάρκεια της προεκλογικής περιόδου ζητούσε 18μηνη θητεία.

Έτσι λίγες μόνο μέρες πριν από τις εκλογές της 2ας Ιουνίου η θητεία μειώνετο κατά ένα ακόμη μήνα για να φθάσει τους 21, 23, 25 αντίστοιχα για το Στρατό Ξηράς, Αεροπορία, Ναυτικό ενώ ο Πρωθυπουργός υπόσχεται εντός της ερχόμενης τετραετίας 18μηνη θητεία. Επίσης αποφασίζεται η τμηματική θητεία[4]. Τον Απρίλιο του 1986 ανέλαβε το Υπουργείο ο Γιάννης Χαραλαμπόπουλος. Μετά από μια μακρά περιοδεία σε διάφορες στρατιωτικές μονάδες της χώρας επεχείρησε να δώσει λύσεις σε χρονίζοντα προβλήματα. Λύσεις όμως εκβιαστικού χαρακτήρα, σε επίπεδο ανέξοδων νομοθετημάτων, χωρίς εκσυγχρονιστικό πνεύμα, χωρίς δυναμισμό, χωρίς απονομή δικαιοσύνης και πάντοτε υπό το πέπλο του πολιτικού κόστους. Έτσι προχώρησε στις ρυθμίσεις του καλοκαιριού του 1987 για τους ανυπότακτους του εξωτερικού με αμφιλεγόμενες για την νομιμότητα και την συνταγματικότητά τους υπουργικές αποφάσεις (εν όψει στρατολογικού νόμου, Σ.Π.Κ. και άρθρου 4§6 Συντ.), που καθιέρωναν την μειωμένη εκπλήρωση των στρατιωτικών υποχρεώσεων των ανυπότακτων. Έτσι και από τις διώξεις του νόμου για την ανυποταξία τους απαλλάσοντο και το ευεργέτημα της μειωμένης εκπλήρωσης απολάμβαναν που πολλοί από αυτούς ήταν στρατολογικών κλάσεων 1973 και '74 και δεν μπορεί κανείς να μην αναλογισθεί με θλίψη ότι άλλοι συνομήλικοί τους έσπευσαν να εκπληρώσουν τις υποχρεώσεις τους προς την Πατρίδα και έχασαν τη ζωή τους στις ρεματιές της Κύπρου ή αν άλλοι είναι ζωντανοί ένας Θεός γνωρίζει την τύχη τους. Αλλά αυτό είναι μια άλλη ιστορία. Το καλοκαίρι του 1988 κατέθεσε ο ίδιος υπουργός στη Βουλή σχέδιο νόμου για την «άοπλη ή κοινωνική θητεία για λόγους συνείδησης». Το σχέδιο αυτό κατατέθηκε ύστερα από τον θόρυβο που δημιουργήθηκε εξ αιτίας της θαρραλέας, ομολογουμένως, στάσης που τήρησε ο πρώτος Έλληνας αντιρρησίας συνείδησης και για να αποφευχθεί η περαιτέρω διεθνής προβολή και να περιορισθούν άλλες διεθνείς πιέσεις. Το σχέδιο αυτό αποσύρθηκε μετά την αρνητική ως προς την συνταγματικότητα των διατάξεών του γνώμη της Κεντρικής Νομοπαρασκευαστικής Επιτροπής. Ωστόσο το όλο εγχείρημα μαρτυρά την

προχειρότητα με την οποία επιχειρείται να δίνεται λύση καθώς και την αχώνευτη κατάποση άλλων ρυθμίσεων που έχουν προβεί ξένα κράτη για ανάλογα κοινωνικά θέματα. Τον Σεπτέμβριο του 1988 τίθεται σε ισχύ ο νέος στρατολογικός νόμος σε αντικατάσταση του Ν.Δ. 720/70 όπου ρυθμίζει την άοπλη θητεία, ουσιαστικά επαναλαμβάνοντας τη ρύθμιση του ν. 731/77 επεκτείνοντάς την όμως και στους αρνούμενους να φέρουν όπλα για λόγους συνείδησης. Σημαντική οπωσδήποτε η καινοτομία γιατί για πρώτη φορά η Ελληνική Πολιτεία αναγνώρισε πέραν των θρησκευτικών αντιρρησιών και τους ιδεολογικούς αντιρρησίες.

Το Φεβρουάριο του '89, λίγους δηλαδή μήνες πριν από τις εκλογές και ενώ η χώρα ήδη έμπαινε σε θερμή προεκλογική περίοδο, μειώθηκε η θητεία κατά ένα μήνα και επί πλέον ο τελευταίος μήνας εχορηγείτο ως μηνιαία άδεια[5] πέραν των άλλων αδειών χορηγουμένων κατά τη διάρκεια τη θητείας. Ουσιαστικά η θητεία μειώνεται κατά δύο ακόμη μήνες. Το καλοκαίρι του '89 όπου η χώρα βρίσκεται σε παρατεταμένη προεκλογική περίοδο τα πλέον αρμόδια πολιτικά πρόσωπα προβαίνουν σε εξαγγελίες για 18μηνη θητεία ενώ οι φιλικές προς αυτά εφημερίδες κατακλύζονται από συνεντεύξεις όπου δεν διστάζουν να θέτουν και τα πιο αμφιλεγόμενα ζητήματα (π.χ. κατάργηση της ποινής της φυλάκισης)[6]. Το καλοκαίρι του '90 πριν από τις δημοτικές εκλογές μειώνετο η θητεία κατά ένα ακόμη μήνα ενώ οι γνωστές ρυθμίσεις που αφορούν στην αξιολόγηση των στρατιωτικών μονάδων ως προς την δυσκολία τους και την κατ' αναλογία εκπλήρωση των υποχρεώσεων όσων υπηρετούν σ' αυτές αρχίζουν να ισχύουν από τις αρχές του '91.

Μετά από όλα αυτά μπορεί κανείς να υποθέσει ότι το ζήτημα των στρατιωτικών υποχρεώσεων των Ελλήνων αντιμετωπίζεται από τους εκάστοτε κυβερνώντες με προχειρότητα και έλλειψη σχεδιασμού. Οι όποιες ρυθμίσεις λαμβάνουν χώρα είναι προϊόν είτε διεθνών πιέσεων είτε εσωτερικών πίεσεων είτε πολιτικού καιροσκοπισμού. Η στρατιωτική υποχρέωση αποτελεί σε ανησυχητικό βαθμό αντικείμενο κομματικής εκμετάλλευσης και είναι ένα από τα όπλα που ανασύρεται από το κομματικό προεκλογικό οπλοστάσιο για να πλήξει τον αντίπαλο. Οι εθνικές ανάγκες λαμβάνονται όλο και λιγότερο υπόψη από ότι οι κομματικές. Αυτό τείνει να αποτελέσει μια βασική και σχεδόν απαρέγκλιτη αρχή στηνπολιτική ζωή της χώρας μας και δείχνει τον τρόπο με τον οποίο ασκείται η εξουσία στην Ελλάδα.

Έτσι δεν είναι παράξενο γιατί η νεολαία δείχνει ιδιαίτερο ενδιαφέρον για όσα έχουν σχέση με το στρατιωτικό βίο. Οι κατά καιρούς ακροβατισμοί καθώς και οι δημαγωγίες των πολιτικών χωρίς να εξαιρείται και μέγα πλήθος ανώτατων στρατιωτικών, δημιουργούν έντονες αμφισβητήσεις που με τη σειρά τους επιτρέπουν σε κάθε νέο να προβαίνει αβασάνιστα σε κριτική αλλά και να ζητά μερικές φορές τα πιο παράλογα πράγματα. Άλλωστε κάθε νέος που στρατεύθηκε από το 1984 μέχρι σήμερα δεν ήταν σίγουρος αν θα υπηρετήσει τόση διάρκεια όση ίσχυε κατά την κατάταξή του ή λιγότερη ούτε αν θα υπηρετήσει και μέχρι ποιο ύψος ενδεχόμενες ποινές φυλάκισης[7]. Αυτό το κλίμα οπορτουνισμού που επικράτησε δεν ήταν δυνατό να αφήσει ανεπηρέαστες ούτε τις πολιτικές νεολαίες, ούτε ατομικά κάθε νέο. Λίστα ανεκπλήρωτων αιτημάτων υπάρχει που ξεκινά από την μείωση της θητείας σε 12 μήνες, αψηφώντας παντελώς κάθε έννοια αμυντικής ανάγκης, μέχρι την κατοχύρωση συνδικαλισμού. Ωστόσο αν αυτά φαίνονται απαράδεκτα ή και αστεία άλλα έφθασαν μέχρι την υλοποίησή τους, που αν δεν έγινε οφείλεται στην απελπιστική προχειρότητα με την οποία επιχειρήθηκε. Αναφερόμαστε στη «κοινωνική-εναλλακτική» θητεία όπως περισσότερο αναφέρεται, ή «αναπληρωματική» ή «πολιτική» θητεία. Ζήτημα το οποίο τα τελευταία χρόνια έχει αποτελέσει εστία έντασης και αντιπαραθέσεων, εξ αιτίας της στάσης των πρώτων αντιρρησιών συνείδησης και των δικών που έγιναν καθώς και από την απόπειρα νομοθετικής ρύθμισης. Το πρόβλημα παρουσιάζει ποικίλες διαστάσεις και ιδιατερότητες για τα ελληνικά δεδομένα και δεν μπορεί να ισχυρισθεί κανείς πως το θέμα έχει ερευνηθεί επαρκώς. Ως προς την συνταγματική του κυρίως διάσταση έγιναν δύο προσπάθειες παρουσίασης[8] και τούτο γιατί οι φραγμοί για την καθιέρωση της κοινωνικής θητείας βρίσκονται μέσα στο Σύνταγμα. Επίσης έγινε προσπάθεια αποκάλυψης της διεθνούς διάστασής του με την αναζήτηση των νομοθετικών ρυθμίσεων στις άλλες κυρίως ευρωπαϊκές χώρες, καθώς και των εξαγγελιών των διεθνών οργανισμών. Ωστόσο τα πραγματικά ζητήματα που θα γεννηθούν από μια πιθανή καθιέρωση της κοινωνικής θητείας στην Ελλάδα μένουν ακόμη ανοιχτά για μελέτη. Η απόσυρση του σ.ν. του 1988 δεν άφησε να γεννηθούν αυτά τα προβλήματα, γιατί ο τρόπος με τον οποίο ρύθμιζε τα πράγματα άφηνε ακάλυπτες τόσες πολλές περιπτώσεις ώστε εάν εψηφίζετο και ετίθετο σε ισχύ δεν είναι υπερβολή ότι «θα άνοιγε τους ασκούς του Αιόλου». Παρακάτω θα επιχειρηθεί κριτική στις απόπειρες που έγιναν για την αναζήτηση συνταγματι-

κού ερείσματος της κοινωνικής θητείας, στο νομοσχέδιο που είχε κατατεθεί, αφού κάθε νέα νομοθετική ρύθμιση θα είναι υποχρεωμένη να αντιμετωπίσει τα ίδια επιμέρους ζητήματα, καθώς επίσης θα γίνει αναφορά σε μερικά από τα προβλήματα που θα αναδυθούν και τέλος στους λόγους που δεν επέτρεψαν ή δεν επιτρέπουν την καθιέρωση της κοινωνικής-εναλλακτικής θητείας στη χώρα μας.

Π

Η στρατιωτική υποχρέωση των Ελλήνων προκύπτει από το άρθρο 4 παρ. 6 του Συντάγματος: «Κάθε Έλληνας που μπορεί να φέρει όπλα είναι υποχρεωμένος να συντελεί στην άμυνα της Πατρίδας, σύμφωνα με τους ορισμούς των νόμων». Πέρα από οποιοδήποτε σχόλιο που μπορεί να κάνει κανείς για αυτήν την ίδια τη διάταξη, εκείνο που μπορεί να παρατηρήσει πρώτα απ' όλα είναι η θέση της. Η διάταξη αυτή βρίσκεται στο άρθρο 4 που εξαγγέλει την αρχή της ισότητας. «Οι Έλληνες είναι ίσοι ενώπιον του νόμου» παρ. 1, ενώ στη παρ. 2 γίνεται λόγος για δικαιώματα και υποχρεώσεις των Ελλήνων και Ελληνίδων και πιο κάτω στη παρ. 5: «Οι Έλληνες πολίτες συνεισφέρουν χωρίς διακρίσεις στα δημόσια βάρη, ανάλογα με τις δυνάμεις τους». Παρατηρεί λοιπόν αμέσως κανείς πως η φορολογική και στρατιωτική υποχρέωση (Παρ. 5 και 6) είναι εκείνες οι συνταγματικές υποχρεώσεις των Ελλήνων πολιτών που πρώτες ορίζονται στο Σύνταγμα, αλλά είναι και οι μόνες που διαπνέονται άμεσα από το πνεύμα της αρχής της ισότητας και αποτελούν όπως είναι φανερό εφαρμογή αυτής της αρχής. Επί πλέον οι υποχρεώσεις αυτές οριοθετούνται στο ίδιο το Σύνταγμα με βάση το αναλογικό και δυνητικό στοιχείο, αποτελούν δε τις θεμελιωδέστερες υποχρεώσεις κάθε πολίτη απέναντι στο Κράτος γιατί ακριβώς η εκπλήρωση αυτή των δύο υποχρεώσεων συνιστά την κρατική εξουσία απαραίτητο στοιχείο της ύπαρξης του κράτους (Λαός-έδαφος-εξουσία). Η ισότιμη θέση, η κοινή συνταγματική ratio και η ισοβαρής συνεισφορά στα δημόσια βάρη και στην άμυνα της πατρίδας, επιτρέπουν κατά λογική ερμηνεία την συναγωγή του εξής συμπεράσματος: κάθε ενδεχόμενη αλλοίωση ή εξαφάνιση μιας των δύο αυτών υποχρεώσεων να μπορεί να επιφέρει αντίστοιχη μεταβολή και στην άλλη, εφ' όσον οι λόγοι που επέφεραν την αλλοίωση ή εξαφάνιση της μιας να μπορεί να ισχύσουν αναλογικά και για την άλλη. Αν κάποιος λοιπόν αρνείται την συνεισφορά

στην άμυνα της πατρίδας σύμφωνα με τους ορισμούς των νόμων για λόγους π.χ. συνειδήσεως, γιατί να μην αρνηθεί και την συνεισφορά στα δημόσια βάρη κατά το ποσοστό εκείνο το οποίο αναλογεί ως προς τις αμυντικές δαπάνες του κράτους για τους ίδιους λόγους συνειδήσεως; Είναι φανερό λοιπόν ότι η «υποχρέωση στρατιωτικής θητείας κατ' εξοχήν οργανικό στοιχείο συγκρότησης του σκληρού πυρήνα του κράτους»[9] δεν μπορεί να τύχει διαφορετικής αντιμετώπισης από την φορολογική υποχρέωση. Κάτι τέτοιο θα προσέκρουε και στο άρθρο 25 § 4[10] υπό το πνεύμα της αρχής της ισότητας. Γιατί για άλλες μεν υποχρεώσεις το κράτος θα μείωνε τις αξιώσεις του απέναντι στους πολίτες για άλλες δε όμοιου χαρακτήρα θα τις διατηρούσε ακέραιες ενώ οι λόγοι που το οδήγησαν στη μείωση των αξιώσεών του θα παρέμεναν οι ίδιοι και για τις δύο περιπτώσεις. Τα παραπάνω έχουν σημασία γιατί στην υποθετική περίπτωση όπου το Κράτος προέβαινε στην πλήρη απαλλαγή από τις στρατιωτικές υποχρεώσεις όσων επικαλούνταν λόγους θρησκευτικών ή ιδεολογικών πεποιθήσεων θα ήταν υποχρεωμένο στη συνέχεια να τους απαλλάξει και από την καταβολή φόρων στο μέτρο που αναλογούν στις αμυντικές δαπάνες, για τους ίδιους λόγους. Συμπέρασμα λοιπόν πρώτο είναι ότι οποιαδήποτε αλλοίωση των στρατιωτικών υποχρεώσεων καθιερωθεί με την μορφή άλλου είδους θητείας, δεν μπορεί να επέλθει αλλοίωση ως προς τον αμυντικό χαρακτήρα της θητείας. Γιατί οι στρατιωτικές υποχρεώσεις του άρθρου 4§6 δεν επιβάλλονται για κανένα άλλο λόγο παρά μόνο ως συνεισφορά στην

«άμυνα της πατρίδας». Καμμιά άλλη θητεία δεν επιτρέπεται παρά μόνο εκείνη η οποία είναι αμιγής «αμυντικού χαρακτήρα». Συνεπώς όχι μόνο η πλήρης απαλλαγή των στρατιωτικών υποχρεώσεων αλλά και η πλήρης απάλειψη του αμυντικού χαρακτήρα της θητείας με την εισαγωγή άλλων μορφών θητείας, εκτός πλαισίων της άμυνας της πατρίδας, π.χ., κοινωνικής θητείας με προσφορά υγειονομικών ή εκπαιδευτικών ή επιστημονικών ή άλλων υπηρεσιών θα επέφερε ως έμμεση συνέπεια την απαλλαγή από την καταβολή φόρων, πράγμα όμως το οποίο πλήττει καίρια την ύπόσταση του Κράτους και δεν θα μπορούσε ποτέ να γίνει ανεκτό. Κρίσιμο λοιπόν ζήτημα είναι ακριβώς η έννοια της άμυνας της πατρίδας, η ερμηνεία της οποίας, στα πλαίσια πάντοτε του Συντάγματος, μπορεί να αποκαλύψει ίσως δυνατότητα καθιέρωσης άλλης μορφής –πέραν της στρατιωτικής– θητείας.

Η έννοια της εθνικής άμυνας είναι απόλυτα συνδεδεμένη με την χάραξη της εθνικής πολιτικής για την υλοποίηση των τεθέντων αντικειμενικών σκοπών. Άμυνα είναι η με οποιοδήποτε μέσο εξασφάλιση και διατήρηση της εθνικής ανεξαρτησίας και εδαφικής ακεραιότητας της χώρας, αλλά και η εξασφάλιση συνθηκών ανάπτυξης, προόδου και ευημερίας της[11]. Η άμυνα της Χώρας είναι μια υπόθεση που φυσικά δεν εξαντλείται μόνο σε ότι έχει σχέση με τις Ε.Δ. Περιλαμβάνει κάθε δύναμη που μπορεί να παρέξει ολόκληρο το Έθνος. Οι Ε.Δ. είναι απλά η αιχμή του δόρατος. Το σύνολο των πολιτικών, στρατιωτικών, οικονομικών και κοινωνικών δυνάμεων, ολόκληρο το έμψυχο και άψυχο υλικό της χώρας και του έθνους παρέχεται στην υπόθεση της άμυνας. Συνεπώς η έννοια της εθνικής άμυνας είναι μια ad hoc διευρυμένη έννοια και δεν αποτελεί σύγχρονη αντίληψη αυτό. Από την εποχή του χωλού Τυρταίου που ηλέκτριζε με τους στίχους του τους Σπαρτιάτες μαχητές ή της Σοφίας Βέμπο που με τα τραγούδια της κρατούσε ψηλά το ηθικό των μαχητών της Βορείου Ηπείρου αλλά και ολόκληρου του Ελληνικού Λαού, κανείς δεν αμφισβήτησε πως η αναμέτρηση των αντιπάλων γίνεται και σε άλλα πεδία πέραν των πεδίων των μαχών. Εθνική άμυνα είναι και η ελάχιστη θετική ικμάδα δυνάμεων του έθνους. Στην διευρυμένη όμως έννοια της εθνικής άμυνας επιχειρούν ορισμένοι[12] την άρση του συνταγματικού κωλύμματος του άρθρου 4§6 και την αποπειρα συνταγματικής θεμελίωσης για κοινωνική-εναλλακτική θητεία. Θητεία όχι στρατιωτική (ένοπλη ή άοπλη) αλλά κοινωνική στα πλαίσια ωστόσο της συνεισφοράς στην άμυνα της πατρίδας. Αφού λοιπόν στην έννοια της άμυνας περιλαμβάνεται ένα ευρύ φάσμα τομέων δραστηριοτήτων της χώρας, κάθε προσφορά στους τομείς αυτούς ενισχύει επαγωγικά την άμυνα της χώρας. Συνεπώς εκπληρώνεται με αυτό τον τρόπο η υποχρέωση του 4§6. Ωστόσο όσοι επικαλούνται αυτό το επιχείρημα παραβλέπουν (;) δύο πράγματα. Πρώτον ότι η διευρυμένη έννοια της άμυνας δεν αποτελεί ερμηνεία του Συντάγματος, αφού το ίδιο το Σύνταγμα στην έννοια της άμυνας δεν εξαντλείται στο άρθρο 4§6 ώστε να έχει χρεία περαιτέρω ερμηνείας. Άλλες διατάξεις αναφέρονται στην άμυνα της χώρας και μάλιστα διαγράφουν τα έτσι κι αλλιώς υπερεκτεταμένα όρια της (εν όψει του άρθρου 48 Συντ.). Το θεμελιώδες ζήτημα της άμυνας και της ασφάλειας της χώρας δεν παραμένει συνταγματικά αδιευκρίνιστο ώστε να απαιτείται ερμηνευτική παρέμβαση. Το άρθρο 18 παρ. 3 προβλέπει την επίταξη προσωπικών υπηρεσιών για την αντιμετώπιση αναγκών της άμυνας της Χώρας[13]. Δεύτερη αβλεψία (;) είναι ότι απομονώνουν από το 4 § 6 τις λέξεις «συντελούν» και «άμυνα» και επιχειρούν την οροθέτηση του περιεχομένου της υποχρέωσης της συνεισφοράς στην άμυνα με τον τρόπο που εξηγήθηκε παραπάνω παραβλέποντας ότι το ίδιο το Σύνταγμα στην ίδια διάταξη ορίζει την μορφή της υποχρεωτικής συνεισφοράς. Η παρ. 6 ορίζει «Κάθε Έλληνας ...» που σημαίνει ότι απευθύνεται σε όλους τους Έλληνες, υπό την ευρεία δε έννοια στον Ελληνικό Λαό, ο οποίος «... είναι υποχρεωμένος να συντελεί στην άμυνα της πατρίδας...». Ο Ελληνικός Λαός όμως έχει αναθέσει σε ιδιαίτερο κομμάτι του, τις Ε.Δ. του, την εκπλήρωση αυτής ακριβώς της υποχρέωσής του. Συνεπώς κάθε Έλληνας είναι υποχρεωμένος να συντελεί στην άμυνα της πατρίδας του με τον τρόπο που επιτάσσει το Σύνταγμα και ο Ελληνικός Λαός. Δηλαδή με την εκπλήρωση της θητείας του στις Ε.Δ. Συμπέρασμα λοιπόν δεύτερο είναι ότι η υποχρέωση συνεισφοράς στην άμυνα της χώρας υπό την μορφή της θητείας, μόνο στα πλαίσια των Ε.Δ. μπορεί να εκπληρωθεί.

Θα ήταν όμως δυνατό στα πλαίσια της κοινωνικής αποστολής των Ε.Δ. να χωρέσει και άλλη θητεία άλλου είδους πλην της στρατιωτικής. Εφόσον οι Ε.Δ. σαν οργανωμένο σύνολο ανθρώπων και μέσων συμμετέχουν σε έργα κοινωνικού χαρακτήρα[14] ή προσφέρουν βοήθεια στην αντιμετώπιση κοινωνικών αναγκών[15] θα ήταν δυνατό ένας αριθμός στρατευσίμων να υπηρετεί θητεία σε αυτούς τους τομείς όπου ακριβώς οι Ε.Δ. εκδηλώνουν το κοινωνικό τους έργο και συνεπώς αυτή η θητεία να μπορεί να λογισθεί ως συνεισφορά στην

άμυνα της πατρίδας. Αλλά αυτή η θητεία μπορεί να αποτελούσε συμμετοχή στις δραστηριότητες των Ε.Δ. αλλά όχι συνεισφορά στην άμυνα της Χώρας. Γιατί η κοινωνική αποστολή των Ε.Δ. υπαγορεύεται μόνο λόγω της ύπαρξης δυναμικού έμψυχου και άψυχου υλικού που διαθέτει και που μπορεί να προσφέρει για την αντιμετώπιση κάθε είδους ανάγκης εφόσον δεν επαρκούν άλλες υπηρεσίες του Κράτους, κατά τεκμήριο αρμόδιες. Άλλωστε οι Ε.Δ. ούτε οργανωμένες είναι, ούτε εκπαιδευμένες είναι για την ανάληψη τέτοιων αποστολών, (π.χ. κατάσβεση πυρκαγιών των δασών). Αλλά και αποστολές που ανατίθενται πολλές φορές στις Ε.Δ. (π.χ. αστυνόμευση και φύλαξη των δασών κατά τους θερινούς μήνες, εκτέλεση δρομολογίων αστικών συγκοινωνιών σε περιπτώσεις απεργίας κλπ.) τις αποστερούν από την βασική τους αποστολή που κατά την διάρκεια της ειρήνης είναι η εκπαίδευση και τις επιβαρύνουν αφόρητα με ένα πάρεργο για το οποίο δεν είναι πάντοτε προετοιμασμένες. Συνεπώς αν οι Ε.Δ. συμμετέχουν στην αντιμετώπιση κοινωνικών αναγκών αυτό γίνεται για να υποκαταστήσουν άλλες υπηρεσίες του Κράτους που είτε δεν υπάρχουν είτε υπάρχουν αλλά δεν επαρκούν (ή απεργούν!). Η κοινωνική αποστολή των Ε.Δ. είναι μια παρεπόμενη και δευτερεύουσα αποστολή και σε καμιά περίπτωση δεν μπορεί να αναγορευθεί σε λόγο ύπαρξής τους. Έτσι λοιπόν μια θητεία που θα εξυπηρετούσε παρεπόμενο και δευτερεύον έργο των Ε.Δ. θα ερχόταν και πάλι σε σύγκρουση με το άρθρο 4 παρ. 6 γιατί το Σύνταγμα δεν γνωρίζει άλλη προσφορά πέραν αυτής για την άμυνα της πατρίδας. Αλλά την κοινωνική συνεισφορά των πολιτών το Σύνταγμα την αξιώνει όχι μέσα από το 4 § 6 αλλά με το άρθρο 18 § 3 όπου επιτάξεις ή επιστράτευση δεν γίνεται μόνο για τις ανάγκες των Ε.Δ. αλλά «και για τη θεραπεία άμεσης κοινωνικής ανάγκης που μπορεί να θέσει σε κίνδυνο τη δημόσια τάξη ή υγεία». Ακόμη με το άρθρο ΣΣ § 3 όπου επίταξη προσωπικών υπηρεσιών δεν γίνεται μόνο σε περίπτωση πολέμου ή επιστράτευσης αλλά και «... για την αντιμετώπιση κοινωνικής ανάγκης από θεομηνία ή ανάγκης που μπορεί να θέσει σε κίνδυνο τη δημόσια υγεία...». Συνεπώς η κοινωνική προσφορά του πολίτη δεν μπορεί να εκπληρώνεται μέσα στις Ε.Δ. υπό τη μορφή της θητείας, αφού το κράτος μπορεί οποιαδήποτε στιγμή να τον εξαναγκάζει με την επίταξη ή την επιστράτευση. Συμπέρασμα λοιπόν τρίτο είναι ότι η υποχρέωση που εκπληρώνεται στα πλαίσια των Ε.Δ. και μάλιστα στα πλαίσια της αποστολής τους είναι η άμυνας της χώρας.

Ωστόσο αν με την διευρυμένη έννοια της εθνικής άμυνας ή με την κοινωνική αποστολή των Ε.Δ. επιχειρήθηκε να αρθούν οι συνταγματικοί φραγμοί του 4 § 6 Συντ. για να ανοίξει ο δρόμος για την κοινωνική-εναλλακτική θητεία, μέσα όμως από αυτή την ίδια διάταξη, άλλες προσπάθειες αναζητούν ερείσματα για την κάμψη του 4 § 6 σε άλλα άρθρα του Συντάγματος. Η προσπάθεια αυτή αναζήτησε το έρεισμα στο άρθρο 5 §1[16] όπου εξαγγέλεται η ελεύθερη ανάπτυξη της προσωπικότητας του ατόμου και αναπτύχθηκε χωρίς ιδιαίτερη επιχειρηματολογία στους κόλπους της «φιλελεύθερης-προοδευτικής» άποψης[17]. Κατ' αυτήν η εκπλήρωση της στρατιωτικής υποχρέωσης απαραίτητο είναι να μην έρχεται σε σύγκρουση με την συνειδησιακή κατάσταση του καλούμενου προς στράτευση. Αν αυτό συμβαίνει τότε το καθήκον κάμπτεται εν όψει του δικαιώματος της ελεύθερης ανάπτυξης της προσωπικότητας. Η άποψη αυτή συνταγματικά μετέωρη αλλά και επικίνδυνη δεν είχε δυσκολία στην αντίκρουση[18] της αφού το ίδιο το 5 § 1 διαγράφει τα όρια της ανάπτυξης της προσωπικότητας του ατόμου. «... εφόσον δεν προσβάλλει τα δικαιώματα των άλλων και δεν παραβιάζει το Σύνταγμα...» Αλλά και το άρθρο 13 § 4 όπου κανείς δεν απαλλάσσεται από την εκπλήρωση των υποχρεώσεών του προς το Κράτος εξ αιτίας των θρησκευτικών πεποιθήσεων. Η άποψη όμως αυτή της άρνησης για συνειδησιακούς λόγους, ως εκδήλωση του δικαιώματος της ελεύθερης ανάπτυξης της προσωπικότητας, εύληπτη και εύπεπτη, πέρασε και στον τύπο αβασάνιστα, πρόχειρα και παραπλανητικά και αποτελεί εύκολη τροφή για όσους επιθυμούν να κραυγάζουν περί ανθρωπίνων δικαιωμάτων[19] χωρίς να γνωρίζουν περί τίνος θορυβούν. Στην παραπάνω πάντως συλλογιστική η καθιέρωση της άοπλης θητείας (ν. 1763/88) δεν προσέκρουσε στο Σύνταγμα παρά τα άρθρα 4 § 6 και 13 § 4 γιατί η εκπλήρωση άοπλης θητείας στα αυστηρά πλαίσια των Ε.Δ. αποτελεί συνεισφορά στην άμυνα της Χώρας ενόψει της οργανωτικής συγκρότησης των Ε.Δ. όπου περιλαμβάνονται ένοπλες και άοπλες υπηρεσίες. Ως προς την διάρκειά της (διπλάσιος χρόνος σε σχέση με την ένοπλη θητεία) κρίθηκε ότι αυτό δεν συνιστά ποινή στον θρησκευτικό ή ιδεολογικό αντιρρησία αλλά ότι υπαγορεύεται από την αρχή της ισότητας, αφού η ένοπλη θητεία είναι βαρύτερη σε υποχρεώσεις ενόψει μάλιστα και των μετεκπαιδεύσεων μεγάλου αριθμού εφέδρων. Τέλος θα πρέπει να σημειωθεί πως η άοπλη θητεία δεν αποτελεί ατομικό-συνταγματικό δικαίωμα. Απλώς δεν είναι αντισυνταγματική και πάντως εξαρτάται από τις

προϋποθέσεις που θέτει ο κοινός νομοθέτης.

Είναι λοιπόν φανερό πως άλλης μορφής θητεία πέρα από αυτή που επιτάσσει το άρθρο 4 § 6 Συντ. ως συνεισφορά στην άμυνα της πατρίδας και μόνο στα πλαίσια των Ε.Δ. (είτε ένοπλη είτε άοπλη), δεν μπορεί να υπάρξει. Θα είναι αντισυνταγματική αφενός γιατί το Σύνταγμα δεν γνωρίζει άλλη υποχρέωση για τους Έλληνες, αφετέρου γιατί θα αποτελέσει μορφή αναγκαστικής εργασίας. Επομένως κάθε λόγος που γίνεται σήμερα υπό την ισχύουσα συνταγματική τάξη, για καθιέρωση της κοινωνικής θητείας, θητείας δηλαδή πέραν των πλαισίων των Ε.Δ. ή έστω πέραν των σκοπών και της αποστολής των Ε.Δ., είναι νομικά αστήρικτος και μόνο πολιτική χροιά μπορεί να έχει.

Ωστόσο παρά τις αντισυνταγματικές αυτές απαγορεύσεις έγινε προσπάθεια νομοθετικής αναγνώρισης της κοινωνικής θητείας με την κατάθεση σ.ν., όπου στην εισηγητική του έκθεση αφού αναγνωρίζεται το συνταγματικό κώλυμα του άρθρου 4 § 6, που μάλιστα αναγορεύεται σε τυπικό λόγο, επιχειρείται στη συνέχεια η υπέρβασή του με το σκεπτικό ότι πέραν της σωματικής αδυναμίας να φέρει κανείς όπλα υπάρχει και «η φιλοσοφική αδυναμία συνδυαζομένη με άλλες συνταγματικές διατάξεις (σεβασμός και προστασία της αξίας του ανθρώπου, ανάπτυξη προσωπικότητας κλπ.)»[20]. Τα έωλα επιχειρήματα του νομοθέτη δεν μπόρεσαν να πείσουν γι αυτό και το νομοσχέδιο αποσύρθηκε. Η μελέτη πάντως του νομοσχεδίου φανερώνει αφενός ότι οι λόγοι που οδήγησαν στην κατάθεσή του ήταν πολιτικοί και αφετέρου την αδυναμία του νομοθέτη να αντιμετωπίσει με σοβαρότητα τέτοιας μορφής κοινωνικά προβλήματα. Γιατί το νομοσχέδιο αυτό δεν ήταν αποτέλεσμα ώριμων επιλογών υπαγορευομένων από λόγους που θα εξυπηρετούσαν το εθνικό ή κοινωνικό συμφέρον αλλά ήταν αποτέλεσμα πιέσεων τις οποίες η τότε κυβέρνηση θέλησε να αποφύγει. «... η κυβέρνηση αποδέκτης ατομικών και συλλογικών παραστάσεων, που προέρχονται είτε από το εσωτερικό είτε από το εξωτερικό, τολμά να προχωρήσει στην πρόβλεψη κοινωνικής θητείας[21]». Μ' άλλα λόγια η κυβέρνηση σύρθηκε να προβεί σε μια ρύθμιση για ένα κοινωνικό ζήτημα και κατέληξε σε μια ακόμη νομοθετική τσαπατσουλιά.

III

Για την αντιμετώπιση τέτοιας φύσης κοινωνικών θεμάτων είναι χρήσιμο και επιβάλλεται να λαμβάνεται υπόψη η νομοθεσία των άλλων κρατών και ιδιαιτέρως των χωρών της ΕΟΚ. Πράγματι η παροχή εναλλακτικής θητείας σε όσους αρνούνται την ένοπλη στρατιωτική είναι θεσμοθετημένη στις περισσότερες ευρωπαϊκές χώρες και μάλιστα σε μερικές από πολύ νωρίς. (Νορβηγία 1990, Δανία 1917, Σουηδία 1922, Γαλλία 1963, Πορτογαλία 1976, Ισπανία 1984)[22]. Σημαντικές ακόμη είναι οι πρωτοβουλίες σε επίπεδο διεθνών οργανισμών (ΟΗΕ, ΕΟΚ) για την θεσμοθέτηση σε όλα τα κράτη του δικαιώματος άρνησης χρήσης όπλων και εκπλήρωσης στρατιωτικών υποχρεώσεων. Σχετικά πάντως πρέπει να τεθούν και διευκρινισθούν τα εξής:

α. Η άρνηση εκπλήρωσης των επιβαλλομένων στρατιωτικών υποχρεώσεων δεν.αποτελεί ανθρώπινο δικαίωμα και δεν συμπεριλαμβάνεται στον κατάλογο των προστατευομένων ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Πάντως απόφαση του 1987 της Επιτροπής Δικαιωμάτων του Ανθρώπου του ΟΗΕ προτρέπει τα Κράτη να αναγνωρίσουν την αντίρρηση στην στρατιωτική υπηρεσία και συνιστά την πρόβλεψη εναλλακτικής θητείας.

β. Εναπόκειται στα κράτη να αναγνωρίσουν την άρνηση στράτευσης και τη θεσμοθέτηση εναλλακτικής θητείας, στα πλαίσια της ισχύουσας εσωτερικής τους νομοθεσίας. Εδώ πρέπει να τονισθεί πως στην ελληνική έννομη τάξη οι κανόνες του Συντάγματος βρίσκονται σε ανώτερη θέση από το Ευρωπαϊκό Κοινοτικό Δίκαιο. Το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο πάντως με ψήφισμα το 1983 καλεί τις κυβερνήσεις των κρατών-μελών να εξετάσουν τις σχετικές με τον τομέα αυτό νομοθεσίες της και να προβούν στην εναρμόνισή τους, ενώ υποστηρίζει τις προσπάθειες που αποβλέπουν στη θέσπιση της άρνησης στράτευσης για λόγους συνείδησης, σε ανθρώπινο δικαίωμα.

γ. Η Επιτροπή των Υπουργών του Συμβουλίου της Ευρώπης με σύσταση προς τα Κράτη για το ίδιο θέμα συνιστά την αναγνώριση του δικαιώματος απαλλαγής από την στρατιωτική θητεία για σοβαρούς λόγους συνείδησης καθώς και την θέσπιση εναλλακτικής θητείας. Θα πρέπει πάντως να σημειωθεί πως η σύσταση, όπως προβλέπει το Καταστατικό του Συμβουλίου της Ευρώπης, δεν έχει υποχρεωτικό χαρακτήρα, ούτε προβλέπεται κάποιος μηχανισμός εφαρμογής της. Περισσότερο η σύσταση αποτελεί «κορύφωση μιας προβληματικής γύρω από ένα ζήτημα που σχετίζεται με τα δικαιώματα του ανθρώπου»[23].

δ. Η Ελλάδα βρίσκεται μέσα στο πνεύμα των διακηρύξεων και εξαγγελιών των διεθνών οργανισμών,

γιατί όπως, αναφέρθηκε παραπάνω, αναγνωρίζει το δικαίωμα άρνησης χρήσης όπλων για λόγους θρησκευτικών ή ιδεολογικών πεποιθήσεων και παρέχει ως εναλλακτική θητεία την άοπλη θητεία.

IV

Όσον αφορά στην άρνηση της ελληνικής πλευράς να θεσμοθετήσει την κοινωνική θητεία χρήσιμο είναι και ενδιαφέρον έχει να παρατεθεί το παρακάτω απόσπασμα από άρθρο του ευρωβουλευτή Νικ. Γαζή το 1987[24]. «Θα πρέπει νομίζω, ο Έλλην νομοθέτης να έχει υπ' όψη ότι το κύριο επιχείρημα που μπορεί να αντιτάξει κατά των αμέτρων των πάσης φύσεως «ιδεολογικών» αντιρρησιών είναι οι διατάξεις του Συντάγματός μας. Εάν ο νομοθέτης εγκαταλείψει αυτόν τον νομικό θώρακα που του παρέχει το Σύνταγμα και αναγνωρίσει ως νόμιμες τις διεκδικήσεις των πάσης φύσεως αρνητών της ισότητας στην εκπλήρωση των υποχρεώσεων που επιβάλλει η εθνική ασφάλεια, θα είναι εξαιρετικά δύσκολο αργότερα να ανακόψει τον χείμαρρο των αντιρρησιών και ψευδοαντιρρησιών, με δευτερεύουσες περιοριστικές διατάξεις». Πράγματι, αν επιστρέψουμε στο σ.ν. του 1988 θα παρατηρήσουμε εύκολα πως αυτό το ίδιο παραβιάζει την ισότητα με τις ρυθμίσεις του ή αφήνει αρρύθμιστες περιπτώσεις που είναι βέβαιο πως θα δημιουργούσαν ένα «χείμαρρο αντιρρησιών» και θα ανάγκαζαν το νομοθέτη να σπεύσει να συμβιβάσει τα ασυμβίβαστα. Από την διατύπωση του άρθρου 1 αλλά και από τη διαδικασία εξακρίβωσης του αντιρρησία συνείδησης πρέπει: «οι σοβαροί λόγοι συνείδησης να έχουν σχέση με μια γενική αντίληψη ζωής βασισμένη σε συνειδητές θρησκευτικές, φιλοσοφικές ή ηθικές πεποιθήσεις που ακολουθεί ο στρατεύσιμος απαράβατα»[25]. Αλλά κάθε χρόνο χιλιάδες Ελληνόπουλα που προσέρχονται για κατάταξη στο Στρατό προέρχονται από την ελληνική ύπαιθρο με στοιχειώδη μόνο μόρφωση χωρίς να γνωρίζουν τι σημαίνει αντίρρηση συνείδησης, χωρίς να έχουν αναπτύξει αντιμιλιταριστικές αντιλήψεις, χωρίς να έχουν συμμετάσχει σε πορείες ειρήνης και σε αντιπολεμικές διαδηλώσεις, χωρίς να είναι μέλη οργανώσεων ή κομμάτων, χωρίς να έχουν διαβάσει το ένα ή το άλλο αντιπολεμικό έργο και χωρίς να διαθέτουν εκφραστικήοτητα για να μαρτυρήσουν την αντίρρησή τους για την στρατιωτική θητεία, που μάλιστα μπορεί να είναι πρωτογενής, πηγαία και ειλικρινής (π.χ. γιατί στο στρατό έχασε τη ζωή του ο αδελφός ή ο φίλος). Πως θα αποδείξει αυτός τις «απαράβατες φιλοσοφικές του πεποιθήσεις»; Γιατί λοιπόν το δικαίωμα αυτό να ανήκει σε έναν εκλεκτικό αντιρρησία συνείδησης, που διαθέτει «μόρφωση» και μπορεί να πείσει για τις πεποιθήσεις του; Ακόμη γιατί να στερείται το δικαίωμα αυτό σε όσους έχουν ήδη καταταγεί στις Ε.Δ.; Δηλαδή σ' αυτόν που καλοπροαίρετα και καλόπιστα σπεύδει να υπηρετήσει τη θητεία του και κατά την διάρκειά της συγκλονισμένος από κάποιο γεγονός ή συνειδητοποιώντας την φρίκη και την κακότητα του Στρατού αρνείται πλέον να κρατάει όπλο ή ακόμα να προσφέρει τις υπηρεσίες του με οποιοδήποτε τρόπο; Με ποιό δικαίωμα και στο όνομα τίνος νομοκατασκευάσματος μπορεί κανείς να στερήσει το δικαίωμα της άρνησης της συνέχισης της στράτευσης σε εκείνο τον αγράμματο και «απροβλημάτιστο» στρατιώτη που είδε δίπλα του στην προκάλυψη των Φερρών να πέφτει νεκρός από Τουρκική σφαίρα ο Ζήσης Καραγώγος (αλήθεια ποιος τον θυμάται;), ένα εικοσάχρονο ελληνόπουλο; Αλλά και αυτό το προνόμιο γιατί να παρέχεται μόνο στον στρατεύσιμο και όχι σε κάθε στρατιωτικό; Γιατί να μην μπορεί να απαλλαγεί από τις υποχρεώσεις του (αφού δυνατότητα παραίτησης δεν του χορηγείται) χωρίς συνέπειες, ένας νεαρός αξιωματικός που αντιλαμβάνεται πόσο οδυνηρή, αφόρητη και βασανιστική είναι για την συνείδησή του η παραμονή στο στράτευμα όταν είναι υποχρεωμένος να εκδίδει διαταγές που έρχονται σε σύγκρουση με την συνείδησή του; Αλλά και αν αυτό γινόταν δεκτό για λόγους ισότητας πως θα συμβιβάζετο με το άρθρο 57 § 4 Συντ. που προβλέπει υποχρεωτική παραμονή στην υπηρεσία για ορισμένο χρόνο; Αλλά ο χείμαρρος δεν σταματά εδώ. **Πώς μπορεί κανείς να είναι βέβαιος μετά από την καθιέρωση της κοινωνικής θητείας αν ένα μεγάλο τμήμα των Μουσουλμάνων της Δυτ. Θράκης που επηρεάζεται από την Άγκυρα δεν επικαλεσθεί «σοβαρούς λόγους συνείδησης» για να αρνηθεί την στράτευση επειδή αυτό σε κάποια συγκεκριμένη στιγμή θα εξυπηρετεί τα σχέδια της Άγκυρας;** *Αφού η Ελληνική Πολιτεία για να αμυνθεί θα ήταν αναγκασμένη να τους σύρει ομαδικώς στα Στρατοδικεία και να δώσει έτσι λαβή για να ακουστούν κατηγορίες για διώξεις, για καταπίεση μειονότητας κλπ. γνωστά. Βέβαια σήμερα μπορεί να μην ενοχλεί την Άγκυρα (ή και εξυπηρετεί) το γεγονός ότι υπηρετούν στις ελληνικές Ε.Δ. και εκπαιδεύονται οι μουσουλμάνοι στρατεύσιμοι της Δυτ. Θράκης, αλλά ποιός μπορεί να αποκλείσει στροφή στη στάση αυτή και υποδαύλισή τους να επικαλεσθούν ότι π.χ. είναι Τούρκοι και ότι αρνούν-*

ται να υπηρετούν στις Ε.Δ. άλλης πατρίδας; Αφού ο βουλευτής Αχμέτ Φαΐκογλου δηλώνει στο Ελληνικό Κοινοβούλιο ότι είναι Τούρκος γιατί να μην ισχυρισθούν το ίδιο και οι ψηφοφόροι του; Βέβαια ο συντάκτης του σ.ν. φαίνεται πως είχε υπόψη του τα παρακάτω (ή μερικά από αυτά) γιατί στην εισηγητική έκθεση σπεύδει να διευκρινίσει πως η διατύπωση της διάταξης του άρθρου 1 (βλ. παραπάνω) «... αποκλείει από τα ευεργετήματα (sic) του νόμου άτομα που εναντιώνονται στην υποχρέωση στράτευσης από λόγους πολιτικούς (αντίθετη ιδεολογία με την κυβέρνηση, εναντίωση στην εξωτερική πολιτική, διαφωνία με την ένταξη σε συγκεκριμένο συνασπισμό κλπ.)...» Αλλά αυτή η ερμηνεία αποτελεί ευχολόγιο, γιατί από την διατύπωση του άρθρου 1 τίποτα δεν μπορεί να αποκλεισθεί. Εξ άλλου στα διεθνή κείμενα που αφορούν στο ζήτημα ομιλούν «... για σοβαρούς λόγους συνείδησης... »[26] χωρίς να εξειδικεύονται αυτοί οι λόγοι συνείδησης ή όπου επιχειρείται αυτό, χρησιμοποιούνται τόσο αόριστες έννοιες που δεν επιτρέπουν να αποκλεισθεί τίποτα εκ των προτέρων[27]. Αλλά δεν θα υπάρξουν μόνο οι ειλικρινείς αντιρρησίες συνείδησης που για κάποιους λόγους θα είναι αδύνατο ή εξαιρετικά δύσκολο και πάντως με προσφυγή στα δικαστήρια να τους αναγνωρισθεί το δικαίωμα της κοινωνικής θητείας. Θα υπάρξουν οι ψευδοαντιρρησίες και οι εκμεταλλευτές (που ασφαλώς θα είναι οι περισσότεροι) που θα είναι δύσκολο να μην τους αναγνωρισθεί το δικαίωμα. Ας μη λησμονούμε βέβαια πως ζούμε στην Ελλάδα και πως είναι απίθανο να μην αποτελέσει η διευκόλυνση αυτή της αποφυγής της στρατιωτικής θητείας αντικείμενο συναλλαγής. Οι οικογένειες αυτές που θα ήθελαν να μην δουν τα παιδιά τους φαντάρους και που θα είχαν τη δύναμη να το πραγματοποιήσουν θα φρόντιζαν να «τακτοποιήσουν» το θέμα, όπως τακτοποιείται σήμερα το «παιδί» με τη μετάθεσή του ή την τοποθέτησή του ή την απόσπασή του, έτσι θα τακτοποιείται με τη θητεία του.

Η καθιέρωση της κοινωνικής θητείας θα ανοίξει την πόρτα από την οποία θα διαβούν όλοι οι επιτήδειοι που δεν θα θελήσουν να εκπληρώσουν τις στρατιωτικές τους υποχρεώσεις. Το επιχείρημα ότι «για κανένα δεν αποτελεί κίνητρο η αποφυγή της στράτευσης ώστε να αλλάξει ή να υποκριθεί ότι αλλάζει το θρήσκευμα ή την πολιτική και κοσμική του θεώρηση»[28], φαντάζει μάλλον σαν αστείο αν σκεφθεί τις κρατούσες αντιλήψεις στην ελληνική κοινωνία («καταφερτζήδες», «γάτοι» κλπ.). Οι στατιστικές που προσκομίζονται για να ενισχύσουν την παραπάνω άποψη από χώρες όπως είναι η Σουηδία και μάλιστα του 1960, '61 και '62 και για να καταδείξουν ότι ο αριθμός των αντιρρησιών συνείδησης δεν αυξάνεται[29], δεν μπορούν να πείσουν ότι κατά ανάλογο τρόπο θα συμπεριφερθούν και τα μέλη της Ελληνικής κοινωνίας. Εξ άλλου δεν θα είναι απαραίτητο να αλλάξει κανείς το θρήσκευμά του. Θα αρκεί να αλλάξει την «πολιτική του θεώρηση» (για να αποκτήσει μετά και πάλι την προηγούμενη κ.ο.κ.). Κάτι τέτοιο κάνει κανείς για να εξασφαλίσει κάποια θέση εργασίας στο δημόσιο, γιατί να μην το κάνει όταν πρόκειται να αποφύγει μια επίπονη στρατιωτική θητεία, αντικαθιστώντας την με μια άλλη σε άλλους τομείς όπου μετά από λίγο καιρό θα την έχει δημοσιοϋπαλληλοποιήσει και θα απολαμβάνει όλα τα αγαθά της. Άλλωστε δεν είναι λίγοι εκείνοι που προτίμησαν το «τρελλόχαρτο» για να απαλλαγούν από τις υποχρεώσεις τους.

Η καθιέρωση του θεσμού (προς το παρόν ανεύρετος) της κοινωνικής θητείας θα πρέπει να γίνει αντικείμενο σοβαρής μελέτης και να εξετασθούν όλες οι πτυχές και οι προεκτάσεις της γιατί άπτεται της εθνικής ασφάλειας και άμυνας που για την ελληνική πραγματικότητα αποτελεί τομέα εξαιρετικά ευαίσθητο.

V

Ωστόσο θα πρέπει να δοθεί μια ακόμη εξήγηση γιατί οι άλλες ευρωπαϊκές χώρες έχουν προχωρήσει στην κοινωνική θητεία ενώ η Ελλάδα παραμένει επιφυλακτική. Όπως αναφέρεται και στην εισηγητική έκθεση του σ.ν. οι λόγοι είναι τυπικοί (άρθρο 4 § 6 Συντ.) και ουσιαστικοί. Σαν ουσιαστικοί τονίζονται «οι ιδιαίτερα αυξημένες ανάγκες για την εθνική άμυνα, η συνεχής παρουσία στα πεδία των μαχών και η υπαρκτή απειλή του Ελληνισμού που αποτελεί συνειδητά καθολικό βίωμα». Θα μπορούσαμε όμως να προσθέσουμε και έναν άλλο λόγο. Είναι η αναχρονιστική και εμπειρική άσκηση της εξουσίας καθώς και η έλλειψη αυτοτελούς και αυτόνομης χάραξης πολιτικής. Στοιχεία που στερούν από την Ελληνική Πολιτεία την ευλυγισία απέναντι στα κοινωνικά ζητήματα, την έγκαιρη διάγνωσή τους, καθώς και την επίλυσή τους σύμφωνα με τα μέτρα και τις αντιλήψεις της ελληνικής κοινωνίας αλλά και της εν συνόλω ελληνικής έννομης τάξης. Αλλά αυτά είναι μόνιμα χαρακτηριστικά του Ελληνικού κράτους από το 1827 και τι μπορεί πια να πει κανείς γι αυτά. 170 χρόνια πέρασαν και όχι μόνο δεν εξαλείφθηκαν, ούτε καν μειώθηκαν αλλά

αφομοιώθηκαν τόσο που είναι ταυτόσημα πλέον με την ελληνική διοίκηση κάθε τομέα, κάθε είδους, κάθε κλίμακας και κάθε επιπέδου. Μάταια πασχίζουμε να δείξουμε ευρωπαϊκό πρόσωπο. Ούτε ποτέ το είχαμε και ούτε ποτέ θα αποκτήσουμε. Ίσως στο μέλλον αν συμβούν μεταβολές στην περιοχή μας να μπορούσε να γεννηθεί και πάλι ένας πολιτισμός στη γωνιά αυτή της Μεσογείου. Ένας πολιτισμός ελληνικός με φυσικό κέντρο το Αιγαίο. Υπάρχουν μερικοί που υποστηρίζουν ότι από τότε που δημιουργήθηκε το Ελληνικό Κράτος σταδιακά οδηγήθηκε σε μαρασμό και ο Ελληνικός Πολιτισμός, ενώ διατηρήθηκε σε σχετική ακμή στα χρόνια της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας. Αν υπάρξουν παρόμοιες συνθήκες π.χ. μια ισχυρή ελληνοτουρκική ομοσπονδία θα ήταν δυνατό ο ελληνισμός να κυριαρχήσει πνευματικά και να δώσει ένα νέο πολιτισμό[30]. Αν όμως αυτό έγινε στη διάρκεια της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, έγινε γιατί το μεγαλύτερο τμήμα της χερσονήσου του Αίμου κατοικείτο από συμπαγείς μάζες ελληνικού πληθυσμού και γιατί έφερε μαζί του στοιχεία ενός λαμπρού χιλιετούς πολιτισμού. Σήμερα τι έχει να προσφέρει ο Ελληνικός λαός ή τουλάχιστον τι στοιχεία κουβαλάει μαζί του για να κυριαρχήσει σε μια μάχη πνεύματος; Την τραγική υπογεννητικότητα που τον μαστίζει; τον λαϊκισμό; τη διαφθορά; τον χρηματισμό; την ξενομανία; τον υπερκαταναλωτισμό; τον ξεπεσμό; μήπως τους κάθε είδους δημαγωγούς που εκλέγει για αρχηγούς του; ή μήπως την πίστη του και την αγάπη του για την πατρίδα του; Τι τέλος πάντων είναι εκείνο που θα μπορούσε να τον διατηρήσει ζωντανό και νικητή από μια πνευματική αναμέτρηση; Τίποτα! Σε εκείνο που μπορούμε να ελπίζουμε σήμερα είναι απλά να διατηρηθούμε, να επιβιώσουμε. Να μην υποστεί το εθνικό σώμα ένα νέο ακρωτηριασμό. Μεγαλεία και πολιτισμοί είναι ανεύρετα σήμερα. Άλλωστε αποτελεί τραγική ειρωνία να ελπίζει κανείς στη σωτηρία του παραδιδόμενος στο χειρότερο εχθρό του. Από τις επιλογές του ο ελληνικός λαός και από την κατεύθυνση που θα πάρει, θα εξαρτηθεί το μέλλον του και η επιβίωσή του. Η Τουρκία, υπολογίζουν με τις πιο μετριοπαθείς στατιστικές ότι το 2000 θα είναι 74 εκατομμύρια[31], ενώ οι Τούρκοι καυχώνται ότι θα ξεπερνούν τα 90 εκατομμύρια. 90 εκατομμύρια μουσουλμανικού πληθυσμού[32]. Έχουμε συνηθίσει να μιλάμε για την υπεργεννητικότητα της Τουρκίας χωρίς και να συνειδητοποιούμε τι ακριβώς σημαίνει αυτό για τους γείτονές της. Η φράση του Οζάλ ότι οι δημογραφικές εξελίξεις θα λύσουν μια μέρα το πρόβλημα στο Αιγαίο, μόνο ανατριχίλα μπορεί να φέρει. Η Τουρκία εξοπλίζεται συνεχώς και μάλιστα με ιλιγγιώδεις ρυθμούς μετά τις εξελίξεις του Περσικού από όπου βγήκε θεαματικά ενισχυμένη (ενώ αντίθετα η Ελλάδα έχασε μια μοναδική ευκαιρία να βελτιώσει τη θέση της). Φυσικά το οπλοστάσιο που ανέπτυξε και που αναπτύσσει η Τουρκία δεν θα το αφήσει ανεκμετάλλευτο. Γιατί στην ιστορία των λαών και των εθνών κανείς ποτέ δεν είχε τη δύναμη και δεν την χρησιμοποίησε[33]. Ένας κανόνας που δεν έχει εξαιρέσεις. Η Τουρκία είναι κάτι παραπάνω από βέβαιο ότι μια μέρα θα χρησιμοποιήσει τη δύναμη που καθημερινά αποκτά. Είναι επίσης βέβαιο πως θα τη στρέψει εναντίον εκείνου που θα θεωρήσει αδύναμο και απροστάτευτο. Όσο για την προστασία που μπορεί να μας προσφέρει η ΕΟΚ, ας μη γελιόμαστε. Κανείς δεν μπορεί να εκτιμήσει πόσο θα βαρύνει στους υπολογισμούς των ευρωπαίων εμπόρων μια τεράστια αγορά 90 και 100 εκατομμύρια ανθρώπων. Αλλά μήπως το έργο δεν έχει ξαναπαιχθεί; Το 1922 είναι πολύ μακριά; Οι Γάλλοι συμπολεμιστές και ορκισμένοι σύμμαχοί μας δεν ήταν αυτοί που μας εγκατέλειψαν επειδή ο Κεμάλ τους έταξε νέες αγορές και επενδύσεις για το γαλλικό κεφάλαιο;[34] Οι Άγγλοι δεν ήταν αυτοί που μας εξωθούσαν στο αδιάκοπο κυνήγι του Κεμάλ, χωρίς όμως να βγάλουν από την τσέπη τους μια δεκάρα;[35] Οι Ιταλοί σύμμαχοι και συμπολεμιστές δεν έγιναν εν μια νυκτί χειρότεροι εχθροί και από τους Τούρκους γιατί ήθελαν για τους ίδιους τη Σμύρνη και τα άλλα παράλια; Οι Τούρκοι αν τότε ήθελαν να διώξουν τον ελληνισμό από την Μικρά Ασία, σήμερα θέλουν να τον διώξουν από το Αιγαίο. Οι Έλληνες αν τότε πάσχιζαν να γαντζωθούν από εκεί που για αιώνες έζησαν και δημιούργησαν πολιτισμό, σήμερα πασχίζουν (;) να γαντζωθούν στη ζωή, γιατί αν χαθεί το Αιγαίο, θα χαθεί ο πνεύμονας από τον οποίο ζει και αναπνέει η Ελλάδα. Το σενάριο είναι το ίδιο, το σκηνικό το ίδιο, οι πρωταγωνιστές οι ίδιοι, απομένει να ανάψουν τα φώτα της σκηνής όταν οι πρωταγωνιστές, θύτης και θύμα θα έχουν μάθει καλά το ρόλο τους. Όσο γι αυτούς που εφησυχάζουν «ότι αυτά τα πράγματα δεν γίνονται», ας θυμηθούν μόνο ότι 250 χιλ. Ελληνοκύπριοι εγκατέλειψαν τα χώματά τους μέσα μόνο σε λίγες εβδομάδες ενός καλοκαιριού, που το ξεκίνημά του προμηνούσε μια θαυμάσια καλοκαιρινή τουριστική σαιζόν. Ας μάθουν πως η πρώτη μάχη στο Αιγαίο ήδη έχει χαθεί. Η Ελλάδα είναι αδύναμη να ασκήσει ένα δικαίωμα που της παρέχει το διεθνές δίκαιο. Να επεκτείνει την αιγιαλίτιδα ζώνη της από τα 6 ν.μ. στα 12 ν.μ. Οι Τούρκοι έχουν δηλώσει με τον πιο σαφή και κατηγορηματικό τρόπο πως αυτό δεν

πρόκειται ποτέ να το ανεχθούν και πως μια τέτοια ελληνική κίνηση θα σήμαινε αυτόματα και αιτία πολέμου. Περιχαρείς δε, διακηρύττουν πως η Ελλάδα δεν τολμάει να ασκήσει αυτό το δικαίωμά της, ενώ οι ίδιοι έχουν επεκτείνει την αιγιαλίτιδα ζώνη τους στη Μαύρη θάλασσα στα 12 ν.μ. Η Ελλάδα δεν τολμά να το κάνει αυτό ούτε στα άλλα θαλάσσια σύνορά της γιατί κάτι τέτοιο θα σήμαινε πως παραιτείται από τα δικαιώματά της στο Αιγαίο και υποκριτικά δηλώνει πως αυτό δεν γίνεται επειδή δεν την συμφέρει.

Βέβαια οι ελληνοτουρκικές σχέσεις και το μέλλον τους ξεφεύγουν από την μελέτη αυτή, ωστόσο αποτελούν την σημαντικότερη πτυχή των εθνικών λόγων και του αμυντικού προβλήματος που δεν επιτρέπει την άμβλυνση των στρατιωτικών υποχρεώσεων των Ελλήνων. Η Ελλάδα όμως δεν απειλείται μόνο από την Ανατολή που ο κίνδυνος είναι κάτι παραπάνω από ορατός. (Το θηρίο σχεδόν μας καίει με την ανάσα του). Απειλείται και από τους Βόρειους «φίλους και συμμάχους». Ποιος μπορεί να προδιαγράψει τις εξελίξεις στα Βαλκάνια; Οι Βούλγαροι δεν μπήκαν δυο φορές σαν ύαινες στη Μακεδονία και τη Θράκη όταν η Ελλάδα έγερνε πληγωμένη και ανίκανη να αντιτάξει αντίσταση; Αυτοί δεν είναι που στέλνουν τα παιδιά τους υποχρεωτικά από όλη τη Βουλγαρία, με σχολικές εκδρομές για να αντικρύσουν τη θάλασσά (τους;) του Αιγαίου από τις κορυφές της Ροδόπης; Ποιος μπορεί να προδιαγράψει τις εξελίξεις στη σιγοβράζουσα σήμερα Γιουγκοσλαβία; Ποια είναι η στάση που μπορεί να τηρήσει ένα ενδεχόμενο νεότευκτο Νοτιογιουγκοσλαβικό κράτος; Όσο για την Αλβανία ας μη γίνεται λόγος. Αυτό το ασήμαντο, φτωχό, αναχρονιστικό και οπισθοδρομικό κράτος σχεδίασε και εκτέλεσε σε ανύποπτο χρόνο τέτοιο πλήγμα στον Ελληνισμό που οι Έλληνες είναι ανίκανοι να συλλάβουν τις συνέπειες του νέου ξεριζώματος και της νέας προσφυγιάς.

Και αν βαθειά στο λήθαργό τους υποψιάζονται τις συνέπειες είναι θλιβερά αδύναμοι για να ορθώσουν και την ελάχιστη αντίσταση.

Η Ελλάδα μέσα στα τόσα τραγικά αδιέξοδα που βρίσκεται αντιμετωπίζει σοβαρές εξωτερικές απειλές και δεν είναι δυνατόν να χαλαρώσει την στρατιωτική υποχρέωση των Ελλήνων, έστω και αν σε άλλες ευρωπαϊκές χώρες αυτό γίνεται, που ασφαλώς δεν έχουν τα ελληνικά αμυντικά προβλήματα. Γιατί σε άλλες χώρες (Τουρκία, ΕΣΣΔ, Γιουγκοσλαβία, Βουλγαρία, οι υπόλοιπες Ανατολικοευρωπαϊκές, πλήθος άλλων ασιατικών και νοτιοαμερικανικών) ούτε λόγος να γίνεται για αντίρρηση συνείδησης, άοπλες κοινωνικές θητείες κλπ. Στην Ελλάδα τουλάχιστον προσφέρεται ως εναλλακτική λύση η άοπλη θητεία. Το Ισραήλ επιτρέπει την αντίρρηση συνείδησης μόνο στις γυναίκες. Δηλαδή έχει επιβάλλει την υποχρεωτική στράτευση σε άνδρες και γυναίκες και μόνο στις τελευταίες αναγνωρίζει κάποια δικαιώματα[36]. Όσες χώρες αντιμετωπίζουν αμυντικά προβλήματα στέκονται επιφυλακτικές ή αρνητικές στην καθιέρωση τέτοιων παροχών ή έστω δικαιωμάτων. Γιατί πρωτεύον είναι η ασφάλεια και η άμυνα της χώρας τους.

Αλλά και αν διεθνείς οργανισμοί προβαίνουν σε εξαγγελίες για κατοχύρωση, επέκταση ανθρωπίνων δικαιωμάτων, για σεβασμό των εθνών κλπ., κλπ., μόνο όταν συνάδουν με τα συμφερόντα μπορεί να έχουν εφαρμογή. Το διεθνές δίκαιο βρίσκεται σε σπαργανώδη κατάσταση αφού δεν διαθέτει κανένα μηχανισμό επιβολής. Τα ψηφίσματα της Γ.Σ. του ΟΗΕ και οι αποφάσεις του Συμβουλίου Ασφαλείας για την αποχώρηση των ξένων στρατευμάτων από την Κύπρο και την επιστροφή των προσφύγων σε ώτα μη ακουόντων απευθύνοντο. Μόλις όμως εθίγησαν τα συμφέροντα των ισχυρών, σχεδόν ο μισός πλανήτης κινητοποιήθηκε για να εφαρμοστούν οι αποφάσεις και τα ψηφίσματα του ΟΗΕ, για να «εξασφαλιστεί η ειρήνη» «η προστασία ενός μικρού κράτους-μέλους του ΟΗΕ» κλπ., κλπ.

VI

Όσον αφορά στα αιτήματα και τα επιχειρήματα όσων δηλώνουν αντιρρησίες συνείδησης δεν μπορεί να τα παρακολουθήσει κανείς όση καλή προσπάθεια και αν καταβάλει. Όχι γιατί αναπτύσσονται στη βάση μιας «άλλης» λογικής, αλλά γιατί πολλές φορές δεν έχουν και καμιά λογική. Άλλος αρνείται τη στρατιωτική θητεία είτε ένοπλη είτε άοπλη γιατί «δεν θέλει να συμβάλλει έστω και έμμεσα στη στήριξη του στρατοκρατικού μηχανισμού»[37]. Άλλος δεν δέχεται να υπηρετήσει καμιά θητεία, ούτε καν κοινωνική[38]. Από την κριτική που άσκησαν στο σ.ν. του 1988 φαίνεται πως επιθυμία τους δεν είναι η προσφορά κοινωνικού έργου αλλά η πλήρης απεμπλοκή και απεξάρτηση από οποιαδήποτε υποχρέωση προς την πολιτεία. Αυτό μαρτυρεί και το αίτημά τους να έχουν το δικαίωμα να ασκούν επαγγελματική δραστηριότητα ταυτόχρονα με την εκπλήρωση της κοινωνικής θητείας, ενώ μάλιστα θα τους κατεβάλλετο τροφή σε χρήμα όπως σε κάθε στρατιώτη. Όσο δε για τους φραγμούς του Συντάγμα-

τος υποστηρίζουν πως μπορούν να αρθούν με το σκεπτικό πως αφού οι κοινωνικές συνθήκες έχουν ωριμάσει και επομένως σε μια ενδεχόμενη αναθεώρηση του Συντάγματος (ποιος ξέρει μετά πόσα χρόνια) θα τροποποιούντο οι σχετικές απαγορευτικές διατάξεις, γιατί τότε να μην γίνει από τώρα με νομοθετική ρύθμιση. Δηλαδή το Σύνταγμα, αλλά και η έννομη τάξη όπου στηρίζεται ο κοινωνικός ιστός και η πολιτική και οικονομική ζωή της Χώρας δεν έχει και πολλή σημασία, εφόσον αυτά έρχονται σε αντίθεση με υποτιθέμενες «ώριμες κοινωνικές αντιλήψεις». Όλα αυτά υπό τους βαρύγδουπους ήχους περί παγκόσμιας ειρήνης, κατάργησης των συνόρων, κατάργησης των στρατών κλπ., κλπ. Βέβαια όλα αυτά είναι θαυμάσια πράγματα. Η σαγήνη της ουτοπίας εδώ και χιλιάδες χρόνια πάντοτε ασκούσε μαγευτική επίδραση στις καρδιές των ανθρώπων. Καμιά φορά μπορεί να αποτέλεσε την ελπίδα και την παρηγοριά τους. Αλλά όσοι οραματίζονται ένα τέτοιο κόσμο νοσούν από ένα ουτοπικό ρομαντισμό αν και αυτοαποκαλούνται φωτισμένα και ανοιχτά μυαλά, ενώ αρέσκονται να παραλληλίζονται με τους χριστιανούς μάρτυρες[39]. Βέβαια δεν μπορεί κανείς να περιφρονήσει τον ρόλο και την αξία του παγκοσμίου ειρηνιστικού κινήματος. Αλλά τα οράματα πρέπει να συνεκτιμώνται με την πραγματικότητα. Η πραγματοποίηση της παγκόσμιας ειρήνης και των λοιπών άλλων ηχηρών είναι τόσο μακρυά από την σημερινή πραγματικότητα, όσο μακρυά βρίσκεται ένα παιδί που πεθαίνει σήμερα για λίγο νερό σε κάποιο μέρος του κόσμου από ένα μποξέρ –ένα άλλο άνθρωπο– που κερδίζει σε μια βραδυά 20 εκατομμύρια δολλάρια (κάπου 4 δις δρχ.) επειδή έδειρε κάποιον άλλο. Ο κόσμος είναι ένα τεράστιο πεδίο αντιφάσεων, όπου δίκαιο, ηθική, θρησκεία, ανθρώπινη αξία καθορίζονται κάθε φορά από το συμφέρον και τον αγώνα για επιβίωση. Ποιος δεν γνωρίζει ότι αυτοί που κατασκευάζουν γεωργικά μηχανήματα, με την ίδια τεχνολογία δεν κατασκεύαζαν άρματα μάχης. Ή ότι αυτοί που στέλνουν πυραύλους στο φεγγάρι με την ίδια τεχνολογία δεν κατασκευάζουν διηπειρωτικούς βαλλιστικούς πυραύλους ή ότι αυτοί που πουλάνε οικιακές συσκευές δεν επενδύουν σε προγράμματα κατασκευής διαφόρων οπλικών συστημάτων. Ποιος δεν γνωρίζει ότι αυτοί που θορυβούν στους διεθνείς οργανισμούς για ανθρώπινα δικαιώματα και ειρήνη δεν είναι οι ίδιοι που στα παρασκήνια δημιουργούν τις προϋποθέσεις για εστίες ανάφλεξης σε διάφορα σημεία του πλανήτη για να μπορούν οι κάθε είδους έμποροι όπλων (μηδέ εξαιρουμένων και των εγχωρίων που για χρόνια αποκαλούσαν το Στρατό μας «στρατό ειρήνης») να πουλήσουν την εκλεκτή πραμάτεια τους; Αυτή είναι η πραγματικότητα και απέχει έτη φωτός από την παγκόσμια αδελφοσύνη. Καθένας μπορεί να την ονειρεύεται όταν κοιτάζει τον έναστρο ουρανό σε μια σιωπηλή, ζεστή και απαλή καλοκαιρινή νύχτα. Όταν όμως κατεβάσει το βλέμμα του, ζητάει την επιβίωσή του, απαιτεί το μερίδιό του σ' αυτό τον κόσμο που κανείς όμως δεν πρόκειται να του χαρίσει, αλλά θα αγωνισθεί για να το κερδίσει. Αυτός ο κόσμος ανήκει μόνο στους μαχητές. Αν όμως κάποια μέρα οι χαίνουσες πληγές από τα οικολογικά κτυπήματα που δέχεται ο πλανήτης μαρτυρούσαν πως και αυτός έχει ανάγκη για επιβίωση και οι λαοί συμμορφωθούν και πάψουν να υπολογίζουν τα συμφέροντά τους, αυτό κανείς δεν μπορεί να το ξέρει. Μέχρι τότε, αν ποτέ έρθει αυτή η στιγμή, έχουμε σ' αυτή τη γωνιά της Μεσογείου ανάγκη από προστασία. Όσο το δίκαιο του ισχυροτέρου εξακολουθεί να είναι το ισχυρότερο δίκαιο έχουμε ανάγκη να διατηρούμε την δική μας εθνική άμυνα. Η οποία δεν είναι υπόθεση κάποιου περαστικού πρωθυπουργού. Είναι υπόθεση όλων των Ελλήνων. Όσο για αυτούς που επικαλούνται άλλες μορφές άμυνας ή τη φιλία και τη συνεργασία των λαών ας αναρωτηθούν αν οι εξ Ανατολίας έποικοι που εγκαταστάθηκαν στη Β. Κύπρο και απολαμβάνουν τις περιουσίες των προσφύγων έχουν τον παραμικρό δισταγμό ή την ελάχιστη τύψη. Ας αναρωτηθούν αν οι δύστυχοι Κούρδοι δεν ήθελαν να έχουν και αυτοί τη δικιά τους πατρίδα, όσο μικρή και φτωχή και αν ήταν και να μπορούν να την υπερασπίζονται με τη ζωή τους, παρά να σέρνονται ρακένδυτοι και πεινασμένοι και να πεθαίνουν κατά εκατοντάδες καθημερινά στα βάθη της Ανατολίας. Ας αναρωτηθούν αν οι Αρμένιοι δεν ήθελαν και αυτοί μια γωνιά για πατρίδα και με πόση ζήλεια έβλεπαν τους ξυπόλυτους και ξεριζωμένους Έλληνες της Ιωνίας με το θάνατο στην ψυχή, αλλά σε μια νέα πατρίδα. Μήπως οι λαοί των χωρών της Βαλτικής δεν ζητούν την ανεξαρτησία τους και την αυτονομία τους; Οι Λιθουανοί δεν θέλουν να ρίξουν μια κλωτσιά και να πετάξουν τους σοβιετικούς και τα άρματά τους από την Βίλνα; Μήπως η ανθρωπότητα δεν συνταράχθηκε στα χρόνια του '60 από το παγκόσμιο κίνημα αποαποικοποίησης και ανεξαρτησίας; Όλοι θέλουν τη δικιά τους πατρίδα την οποία είναι έτοιμοι να υπερασπισθούν με όποιο μέσο και με όποιο τρόπο. Η νεαρή Κουβεϊτιανή νοσοκόμα παρότι διέπραξε εν ψυχρώ δολοφονίες 20 τουλάχιστον Ιρακινών τραυματιών στο νοσοκομείο, ούτε λίγο ούτε πολύ στην πατρίδα της ανακηρύχθηκε εθνική ηρωΐδα.

VII

Η Ελληνική Πατρίδα έχει ανάγκη από τη δική της προστασία. Προστασία που δεν μπορεί να της παράσχει κανείς άλλος πέρα από από τους ίδιους τους Έλληνες με την εκπλήρωση των υποχρεώσεών τους απέναντί της. Υποχρεώσεις που δεν επιτρέπεται να αλλοιωθούν ή μετριασθούν. Αν το ελληνικό κράτος ήταν πλούσιο και ισχυρό και μπορούσε να επιβάλλει την θέλησή του με άλλους τρόπους, θα μετρίαζε τις απαιτήσεις από τους πολίτες του. ΟΙ ΗΠΑ και η Μεγ. Βρεττανία που έχουν εθελοντική στράτευση, έχουν τους πιο σύγχρονους και ισχυρούς στρατούς στον κόσμο και δεν ασχολούνται με αντιρρήσεις συνείδησης κλπ. Αν οι ελληνικές Ε.Δ. ήταν σύγχρονες, αξιόπιστες, αξιόμαχες και ισχυρές δεν θα ασχολείτο κανείς σήμερα αν η αντίρρηση συνείδησης είναι απειλή ή αν η κοινωνική θητεία πλήττει την υπόθεση εθνικής άμυνας. Ούτε θα γινόταν λόγος για εκδημοκρατισμό των Ε.Δ. Αν αποκτήσουμε σύγχρονες Ε.Δ. που θα ανταποκρίνονται στις απαιτήσεις της αποστολής τους θα έχουμε και εκδημοκρατισμένες Ε.Δ. με την έννοια του σεβασμού της προσωπικότητας και της οντότητας κάθε Αξιωματικού και Στρατιώτη. Αν «εκδημοκρατισθούν» οι Ε.Δ. σύμφωνα με την έννοια που δίνουν σήμερα διάφοροι «προοδευτικοί» αιθεροβάμωνες θα οδηγηθούμε στη διάλυση και την αποσύνθεσή τους. Βέβαια τα τελευταία χρόνια κάθε ημερήσια διαταγή του Υπουργού της Εθνικής Άμυνας δεν παρέλειπε να αναφερθεί στον «εκσυγχρονισμό των Ε.Δ. που συντελείται με γοργά βήματα», χωρίς ποτέ να φθάσει στο επίπεδο της Μονάδας και του οπλίτη. Αλλά αυτό είναι ένα άλλο ζήτημα για το οποίο δεν μπορεί να γίνει εδώ εκτεταμένος λόγος. Όσο όμως οι Ε.Δ. παραμένουν σε οργανωτικά πρότυπα του '50 και με αντίστοιχο υλικό και εξοπλισμό, τόσο θα ακούγονται επικρίσεις για «αυταρχισμό», «αλλοτρίωση», «καταπίεση», «περιθωριοποίηση» κλπ.

ΥΠΟΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

1. Σε συνεδρίαση όλων των πολιτικών νεολαιών για την στρατιωτική θητεία ο εκπρόσωπος της ΟΝΝΕΔ εξέφρασε τη διαφωνία του όταν προτάθηκε η λειτουργία εκλεγμένων επιτροπών σε όλες τις στρατιωτικές μονάδες, ενώ σε όλα τα άλλα αιτήματα συμφωνούσε (18μηνη θητεία, ανάγνωση πολιτικών εντύπων στα στρατόπεδα, τροποποίηση ΣΚ 20-1, 20-2, χρήματα για σίτιση, άθληση, διαβίωση, μισθό στρατευμένων κλπ.) βλ. ΕΛΕΥΘΕΡΟΤΥΠΙΑ 18-8-88.
2. Ν. 731/77 όπου βασικά καθιέρωνε την άοπλη στρατιωτική θητεία διπλάσιας διάρκειας για τους θρησκευτικούς αντιρρησίες.
3. Απόσπασμα της εισηγητικής έκθεσης: «... εις την Κοινοβουλευτικήν Συνέλευσιν του Συμβουλίου της Ευρώπης εν Στρασβούργω αιφνιδίως ευρέθη κατηγορουμένη περισσότερον όλων η Ελλάς... ως παραβιάζουσα ανθρώπινα δικαιώματα περισσότερον πάσης άλλης χώρας διότι επιβάλλει αυστηράς ποινάς φυλακίσεως εις τους δια λόγους συνειδήσεως αρνουμένους να φέρουν όπλα» βλ. περισσότερα Ν. Αλιβιζάτου, Αντιρρησίες συνείδησης και στρατιωτική θητεία, ΝοΒ 1988, σελ. 526.
4. Βλ. ΤΑ ΝΕΑ 9-5-85.
5. Έτσι ισχύει στον Τουρκικό Στρατό όπου η διάρκεια της θητείας είναι 19 μήνες και ο τελευταίος δίνεται ως άδεια χωρίς όμως χορήγηση άλλης άδειας κατά την θητεία. Επί πλέον αν ένας οπλίτης καταδικαστεί από Στρατοδικείο για στρατιωτικό ποινικό αδίκημα, τότε ο χρόνος της ήδη θητείας που έχει εκπληρωθεί διαγράφεται και η θητεία αρχίζει από την αρχή.
6. Αποτέλεσμα είναι σήμερα η Κυβέρνηση να κατηγορείται για ανεκπλήρωτες υποσχέσεις, βλ. ΡΙΖΟΣΠΑΣΤΗ 14-4-91.
7. Π.Δ. 130/84, Άρθρο 70 § 6. «Αν κατά την στιγμή της απολύσεώς του οι ημέρες φυλακίσεως που έχουν επιβληθεί στον κληρωτό οπλίτη δεν υπερβούν τις δέκα, του χαρίζονται και δεν υπηρετούνται». Με το ν. 1763/88 το προηγούμενο όριο ανέβηκε στις 35 ημέρες.
8. ο.π. σημ. 3 καθώς και ΔΙΚΑΙΟ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΗ τεύχη 17-18, 1990.
9. Βλ. Φίλιππου Βασιλογιάννη, Η «αντίρρηση συνείδησης» από συνταγματική άποψη. ΔΙΚΑΙΟ και ΠΟΛΙΤΙΚΗ τ. 17-18, σελ. 34.
10. Άρθρο 25 παρ. 4 Συντ. «Το Κράτος δικαιούται να αξιώνει από όλους τους πολίτες την εκπλήρωση του χρέους της κοινωνικής και εθνικής αλληλεγγύης».
11. Η εθνική άμυνα συμπίπτει με την αποστολή του Στρατού βλ. Π.Δ. 130/84 Άρθρο 1. Αποστολή του Στρατού «Η αποστολή του Στρατού να εξασφαλίζει την άμυνα της Χώρας, να υπερασπίζει την Εθνική Ανεξαρτησία και την εδαφική ακεραιότητα της πατρίδας».
12. Νίκος Αλιβιζάτος ο.π. σημ. 3 σελ. 522.
13. Περισσότερα Φιλ. Βασιλόγιαννη ο.π. σημ. 9 σελ. 40 και επ.
14. Τεράστιο το έργο της Στρατιωτικής Υπηρεσίας Κατασκευής Έργων Ανασυγκρότησης (ΣΥΚΕΑ) με τις γνωστές ΜΟΜΑ που παρέδωσε στον Ελληνικό λαό από το 1950 χιλιάδες μέτρα οδικού δικτύου αλλά και λιμένες, αεροδρόμια και άλλα έργα κοινής ωφέλειας.
15. Η εφαρμογή και υλοποίηση του Σχεδίου αντιμετώπισης εκτάκτων αναγκών (πυρκαγιών, πλημμυρών, σεισμών κλπ.) του γνωστού σχεδίου «ΞΕΝΟΚΡΑΤΗΣ» εξαρτάται κατά μέγα μέρος από την συνεισφορά των Ε.Δ. κυρίως στην περιφέρεια, όπου η οργάνωση, επάνδρωση και εξοπλισμός των Νομαρχιών είναι ανεπαρκής.
16. Άρθρο 5 § 1 Συντ. «Καθένας έχει δικαίωμα να αναπτύσσει ελεύθερα την προσωπικότητά του και να συμμετέχει στην κοινωνική, οικονομική και πολιτική ζωή της χώρας, εφόσον

δεν προσβάλλει τα δικαιώματα των άλλων και δεν παραβιάζει το Σύνταγμα ή τα χρηστά ήθη».

17. Δημήτρης Τσάτσος. Συνταγματικό Δίκαιο τόμος Γ' Θεμελιώδη Δικαιώματα. Ι. Γενικό Μέρος. σελ. 222 και 319. Όπου το άρθρο 5 § 1 αποτελεί κατάλληλη διάταξη για να ρυθμίσει εκείνους τους τομείς ζωής που απαιτούν συνταγματική προστασία και η οποία δεν παρέχεται (προστασία από το «ηλεκτρονικό φακέλλωμα», προστασία του δικαιώματος άρνησης χρήσης όπλων). Στο ίδιο σκεπτικό ο ίδιος ως εισηγητής της Μειοψηφίας για το Σύνταγμα στη Βουλή του 1975 πρότεινε την συνταγματική κατοχύρωση του δικαιώματος άρνησης της ένοπλης θητείας για λόγους συνείδησης.
18. Βλ. τις εύστοχες παρατηρήσεις του Φιλ. Βασιλόγιαννη ο.π. σημ. 9 σελ. 33. Αλλά και ο Νίκος Αλιβιζάτος ο.π. σημ. 3 σελ. 520 όπου δέχεται ότι αν δεν υπήρχε η § 6 του άρθρου 4 το συνταγματικό έρεισμα της υποχρεωτικής στρατιωτικής θητείας θα αποτελούσε το άρθρο 25 § 4 «εκπλήρωση του χρέους κοινωνικής και εθνικής αλληλεγγύης» και η αντίρρηση συνείδησης θα ήταν δυνατό να στηριχθεί στα άρθρα 2 § 1, 5 § 1, 13 § 1, 14 § 1 και 25 § 1 Συντ.
19. Βλ. άρθρο Κώστα Τσαρουχά «Εναλλακτική θητεία. Γιατί είναι λύση» ΕΛΕΥΘΕΡΟΤΥΠΙΑ 8-5-88 όπου «... η άρνηση στράτευσης... βασικό, θεμελιώδες ανθρώπινο δικαίωμα, που πρέπει να γίνεται απεριόριστα σεβαστό... και δεν μπορεί να συσχετίζεται με οποιοδήποτε εθνικό θέμα...».
20. Βλ. Εισηγητική έκθεση στο Σχέδιο νόμου «Άοπλη ή κοινωνική θητεία για λόγους συνείδησης» ΕΛΕΥΘΕΡΟΤΥΠΙΑ 9-7-88.
21. Βλ. ο.π. σημ 20.
22. Βλ. ο.π. σημ. 20.
23. Βλ. Κων/νου Σιμιτσή «Αντίρρηση συνείδησης στη στρατιωτική θητεία: Η ανάδυση ενός δικαιώματος του ανθρώπου σε διεθνές επίπεδο» ΔΙΚΑΙΟ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΗ τ. 17-18,μ 1990, σελ. 61 και επ. Πολύ ενδιαφέρουσα και πλήρης εργασία που παρουσιάζει την εξέλιξη του θέματος σε διεθνές επίπεδο.
24. Νικολάου Γαζή «Αντιρρησίες συνείδησης και λοιποί θνητοί», Οικονομικός Ταχυδρόμος 10-9-87.
25. Βλ. ο.π. σημ. 20.
26. Σύσταση No R(87)/8 της Επιτροπής των Υπουργών του Συμβουλίου της Ευρώπης. «Αντίρρηση συνείδησης στην υποχρεωτική θητεία».
27. Απόφαση 1987/46 της Επιτροπής Δικαιωμάτων του Ανθρώπου των Η.Ε. «Αντίρρηση συνείδησης στη στρατιωτική θητεία».
28. Βλ. ο.π. σημ. 23.
29. Βλ. ο.π. σημ. 23.
30. Βλ. συνολικά το έργο του Δημήτρη Κιτσίκη. Εκτεταμένες αναφορές στο «Ιστορία της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας 1280-1924» Εστία, Αθήνα 1988.
31. Έκθεση του Δ.Ν.Τ. 1987. Βύρων Θεοδωρόπουλος «Οι Τούρκοι και εμείς» Αθήνα 1988.
32. Έχει σημασία αυτό. Το Ισλάμ διαθέτει δυναμισμό και φανατισμό ακατανόητο για τους χριστιανικούς πληθυσμούς. Το Ιράκ, ένα ολόκληρο έθνος, οδηγήθηκε σχεδόν στην αυτοκαταστροφή γιατί ακριβώς οξύνθηκε το θρησκευτικό του μένος ως μοναδικό κίνητρο για να πολεμήσει.
33. Χαρακτηριστικό υπήρξε το τεύχος του TIME μετά την εισβολή των Αμερικανών στη Γρανάδα. Στο μεσοσέλιδο είχε μια εντυπωσιακά θεαματική φωτογραφία αμερικανικού αεροπλανοφόρου έμφορτο από αεροσκάφη με υπέρτιτλο ««We have the power and we use it».
34. Το Γαλλο-Τουρκικό σύμφωνο του 1921 (η αυχενική βολή στη Μικρασιατική υπόθεση) πρόβλεπε εκμετάλλευση του σιδηροδρομικού δικτύου της Τουρκίας από γαλλικές εταιρείες, εκμετάλλευση του ορυκτού πλούτου για 99 χρόνια από γαλλικές επιχειρήσεις, παραχώρηση βαμβακοπαραγωγικών εκτάσεων της Κιλικίας σε γαλλικό οίκο καθώς και την εισχώρηση στην τουρκική οικονομία του τραπεζικού κολοσσού Κρεντί-Λυονναί. Βλ. περισσότερα Γιάννη Μουρέλου «Η Γαλλοτουρκική προσέγγιση του 1921» Δελτίο Κ.Μ.Σ. τόμος τέταρτος, Αθήνα 1983.
35. Ο πρωθυπουργός της Αγγλίας Λόϋδ Τζώρτζ την 21 Σεπ. 22, λίγες μέρες μετά την καταστροφή, δήλωσε σε επιτροπή του Εργατικού κόμματος «Ουδέποτε εδώσαμεν έξ πεντάρες εις τους Έλληνας. Ουδέποτε τους εδώσαμεν βοήθεια ούτε εις οπλισμόν, ούτε εις χρήμα...».
36. Βλ. ο.π. σημ. 23, σελ. 70.
37. Δηλώσεις Μιχ. Μαραγκάκη ΕΛΕΥΘΕΡΟΤΥΠΙΑ 10-8-87.
38. Ο δέκατος αντιρρησίας. ΕΛΕΥΘΕΡΟΤΥΠΙΑ 9-3-88.
39. Στη δίκη του Μιχ. Μαραγκάκη ΕΛΕΥΘΕΡΟΤΥΠΙΑ 19-2-88. □

ΜΕΡΟΣ ΤΕΤΑΡΤΟ

ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΓΙΑ ΕΝΑ ΣΥΓΧΡΟΝΟ ΣΤΡΑΤΕΥΜΑ

Πιθανόν μια ανοιχτή συζήτηση γύρω από την καταλληλότερη οργάνωση των ελληνικών Ενόπλων Δυνάμεων να είναι πολύ πιο χρήσιμη και αποτελεσματική από την παραπομπή των στρατιωτικών θεμάτων στις κεκλεισμένων των θυρών συνεδριάζουσες επιτροπές τεχνοκρατών και επαϊόντων. Ο Στρατός είναι κάτι που μας αφορά όλους μας και επηρεάζει την συλλογική μας ύπαρξη σε τέτοιο βαθμό, ώστε θα έπρεπε να αποτελέσει το αντικείμενο μιας ευρείας παράθεσης απόψεων, ανοιχτής σε κάθε τεκμηριωμένη τοποθέτηση. Στο τελευταίο μέρος του αφιερώματος, παρουσιάζονται μερικές εναρκτήριες ιδέες για μια μεγάλη συζήτηση με ριζοσπαστικές προθέσεις.

Η ενσωμάτωση του Στρατεύματος στην ελληνική κοινωνία

του Εκδότου της «Νέας Κοινωνιολογίας» Βίκτωρος Παπαζήση

Η πάγια προσπάθεια στεγανοποίησης του Στρατεύματος έναντι του συνόλου της ελληνικής κοινωνίας, η κοινωνική απομόνωση των αξιωματικών και η έλλειψη άμεσης διαπερατότητας μεταξύ της στρατιωτικής και της πολιτικής ζωής αποτελούν φαινόμενα που αναπαράγονται τόσο από την Πολιτεία όσο και από τις ίδιες τις Ένοπλες Δυνάμεις. Αυτά τα φαινόμενα δημιουργούν μία προβληματικότητα στις σχέσεις Κοινωνίας-Στρατεύματος, που μπορεί να παράγει πολιτική και κοινωνική αποσταθεροποίηση.

Η Κοινωνία πρέπει ν' ανοίξει τις πύλες της στα μέλη της που είναι επιφορτισμένα με το σπουδαίο καθήκον να την προφυλάσσουν· αντίστροφα, και το Στράτευμα πρέπει ν' ανοίξει τις θύρες του στην ζωντανή πραγματικότητα, στην κοινωνική ζωή με τις ποικίλες εξελίξεις της, την διαλεκτική της, τις πνευματικές και κοινωνικές κινήσεις της.

Αυτό δεν σημαίνει ότι πρέπει οι Ένοπλες Δυνάμεις να καταστούν πεδίο αναπαραγωγής των διαφόρων διενέξεων και ρηγμάτων της κοινωνίας μας, αφού μόνον ενωμένες και ομόθυμες μπορούν να αντιμετωπίσουν τους τόσο υπαρκτούς εξωτερικούς κινδύνους. Ακόμη πιο επικίνδυνο όμως – και για την αντίληψη των στρατιωτικών και για την ίδια την εθνική μας άμυνα – είναι να διαβιούν τα μέλη της στρατιωτικής κοινότητας υπό συνθήκες κοινωνικού θερμοκηπίου, ερήμην της ζώσας πραγματικότητας.

Η ενσωμάτωση του Στρατεύματος στην ελληνική κοινωνία μπορεί να επιτευχθεί με διάφορους τρόπους.

Ήδη από την εκπαίδευσή τους οι Ευέλπιδες, οι Δόκιμοι και οι Ίκαροι μπορούν να παρακολουθούν μία σειρά μαθημάτων στο Πανεπιστήμιο μαζί με τους φοιτητές των άλλων μη-στρατιωτικών σχολών. Μπορούν επίσης να παρακολουθούν υποχρεωτικά εκδηλώσεις πολιτιστικού και ψυχαγωγικού χαρακτήρα, να κάνουν ταξίδια στο εξωτερικό και γενικά να συμμετέχουν σε όλων των ειδών τις δραστηριότητες των νέων της ηλικίας τους.

Μπορεί και πρέπει να αναπτυχθεί η τάση διαφοροποίησης της κοινωνικής προέλευσης των αξιωματικών, που τις τελευταίες δεκαετίες ακολουθεί μία μονομερή πορεία. Πρέπει το λειτούργημα του αξιωματικού να καταστεί με διάφορα κίνητρα, υλικά και μη υλικά, ελκυστικό στα μέλη των εύπορων και σημαντικών οικογενειών ώστε οι διάφορες διαστρωματώσεις της κοινωνίας μας να αντανακλώνται σωστά στην κοινωνική σύνθεση του Στρατεύματος. Αυτό μπορεί να επιτευχθεί με την κατάλληλη διαφήμιση, αλλά προπαντός με την ουσιαστική αναβάθμιση της επαγγελματικής κατάστασης των αξιωματικών και την αναγωγή του λειτουργήματος αυτού σε πρότυπο για τα υπόλοιπα μέλη της κοινωνίας.

Είναι απαραίτητο να καλλιεργηθεί προς τούτο στο Στράτευμα esprit de corps (πνεύμα που διέπει ορισμένα ειδικά επαγγέλματα και που ενοποιεί τα μέλη τους στην βάση μιας ηθικής ανωτερότητας) και ταυτόχρονα μία νοοτροπία κοινωνικής προσφοράς και ανιδιοτέλειας. Αυτό αποτελεί προϋπόθεση ώστε η υπόλοιπη κοινωνία να αξιολογήσει διαφορετικά το σώμα των αξιωματικών και να του εξασφαλίσει μία καλύτερη υποδοχή στην κοινωνική ζωή και μία τιμητικότερη θέση στους κόλπους της.

Μπορούν επίσης να καταργηθούν ορισμένες διατάξεις που διαφοροποιούν άσκοπα τους αξιωματικούς από τα υπόλοιπα μέλη της κοινωνίας και τους εμποδίζουν να εντάσσονται ομαλά στον κοινωνικό τους περίγυρο. Π.χ. οι συνεχείς και απρόοπτες μεταθέσεις στερούν συχνά τους αξιωματικούς από την δυνατότητα να συνάπτουν μονιμώτερες σχέσεις και να δημιουργούν σταθερές φιλίες.

Τέλος, η παιδεία που δίδεται στις στρατιωτικές σχολές πρέπει να διευρυνθεί ουσιαστικά και να εμπλουτισθεί με νέα στοιχεία, που να καλλιεργήσουν περισσότερο τα στοιχεία της κριτικής ικανότητας, της φαντασίας και της ελεύθερης σκέψης στους μελλοντικούς αξιωματικούς.

Έως τώρα η κοινωνία έχει επιδράσει στο στράτευμα κατά τρόπο κυρίως αρνητικό, εισάγοντας σ' αυτό στοιχεία κομματικοποίησης, ευνοιοκρατίας κ.λ.π. Αντίστροφα, οι Ένοπλες Δυνάμεις αναπαράγουν και καλλιεργούν φαινόμενα αυταρχισμού και ανορθολογισμού, τα οποία εξάγουν προς το κοινωνικό σύνολο. Θα έπρεπε να συμβαίνει ακριβώς το αντίθετο: δηλαδή η πολιτεία να προσπαθεί συνεχώς να εισάγει στις Ένοπλες Δυνάμεις τα θετικά στοιχεία μιας ελεύθερης και δημοκρατικής κοινωνικής συγκρότησης.

Προς αυτήν την κατεύθυνση θα έπρεπε να κινηθεί μια εκσυγχρονιστική προσπάθεια στο στρατεύσιμο τμήμα της κοινωνίας μας.

Δεκαπέντε μέτρα για τους στρατεύσιμους

του Μελέτη Η. Μελετόπουλου

Τα παρακάτω προτεινόμενα μέτρα αποσκοπούν στην ταυτόχρονη βελτίωση της ανθρώπινης κατάστασης των στρατευμένων Ελλήνων και στην μεταλλαγή τους σε ικανούς και ψυχικά έτοιμους στρατιώτες της Πατρίδας. Οι δύο αυτοί στόχοι όχι μόνον δεν κρίνονται αντίθετοι, αλλά αντίθετα θεωρείται ο ένας απαραίτητη προϋπόθεση του άλλου.

ΜΕΤΡΟ ΠΡΩΤΟ: Ο πρώτος μήνας της στρατιωτικής θητείας, η λεγόμενη «βασική εκπαίδευση», να καταστεί μήνας προσαρμογής στην στρατιωτική ζωή με ομαλό και σταδιακό τρόπο, αντί της χυδαίας και τραυματικής ψυχρολουσίας που είναι σήμερα και που έχει τον χαρακτήρα βίαιης και ολοκληρωτικής αποκοπής από την κοινωνική και οικογενειακή ζωή. Κατά τον μήνα αυτό να διδάσκονται στους νεοσυλλέκτους η έννοια του πολέμου, οι αμυντικές ανάγκες της χώρας μας, οι εξωτερικοί κίνδυνοι που την απειλούν, οι στρατιωτικοί κανονισμοί και εν γένει η στρατιωτική οργάνωση, οι υποχρεώσεις και τα δικαιώματα των στρατευσίμων. Να γίνεται κατά αυτόν τον τρόπο προσπάθεια εμπέδωσης της ενσυνείδητης πειθαρχίας.

Επίσης η βασική εκπαίδευση να πάψει να διεξάγεται από εφήβους υπαξιωματικούς ηλικίας 16-19 ετών χαμηλού μορφωτικού επιπέδου και απαράδεκτης αγωγής και να αναλαμβάνεται από ώριμους και πεπειραμένους αξιωματικούς, συνεπικουρούμενους από μορφωμένους στρατεύσιμους και ψυχολόγους.

ΜΕΤΡΟ ΔΕΥΤΕΡΟ: Κατάργηση της αυθαίρετης –και πόσο γνωστής σε όλους– ρουσφετολογικής κατανομής των βαθμών και των ειδικοτήτων στο εφεδρικό προσωπικό των Ενόπλων Δυνάμεων. Αντικατάσταση του υφισταμένου τρόπου επιλογής από διαφανή και λειτουργούντα με αυτόνομο τρόπο (από εξωτερικές επιδράσεις) επιλογής μέσω ηλεκτρονικού υπολογιστή. Δυνατότητα πρόσβασης και ελέγχου του ηλεκτρονικού αυτού υπολογιστή (κεντρικού στο υπουργείο Εθνικής Άμυνας με τερματικά σε όλες τις στρατιωτικές υπηρεσίες) κάθε ενδιαφερομένου. Απονομή όλων των βαθμών του Υπαξιωματικού (έως και τέσσαρα γαλόνια) στους στρατευσίμους, ανάλογα με την ηλικία και την ακαδημαϊκή τους μόρφωση. Υποχρεωτική απονομή του βαθμού του Αξιωματικού στους Διδάκτορες και στους ακαδημαϊκούς δασκάλους.

ΜΕΤΡΟ ΤΡΙΤΟ: Τόνωση του πατριωτικού αισθήματος και της εθνικής υπερηφάνειας των στρατευσίμων, όχι με πομφόλυγες και ρητορείες, αλλά με προβολές ιστορικών ταινιών και ντοκυμανταίρ, διαλέξεις επιστημονικού επιπέδου, ενημέρωση γαι τον τουρκικό επεκτατισμό και άλλα ουσιαστικά και όχι επιφανειακά μέτρα.

ΜΕΤΡΟ ΤΕΤΑΡΤΟ: Κατάργηση της Στρατονομίας, Ναυτονομίας και Αεροπορίας, που αναπαράγουν κοινωνική νοοτροπία αυταρχισμού, αυθαιρεσίας και εξουσιαστικών διακρίσεων μεταξύ των στρατευμένων, μεταβάλλοντας τους μεν σε όργανα καταστολής των δε. Αντικατάσταση της αστυνομίας των Ενόπλων Δυνάμεων με ειδικές μονάδες μονίμων ειδικά επιλεγμένων και υψηλού μορφωτικού επιπέδου – αξιωματικών και υπαξιωματικών, που θα φοιτούν σε ειδική σχολή.

ΜΕΤΡΟ ΠΕΜΠΤΟ: Οι στρατεύσιμοι να μισθοδοτούνται κανονικά με τον κατώτατο μισθό ή έστω το 75% του κανονικού μισθού. Αν το κράτος δεν διαθέτει τα απαιτούμενα ποσά να μην χορηγεί ούτε το ελάχιστον που χορηγεί σήμερα, το οποίο οι στρατεύσιμοι δεν μπορούν καν να αρνηθούν, ώστε να αποφύγουν τον εμπαιγμό τους και τον εξευτελισμό τους από το ίδιο το Ελληνικό κράτος.

ΜΕΤΡΟ ΕΚΤΟ: Να υπάρχει δικαίωμα των στρατευσίμων να προσφύγουν εναντίον πειθαρχικής απόφασης του Διοικητού τους σε ανώτερα στρατιωτικά και εν τέλει πολιτικά δικαστήρια. Επίσης να υπάρχει δυνατότητα των στρατευσίμων να ζητήσουν και να λάβουν μετάθεση από την μονάδα τους, μια φορά στην διάρκεια της θητείας τους.

ΜΕΤΡΟ ΕΒΔΟΜΟ: Η θητεία είναι μια μοναδική για το Κράτος ευκαιρία να ασκήσει ευεργητική επίδραση στους πολίτες του, μιας και τους έχει στην ολο-

κληρωτική του διάθεση. Έτσι, κατά την διάρκειά της μπορεί να μορφώνει τους αμόρφωτους, να δίδει κάποιες επαγγελματικές εμπειρίες και κατάρτιση, ακόμη και να δώσει κάποια στοιχεία ηθικής, ομοψυχίας και δημοκρατίας.

Αυτά μπορούν να πραγματοποιηθούν με ειδικές σχολές σύντομης χρονικής διάρκειας, όπου θα διδάσκουν και να διδάσκονται στρατεύσιμοι, με σεμινάρια και χίλιους άλλους τρόπους.

ΜΕΤΡΟ ΟΓΔΟΟ: Να θεσπιστεί ο απόλυτος σεβασμός στην προσωπικότητα του στρατεύσιμου. Υποχρεωτική χρήση του πληθυντικού, απαγόρευση προσβολών, ψαρώματος, καψονιών κλπ. Δικαίωμα προσφυγής, σε περίπτωση προσβολής στρατευσίμου, σε πολιτικό δικαστήριο.

ΜΕΤΡΟ ΕΝΑΤΟ: Κατάργηση κάθε διάκρισης στην εκτέλεση των καθηκόντων μεταξύ των στρατευσίμων. Κατανομή των βαρδιών τελείως ακριβοδίκαια, με μαθηματικό τρόπο. Πλήρης και ολοκληρωτική κατάργηση κάθε προνομίου. Επίσης, στα διάφορα γραφεία των Υπουργών, Πρωθυπουργού, Τύπου κλπ. να μην χρησιμοποιούνται έφεδροι ή να επικρατεί καθεστώς μονάδας. Επειδή το δεύτερο είναι μάλλον αδύνατο, προτιμητέο παραμένει το πρώτο. Με την ενεργοποίηση όλων των στρατευσίμων και την κατάργηση των «ειδικών περιπτώσεων», θα βελτιωθούν οι έξοδοι και γενικά οι συνθήκες ζωής του συνόλου των στρατευσίμων, (αφού εφόσον θα αυξηθεί το χρησιμοποιούμενο προσωπικό, θα μειωθεί το μερίδιο εργασίας που αντιστοιχεί στον κάθε φαντάρο).

ΜΕΤΡΟ ΔΕΚΑΤΟ: Δημιουργία γραφείων ψυχολόγων-συμβούλων σε κάθε μονάδα, αρχίζοντας από τους μεγάλους σχηματισμούς του Έβρου. Οι σύμβουλοι αυτοί θα έχουν ακόμη και δικαίωμα ακύρωσης συγκεκριμένων αποφάσεων στρατιωτικού Διοικητού, όταν αυτές βλάπτουν την ψυχοσωματική κατάσταση των στρατευσίμων.

ΜΕΤΡΟ ΕΝΔΕΚΑΤΟ: Θέσπιση του τελευταίου μήνα της θητείας ως μήνα αναπροσαρμογής στην πολιτική ζωή, κατά τον οποίο θα υπάρχει καθημερινή έξοδος, επαφή με Γραφείο Ευρέσεως Εργασίας, Γραφείο Επαγγελματικού Προσανατολισμού, Ψυχολόγους-Συμβούλους κλπ.

ΜΕΤΡΟ ΔΩΔΕΚΑΤΟ: Οι στρατεύσιμοι να αποκτήσουν ουσιαστική μαχιμότητα, δηλαδή να είναι: άριστα γυμνασμένοι, άριστοι χειριστές των όπλων, πατριδολάτρες, με πραγματικό ηθικό, με φιλικές και συναδελφικές σχέσεις μεταξύ τους και με τους ανωτέρους τους, τους οποίους θα πρέπει να σέβονται για την αξία τους και την σοβαρότητά τους κι όχι για τα αστέρια τους. Να αισθάνονται περήφανοι που υπηρετούν την Πατρίδα τους, κι όχι καταπιεσμένοι και περιθωριακοί. Να γνωρίζουν τη σημασία αυτού που κάνουν, την αξία τους για την συλλογική μας οντότητα.

ΜΕΤΡΟ ΔΕΚΑΤΟ ΤΡΙΤΟ: Να αξιοποιηθεί η εφεδρεία. Να υπάρχει τακτική (τουλάχιστον εξαμηνιαία) επικοινωνία όλων των απολυθέντων με τις Ένοπλες Δυνάμεις, γραπτή ή ζωντανή. Να γίνονται σεμινάρια και ασκήσεις και να ενημερώνονται οι έφεδροι για τα νέα όπλα στο σύνολό τους, κι όχι μόνον ορισμένες κατηγορίες. Να προάγονται οι έφεδροι στην εφεδρεία, ακόμη και οι απλοί οπλίτες, ανάλογα με τα ενδιαφέροντα και την επιστημονική τους ανέλιξη. Να μπορούν να προσφέρουν εθελοντικά εργασία στο στράτευμα ή και να υπηρετούν σ' αυτό κάθε χρόνο ορισμένες μέρες ή εβδομάδες εάν το επιθυμούν.

ΜΕΤΡΟ ΔΕΚΑΤΟ ΤΕΤΑΡΤΟ: Να σχεδιαστεί άμεσα μια νέα αντιμετώπιση του προβλήματος των αντιρρησιών συνείδησης με την πεποίθηση ότι οι άνθρωποι αυτοί δεν είναι στο βάθος αντίθετοι τόσο με την ιδέα της χρήσης των όπλων όσο μ' αυτήν της αντιδημοκρατικής και καταπιεστικής οργάνωσης των Ενόπλων Δυνάμεων.

ΜΕΤΡΟ ΔΕΚΑΤΟ ΠΕΜΠΤΟ: Να βρεθεί το θάρρος, ο ριζοσπαστισμός, η ανδρεία να υλοποιηθούν τα μέτρα εκείνα που θα καταστήσουν το Στρατό από μηχανή που αλλοτριώνει νέους ανθρώπους σε οργανισμό που θα διαπλάθει Έλληνες, με ό,τι καλό ο όρος αυτός εμπεριέχει.

□

Για ένα νέο ελληνικό στρατό

του Δημήτρη Κυριακίδη

Εισαγωγή στο θέμα – η απειλή

Κανείς δεν αμφισβητεί ότι η ελληνική αμυντική και εξωτερική πολιτική πάσχει σοβαρά από την έλλειψη ενός μόνιμου στρατηγικού σχεδιασμού βασισμένου σε βραχυπρόθεσμους, μεσοπρόθεσμους και μακροπρόθεσμους στόχους. Στις περισσότερες των περιπτώσεων, οι εθνικές επιδιώξεις διατυπώνονται πρόχειρα την τελευταία στιγμή και ενώ τα προβλήματα έχουν ήδη ανακύψει. Κατά την προσέγγιση των προβλημάτων, είναι χαρακτηριστική η σύγχυση και η αδυναμία διάκρισης ανάμεσα στο επιθυμητό και το εφικτό.

Η ελληνική απάντηση απέναντι στην τουρκική πολιτική στο σύνολό της ακολουθεί τακτική παρακολούθησης και «δεύτερου βήματος» (αντιδραστική), γιατί η επίσημη εθνική στάση της χώρας, τόσο σε καιρό ειρήνης όσο και σε κρίσιμες περιόδους, μετατρέπεται σε φτηνή τροφή στις καιροσκοπικές και κοντόφθαλμες μικροκομματικές αναμετρήσεις εσωτερικής κατανάλωσης.

Αντίθετα, η τουρκική πολιτική ακολουθεί μια συνεχή μαξιμαλιστική γραμμή, βασισμένη στη συνέπεια, το μακροχρόνιο σχεδιασμό και τους σαφείς στόχους που τη διακρίνουν. Πάγια επιδίωξη της Τουρκίας είναι η συρρίκνωση του ελληνικού χώρου, με αιχμές:

α) την περιοχή του Αιγαίου και τα ελληνικά νησιά του αρχιπελάγους,

β) τη Δυτική Θράκη και

γ) την Κύπρο.

Έτσι, στο Αιγαίο, εδώ και χρόνια, αποτελεί μόνιμη τουρκική τακτική η αμφισβήτηση σχεδόν κάθε ελληνικού κυριαρχικού δικαιώματος, όπως του εθνικού εναερίου χώρου των δέκα μιλίων, του FIR, της ύπαρξης υφαλοκρηπίδας των ελληνικών νήσων, ενώ, επιπροσθέτως, θεωρείται ως αιτία πολέμου (casus belli) το αναμφισβήτητο δικαίωμα της Ελλάδας να επεκτείνει τα χωρικά της ύδατα στα δώδεκα ναυτικά μίλια, αντί των έξι που είναι τώρα, όπως σαφώς προβλέπει η πρόσφατη διεθνής συνθήκη για το Δίκαιο της θάλασσας, την οποία όμως η Τουρκία δεν έχει υπογράψει. Είναι προφανές ότι με τα παραπάνω επιδιώκεται σε πρώτη φάση η συνεκμετάλλευση και η συγκυριαρχία στο Αιγαίο και σε δεύτερη φάση η ολοκληρωτική απορρόφησή του, μόλις εμφανισθεί η κατάλληλη ευκαιρία.

Όσον αφορά στη Δυτική Θράκη, η Τουρκία κατόρθωσε, χρησιμοποιώντας ως όπλο τη μουσουλμανική μειονότητα της περιοχής, να αναμιχθεί απροκάλυπτα στα εσωτερικά πράγματα της Ελλάδας, θέτοντας, και σε διμερές και σε διεθνές επίπεδο, θέμα καταπιέσεως και παραβιάσεως των ανθρωπίνων δικαιωμάτων της «τουρκικής» μειονότητας, όπως αυθαίρετα την αποκαλεί. Πέρα από τους παραπάνω εξωφρενικούς ισχυρισμούς, οι τουρκικές παρεμβάσεις και προκλήσεις στη Δυτική Θράκη αναμένεται να ενταθούν στο μέλλον με απρόβλεπτες συνέπειες.

Τέλος, τα γεγονότα της Κύπρου, με την κατάληψη και κατοχή του 38% του εδάφους της Μεγαλονήσου, δεν χρειάζονται ιδιαίτερη παρουσίαση. Ήδη υπάρχει de facto διχοτόμηση του νησιού με τη δημιουργία του τουρκοκυπριακού ψευδοκράτους, ενώ ο απώτερος σκοπός της Τουρκίας είναι η ολοκληρωτική κατάληψη της Κύπρου.

Στη διεθνή στρατηγική σκακιέρα, πάγιος στόχος της τουρκικής πολιτικής είναι η μεταβολή της χώρας σε περιφερειακή υπερδύναμη, χάρη στην όντως προνομιακή γεωστρατηγική της θέση. Έτσι, σχεδόν μόλις εξέλειψε ο σοβιετικός κίνδυνος, που ανεδείκνυε την Τουρκία σε πρόμαχο της νοτιοανατολικής πτέρυγας του ΝΑΤΟ, προέκυψε η ισλαμική απειλή, που αναμένεται να αναδείξει την Τουρκία σε χωροφύλακα και υπερασπιστή των δυτικών συμφερόντων στην ευαίσθητη περιοχή της Μέσης Ανατολής.

Μια τέτοια Τουρκία, όχι μόνο θα απολαμβάνει προνομιακής διεθνούς μεταχειρίσεως, αλλά και θα απορροφά τεράστιες ποσότητες οπλισμού από τη Δύση και, ιδιαίτερα, από τις ΗΠΑ, προκειμένου να επιτελέσει

τα «σκληρά» καθήκοντά της. Αν σε όλα αυτά προσθέσουμε και το γεγονός ότι κατά την πρόσφατη Συνθήκη για τη μείωση των συμβατικών όπλων στην Ευρώπη εξασφαλίστηκε η εξαίρεση από το πεδίο εφαρμογής της Συνθήκης μιας μεγάλης περιοχής στη Ν.Α. Τουρκία, η οποία περιλαμβάνει και τη Μερσίνα, το λιμάνι από όπου ξεκίνησε το 1974 η τουρκική εισβολή στην Κύπρο, καταλαβαίνουμε ότι τα μεγαλοϊδεατικά σχέδια της Τουρκίας βρίσκονται πιο κοντά παρά ποτέ στην πραγματοποίησή τους.

Για όλα αυτά που προαναφέρθηκαν, είναι περισσότερο από κάθε άλλη φορά επίκαιρο και ζωτικό να γίνει λόγος για την αποστολή και τις ανάγκες των Ελληνικών Ενόπλων Δυνάμεων, αφενός γιατί αυτές είναι που θα κληθούν να αναλάβουν το τιτάνιο έργο της υπεράσπισης της εθνικής μας ακεραιότητας στην περίπτωση ενός πολέμου, που ίσως βρίσκεται πιο κοντά απ' ότι νομίζουμε, και αφετέρου γιατί, ακόμα και στη «φωτισμένη» εποχή μας, κανείς δε θεωρείται άξιος προσοχής στις διεθνείς διπλωματικές και διαπραγματευτικές διεργασίες, αν δεν διαθέτει συγχρόνως και μια αξιόλογη και αξιόμαχη στρατιωτική μηχανή. Αν υπάρχει κάτι, το οποίο είναι ικανό να αποτρέψει την εις βάρος μας τουρκική επιβουλή, αυτό είναι μόνο ένας Στρατός ισχυρός, σύγχρονος, αξιόμαχος.

Στις σελίδες που ακολουθούν, θα γίνει λόγος καταρχήν για τη γενική κατάσταση των Ενόπλων μας Δυνάμεων, όπως αυτή εμφανίζεται σήμερα, και κατόπιν θα εξετασθούν διάφορες προτάσεις-προοπτικές για την περαιτέρω αναβάθμιση της αμυντικής ικανότητας της χώρας.

Οι Ελληνικές Ένοπλες Δυνάμεις σήμερα

Ένα κράμα παλαιάς και νέας τεχνολογίας είναι το κύριο χαρακτηριστικό των οπλικών συστημάτων στα οποία βασίζονται οι Ένοπλες Δυνάμεις μας. Η ύπαρξη μεγάλου ποσοστού ξεπερασμένων οπλικών συστημάτων στις τάξεις των Ε.Δ. είναι ασφαλώς το μεγαλύτερο πρόβλημα στο οποίο ζητείται λύση. Όχι, βέβαια, γιατί τα όπλα αυτά είναι άχρηστα.

Αντίθετα, ορισμένα είναι εξαιρετικά χρήσιμα και αξιόμαχα, απόδειξη άλλωστε περί αυτού είναι το γεγονός ότι παραμένουν εν ενεργεία σε πολλούς στρατούς ανά τον κόσμο, ακόμα και σε αυτούς των μεγάλων δυνάμεων. Κανείς δεν έχει την πολυτέλεια να αποσύρει συστήματα από τις Ε.Δ. του, προτού αυτά να καταστούν εντελώς αναξιόπιστα και φθαρμένα, λόγω ασφαλώς του τεραστίου κόστους αντικατάστασής τους.

Επιπλέον, τα τελευταία χρόνια οι Ελληνικές Ε.Δ. έχουν προβεί σε ορισμένα πολύ αξιόλογα προγράμματα εκσυγχρονισμού οπλικών συστημάτων με στόχο τη βελτίωση, καθώς και την παράταση του ορίου επιχειρησιακής ζωής τους.

Το πρόβλημα έγκειται αλλού. Είτε επειδή κάποια όπλα λόγω παλαιότητας και ασυμβατότητας δεν είναι δεκτικά εκσυγχρονισμών, είτε επειδή κάποια στιγμή δεν υπάρχουν περιθώρια για περαιτέρω εκσυγχρονισμό, είτε επειδή κάποιοι εκσυγχρονισμοί εγκαταλείπονται λόγω του ασύμφορου κόστους, δεν θα αργήσει να έρθει η ώρα που οι Ελληνικές Ε.Δ. θα αναγκαστούν να θέσουν εκτός ενεργείας μαζικούς αριθμούς οπλικών συστημάτων, αφήνοντας ένα μεγάλο κενό στη σύνθεσή τους. Το κενό αυτό μόνο με νέες αγορές μπορεί να καλυφθεί, πράγμα εντελώς ανέφικτο σε τόσο υψηλούς αριθμούς. Απομένει η λύση της παραχώρησης οπλικών συστημάτων μέσω της αμερικανικής στρατιωτικής βοηθείας και των πιστώσεων FMS ή στα πλαίσια της συνθήκης για τη μείωση των συμβατικών όπλων στην Ευρώπη. Όμως ουδείς γνωρίζει κατά πόσο οι αριθμοί και η ποιότητα των αποσυρθέντων και παραχωρηθέντων σε εμάς όπλων θα είναι επαρκείς. Και σίγουρα δεν θα είναι. Άλλωστε, ούτως ή άλλως, εν όψει και των γεγονότων στη Μέση Ανατολή, η μερίδα του λέοντος θα καταλήξει στην Τουρκία, και σε αριθμούς και σε ποιότητα. Τελευταία έρχεται η λύση της συμπαραγωγής ανάμεσα σε ελληνικές και ξένες εταιρίες, η οποία επιπλέον συνεπάγεται και σπουδαιότητα οικονομικά και τεχνογνωστικά ωφέλη. Γνωρίζοντας όμως την προβληματική από κάθε άποψη κατάσταση της ελληνικής αμυντικής βιομηχανίας, πολύ αμφιβάλλουμε αν στο άμεσο μέλλον θα μπορέσει να υπάρξει η υποδομή, αλλά και η πολιτική βούληση, για ένα τέτοιο εγχείρημα. Στην αντιπέρα όχθη, η Τουρκία ήδη έχει σε εξέλιξη τεράστια προγράμματα συμπαραγωγών. Το πρόβλημα μοιάζει με γόρδιο δεσμό και όλοι εναποθέτουν τις ελπίδες τους σε κάποια ανάκαμψη της ελληνικής οικονομίας, η οποία θα επιτρέψει την πραγματοποίηση αγορών και την εισαγωγή τεχνολογίας.

Το δεύτερο βασικό χαρακτηριστικό και συνάμα δυσχερέστατο πρόβλημα των Ελληνικών Ε.Δ. είναι η υπερβολικά εκτεταμένη χερσαία, θαλάσσια και εναέρια έκταση που αυτές καλούνται να καλύψουν. Τα εκτεταμένα σύνορα κατά μήκος του Έβρου, τα εκατοντάδες νησιά και βραχονησίδες σε όλη την έκταση του Αιγαίου, ο εναέριος χώρος από τη Θράκη μέχρι την Κύπρο και από τη Μικρά Ασία μέχρι την ηπειρωτική Ελλάδα, όλα αυτά πρέπει να καλυφθούν αποτελεσματικά από τις Ε.Δ.

Το αποτέλεσμα είναι ασφαλώς η πολυδιάσπαση και ο κατακερματισμός των Ε.Δ. σε πολλά και διαφορετικά σημεία του Ελλαδικού χώρου, απέναντι σε έναν αντίπαλο που έχει την απόλυτη ευχέρεια της επιλογής του σημείου όπου θα χτυπήσει, της συγκέντρωσης των αναγκαίων και κατάλληλων στρατευμάτων στο σημείο αυτό, καθώς και το πλεονέκτημα του αιφνιδιασμού. Σε κάθε περίπτωση, το ζητούμενο ειναι αν οι υφιστάμενες κατά τόπο ελληνικές δυνάμεις είναι ικανές και επαρκείς να ανθέξουν στο πρώτο πλήγμα μέχρις ότου μεταβούν στο πεδίο της μάχης οι προερχόμενες από άλλα σημεία της χώρας ενισχύσεις. Διαφορετικά, οποιαδήποτε προσπάθεια ανακατάληψης απωλεσθέντων εδαφών πρέπει να θεωρηθεί καταδικασμένη σε αποτυχία, εν όψει της εξαιρετικής ικανότητας της γείτονος χώρας στη δημιουργία τετελεσμένων γεγονότων.

Το τρίτο σημείο αναφορικά προς τις Ε.Δ. της χώρας, στο οποίο θα θέλαμε να σταθούμε, είναι αυτό που αφορά στη χρησιμοποίηση τους εν καιρώ πολέμου. Είναι σε όλους γνωστό και έχει διατυπωθεί κατ' επανάληψη ότι η στρατηγική της Ελλάδας είναι αμυντική.

Και τούτο είναι προφανές, εφόσον εμείς δεν αποτελούμε απειλή για κανένα, ενώ αντίθετα υφιστάμεθα απειλή, που συνοδεύεται από προκλήσεις και διεκδικήσεις. Άλλο όμως είναι η στρατηγική, η οποία βέβαια πρέπει να είναι αμυντική, κι άλλο το δόγμα διεξαγωγής των επιχειρήσεων, το οποίο μπορεί να πρέπει απαραιτήτως να είναι επιθετικό. Ο Στρατός μπορεί να μην έχει επιθετική δομή (και ούτε πρέπει), αλλά οφείλει να έχει επιθετικές δυνατότητες, ώστε να καταστρέψει τον αντίπαλο, ακόμα και μεταφέροντας τον πόλεμο στο εχθρικό έδαφος, γιατί ΜΟΝΟ η επίθεση δίνει τη νίκη. **Η Ελλάδα πρέπει να έχει αμυντική στρατηγική και επιθετικό δόγμα**, πράγματα που συμβιβάζονται απολύτως. Είναι θέμα σωστής σχεδίασης της οργάνωσης, συγκρότησης και εκπαίδευσης του στρατού και ισόρροπου εφοδιασμού του με το κατάλληλο υλικό. Αλλίμονο στη χώρα εκείνη και στο στρατό αυτής, που, οχυρωμένοι πίσω από την «άμυνα» τους, παθητικά περιμένουν τις όποιες πρωτοβουλίες του αντιπάλου. Η ρήση ότι «η καλύτερη άμυνα είναι η επίθεση» ελπίζουμε ότι δεν έχει ξεχασθεί από την πολιτική και στρατιωτική ηγεσία μας. Σκοπός δεν είναι να αποφεύγουμε τα χτυπήματα του αντιπάλου, αλλά να τον εξουδετερώνουμε ολοσχερώς.

Τελειώνοντας με τις γενικές αυτές διαπιστώσεις και παρατηρήσεις, περνάμε πλέον στην παρουσίαση συγκεκριμένων προτάσεων που πιστεύεται ότι θα συντελέσουν στη βελτίωση της αμυντικής ικανότητας της χώρας, καθιστώντας την ικανή να αντιμετωπίζει τις απειλές στα χρόνια που θα έρθουν.

Στρατός μικρότερος, ευέλικτος, σύγχρονος

Εδώ και αρκετό καιρό γίνεται πολύς λόγος για την ανάγκη αναδιοργάνωσης του στρατού με βάση μία πιό σύγχρονη δομή. Συνήθως, μάλιστα, το θέμα συνδυάζεται με τον περιορισμό της θητείας, χωρίς όμως να δίνεται η πρέπουσα σημασία στο μείζον θέμα της αναδιοργάνωσης του στρατού, η δομή του οποίου ελάχιστα έχει αλλάξει τα τελευταία σαράντα χρόνια.

Καταρχήν, η αναδιοργάνωση του στρατού δεν μπορεί καθ' εαυτή να μειώσει τη θητεία και, άλλωστε, θα ήταν καταστροφικό αν γινόταν σε αυτή τη βάση, γιατί τότε θα μας ενδιέφερε απλώς ο περιορισμός του προσωπικού και όχι η αναβάθμιση της μαχητικής ικανότητας του Στρατού. Είναι πάντως απόλυτα παραδεκτό ότι μία περισσότερο ορθολογική δομή μπορεί να εξοικονομήσει αρκετό προσωπικό και, από αυτή την άποψη, οι δύο παράγοντες μπορούν να συνδυασθούν. Από εκεί και πέρα όμως, η εξοικονόμηση προσωπικού δεν μπορεί να υπερβεί κάποιο σαφές όριο, αν ληφθούν υπόψη τα αφορώντα τα εκτεταμένα ελληνοτουρκικά σύνορα, χερσαία και θαλάσσια, και ούτε φυσικά είναι δυνατό να παραμείνουν αφύλακτα και τα από Βοράν σύνορα της χώρας.

Η αναδιοργάνωση του Στρατού, λοιπόν, δεν είναι τίποτε περισσότερο από ένα από τα πολλά μέτρα που πρέπει να ληφθούν για να επιτευχθεί χωρίς κινδύνους για την Εθνική Άμυνα η μείωση της θητείας και, ίσως, είναι εκείνο με τη μικρότερη συμβολή στη μείωση της οροφής των ενόπλων δυνάμεων.

Εκείνο που πρωτίστως πρέπει να μας ενδιαφέρει, είναι κατά πόσο μία αναδιοργάνωση του Στρατού σε νέες βάσεις μπορεί να συμβάλλει στη δημιουργία ενός μικρότερου, ευέλικτου, σύγχρονου και αποτελεσματικού Στρατού.

α. Στρατός μικρότερος

Το μέγεθος ενός στρατού εξαρτάται από τρεις παράγοντες. Οι δύο πρώτοι είναι σταθεροί και αμετάβλητοι και αφορούν α) στην απειλή που υφίσταται και β) στο χώρο στον οποίο αυτή πρόκειται να αντιμετωπισθεί. Ο τρίτος παράγοντας είναι μεταβλητός και αφορά στα ΜΕΣΑ που διατίθενται για τον εξοπλισμό του Στρατού. Αναμφισβήτητα, με τη χρήση οπλικών

συστημάτων υψηλής τεχνολογίας είναι δυνατή η αριθμητική μείωση ενός στρατού και η μεταβολή της συνθεσής του. Σήμερα, όμως, αυτή η προοπτική δεν αντιμετωπίζεται από τις ελληνικές Ε.Δ., λόγω της κακής οικονομικής κατάστασης της χώρας, όπως έχει αναλυτικά εκτεθεί σε προηγούμενη ενότητα.

Επιπλέον, η τεχνολογία μπορεί να αντικαθιστά ανθρώπους μέχρις ενός ορίου. Δεν είναι ούτε απόλυτος ούτε πάντα επαληθεύσιμος ο κανόνας ότι η αύξηση της ισχύος πυρός επιφέρει μείωση του προσωπικού. Ένα σύγχρονο πυροβόλο με ταχυβολία 20 βλημάτων ανά λεπτό, δεν μπορεί να αντικαταστήσει τέσσερα παλαιά πυροβόλα με ταχυβολία 5 βλημάτων ανά λεπτό. Θα αντικαταστήσει ορισμένα από αυτά, αλλά όχι όλα.

Συνεπώς, το ποσό μικρότερος θα γίνει ο Στρατός εξαρτάται αποκλειστικά από τα χρήματα που το ελληνικό κράτος μπορεί ή θα μπορεί να διαθέσει, προκειμένου να αποκτηθούν τα μέσα που απαιτούνται. Πάνω σε αυτή τη βάση απαιτείται σοβαρή μελέτη, η οποία, αφού προσμετρήσει και τους τρεις παράγοντες, απειλή-χώρος-μέσα, θα καταλήξει στη νέα δομή του στρατού και στη συγκρότηση εξοπλιστικών προγραμμάτων, των οποίων η σταδιακή, αλλά συνεπής, εφαρμογή θα επιφέρει τη μετάπτωση από τη μία δομή στην άλλη.

Αν όμως, τα εξοπλιστικά προγράμματα, που θα καταρτισθούν, δεν εφαρμοσθούν, αλλά παραμείνουν απλά ευχολόγια, όπως πολύ συχνά γίνεται, τότε όχι μόνο δεν θα έχουμε επιτύχει το στόχο μας, αλλά – το χειρότερο – θα μεταπέσουμε σε μία δομή η οποία δεν θα διαθέτει τα μέσα βάσει των οποίων συγκροτήθηκε. Και αυτό θα είναι εγκληματικό.

6. Στρατός ευέλικτος

Θα ήταν εντελώς ουτοπικό να προσδοκούμε ότι είναι εφικτό κάποια στιγμή ο Ελληνικό Στρατός να καταστεί εξ ολοκλήρου μηχανοκίνητος και αερομεταφερόμενος. Ούτε χρήματα υπάρχουν ή πρόκειται να υπάρξουν για κάτι τέτοιο ούτε ο ελλαδικός χώρος απαιτεί μία τέτοια οργάνωση.

Εκείνο το οποίο πραγματικά χρειάζεται και αρμόζει απόλυτα στις δικές μας συνθήκες και απαιτήσεις, είναι η δημιουργία ενός Στρατού ΔΥΟ ΤΑΧΥΤΗΤΩΝ. Το ένα σκέλος θα αποτελείται από τις δυνάμεις εκείνες που θα ασφαλίζουν τα εθνικά σύνορα. Το δεύτερο σκέλος θα συγκροτείται από μία ευέλικτη δύναμη, που δεν θα δεσμεύεται από το έδαφος, αλλά θα προσανατολίζεται και θα επεμβαίνει εκεί ακριβώς που ανακύπτουν οι απειλές. Μια τέτοια δύναμη, επαρκής για τις ελληνικές συνθήκες θα μπορούσε να έχει ως εξής: 1 τεθωρακισμένη μεραρχία (3 τεθωρακισμένες ταξιαρχίες), 1 μηχανοκίνητη μεραρχία (3 μηχανοκίνητες ταξιαρχίες), μερικές αερομεταφερόμενες μονάδες και, τέλος, μονάδες των ειδικών δυνάμεων (καταδρομείς, αλεξιπτωτιστές, πεζοναύτες).

γ. Στρατός σύγχρονος

Ο εκσυγχρονισμός ενός στρατού περιλαμβάνει περισσότερα από ένα σκέλη. Καταρχήν, θα πρέπει απαραιτήτως ο Στρατός να απαλλαγεί από εκείνο το υλικό, η παλαιότητα του οποίου το έχει καταστήσει απαρχαιωμένο και αντιοικονομικό. Αυτό το υλικό τίποτε δεν εξυπηρετεί και μόνο κινδύνους δημιουργεί η διατήρησή του. Κατά δεύτερο λόγο, το υλικό που θα διατηρηθεί θα πρέπει να εκσυγχρονισθεί – αν αυτό είναι απαιτούμενο και όχι οικονομικά ασύμφορο – έτσι ώστε πράγματι να καλύπτει τις ανάγκες μας. Τρίτον, στο μέτρο που αυτό είναι δυνατόν, να αγορασθεί νέο υλικό. Και τέταρτον, να συνταιριασθεί αρμονικά το παλαιότερο και ήδη υπάρχον υλικό με το νέο που θα αγορασθεί.

Επειδή, όμως, όπως ήδη κατ' επανάληψη έχει αναφερθεί, απαγορευτικός παράγοντας σε όλα αυτά είναι το ανυπέρβλητο κόστος αγοράς σύγχρονων συστημάτων, κυρίαρχη επιδίωξή μας θα πρέπει να αποτελεί αφενός η πλήρης και μεθοδική αξιοποίηση του υλικού που διατίθεται και αφετέρου η άκρως προσεκτική επιλογή του υλικού που πρόκειται να αποκτηθεί, ώστε να επιτευχθεί μία οργάνωση ισόρροπη και, κατά το δυνατόν, σύγχρονη και αποτελεσματική.

Με απλά λόγια, πρέπει σε κάθε περίπτωση να δούμε με τι μέσα, τέλος πάντων, έχουμε να πολεμήσουμε και αυτά τα μέσα να τα καταστήσουμε ικανά εργαλεία στα χέρια μας.

Επιπλέον, ο εκσυγχρονισμός οφείλει να περιλαμβάνει νέες μεθόδους εκπαιδεύσεως και μάχης, επομένως και νέο δόγμα επιχειρήσεων, πράγματα εξ ίσου σημαντικά με το σύγχρονο υλικό, αν όχι σημαντικότερα. Και ασφαλώς περισσότερο δύσκολα στο να πραγματοποιηθούν, αφού, πάνω απ' όλα απαιτούν αλλαγή νοοτροπίας και μεταβολή κατεστημένων. Το κύριο χαρακτηριστικό ενός σύγχρονου στρατού δεν είναι το υλικό που χρησιμοποιεί, αλλά ο τρόπος που το χρησιμοποιεί, δηλαδή ο τρόπος που οργανώνεται, εκπαιδεύεται, μάχεται και, κυρίως, ο τρόπος με τον οποίο ΣΚΕΠΤΕΤΑΙ.

Το όραμα της τεχνολογικής υπεροχής και ο αντίλογος σε αυτό

Ζώντας σε μια εποχή θεοποιήσεως της τεχνολογίας έχουμε την τάση να πιστεύουμε ότι αυτή είναι πάντα ικανή να προσφέρει τις αποτελεσματικότερες και ταχύτερες λύσεις των προβλημάτων μας.

Η τάση αυτή βρίσκει την έκφρασή της και στο στρατιωτικό πεδίο και επηρρεάζει καθοριστικά τη φιλοσοφία όλων σχεδόν των κρατών και των στρατών τους ανά τον κόσμο.

Είναι ευρύτατα διαδεδομένη, άλλωστε, η άποψη ότι για μικρές χώρες, όπως η δική μας, οι οποίες αντιμετωπίζουν το πρόβλημα της συντριπτικής υπεροπλίας των αντιπάλων, η μόνη λύση είναι η εισαγωγή στην πολεμική τους μηχανή οπλικών συστημάτων υψηλή τεχνολογίας, με μεγάλες δυνατότητες και ισχυρή καταστροφική δύναμη, καθώς και αυξημένη επιβιωσιμότητα στο πεδίο της μάχης.

Η παραπάνω άποψη είναι απόλυτα σεβαστή, αν όμως αναχθεί σε δόγμα, μόνο δεινά μπορεί να επιφέρει, και τούτο, διότι αγνοεί ορισμένες σημαντικότατες παραμέτρους του προβλήματος όπως:

– Τι θα συμβεί στην περίπτωση όπου και ο εχθρός διαθέτει εξίσου σύγχρονα – και μάλιστα περισσότερα – οπλικά συστήματα, πράγμα διόλου απίθανο και καθ' όλα εφικτό.

– Πόσο αξιόπιστα είναι τα συστήματα αυτά, όταν είναι γνωστό ότι λόγω της απίστευτα σκληρής κούρσας των εξοπλισμών στο επίπεδο των μεγάλων δυνάμεων, πολλές φορές η τεχνολογία βγαίνει στην παραγωγή, πριν δοκιμαστεί διεξοδικά με απρόβλεπτα συχνά αποτελέσματα.

– Σε ποιο μέτρο τα συστήματα αυτά καλύπτουν πράγματι τις δικές μας ανάγκες και πληρούν προδιαγραφές που ανταποκρίνονται στις ιδιομορφίες και ιδιορρυθμίες του χερσαίου, θαλάσσιου και εναέριου χώρου μας, οι οποίες μπορούν κάλλιστα να είναι ολότελα διαφορετικές από αυτές που είχε κατά νου η παραγωγός χώρα και η κατασκευάστρια εταιρία.

– Πόσο, άραγε, μπορεί να αντέξει μία χώρα με παρατεταμένη οικονομική κρίση και με συμπτώματα οικονομικής κατάρρευσης, όπως η Ελλάδα, το ασύλληπτο κόστος αγοράς τέτοιων συστημάτων (το οποίο αυξάνεται κατακόρυφα με τα έξοδα για εκπαίδευση ειδικού προσωπικού που θα τα χειρίζεται και θα τα συντηρεί), ανταλλακτικών και άλλων μηχανημάτων για την υποστήριξή τους.

Ασφαλώς υπάρχουν τομείς της Εθνικής μας Άμυνας, όπου τον πρώτο λόγο έχει η σύγχρονη τεχνολογία και αποτελεί υψίστη εθνική ανάγκη η τεχνολογική επαγρύπνηση στους τομείς αυτούς, ανεξαρτήτως κόστους και θυσιών. Και πρέπει να επισημάνουμε ότι είναι απαράδεκτη και εξοργιστική η χρόνια καθυστέρηση που παρατηρείται για τη διάθεση κονδυλίων ικανών να στηρίξουν τις σχετικές αγορές, τη στιγμή που είναι γνωστό ότι καθυστερούμε επικίνδυνα και ότι τις χρειαζόμαστε απολύτως.

Τέτοιοι τομείς της Εθνικής Άμυνας, όπου ανεπιφύλακτα πρέπει να γίνει δεκτή η υιοθέτηση προωθημένων λύσεων είναι ιδίως η ανίχνευση του εχθρού, η έγκαιρη προειδοποίηση – ιδίως αυτή που διεξάγεται με ιπτάμενα μέσα, τα κέντρα διοίκησης και ελέγχου, όπου επεξεργάζονται οι πληροφορίες και συντονίζονται οι επιχειρήσεις, οι τηλεπικοινωνίες κάθε μορφής, ο ηλεκτρονικός πόλεμος, τα κάθε είδους ενεργητικά και παθητικά αντίμετρα, καθώς και η ικανότητα διεξαγωγής επιχειρήσεων κατά τη νύχτα, στην ξηρά, στη θάλασσα και ιδίως στον αέρα.

Από εκει και πέρα όμως, θα ήταν τραγικό να καταληφθούμε από το άγχος της διαρκούς καταδιώξεως της σύγχρονης τεχνολογίας, στην οποία έτσι και αλλιώς πάντα θα υστερούμε, και να αφήσουμε να μας διαφύγουν ορισμένες θεμελιώδεις αρχές, οι οποίες δεν χάνουν την διαχρονική τους αξία, ακόμα και σε αυτή την εποχή της αποθεώσεως του τεχνικού πολιτισμού.

Γιατί κανείς δεν μπορεί να αρνηθεί την υπεροχή της ανεξάντλητης ανθρώπινης φαντασίας και επινοητικότητας, αυτό που εμείς οι Έλληνες ονομάζουμε «πολυμήχανο». Το μηχανικό δεν μπορεί πάντα να υποκαθιστά το πολυμήχανο. Και όσο ανορθόδοξη ή απλοϊκή και αν φαίνεται μία λύση, δεν πρέπει να μας διαφεύγει ότι μπορεί αυτή μόνο να είναι η ενδεδειγμένη στην προκειμένη περίπτωση.

Ο ανορθόδοξος πόλεμος, όταν εφαρμόζεται σε σωστή βάση, έχει πάντα εντυπωσιακά αποτελέσματα. Και τούτο, διότι στηρίζεται ακριβώς σε εκείνο που ο αντίπαλος αδυνατεί να προβλέψει ή να αντιμετωπίσει. Τα επιτελικά μας σχέδια ακριβώς πάνω σε αυτό οφείλουν να βασίζονται.

Ο ελλαδικός χώρος είναι ιδανικός για διεξαγωγή ανορθοδόξων επιχειρήσεων και η ελληνική φυλή φημίζεται για τις ικανότητές της σε αυτές. Ας μην επιμένουμε διαρκώς να θέτουμε τους εαυτούς μας σε καλούπια, που για άλλους μπορεί να είναι ταιριαστά, αλλά σε εμάς καταστρέφουν τις αρετές μας. Ας εκμεταλλευτούμε σωστά τις αρετές αυτές, ας τις εναρμονίσουμε με το χώρο στον οποίο ζούμε, και κατόπιν ας

αποδοθούμε και στην ανάπτυξη της τεχνολογικής απάντησης στα προβλήματά μας.

Αλλά και στο τεράστιο θέμα της στρατιωτικής κινητοποίησης της χώρας μας εν καιρώ πολέμου πρέπει να αναζητηθούν λύσεις που προσιδιάζουν στις ιδιαιτερότητες του τόπου μας, θέμα για το οποίο αναπτύσσεται προβληματισμός στην επόμενη ενότητα.

Η Παλλαϊκή Άμυνα

Η Π.Α. αποτελεί αμυντικό δόγμα που συνίσταται στη στρατιωτική κινητοποίηση και πολεμική συμμετοχή όλων εκείνων των πολιτών ενός κράτους οι οποίοι δεν εντάσσονται κανονικά στο στράτευμα, είτε λόγω ηλικίας, είτε λόγω φύλου, είναι όμως ικανοί να φέρουν τα όπλα και να αναλάβουν δευτερεύοντα καθήκοντα ή ακόμα και κάτω από ορισμένες προϋποθέσεις, να λάβουν μέρος στις συγκρούσεις συγκροτημένοι σε ειδικές μονάδες παλλαϊκής άμυνας.

Στις ημέρες μας η Π.Α. προβλέπεται ως αμυντικό δόγμα αρκετών κρατών, με χαρακτηριστικότερα παραδείγματα εκείνα του Ισραήλ, της Γιουγκοσλαβίας και της Ελβετίας, σε διάφορες βέβαια παραλλαγές, ανάλογα με τα ποικίλα γεωστρατηγικά, πολιτικά και κοινωνικά δεδομένα του κάθε κράτους. Είναι φανερό ότι προς τον τρόπο αυτό αμυντικού σχεδιασμού στρέφονται κατά κύριο λόγο κράτη τα οποία καλούνται, θεωρητικά τουλάχιστον, να αντιμετωπίσουν αυξημένες εξωτερικές απειλές και υπέρτερους αριθμητικά αντιπάλους, ενώ συγχρόνως έχουν λόγους να πιστεύουν ότι, είτε λόγω θέσεως είτε λόγω πολιτικών συγκυριών, στην προσπάθεια αυτή θα βρεθούν μόνα τους. Στην κατηγορία αυτή θα μπορούσε κάλλιστα να ανήκει και η Ελλάδα.

Η Π.Α. φαίνεται να παρουσιάζει ορισμένα έκδηλα πλεονεκτήματα, τα σημαντικότερα από τα οποία μπορούν να συνοψισθούν στα εξής:

1. Κινητοποιεί το σύνολο σχεδόν του έμψυχου δυναμικού ενός κράτους σε περίπτωση ένοπλης συρράξεως, ανατρέποντας πολλές φορές τα αριθμητικά δεδομένα και οπωσδήποτε δυσχεραίνοντας στον υπέρτατο βαθμό το έργο κάθε εισβολέα, εφόσον επιτρέπει τη δημιουργία μιας μεγάλης σε βάθος και πυκνά επανδρωμένης αμυντικής διατάξεως που καταλαμβάνει το σύνολο του εδάφους της χώρας που υφίσταται απειλή.

2. Απελευθερώνει τον τακτικό στρατό από ένα πλήθος δευτερευόντων καθηκόντων, πράγμα που στην πράξη σημαίνει μεγάλη εξοικονόμηση προσωπικού και χρόνου, αφού τέτοιου είδους καθήκοντα μπορούν ασφαλώς να αναληφθούν από το προσωπικό της Π.Α.

3. Το προσωπικό της Π.Α. είναι σε θέση να συμμετάσχει ενεργά και κατά τη διεξαγωγή των επιχειρήσεων, αναλαμβάνοντας συγκεκριμένα καθήκοντα, με αποτέλεσμα όχι μόνο να εξοικονομείται έμψυχο δυναμικό από τον τακτικό στρατό, αλλά – το κυριότερο – ο τελευταίος να αφήνεται απερίσπαστος να διεξαγάγει τις κατ' εξοχήν κρίσιμες για την έκβαση της μάχη επιθετικές – καταδρομικές ενέργειες ή άλλες εξειδικευμένες επιχειρήσεις, τις οποίες βέβαια μόνο αυτός μπορεί να επιτελέσει.

4. Το σημαντικότερο όλων, όμως, είναι ότι η Π.Α. καθιστά έργο ολόκληρου του πληθυσμού την υπεράσπιση του εθνικού εδάφους, με ό,τι συνεπάγεται αυτό στον τομέα της ψυχολογίας, του δυναμισμού και του ηθικού λαού και στρατού, αλλά και της σφοδρότητας με την οποία θα αντικρουσθεί μια εισβολή, με κύρια αιχμή τον ίδιο τον πληθυσμό της πληγείσας περιοχής, ο οποίος είναι κάτι παραπάνω από βέβαιο ότι κυριολεκτικά θα αγωνισθεί υπέρ βωμών και εστιών.

Υπάρχει όμως και η αντίθετη άποψη. Οι πολέμιοι της Π.Α. αναφέρουν καταρχήν το επιχείρημα ότι «πόλεμος δεν είναι δυνατόν να διεξαχθεί με μεσήλικες και γυναικόπαιδα». Το επιχείρημα, παρά την έντονη συναισθηματική φόρτιση που προκαλεί, δεν έχει ιδιαίτερη λογική αξία. Η εμπειρία ενός μεσήλικα, εξοικειωμένου μάλιστα με τη ζωή στην ύπαιθρο και άριστου γνώστη του τόπου του, δεν μπορεί να αμφισβητηθεί. Και γιατί να θεωρηθεί ένας 17χρονος ως «γυναικόπαιδο» την ώρα που οι κατά λίγους μήνες μεγαλύτεροί του 18χρονοι κρίνονται στρατεύσιμοι και μάχιμοι; Καλό είναι επίσης, να μην λησμονούμε και τη μακραίωνη παράδοση του έθνους μας στη συμμετοχή όλων των ηλικιών και των δύο φύλων στους πολεμικούς αγώνες και τον σπουδαίο ρόλο που διαδραμάτισε η παλλαϊκή αυτή συμμετοχή.

Εν τούτοις, η Π.Α. ως δόγμα αμυντικού σχεδιασμού συνεπάγεται πολλές δυσχέρειες, οι οποίες, αν μη τι άλλο, απαιτούν άριστη υποδομή και μεθοδικότατη προπαρασκευή για να υπερκερασθούν, αρετές για τις οποίες δεν φημίζεται ιδιαίτερα το Ελληνικό Κράτος.

Οι δυσχέρειες αυτές συνίστανται στα εξής:

1. Ένα τέτοιο τεράστιο έμψυχο δυναμικό, όπως αυτό της Π.Α., χρειάζεται εξίσου τεράστια μέσα ώστε να εξοπλισθεί ικανοποιητικά και να εφοδιαστεί κανονικά. Είναι εντελώς άσκοπο και εγκληματικό να κινητοποιούμε τον πληθυσμό μας αν δεν είμαστε πρώτα σε θέση να τον εξοπλίσουμε ή, έστω, αν τον εξοπλίσουμε με μέσα απαρχαιωμένα, που καμία θέση

δεν έχουν στο σύγχρονο πεδίο μάχης.

Επιπλέον, ο υποθετικός εξοπλισμός του πληθυσμού απαιτεί αδιάκοπη και σχολαστική εκπαίδευση, όχι μόνο στον χειρισμό των όπλων, αλλά και στις τακτικές μάχης, στο πως διεξάγεται ο πόλεμος εκατέρωθεν. Όλα αυτά που αναφέρθηκαν απαιτούν άφθονα χρήματα και μέσα, ώστε να εκπληρωθούν στην εντέλεια, αλλιώς καλύτερα να μην εκπληρωθούν ποτέ.

2. Εξίσου δυσχερές είναι και το πρόβλημα της αρμονικής συνεργασίας μεταξύ μονάδων του τακτικού στρατού και αυτών της Π.Α. Είναι προφανές ότι οι δύο σχηματισμοί θα εμφανίζουν μεγάλες ανομοιότητες ως προς την εκπαίδευση, την πειθαρχία, τους στόχους, τα καθήκοντα και τον «επαγγελματισμό» τους. Στην πράξη θα είναι δύσκολο να αποφευχθεί η σύγχυση, η δυστροπία και η δυσπιστία μεταξύ τους.

Η εκ των υστέρων αναφορά στα μειονεκτήματα της Π.Α. δεν σημαίνει σε καμία περίπτωση ότι πρέπει να λησμονούμε τα πλεονεκτήματά της.

Η δημογραφική στασιμότητα της χώρας μας και η γήρανση του πληθυσμού μας θα έχει αναπόφευκτα τις συνέπειές της και στο αριθμητικό δυναμικό του στρατού μας, το οποίο στο μέτρο που η κατάσταση δεν θα αλλάξει μελλοντικά, βαθμιαία θα μειώνεται. Δεν αποκλείεται, λοιπόν, τα ίδια τα δημογραφικά δεδομένα να μας οδηγήσουν στο μέλλον σε λύσεις τύπου Παλλαϊκής Άμυνας. Και αν δεχτούμε ότι η οποιαδήποτε απειλή για την εδαφική ακεραιότητα της χώρας θα ξεσπάσει αιφνίδια, καθώς και ότι η μετακίνηση ενισχύσεων προς το μέτωπο ή τα μέτωπα του πολέμου θα είναι εξαιρετικά δύσκολη, λόγω συνωστισμού μιας πληθώρας καταστροφικών μέσων στο στενό ελληνικό χώρο και σε μία «κλειστή» θάλασσα, όπως είναι το Αιγαίο, τότε ίσως η Π.Α. να κληθεί να διαδραματίσει ένα σπουδαιότατο ρόλο, να σηκώσει, πρώτη αυτή, το βάρος του αρχικού κύματος της εισβολής.

Επίλογος: Προς μία Ισορροπία του Τρόμου;

Πολλοί είναι αυτοί που αγανακτούν και εξεγείρονται λόγω του βαρύτατου τιμήματος που πληρώνει η χώρα μας στο βωμό της ανάγκης να διατηρεί αξιόμαχες τις Ένοπλες Δυνάμεις της. Και όντως μοιάζει παράλογο η μικρή μας χώρα να δαπανά το υψηλότερο ποσοστό επί του Α.Ε.Π. ανάμεσα σε όλες τις χώρες του ΝΑΤΟ, υψηλότερο και από αυτό ακόμα των ΗΠΑ. Οι συνέπειες της οικονομικής αυτής αιμορραγίας είναι καθοριστικές στην ανάπτυξη της χώρας. Τρισεκατομμύρια που θα μπορούσαν να διατεθούν σε έργα ανάπτυξης και υποδομής, σε επενδύσεις και σε κοινωνικές παροχές, δαπανώνται ακατάσχετα για μηχανές του Ολέθρου.

Δεν μπορεί, λένε όλοι αυτοί, κάποια άλλη λύση θα υπάρχει για την επίλυση των προβλημάτων μας με τη γειτονική χώρα, που δε θα περνά αναγκαστικά από το μονόδρομο των εξοπλισμών και της ένοπλης αντιπαράθεσης.

Δυστυχώς, δεν μπορούμε να συμφωνήσουμε, όσο και αν το επιθυμούμε. Όσο η ηγεσία της γειτονικής μας χώρας δεν εγκαταλείπει τα επεκτατικά της σχέδια, τα μεγαλοϊδεατικά της οράματα, την πολιτική των κανονιοφόρων και τις θεωρίες περί παντουρκισμού, εμείς θα είμαστε αναγκασμένοι να συμμετέχουμε έκοντες – άκοντες σε μία κούρσα εξοπλισμών. Αν θέλουμε να επιβιώσουμε ως λαός και ως έθνος. Για χάρη της διατήρησης της Ισορροπίας, όσο και αν αυτή μοιάζει τρομακτική. Άλλος αποτρεπτικός παράγοντας δεν υπάρχει. Και το γνωρίζουμε καλά ότι είμαστε ΜΟΝΟΙ.

Τελευταίο θα αναφέρουμε το εξής. Όλο και πιο συχνά ακούγεται και γράφεται ότι η Τουρκία αναπτύσσει πυρηνική τεχνολογία. Έχει ήδη ανακοινώσει ένα μεγαλεπίβολο πρόγραμμα παραγωγής πυρηνικής ενέργειας, διαπραγματεύεται την αγορά πυρηνικού αντιδραστήρα από τη Γαλλία, αναζητά στις διεθνείς αγορές σχάσιμα υλικά και συνεργάζεται με χώρες που επιζητούν και αυτές να ενταχθούν στην Πυρηνική Λέσχη, όπως το Πακιστάν και η Αργεντινή. Πρόσφατα, μάλιστα ανακοίνωσε ότι πραγματοποίησε και την πρώτη επιτυχή εκτόξευση βαλλιστικού πυραύλου τουρκικής κατασκευής, ο οποίος προορίζεται να χρησιμοποιηθεί «εναντίον εκείνων που συνιστούν απειλή για την Τουρκία». Τα γεγονότα μιλάνε από μόνα τους και δεν χρειάζονται σχολιασμό. Επειδή όμως γνωρίζουμε καλά ότι, αν η Τουρκία καταστεί ΚΑΙ πυρηνική δύναμη, τότε πλέον δεν θα χρειάζεται καν να διεξάγει πόλεμο για να αποσπάσει αυτό που θέλει, γι' αυτό πιστεύουμε ολόψυχα και το διακηρύσσουμε ότι εθνικό καθήκον υπέρτατο είναι να αντιδράσουμε ως χώρα. Να στρατευθούμε αποφαστιστικά στην επιδίωξη του ίδιου σκοπού, αξιοποιώντας το σύνολο των επιστημονικών και τεχνικών μας δυνατοτήτων. Ό,τι και αν μας κοστίσει. Και, ει δυνατόν, σε αυτό τον αγώνα δρόμου να φθάσουμε πρώτοι στο τέρμα. Και να διατηρηθούμε στην πρωτοπορία. Γιατί είναι σαφώς προτιμότερη η Ισορροπία του Τρόμου, παρά ο Τρόμος της Ανισορροπίας.

Πως κατακτάται το ηθικό ενός στρατεύματος

του Μ. Αμάραντου

Η κραυγαλέα ερώτηση του εκπαιδευτή «Ηθικόν;» και η μαζική-υποχρεωτική απάντηση του ωρυομένου λόχου «Ακμαιότατον» δεν αποτελούν φυσικά αποδείξεις για την ύπαρξη αξιόλογης ηθικής θωράκισης ενός στρατού. Μάλλον φαντάζει ειρωνικά η κραυγή αυτή εν τω μέσω της εθνικής μας παρακμής, από την οποία δεν απουσιάζουν οι διαδοχικές ήττες και στις διπλωματικές διενέξεις και στα πεδία των μαχών.

Πολυσύνθετες είναι οι διαδικασίες που οδήγησαν τον άλλοτε ένδοξο στρατό μας στην σημερινή ηθική του παρακμή. Υπεύθυνη γι' αυτό είναι μία σειρά αιτίων: δεν μπορούμε, οπωσδήποτε, να κάνουμε αφαίρεση της συνολικής πτωτικής πορείας της κοινωνίας μας, πορείας που στις ημέρες μας προσέλαβε τον χαρακτήρα ενός αυτοκτόνου μονόδρομου. Όμως ευθύνεται καίρια η πολιτική μας ηγεσία, που – μπροστά στον τρόμο που τη διακατείχε μετά το 1974 στο ενδεχόμενο ενός νέου πραξικοπήματος – θεώρησε ύποπτο κάθε ιδανισμό, κάθε πατριωτική συμπεριφορά και ευνούχισε ηθικά τις Ένοπλες Δυνάμεις, τις γραφειοκρατικοποίησε, τις δημοσιοϋπαλληλοποίησε, ώστε να τις ελέγχει αποτελεσματικότερα. Φυσικά, έκανε λάθος και στην διάγνωση και στην θεραπεία. Διότι, αν καθίσταται ακίνδυνο πολιτικά ένα στράτευμα στρεφόμενο προς μία νοοτροπία υπαλληλική και τελικά ατομικιστική και ευδαιμονιστική, καθίσταται επισφαλής η εθνική ακεραιότητα της χώρας που επιλέγει μια τέτοια οδό για την διατήρηση του δημοκρατικού πολιτεύματος και των ατομικών ελευθεριών. Πολύ περισσότερο, όταν και βέβαια δεν είναι αυτή η μέθοδος για την προάσπιση της Δημοκρατίας, αφού ένα Στράτευμα διαπνεόμενο από πατριωτικά ιδανικά όχι μόνον δεν είναι αντίθετο προς μία υγιά Δημοκρατία, αλλά αποτελεί απεναντίας προϋπόθεσή της. Παράδειγμα, οι Ηνωμένες Πολιτείες της Αμερικής, αλλά και η πενταετία του Βενιζέλου (1910-1915).

Δυστυχώς, όμως, στην Ελλάδα συμβαίνει να μην λειτουργούν σωστά ούτε το Στράτευμα ούτε η Δημοκρατία. Η αιτία είναι μία γενικότερη κοινωνική παθογένεια, που προσλαμβάνει τις διαστάσεις εθνικής παρακμής.

1. Για να περιοριστούμε στην κατάσταση των Ενόπλων Δυνάμεων, κατ' αρχάς θα σημειώσουμε ότι και ο καλύτερος εξοπλισμός δεν αξιοποιείται εάν δεν υπάρχει προσωπικό που να διαπνέεται από ευνοϊκή και αισιόδοξη διάθεση μπροστά στο ενδεχόμενο μιας πολεμικής αναμέτρησης. Η φυγομαχία, γενικό χαρακτηριστικό του ελληνικού πολιτικού συστήματος τουλάχιστον από την συμφωνία της Κεσσάνης (1967) έως το Νταβός (1988) έχει επηρεάσει τον στρατό που έχει διαπιστώσει ότι η εθνική μας ηγεσία τελικά δεν τον εμπιστεύεται. Άλλο είναι η ανατίμηση της ειρήνης και άλλο οι διαρκείς υποχωρήσεις που τελικά καταλήγουν σε αλλεπάλληλους εξευτελισμούς. Άλλο είναι ο σεβασμός στο διεθνές δίκαιο και άλλο η απεμπόληση του αυτονόητου δικαιώματος αμύνης μπροστά στις παραβιάσεις του διεθνούς δικαίου από άρπαγες γείτονες. Δεν είναι ανάγκη να είναι κανείς «ιέραξ» για να επιθυμεί να αντιμετωπίσει τους εισβολείς της χώρας του, τους σφαγείς και τους βιαστές των συγγενών του.

Αυτές οι πολλαπλές παρεξηγήσεις των εννοιών, που μας διακατέχουν ως κοινωνία τα τελευταία χρόνια, μας οδήγησαν σε μια συλλογική αδράνεια, σε μια παθητικότητα μπροστά στις συνεχείς εθνικές συμφορές. Η παθητικότητα αυτή είναι προϊόν μιας ολόκληρης σειράς αιτιών, που πηγάζουν από τις πολιτικές, κοινωνικές και εθνολογικές εξελίξεις του εικοστού αιώνα στην Ελλάδα.

Απαραίτητη λοιπόν προϋπόθεση για την ανάπτυξη του Ηθικού στις Ένοπλες Δυνάμεις μας είναι ο εθισμός, η παραδοχή της ιδέας ότι ίσως χρειαστεί να πολεμήσουμε. Όχι η ιδέα να πολεμήσουμε πάση θυσία, για να ικανοποιήσουμε τα χαμηλότερα ένστικτά μας, όχι δηλαδή μία ενστικτώδης και ζωώδης έλξη προς τη βία και τον θάνατο, αλλά η αμετάκλητη και αμετακίνητη απόφαση να υψώσουμε το ανάστημά μας στον οιονδήποτε εισβολέα. Μια απόφαση που σήμερα αποφεύγουμε να συζητάμε, ευελπιστίμονες ότι τα Διεθνή συλλογικά όργανα, ο ΟΗΕ ή η ΕΟΚ θα μας σώσουν από το οιονδήποτε εισβολέα.

2. Η κακή συμπεριφορά έναντι των στρατευμένων

παιδιών μας, μέσα στις Ένοπλες Δυνάμεις, συμπεριφορά που συχνά διακατέχεται από αυταρχισμό, ανορθολογισμό, αδικία, μισαλλοδοξία ή και σαδισμό προκαλεί μια απέχθεια των Ελλήνων όχι μόνον έναντι του Στρατού αλλά και του βασικού σκοπού του: της υπεράσπισης δηλαδή της πατρίδας μας. Αυτή η απέχθεια πλήττει καίρια το ηθικό, αφού εξάλλου προκαλεί μία τραυματικότητα στις σχέσεις ανάμεσα στα διάφορα ιεραρχικά επίπεδα του Στρατού.

Αυτή η κοινή συμπεριφορά μπορεί να διορθωθεί με την ανύψωση του μορφωτικού επιπέδου των αξιωματικών και των υπαξιωματικών, την θεσμική κατοχύρωση ορισμένων βασικών δικαιωμάτων των στρατευμένων, την αλλαγή του τρόπου απονομής της στρατιωτικής δικαιοσύνης και την δικαιότερη και αξιοκρατικότερη μεταχείριση όλων των ενστόλων.

3. Η έλλειψη ουσιαστικής ενημέρωσης των στελεχών – μονίμων ή εφέδρων – των Ενόπλων Δυνάμεων δημιουργεί εφησυχασμό, απώλεια της ιστορικής μας μνήμης, λήθη και άγνοια των εθνικών κινδύνων.

Η θεραπεία μπορεί να συνίσταται σε μία επιστημονική και ταυτόχρονα γλαφυρή ενημέρωση όλων των στελεχών του στρατεύματος γύρω από τα μείζονα εθνικά μας προβλήματα, ενημέρωση γραπτή, προφορική, έντυπη ή οπτικοακουστική. Ταυτόχρονα, πρέπει να προβάλλονται διαρκώς τα εθνικά μας δίκαια, οι ιστορικές μας απώλειες, να υπενθυμίζονται οι ήττες και να εξαίρονται οι νίκες.

4. Ο καταναγκαστικός χαρακτήρας των στρατιωτικών καθηκόντων, η ανία, η πλήξη, η αδράνεια, μπορούν να κατανικηθούν με την εισαγωγή του θεσμού της εθελοντικής προσφοράς, που θα αμείβεται ηθικά και υλικά. Ταυτόχρονα, να γενικευθεί η έκτακτη προαγωγή λόγω αξίας, πνεύματος αυτοθυσίας, γενναιότητας κ.λ.π. καθώς και η απονομή διακρίσεων διαφόρων μορφών, όχι μόνο στους μονίμους, αλλά και στους εφέδρους όλων των βαθμών.

5. Η ανάπτυξη των Ειδικών Δυνάμεων, με την ίδρυση νέων μονάδων ανδρών εκπαιδευμένων σε ειδικές τεχνικές, που δεν απαιτούν κατ' ανάγκην υπερφυσικές μυϊκές ικανότητες, αλλά που επιτρέπουν την καλλιέργεια ενός πνεύματος συλλογικής δράσης και ομοθυμίας, τόσο αποτελεσματικού στις πολεμικές επιχειρήσεις, θα δημιουργήσει εστίες καλλιέργειας του ηθικού σε επί μέρους τμήματα του στρατεύματος. Οι υπηρετούντες σε τέτοιου είδους μονάδες θα μπορούν να έχουν διάφορα κίνητρα, όπως υψηλές αμοιβές, μεγαλύτερες άδειες κ.λ.π.

6. Η εισαγωγή στον στρατό πολιτιστικών και ψυχαγωγικών εκδηλώσεων, που βελτιώνουν το συνολικό κλίμα και αποφορτίζουν τις διαπροσωπικές σχέσεις· η επιβολή κανόνων αλληλοσεβασμού· η ανάπτυξη των ατομικών ελευθεριών (ελευθερία γνώμης, ελεύθερη ανάγνωση εφημερίδων κ.λ.π.) θα βοηθήσουν το αίσθημα προσωπικής καταξίωσης των ενστόλων.

7. Προπαντός, απαραίτητη για όλ' αυτά είναι μία μη κομματικά σκεπτόμενη, δυναμική, ριζοσπαστική και δημιουργική ηγεσία, που θα συλλάβει, θα σχεδιάσει και θα εφαρμόσει τα παραπάνω, αλλά και θα δώσει με το παράδειγμά της το έναυσμα και την ώθηση για την ουσιαστική – και όχι απλώς την φορμαλιστική τους υλοποίηση. □

INDEX

(ΕΥΡΕΤΗΡΙΟ ΑΡΘΡΩΝ ΤΗΣ «ΝΕΑΣ ΚΟΙΝΩΝΙΟΛΟΓΙΑΣ»)

1ο Τεύχος

1. Ρένος: «Επιστήμη κόσμου νέου».
2. Συνέντευξη Παν. Κανελλόπουλου: «Πολιτική και κοινωνία στη νεότερη Ελλάδα».
3. Μ. Μελετόπουλος: «Ο Ελληνικός υποαστισμός». (Ελληνική κοινωνία).
4. Ν. Μουζέλης: «Ελληνικός φορμαλισμός: πολιτικές και πολιτιστικές πλευρές της υπανάπτυξης». (Ελληνική κοινωνία).
   *Από το βιβλίο: «Νεοελληνική κοινωνία – Όψεις υπανάπτυξης», Εξάντας, 1978, 2η έκδοση.
5. Κ. Τσουκαλάς: «Η άρθρωση κράτους και κοινωνίας» (Ελληνική κοινωνία).
   * Από το βιβλίο: «Κράτος, Κοινωνία και Εργασία στη Μεταπολεμική Ελλάδα», Θεμέλιο, Αθήνα, 1976.
6. Μ. Πετμεζίδου-Τσουλουβή: «Κοινωνική και πολιτιστική αναπαραγωγή στη νεοελληνική κοινωνία» (Ελληνική κοινωνία).
   * Από την εισήγηση: «Social and cultural reproduction in modern Greece», Ετήσιο Συνέδριο Βρετανικής Ένωσης Κοινωνιολόγων, 1983.
7. Μ. Αμάραντος: «Απολογία του ανορθολογισμού». (Διεθνή ρεύματα).
8. Χρ. Αναγνώστου: «Επανάσταση και αντεπανάσταση (Μέρος Α': Η επανάσταση)» (Διεθνή ρεύματα).
9. D. Bell: «Η νέα τάξη: μια νόθα έννοια» (Διεθνή ρεύματα). Μετάφραση Μ.Η. Μελετόπουλου.
   * Από το βιβλίο: «The winding passage, essays and sociological journeys, 1960-1980», New York basic books harper, 1980.
10. Δ. Καρμοκόλιας: «Gynnar Myrdal (1898-1987)» (Διεθνή ρεύματα).
11. Β. Καραποστόλη: «Μορφές της κοινωνικής δράσης» (Διεθνή ρεύματα).
    * Από το βιβλίο: «Μορφές της κοινωνικής δράσης», Θεμέλιο, Αθήνα, 1974.
12. «Οι πατέρες της Ελληνικής κοινωνίας: Δημοσθένης Δανιηλίδης» (Αρχείο, Αφιέρωμα στον Δημ. Δανιηλίδη).
13. Δημοσθένης Δανιηλίδης: «Η κοινότητα του πολιτισμού (φυλή, έθνος, πολιτισμός)» (Αφιέρωμα στο Δημ. Δανιηλίδη).
14. Βιβλιοκριτική –
    Αναφορές σε μεταφράσεις κλασσικών έργων, όπως: Marc Bloch, «Κοινότητα και κοινωνία», μτφ. Μ. Μαρκάκης, Αναγνωστίδης, Αθήνα, 1986 κ.ά.
    Κριτική στο: Γ. Κατσούλη, Μ. Νικολινάκου, Β. Φίλια «Οικονομική Ιστορία της Νεότερης Ελλάδας, από το 1453 μέχρι το 1830», τόμος Α', Παπαζήσης, Αθήνα, 1987.
15. Μ.Η.Μ. «Η ελληνική κοινωνία μπροστά στο νέο κόσμο» ('Αρδην).

2ο Τεύχος

1. Ρένος: «Η αλήθεια για τη γλώσσα».
2. Συνέντευξη Βασ. Μιχαλολιάκου: «Κοινωνικές δομές, ιδεολογία και σύμβολα στη σημερινή Ελλάδα».
3. Ν. Δήμου: «Κοινωνία και τηλεόραση στην Ελλάδα» (Ελληνική κοινωνία).
   * Εισήγηση στο συνέδριο: «Γυναίκα και Μαζικά Μέσα Ενημέρωσης», 1985, Γενική Γραμματεία Ισότητας.
4. Δ. Μαγκλιβέρας: «Η ελληνική κοινωνιολογική σκέψη και η ελληνική κοινωνία» (Ελληνική κοινωνία).
   *Προδημοσίευση από το: «Παραδόσεις Κοινωνιολογίας», 1988.
5. Μ. Μελετόπουλος: «Νέα κοινωνικά στρώματα του μεταπολέμου» (Ελληνική κοινωνία).
6. Mathias Finge:r «Η κρίση της πολιτικής σκέψης και η εναλλακτική κουλτούρα» (Διεθνή ρεύματα).
   * Από το δελτίο της διεθνούς πολιτικής οικονομίας, 1986. Μετάφραση Μ.Η. Μελετόπουλου.
7. Χρ. Αναγνώστου: «Επανάσταση και αντεπανάσταση (Μέρος Β': Η αντεπανάσταση)» (Διεθνή ρεύματα).
8. Σπ. Κουτρούλης: «Η ετερότητα και η αντίφαση του κόσμου: από τον Ηράκλειτο στον Λόρεντζ» (Κοινωνική φιλοσοφία).
9. Χρονολόγιο (Αφιέρωμα στον Γ. Παπανδρέου).
10. Θ. Διαμαντόπουλος: «Θέσεις και ιδέες του Γ. Παπανδρέου» (Αφιέρωμα στον Γ. Παπανδρέου).
11. Μ. Μελετόπουλος: «Γεώργιος Παπανδρέου: Μια

προσπάθεια αντικειμενικής προσέγγισης» (Αφιέρωμα στον Γ. Παπανδρέου).

12. Αποσπάσματα από τη δίκη της Λαμίας (Αφιέρωμα στον Γ. Παπανδρέου).
13. Δ. Γληνός: «Τα ιδανικά της παιδείας και ο κ. Παπανδρέου», (Αφιέρωμα στον Γ. Παπανδρέου).
14. Βιβλιοκριτική:
    Γ. Σακιώτης: Ioannis, Papadopoulos: «Dynamique du discours politique et conquete du pouvoir, Le cas du PASOK, 1974-1981», αδημοσ. διδακτ. διατριβή, Τμήμα Πολιτικής Επιστήμης του Πανεπιστημίου Γενεύης, 1987. Η Περεστρόϊκα και το μέλλον του εκδημοκρατισμού της Σοβιετικής Ένωσης, Μ. Γκορμπατσώφ, «Περεστρόικα», Α. Λιβάνης, Αθήνα, 1987.
15. Γ. Σακιώτης: «Πτυχές της κοινωνικής υπανάπτυξης στην Ελλάδα» (Διακαώς).
16. Μ.Η.Μ.: «Ο εθνικισμός, απαραίτητη προϋπόθεση του διεθνισμού» (Άρδην).

3ο Τεύχος

1. Ρένος: «Κοινωνιολογική αντίληψη του Λόγου στον Ηράκλειτο».
2. Συνέντευξη Ανδρέα Λεντάκη: «Διαστάσεις και προοπτικές του σύγχρονου ελληνισμού».
3. Μ. Μελετόπουλος: «Νεοφασισμός στην ελληνική νεολαία» (Ελληνικά).
4. Μ. Μελετόπουλος: «Μας χρειάζεται ένας Μάϊος '68» (Ελληνικά).
5. Π. Τατσόπουλος: «Χιούμορ και ακαδημαϊκή ζωή».
6. Β. Γεωργιάδου: «Μη-καπιταλιστικοί παράμετροι στη διαδικασία συγκρότησης του νεο-ελληνικού κράτους» (Ελληνική Κοινωνία).
7. Σπ. Κουτρούλη: «Ελληνικότητα-Δύση: Σύγχρονες διαστάσεις μιας προβληματικής σχέσης» (Ελληνική κοινωνία).
8. Β. Λεμπούκας: «Κοινωνική στατική και δυναμική» (Ελληνική κοινωνία).
9. Ζ. Παληός: «Ελληνική εκπαίδευση και διαδικασίες κοινωνικής επιλογής» (Ελληνική κοινωνία).
10. Γ. Σακιώτης: «Επικοινωνία: προϋπόθεση και όρος για μια κοινωνία πιο αληθινή» (Σύγχρονη κοινωνία).
11. Γ. Χλιαουτάκης: «Ο ρόλος του ποδοσφαίρου στη σύγχρονη κοινωνία» (Σύγχρονη κοινωνία).
12. Σπ. Μακρής: «Εν αρχή: Ο λόγος περί ιδεολογίας», Α΄ μέρος Μαρξισμός.
13. Μ. Κόκκινος: «Σύγχρονα μέσα μαζικής ενημέρωσης και η παραγόμενη κουλτούρα».
14. Βιβλιοκριτική
    Ζ. Παληός: «Η πολιτική οικονομία της ελληνικής εκπαίδευσης», ανέκδοτη διδακτ. διατριβή, Παν/κό Κολλέγιο του Cariff, 1986.
    Δ. Τσάκωνας: «Κοινωνία και λογοτεχνία στο μεσοπόλεμο», Κάκτος, Αθήνα, 1987.
    Κ. Καραβίδα, «Αυτονομία και σοσιαλισμός», Κέδρος και Χ. Κατάκη: «Οι τρεις ταυτότητες της ελληνικής οικογένειας», Παπαζήσης.
15. Γ.Σ.: «Αρχαίο πνεύμα: κληρονομιά για έναν πολιτισμό ανύπαρκτο» (Διακαώς).
16. Μ.Η.Μ.: «Η κατάκτηση του διαστήματος και τα νέα δεδομένα» (Άρδην).

4ο Τεύχος

1. Ρένος: «Ο Μεγαλέξανδρος, από την ιστορία στο μύθο».
2. Συνέντευξη Δημήτρη Περπατάρη: «Νέα αριστερά: Θεωρήσεις και προβληματικές στο κατώφλι του 21ου αιώνα».
3. Μ. Μελετόπουλος: «Ιδανικά για την ελληνική νεολαία» (Ελληνικά).
4. Μ. Μελετόπουλος: «Ο θάνατος των φερελπίδων» (Ελληνικά).
5. Θ. Διαμαντόπουλος: «Η «Αργώ» του Θεοτοκά» (Ελληνική κοινωνία).
6. Ν. Κατριβέσης: «Παραοικονομία: προσέγγιση σ' ένα παλιό πρόβλημα» (Σύγχρονη Κοινωνία).
7. Σπ. Μακρής: «Εν αρχή: Ο λόγος περί ιδεολογίας» (Σύγχρονη κοινωνία).
8. Ζ. Παληός: «Κοινωνική κινητικότητα και αισιόδοξος στρουκτουραλισμός» (Σύγχρονη κοινωνία).
9. Γ. Σακιώτης: «Ποίηση: αγώνας και αγωνία για την κοινωνία».
10. Μ. Μελετόπουλος: «Παν. Κανελλόπουλος: Η πνευματική κοινωνία και ο χαρισματικός ηγέτης» (Αφιέρωμα στον Παν. Κανελλόπουλο).
11. Συνέντευξη Παν. Κανελλόπουλου: «Πνευματικές επιδράσεις και ιδεολογικές επιλογές» (Αφιέρωμα στον Π. Κανελλόπουλο).
12. «Παρόν και μέλλον» (Άρδην).

5ο Τεύχος, Αφιέρωμα στην Ελληνική δεξιά

1. Ρένος: «Από την κριτική του μεταπολέμου».

2. Θ. Διαμαντόπουλος: «Τα βασικά χαρακτηριστικά της συντηρητικης παράταξης».
3. Ν. Δήμου: «Ενάντίον των διακρίσεων».

Μέρος Α': Η ιστορία της ελληνικής δεξιάς.

4. Θ. Διαμαντόπουλος: «Σταθμοί στην Ιστορία της συντηρητικής παρατάξεως».
5. Μ. Μελετόπουλος: «Γενεαλογία της ελληνικής δεξιάς (1909-1989)».
6. Μ. Μελετόπουλος: «Οι ηγέτες της ελληνικής δεξιάς».
7. Γ. Κατσούλης: «Η ανατομία της ιδεολογίας της ελληνικής «Δεξιάς».
8. Ρ. Κανακάρης-Ρούφος: «Η νεοελληνική συντηρητική ιδεολογία».
9. Κ. Κόκκινος: «Πολιτικοκοινωνικές συναρτήσεις και μια κοινωνιολογική προβληματική των κομμάτων της ελληνικής δεξιάς».
10. Κ. Καλλίας: «Μερικές πολιτικές σκέψεις για τη δεκαετία του 1950, καθώς και σύντομη αναφορά στην ιδεολογία της Νέας Δημοκρατίας».
11. J. Meynaud: «Η Εθνική Ριζοσπαστική Ένωση».
    * Από τη μελέτη των Meynaud, Μερλόπουλου, Νοταρά: «Οι πολιτικές δυνάμεις στην Ελλάδα», Μπάυρον, Αθήνα, 1975.
12. Μ. Μελετόπουλος: «Πόσο δεξιά ήταν η δικτατορία;».
    * Από το περιοδικό «Αντί», Απρίλιος, 1987, με τίτλο στην τότε μορφή: «Η ιδεολογία των Συνταγματαρχών».
13. Σπ. Μακρής: «Καραμανλισμός: Το Status quo ενός μύθου».
14. Κλ. Κουτσούκης: «Η Ευρώπη, η Ελληνική (πολιτική) Ηγεσία και ο Εκσυγχρονισμός της Ελληνικής κοινωνίας».
15. Κ. Χριστίδης: «Πόσο φιλελεύθερη είναι η οικονομική πολιτική της Νέας Δημοκρατίας».
16. Χ. Τσαρδανίδης: «Η εξωτερική πολιτική της Νέας Δημοκρατίας 1974-1981».
17. Σ. Παπαδοπούλου: «Οι θέσεις της Νέας Δημοκρατίας για την Ελληνική Εξωτερική Πολιτική (1981-1988)».

Μέρος Β': Οι προοπτικές της Ελληνικής Δεξιάς

18. Γ. Βουλγαράκης: «Η Φιλελεύθερη Επανάσταση».
19. Κ. Καραμανλής: «Αρχές για μια νέα δεξιά».
20. Π. Μπακογιάννης: «Η ιδεολογία της ελευθερίας πολιτική του μέλλοντος».
21. Αι. Μπουρατίνος: «Προς μιαν «ιδεολογία» για την νέα ελληνική δεξιά».
22. Μ.Η.Μ.: «Η Νέα Δημοκρατία ως κυβέρνηση» (Άρδην).

6ο Τεύχος

1. Ρένος: «Καλοκαιρινές σημειώσεις Κοινωνιολογίας».
2. Μ. Μελετόπουλος: «Ελλάδα και Ευρώπη: Όχι στην παθητική αφομοίωση – Ναι στη δημιουργική συμμετοχή» (Ελληνικά).
3. Μ. Μελετόπουλος: «Χρ. Σαρτζετάκης: μια ελληνοκεντρική προεδρία» (Ελληνικά).
4. Μ. Μελετόπουλος: «Ο Μ. Δουκάκης πρωθυπουργός της Ελλάδας» (Ελληνικά).
5. Β. Λεμπούκας: «Υπόθεση Ruschdie: ένα σημειωτικό περιστατικό» (Σημειολογία).
6. Κ. Αντωνίου: «Πολιτισμική προπαγάνδα και διαμόρφωση στερεοτύπων στα παιδικά εικονογραφημένα περιοδικά» (Κινούμενα Σχέδια).
7. Χρ. Τσουραμάνης: «Comics και εγκληματική συμπεριφορά» (Κινούμενα Σχέδια).
8. Π. Λύτρας: «Ο ρόλος του τουρισμού στη σύγχρονη κοινωνία» (Σύγχρονη κοινωνία).
9. Χρ. Στρατηγοπούλου: «Η έννοια της κοινωνικής δράσης κατά τον Μαξ Βέμπερ» (Κοινωνιολογική Θεωρία).
10. Σπ. Κουτρούλης: «Η πολιτική ως είναι και ως δέον στον Καρλ Σμιτ» (Πολιτική Θεωρία).
11. Γ. Σακιώτης: «Οι πολιτιστικές σχέσεις ΗΠΑ-ΕΣΣΔ και η διαδικασία για την συνύπαρξη των κοινωνιών τους» (Διεθνείς σχέσεις).
12. Σπ. Μακρής: «Νίκος Πουλαντζάς: Ο μαρξιστής θεωρητικός – ο άνθρωπος, Αθήνα-Παρίσι-Κόσμος. Αντί προλόγου» (Αφιέρωμα στον Ν. Πουλαντζά).
13. «Ελάσσον χρονολόγιο ενός μείζονος μαρξιστή» (Αφιέρωμα στον Ν. Πουλαντζά).
14. Σ.Π.: «Ν. Πουλαντζάς, Αξέχαστος φίλος ή επενδεδυμένο συμφέρον;» (Αφιέρωμα στον Ν. Πουλαντζά).
15. Σπ. Μακρής: «Ν. Πουλαντζάς, Θεωρητικός της μαρξιστικής πολιτικής Θεωρίας» (Αφιέρωμα στον Ν. Πουλαντζά).
16. Κ. Βρατσάλη: «Το καπιταλιστικό κράτος και ο πολιτικός του μηχανισμός» (Αφιέρωμα στον Ν. Πουλαντζά).

17. Μ. Σακαλής: «Ο Bob Jessop για τον Ν. Πουλαντζά» (Αφιέρωμα στον Ν. Πουλαντζά).
    * Από το βιβλίο του Β. Jessop: «Νίκος Πουλαντζάς, Μαρξιστική Θεωρία και Πολιτική Στρατηγική», Macmillan, Λονδίνο, 1985.
18. Σπ. Μακρής: «Ανοικτή επιστολή: Ν. Πουλαντζάς: Ο θάνατός του και η σύγχρονη ελληνική διανόηση» (Αφιέρωμα στον Ν. Πουλαντζά).
19. Γ.Σ.: «Η γηράσκουσα ελληνική νεολαία» (Διακαώς).
20. Μ.Η.Μ.: «Οικολογία και νεοφασισμός» (Άρδην).

7ο Τεύχος

1. Ρένος και Ήρκος Αποστολίδης: «Αναζήτηση του νεοελληνικού».
2. Μ. Μελετόπουλος: «Η εθνική συνείδηση των σημερινών Ελλήνων» (Ελληνικά).
3. Β. Λεμπούκας: Σημειολογική ανάλυση μιας φωτογραφίας: «Αθήνα 1988».
4. Μ. Αμάραντος: «Κοινωνιολογικές παρατηρήσεις στην φαντάρικη ζωή» (Στρατός).
5. Ζ. Παληός: «Πελατεία και κοινωνική αναγκαιότητα στη στρατιωτική ζωή» (Στρατός).
6. Σπ. Μακρής: «Εκλογική γλώσσα: η άρχουσα αίσθηση (η αβάσταχτη ελαφρότητα της ρωμιοσύνης» (Νεοελληνική ζωή).
7. Χρ. Στρατηγοπούλου: «Η Λειτουργιστική Θεώρηση της Οικουμενικής Κυβερνήσεως στην Ελλάδα» (Νεοελληνική ζωή).
8. Μ. Μελετόπουλος: «Ιων. Δραγούμης. Ο ρομαντικός εθνικισμός» (Ιδεολογία).
9. Ξ. Κοντιάδης: «Εκφάνσεις του νεοφασισμού» (Σύγχρονος κόσμος).
10. Γ. Τριάντης: «Εργοβιογραφία του Emile Durkheim» (Κλασσικοί της κοινωνιολογίας).
11. Ν. Γουσγούνης: «Οριοθετήσεις στις ανθρώπινες επιστήμες» (Επιστημολογία).
12. Δ. Ορφανίδης: «Για μια κοινωνιολογική αξιολόγηση της ποίησης» (Τέχνη και κοινωνία).
13. Σπ. Κουτρούλης: «Το βιβλιοπωλείο της Νέας Κοινωνιολογίας» (Βιβλιοκριτική).
14. Γ.Σ.: «Η άλωση των τειχών και η άνοιξη των πολιτών» (Διακαώς).
15. Μ.Η.Μ.: «Η Γιάλτα, η Μάλτα και οι κίνδυνοι για την Ελλάδα» (Άρδην).

8ο Τεύχος

1. Ρένος: «Κοινωνιολογία και Λογοτεχνία».
2. Μ. Μελετόπουλος: «Ιδεολογία και πραγματικότητα της ελληνικής δεξιάς» (Ελληνικά).
3. Σπ. Κουτρούλης: «Το παράλογο στην καθημερινή πολιτική πρακτική» (Ελληνικά).
4. Σπ. Μακρής: «Η Ελλάδα προς το 1992 και το 2000: κοινωνική δυναμική και πολιτική ψυχολογία» (Ελληνικά).
5. Ξ. Κοντιάδης: «Κύπρος 1990» (Ελληνικά).
6. Λ. Καβάκος: «Αντικρύζοντας την κοινωνία μας».
7. Μ. Μελετόπουλος: «Ο Φ. Φουκιγιάμα, η Ιστορία και το τέλος της (μερικές μεθοδολογικές παρατηρήσεις)».
8. Μ. Τάρκι: «Η κρίση του μοντερνισμού και τα νέα κοινωνικά κινήματα» (Διεθνή ρεύματα).
9. Κ. Δεσποτόπουλος: «Το κοινωνικό πρόβλημα κατ' Αριστοτέλη» (Κοινωνική Φιλοσοφία).
    * Από το βιβλίο του: «Μελετήματα πολιτικής φιλοσοφίας», σελ. 123-142, Παπαζήσης, Αθήνα, 1983.
10. Γ. Κατσούλης: «Η ιδεολογία του ΠΑΣΟΚ» (Αφιέρωμα: 4 κοινωνιολογικές ερμηνείες για το ΠΑΣΟΚ).
11. Σπ. Κουτρούλης: «Σοσιαλισμός και Λαϊκισμός η ελληνική περίπτωση» (Αφιέρωμα: 4 κοινωνιολογικές ερμηνείες για το ΠΑΣΟΚ).
12. Σπ. Μακρής: «ΠΑΣΟΚ: η αθέατη όψη της δεξιάς» (Αφιέρωμα: 4 κοινωνιολογικές ερμηνείες για το ΠΑΣΟΚ).
13. Δ. Πουλάκος: «Η αποτυχία της σύνθεσης και η ασταθής ισορροπία (ανατομία παρακμής)» (Αφιέρωμα: 4 κοινωνιολογικές ερμηνείες για το ΠΑΣΟΚ).
14. Σπ. Κουτρούλης: «Το βιβλιοπωλείο της Νέας Κοινωνιολογίας».
15. Μ.Η.Μ.: «Το ελάσσον και το μείζον» (Άρδην).

9ο Τεύχος, Αφιέρωμα: Ελλάς-Τουρκία

1. «Σταθμοί στην Ιστορία των Ελληνοτουρκικών σχέσεων (1071-1990)».

Μέρος Α': Η σημερινή Τουρκία και οι επιδιώξεις της

2. Γ. Γκοβέσης: «Η Τουρκία σήμερα».
3. Δ. Πουλάκος: «Ανατολία και Αζερμπαϊτζάν –

Το μυστικό της Γνώσης των πιστών της Αλήθειας».

4. Ν. Σαρρής: «Ελληνοτουρκικές σχέσεις και Ευρωπαϊκή ολοκλήρωση».
5. Σ. Σολταρίδης: «Η εθνικιστική προπαγάνδα στα τουρκικά σχολεία».

Μέρος Β΄: Συνθήκες και πραγματικότητα

6. Μ.Η.Μ.: «Η Συνθήκη της Λωζάννης: Ο Τύπος και η Ουσία».
7. Ίδας: «Η Συνθήκη της Λωζάνης και οι παραβιάσεις της από το 1923 εώς σήμερα».
8. Χρ. Βρούστης: «Το πρόβλημα της Δυτικής Θράκης».
9. Π. Χιδίρογλου: «Η δυτική Θράκη υπό το φως της εθνικής ιδέας των Τούρκων με βάση τουρκικά δημοσιεύματα».
10. Ξ. Κοντιάδης: «Ελληνοτουρκικές σχέσεις και Κύπρος».

Μέρος Γ΄: Η ελληνική εξωτερική πολιτική και οι αυταπάτες της.

11. Μ. Δούντας: «Η προοπτική των ελληνοτουρκικών σχέσεων και του κυπριακού».
12. Χρ. Λυμπέρης: «Αποδέσμευση από το δόγμα της ενότητας του στρατηγικού χώρου Ελλάδος-Τουρκίας».
13. Σπ. Κουτρούλης: «Η ελληνικότητα ως διαφορά».
14. Μ.Η.Μ.: «Το ζήτημα του πατριωτισμού» (Άρδην).

10ο Τεύχος

1. Ρένος: «Ηράκλειτος» (μέρος Α΄).
2. Μ. Μελετόπουλος: «Οι πηγές της ελληνικότητας και οι αιτίες αποδιάρθρωσής της» (Ελληνικά).
3. Σπ. Μακρής: «Το ζήτημα της ελληνικότητας, οι ψευτο-οικολόγοι και «το ελληνικό τοπίο» (Ελληνικά).
4. Συνέντευξη Jean Ziegler: «Σε τι χρησιμεύει η κοινωνιολογία».
5. Δ. Τσατσούλης: «Μια κοινωνιο-σημειολογική προσέγγιση του Θεάτρου μέσα από την «Ανδρομάχη» του Ρακίνα» (Σημειολογεία).
6. M. Zhelyaskova: «Η κοινωνιολογία στην Βουλγαρία» (Διεθνή ρεύματα).
7. Ν. Μαραντζίδης: «Για την ιεραρχία στο εσωτερικό των πολιτικών κομμάτων» (Κοινωνιολογική Θεωρία).
8. Θ. Πελαγίδης: «Η ευέλικτη εξειδίκευση ως στρατηγική ανάπτυξης» (Ελληνική κοινωνία).
9. Σπ. Μακρής: «Μετα-πολιτική γραφή και απάρνηση του λαϊκισμού – το σώμα «ο τελευταίος των Μοϊκανών»» (Κοινωνική κριτική).
10. Μ. Αμάραντος: «Είκοσι σημεία για μια επιστημονική συνέντευξη» (Μεθοδολογία).
11. Μ. Μελετόπουλος: «Αφιέρωμα στον Σεραφείμ Μάξιμο».
12. Σπ. Κουτρούλης: «Βιβλιοκριτική».
13. Μ.Η.Μ.: «Ο Ελευθέριος Βενιζέλος 80 χρόνια μετά, 1910-1990» (Άρδην).

11ο Τεύχος

1. Ρένος: «Ηράκλειτος» (μέρος Β΄.)
2. Μ. Μελετόπουλος: «Η Ελλάδα ποτέ δεν πεθαίνει» (Ελληνικά).
3. Σπ. Μακρής: «Τα ένδοξα Παρίσια και η Μαργιορή» (Ελληνικά).
4. Ξ. Κοντιάδης: «Ο μαθητικός Μάης και το τέλος της μεταπολίτευσης» (Ελληνικά).
5. Συνέντευξη με τον Αρ. Νικολαΐδη: «Περί θεραπείας και γλώσσας των Ελλήνων».
6. Χ. Παϊδούση: «Στερεότυπα και γυναικεία περιοδικά».
7. Κ. Χαραλάμπους: «Οι τάξεις και τα φύλα ή ο κοινωνικός σχηματισμός».
8. Α. Βοσκός: «Ελληνισμός και ελληνικότητα της Κύπρου» (Αφιέρωμα στην ελληνικότητα).
9. Ν. Δήμου: «Ελληνικότητα» (Αφιέρωμα στην ελληνικότητα).
10. Σπ. Μακρής: «Σχέδιο για μια θεωρία της ελληνικότητας» (Αφιέρωμα στην ελληνικότητα).
11. Αι. Μπουρατίνου: «Ελληνικότητα και κρίση πολιτισμού» (Αφιέρωμα στην ελληνικότητα).
12. Δ. Πουλάκος: «Οι συμπληγάδες του Ελληνισμού» (Αφιέρωμα στην ελληνικότητα).
13. Γ. Σακιώτης: «Ελληνικότητα: αναζήτηση ενός χαμένου τοπίου» (Αφιέρωμα στην ελληνικότητα).
14. Τ. Τζαμαλίκος: «Ελληνισμός και Τεχνοκρατία» (Αφιέρωμα στην ελληνικότητα).
15. Ζ. Παληός, Μ.Η.Μ., Ξ. Κοντιάδης: «Βιβλιοκριτική».
16. Μ.Η.Μ.: «Δικτατορία» (Άρδην). □

4 ΠΕΡΙΟΔΙΚΑ ΑΠΟ ΤΙΣ ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΠΑΠΑΖΗΣΗ

ΝΕΑ ΚΟΙΝΩΝΙΟΛΟΓΙΑ *(τριμηνιαίο)*

Η «Νέα Κοινωνιολογία», ήδη στον τέταρτο χρόνο κυκλοφορίας της με πανελλαδική κυκλοφορία, έχει θέσει ως σκοπό της την ανάπτυξη της Κοινωνικής επιστήμης στη χώρα μας, παράλληλα με το καίριο ζήτημα της εθνικής αυτογνωσίας των Ελλήνων. Συνεντεύξεις, αφιερώματα, άρθρα γνωστών διανοουμένων πλαισιώνουν τα άρθρα νέων επιστημόνων, που πρωτοεμφανίζονται στον επιστημονικό χώρο. Ανάμεσα στα τεύχη της Ν.Κ. ξεχωρίζουν ένα με αντικείμενο την ελληνική Δεξιά (5ο) και ένα αποκλειστικά αφιερωμένο στις ελληνοτουρκικές σχέσεις (9ο).

ΤΟ ΒΗΜΑ ΤΩΝ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ *(τριμηνιαίο)*

Το «Βήμα των Κοινωνικών Επιστημών» συνεκδίδεται από τις εκδόσεις Παπαζήση και τη Φιλοσοφική Σχολή του Πανεπιστημίου Κρήτης (κατεύθυνση Κοινωνιολογίας). Η θεματολογία του περιλαμβάνει κοινωνιολογικά και μεθοδολογικά ζητήματα. Την συντακτική επιτροπή αποτελούν κυρίως πανεπιστημιακοί. Το «Βήμα των Κοινωνικών Επιστημών» αποδίδει μεγάλη σημασία στην συστηματική καλλιέργεια της επιστημονικής έρευνας στο χώρο των κοινωνικών επιστημών.

ΕΥΡΩΒΑΛΚΑΝΙΑ *(τριμηνιαίο)*

Τα «Ευρωβαλκάνια», νέο περιοδικό, αποβλέπουν να καταστούν μέσο διαβαλκανικής πληροφόρησης γύρω από τις πολιτικές και οικονομικές πλευρές των σχέσεων της Ευρωπαϊκής Κοινότητας με την Ανατολική Ευρώπη. Στη θεματολογία του περιλαμβάνονται πολιτικές, μακροοικονομικές και οικονομετρικές αναλύσεις.

MEDIA VIEW *(μηνιαίο)*

Το νέο αυτό περιοδικό έχει ως σκοπό του την πληροφόρηση και τον προβληματισμό σ' ένα σύγχρονο χώρο, που γίνεται ολοένα και πιο σημαντικός για την καθημερινή μας ζωή αλλά και την επιστημονική μας ενημέρωση: αυτό των Μέσων Μαζικής Επικοινωνίας ή Mass Media. Αναλύσεις ειδικών, συνεντεύξεις, πληροφορίες, άρθρα, γνώμες θα δίνουν το στίγμα αυτού του χώρου και τις τελευταίες εξελίξεις.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΠΑΠΑΖΗΣΗ ΝΙΚΗΤΑΡΑ 2, ΑΘΗΝΑ 106 78, ΤΗΛ. 3622496, 3638020

Ἄνδρες πόληος πύργοι ἀρήιοι

Η ρήση του Αλκαίου, παράγωγο μιας εποχής που γέννησε τις Θερμοπύλες και τον Μαραθώνα, μας θυμίζει την ουσία της πολεμικής ανδρείας των Ελλήνων: αυτήν της ποιοτικής υπεροχής έναντι του αντιπάλου και της ηθικής έξαρσης που μπορεί να ανατρέψει τους ποσοτικούς συσχετισμούς δυνάμεως και να δώσει την νίκη στον Δαυΐδ της βιβλικής μονομαχίας.

Ποσοτικά άλλωστε πάντα υστερούσαμε. Πάντα πολεμήσαμε εναντίον εχθρών όχι απλώς μεγαλύτερων, αλλά απέραντων αυτοκρατοριών που κάλυπταν μεγάλα τμήματα του πλανήτη. Ο Μαραθώνας και η Ισσός ήταν από καρτεσιανής απόψεως παραλογισμοί. Το 1821, μια ομάδα ορεσίβιων ποιμένων ανέτρεψε τους σχεδιασμούς που είχαν πραγματοποιήσει έξι χρόνια νωρίτερα στη Βιέννη οι Μεγάλες Δυνάμεις του Πλανήτη και που απέβλεπαν στην διατήρηση της ακεραιότητας της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας και στην συντονισμένη κατάπνιξη των Εθνικών Επαναστάσεων. Αυτή η ομάδα των φυγοδίκων του κοινού ποινικού δικαίου του κατακτητή νίκησαν στρατιωτικά μία Αυτοκρατορία που εκτεινόταν από τον Ατλαντικό έως τον Ινδικό Ωκεανό και από τα Καρπάθια έως τις πηγές του Νείλου. Κάθε μάχη, κάθε νίκη του Ελληνισμού ήταν ένας παραλογισμός – αν την εξετάσει κανείς με ποσοτικά δεδομένα, υπό το πρίσμα της αριθμητικής.

Όχι όμως αν λάβει κανείς υπ' όψη του τον παράγοντα της ποιότητας του ανθρώπου και της ψυχικής του δύναμης: η προσπάθεια των προγόνων μας να καλλιεργήσουν το πνεύμα και το ήθος τους, τον πολιτισμό τους, απέδωσε πολύ περισσότερο από οποιονδήποτε εξοπλισμό. Έθνος που γέννησε τον Όμηρο και τον Σολωμό, έθνος όπως το ελληνικό του οποίου ο βασικός προβληματισμός γύρω από την ιστορία υπήρξε ηθικός, δεν ηττάται όταν υστερεί σε ποσότητα σιδήρου.

Αυτή η εσωτερική ποιότητα προσδίδει εξάλλου δημιουργική φαντασία στην αντιμετώπιση και των πιο καθαρά τεχνικών προβλημάτων, σθένος και επιμονή στους σκοπούς κάθε προσπάθειας, ευελιξία του πνεύματος, πνεύμα συνεργασίας και αισιοδοξία, πράγματα πάρα πολύ σημαντικά για την αξιοποίηση κάθε άψυχου πολεμικού υλικού, ακόμη και σήμερα που κυριαρχεί ο αυτοματισμός και τα πυρηνικά όπλα, ιδίως σήμερα.

Ακούμε σήμερα πολλούς να λένε: «η Τουρκία έχει εξήντα εκατομμύρια πληθυσμό», «η Τουρκία το Δύο Χιλιάδες θα έχει εκατό εκατομμύρια πληθυσμό», «είμαστε αριθμητικά ελάχιστοι μπροστά στην Τουρκία» κλπ. Μ' αυτές τις σκέψεις το μακεδονικό κρατίδιο του Αλεξάνδρου –διότι περί κρατιδίου ουσιαστικά επρόκειτο– δεν θα είχε ποτέ καταλύσει την Περσική Αυτοκρατορία, που κάλυπτε την σημερινή Μέση Ανατολή και το μεγαλύτερο μέρος της Κεντρικής Ασίας. Αν ο Αλέξανδρος δημιούργησε έναν ολόκληρο κόσμο και μια ολόκληρη εποχή, αυτό οφείλεται στο ότι πίστεψε πρώτα στο μυαλό του ότι είναι δυνατόν να το πραγματοποιήσει και μετέδωσε σε ολόκληρο το ελληνικό έθνος αυτήν την πεποίθηση.

Ο καλύτερος εξοπλισμός που έχουμε να κάνουμε εμείς οι Έλληνες, αφορά στη ηθική μας δύναμη, στο πνεύμα μας, στον πολιτισμό μας. Η Παιδεία μας είναι η καλύτερη επένδυση. Προπάντων χρειαζόμαστε νέα ιδανικά. Χρειαζόμαστε μια νέα Μεγάλη Ιδέα, ό,τι περιεχόμενο κι αν έχει, αρκεί να είναι Ιδέα και να είναι Μεγάλη. Με «οράματα» του τύπου δεύτερο αυτοκίνητο, βίντεο και πρόσληψη στο δημόσιο δεν θα εμποδίσουμε την Ασία να εισβάλει για άλλη μια φορά στον ελληνικό χώρο. Χρειαζόμαστε το ήθος του Κολοκοτρώνη και τους ορίζοντες του Αλέξανδρου. Μόνο μια νέα εξόρμηση –μεγάλη όπως η αλεξανδρική– θα αντιστρέψει τον θανατηφόρο ρου της ιστορίας μας.

Μ.Η.Μ.

ΓΕΝΙΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΗΣ

Η Ευρώπη

από τους πρώτους χρόνους μέχρι σήμερα

Διευθυντές έκδοσης:

GEORGES LIVET, Επίτιμος Κοσμήτορας της Σχολής Γραμμάτων και Ανθρωπιστικών Επιστημών και καθηγητής της Νεότερης Ιστορίας στο 2ο Πανεπιστήμιο του Στρασβούργου

ROLAND MOUSNIER, καθηγητής στο 5ο πανεπιστήμιο του Παρισιού (Σορβόννη) και μέλος της Γαλλικής Ακαδημίας

Ξεκινώντας από την αυγή της ιστορίας, έπρεπε ν' ακολουθήσουμε τη ροή του χρόνου, αναζητώντας την Ευρώπη. Η έννοια της Ευρώπης υπονοεί ότι υπήρξε ένας πολιτισμός που άξιζε να λέγεται ευρωπαϊκός, ενσωματώνοντας έτσι πολλούς πολιτισμούς που συνεργάστηκαν για να δώσουν τα χαρακτηριστικά, τις αποχρώσεις και το δικό του τόνο στο μεγαλύτερο ευρωπαϊκό πολιτισμό. Κάθε πολιτισμός περικλείει ένα σύστημα αξιών. Οι αξίες αυτές αποκαλύπτονται από τον τρόπο συμπεριφοράς και έκφρασης των ανθρώπων, καθορίζοντας, σε μεγάλο βαθμό, τη στάση και το ρόλο τους, όσο ζούνε. Κάθε πολιτισμός άλλωστε περικλείει ένα σύστημα δομών, που αντιστοιχεί λίγο πολύ σ' αυτό το σύστημα αξιών. Λίγο-πολύ, γιατί η υλοποίηση κάθε συστήματος αξιών προσκρούει στην αντίσταση των πραγμάτων, αλλά και σε αντιθετικές αξίες μέσα σ' αυτό τον πολιτισμό. Οι συγγραφείς λοιπόν αυτού του έργου προσπάθησαν ν' ακολουθήσουν πολλά μονοπάτια και το κυριότερο ήταν η αξία της ανθρώπινης προσωπικότητας.

εκδόσεις παπαζήση